

КОМПАС

Посібник з освіти з прав людини
за участю молоді

Друге видання,
переглянуте у 2020 році

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

КОМПАС

Посібник з освіти з прав людини за участю молоді

Друге видання, переглянute у 2020 році

Автори:

Патриція Брандер

Лор де Вітте

Націла Гані

Руї Гомеш

Еллі Кін

Анастасія Нікітіна

Юстина Пінкевічюте

За редакцією:

Патриції Брандер

Еллі Кін

Віри Юхаж

Аннетт Шнайдер

Остаточне редагування та координування:

Руї Гомеш

Художник:

Панчо

Спеціальний внесок до змісту:

Яніна Арсеньєва, Єва Борбелі-Нагі, Карина Чупіна, Ханна Клейтон, Аннетт Шнайдер, Гьоргій Тот

Автори першого видання КОМПАСу (2002 рік):

Патриція Брандер; Еллі Кін; Руї Гомеш; Марі-Лор Лемінер; Барбара Олівейра;

Яна Ондрачкова; Алессіо Суріан; Олена Сулова

КОМПАС нараховує декілька партнерських публікацій з питань виховання демократичного суспільства та освіти з прав людини, розроблених Молодіжним та Освітнім секторами

Директорату Демократичної Учасі Ради Європи. Для отримання більш детальної інформації,

будь ласка, відвідайте сайт: www.coe.int/compass

Compass. Manual for human rights education with young people (English version)

Точки зору, що висловлені в цьому посібнику, належать авторам та необов'язково відображають позицію Ради Європи.

Авторське право на дану публікацію належить Раді Європи. Жодні частини публікації не можуть бути відтворені або передані в комерційних цілях у будь-якій формі або будь-якими способами, електронними (CD-диск, інтернет і т. д.) або механічними, включаючи фотокопіювання, запис або будь-який інший шлях збереження інформації, або через пошукову систему, без письмового дозволу Видавничого відділу (publishing@coe.int), Управління зв'язків Ради Європи (копія надсилається до Європейського молодіжного центру, Будапешт, вул. Зіватар, 1-3, H-1024 Будапешт, Угорщина; e-mail: eucb.secretariat@coe.int).

Відтворення матеріалів даного посібника в некомерційних освітніх цілях дозволяється лише за умови наведення належного посилання на джерело.

Виключні авторські права на карикатури пана Панчо належать самому художнику. Для отримання дозволу на їх відтворення необхідно звернутися з проханням безпосередньо до художника, окрім випадків, коли дані малюнки планується використати в цілях, які мають безпосередній стосунок до виконання вправ цього посібника.

Редагування і публікацію українською мовою здійснено в межах діяльності Проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні», що реалізується в межах Плану дій Ради Європи для України на 2018–2022 роки.

Переклад оновлених текстів видання 2020 року є виключною відповідальністю перекладачів/перекладачок.

Остаточне редагування та координування видання 2020 року українською мовою

Олена Черних

Збір та надання пропозицій щодо змін тексту видання 2012 року українською мовою

Марія Ясеновська

Редагування видання 2020 року українською мовою

Видавництво «Право»

Дизайн: Studio1

Малюнки: © «Pancho»

Фотографії: сторінка 67: Рада Європи

сторінка 170 © МТІ (Нельсон Мандела)

сторінка 170 © Колекція Девіда Кінга (Євгенія Гінзбург) сторінка 171 © МТІ (Мартін Лютер Кінг)

сторінка 171 © МТІ (Махатма Ганді)

сторінка 172 © «Меморіал жертвам Голокосту» (Stiftung Denkmal) (Ціллі Шмідт)

сторінка 172 © «Тібет Інформейшн Нетворк» (Tibet Information Network) (Нгаванг Сандрол)

Малюнки на сторінках 162, 163 та 180: Джиммі Казоуа

© Рада Європи, жовтень 2012 р.

© Видавництво «Право», 2020

Перше видання 2002 р.

Друге видання (переглянуте та оновлене) 2012 р.

Перепублікація (з оновленнями) 2015 р.

Це переглянуте видання 2020 р.

Видавництво Ради Європи

F-67075 м. Страсбург

ISBN 978-92-871-8782-6

Надруковано в Україні

Рада Європи

Генеральний секретар

Недостатньо, щоб діти та молоді люди просто мали права людини. Щоб упровадити культуру прав людини й гарантувати, що наші молоді люди розуміють, як отримати доступ до цих прав, а також щоб реалізовувати, захищати їх і сприяти їм, молоді люди мають отримувати відповідну освіту.

КОМПАС було вперше опубліковано у 2002 році. З того часу він підтримує фахівців та фахівчинь і суб'єктів громадянського суспільства у привнесенні освіти щодо прав людини в життя дуже багатьох молодих людей у Європі та по всьому світу. Його перекладено 31 мовою. Він відіграє важливу роль у формуванні підходів до молодіжної політики та молодіжної роботи, заснованих на правах людини. Це допомагає забезпечити обізнаність щодо прав людини, яка, своєю чергою, розширює можливості тих, хто навчається, залишається з ними на все життя й може бути передана майбутнім поколінням. Мова йде не лише про навчання, але й про посилення демократичного громадянства в довгостроковій перспективі.

Життєво необхідно, щоб молоді люди отримали шанс побачити життя через цю призму. У швидкоплинному світі панує багато побоювань і страху, які розпалюються тривалими тенденціями та поточними подіями. Ці виклики можуть здаватися нездоланними. Якщо дивитись на них крізь призму прав людини, можна забезпечити заспокоєння та впевненість у тому, що наші суспільства можуть застосовувати етичні принципи до надскладних комплексних проблем: що людей можна й потрібно підтримувати та захищати навіть у часи найскладніших випробувань.

Це знання – важливий дарунок.

Я вірю, що *КОМПАС* продовжить скеровувати фахівців та фахівчинь, які працюють у сфері освіти з прав людини, у їхній важливій роботі.

Марія Пейчинович-Бурич

Подяка

Слова подяки та визнання ми висловлюємо:

- Членам/членкиням групи референтів за перевірку КОМПАСу, їх відданість, поради та підтримку.
- Членам/членкиням Консультаційної групи з освіти з прав прав людини (2009–2010 років) – Олександру Богдановичу, Анні Добровольській, Тьєррі Дюфо, Керолайн Гербара, Георгу Піркер, Аннетт Шнайдер, Костасу Тріантафулосу та Сарі Уфхільм – за їх відданість і турботу.
- Тренерській команді та учасникам/учасницям поглибленого тренінгу з використання КОМПАСу в освіті з прав людини (Advanced Compass Training in Human Rights Education, АСТ-HRE) та виданням Тренінгового курсу для тренерів/тренерок з освіти з прав людини для молоді за 2009 і 2010 роки, для яких це стало навчальним призначенням.
- Учасникам/учасницям Форуму з питань освіти з прав людини «Жити, навчатися, діяти заради прав людини», особливо членам групи з перегляду КОМПАСу.
- Маріосу Антоніу, Казунарі Фуджі, Крісті Мейєр, Ганні Розановій, Жужанні Рутай, Агаті Стайєр, Сарі Уфхільм та Вільтуду Вайдінгеру, за їх внесок, думки та час.
- Жюльєну Аттюлю, Режі Брілья, Давіду Купіна, Сандрін Жуссе, Бріжітт Напівока, Юлії Перерва, Мігелю Сільва, Деннісу Ван Дер Фору, Агнес Фон Маравіч, за люб'язне підсумовування та редагування текстів про роботу Ради Європи.
- Освітнім консультантам/консультанткам КОМПАСу з питань освіти з Європейських молодіжних центрів у Будапешті та Страсбурзі – Іріс Бавіндаманн, Горану Булдіоскі, Флоріану Цесону, Менно Еттемі, Жизель Еврар, Ласло Фьольді, Марі Георгеску, Даріушу Гжемні, Сабіні Клокер, Зарі Лавхіан, Надін Ліаморі-Байя, Марті Медлінській, Яель Охана, Анці Руксандра Пандеа, Аннетт Шнайдер та Інге Штуєр, за їх зворотний зв'язок, терпіння, креативність і підтримку.
- Антьє Ротмунд за підтримку та дотримання якості, а також забезпечення доступності КОМПАСу на рідних мовах людей, які вивчають права людини.
- Тренерам/тренеркам тренерського пулу молодіжного сектору Ради Європи за їх безкомпромісну чесність у відповідях стосовно їх практичного досвіду в освіті у галузі прав людини з використанням КОМПАСу.
- Перекладачам/перекладачкам та редакторам/редакторкам, які брали участь у перекладі КОМПАСу, за те, що поділилися своїм досвідом.
- Всім тим, хто зробив свій добровільний внесок, у наповнення змісту.
- Рейчел Епплебі за її підтримку у корегуванні англійських текстів – завжди немає перешкод для вдосконалення!
- Жужанні Молнар за її регулярну та постійну секретарську підтримку, а також колегам Ержебет Банкі, Ніні Капур, Джекі Любеллі, Вінченці Куаттроне та Габріеллі Тіжі за їх дружню та сердечну допомогу.

Ми доклали всіх можливих зусиль, щоб простежити посилання у текстах та вправах на їх авторів та віддати належне цим людям. Просимо вибачення за будь-які недоліки з нашого боку, ми будемо раді виправити їх у наступному виданні.

ЗМІСТ

Вступ до редакції 2012 року	10
Розділ 1. Освіта з прав людини та КОМПАС: вступ	13
1.1. Вступ до освіти з прав людини	16
1.2. Підходи КОМПАСу до освіти з прав людини	29
1.3. Використання КОМПАСу для освіти з прав людини	45
Розділ 2. Практичні вправи та методи, які використовуються в освіті з прав людини	71
Перелік вправ	72
Зведена таблиця з переліком тем, загальним оглядом та відповідними правами	73
58 експериментальних вправ та методів	78
Календар прав людини	340
Вправи для початку	347
Вправи для повторення	352
Розділ 3. Вживання дій для прав людини	357
Вступ	359
3.1. Освіта з прав людини та активістська діяльність	360
3.2. Прості дії для забезпечення прав людини	364
3.3. Розробка плану дій	372
Розділ 4. Розуміння прав людини	381
Вступ	383
4.1. Що таке права людини?	384
4.2. Еволюція прав людини	397
4.3. Юридичний захист прав людини	403
4.4. Активізм у сфері прав людини та роль неурядових організацій	420
4.5. Питання і відповіді про права людини	426
4.6. Складні питання	429

Розділ 5. Додаткова інформація щодо основних питань з прав людини..... 433

Вступ до відредагованого розділу 5	435
1. Діти	437
2. Громадянство та участь.....	438
3. Культура та спорт	439
4. Демократія.....	440
5. Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю	441
6. Дискримінація та нетолерантність.....	442
7. Освіта	443
8. Навколишнє середовище	444
9. Гендер	445
10. Глобалізація.....	446
11. Здоров'я.....	447
12. Засоби масової інформації.....	448
13. Міграція.....	449
14. Мир та насильство	450
15. Бідність.....	451
16. Релігія та віра.....	452
17. Пам'ять.....	453
18. Війна і тероризм.....	454
19. Праця	455

Додатки 457

Вибрані міжнародні інструменти з прав людини 459

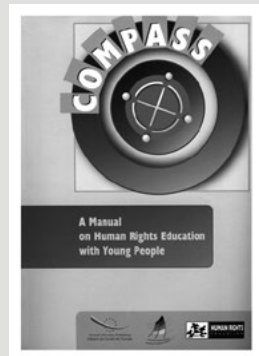
Статус ратифікації головних міжнародних інструментів з прав людини	459
ООН	460
Рада Європи.....	469

Глосарій 480

Вступ до КОМПАСу, видання 2012 року

Ласкаво просимо до КОМПАСу, повністю переглянутого та доповненого видання посібника з освіти з прав людини за участю молоді.

КОМПАС було вперше опубліковано у 2002 році в рамках Молодіжної програми освіти з прав людини Директорату Ради Європи з питань молоді та спорту. Програма була створена тому, що освіта з прав людини включає в себе освітні програми та вправи, які сприяють утвердженню рівності людей на основі людської гідності, що завжди мало і має неоціненне значення у формуванні демократичного громадянства для всієї молоді, а також у розвитку культури універсальних прав людини.

КОМПАС став довідниковим посібником для багатьох молодих людей, залучених до ціннісно орієнтованої молодіжної роботи та неформальної освіти. На сьогодні він доступний більш ніж 30 мовами, починаючи від арабської та японської і закінчуючи ісландською й мовою басків. У деяких країнах він став частиною ресурсів для навчання прав людини в школах, але все ж таки в деяких інших країнах його використання у школах є неможливим. Пригоди КОМПАСу Європою часто відображають реальність ставлення до освіти з прав людини: підтриманий тут і поборений там, похвалений одними та зневажений іншими.

Успіх КОМПАСу наслідував його молодший брат, КОМПАСІТО – посібник з освіти в галузі прав людини для дітей, вже доступний декількома мовами, який має стати ще одним бестселером з освіти з права людини.

Важливо, що КОМПАС і його публікації різними мовами стали своєрідним містком, завдяки якому освіта з прав людини була внесена до порядку денного роботи з молоддю та включена до програми багатьох шкіл. Тобто були створені національні мережі з освіти з прав людини в декількох країнах, де вони посилили роботу правозахисних організацій та професійних освітянських спільнот в реальному просуванні права на освіту з прав людини, для дітей та молоді в Європі. Форум з освіти з прав людини за участю молоді «Жити, навчатися, діяти заради прав людини», що відбувся в Будапешті у 2009 році, підкреслив важливість освіти з прав людини на сьогодні¹.

Права людини не можуть бути самостійно захищеними і підкріпленими лише правовими документами. Освіта з прав людини – навчання про, через і для прав людини – є надзвичайно важливою для того, щоб переконатися, що права людини зрозумілі, підтримані і сприйняті всіма. Робота, яка проводиться молоддю та для молоді через КОМПАС – посібник з освіти з прав людини за участю молоді, чітко показує, що Рада Європи може розраховувати на великодушність, пристрасність і компетентність молоді, щоб зробити права людини доступною реальною для багатьох інших молодих людей. [...] Досвід роботи з молоддю та досвід неформального навчання були успішно імplementовані у всі проекти сфери освіти з прав людини, включаючи як формальне, так і неформальне навчання. Освіта з прав людини не може бути лише в компетенції неурядових та молодіжних організацій, так само і не може здійснюватися лише на волонтерських засадах. Держави несуть основну відповідальність за здійснення освіти в галузі прав людини. Освіта має бути сприйнята, підтримана і, власне, підкріплена ними у спосіб, що передбачає поєднання як формального, так і неформального секторів освіти.

Досвід Молодіжної програми з освіти з прав людини за останні 10 років допоміг консолідувати правозахисний підхід до вирішення молодіжних проблем та зробити освіту з прав людини головним та ефективним напрямом молодіжної роботи та молодіжної політики.

Повідомлення форуму «Жити, навчатися, діяти заради прав людини»

Для багатьох освітян та освітянок із прав людини КОМПАС став своєрідним синонімом освіти з прав людини. Однак освіта в галузі прав людини набагато більша за сам КОМПАС. КОМПАС лише вказує шляхи та пропонує практичні вправи щодо застосування освіти з прав людини, але він залишає фасилітатору/фасилітаторці та, врешті-решт, учаснику/учасниці вибір шляху і способу навчання.

КОМПАС не є збірником прав людини сам по собі; він навчає прав людини.

Що нового в КОМПАСі 2012 року видання?

У перші 10 років свого життя КОМПАС зіткнувся зі швидким зростанням запитань і проблем щодо прав людини та освіти з прав людини. Серед таких: прискорення процесів глобалізації, глобального тероризму і глобальної війни з тероризмом, світова фінансова криза, вплив людини на зміну клімату, різноманітні кольорові революції в Грузії, Україні та ряді арабських країн, експансія Інтернету, війни в Іраку і Афганістані, цунамі і ядерні катастрофи на Фукусімі та багато іншого.

КОМПАС відчайдушно вказував на кризи, переходячи від однієї кризи до іншої, а станом на 2010 рік стало очевидно, що в багатьох сферах він виявився застарілим.

Було б легше створити цю версію КОМПАСу як «2.0» або «3.0». Однак усе не так просто. Практичні матеріали з освіти з прав людини, що є в цій версії КОМПАСу, дуже схожі на те ж саме, що було раніше: передбачено спірних питань, зосередженість на навчанні та конкретні дії, також очікуються.

Ми взяли до уваги оцінки користувачів та користувачок – онлайн і офлайн, а також так зване «прискорення історії», тому що не все те, що було важливим у 2002 році, є так само важливим і сьогодні. Нашим головним завданням було створення КОМПАСу, що відповідав би реаліям другого десятиліття XXI століття.

Результати є такими:

- Ширший вибір та різноманітніші вправи, включаючи діяльність, спрямовану на вирішення проблеми прав людини у сферах інтернету, тероризму, релігії та пам'яті. Ми рекомендуємо вам ознайомитися і спробувати застосувати їх. У цілому ми розраховуємо, що користувачі та користувачки КОМПАСу отримають користь від понад 60 запропонованих вправ з освіти з прав людини. Ми також сподіваємося, що практикуюча освітянська спільнота винайде нові і творчі шляхи вирішення проблем прав людини і загальнолюдських цінностей.
- Додано цілий ряд нових підрозділів, у тому числі «Інвалідність», «Релігія», «Пам'ять» і «Тероризм». Було реорганізовано інші розділи («Гендер» і «Праця» / «Соціальні права»). Філософія цих розділів залишається такою ж, як у 2002 році: вони виконують підтримувальну функцію та заохочують допитливих педагогів/педагогинь/фасилітатора/фасилітаторок з прав людини дізнатися більше.
- Значною мірою реорганізовано розділ 1, який зосереджено на освіті з прав людини як на фундаментальному праві людини з урахуванням можливостей, наданих Хартією Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини. Він також забезпечує краще розуміння використання КОМПАСу в аудиторіях.
- Більш детальний розгляд тем стосовано прав людини запропоновано в розділі 5. Але це не позбавляє фасилітатора/фасилітаторку можливості звернення до інших альтернативних джерел. Така вже природа освіти з прав людини: ви завжди можете піти далі і ви завжди можете піти глибше!

КОМПАС вказує напрями учасникам/учасницям, викладачам/викладачкам та фасилітаторам/фасилітаторкам з освіти з прав людини. Але кожен з них повинен створити власний шлях для навчання і дій з прав людини.

Нашим головним завданням було створення КОМПАСу, що відповідав би реаліям другого десятиліття XXI століття.

Ми також додали деякі вправи до видання 2002 року, які менше використовувалися. Усе це сприяло тому, що зараз КОМПАС має ширший зміст і налічує більше сторінок.

Основні цінності і підходи, на яких базується КОМПАС, повністю зберігають свою силу. КОМПАС все ще повинен бути:

- **достатнім.** Користувачі та користувачки знайдуть усе, що потрібно, щоб запроваджувати та пізнавати освіту з прав людини за участю молоді;
- **готовим до використання.** Запропоновані вправи не вимагають додаткових ресурсів або тривалої підготовки;
- **актуальним для молоді.** Діяльність і питання з прав людини легко поєднати із проблемами та поглядами підлітків і молоді;
- **практичним та емпіричним.** Усі вправи включають пропозиції стосовно роботи і залучають учасників у більш ніж звичайні когнітивні процеси;
- **придатним для формальної та неформальної освіти.** Фактично всі вправи можуть бути впроваджені у шкільному середовищі та в класах, проте може виникнути необхідність у деяких адаптаціях, особливо стосовно тривалості, навіть якщо вони були розроблені для неформальних освітніх установ;
- **адаптивним.** Усі вправи можна адаптувати до контексту, групи і суспільства, у якому їх будуть виконувати. Пропозиції щодо варіацій допомагають фасилітатору/фасилітаторці створювати власні адаптації;
- **відправною точкою.** Зацікавлені фасилітатори/фасилітаторки та викладачі/викладачки можуть знайти багато пропозицій і ресурсів для більш глибокого занурення в конкретні питання з метою отримати більше інформації про права людини;
- **загальним і цілісним.** КОМПАС може бути використаний для вивчення будь-яких питань стосовно прав людини і підходить для будь-якого рівня знань учнівства. Він базується на всеохоплювальному і цілісному підході до навчання, який об'єднує цінності, наміри, навички та знання.

КОМПАС написано для всіх, хто зацікавлений у правах людини, хто хоче брати участь в освіті з прав людини. Немає жодних вимог щодо попереднього досвіду викладання чи правозахисних дій, надається значна підтримка щодо роботи з вправами і стосовно того, як адаптувати і розвивати їх відповідно до потреб учасників/учасниць і реальної ситуації. Існує спеціальний розділ, присвячений підказкам для викладацького кола.

Повідомте нам, якщо ми досягли успіху, і допоможіть нам покращити видання за допомогою зворотного зв'язку на сайті: www.soe.int/compass.

Примітки

¹ Повідомлення учасників/учасниць форуму «Жити, навчатися, діяти заради прав людини», доповідь Гавана Тітлея, Рада Європи, 2010 рік.

Розділ 1

Освіта з прав людини та **КОМПАС:**

Вступ

Зміст розділу

1. Вступ до освіти з прав людини	16
1.1 Що таке права людини?	16
1.2 Визначення освіти з прав людини	17
1.3 Освіта з прав людини – фундаментальне право людини	19
1.4 Освіта з прав людини в Організації Об'єднаних Націй	20
1.5 Освіта з прав людини в Європі	21
1.6 Молодіжна політика та освіта з прав людини	24
1.7 Освіта з прав людини за участю молоді	26
1.8 На шляху до культури прав людини	27
2. Підходи КОМПАСу до освіти з прав людини	29
2.1 Освіта з прав людини в різних навчальних закладах	30
2.2 Педагогічні основи освіти з прав людини у КОМПАСі	32
2.3 Освіта з прав людини, процес і результат	35
2.4 Освіта з прав людини та інші навчальні сфери	38
2.5 Найпоширеніші питання стосовно включення освіти з прав людини до роботи з молоддю	43
3. Використання КОМПАСу для освіти з прав людини	45
3.1 Про що йдеться в КОМПАСі	45
3.2 Фасилітація	46
3.3 Загальні правила для користувачів та користувачок	48
3.4 Загальні поради щодо проведення вправ	51
3.5 Адаптація вправ КОМПАСу до ваших потреб	56
3.6 Особливі нотатки для вчительства	59
3.7 Основні методи роботи з КОМПАСом	61

1. Вступ до освіти з прав людини

«Кожна людина і кожен орган суспільства... прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод».

Преамбула до Загальної декларації прав людини, 1948 рік

«Стимулювати повагу до цих прав і свобод у процесі навчання та освіти» – це фундаментальний принцип освіти у галузі прав людини. Але перш ніж обговорювати, що таке освіта у галузі прав людини і наскільки широко вона застосовується, необхідно пояснити, що являють собою «ці права та свободи», які є безпосереднім предметом такої освіти. Тому розпочнемо з короткого вступу до теми прав людини.

1.1. Що таке права людини?

Історія демонструє, що кожне суспільство розробило системи для забезпечення соціального згуртування за допомогою кодифікації прав та обов'язків своїх громадян. Нарешті, у 1948 році міжнародна спільнота зібралася з метою узгодити кодекс цих прав, які мали стати обов'язковими для всіх держав; цим кодексом стала Загальна декларація прав людини. З 1948 року були узгоджені й інші документи про права людини, включаючи Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Конвенцію про права дитини 1989 року.

Права людини відображають головні людські потреби; вони встановлюють основні стандарти, без яких люди не могли б жити гідно. Права людини стосуються рівності, людської гідності, поваги, свободи і справедливості. Прикладами прав людини є свобода від дискримінації, право на життя, свобода слова, право на шлюб і створення сім'ї, а також право на освіту. (У додатках наведено резюме та повний текст Загальної декларації прав людини.)

Права людини визнані однаковою мірою для всіх осіб, у всьому світі та назавжди. Права людини є універсальними, тому вони однакові для всіх людей у кожній країні. Вони невід'ємні, неподільні і взаємозалежні, і тому їх не можна забрати – ніколи; всі права однаковою мірою важливі, і вони доповнюють одне одного, наприклад, право брати участь в урядуванні (керуванні) і у вільних виборах залежить від свободи слова.

Як люди можуть використовувати та захищати права людини, якщо вони ніколи не чули про них? Загальна декларація права людини визнає це у преамбулі, а у статті 26 дає кожному право на освіту, яке повинно «підсилювати повагу до прав і свобод людини». Мета права людини на освіту – побудувати світ із культурою прав людини. Це культура, де поважають права кожного/кожної, і самі права людини теж користуються повагою; культура, де люди усвідомлюють свої права та обов'язки, визнають порушення прав людини і докладають зусиль, щоб захищати права інших людей. Це культура, де права людини є такою ж частиною життя індивідів, як і мова, традиції, мистецтво та зв'язок із рідною землею.

Як люди можуть використовувати та захищати права людини, якщо вони ніколи не чули про них?

1.2. Визначення освіти з прав людини

З 1948 року проводиться величезний обсяг робіт стосовно освіти з прав людини. Є різні способи належним чином забезпечити освіту з прав людини, оскільки люди дивляться на світ по-різному, педагоги/педагогині працюють у різних ситуаціях і різних організаціях, а державні органи мають різні проблеми; таким чином, практика може змінюватися за наявності однакових базових принципів. Для того щоб склалося уявлення про велику кількість навчальних підходів та вправ, варто розглянути ролі та зацікавленість різних «суспільних структур», щоб побачити, яким чином формуються їх інтереси щодо освіти з прав людини.

У 1993 році Всесвітня конференція з прав людини оголосила освіту з прав людини «необхідною для сприяння та досягнення стабільних та гармонійних відносин між громадами та для зміцнення взаєморозуміння, терпимості і миру». У 1994 році Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (ООН) оголосила Десятиліття ООН з освіти з прав людини (1995–2004 роки) і закликала всіх держав – учасниць ООН сприяти «розповсюдженню навчання та інформації, спрямованої на побудову універсальної культури прав людини». У результаті уряди доклали багато зусиль у просуванні освіти з прав людини, в основному за рахунок державних програм освіти. Оскільки уряди турбуються про міжнародні відносини, підтримку законності і порядку і загального функціонування суспільства, вони схильні розглядати освіту з прав людини як засіб сприяння миру, демократії і соціальному порядку.

Метою Ради Європи є створення спільного демократичного і правового простору на території всього європейського континенту, забезпечення поваги до його фундаментальних цінностей: прав людини, демократії і верховенства права. Такий акцент на цінностях відображений в усіх визначеннях освіти з прав людини. Наприклад, посилячись на свої зобов'язання із забезпечення активної участі молоді в процесі прийняття рішень і дій на місцевому та регіональному рівні, Молодіжна програма Ради Європи з освіти у галузі прав людини визначає таку освіту, як

«...освітні програми та вправи, спрямовані на забезпечення **рівності людської гідності**¹, у поєднанні з іншими програмами, такими як забезпечення міжкультурного навчання, участь і розширення прав меншин».

Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини (2010 рік)² визначає освіту з прав людини як

навчання, підготовку, підвищення обізнаності, інформацію, практики і діяльність, які мають на меті, за рахунок надання учням знань, навичок і розуміння, і розвитку їх ставлення та поведінки, щоб дати їм можливість здійснювати і захищати свої демократичні права та обов'язки в суспільстві, цінувати різноманітність і відігравати активну роль у демократичному житті з метою заохочення та захисту демократії і верховенства права.

Існують і інші визначення освіти з прав людини, наприклад, визначення Amnesty International:

освіта з прав людини являє собою **процес**, за допомогою якого люди дізнаються про свої права та права інших через участь і інтерактивне навчання.

Азіатсько-Тихоокеанський регіональний ресурсний центр освіти з прав людини у своєму визначенні робить особливе посилання на зв'язок між правами людини і життям:

Освітні програми та вправи, спрямовані на забезпечення рівності людської гідності.

Освіта з прав людини – це **спільний процес**, який містить свідомі, обдумані комплекси освітньої діяльності з використанням знань про права людини, цінностей та навичок, зміст яких спрямований на широку громадськість, щоб люди могли усвідомлювати свій досвід і контролювати своє життя.

Всесвітня програма освіти з прав людини визначає таку освіту наступним чином: *освіта, навчання та інформація, спрямовані на формування загальної культури прав людини*. Усебічна освіта з прав людини забезпечує не тільки знання про права людини та способи їх захисту, а й надає навички, необхідні для заохочення, захисту і застосування прав людини в повсякденному житті. Освіта з прав людини сприяє ставленню та поведінці, необхідним для підтримки прав людини для всіх членів суспільства.

Народний рух за навчання з прав людини віддає перевагу навчанням прав людини перед освітою з прав людини і приділяє особливу увагу **правам людини як способу життя**. Акцент на навчанні замість освіти також означає запозичення індивідуального процесу відкриття прав людини та їх застосування у повсякденному житті людини.

Інші органи суспільства включають неурядові організації та ініціативні групи, які зазвичай працюють, щоб підтримати вразливі групи населення, захистити навколишнє середовище, перевірити роботу урядів, підприємств і установ та сприяти соціальним змінам. Кожна неурядова організація має своє бачення освіти в галузі прав людини. Наприклад, Amnesty International вважає, що «освіта з прав людини має основоположне значення для усунення основних причин порушення прав людини, запобігання порушенням прав людини, боротьби з дискримінацією, заохочення рівності та розширення участі населення в процесі демократичного прийняття рішень».³

На Форумі з питань освіти з прав людини «Жити, навчатися, діяти заради прав людини», що відбувся в Будапешті в жовтні 2009 року, стан молоді в Європі був представлений як один із «ненадійних і нестабільних, який серйозно перешкоджає рівності можливостей для багатьох молодих людей відігравати значиму роль у суспільстві... права людини, особливо соціальні права та свобода від дискримінації, звучать як пусті слова, інколи навіть як хибні обіцянки. Стійкі стани дискримінації та соціальної ізоляції є неприйнятними і недозволеними». Таким чином, учасники Форуму, які займалися питаннями рівності та дискримінації, погодилися: «Освіта з прав людини повинна включати перспективи гендерного усвідомлення та гендерної рівності. Крім того, вона має використовувати сферу міжкультурного навчання; ... Ми очікуємо, що Рада Європи ... включити головні питання меншин до своїх програм з освіти з прав людини, зокрема гендерну рівність, етнічну приналежність, релігію або переконання, здібності і питання сексуальної орієнтації».

Уряди і неурядові організації схильні розглядати освіту з прав людини з точки зору результатів у вигляді бажаних прав і свобод, у той час як освітянська спільнота, навпаки, здебільшого зосереджується на цінностях, принципах і можливостях морального вибору. Бетті Рирдон у своїй роботі «Виховання людської гідності» (1995), заявляє, що «у структурі освіти з прав людини маєтяться на увазі соціальна освіта, заснована на принципах і стандартах... з метою культивувати можливості морального вибору, приймати принципові позиції з питань, – іншими словами, розвивати моральну та інтелектуальну чесність».⁴

Культура, де права людини вивчають, живуть за ними і впроваджують їх.

Освіта з прав людини повинна включати гендерне усвідомлення, а також сферу міжкультурного навчання.

Тренери/тренерки, фасилітатори/фасилітаторки, викладачі/викладачки та інші фахівці/фахівчині – практики освіти з прав людини, – які працюють безпосередньо з молоддю, схильні мислити термінами компетенцій та методології⁴.

Ми сподіваємося, що дали чітко зрозуміти: різні організації, освітянське та правозахисне коло використовують різні визначення відповідно до своєї філософії, мети, цільових груп або членства. Проте існує очевидне розуміння того, що освіта з прав людини включає в себе три аспекти:

- навчання **про** права людини, знання про права людини, що вони собою являють і як вони охороняються та захищаються;
- навчання **через** права людини, визнання того, що контекст і спосіб організації та передачі навчання з прав людини мають бути сумісними з цінностями прав людини (наприклад, участь, свобода думки і слова і т. д.) і що в освіті з прав людини процес навчання не менш важливий, ніж сам зміст навчання;
- навчання **для** прав людини, для розвитку навичок, позицій і цінностей в учасників із метою застосування цінностей прав людини в їхньому житті і вживання активних дій, самостійно або разом з іншими, для заохочення та захисту прав людини.

Звідси випливає, що коли ми думаємо про те, як забезпечити освіту з прав людини, про те, як допомогти людству отримати необхідні знання, навички і ставлення так, щоб усі могли відігравати свої ролі в рамках культури прав людини, ми бачимо: не можна «навчити» освіти з прав людини, це необхідно вивчати через досвід. Таким чином, освіта з прав людини є також освітою **через** розкриття прав людини на практиці. Це означає, що те, **як і де** проводиться освіта з прав людини, повинно відображати цінності прав людини (навчання **у середовищі** прав людини); контекст і діяльність мають бути такими, щоб гідність і рівність були невід'ємною частиною практики.

У КОМПАСі ми зробили все, щоб переконати: незалежно від того, наскільки цікавими і грайливими можуть бути методи і вправи, самі права людини мають настільки суттєве значення, що їх вивчення заслуговує на увагу. Існують також різні пропозиції для подальших активних дій.

1.3. Освіта з прав людини – фундаментальне право людини

Права людини важливі, тому що жодна людина не може вижити поодиноці, а несправедливість зменшує якість життя на особистому, місцевому та глобальному рівнях. Те, що ми робимо в Європі, впливає на події, які відбуваються ще де-небудь у світі. Наприклад, одяг, який ми носимо, може бути виготовлений за допомогою дитячої праці в Азії, у той час як спадщина європейської колоніальної історії сприяє політичним та релігійним конфліктам в Іраку, Сомалі та Афганістані, які відправляють відчайдушних осіб стукати в наші двері в пошуках притулку. Аналогічно мільйони людей в Африці та Азії змінюють місце проживання у зв'язку із кліматичними змінами, спричиненими здебільшого діяльністю промислово розвинених країн. Однак це відбувається не лише тому, що порушення прав людини в різних частинах світу відбиваються на нас; обов'язок піклуватися про інших є основною мораллю серед усіх культур та релігій. Порушення прав людини трапляються усюди, не лише в інших країнах,

Освіта з прав людини стосується вивчення прав людини.

Освіта має бути спрямована на повний розвиток людської особистості і посилення поваги до прав людини і основоположних свобод.

Загальна декларація прав людини, стаття 26

а також і вдома, саме тому освіта з прав людини така важлива. Лише при повному усвідомленні, розумінні та повазі до прав людини ми можемо сподіватися розвинути культуру, у якій їх будуть більше поважати, ніж порушувати. Унаслідок цього право на отримання освіти з прав людини все частіше визнається як право людини само по собі.

Освіта з прав людини – не лише моральне право, а також юридичне право під захистом міжнародного закону. Стаття 26 Загальної декларації права людини зазначає, що кожна людина має право на освіту і що «Освіта має бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру». Більше того, у статтях 28 та 29 Конвенції про права дитини зазначається: шкільна дисципліна повинна бути забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини... Освіта має бути спрямована на розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини, поваги до прав людини та основних свобод, свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості та рівності, виховання поваги до навколишньої природи.

Освіта в галузі прав людини – це також законна політична вимога. У повідомленні на Форумі з питань освіти з прав людини «Жити, навчатися, діяти заради прав людини» визнається, що «цінності, які направляють дії Ради Європи, є універсальними цінностями для всіх нас, вони зосереджені на невід'ємній гідності кожної людини». Повідомлення продовжується нагадуванням, що права людини – це більше, ніж просто натхнення: вони також є моральними і політичними вказівками, які поширюються на відносини між державами і народами як усередині держав, так і серед людства.

1.4. Освіта з прав людини в Організації Об'єднаних Націй

Організація Об'єднаних Націй відіграє незамінну роль у світі стосовно освіти з прав людини. Всесвітня конференція з прав людини, що відбулася у Відні в 1993 році, підтвердила ключову роль освіти, професійної підготовки та інформування для просування прав людини. У 1994 році Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було проголошено десятиріччя освіти з прав людини, яке охоплює період з 1 січня 1995 року по 31 грудня 2004 року.

Як результат, у 2004 році була створена Всесвітня програма з освіти в галузі прав людини. Перший етап програми був спрямований на освіту в системах початкової і середньої шкіл. Від держав очікували розробки національних ініціатив у рамках Всесвітньої програми та її плану дій. Рада з прав людини вирішила зосередитися на другому етапі (2010–2014 роки) – освіті в галузі прав людини в системі вищої школи і підготовчих програм для вчителів і викладацтва, державних службовців/службовиць, співробітників/співробітниць правоохоронних органів і військовослужбовців/військовослужбовиць на всіх рівнях. Таким чином, у вересні 2010 року був прийнятий План дій для другого етапу, підготовлений Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. План також закликав держав-учасниць продовжувати впровадження освіти в галузі прав людини у системах початкової

Права людини – це більше, ніж просто натхнення.

Всесвітня програма з освіти з прав людини була створена у 2004 році з метою сприяння розвитку культури прав людини.

та середньої шкіл. Безстрокова Всесвітня програма залишається спільною рамкою для дій, а також платформою для співпраці між урядами і всіма іншими зацікавленими сторонами.

У грудні 2011 року Генеральна Асамблея прийняла Декларацію Організації Об'єднаних Націй з освіти та підготовки з прав людини. Декларація вважається новаторською, тому що вона – перший інструмент, спеціально присвячений освіті та вихованню з прав людини, і таким чином, є дуже цінною для підвищення інформованості та обізнаності про важливість освіти з прав людини. Декларація визнає: «Кожна людина має право знати, шукати та отримувати інформацію про всі права людини і основні свободи та повинна мати доступ до освіти і підготовки з прав людини», а «Освіта та підготовка з прав людини має важливе значення для формування загальної поваги і дотримання всіх прав та основоположних свобод людини для кожного відповідно до принципів універсальності, неподільності і взаємозалежності прав людини». У Декларації також міститься широке визначення освіти та підготовки з прав людини, яке включає в себе освіту *про, через та для* прав людини.

Декларація покладає на державу основну відповідальність «забезпечувати та заохочувати до освіти та підготовки з прав людини» (стаття 7).

У рамках системи Організації Об'єднаних Націй освіта з прав людини координується Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Женеві під керівництвом Ради з прав людини.

1.5. Освіта з прав людини в Європі

Рада Європи

Для країн – учасниць Ради Європи права людини – це більше, ніж просто декларація: права людини – це компонент європейської правової системи, а отже, вони мають бути невід'ємною частиною освіти молоді. Європейські країни зробили значний внесок у найважливішу у XX столітті декларацію про права людини – Загальну декларацію прав людини, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка має юридичну силу для всіх держав – учасниць Ради Європи, була прийнята двома роками пізніше й запозичила принципи та філософію з документа ООН. Виникнення прав людини, таких, якими ми знаємо їх сьогодні, багато в чому зобов'язане масовим порушенням прав людини під час Другої світової війни в Європі та за її межами.

У 1985 році Комітет міністрів видав державам – учасницям Ради Європи Рекомендацію № R (85) 7, яка стосується викладання та навчання прав людини в школах. У цьому документі підкреслювало, що всі молоді люди мають отримати освіту з прав людини в рамках підготовки до життя в плюралістичному демократичному суспільстві.

Рекомендація була підкріплена Другим самітом Ради Європи (у 1987 році), коли глави держав і урядів держав-учасниць вирішили «розпочати ініціативу освіти для демократичного громадянства з метою підвищення обізнаності громадян про свої права та обов'язки в демократичному суспільстві». Проєкт з освіти для демократичного громадянства, який послідував далі, відіграв важливу роль у заохоченні та підтримці включення цих тем до шкільних систем освіти.

Кожна людина і кожний орган суспільства повинен прагнути сприяти повазі прав та основоположних свобод людини шляхом навчання та освіти.

Прембула Декларації ООН з освіти та підготовки з прав людини

Орієнтація на права людини – це також орієнтація на освіту з прав людини. Інвестиції в таку освіту забезпечують кожному майбутнє; а короткострокові скорочення асигнувань на освіту призводять до довгострокових втрат.

Повідомлення на Форумі з питань освіти з прав людини «Жити, навчатися, діяти заради прав людини», 2009 рік

Створення Програми з освіти з прав людини для молоді, публікації та переклади КОМПАСу і пізніше КОМПАСІТО сприяли подальшому визнанню освіти з прав людини, зокрема в рамках неформальної освіти та через роботу з молоддю.

У 2010 році Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини була прийнята Комітетом міністрів у рамках Рекомендації СМ / Rec (2010) 7. Хартія закликає держав-учасниць включати освіту для демократичного громадянства і освіти з прав людини до навчальних програм у рамках формальної освіти на дошкільному рівні, у початкових і середніх школах як у цілому, так і для професійної освіти та навчання. Хартія також закликає держав-учасниць «підвищити роль неурядових організацій та молодіжних організацій в освіті для демократичного громадянства і освіти з прав людини, особливо в сфері неформальної освіти. Вони мають визнати ці організації та їх діяльність цінною частиною освітньої системи, забезпечити їх, де це можливо, необхідною підтримкою і повною мірою використовувати їхній досвід, який вони можуть внести у всі форми навчання».

«Надання кожній людині на своїй території можливості освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини» відповідно до Хартії має бути завданням державної політики та законодавства щодо освіти з прав людини. Хартія встановлює завдання і принципи освіти з прав людини, рекомендує проведення моніторингу, аналізу та дослідження в цій сфері. Хартія супроводжується пояснювальною запискою, у якій містяться подробиці та приклади щодо змісту і практичного використання документа.

Роль освіти з прав людини в рамках захисту і просування прав людини в Раді Європи отримала подальшу підтримку зі створенням у 1999 році посади Комісара з прав людини. На Комісара з прав людини було покладено «просування освіти та обізнаності про права людини» разом із допомогою державам-учасницям у впровадженні стандартів людини, виявленні можливих недоліків у законодавстві, практиці його застосування та консультуванні з питань захисту прав людини в Європі.

Виконуючи свій мандат, Комісар приділяє особливу увагу освіті з прав людини і вважає, що прав людини можна дотримуватися лише за умови, що люди будуть проінформовані про свої права і знатимуть, як їх використовувати. Таким чином, освіта з прав людини є найважливішим фактором ефективного впровадження європейських стандартів. У ряді доповідей Комісар із прав людини закликав національні органи влади зміцнювати освіту з прав людини. Учніство та молодь, а також вчительство та офіційні особи мають бути освіченими для просування цінностей толерантності й поваги до інших. У своїй роботі під назвою «Освіта з прав людини – це пріоритет, потрібні конкретні дії» він зазначив, що «більший акцент був зроблений на підготовці учнівства до ринку праці, ніж на розвитку життєвих навичок, які мають включати в себе цінності прав людини». Мають бути включені обидва пункти: «права людини через галузь освіти» та «права людини з освіти».

Таким чином, просування освіти з прав людини в Раді Європи має міжсекторальний та міждисциплінарний характер.

Рада Європи підтримує зв'язок і координує свою роботу з питань освіти з прав людини з іншими міжнародними організаціями, у тому числі ЮНЕСКО, Верховним комісаром ООН з прав людини, ОБСЄ (Організацією з безпеки та співробітництва

Держави-учасниці мають прагнути забезпечити «кожній людині на своїй території можливості освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини».

Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини

в Європі) та Агентством з фундаментальних прав Європейського Союзу. Рада Європи також виступила в ролі регіонального координатора Всесвітньої програми ООН з освіти з прав людини.

Європейський центр ім. Вергеланда

Європейський центр ім. Вергеланда, розташований в Осло (Норвегія) – це ресурсний центр, що займається освітою в області міжкультурного порозуміння, прав людини і демократичного громадянства. Центр був створений у 2008 році як спільний проєкт Норвегії та Ради Європи. Основними цільовими групами є освітяни, дослідники, керівники та ін.

Діяльність Центру ім. Вергеланда включає:

- навчання для тренерства, вчительства та інших представників педагогічних кіл;
- дослідницьку та розвивальну діяльність;
- конференційні та мережеві послуги, у тому числі інтерактивні експертні бази даних;
- електронну платформу для поширення інформації, навчальних матеріалів та передової практики.

www.theewc.org

Європейський Союз

У 2007 році як консультативний орган було створено Агентство Європейського Союзу з фундаментальних прав людини (АФП) з метою допомагати забезпечувати захист фундаментальних прав людей, які живуть у Європейському Союзі (ЄС). АФП, зі штаб-квартирою у Відні (Австрія) – це незалежний орган ЄС, створений для надання допомоги та експертизи для Європейського Союзу та його держав-членів при виконанні ними закону Європейського економічного співтовариства з питань фундаментальних прав людини. АФП також має завдання підвищувати рівень обізнаності громадян щодо фундаментальних прав, у тому числі прав людини, гарантованих Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод і тих, які гарантує Хартія основних прав Європейського Союзу.

www.fra.europa.eu

Протягом багатьох років молодіжні програми Європейського Союзу приділяли особливу увагу рівності, активній громадянській позиції та освіті з прав людини. Наприклад, програма «Молодь в дії» (2007–2013 роки) охоплювала такі пріоритетні завдання, тісно пов'язані з питаннями прав людини:

- європейське громадянство, підвищення рівня поінформованості молодих людей про те, що вони є громадянами Європи так само, як і громадянами своїх рідних країн;
- участь молоді, підтримка участі молоді в демократичному житті суспільства;
- культурна різноманітність: повага до культурного походження людей та боротьба з расизмом і ксенофобією;
- включення – забезпечення того, щоб молоді люди з інвалідністю отримували доступ до молодіжних програм Європейського Союзу.

Багато молодіжних проєктів, які проводяться в рамках молодіжних програм, базуються на неформальному навчанні і створюють широкі можливості для молодих людей з метою відкриття цінностей прав людини та освіти з прав людини.

1.6. Молодіжна політика та освіта з прав людини

Рада Європи вже давно закликає молодь до участі в процесі європейського будівництва і розгляду молодіжної політики як невід'ємної частини її роботи. Перші заходи для молодіжних лідерів/лідерок були проведені в 1967 році, а у 1972 році були створені Європейський молодіжний центр та Європейський молодіжний фонд. З того моменту відносини між Радою Європи та молоддю послідовно розвивалися, оскільки молодь та молодіжні організації є важливими учасниками/учасницями та партнерами/партнерками у ключових визначальних моментах для організації і для Європи. Чи то процеси демократизації колишніх комуністичних країн, мирне будівництво та трансформація конфліктів у проблемних регіонах або боротьба з расизмом, антисемітизмом, ксенофобією та нетерпимістю, молодь та молодіжні організації завжди розраховували на Раду Європи, і, у свою чергу, Рада теж могла покладатися на них. Повна та стала безпека на Європейському континенті не може бути створена без вкладу освіти з прав людини і демократичної участі.

Мета молодіжної політики Ради Європи така: «забезпечити молодих людей, тобто дівчаток і хлопчиків, молодих жінок і молодих чоловіків, рівними можливостями та досвідом, які дозволять їм розвивати знання, навички та компетенції, щоб повною мірою брати участь в усіх аспектах життя суспільства»⁶.

Роль молоді, молодіжних організацій та молодіжної політики в проголошенні права на освіту з прав людини також чітко прописана у пріоритетах молодіжної політики Ради Європи, одним з яких є «Права людини та демократія»; цей пріоритет реалізовано за допомогою особливого наголосу на такому:

- забезпечення молоді всестороннім дотриманням прав людини та людської гідності, а також заохочення їх до відданості цим принципам;
- сприяння активній участі молоді в демократичних процесах і структурах;
- забезпечення рівних можливостей для участі всіх молодих людей в усіх аспектах їхнього повсякденного життя;
- ефективна реалізація гендерної рівності та запобігання всім формам гендерного насильства;
- інформування та сприяння активним діям молоді щодо захисту навколишнього середовища та сталого розвитку;
- полегшення доступу до інформації та консультаційних послуг для всіх молодих людей.

Два інших тематичних пріоритети – «Життя разом у різних суспільствах» і «Соціальна інтеграція молодих людей» – також тісно пов'язані з діяльністю освіти з прав людини.

Молодіжна політика Ради Європи також передбачає тісну співпрацю між дитячою та молодіжною політиками, оскільки ці дві групи – діти та молодь – значною мірою переплітаються.

У 2000 році з нагоди 50-річчя Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Директорат з питань молоді та спорту почав свою Програму з освіти з прав людини для молоді. Програма забезпечила широке впровадження такої освіти в роботу Ради з молоддю, у молодіжну політику і роботу молоді. Молодь і молодіжні організації взяли на себе центральну роль у Програмі в ролі викладачів/викладачок та активістів/активісток з прав людини і здійснили значний внесок у роботу Ради Європи.

Забезпечити молодих людей рівними можливостями та досвідом, які дозволять їм стати повноцінними членами суспільства.

Наступним кроком у Програмі стала публікація КОМПАСу у 2002 році та його подальший переклад більш ніж 30 мовами. Програма європейських і національних навчальних курсів для тренерів/тренерок і мультиплікаторів/мультиплікаторок зробила свій внесок у появу формальних і неформальних мереж викладачів/викладачок та активістів/активісток освіти в галузі прав людини, які демонструють видимі результати, хоча такі мережі принципово відрізняються в різних країнах. Успіху Програми з освіти з прав людини для молоді сприяло її формування на таких засадах:

- підтримка ключових регіональних і національних навчальних заходів з підготовки тренерів/тренерок і молодих активістів/активісток у державах-членах, організованих у співпраці з національними організаціями та установами;
- розвиток формальних і неформальних мереж, організацій і викладачів/викладачок з освіти у галузі прав людини в рамках неформального підходу до навчання на європейському та національному рівнях;
- включення підходів і методів освіти з прав людини до загальної програми діяльності молодіжного сектору Ради Європи;
- розвиток інноваційного навчання, підходів і стандартів якості освіти з прав людини та неформальної освіти, таких як запровадження дистанційного навчання з використанням Поглибленого тренінгу з освіти з прав людини за допомогою КОМПАСу;
- надання освітніх підходів і ресурсів для європейської молодіжної кампанії за різноманіття, права людини та участь – «Усі різні – усі рівні»;
- поширення Живої бібліотеки як методології для міжкультурного навчання, боротьби зі стереотипами і забобонами;
- забезпечення політичної та освітньої структури для міжкультурних діалогів, таких як програми в контексті Європейсько-середземноморського, Європейсько-арабського і Азіатсько-європейського молодіжних проєктів, а також тих, які проходять у рамках партнерства з питань молоді Європейської комісії та Ради Європи.

Програма також мобілізувала тисячі молодих людей по всій Європі завдяки підтримці пілотних проєктів з освіти з прав людини, запроваджених Європейським молодіжним фондом.

У 2009 році з нагоди 60-річчя Ради Європи Молодіжний форум з питань освіти з прав людини «Жити, навчатися, діяти заради прав людини», залучив до участі в європейських молодіжних центрах у Будапешті і Страсбурзі понад 250 учасників/учасниць.

Учасники/учасниці форуму виступили зі зверненням до Комітету міністрів Ради Європи. У ньому підкреслюються принципи і потреби освіти з прав людини в Європі через:

- забезпечення адекватного рівня поширення і ретрансляції завдяки проєктам та партнерству на національному та місцевому рівнях, а також шляхом розвитку оптимального зв'язку між європейським, національним і місцевим рівнями дій;
- пошук союзництва між представниками/представницями формальної та неформальної освіти і між установами з прав людини у зв'язку зі створенням програм національної освіти з прав людини;
- розвиток потенціалу неурядових партнерів/партнерок у більшому залученні до співпраці урядових молодіжних партнерів/партнерок;
- підтримку транснаціонального співробітництва та мереж для освіти з прав людини;
- поглиблення обізнаності про конкретні проблеми прав людини, які впливають на молодь (наприклад, насильство, виключення);

- включення проблем гендерної рівності та міжкультурного виміру як частини концепції рівності у людській гідності;
- тісний зв'язок діяльності освіти з прав людини з реаліями молоді, роботу з молоддю, молодіжною політикою та неформальним навчанням;
- урахування необхідності дублювання і взаємодоповнювальний характер освіти з прав людини з дітьми і з молоддю;
- визнання і заохочення освіти з прав людини як права людини й підвищення обізнаності про це;
- урахування захисту свободи і безпеки правозахисників і педагогів, які працюють з прав людини;
- висування на передній план питань меншин, включаючи гендерну, етнічну приналежність, релігію або переконання, здібності та питання сексуальної орієнтації;
- підтримку активної участі молоді та дітей в освітньому процесі;
- підвищення обізнаності про відповідальність держави й органів державної влади у забезпеченні та підтримці освіти з прав людини в системах формальної та неформальної освіти.

1.7. Освіта з прав людини за участю молоді

Здається очевидним, що молодь має цікавитися освітою з прав людини, але насправді більшість молодих людей у Європі не мають широкого доступу до такої освіти.

КОМПАС був розроблений, щоб змінити це. Освіта з прав людини для молоді корисна не тільки для суспільства, але й для самої молоді. У сучасних суспільствах молодь усе більше стикається з проблемами соціальної ізоляції, релігійними, етнічними та національними відмінностями, а також із недоліками та перевагами глобалізації. Освіта з прав людини розглядає ці питання і може допомогти людям розібратися в різних переконаннях, поглядах та цінностях, а також в очевидних суперечностях сучасних мультикультурних суспільств, у яких вони живуть.

У спеціальному звіті Євробарометр (Eurobarometer), складеному у березні 2008 року, під назвою «Ставлення європейських громадян до навколишнього середовища» зазначається, що європейці/європейки приділяють надзвичайно велику увагу захисту навколишнього середовища і що 96 % стверджують, що це або дуже важливо, або досить важливо для них. Зокрема, молоді люди мають велике бажання присвятити власні енергію та ентузіазм цим питанням. Наприклад, 100 тис. осіб, які вийшли у Копенгагені у грудні 2009 року, вимагаючи вжити заходів для подолання зміни клімату. Як ті, хто працюють в освіті з прав людини, ми маємо спрямувати цю енергію в потрібне русло. Те, що вони перейматимуть ідеї і діятимуть відповідно до них, видно з багатьох програм, що вже розроблені для молоді – починаючи із дій малого масштабу, які реалізуються на основі радше конкретного випадку в окремих молодіжних клубах чи школах, до великих міжнародних програм, які реалізуються Радою Європи та Європейським Союзом.

Одним із прикладів внеску молодих людей в Європі, освічених з прав людини, є підготовка доповідей країн для Групи прав меншин (Minorities Rights Group).

Ці звіти, використовувані урядами, неурядовими організаціями, журналістською спільнотою та вченими колами, пропонують аналіз питань меншин, включають у себе голоси громад і дають практичні рекомендації та поради стосовно шляхів подальшого розвитку прав людини. Таким чином, освіта з прав людини може розглядатися як доповнення до роботи Європейського суду з прав людини за умови, що порушення допускаться не будуть. Проте освіта з прав людини пропонує більше: це насамперед і позитивний шлях запобігання порушенням, і забезпечення кращих механізмів функціонування та більш ефективних механізмів запобігання та санкціонування. Люди, які визнали цінності поваги і рівності, здатні до співпереживання, є відповідальними, розвинули навички співпраці й критичного мислення, будуть менше першими порушувати права інших осіб. Молоді люди також можуть виступати викладачами/викладачками та фасилітаторами/фасилітаторками в процесі освіти з прав людини, і тому вони є важливим елементом підтримки та ресурсом при плануванні розвитку з освіти з прав людини на національному та місцевому рівнях.

1.8. На шляху до культури прав людини

«Усі дороги ведуть до Риму» – загальновідома ідіома, яка означає, що є багато способів досягнути своєї мети. Так само, як усі дороги ведуть до Риму, так є і багато різних способів розповсюдження освіти з прав людини. Таким чином, освіта з прав людини, мабуть, найкраще пояснюється через призму того, що вона використовує: створення культури, де права людини зрозумілі, захищені і де їх поважають, або, перефразовуючи учасників/учасниць Молодіжного форуму з питань освіти з прав людини «Жити, навчатися, діяти заради прав людини» 2009 року, «культури, в якій права людини вивчають, живуть за ними та вживають заходів щодо їх захисту».

Культура прав людини – це не просто культура, де кожен знає свої права, тому що знання не обов'язково дорівнюють повазі, а без поваги ми завжди будемо мати порушення. Отже, як ми можемо описати культуру прав людини і які якості мають її прихильники? Автори/авторки пропонованого посібника працювали над цими питаннями і сформулювали деякі (але не вичерпні) відповіді. Культура прав людини – це та культура, де люди:

- знають про права та фундаментальні свободи людини і поважають їх;
- мають почуття власної гідності і повагу до інших людей, цінують гідність людини;
- демонструють ставлення та поведінку, які виявляють повагу до прав інших осіб;
- практикують справжню гендерну рівність в усіх сферах;
- проявляють повагу, розуміння і визнання культурного розмаїття, особливо щодо різних національних, етнічних, релігійних, мовних та інших меншин і громад;
- є авторитетними та активними громадянами;
- сприяють демократії, соціальній справедливості, гармонії у суспільстві, солідарності і дружбі між народами та націями;
- беруть активну участь у подальшій діяльності міжнародних організацій, спрямованих на формування культури миру, заснованої на загальних цінностях прав людини, міжнародному взаєморозумінні, толерантності і ненасильстві.

**Ви можете зрізати всі квіти,
але ви не можете стримати
прихід весни.**

Пабло Неруда

Ці ідеали будуть проявлятися по-різному в різних суспільствах у зв'язку з різними соціальними, економічними, історичними та політичними традиціями і реаліями. Звідси випливає, що існуватимуть також різні підходи до освіти з прав людини. Можуть бути різні погляди на кращий або найбільш придатний спосіб руху в напрямі культури прав людини, але саме так і повинно бути. Окремі особи, групи осіб, громади та культури мають різні початкові точки і ставлення. Культура прав людини повинна враховувати і поважати ці відмінності.

2. Підходи КОМПАСу до освіти з прав людини

Поширення освіти з прав людини серед різних культур та мов за допомогою КОМПАСу

Досвід першого видання КОМПАСу показав, що достатньо написати один посібник для всієї Європи. Різні мови та різні культури є не перешкодами, а, навпаки, джерелами поширення нашої праці. Права людини стосуються кожного, оскільки всі люди мають почуття власної гідності, яка може бути принижена, що в цілому є порушенням наших прав. Крім того, права людини є загальними та базуються на міжнародних правових нормах, таких як Загальна декларація прав людини. Із цього випливає, що цілі та принципи освіти з прав людини притаманні кожному суспільству, навіть якщо практика такої освіти завжди залежить від певних обставин.

Європа сама по собі є досить різноманітною. По всьому континенту спілкуються понад 200 мовами. У межах європейських кордонів можна відшукати будь-яке віросповідання. Цей континент асоціюється зі створенням демократії і водночас – з найгіршим прикладом фашизму і тоталітаризму, який коли-небудь бачив світ. Голокост, колоніалізм та рабство залишили значний відбиток на минулому Європи, але, незважаючи на це, вона і далі зберігає достатньо ядерної зброї для знищення людства по всій планеті. Проте вона щорічно проводить церемонії із вручення Нобелівських премій та заснувала Суд з прав людини, який був схвалений усім світом.

На сьогодні Європа налічує багато держав, які на момент створення Ради Європи в 1949 році навіть не існували та кордони яких протягом останніх століть залишилися незмінними. Але деякі, через збройні конфлікти у прикордонних зонах, змінюються і дотепер. У зв'язку з цим багато людей в Європі щодня стикаються з жорстокістю та конфліктами, у той час як інші живуть у мирі, безпеці та процвітанні.

У кожній європейській країні є мільйонери та мільйони тих, хто перебуває на межі бідності. Фактор різноманітності існує не тільки всередині країни, але й між самими цими людьми. Працюючи вчителем/вчителькою в одному регіоні Європи, ви зможете отримувати в день більшу заробітну плату, ніж ваш колега/ваша колежанка з іншого регіону за місяць. Або ж, ставши вчителем/вчителькою в іншому регіоні, ви можете не отримати заробітної плати в кінці місяця взагалі. А що ж із учнівством? Кількість років базової освіти коливається від 9 на Кіпрі та у Швейцарії до 13 в Бельгії та Нідерландах. Коли діти залишають навчання в школі, їхні шанси отримати роботу знижуються. Так само, як і можливість реалізувати свої соціальні права та стати незалежною людиною. Згідно з даними Євростату, безробіття молоді може коливатись від 7,6 % в Нідерландах до 44,5 % в Іспанії або 43,8 % у Латвії⁷.

Соціальне, культурне та політичне регулювання освіти з прав людини є оригінальним для окремих країн та суспільств; таким чином, деталізований підхід, зміст і методи мають змінюватися, на відміну від основних принципів та цілей.

Батьки можуть дати тільки хорошу пораду або навчити їх [дітей] на правильний шлях, але остаточне формування характеру людини в її руках.

Анна Франк

2.1. Освіта з прав людини в різних навчальних закладах

Досвід першого видання показав, що *КОМПАС* широко використовується не тільки в молодіжних та неурядових організаціях, але і в школах, бізнесі та в державних центрах професійно-технічного навчання. Тобто *КОМПАС* використовується особами різної вікової категорії та у різних навчальних закладах.

Першочергово нашою основною метою було застосування *КОМПАСу* соціальними працівниками в установах, які використовують підхід неформальної освіти. Наприклад, позашкільних клубів, спортивних гуртках, спілках церковної молоді, студентських профкомах, асоціаціях з прав людини та організаціях з молодіжного обміну. У цих закладах організація самого навчання має цілісний підхід, оскільки вони орієнтуються на особистий та соціальний розвиток молоді, удосконалюють її знання, навички та соціальні відносини.

Однак *КОМПАС* також використовують у базових навчальних закладах, таких як школи, коледжі та університети, де увага зосереджена на отриманні знань, а не на розвитку навичок та соціальних відносин. На сьогодні багато вчителів/вчительок знаходять можливість застосування *КОМПАСу* в рамках історії, географії, мови та суспільствознавства, і в майбутньому освіта з прав людини буде включатися до навчальних планів. Навчання персоналу, наприклад, підготовка викладачів/викладачок, менеджерів/менеджерок, державних посадових осіб та співробітників/співробітниць судових органів, перебуває десь між формальним і неформальним навчанням, але і тут викладачі/викладачки знаходять можливість застосування *КОМПАСу* як для навчання з прав людини в цілому, так і для вирішення питань рівних можливостей та расизму в установі.

КОМПАС був акредитований в ролі офіційного джерела навчання в шкільній системі деяких країн. Усвідомлюючи важливість упровадження освіти з прав людини для дітей молодшого віку, молодіжний сектор Ради Європи розробив *КОМПАСИТО* – посібник з навчання прав людини для дітей. Як випливає з назви, *КОМПАСИТО* ґрунтується на підходах та методології *КОМПАСу* і призначений для дітей віком від 7 до 13 років.

Люди застосовують і вивчають права людини по-різному, і, хоча в кожній вправі *КОМПАСу* пропонуються свої методи та засоби навчання й усі вони є по-своєму цікавими, важливо пам'ятати, що кінцевою метою має бути: **що** учасники/учасниці зможуть дізнатися і **як** вони зможуть це використати. Деякі з пропозицій стосовно «закріплення» вивченого матеріалу включають спілкування із сім'єю, друзями/подругами або запис на різні носії. Це два способи, за допомогою яких *КОМПАС* можна також використовувати в неформальній освіті.

Підходи до формальної освіти, особливо методи і роль, яку відіграють вчителі у кожній країні, є різними. Так само, як і можливість такого навчання у формі молодіжних гуртків та організацій, їх філософія та діяльність різні в різних країнах. Однак існують певні структурні відмінності між формальним і неформальним сектором, які можуть бути узагальнені.

Інформальна освіта

Інформальна освіта – це постійний процес навчання, оскільки кожен індивід набуває певних навичок, цінностей та знань у своєму власному середовищі та з повсякден-

Вправи КОМПАСИТО часто простіші, більш грайливі і, завдяки своєму коротшому терміну, мають кращий потенціал для застосування у класі.

ного досвіду. Люди навчаються у сім'ї та від сусідів/сусідок, на ринку, у бібліотеці, на художніх виставках, на роботі, через гру, читання або спортивні вправи. Засоби масової інформації, п'єси і фільми, музика і пісні, телевізійні дебати і документальні фільми також є вкрай важливим середовищем для неформальної освіти. Навчання, яке проводиться таким чином, часто є незапланованим та неструктурованим.

Формальна освіта

Формальна освіта – це структурована система, яка в основному впроваджується зі школи (а в деяких країнах і з дитячого садочка) до університету та включає в себе спеціалізовані програми професійної і технічної підготовки. Формальна освіта часто містить систему оцінки знань та навиків учнів, базуючись на навчальній програмі, яка може бути більш-менш адаптована до індивідуальних потреб і особливостей людини. Формальна освіта зазвичай веде до визнання та сертифікації.

Неформальна освіта

Неформальна освіта – це заплановані, структуровані програми та процеси особистого і соціального навчання для молоді, спрямовані на розвиток цілого ряду навичок та компетенцій поза базовою освітою. Неформальна освіта проводиться в таких місцях, як молодіжні організації, суспільні групи, спортивні та драматичні гуртки, де молодь збирається разом, щоб здійснювати різні проекти, брати участь в іграх, вести обговорення, ходити в походи, займатися музикою або авторським мистецтвом. Досягнення неформальної освіти, як правило, важко сертифікувати, навіть якщо її суспільне визнання зростає. Неформальна освіта також має бути:

- добровільною;
- доступною для кожного;
- організованим процесом з навчальними цілями;
- заснованою на участі;
- особистісно-орієнтованою;
- про навчання життєвим навичкам і підготовку до активної громадянської позиції;
- заснованою на індивідуальному та груповому навчанні з колективним підходом;
- цілісною та зорієнтованою на процес;
- заснованою на досвіді та діяльності;
- організованою на основі потреб учасників.

Формальна, неформальна й інформальна освіта є взаємодоповнювальними елементами постійного процесу навчання. Ми хочемо ще раз підкреслити, що особливості КОМПАСу можуть застосовуватися в різноманітних контекстах, у формальній або менш формальній обстановці, як на постійній, так і на тимчасовій основі. Важливо також зазначити, що на практиці авторський колектив КОМПАСу, як правило, схильється до неформальної освіти як до потенційно більш сприятливого середовища для навчання прав людини (а також через те, що метою розробки КОМПАСу була робота з молоддю). Стосовно шкіл та коледжів зазначимо, що тут освіта з прав людини не може розглядатися як щось ізольоване в окремих класах; навпаки, вона повинна поширюватися в усіх школах та спільнотах. Наприклад, демократичне управління навчальними закладами є виміром, який – і це відомо всім – відіграє важливу роль у процесі навчання прав людини (і його авторитету)⁸.

Взаємозв'язок знань, можливостей та навичок характеризують добру освіту з прав людини і неформальну освіту як таку.

*Висновки Форуму
«Життя, навчання, дії
щодо прав людини»,
2009 рік*

У цьому посібнику ви знайдете інформацію та найрізноманітніші питання, що стосуються прав людини, а також понад 60 вправ для впровадження освіти з прав людини для молоді. Це не просто вправи, а великий розділ, присвячений методології з прав людини, який описує способи використання вправ у різних ситуаціях, їх адаптацію і розвиток. Є також інформація та рекомендації про допомогу молодим людям щодо вирішення питань, що торкаються їх інтересів, та «застосування вправ» (розділ 3).

2.2. Педагогічні основи освіти з прав людини у КОМПАСі

В освіті з прав людини метод і контент є взаємопов'язаними і взаємозалежними.

Недостатньо лише знати про права людини, люди мають також розвивати навички та ставлення, щоб спільно діяти у сфері захисту прав людини; кожна людина повинна задіювати свій розум, серце та руки для досягнення особистих і соціальних змін, необхідних для створення глобальної культури прав людини.

Цілісне навчання

Питання захисту прав стосуються всієї людини (її тіла, розуму і душі) протягом усього її життя від народження до смерті. Людина живе у світі, де все взаємопов'язане; освіта з прав людини включає в себе цілісний підхід до навчання. Цілісне навчання сприяє розвитку людини в цілому, її інтелектуального, емоційного, соціального, фізичного, художнього, творчого та духовного потенціалу. Цілісне навчання також передбачає проведення навчання в соціальному контексті, що охоплює повсякденний досвід, та, як наслідок, частково включається до базових предметів шкільної програми.

Цілісний підхід також означає те, що ми прагнемо направляти та залучати пізнавальні, практичні і поведінкові аспекти навчання, тобто не тільки самі предмети вивчення, але і способи застосування своїх знань у ставленні або поведінці, а також те, як діяти з прав людини, поодинці або з іншими.

Диференційоване навчання також належить до цілісного. Освітні вправи КОМПАСу призначені для звернення до широкого діапазону стилів навчання, для різних рівнів інтелекту, у когнітивних і афективних галузях.

Необмежене навчання

Необмежене навчання побудоване таким чином, що множинні / комплексні відповіді на питання є не тільки можливими, але й очікуваними. Учасники/учасниці керуються не тільки однією визначеною «правильною» відповіддю, тому що життя не є чорно-білим і невизначеність – це реальність світу, у якому ми живемо. Необмежене навчання породжує впевненість у собі, для висловлення своїх думок та критичного мислення. Це має важливе значення для освіти з прав людини, оскільки питання прав людини неминуче призводить до різних думок і непорозумінь; отже, досить важливо, щоб учасники/учасниці навчалися разом, але щоб і в кожного/кожної була можливість не погоджуватися з іншими, робити інші висновки або мати відмінні точки зору.

З'ясування цінностей

Учасникам/учасницям надається можливість визначити, з'ясувати і висловити власні переконання і цінності та в безпечних рамках сперечатися з іншими людьми, базуючись на гідності кожної людини, свободі думки і слова, а також повазі до переконань інших.

Участь

Участь молоді в освіті з прав людини означає, що молодь бере участь у прийнятті рішень про те, що і як вони збираються дізнатися про права людини. Завдяки співучасті молодь розвиває різні навички, у тому числі прийняття рішень, вміння слухати, співчуття і поваги до інших, відповідальність за свої рішення та дії.

Таким чином, освіта з прав людини дає молодим людям змогу вирішувати, коли, яким чином і які теми вони хотіли б опрацювати. Це означає, що фасилітатор/фасилітаторка або вчитель/вчителька відіграє роль ведучого/ведучої, керівника/керівниці, друга/подруги або наставника/наставниці, але аж ніяк не інструктора/інструкторки, який дає знання або приймає рішення та контролює те, що і як повинно бути вивчене.

Вправи цього посібника вимагають активного залучення учасників/учасниць; необхідно завжди займатися чимось, але аж ніяк не можна сидіти склавши руки і бути пасивним спостерігачем/спостерігачкою. У цьому розумінні методологія багато в чому завдячує роботі Аугусто Боаль та інших засновників соціальної освіти з розвитку усвідомленості та формування свідомості. Якщо учні чи учасники/учасниці беруть участь у навчанні неповною мірою, краще відкласти або зупинити його та запитати їх про причини такого ставлення. Це теж є складовою освіти з прав людини.

Участь вимагає сприятливого середовища, яке допомагає учасникам брати на себе відповідальність за діяльність і процеси, до яких вони залучені. Досить важливо бути відкритим і чесним з учасниками/учасницями. Краще одразу ж оголосити певні обмеження, ніж маніпулювати ситуацією або імітувати участь.

Спільне навчання

Навчитися шанувати інших і працювати разом – ось одна з основних цілей освіти в галузі прав людини. У спільному підході люди навчаються в процесі взаємодії, досягаючи результатів, які є вигідними як для них самих, так і для всіх учасників/учасниць групи. Спільне навчання сприяє кращим досягненням і високій продуктивності, та більш турботливим та поступливим стосункам, вищій соціальній компетентності та почуттю власної гідності. На відміну від того, що відбувається тоді, коли навчання структурується на засадах конкурентності. Така освіта, як правило, базується на власних інтересах, неповазі до інших людей і самовпевненості переможців, у той час як переможені часто стають демотивованими та втрачають самоповагу.

Навчання, основане на досвіді (навчання через досвід)

Навчання через досвід є наріжним каменем освіти з прав людини, тому що не можна навчити основних навичок і цінностей прав людини, таких як спілкування, критичне мислення, захист своїх інтересів, толерантність і повага; усе це треба отримати з досвідом.

Участь вимагає сприятливого середовища, яке допомагає учасникам/учасницям брати на себе відповідальність за діяльність і процеси, до яких вони залучені.

Знання про права людини є важливими, але лише цього недостатньо. Необхідно, щоб молодь мала значно більше та глибше розуміння того, як права людини розвиваються разом з людськими потребами та чому вони мають бути захищені. Наприклад, молодь, яка ніколи не зазнавала расової дискримінації, гадає, що це питання її не стосується. З точки зору прав людини це положення не є прийнятним; люди в усьому світі відповідають за захист прав інших людей.

Одного досвіду недостатньо для навчання.

У КОМПАСі ми допомагаємо набуту досвіду шляхом проведення таких вправ, як рольові ігри і тематичні дослідження, щоб ставити учасникам/учасницям різні питання стосовно існуючих проблем та того, як боротися з ними. Проте самого по собі досвіду ще недостатньо. Щоб отримати досвід, важливо мати розуміння того, що сталося, робити висновки та постійно застосовувати нові знання на практиці: без докладавання зусиль ви не зможете дізнатися нічого нового.

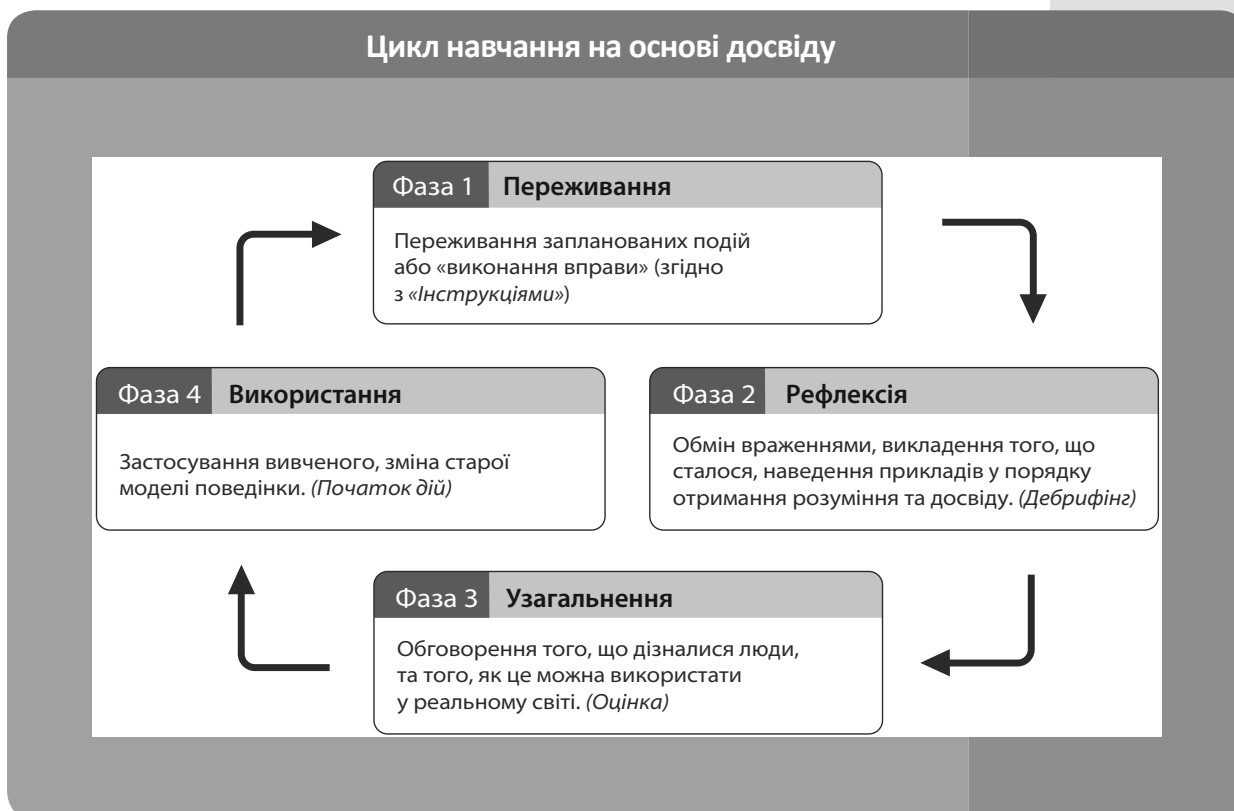
Цикл навчання на основі досвіду Девіда Колба

У 1984 році Девід Колб опублікував роботу *«Навчання на основі досвіду: досвід як джерело навчання та розвитку»*. Його теорія припускає, що в процесі навчання існують чотири фази.

Усі вправи КОМПАСу побудовано на цій моделі. Існує певний досвід (запланована подія / стимул / вправи, такі як рольові ігри), згідно з яким проводиться *дебрифінг* (фаза 2) та *оцінка* (фаза 3). Кожна вправа включає в себе пропозиції щодо питань дебрифінгу та дискусії, щоб допомогти учасникам/учасницям осмислити те, що сталося, як вони себе почували і як отриманий досвід порівнюється з тим, що вони вже знають, та з їх ставленням до широкого світу. Врешті-решт, усі переходять до фази 4, яка базується на *використанні* своїх знань на практиці. У КОМПАСі ми висловлюємо пропозиції щодо подальшої діяльності, у тому числі, як молодь може використати свої знання в процесі діяльності та принести користь своїй громаді. Важливо розуміти те, що ці чотири фази є найважливішою складовою усього навчального процесу; люди не отримають розуміння користі такого навчання, якщо вони не будуть його використовувати. Проведення лише однієї вправи КОМПАСу (фаза 1) без проходження інших фаз нічим не краще за порушення прав людини!

Дехто може бути стурбований/стурбована таким прагненням до соціальних змін та вважати, що залучення до вправ може завести занадто далеко. Але вони не мають так думати. Працюючи в освіті з прав людини, ми прагнемо надихнути молоде покоління, прищепити йому стурбованість стосовно захисту прав людини та дати йому можливість діяти там, коли і де це необхідно.

Можливо, зараз необхідно уточнити, як саме ми використовуємо термін «вправа» у КОМПАСі. Ми застосовуємо його в контексті стимулу, способу або події, яка проходить у фазі 1 циклу навчання, та у сенсі «всієї діяльності», яка має на меті охопити всі чотири фази навчального процесу. На практиці потрібно чітко визначити контекст, у якому використовується термін, чи йдеться про метод або комплекс методів з аналізу та оцінки, прийняття рішень та подальших стадій.

Орієнтованість на учня/ученицю

Освіта з прав людини має дуже чітку мету: забезпечення навчання про, для та через права людини. Хоча знання та навички в галузі прав людини є частиною освіти, у центрі цього процесу перебуває учень/учень, або учасник/учасниця. Важливим є не те, що бажає донести тренер/тренерка або вчитель/вчителька, а саме зміст («Сьогодні ми зібралися, щоб поспілкуватися на тему смертної кари»). Для учня/учениці учасника/учасниці, який/яка перебуває в центрі навчального процесу, дійсно має важливе значення те, що він/вона вивчив/вивчила або відчув/відчула, що є прийнятним для нього/неї (або неприйнятним взагалі, що також важливо відзначити), таким чином, більш імовірним є те, що цьому буде надано практичне значення. Орієнтованість на учасника/учасницю має також багато інших принципів і наслідків, у тому числі відкритість тих, хто проводить вправу для регулювання змісту та рівня роботи з учасниками/учасницями; цей процес у КОМПАСі ми позначили таким чином: «починати там, де є люди».

2.3. Освіта з прав людини, процес і результат

Ключові освітні напрями, які використовують у КОМПАСі, а саме: колективне навчання, участь і навчання через досвід – поєднано у вправах, їх обговоренні та подальших діях, і все це з метою створити процес, який:

- починається з того, що вже відомо людям, з їх поглядів та досвіду, і саме на цій підставі створює їм умови для подальшого пошуку і спільного винаходження та розробки нових ідей і досвіду (навчання **про** права людини);

- надихає молодих людей до участі в дискусіях, бажання вчитися один в одного, дізнатися якомога більше (навчання **через** права людини);
- підтримує людей у перетворенні їх знань на прості, проте ефективні дії, що демонструють їх неприйняття несправедливості, нерівності і порушень прав людини (навчання **для** прав людини).

Щоб бути ефективними викладачами/викладачками, практики з освіти з прав людини мають завжди пам'ятати: права людини роблять молодь грамотною, навіть якщо вона вирішила залишатися неактивною. Насправді не існує різниці між отриманням освіти з прав людини як процесом та як результатом; завдяки участі у вправах молодь стає єдиним цілим, коли процес і зміст, метод і результати є взаємозалежними, як у вислові, що його приписують Махатмі Ганді: «Не існує шляху до миру, мир – це і є сам шлях».

Тому, коли ми, авторський колектив цього посібника, намагаємося описати особливі риси культури прав людини, ми також намагаємося перерахувати знання, навички та погляди, притаманні особі, освіченій у правах людини. Ці компетенції далі служать основою для розробки наших завдань для вправ.

У загальних рисах ми описуємо результат освіти з прав людини в таких категоріях знань та розуміння, навичок і ставлення:

- обізнаність і розуміння питань прав людини, щоб усі могли розпізнати порушення прав людини: вивчення того, що таке «права людини», як їх можна захищати в країні, які державні органи відповідають за їх захист; які міжнародні інструменти застосовуються, які права можуть вимагати слухачі/слухачки курсу / молодь (навчання **про** права людини);
- навички та можливість боротися і захищати свої права та права інших людей, а саме: підвищення рівня інформованості, захист і пропаганда, відчуття можливості звернутися до відповідних органів влади або преси (навчання **для** прав людини) тощо;
- повага до прав інших людей, завдяки чому люди намагаються не порушувати прав інших, а слухачі/слухачки курсу живуть, дотримуючись цінностей прав людини; так званий «горизонтальний вимір» прав людини, що застосовується до міжлюдських відносин, а не лише до відносин між людьми та державними установами («вертикальний вимір»). Такі відносини можуть проявлятися в родинному колі, між однолітками, у школі чи молодіжній організації або у молодіжному клубі (навчання **через** права людини).

Постановка завдань відповідно до компетенцій

Проголошення загальних цілей корисне, проте, щоб бути ефективними викладачами/викладачками прав людини, ми маємо бути більш конкретними в наших цілях, і чітко заявити, які саме компетенції ми хотіли б розвинути у молоді, з якою ми працюємо. Ми маємо запитати себе: які знання необхідні для молоді, щоб отримати більш глибоке розуміння питань прав людини? Які навички та погляди необхідні, щоб допомогти їм захистити права людини? Відповіді допоможуть нам точніше описати наші цілі. Наведені нижче параметри було визначено у процесі створення КОМПАСу та практики освіти з прав людини з молоддю в європейських країнах. Вони становлять основу для вправ у посібнику.

Знання та розуміння

- Такі ключові концепції, як: свобода, справедливість, рівність, людська гідність, відсутність дискримінації, демократія, універсальність, права, обов'язки, взаємозалежність і солідарність.
- Думка про те, що права людини створюють умови для поведінки в рамках переговорів і домовленостей у родині, школі, суспільстві і взагалі у світі.
- Роль прав людини, їх направленість у минуле та майбутнє в особистому житті, житті суспільства та інших людей у всьому світі.
- Різниця та взаємозв'язок між громадянськими / політичними та соціальними / економічними правами.
- Місцеві, національні, міжнародні органи, неурядові організації, приватні особи, які працюють заради підтримки та захисту прав людини.
- Різні погляди на права людини та досвід різних суспільств і різноманітних груп в одному суспільстві, різноманітні джерела права – у тому числі релігійні, моральні та юридичні.
- Основні соціальні зміни, історичні події та причини, які призвели до визнання прав людини.
- Права, визнані у більшості міжнародних документів, які існують для здійснення захисту прав людини, а саме: Загальна декларація прав людини ООН, Конвенція ООН про права дитини, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
- Права людини, що оберігаються їх національними або державними конституціями та законами й органами, відповідальними за їх моніторинг на національному рівні.

На практиці не повинно бути різниці між освітою з прав людини як процесом та як результатом.

Навички

- Активне слухання та спілкування: вміння слухати інші точки зору, захищати особисті права та права інших людей.
- Критичне мислення: вміння знаходити відповідну інформацію, критично оцінювати факти, остерігатися упереджень та необ'єктивності, виявляти форми маніпулювання, приймати рішення на основі мотивованих суджень.
- Вміння співпрацювати і позитивно вирішувати конфлікти.
- Вміння брати участь і організовувати соціальні групи.
- Вміння розпізнавати порушення прав людини.
- Сприяння та захист прав людини як на місцевому рівні, так і в усьому світі.

Ставлення, погляди та цінності

- Відповідальність за свої дії, прагнення особистого розвитку та соціальних змін.
- Допитливість, об'єктивність і повага до відмінностей.
- Емпатія та солідарність з іншими, прагнення підтримувати тих, чії права людини перебувають під загрозою.
- Почуття людської гідності, самоповаги та поваги до інших, незалежно від соціальних, культурних, мовних або релігійних відмінностей.
- Почуття справедливості, бажання працювати на користь ідеалів фундаментальних прав людини, рівності і поваги до відмінностей.

2.4. Освіта з прав людини та інші навчальні сфери

Сьогодні майже кожна світова проблема призводить до порушення прав людини.

Права людини впливають на кожен аспект нашого життя – як локально, так і глобально. Якщо ми розглянемо Загальну декларацію прав людини ООН, то побачимо, що сьогодні майже кожна світова проблема – бідність, забруднення довкілля, кліматичні зміни, економічна нерівність, СНІД, недостатня можливість отримання освіти, расизм і війни – містить порушення прав людини.

Важко сказати, яка з цих несправедливих речей більш або менш важлива за іншу. Точка зору змінюється залежно від вашого місцезнаходження й особистого статусу. Насправді ці проблеми настільки взаємопов'язані, що, зачепивши одну з них, перед вами постане ще одна або навіть декілька інших. Права людини неподільні, взаємозалежні та взаємопов'язані, і неможливо вибрати, які саме права людини слід визнати та поважати.

Ці проблеми перебувають у сфері інтересів не лише викладачів/викладачок з прав людини; вони також стосуються всіх осіб, зайнятих у справі сприяння миру та справедливості в усьому світі, там, де повага та рівність є нормою. Якщо дехто називає своєю роботою, наприклад, освіту з розвитку людини, виховання в дусі миру, освіти щодо розумного використання ресурсів або виховання громадянськості, ми всі працюємо із взаємозалежними і взаємопов'язаними питаннями, і КОМПАС має що запропонувати кожному та кожній з нас. Права людини насправді дуже різноманітні, і трапляються вони набагато частіше, ніж ми собі уявляємо! Часто, особливо в роботі з молоддю, ми звертаємось до почуття відповідальності і гідності цих молодих людей і не обов'язково називаємо це освітою з прав людини.

Освіта для демократичного громадянства

У Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини зазначено: «Освіта для демократичного громадянства і освіта з прав людини тісно взаємопов'язані і взаємно доповнюють одна одну. Вони відрізняються за тематикою і обсягом, але не завданнями і практикою. Освіта для демократичного громадянства зосереджується в основному на демократичному праві і обов'язках та активній участі щодо цивільних, політичних, соціальних, економічних, правових і культурних сфер життя суспільства, в той час як освіта з прав людини пов'язана з більш широким спектром прав людини та основних свобод в кожному аспекті життя людей».

До програми з освіти для демократичного громадянства включені теми про політику та державний уряд, правову систему, засоби масової інформації, мультикультуралізм та рівні можливості. КОМПАС пропонує безліч пов'язаних з цим видів вправ за темами: «Демократія», «Громадянство та участь», «Засоби масової інформації», «Фундаментальні права людини», «Дискримінація та нетолерантність» і «Гендер».

Ці теми КОМПАСу також можуть бути корисними для державних і неурядових організацій, які займаються освітою для демократичного громадянства серед мігрантів/мігранток і біженців/біженок, які потребують підготовки перш ніж стати юридично та соціально визнаними громадянами/громадянками країни.

Освіта для демократичного громадянства й освіта з прав людини різняться, найімовірніше у сфері головної уваги, а не в цілях і методах роботи.

Персональне та соціальне виховання

Багато країн мають форму виховання, що розглядає роль особистості в суспільстві та допомагає підготувати молодих людей до викликів, які постають перед ними. Таке виховання може дублювати питання громадянськості, проте воно також включає аспекти приватного життя, що стосуються відпочинку, наприклад, спорт, клуби та спілки, музика, мистецтво або інші форми культури. Права людини є складовою частиною такого виховання у двох центральних напрямках, оскільки: по-перше, і особистий розвиток, і особисті стосунки включають моральний та соціальний аспекти, які мають регулюватися принципами дотримання прав людини; по-друге, право брати участь у культурному та соціальному житті визнається Загальною декларацією прав людини ООН та іншими міжнародними договорами. Навіть якщо молодь, з якою ви працюєте, може вимагати це право, у світі є інші молоді люди, які на таке не спроможні.

КОМПАС має декілька вправ за темами «Участь» і «Культура та спорт», які актуальні для роботи з персонального та соціального виховання.

Виховання моральних цінностей

Незважаючи на те, що виховання моральних цінностей є складовою частиною шкільної програми багатьох країн світу, дуже часто люди замислюються над двома принциповими питаннями: яким саме цінностям має вчити таке виховання та як перевірити, що такі цінності не нав'язані людям, а були сприйняті як цінності більшості? Погляд крізь призму прав людини є обґрунтованим та продуктивним засобом вирішення цих питань, оскільки основу прав людини становлять цінності, спільні для всіх основних релігій і культур, які визнаються – проте не обов'язково дотримуються – практично в кожній країні. Цінності, що лежать в основі прав людини, є універсальними за своїм характером, навіть якщо спосіб, у який вони виражені, значно відрізняється у кожному суспільстві. Права людини – це також результат переговорів та консенсусу між урядами всього світу. Тому не можна критикувати за навчання цінностей з прав людини!

Глобальне виховання

Практикуючі фахівці/фахівчині з глобального виховання визнають важливість цілісного підходу до предмета, оскільки вони розуміють взаємозалежність соціальних, економічних, природоохоронних і політичних проблем нашого світу і стверджують, що, як громадяни світу, ми маємо зобов'язання перед світовою спільнотою.

Маастрихтська декларація про глобальне виховання (2002)⁹ описує глобальне виховання як освіту, що відкриває очі та розум людини на реалії глобалізованого світу та пробуджує її для створення світу більш справедливого і рівноправного для всіх. Таке виховання охоплює освіту з розвитку людини, освіту з прав людини, освіту щодо розумного використання ресурсів, виховання у дусі миру і запобігання конфліктам та міжкультурне виховання.

Коли практикуючі фахівці/фахівчині беруть права людини у ролі відправного пункту у своїй роботі з вивчення глобальних соціальних, економічних, природоохоронних та політичних питань, вони збагачують викладання свого предмета.

Не можна критикувати за навчання цінностей з прав людини.

Спонукаючи студентство та викладацтво співпрацювати у вивченні глобальних питань завдяки інноваційній педагогіці, вправи-завдання з глобального виховання дозволяють усвідомити увесь комплекс реалій та процесів сьогоденного світу: вони намагаються створити цінності, положення, знання і навички, які допоможуть людям зустріти, зрозуміти та здолати виклики зростаючого взаємопов'язаного світу, культивуючи дух «глобальної відповідальності громадян світу».

У КОМПАСі запропоновано безліч вправ за темою «Глобалізація», оскільки в наш час багато питань з прав людини мають дуже важливий глобальний масштаб. Наприклад, вправа «Можна увійти?» на с. 200, учасники/учасниці якої моделюють досвід перебування у статусі біженця/біженки.

Міжкультурне виховання

Метою міжкультурного виховання є розвиток взаєморозуміння між культурами через вивчення схожих та протилежних рис, притаманних різним культурам та людям. Нестача міжкультурного порозуміння часто веде до расової дискримінації, нетолерантності, приниження та насильства на місцевому та глобальному рівнях. Сумними ілюстраціями проблем, що можуть виникнути через людську неспроможність поважати та жити разом з представниками інших культур, є випадки расизму, дискримінації та насильства, що спостерігаються в усіх суспільствах.

Причини конфліктів непрості, проте несправедливий розподіл ресурсів та політична і соціальна нерівноправність зазвичай входять до числа корінних першопричин, які сприяють зростанню паростків нетолерантності і дискримінації. Тому огляд правових питань є логічним підходом тих, хто працює у сфері міжкультурного виховання. Для них у КОМПАСі та в інших публікаціях Ради Європи міститься багато допоміжної інформації.

Молодіжний сектор Ради Європи, через Європейські молодіжні центри та Європейський молодіжний фонд спрямовує багато зусиль на сферу міжкультурного виховання. Кампанію проти расизму, ксенофобії, антисемітизму та нетолерантності «Всі різні – всі рівні» було розпочато у 1995 році з метою звернути увагу на зростаючі расистську ворожість і нетерпимість до національних меншин¹⁰. Для цієї кампанії було розроблено навчально-методична збірка «Усі різні – усі рівні», який є попередником КОМПАСу і містить багато корисних вправ, що доповнюють вправи з КОМПАСу за темою «Дискримінація та нетолерантність».

Антирасистське виховання

Метою антирасистського виховання є ліквідація вікової практики міжрасових відносин і ідеології та прийняття нового тезису: ми живемо у мультикультурному та демократичному суспільстві, в якому громадяни мають право на рівність і справедливість. Тобто таке виховання ґрунтується на принципах права і має дуже тісні зв'язки з міжкультурним вихованням.

Гарною відправною точкою для тих, хто працює в сфері антирасистського виховання стане глава та вправи, що розміщені в темі КОМПАСу «Дискримінація та нетолерантність». Якщо ви зацікавлені у використанні методу «взаємної освіти», ще більше ідей ви зможете знайти в іншій публікації Ради Європи, яка називається «Доміно» (DOMINO).

всі різні
всі рівні

У Раді Європи права людини, виховання та дії проти расизму об'єднані під егідою Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН). Завдання ЄКРН є таким: побороти расизм, расову дискримінацію, ксенофобію, антисемітизм та нетолерантність у Великій Європі з огляду на питання захисту прав людини. Робота цієї комісії обґрунтовується Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, її додатковими протоколами і відповідною судовою практикою.

Освіта з розвитку людини

Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права містять ряд статей, що є найважливішими для розуміння людьми права на розвиток. Наприклад, сприяння розвитку соціального прогресу і кращих стандартів життя, право на недискримінацію, право на участь у суспільних справах, право на відповідний стандарт життя і право на самовизначення. Вони також містять право людини на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені у Декларації, можуть бути повністю реалізовані.

Право на розвиток було проголошено ООН у 1986 році у Декларації про право на розвиток та затверджено Резолюцією 41/128 Генеральної Асамблеї ООН. Право на розвиток, підтвержене у 1993 році Віденською декларацією, – це групове право, що надається людям взагалі і тим самим відрізняється від прав, що їх мають приватні особи.

Ті, хто працюють у сфері освіти з розвитку людини вже визнали права людини важливим елементом своєї роботи. Проте вони не обов'язково працюють з огляду на питання прав людини. Традиційний підхід цього виду освіти полягає в дослідженні зв'язків між людьми, які живуть у «розвинених» північних країнах, з тими, хто живе у південних країнах, «що розвиваються», та в розумінні економічних, соціальних, політичних і природоохоронних сил, які формують людське життя. Ми вважаємо, що погляд на освіту з розвитку людини з перспективи прав людини надасть додатковий стимул у роботі. Додатковою перевагою є вправи, які пропонує КОМПАС для розвитку навичок, поглядів і цінностей, які надають людям змогу працювати разом над втіленням змін, що є важливим завданням освіти з розвитку людини.

Теми КОМПАСу «Праця», «Бідність», «Здоров'я», «Глобалізація» і «Навколишнє середовище» найочевидніше пов'язані з освітою з розвитку людини.

Освіта для сталого розвитку

Виховання, спрямоване на охорону природи

Якщо поглянути на питання охорони навколишнього середовища крізь призму прав людини, відправною точкою може стати стаття 25 Загальної декларації прав людини, а саме – право на відповідний стандарт життя, що включає адекватну їжу, одяг і житлові умови. Враховуючи той факт, що життя людства залежить від здорового та стабільного навколишнього середовища, розгляд прав усіх людей на земній кулі, навіть майбутніх поколінь, виносить питання навколишнього середовища на передній план. Сьогодні дехто навіть каже про необхідність офіційного визнання окремого природоохоронного права людини.

Права людини є важливою складовою в розвитку освіти.

Навколишнє середовище забезпечує нас продуктами та послугами, що підтримують наше існування та спосіб життя. Втім уже давно відомо, що ресурси планети вичерпні, а дії людства негативним чином впливають на здоровий стан навколишнього середовища та благополуччя всього людства. З цієї точки зору питання, що стосуються подальшого економічного розвитку, мають бути збалансовані відповідно до їх вартості для людства та світу і природи в цілому. Природоохоронне виховання має на меті повернути до вищезазначених питань увагу громадськості і сприяти захисту та бережливому ставленню до світових природних ресурсів.

Освіта для сталого розвитку, яку часто пов'язують з природоохоронним вихованням, також акцентує увагу на необхідності цілісного підходу до питань навколишнього середовища та розвитку. Термін «сталий розвиток» став загальноживаним після саміту вищого рівня «Планета Земля» (Ріо-де-Жанейро, 1992 рік); він означає використання ресурсів, яке задовольняє існуючі потреби без збитку для майбутніх поколінь. Тобто забезпечення сталого розвитку полягає в турботі про планету з метою залишити її придатною для проживання майбутніх поколінь. Тому такі загальнолюдські цінності, як справедливість і рівність, становлять основу ідеї розумного використання ресурсів.

Згідно з ЮНЕСКО (UNESCO) освіта для сталого розвитку має на меті допомагати людям розвивати погляди, навички і знання заради прийняття зважених рішень, корисних не лише для них самих, а й для усіх інших, зараз та в майбутньому і діяти відповідно до таких прийнятих рішень.

ЮНЕСКО, виступаючи провідним агентом проголошеного ООН десятиріччя «Освіта для сталого розвитку» (2005–2014 роки), намагається інтегрувати принципи, цінності та практики сталого розвитку в усі аспекти освіти й виховання, щоб повернути увагу до соціальних, економічних, культурних і природоохоронних проблем, які постали перед нами у XXI столітті.

Існують дуже тісні зв'язки між освітою для сталого розвитку, освітою з розвитку людини, глобальним вихованням і освітою з прав людини, особливо в питаннях, що стосуються розвитку поглядів, навичок і знань. Крім вищезазначених тем стосовно глобального виховання й освіти з розвитку людини, КОМПАС має окрему тему про навколишнє середовище, у якій питання сталого розвитку вивчаються з огляду на права людини.

Виховання у душі миру

Смисловим ядром виховання в душі миру, яке практикується в багатьох шкільних та університетських програмах, є насильство, його контроль, зменшення і ліквідація. Виховання в душі миру також включено до програми з конфліктології, мультикультурного виховання, освіти з розвитку людини, вчень про світовий порядок, а також природоохоронного виховання. Найбільш поширений метод – реагувати на конкретні проблеми, які вважаються причиною соціальної несправедливості, конфліктів і війн.

З іншого боку, виховання у душі миру, що починається з огляду на права людини, смисловим ядром яких виступають людська гідність і універсальність, є легшим шляхом до глибокого розуміння миру, миру не лише як припинення насильства, а у сенсі поновлення відносин і створення соціальних, економічних і політичних систем, яким найбільш притаманне створення довготривалого мирного середовища.

Виховання в душі миру, що починається з огляду на права людини, є легким шляхом до глибокої концепції миру.

Виховання в душі миру розглядає багато різних форм насильства. Наприклад, фізичне або поведінкове насильство, у тому числі війна; структурне насильство, а саме – бідність і знедоленість, що з'являються в результаті несправедливих та нерівноправних соціальних і економічних структур; політичне насильство деспотичних систем, які підкорюють, пригноблюють, залякують і зневажають незгодних (опозиціонерів), а також бідних, безправних і знедолених; культурне насильство, знецінення і знищення конкретної людської ідентичності та способу життя; расистські, сексистські, етноцентричні образи, колоніальна ідеологія та інші форми моральної ізоляції, які виправдовують агресію, домінування, нерівність і пригнічення.

Аналіз усіх цих форм насильства, як порушення конкретних стандартів щодо прав людини, забезпечує конструктивну спрямованість наступних дій. Методологія освіти з прав людини, що полягає в критичному мисленні й емпіричному навчанні, забезпечує не лише елементи конкретного досвіду, а й нормативні та описові характеристики. У КОМПАСі теми «Мир та насильство» та «Війна і тероризм» містять багато практичного матеріалу.

2.5. Найпоширеніші питання стосовно включення освіти з прав людини до роботи з молоддю

Незалежно від того, чи є ви вихователем/вихователькою молоді, шкільним учителем/вчителькою, членом/членкинею неурядової організації, що працює з молоддю, і незважаючи на той факт, чи займаєтеся ви однією з форм щойно описаного «виховання», права людини стосуються і вашої роботи також. Проте з якихось причин у вас можуть виникнути сумніви щодо застосування освіти з прав людини. У цьому підрозділі ми представили найбільш актуальні питання про освіту з прав людини і спробували спростувати деякі побоювання людей у ставленні до освіти з прав людини та її включення до їх роботи.

Чи не повинна молодь більше дізнаватися про свої обов'язки, а не права?

Відповідь: Як права, так і обов'язки є суттю прав людини, і з цього посібнику приділяється увага як правам, так і обов'язкам. Стаття 1 Загальної декларації прав людини проголошує: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в душі братерства». Стаття 30 проголошує, що «.. [жодна] держава, група осіб або окремі особи не мають права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації». Вправи КОМПАСу призначені показати, що жодне з прав не може бути використано для порушення прав іншої людини, і кожен/кожна зобов'язаний/зобов'язана поважати права інших.

Чи не стануть батьки, керівництво школи або представники місцевої громади заперечувати навчання прав людини як політичну доктрину, що спонукає до бунтарської поведінки?

Відповідь: Освіта з прав людини надає дітям, молоді і дорослим змогу брати повноцінну участь у суспільстві і його розвитку. Важливо розуміти різницю між

розвитком можливостей учасника/учасниці курсу і партійною політикою. Навчання прав людини через дискусію і участь надихає молодь розвивати критичне і допитливе мислення, приймати зважені рішення і поводитися відповідним чином. У цьому розумінні освіта з прав людини також пов'язана з громадянською і політичною освітою, і вона також дає молоді змогу бачити зв'язки між правами людини, соціальними питаннями, вихованням і політикою.

Як наслідок цього, може статися так, що молодь дійсно зацікавиться або втрапить інтерес до місцевих або національних політичних партій з метою реалізації свого права на участь у політичній діяльності і на свободу думки, асоціацій і волевиявлення. Але це має бути її особистим вибором.

Важливо пам'ятати, що, крім навичок, безпосередньо пов'язаних з освітою з прав людини, вона, як це видно на прикладі КОМПАСу, підтримує розвиток соціальних навичок спілкування, таких як співпраця, робота в групі, активне слухання і вміння виступати з промовою.

? *Чи не є обов'язком держави забезпечення можливості отримання знань про права людини?*

Відповідь: Країни – учасниці ООН зобов'язані сприяти освіті з прав людини в усіх формах навчання. Стаття 26 Загальної декларації прав людини проголошує, що «1. Кожна людина має право на освіту. 2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особистості і збільшення поваги до прав і основних свобод людини». Право на навчання та освіту з прав людини також викладено у статті 28 Конвенції про права дитини. Незважаючи на це, багато країн роблять дуже мало заради просування освіти з прав людини і включення прав людини до освітніх програм. Окремі викладачі/викладачки і неурядові організації можуть багато зробити для розвитку освіти з прав людини завдяки їх особистим або спільним зусиллям у шкільних та інших виховних програмах, а також агітуючи та намагаючись впливати на свій уряд для виконання його зобов'язань у цьому питанні.

? *А якщо права людини не порушуються в моїй країні?*

Відповідь: Насправді у світі не існує жодної країни, де б завжди поважали всі права всіх людей, проте буде правильно сказати, що в деяких країнах права людини порушуються частіше й очевидніше, ніж в інших. Однак освіта з прав людини стосується не лише самих порушень. Це насамперед розуміння прав людини як спільного для всіх людей загального надбання, це навчання для їх захисту. На додаток, жодна з країн не може сказати, що в ній не існує порушення прав. Наприклад, фактично всі країни – учасниці Ради Європи були засуджені за порушення прав людини Європейським судом з прав людини. Дуже простий спосіб поглянути на реальність – придивитися до існуючого соціального середовища або спільноти. Кого виключено? Хто живе в бідності? Чиї діти не користуються своїми правами? Інший спосіб – дізнатися, як ваш уряд або компанії, що працюють у вашій країні, порушують права людини в інших країнах, наприклад, продаючи зброю недемократичним режимам; укладають торгові угоди, які експлуатують справжніх виробників; готують протекціоністські положення та позови щодо майнових прав, патенти на медикаменти заради припинення виробництва більш дешевих непатентованих лікарських засобів.

3. Використання КОМПАСу для освіти з прав людини

Є багато різних способів вивчення та навчання прав людини. Спосіб, у який ви розглядаєте до питання, залежатиме від того, працюєте ви у сфері формальної чи неформальної освіти, від політичних, соціальних та економічних умов у вашій країні, від віку молодих людей, а також від їх інтересів та мотивації до вивчення прав людини. Також це, безсумнівно, залежить від вашої компетенції щодо питань та освіти з прав людини.

Ви можете бути молодим працівником/працівницею, тренером/тренеркою, шкільним учителем/вчителькою чи викладачем/викладачкою, членом/членкинею церковної молитовної групи чи молодим активістом/молодою активісткою. Неважливо, хто ви і де ви працюєте – ми віримо, що в цьому посібнику ви знайдете щось саме для себе. Ми не вихваляємося особливими вміннями у викладанні, навчанні чи пріоритетними знаннями про права людини.

КОМПАС необхідно розглядати як універсальний ресурс. Пропаганда прав людини – це безперервний творчий процес, у якому ви – як користувач/користувачка цієї книги – є невід'ємною частиною. Ми сподіваємося, що ви використаєте надані нами ідеї і буде- те їх покращувати відповідно до своїх потреб та потреб молодих людей, з якими ви працюєте. Ми також сподіваємося, що ви переглянете все вивчене вами, і залишите нам свої коментарі стосовно набутого досвіду. Анкета зворотного зв'язку розміщена на вебсайті: www.soe.int/compass.

*Ніхто з нас поодиноці
не знає того, що ми знаємо
разом.*

Лао – цзи

3.1. Про що йдеться в КОМПАСі

Ми переконливо рекомендуємо вам розпочати з короткого огляду всього посібника для того, щоб отримати загальне уявлення про його зміст. Особливої відправної точки немає; ми наполягаємо, щоб ви вибрали саме ту частину, яка вам ближча.

Розділ 1. Це вступ до прав людини та освіти з прав людини та підказка, як використовувати посібник.

Розділ 2. Він складається із вправ. Тут ви знайдете 58 вправ різних рівнів для вивчення прав людини, оскільки ці вправи стосуються відібраних тем та різних прав. Це є інструменти для вашої роботи з молоддю.

Розділ 3. Цей розділ пояснює, що саме ми розуміємо під словами «Вживання дій для прав людини», і складається з ідей та порад щодо шляхів просування прав людини в суспільстві та в усьому світі.

Розділ 4. Цей розділ несе довідкову інформацію про права людини та їх історичний розвиток разом з міжнародними стандартами і документами.

Розділ 5. Тут ви знайдете довідкову інформацію про теми КОМПАСу світового масштабу.

Глосарій. У ньому систематизовано найбільш уживані в посібнику терміни.

Додатки. Сюди включено як у скороченому, так і в повному обсязі тексти основних декларацій і конвенцій про права людини.

Цього матеріалу повинно бути достатньо, щоб дозволити вам розпочати роботу над освітою з прав людини. КОМПАС був написаний для всіх, хто має бажання займатися освітою з прав людини, незалежно від того, вивчали вони цю галузь раніше чи ні. Щоб розпочати, вам не обов'язково потрібно бути «експертом/експерткою» з прав людини; головне – мати інтерес до цієї галузі та освіти з прав людини.

Теми з прав людини

Ми не стверджуємо, що всі теми з прав людини розглянуті в цьому посібнику. Але ми відібрали питання, найяскравіше відображені в житті молоді, і об'єднали їх у 20 тем. Довідкові матеріали з кожної теми наведено в розділі 5, а перехресні посилання між видами вправ і темами представлено у вигляді таблиць на с. 72.

20 глобальних тем:

1. Діти.
2. Громадство та участь.
3. Культура та спорт.
4. Демократія.
5. Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю.
6. Дискримінація та нетолерантність.
7. Освіта.
8. Навколишнє середовище.
9. Гендер.
10. Фундаментальні права людини.
11. Глобалізація.
12. Здоров'я.
13. Засоби масової інформації.
14. Міграція.
15. Мир та насильство.
16. Бідність.
17. Релігія та віра.
18. Пам'ять.
19. Війна і тероризм.
20. Праця.

3.2. Фасилітація

У КОМПАСі ми використовуємо слово «фасилітатори/фасилітаторки» для людей, які готують вправи, представляють їх та керують ними. Фасилітатор/фасилітаторка – це людина, яка сприяє виконанню якоїсь дії та підбадьорює інших навчатися та розвивати свій потенціал. За допомогою фасилітації ви створюєте безпечний простір, у якому люди навчаються через експеримент, дослідження, віддачу та прийняття. І це не тільки питання однієї людини, лідера/лідерки, «експерта/експертки», яка дає знання іншим. Кожен/кожна повинен/повинна ділитися своїм досвідом і співучастю, та, ділячись, зростати.

Можливості бути фасилітатором/фасилітаторкою для молоді та працювати в атмосфері рівності і співпраці різняться по всій Європі. У сфері формальної освіти є різниця між цілями та філософією освіти, технічними можливостями класних кімнат і освітньою програмою. Для учнівства і студентства не є звичним вирішувати, що вони хочуть вивчати, а для вчительського кола – брати на себе функції фасилітаторів/фасилітаторок. У неформальній освіті є велика кількість варіантів, не тільки в цілях та філософії різних організацій, але й у видах діяльності та можливостях, які вони пропонують, і стиль лідерства варіює від авторитарного до демократичного. Ці відмінності є очевидними в різних країнах та в кожній окремій країні.

Ми всі живемо і працюємо, дотримуючись освітніх та соціальних норм нашого власного суспільства, яке дозволяє пропустити чи забути про невідворотність етноцентризму. Як результат, ми приймаємо все це як належне та йдемо визнаним шляхом. Для вас буде корисно подумати про власний стиль, практику та стосунки з молоддю, з якою ви працюєте, з метою розвивати свої організаційні навички¹¹.

Доволі складно бути лідером/лідеркою, оскільки деякі речі можуть вийти поза межі вашого контролю, але як фасилітатор/фасилітаторка освіти з прав людини, ви маєте бути готові перекласти відповідальність на ваших учасників/учасниць, щоб вони проаналізували цю ситуацію чи проблему, подумали і дійшли власних висновків. Це не означає, що вся відповідальність має перейти до молоді. Фасилітатори/фасилітаторки мають завдання створити безпечний простір, у якому молодь може навчатися.

Технічний бік фасилітації у шкільному середовищі не відрізняється від фасилітації в неформальній освіті, а рекомендації щодо діяльності, відображені в КОМПАСі, є повністю відповідними.

Вирішення проблем як основа освіти з прав людини

Питання прав людини часто суперечливі, тому що всі люди мають різну систему цінностей і тому бачать права та відповідальність у різному ракурсі. Ці відмінності, що заявляють про себе як про різні точки зору, є основою нашої освітньої роботи.

Дві важливі цілі освіти з прав людини – це, по-перше, надати молоді навички оцінювання – але не обов'язково погодження – різних поглядів стосовно питання і, по-друге, допомогти їй розвинути вміння знаходити спільне вирішення проблеми.

Цей посібник та його вправи базуються на припущенні, що різниця в точках зору може бути використана в навчальному процесі. У багатьох навчальних заходах з використанням підходу неформальної освіти за мету ставлять не той факт, що всі мають прийти до однієї точки зору, а те, що учасники/учасниці мають розвивати вміння мислити критично, прислухатися один до одного, висловлювати свої думки та поважати думки інших.

Діяльність фасилітаторів/фасилітаторок та конструктивне вирішення конфліктів може здаватися страхітливим, але боятися тут нічого. Кожна вправа включає «Поради для фасилітаторів/фасилітаторок» та «Подальшу інформацію», які допоможуть вам у роботі.

Будьте готові перекласти відповідальність за навчання на ваших учнів/учениць.

Однак контекст вправ у той же час може потребувати більшої адаптації і може поставити перед фасилітатором/фасилітаторкою, педагогом/педагогинєю чи вчителем/вчителькою глибші дилеми. Наприклад, там, де курс «Освіта з прав людини» є обов'язковим, це може привести до відповідних результатів і, можливо, до зміни ставлення учасників/учасниць до прав людини. Інший аспект стосується оцінювання, що є характерним для багатьох офіційних освітніх систем, особливо якщо предмет оцінювання серйозний.

Корисні поради щодо того, як це використовувати, можна знайти у роботі: «Навчання демократії. Історичні матеріали про демократичне громадянство та освіту з прав людини»¹².

3.3. Загальні правила для користувачів та користувачок

Ви маєте використовувати КОМПАС, щоб задовольнити свої потреби та потреби молодих людей, з якими ви працюєте. І не має значення, яку сторінку ви відкриєте першою. Ви можете використовувати КОМПАС як джерело інформації про права людини – основні конвенції, як вони були сформульовані в 1948 році і як розвивалися після того. Ви також можете використовувати КОМПАС як стислий посібник з інформації про права людини стосовно бідності, гендеру та інших тем. Крім того, усі ці вправи цікавлять людство у всьому світі, тому що вони є інструментами розповсюдження та популяризації освіти з прав людини.

Як вибрати вправу

Перш ніж узятися за справу, вам важливо чітко уявити, чого саме ви хочете досягти; вам потрібно поставити перед собою цілі. Потім ви можете продовжити вибір діяльності, що стосується тієї мети, якої ви хочете досягти, та задіяти методи, зручні для вас та для молоді. Ця вправа має бути на відповідному рівні для вас та вашої групи та бути розрахованою на певну кількість часу.

Перечитайте вправу принаймні двічі і спробуйте уявити, як має відреагувати група, а також що вона може сказати. Імовірно, що ви захочете змінити вправу деякою мірою, принаймні, відкоригувати питання «Дебрифінгу та оцінки», щоб зробити вивчення більш доступним. Перевірте, чи є у вас весь матеріал для роботи. Також підготуйте достатньо місця для учасників/учасниць, особливо якщо ви будете працювати у мінігрупах.

Кожна вправа подається у стандартній формі. Ілюстрації та заголовки допомагають отримати загальне уявлення.

Ключі до символів та заголовків, які використовуються для розгляду вправ

Теми

Теми – це те, що ми вибрали для розгляду в КОМПАСі, наприклад, фундаментальні права людини, бідність і здоров'я.

Права людини є взаємозв'язаними та неподільними і збігаються в багатьох чинниках; як наслідок, кожна вправа стосується декількох тем. Ми зазначили три теми, яких з найвищою вірогідністю стосується одна вправа.

Рівень складності

Під рівнем складності хотілося б зазначити два фактори: як показати метод та критичне мислення, аналітичні та комунікативні здібності, за допомогою яких учасник/учасниця із задоволенням займатиметься своєю діяльністю.

Більшість вправ, які вимагають базових здібностей, мають також прості методи, що не вимагають тривалої підготовки та не займають багато часу. З іншого боку, ті вправи, які вимагають хороших комунікаційних та розумових навичок, завжди потребують низки компонентів і тривалої підготовки та займають значно більше часу.

Вправи першого рівня є доволі простими та короткими. До того ж ці вправи є цінними, оскільки вони примушують усіх учасників/учасниць взаємодіяти і спілкуватися один з одним. Активізація та встановлення контакту між людьми для вивчення належать до цієї категорії.

Фундаментальні
права людини

Рівень 1

Вправи другого рівня не вимагають особливих знань про права людини чи добре розвинених особистих якостей. Багато вправ на цьому рівні створені з метою допомагати людям розвивати комунікаційні та групові навички, а також стимулювати інтерес до прав людини.

Вправи третього рівня є складнішими, вони створені для розвитку глибшого розуміння та занурення у предмет. Вони вимагають вищого рівня компетенції в обговоренні або хороших навичок роботи в групі.

Вправи четвертого рівня довші, вимагають хороших навичок роботи в групі та комунікаційних навичок, концентрації та взаємозв'язку учасників/учасниць, а також займають більше часу. Вони також є всеохоплюючими, завдяки чому забезпечують ширше та глибше розуміння предмету.

Чисельність групи

Ми вказуємо кількість людей, потрібну для успішного проведення вправи. Якщо частина вправи включає в себе роботу в мінігрупі, тоді розмір мінігрупи зазначаємо в дужках.

Час виконання

Ми вказуємо загальну кількість часу, потрібного для проведення вправи, включаючи опитування та обговорення із сталою кількістю учасників/учасниць, у хвиликах. Приблизно підрахований час не включає в себе обговорення чи сцені дії, пов'язані з етапом доробки.

Вам потрібно самотужки оцінити, скільки часу буде потрібно. Якщо ви працюєте з багатьма мінігрупами, тоді вам потрібно більше часу для того, щоб кожен учасник/кожна учасниця залишив/залишила свої коментарі та зауваження. Якщо група велика, тоді вам потрібно більше часу, щоб надати кожному/кожій змогу для дебрифінгу та оцінки.

Опис

Ми встановлюємо основні критерії для предмету вивчення та методів, які використовуються під час проведення вправи. Наприклад, незалежно від того, ведете ви обговорення про бездомних людей чи про упередженість у засобах інформації – в обох випадках ваша вправа включатиме дискусію чи рольові ігри.

Відповідні права

Здатність співвідносити досвід та події зі специфічними правами людини є ключем до освіти з прав людини. Але все ж таки, оскільки права людини є суперечливими та неподільними, положення дублюються і кожна із вправ, як наслідок, стосується декількох прав. Отже, посилаючись на Загальну декларацію прав людини (див. с. 461), ми виділяємо три права, які пояснюються у вправі і які мають бути обговорені в ході дебрифінгу та оцінки.

Цілі

Цілі відносяться до навчальних цілей освіти з прав людини в рамках знань, вмінь, ставлення та цінностей, спрямованих на формування компетентностей та описаних на с. 37.

Матеріали

Список матеріалів для проведення вправи.

Підготовка

Контрольний перелік дій для фасилітатора/фасилітаторки із зазначенням того, що він/вона мають зробити перед проведенням вправи.

Ми впевнені, що фасилітатор/фасилітаторка сам/сама має контролювати підготовку, звернувшись до інформації, наданій у розділі 5, якщо це необхідно. Таким чином, це не повторюється після кожної вправи.

Інструкції

Список інструкцій про те, як проводити вправу.

Дебрифінг та оцінка

Тут ми пропонуємо запитання, щоб допомогти вам під час дебрифінгу чи оцінки. Вони призначені відіграти роль вказівок для вас, і ми очікуємо, що ви розробите хоча б кілька власних питань з метою упевнитися, що ви обираєте пункти вивчення відповідно до своїх цілей.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Керівництво та пояснення методів та інших речей, про які потрібно знати. Наприклад, якщо ви працюєте над стереотипами стосовно меншин, чи є представник/представниця цієї меншини у вашій групі?

Варіації

Тут ми пропонуємо деякі ідеї щодо того, як можна використати вправи в тій чи іншій ситуації, а також, як їх вдосконалювати. Однак це лише пропозиції, і ви як фасилітатор/фасилітаторка, маєте право змінювати вправи у зручний для вас спосіб, пристосовуючись до своєї групи.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Проведення вправи – це ще не все; необхідний етап обмірковування подальших дій для забезпечення закріплення та запам'ятовування вивченого. До того ж нам необхідно пам'ятати, що важливою метою освіти з прав людини є надання можливості молодим людям вчиняти дії з питань, які хвилюють саме їх.

Таким чином, ми представляємо деякі ідеї стосовно того, що робити далі, наприклад, пропозиції щодо вибору тем для дослідження у місцевій бібліотеці чи в інтернеті, про які пізніше можна буде скласти звіт для цілої групи. Ми також пропонуємо ідеї для інших вправ, які ви, можливо, захочете спробувати наступними.

Ідеї для вправ

Прийняття рішень є важливою метою освіти з прав людини, і ми сподіваємося, що вам вдасться навчити молодих людей приймати рішення стосовно того чи іншого питання, яке хвилює саме їх. Ми підкреслюємо це, і тому посібник включає в себе окремий розділ про прийняття рішень, це розділ 3, і тому пропонуємо ідеї для кожної вправи.

Основні дати

ООН та багато інших організацій використовують ідею святкування пам'ятного дня, щоб привернути увагу до різних аспектів прав людини. Ми зібрали понад 90 таких «основних дат» і пропонуємо вам використовувати їх для прив'язки до власних дій. Наприклад, група молодих шукачів/шукачок притулку в Данії об'єдналася з місцевою гілкою датської молодіжної організації Червоного Хреста, яким належало кафе, і разом вони організували публічну подію на День біженців, 20 червня.

Подальша інформація

Тут ми надаємо додаткову інформацію, яка стосується виключно цієї вправи. У будь-якому випадку радимо вам звертатися до розділу 5, де ви знайдете додаткову інформацію стосовно окремих тем, згаданих у вправі.

Роздаткові матеріали

Це рольові картки, листки з фактами і дискусійні картки, які ви маєте скопіювати. Ви можете змінювати їх згідно з потребами вашої групи.

3.4. Загальні поради щодо проведення вправ

Вправи рідко проходять за встановленим вами планом. Робота з КОМПАСом – одночасно і винагорода, і проблема. Ви маєте швидко реагувати на те, що відбувається, і думати на ходу. Головне, що слід запам'ятати: ставте чіткі цілі і будьте готові до всього.

Спільна фасилітація

Взагалі, якщо це можливо, завжди співпрацюйте з кимось іншим. У школі це називають роботою в парі. В цьому є і практичні переваги: у такому разі буде вже мінімум двоє відповідальних за фасилітацію в малих групах або для роботи з потребами окремих людей. Коли двоє ведуть заняття, легше пристосовувати темп до потреб кожного/кожної. Двоє фасилітаторів/фасилітаторок можуть підтримувати одне одного, якщо щось піде не за планом, до того ж оцінювати пройдене разом набагато корисніше, ніж самому.

Спільна фасилітація вимагає від обох фасилітаторів/фасилітаторок спільної підготовки вправи і впевненості кожного у своїй ролі. Краще все ж таки застосовувати роботу в групі, залучаючи до неї молодь.

Ретельна підготовка

Переконайтеся, що ви ознайомилися з усією інформацією щодо діяльності – краще навіть двічі! Пропустіть її через себе; спробуйте уявити собі, як вона працює. Спробуйте уявити реакцію групи, що вони скажуть. Звичайно ж, вони ставитимуть запитання, на які у вас не буде відповіді. Проте так має бути; ви також перебуваєте тут для того, щоб вчитися разом із молоддю. Незважаючи на це, ви маєте впевнитися, що ви досить добре обізнані з темою, прочитавши додаткову інформацію.

Перевірте, що ви маєте усі необхідні наочні матеріали і декілька додаткових на випадок, якщо прийде більше осіб, ніж очікувалося, або якщо хтось зламає олівець чи фломастер почне текти.

Розподіл часу

Ретельно плануйте і не намагайтеся вмістити занадто багато вправ у відведений час. Якщо певна вправа займає більше часу, ніж ви передбачали, спробуйте скоротити її так, щоб вистачило часу для дискусії (див. примітки щодо циклу навчання, с. 35). Часто доречно залучати учасників/учасниць і обговорювати з ними, чи треба зупинитися негайно, за п'ять хвилин або знайти інший шлях вирішення проблеми.

З іншого боку, якщо ви маєте багато часу, не намагайтеся затягувати дискусію, відпочиньте або проведіть швидко вправу, що стимулює розумову активність, або розважальну вправу.

Створення сприятливого середовища

Молоді люди, з якими ви працюєте, мають вільно досліджувати і відкривати нове, взаємодіяти і ділитися один з одним. Будьте щирими, приятними, заохочувальними, з почуттям гумору. Не вживайте сленг або мову, незрозумілу для аудиторії. Присутні почуваються зручно, якщо знають, що відбувається, тому велике значення має те, як ви починаєте нову вправу. Ви не можете почати просто ні з чого; ви маєте зробити цю вправу такою, щоб логічно випливала з попередньої. Один із можливих шляхів – це використання розминок чи енерджайзерів.

Встановлення основних правил

Важливо, щоб кожний учасник/кожна учасниця групи розумів основні правила участі і проведінки. Наприклад, кожен/кожна має нести відповідальність за заняття; у кожного/кожної має бути шанс бути вислуханим/вислуханою, виговоритися і взяти участь в усьому. Ніхто не має бути змушений говорити те, що він не хоче обговорювати. Ці основні правила мають бути обговорені і погоджені на першому занятті з класом чи групою, і ви можете повторювати їх час від часу, особливо коли у вашій групі з'являються новачки.

Чітке пояснення

Завжди переконуйтеся, що всім зрозумілі ваші інструкції і всім відомо, що вони мають робити. Корисно почати з пояснення в загальних термінах, про що ця вправа і що вона включає, наприклад, що це рольова гра. Визначте часові обмеження для цього завдання і попередьте за п'ять хвилин до завершення, щоб учасники/учасниці могли дійти логічного кінця.

Фасилітація дискусій

Дискусія є основою процесу освіти з прав людини. Звертайте особливу увагу на те, щоб забезпечити участь у ній кожного охочого в групі. Використовуйте слова, вирази і мову, спільні для групи, і пояснюйте незнайомі слова; на с. 480 надано глосарій. Запрошуйте охочих висловлювати свою думку. Переконайтеся в існуванні рівноваги між загальним та приватним, щоб усі відчували безпосередній зв'язок матеріалу зі своїм життям.

Іноді дискусії заходять у глухий кут. Ви маєте визначити причину. Наприклад, таке сталося, можливо, тому, що тема вичерпана або вона занадто емоційна. Вам вирішувати, що робити – підказати питання, змінити тему або рухатися далі. Ви не маєте почуватися зобов'язаними знаходити відповіді на запитання чи проблеми учасників/учасниць; група сама має знаходити власні відповіді, ділячись і слухаючи одне одного. Звичайно, учасники/учасниці групи можуть запитати у вас поради або вашої думки, але група повинна робити власні висновки.

Дебрифінг та оцінка

Жодна вправа КОМПАСу не може вважатися завершеною без дебрифінгу та оцінки; вони забезпечують ключі до навчання і допомагають усім сприйняти вивчений матеріал у ширшому контексті. Дайте учасникам/учасницям більше часу на закінчення завдання і в разі потреби виходьте з ролі перед тим, як обговорювати, що сталося і чому вони навчилися. Залиште час у кінці кожного завдання на обговорення того, чому навчилися молоді люди і як це стосується їх життя, громади або світу в цілому. Без міркувань люди мало чому навчаться з власного досвіду.

Ми пропонуємо вам пройти через послідовний процес дебрифінгу та оцінки, пропонуючи учасникам/учасницям питання такого зразка:

- що сталося під час вправи, які їх почуття при цьому;
- що вони дізналися про себе;
- що вони дізналися про питання, які висвітлювалися у вправі, і про відповідні права людини;
- як їм рухатися далі і використовувати вивчене.

Повторення

Періодичне оцінювання або перевірка того, що ви робите або вивчаєте, є важливими, тому що це допомагає одержати загальне уявлення про стан речей і надає вам змогу покращити практику. Час повторення залежить від обставин: це може бути наприкінці дня на семінарі або в кінці ряду з двох чи трьох занять або зустрічей.

Коли б ви не повторювали вивчене, слід завжди знаходити час для відпочинку, підбивання підсумків та розмірковування:

- як, з вашої точки зору, проходила вправа (вправи): підготовка, час і т. д.;
- що дізналися учасники/учасниці і чи відповідає це їх цілям навчання;
- які результати: чим група буде займатися зараз в результаті виконаного завдання;
- що ви самі дізналися про матеріал та про фасилітацію.

Періодичне повторення з групою також важливе і має бути задоволенням, отже, уникайте перетворення повторення в іншу дискусію, особливо якщо ви витратили багато часу на дебрифінг та оцінку. Ви знайдете декілька прийомів, включаючи ті, що використовують мову жестів, зображення і ліплення, у розділі 2 «Вправи для повторення» на с. 352.

Темп

Більшість завдань можна виконати за 90 хвилин, отже, труднощів зі збереженням темпу не повинно виникати. Незважаючи на це, короткі перерви, наприклад, між самою вправою і дебрифінгом та оцінкою, або між дебрифінгом та оцінкою і обговоренням наступних етапів, можуть бути корисними для залучення охочих. Якщо активність справді послаблюється, можете спробувати стимулювальну вправу. Також пам'ятайте про те, що важливо дати змогу всім, хто бере участь у вправі, завершити і відпочити після виконання завдання.

Зворотний зв'язок

Зворотний зв'язок – це зауваження з приводу сказаного або виконаного кимось. Надання й отримання зворотного зв'язку – це окреме вміння, і вам потрібно буде допомогти учасникам/учасницям групи навчитися робити це. Часто також зворотний зв'язок сприймається як нищівна критика, навіть якщо це не входило в наміри людини. Ключовими словами стосовно зворотного зв'язку є «повага», «конкретика» і «аргументованість».

Без рефлексії люди мало чому можуть навчитися з власного досвіду.

Надаючи зворотний зв'язок, важливо поважати інших, зосереджуючись на тому, що вони сказали і зробили, й аргументувати свою думку. Ви можете сказати: «Я зовсім не погоджуюся з тим, що ви щойно сказали тому, що...». Негативний коментар сприймається негайно багатьма, і це може бути дуже болісним. До ваших обов'язків фасилітатора/фасилітаторки входить пошук шляхів запевнення людей, що зворотний зв'язок має сприяючий характер. Наприклад, шляхом:

- запевнення, що зворотний зв'язок починається з позитивного ствердження;
- поваги іншої людини і відсутності будь-яких принизливих зауважень;
- зосередження на поведінці, а не на людині;
- аргументування того, що говорить кожен учасник/кожна учасниця;
- відповідальності за те, що говорять учасники/учасниці, з використанням «Я-повідомлення».

Важко відчувати зворотний зв'язок, особливо в разі незгоди. Ваш обов'язок – допомогти молоді вчитися з власного досвіду, відчувати підтримку і не здаватися. Заохочуйте людей пильно прислухатися до зворотного зв'язку без негайного самозахисту або захисту своєї позиції. Особливо важливо, щоб усі точно розуміли, що саме мала на увазі людина, яка давала зворотний зв'язок, і щоб вони мали час оцінити сказане, перш ніж прийняти або відхилити його.

Протидія з боку учасників

Робота фасилітатора/фасилітаторки дуже вимоглива, і поки ви будете застосовувати розмаїття прийомів, таких як дискусія, малювання, рольова гра або музика, неминуче те, що не всі вправи будуть завжди подобатися всім. Якщо учасник/учасниця впевнений/впевнена у своїй позиції і здатний/здатна обґрунтувати, чому йому/їй не подобається та чи інша вправа, тоді ви зможете пристосуватися до його/її потреб шляхом діалогу та переговорів.

Під «протидією» ми маємо на увазі навмисну нищівну поведінку. Всі фасилітатори/фасилітаторки час від часу стикаються з протидією з боку учасників/учасниць. Протидія може набувати декількох форм. Небезпечний молодик/молодиця може заважати скрипінням свого стільця, дзижчанням або розмовою з сусідом/сусідкою. До більш витончених засобів зривання заняття належать: недоречні запитання і глузування з будь-чого. Інша «гра», якою користуються учасники/учасниці, – це «нашкодити фасилітатору/фасилітаторці». У цьому разі вони можуть говорити таке: «Ви не розумієте, ви вже давно не молодий/молода», або «Будь-що, крім дискусій, чому ми просто не можемо виконувати вправи?». Третій вид «гри» – це намагання ухилитись від навчання, наприклад, коли люди грають: «Так, але...».

Зрозуміло, краще, якщо ви зможете уникнути протидії. Наприклад, будьте поінформовані про кожну людину в групі і будь-які чуттєві емоції, які можуть бути викликані певною вправою або якимось епізодом у рольовій грі або симуляції. Переконайтеся, що кожен почувається зручно і що його ніколи не примусять сказати чи викрити про себе щось неприємне. Відведіть учасникам/учасницям час для розминки (енерджайзеру) і налаштування перед заняттям і після нього.

Врешті-решт, не забудьте про достатній час для дискусії, щоб кожен/кожна відчував/відчувала, що його/її думка й участь цінуються.

Вам необхідно вирішити для себе, який спосіб подолання труднощів буде найкращим, але запам'ятайте, що зазвичай найкращий спосіб вирішення проблеми – це її винесення на обговорення всієї групи, щоб усі разом могли знайти рішення. Уникайте довгих дискусій або аргументування з окремим/окремою членом/членкинею групи. Це може призвести до образ і розчарувань серед інших учасників/учасниць і втрати ними зацікавленості.

Подолання конфлікту

Конфлікт може бути корисним і творчим, якщо він належно подоланий; фактично це невід'ємна і необхідна частина освіти з прав людини! Незгода й емоції стосовно питань щодо прав людини неминучі – тому, що люди дивляться на світ по-різному, а їх погляди, припущення та упередження завжди знаходять прояв у питаннях. Конфлікт як частина освіти у галузі прав людини дає людям змогу розвивати вміння та ставлення, такі, як критичне мислення та співпраця, співпереживання і почуття справедливості.

Конфлікти важко передбачити і може бути складно подолати, особливо якщо вони виникають тому, що учасники/учасниці почуваються незручно, розглядаючи питання щодо емоцій і цінностей, якщо їм не вистачає навичок групової роботи, або якщо вони мають зовсім різні думки стосовно матеріалу, або різні цінності. Намагайтеся зберігати спокій і холоднокровність і не втручайтеся в конфлікти всередині групи.

Вправи в КОМПАСі мають на меті забезпечення навчального досвіду у безпечному середовищі. Ретельно підбирайте їх і, якщо необхідно, переробляйте. Використовуйте їх, щоб викликати різні думки щодо матеріалу; поясніть усім, що незгода – це абсолютно нормально і універсальність прав людини не означає, що всі сприймають їх однаково.

Деякі поради:

- Залиште достатньо часу для дебрифінгу та дискусії. У разі необхідності збільшіть час.
- Допомогайте прояснити позицію, думку та інтереси кожного/кожної.
- Послабляйте напруження в групі. Наприклад, запропонуйте кожному/кожній сісти і поспілкуватися три хвилини в маленьких підгрупах або сказати щось, щоб уявити ситуацію в перспективі.
- Заохочуйте кожного до уважного вислуховування один одного.
- Наголошуйте на тому, що об'єднує, а не на тому, що роз'єднує.
- Шукайте однаковості. Примусьте всіх знаходити спільні інтереси, а не компроміс з метою відходження від власних чітких позицій.
- Шукайте рішення, які б розв'язали проблеми без «поновлення» конфлікту.
- Запропонуйте поговорити з тими, хто залучений до конфлікту, особисто, в інший час.

Якщо виникають серйозніші і глибші конфлікти, можливо, краще відкласти пошук рішення і пошукати іншу, більш придатну можливість розв'язати проблему. Тим часом ви б змогли поміркувати, як подивитися на конфлікт з іншого боку. Крім того, відкладаючи спробу вирішити конфлікт, ви залишаєте час поміркувати над ситуацією для осіб, залучених до конфлікту, і підійти до нього з іншими підходами і рішеннями.

Конфлікти, що виникають у групі, а також шляхи їх подолання можуть використовуватися для розвитку розуміння й усвідомлення причин і труднощів конфлікту в ширшому світі. Протилежне теж є правильним; обговорення міжнародних конфліктів може допомогти глибше усвідомити конфлікт.

Конфлікт є неминучою і необхідною мірою в освіті з прав людини.

3.5. Адаптація вправ КОМПАСу до ваших потреб

Вправи у КОМПАСі були випробувані і протестовані в діапазоні формальної та неформальної освіти, а зворотний зв'язок з користувачами та користувачками говорить нам про те, що, як сказав Авраам Лінкольн: «Ви можете давати радість деяким людям весь час і всім людям деякий час, але ви не можете постійно подобатися всім людям», що є цілком розумним! КОМПАС призначений для керівництва, щоб допомогти вам з вашою роботою, – це не книга рецептів та не канони, написані на кам'яних скрижалях.

Автори КОМПАСу зіткнулися з двома основними проблемами. По-перше, зробити вправи достатньо загальними, щоб розроблені питання стосувалися широкої аудиторії, але водночас досить деталізованими, щоб вони розкривали суть питань, які можуть мати деякі конкретні групи. Друга проблема полягала у зворотному: представити теми, які досить глибоко розглядають питання, важливі для деяких груп, але ці питання є або не відповідними, або занадто делікатними, щоб бути порушеними в інших групах.

Із цих причин подані вправи майже напевно необхідно адаптувати чи розробити для задоволення потреб молодих людей, з якими ви працюєте. На с. 61 охарактеризовано «Основні методи роботи», які ми використовували в КОМПАСі. Розуміння того, як працюють різні методи, допоможе вам адаптувати вправи.

Адаптація вправ

Вправи є інструментами, з якими ми працюємо: ви маєте бути впевнені, що той, який ви обрали, впорається як з питаннями, до яких ви бажаєте звернутися, так і з методом, який підійде вашій групі.

До обов'язків фасилітатора/фасилітаторки входить точне регулювання, внесення коректив та адаптування вправи таким чином, щоб вона відповідала потребам молодих людей, з якими він/вона працює.

Практичні питання

При розгляді питання про придатність методу поміркуйте про практичні питання:

Рівень складності. Якщо рівень дуже високий, розгляньте способи спрощення вправи. Наприклад, звузьте питання, перепишіть картки із твердженнями або розробіть інші питання для дебрифінгу та дискусії. Якщо ви гадаєте, що є ризик того, що людям стане нудно або вони відчують, що їх інтелект ображений завданням з низьким рівнем складності, розгляньте його як короткий і веселий вступ до теми.

Чисельність групи. Якщо ваша група велика, вам може знадобитися допомога додаткових фасилітаторів/фасилітаторок, а також додатковий час. Якщо ви можете собі дозволити витратити додатковий час, будьте обережні, щоб сама вправа або дебрифінг і оцінка не затягнулися. Спробуйте розділити присутніх на дві групи для дебрифінгу та оцінки, а потім нехай учасники/учасниці коротко доповідатимуть на пленарному засіданні. Якщо ви влаштовуєте рольові ігри, то нехай дві людини грають разом, або розподіліть по ролях на кожного.

Якщо у вас невелика кількість учасників/учасниць і вправа включає в себе роботу в малих групах, скорочуйте число малих груп, а не зменшуйте число осіб у кожній малій групі. Таким чином, ви підтримаєте різноманітність внесків усередині кожної групи.

Час виконання. Можливо, вам знадобиться розглянути вправу за два заняття. Крім того, спробуйте влаштувати початок діяльності, коли ви можете зайняти більше часу, наприклад, у школі організувати подвійне заняття в розкладі. Якщо ви працюєте в молодіжному клубі, виконайте вправу у вихідні за місцем проживання.

Опис: Тут ви знайдете короткий опис основних методик, на яких базується вправа, у тому числі загальні поради з використання методу.

Матеріали: Імпровізувати! Якщо ви не маєте паперу для фліпчарту, тоді купіть рулон шпалер з паперовою підкладкою і розріжте його на шматки. Якщо кімната у вас маленька або заповнена меблями так, що для переміщення залишається мало місця, тоді або розділіться на невеликі групи, або спробуйте знайти іншу, досить велику, кімнату, або якщо погода хороша, то чому б не вийти на вулицю?

Підготовка: Мисліть творчо! Якщо ви хочете скопіювати щось і не маєте доступу до копіювальної машини, але у вас є комп'ютер і принтер, тоді візьміть цифровий фотоапарат і віддрукуйте копії за допомогою комп'ютера.

Інструкції: Ряд вправ складається з двох частин. Цілком можливо, що лише перша частина дозволить вам задовольнити ваші цілі.

Варіації: Варіації мають займати більше або менше часу, ніж вихідна вправа. Створіть можливості для цього.

Дебрифінг та оцінка: Якщо запропоновані питання не відповідають вашим потребам, тоді підготуйте інші. Використовуйте довідкові матеріали для натхнення. Однак будьте впевнені, що ваше ставлення до питань прав людини висловлено до кінця.

Пропозиції щодо виконання подальших дій: Якщо рекомендовані пропозиції не підходять, не стосуються справи або не представляють практичних завдань, тоді знайдіть інші. Скористайтеся стислою інформацією про вправи на с. 72, щоб знайти вправу для продовження теми.

Ідеї для вправ: Якщо рекомендовані пропозиції не підходять, не стосуються вправи або не представляють практичних завдань, тоді знайдіть інші. Зверніться до розділу 3 «Вживання дій для прав людини».

Розробка вправ

Розробка вправи є радикальнішою за адаптацію. Наприклад, вам може подобатися зміст картки із твердженнями або рольові картки, які задіяні у певній вправі, але ви можете знайти інший, доцільніший метод. Наприклад, ви могли б використовувати деякі з карток із твердженнями із вправи «Хвилиночку!» на с. 303 разом із методом, розробленим у вправі «Де ви стоїте?» на с. 128.

Крім того, ви можете забажати опрацювати питання про надання притулку та про біженців, як і з ідеями вправи «Можна увійти?», але при цьому відчувати, з тієї чи іншої причини, що описана рольова гра не підходить. У цьому випадку ви все ще можете розділити групу на підгрупи, як описано, і розподілити рольові картки, але потім використайте метод «акваріум», описаний на с. 64, і надайте двом біженцям/біженкам і двом співробітникам/співробітницям міграційної служби час, щоб аргументувати свої ситуації. Інший варіант, особливо для вчителів/вчительок, які працюють з великим класом, – це організувати панельну дискусію (див. с. 64), або нехай кожен/кожна дізнається про питання з рольових карток, а потім візьме участь у повному обговоренні, наприклад, «Цей клас вважає, що всі біженці/біженки мають бути радо прийняті в нашій країні».

Загальні рекомендації

Треба заохочувати молодих людей бути в курсі, що відбувається у світі навколо них, локально і глобально, і взяти на себе питання, які цікавлять їх у ролі відправної точки для вашої роботи – вашої спільної роботи. Завжди намагайтеся залучити молодих людей до того, як і що вони прагнуть вивчати. Те, як вони проявлять себе на практиці, залежатиме від того, чи працюєте ви у неформальному або формальному освітньому закладі, від віку молодих людей, наявності у вас часу і ресурсів. Разом із тим у міру можливостей дозволяйте учасникам/учасницям вирішувати, які вправи вони хотіли б провести.

Вирішуйте спірні або провокаційні запитання з передбачливістю і турботою. Якщо певне питання є табу у вашому суспільстві і, ймовірно, викличе опір з боку людей, наділених владою, розгляньте можливість вирішення питання з іншого боку, а не прямо, або встановіть інші рамки. Наприклад, попросіть учасників/учасниць замислитися про права, пов'язані зі свободою вираження, використовуючи історичний приклад. Питання про релігію, права ЛГБТ+, право на шлюб і сім'ю розглядаються у вправі «Віруючі» (с. 107) або «Планується оновлення» (с. 246).

Зіткнення з реальністю того, що ми живемо у світі, де деякі питання є спірними чи такими, які викликають розбіжності, – це важлива частина освіти з прав людини. Проте при розгляді вправ, що належать до спірних або провокаційних питань, ви маєте переконатися, що учасники/учасниці почувають себе в безпеці і що вони не відчують збентеження або необхідності розкритися більше, ніж вони хочуть повідомити про себе або свої переконання. Такі методи, як вправа-висловлювання або тематичні дослідження – хороші методи для створення певної дистанції між людиною та цією темою. Інший підхід може полягати в заохоченні учасників/учасниць досліджувати різні точки зору. Вони могли б, наприклад, запрошувати когось, хто представляє точку зору меншості, щоб поговорити з групою.

Якщо думки людей у вашій групі стосовно будь-якої проблеми розділилися, наприклад, якщо меншість вважає, що певне питання неважливе або не пов'язане з їхнім життям, попросіть їх безпосередньо пояснити й обґрунтувати свою думку. Вам потрібно буде привернути їх увагу таким чином, щоб вони відкрилися до ідеї вивчення цього питання. Покажіть фільм, зробіть візит (у центр для біженців, центр для безхатченків, етнічний магазин або кафе) або запросіть доповідача/доповідачку – усе це дієві способи пробудження цікавості.

Коли молоді люди розглядають можливість дій, ви маєте бути готові повідомити їм про наслідки того, що вони мають намір робити. Вони мають бути повністю обізнані про можливі особисті, соціальні та політичні наслідки дій, які вони планують. Заохочення молодих людей думати самостійно і брати на себе відповідальність є важливою метою освіти з прав людини; таким чином, ви маєте описати будь-які труднощі, які ви передбачаєте, аргументувати ваші думки і надати поради. Якщо вам потрібно переконати їх, що деякі форми діяльності використовувати недоцільно, ви маєте запропонувати альтернативи (див. розділ 3 «Вживання дій для прав людини» для ідей стосовно різних форм продовження вправ).

Учасники/учасниці не мають соромитися або бути змушені розкрити себе та свої переконання більше, ніж вони хотіли б самі.

3.6. Особливі нотатки для вчительства

Зворотний зв'язок із вчителями/вчительками говорить нам про те, що КОМПАС використовується в школах по всій Європі на уроках мови, географії, історії, громадянства та політології. Наприклад, на уроках мови цитата з вправи «Всі рівні – всі різні» (с. 112) може бути використана як текст для розвитку словникового запасу та розуміння, а цитата з вправи «Хвилиночку!» (с. 303) може бути використана для розвитку розмовних навичок. Статистика, наприклад, про працю дітей, гендерну нерівність і доступність освіти (цю інформацію ви можете знайти в різних главах довідникової інформації, розділ 5) може бути використана в математиці. «Павутина життя» може використовуватися на уроках біології як інструкція до тематичних уроків про харчову мережу та біорозмаїття, «Повість про два міста» – у соціальних науках, «Віруючі» – у релігійному напрямі, «Історія Ашика» та «Увага, ми все бачимо» дають додаткову перспективу на уроках географії, а приклади з «Борців за справедливість» додають цікавинки до світових подій. Можливості нескінченні.

Необхідно визнати, що є деякі фундаментальні виклики, які постають перед нами у справі досягнення цілей освіти з прав людини у межах класної кімнати. Наприклад, типовий термін проведення уроку може бути занадто коротким, щоб завершити всі вправи, або учні/учениці можуть бути не в тому становищі, щоб впливати на рішення про те, чого вони навчаються. Крім того, варіанти застосування того, чого вони навчилися, можуть бути більш обмеженими, але ці труднощі не є нездоланими. Наприклад, вчителі/вчительки знаходять шляхи подолання проблем, таких як тиск розкладу, шляхом розподілу вправи на два заняття або використовуючи можливості під час «Тематичних тижнів», коли звичайний розклад призупиняється.

У деяких країнах освіта з прав людини вимагає змін у шкільній практиці для того, щоб рухатися від підходу «крейда і розмова» (де вчитель/вчителька дає учням/ученицям інформацію, яку необхідно вивчити напам'ять) в бік заохочення критичного мислення і більш активного самостійного навчання. У країнах, де вчительство зазвичай не виконує ролі тренерів/тренерок, консультантів/консультанток або фасилітаторів/фасилітаторок, зміни мають вводитися поступово, щоб і вчительство, і учнівство відчували себе впевнено, працюючи в демократичній атмосфері, де перевага надається дискусії та свободі вираження думок. Розуміння кожним учителем/кжною вчителькою методів, що використовуються у КОМПАСі, допоможе внести зміни у процес навчання; вони описані нижче на с. 61 і включають поради, як організувати дискусії у великих класах. Інший спосіб розвинути навички фасилітації – через спільну роботу з кимось, хто має в цьому досвід. Наприклад, запросити тренера/тренерку з місцевої правозахисної організації для початку або об'єднатися і здійснювати процес навчання разом.

В ідеалі викладачі/викладачки усіх дисциплін мають бути добре обізнані з систематичної точки зору, тобто мати відповідні навички щодо початкового навчання та підвищення кваліфікації. Публікація *«Як усі вчителі можуть підтримати освіту з громадянства та прав людини: основа для розвитку навичок»* може надати подальші вказівки щодо того, як це робити¹³.

Ряд практичних висновків було зазначено в недавньому невеликому дослідницькому проєкті з використання емпіричних вправ КОМПАСу та навчального пакета *«Усі різні – усі рівні»* на мовних уроках у датських закладах вищої освіти.

Можуть існувати фундаментальні складнощі в процесі досягнення цілей освіти з прав людини у школі.

Дослідження показало, що всім учням/ученицям були дуже до вподоби самі вправи, а вчителі/вчительки відзначали, наскільки активну участь брали в них учасники/учасниці. Однак під час дебрифінгу та оцінки були деякі труднощі. Учасникам/учасницям було важко за межами їхнього нормального способу роботи в класі, і вони зверталися зі зворотним зв'язком до викладача/викладачки, а не до учнів-однолітків/учениць-одноліток, а це означає, що бажаного рівня діалогу, вільного обміну ідеями або рівноправного навчання досягнуто не було. Учасники/учасниці чекають на коментар або на поправки вчителів/вчительок, а також на те, щоб учитель/вчителька, у свою чергу, запросив/запросила їх до бесіди. Результатом було те, що учасники/учасниці були схильні проводити час у роздумах про те, що вони хотіли говорити, а не слухати, що вони самі говорять і відповідають один одному. Крім того, виявилось складно змінити звичну динаміку класу, і домінуючий учасник/домінуюча учасниця справді домінував/домінувала, а кумедний/кумедна прикидався/прикидалася дурнем/дурепою.

Освіта з прав людини не може бути нав'язана або диктуватися.

Висновки були такими: використання вправ у класі може бути корисним, оскільки вони залучають учнів/учениць до теми, але, ймовірно, виникатимуть обмеження в тій мірі, в якій можуть бути досягнуті всі цілі освіти в галузі прав людини, особливо стосовно розвитку співпраці та вміння брати на себе відповідальність і діяти. Проте, школи можуть зробити істотний внесок у розвиток певних навичок, які вказані на с. 36, як результатів освіти з прав людини, наприклад, активне слухання та комунікативні навички, критичне мислення і цікавість. Аналогічним чином, на перший погляд, застосування таких вправ може здатися проблематичним у школі. Але застосування вправ може означати багато різних речей, а в класі це може означати поліпшення загальної поведінки, приділення більшої уваги одноліткам, прийняття учнями/ученицями самостійних рішень, щоб дізнатися більше про героїв/героїнь у сфері захисту прав людини, або розвиток більш дискусійного підходу до історії. У розділі 3 міститься ще більше ідей стосовно застосування вправ.

Якщо вчителям/вчителькам важко використовувати багато вправ, вони мусять розуміти, що освіта з прав людини також стосується розвитку знань і розуміння, наприклад, знання про те, що представляють собою права людини, про історичний розвиток прав, правових документів, а також актуальність прав людини для розвитку громадянського суспільства і миру в усьому світі, де кожен може знайти своє місце в системі формальної освіти. Додаткова інформація про права людини та глобальні теми (розділи 4-5 і додатки) робить цінними саме викладання і вивчення матеріалу.

Вчителі/вчительки, які працюють із дітьми віком від 7 до 13 років, можуть також забажати краще ознайомитися з КОМПАСІТО, посібником із навчання дітей прав людини, вправи в якому можуть краще відповідати структурі шкільних класів.

Нарешті, коментар про «сміттєву освіту з прав людини», під якою ми розуміємо вчення, яке претендує на те, щоб бути освітою з прав людини, але через спосіб свого подання воно не має права визнаватися як виховання з прав людини. Є багато способів надання освіти з прав людини, але, як було зазначено на початку цього розділу, процес теж має важливе значення. Таким чином, для того, щоб будь-який вид навчання, пов'язаного з правами людини, міг бути визнаний як освіта з прав людини, він повинен бути поставлений у такий спосіб, щоб забезпечити поважне ставлення до учнів/учениць і дати їм змогу поважати і цінувати права людини. Освіта з прав людини не може нав'язуватися чи диктуватися. Крім того, освіту з прав людини не можна розглядати як щось таке, що відбувається в ізольованому класі, вона повинна поширюватися на всю школу та суспільство в цілому.

3.7. Основні методи роботи з КОМПАСом

Розуміння основних методів роботи з КОМПАСом є необхідним для успішного проведення вправ.

Методи нашої роботи ми називаємо «вправами», адже учасникам/учасницям треба буде активно проявляти свою вправність – як розумову, так і фізичну. Це не просто активність учасників/учасниць, спрямована на заповнення вільного часу, але це ще й освітня методика. Деякі види завдань ми називаємо «грою». Такі завдання несуть у собі не лише освітню, а ще й розважальну функцію. Однак деякі люди сприймають гру як вид дитячих розваг, забуваючи при цьому про освітню роль будь-якої гри.

Розуміння основних методів стане вам у пригоді не тільки під час роботи з молоддю та створення індивідуальних видів активності з метою задоволення її потреб, але й для розробки власних вправ. Під час написання пояснень щодо виконання тих чи інших завдань ми розраховували на те, що людям відомі і зрозумілі такі поняття, як «групова робота», «мозковий штурм» та «рольова гра». Уточнення цих понять надаємо нижче.

Робота в групі

Робота в групі є основою багатьох вправ, і проходить вона за умови співпраці людей та об'єднання талантів, умінь та сил кожного учасника/кожної учасниці з метою успішного виконання завдання. Такий вид вправ:

- підвищує відповідальність. Коли люди відчувають свою відповідальність за виконання того чи іншого завдання, вони зазвичай докладають усіх можливих зусиль для отримання гарного результату;
- розвиває комунікабельність. Люди мають вміти не лише слухати і сприймати, що говорять інші, але й пропонувати власні ідеї, відстоюючи їх;
- розвиває співпрацю. У процесі роботи над досягненням спільної мети люди невдовзі починають розуміти, що спільна робота дає кращі результати, ніж змагання один з одним;
- залучає навички прийняття рішень. У групі люди швидко вчаться тому, що найкращим шляхом прийняття рішень є аналіз усієї наявної інформації та пошук рішення, яке б задовольнило всіх. Якщо хоча б одна людина в групі не бере участі в обговоренні і прийнятті рішення, це може суттєво погіршити спільний результат, адже незалучення бодай однієї людини до роботи підриває повагу цієї людини до решти групи та до рішень, які були прийняті.

Важливо зазначити, що під час роботи в групі передусім потрібно чітко сформулювати мету. За умов групової роботи завдання «обговорити питання» не є продуктивним. Якою б не була тема роботи, необхідно чітко визначити мету, досягнення якої вимагає участі кожного члена/кожної членкині групи в роботі. Але це не означає, що важливим є виключно досягнення кінцевої мети. Справа в тім, що спільна робота в чітко визначеному напрямі сприяє кращому навчанню учасників/учасниць у процесі виконання спільного завдання, що і є головним у цьому виді діяльності.

У більшості вправ у КОМПАСі використовується робота в маленьких групах, а саме: на таких етапах навчання, як «здобуття досвіду» (вправа), та групова робота на таких етапах циклу навчання, як «рефлексія» та «узагальнення» (дебрифінг та оцінка). Робота в маленькій групі дозволяє залучити до співпраці всіх учасників/учасниць і покращити навички взаємодопомоги в колективі. Розмір таких груп залежить від загальної

кількості учасників/учасниць та наявного робочого простору. Так, наприклад, маленька група може складатись і з двох-трьох осіб, але кращі результати досягаються в групах від шести до восьми осіб. Робота такої групи може тривати як 15 хвилин, так і годину або й весь день, залежно від отриманого завдання.

Мозковий штурм

Мозковий штурм – це спосіб представлення нової теми, підвищення творчої активності і швидкої та плідної генерації ідей. Також його можна застосовувати для вирішення особливих завдань або для відповідей на питання.

Як проводити мозковий штурм:

1. Окресліть основне коло питань, які б ви хотіли б використати під час мозкового штурму, та сформулюйте їх у формі простих тверджень або запитань.
2. Напишіть питання на великому аркуші паперу або дошці, щоб усі могли його бачити.
3. Попросіть учасників/учасниць висловити свої ідеї та запишіть їх у формі тверджень або питань. Використовуйте для цього окремі слова або короткі фрази.
4. Мозковий штурм варто зупинити, якщо ідеї щодо зазначеного питання вичерпано.
5. Перегляньте записані пропозиції та попросіть прокоментувати кожен з них.
6. Підсумуйте всі отримані знання і переходьте до дискусії або виконання обговореного питання.

Правила мозкового штурму:

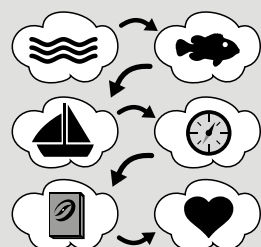
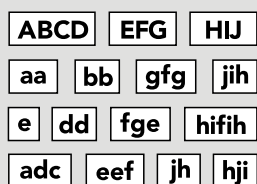
1. Записуйте КОЖНУ нову ідею. Часто саме найбожевільніші пропозиції виявляються найбільш дієвими та цікавими!
2. Жоден з учасників/учасниць не повинен коментувати або засуджувати попередньо записану ідею, доки не будуть записані пропозиції кожного учасника/кожної учасниці.
3. Уникайте повторення. Якщо озвучена пропозиція вже згадувалася, делікатно подякуйте та вкажіть на її запис на дошці.
4. Залучайте до участі кожного учасника/кожну учасницю.
5. Власні ідеї можна висловити лише за необхідності заохочення групи до роботи.
6. Якщо ідея висловлена нечітко, попросіть пояснити її.

Записи на стіні

Це один із видів мозкового штурму. Ведучий/ведуча записує питання або висловлювання для мозкового штурму, бажано на чистій глухій стіні. Однак замість ведучого/ведучої, який/яка потім би записував/записувала пропозиції, учасники/учасниці записують свої ідеї на невеличких папірцях (наприклад, стикерах), та прикріплюють їх на стіні. Перевагою цього методу є те, що кожен учасник/кожна учасниця має змогу зосередитись і сформулювати свої думки, не перебуваючи під впливом інших учасників/учасниць. Крім цього, папірці з ідеями дуже зручно розділити на групи для їх подальшого обговорення.

Гра в асоціації

Ще один із видів мозкового штурму, який можна використати як криголам або вступ до дискусії. Учасники/учасниці сідають у коло, і ведучий/ведуча називає ключове слово, що є основним у майбутньому обговоренні питання. Далі кожен учасник/

кожна учасниця по черзі повторює ключове слово і швидко називає власне слово, що асоціюється в нього/неї з основним. Для ускладнення та урізноманітнення гри кожен учасник/кожна учасниця може називати асоціацію зі словом попереднього гравця/гравчині.

Дискусія

Дискусія є невід'ємною частиною освіти з прав людини, тому що в процесі обговорення люди вчаться аналізувати інформацію, критично мислити, розвивати навички спілкування, обміну думками та вчитися на власному досвіді, і саме тому «Дебрифінг та оцінка» є основною частиною кожного виду діяльності.

Існує багато різних способів проведення дискусій, і деякі способи, наприклад, які пов'язані з рівнем співпраці та активності, можна розглядати як окремі вправи. Такі дискусії в маленьких групах можна назвати «вправами», а їх приклади можна побачити на с. 303 «Хвилиночку!» або «Поговоримо про секс!» на с. 259. Після завершення дискусій варто знов-таки підбити підсумки та оцінити здобуті знання.

Обговорення у великих групах

Дискусійні групи

Цей метод є дієвим у разі виникнення проблем з обговоренням основної теми у великій групі. Розбийте учасників/учасниць на менші групи, по дві-три особи в кожній, і попросіть їх обговорити загальне питання, після чого попросіть учасників/учасниць маленьких груп поділитися своїми ідеями з іншими групами. Таким чином, через певний проміжок часу почнеться активне та неперервне обговорення!

Вправа – «висловлювання»

Виконання цієї вправи дозволяє учасникам/учасницям висловлювати власні думки без необхідності їх подальшого пояснення. Така методика виконання завдання дає змогу підвищити рівень самовпевненості кожного учасника/кожної учасниці і позбавляє його/її страху висловлювати власну думку.

Підготуйте кілька висловлювань (4–6 має бути достатньо) на тему, яку ви бажаєте обговорити з групою. Намалюйте «+» та «-» на підлозі (або на папері і розмістіть потім малюнок на підлозі) або покладіть різнокольорові стрічки, які б символізували дві сторони «за» та «проти», і залиште між ними місце для острівця нейтралітету.

Після цього зачитайте одне з висловлювань і попросіть учасників/учасниць переміститись у ті частини кімнати, які їм до вподоби. Ті, що не можуть визначитись «за» чи «проти», залишаються посередині. Виконавши це, попросіть учасників/учасниць аргументувати їх вибір. Якщо в процесі обговорення хтось із учасників/учасниць змінює свою точку зору, він/вона має змінити своє місцезнаходження.

Ще одним варіантом такої вправи може бути гра «Точка зору». Як і в попередній грі, учасники/учасниці діляться на чотири групи: «Згоден», «Не згоден», «Не знаю», «Маю щось сказати». Так само, як і в попередньому варіанті, учасники/учасниці мають змінювати позицію, якщо в процесі обговорення їх думка змінилася.

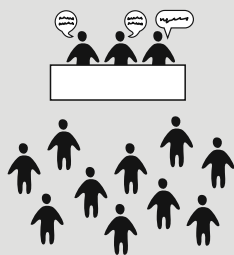

Акваріум

Цей метод є корисним способом зробити так, щоб учасники/учасниці адресували свої зауваження один/одна одному/одній замість того, щоб робити це на адресу фасилітатора/фасилітаторки або вчителя/вчительки. Попросіть кількох – в ідеалі від п'яти до шести – учасників/учасниць сісти разом у невелике коло в середині кімнати, щоб обговорити тему в той час, як усі інші залишаться за межами цього кола і слухатимуть «рибок в акваріумі». Якщо один зі спостерігачів/спостерігачок бажає внести свій вклад в обговорення, він виходить і стає позаду однієї з «рибок». Після цього така «рибка» має встати і приєднатися до слухачів/слухачок.

Є кілька переваг у використанні цього методу, головною з яких є те, що учасники/учасниці контролюють обговорення і будь-яка людина може приєднатися до дискусії тоді, коли вирішить сама, але й інші члени/членкині групи можуть перервати промову будь-кого, хто дозволяє її затягувати або повторюється, змушуючи їх прийняти рішення про заміну учасника/учасниці.

Дебати

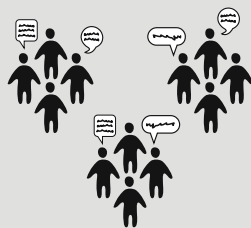
Традиційні парламентські дебати корисні, особливо в класі, де є менше можливостей для використання інших методів дискусії. Якщо брати участь у дискусії має весь клас, наприклад, «Ця палата вважає, що права людини є винаходом Заходу, а не світовим досягненням», тоді нехай якийсь учень/учениця замість учителя/вчительки, виступить у ролі голови.

Іншою формою дебатів є дебати експертів/експерток, коли аудиторія запрошує групу «експертів» відповісти на запитання. Це хороший спосіб надання інформації, заохочування запитів, надання учасникам/учасницям можливості дослідити різні точки зору та продемонструвати те, що права людини є складними. Наприклад, роздайте картки з ролями із завдання «Мака-китобої» (с. 178) вісьмом охочим (дві особи для представлення кожної з чотирьох організацій, що беруть участь у дебатах). Ці восьмеро осіб використовують картки для того, щоб підготуватися до своєї позиції, а потім займають місце в групі експертів/експерток для відповіді на питання та доведення своєї точки зору решті класу. Наприкінці клас може провести голосування щодо того, чи має бути заборонене полювання на китів.

Обговорення в малих групах

Обговорення часто краще за все проводити в невеликих групах, тому що тоді кожна людина має більше шансів на висловлення своєї думки. Люди не тільки відчувають себе більш упевнено, висловлюючись у малих групах, – кожен із них отримує більше реального часу для висловлення думки у бесіді.

Обговорення покладається на певний стимулювальний матеріал, який, як правило, міститься в картках. Приклади таких матеріалів включають теми, що висвітлюються у телевізійних новинах, зображуються на плакатах, картках з різними висловлюваннями, у цільових дослідженнях та фотографіях. Під час підготовки стимулювальних матеріалів важливо пам'ятати про свою цільову групу і також уникати інформації, яка може образити чи бути занадто особистою для когось. Крім того, необхідно враховувати рівень навичок читання молодших груп і мовних навичок, якщо ви працюєте в мультикультурній групі; у таких випадках намагайтеся, щоб ваша мова була простою. Інформація на картках повинна бути якомога коротшою: переважно 2–8 рядків і максимум половина аркуша формату А4.

AAA BBB CCC (Ажурна пилка)

Цей метод є дуже корисним, якщо ви бажаєте, щоб люди розвивали свої знання і розуміння без вашого «навчання». Учасники/учасниці працюють у невеликих групах із метою розвинути свої знання щодо певного аспекту теми. Після цього знову розподіляються на групи та діляться своїми знаннями.

Підготуйте картки з твердженням або питанням для кожної групи на тему, яку ви хотіли б опрацювати. Кожна група повинна працювати над різними аспектами одного й того ж питання.

Учасники/учасниці мають розподілитися на три невеликі групи; одна група є групою «А», друга – групою «В», а третя – групою «С». Дайте кожній групі узгоджений період часу для обговорення питання або проблеми. Потім повторно розподіліть їх таким чином, щоб кожна з нових груп містила одного представника/одну представницю з кожної первинної групи; тобто утворені нові групи мають виглядати так: «АВС», «АВС» та «АВС». Дайте групам «АВС» завдання для вирішення проблеми або можливість прийти до консенсу з урахуванням думки кожного члена/кожної членкині групи.

Факти в капелюсі

Цей метод є делікатним способом представити тему, змусити людей висловлюватися або генерувати ідеї. Підготуйте кілька карток із питаннями або висловлюваннями і покладіть їх у капелюх. Капелюх передавайте по колу або помістіть його в середину кола. Кожний учасник/кожна учасниця має вийняти картку та прокоментувати її.

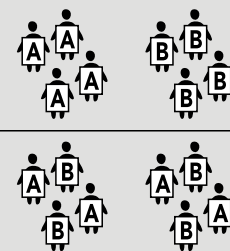
Замість фасилітатора/фасилітаторки, що готує картки, учасникам/учасницям можна запропонувати зробити картки власноруч, помістивши в них своє запитання або висловлювання. Таким чином, запитання можуть бути поставлені групі анонімно, що корисно, якщо обговорюються такі запитання, які можуть вважатися делікатними.

Пріоритетність

Це корисна форма дискусії, коли ви бажаєте простимулювати цілеспрямовану дискусію в малих групах. Вам потрібен один набір карток із висловлюваннями для кожної малої групи; вам вистачить від дев'яти до дванадцяти тверджень. Ви обираєте прості висловлювання, пов'язані з темою, яку ви бажаєте висунути на обговорення учасників/учасниць, та записуєте по одному висловлюванню на кожній картці.

Групи обговорюють висловлювання і намагаються дійти згоди щодо порядку важливості. Це може бути зроблено у формі драбини або у форму діаманта. У випадку «драбинної» пріоритетності найбільш важливе висловлювання поміщається у верхній частині, питання меншої пріоритетності розташовується під ним і так далі, аж до найменш важливого питання в самому низі.

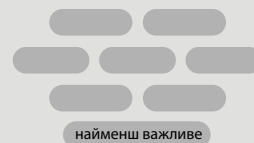
У випадку «діамантової» пріоритетності вам потрібно дев'ять карток із твердженнями. Учасники/учасниці визначають найбільш пріоритетне твердження, під яким розміщуються два висловлювання трохи меншої важливості, потім йдуть три висловлювання середньої важливості і так далі, як показано на схемі. Через те, що питання рідко бувають чіткими, «діамантове» ранжування часто є більш прийнятним методом, ніж простий метод пріоритетності. Воно не таке заплутане і тому прийнятніше для учасників/учасниць. Воно також надає більше можливостей для досягнення консенсусу. Різновидом методу ранжування є написання восьми тверджень із залишенням однієї картки порожньою для заповнення її самими учасниками/учасницями.

Драбинне ранжування

1. Гендер
2. Праця
3. Освіта
4. Здоров'я

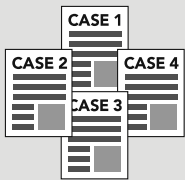
«Діамантове» ранжування

найбільш важливе

найменш важливе

Цільове дослідження

Цільовими дослідженнями є короткі «історії» про людей та події, що ілюструють проблему. Подібно до карток із висловлюваннями, вони являють собою корисні інструменти для представлення інформації недидактичним шляхом. Вони також є цінними, оскільки створюють відстань між учасниками/учасницями і проблемою, що робить обговорення теми менш загрозливим. Наприклад, якщо в групі є задираки і ви б хотіли вирішити цю проблему, ви можете представити на обговорення історію з фактом агресивної поведінки, яка б проводила паралелі з реальною ситуацією. Учасники/учасниці ознайомлюються з історією, аналізують проблему і пропонують дії щодо вирішення такої проблеми.

Постановчі вправи

Вивчення ідей і питань через постановчі вправи може надати учасникам/учасницям можливість виразити себе за допомогою емоцій, думок, бачення і творчості, які вони не в змозі висловити іншим чином. Постановка передбачає участь людини повністю – її розуму, серця і рук, а отже, передбачає участь не тільки за рахунок інтелекту, але ще й за рахунок почуттів та емоцій, що робить її потужним інструментом. Крім того, це найбільш ефективний метод, оскільки він звертається до людей усіх стилів навчання, а саме – за допомогою слухового, візуального, кінестетичного або тактильного сприйняття.

Дебрифінг є особливо важливим після вправ, які базуються на тій чи іншій формі виступу, включаючи рольові ігри та симуляції. Акторам/акторкам, можливо, знадобиться час для того, щоб вийти з ролі, перш ніж вони продовжать обговорювати свої почуття і причини того, чому вони вирішили діяти саме так, а не інакше.

Рольові ігри

Рольова гра являє собою коротку виставу за участю присутніх. Незважаючи на те, що учасники/учасниці спираються на власний життєвий досвід для обігравання ситуації, рольові ігри є, в основному, імпровізованими. Рольові ігри можуть поліпшити розуміння ситуації і змусити перейнятися ситуацією стосовно людей, які в ній зображуються. Вони дозволяють кожному/кожній випробувати себе в складній ситуації, але в безпечній атмосфері.

Рольові ігри необхідно застосовувати з особливою обережністю. По-перше, важливо, щоб у всіх був час все ж таки вийти з ролі. По-друге, кожен повинен поважати почуття інших людей і соціальну структуру групи. Наприклад, у рольовій грі про людей з інвалідністю необхідно взяти до уваги той факт, що деякі учасники/учасниці можуть самі мати деякі порушення (які можуть бути непомітні) або можуть мати родичів чи близьких, які мають інвалідність. Вони не мають відчувати біль, незахищеність чи наслідки маргінальної поведінки. Якщо це станеться, поставтеся до цього серйозно і, вибачившись, поясніть.

Крім того, обов'язково пам'ятайте про схильність до стереотипів. Рольові ігри вказують те, що учасники/учасниці думають про інших людей через їх «здібність» до гри чи імітації. Це також робить такі вправи задоволенням! Корисно під час підбивання підсумків запитати: «Ви гадаєте, що люди, ролі яких ви грали, дійсно є такими?». Із педагогічної точки зору важливо спонукати всіх присутніх усвідомлювати необхідність постійно переглядати інформацію критично; запитайте в учасників/учасниць, де вони отримали інформацію, яку використали для представлення свого героя/героїні.

Симуляція

Симуляція може розглядатися як розширені, структуровані рольові ігри (вони не передбачають такого самого ступеня імпровізації), які переносять учасників/учасниць у незнайомі ситуації та ролі. Наприклад, у симуляції «Доступ до лікарських засобів» (с. 143) було визначено та сплановано зал суду, а учасникам/учасницям була надана докладна інформація про ролі, які вони мають грати. Симуляція вимагає високого рівня емоційного залучення та інтелектуальних здібностей, особливо для тих гравців/гравчинь, які мають наводити аргументи з точки зору, з якою вони особисто не згодні.

Форум-театр

Форум-театр є інтерактивною формою театру, яка заохочує аудиторію до взаємодії та розгляду різних варіантів для вирішення проблеми або питання. Форум-театр (також відомий як Театр Боалю, «Театр пригнічених» або «Театр для розвитку») був створений на початку 1970-х Аугусто Боалем, який хотів довіряти своїй аудиторії.

Форум-театр є однією з форм рольової гри. Глядач/глядачка бачать невелику п'єсу, в якій головний герой/головна героїня стикається з тиском або перешкодами, які він/вона не в змозі подолати; предмет представлений таким чином, що співвідноситься із життям аудиторії. Після завершення вистави вона повторюється, а охочі з глядацької аудиторії можуть вийти на сцену і запропонувати альтернативні варіанти того, які б дії головний герой/головна героїня міг/могла вчинити. Актори/акторки вивчають результати цих варіантів разом з аудиторією, створюючи свого роду театральні дебати, у яких повторюється та розділяється досвід і ідеї, даючи волю солідарності та почуттю довіри.

Форум-театр є дуже корисним інструментом для передачі принципів освіти з прав людини, наприклад, коли досліджуються шляхи вирішення проблем або конфліктів. Це дозволяє охочим вийти на сцену і дослідити різні можливості. Таким чином, подію можна використовувати для репетиції неминучої події або розкриття й аналізу альтернатив у будь-якій ситуації в минулому, сьогодні чи майбутньому.

Аудіовізуальні методи

Використання зображень: фотографій, малюнків, карикатур, колажів

«Картина замінить тисячу слів». Візуальні образи є потужним інструментом як для передачі інформації, так і для стимулювання інтересу. Пам'ятайте також про те, що малюнок є важливим засобом самовираження і спілкування не лише для тих, для кого візуальний спосіб мислення більш прийнятний, а й для тих, хто недостатньо добре може виражатися в усній формі. Ідеї для вправ зі спільним використанням картинок і малюнків наведено в розділі 2 під загальним заголовком «Гра з картинками» (с. 124).

Підказки для формування колекції зображень

Зображення є настільки універсальним інструментом, що фасилітаторам/фасилітаторкам краще мати свою власну колекцію. Збирати зображення можна, наприклад, із газет, журналів, плакатів, туристичних брошур, листівок та вітальних листів.

Обріжте зображення, розмістіть його на картці та покрийте прозорою плівкою зверху (такі плівки продаються для обгортання книг), щоб забезпечити його тривале використання та зручність під час роботи. Колекція буде більше схожа на набір, якщо всі картки підготуєте одного розміру. А4 є ідеальним форматом, але А5 є непоганою практичною альтернативою.

Непоганою ідеєю буде супроводити зображення номером на зворотному боці і записати джерело, оригінальну назву або іншу корисну інформацію в іншому місці. Таким чином, люди матимуть лише те зображення, на яке треба реагувати, і не відволікатимуться на інші моменти.

При відбиранні зображень спробуйте зробити так, щоб вони представляли північ, південь, схід та захід, а також мали різну природну і соціальну атмосферу. При виборі фотокарток людей шукайте різноманітності і враховуйте стать, расу, здібності та наявність інвалідності, вік, національність і культуру. Також майте на увазі, що окремі зображення мають вплив через свій розмір та колір. Цей ефект може спотворити сприйняття людьми картини, тому зробіть так, щоб ваша колекція була гармонійною та однорідною.

Не забудьте перевірити, чи існують авторські права на фотокартки і зображення, які ви бажаєте використовувати.

Використання фільмів, відео- та радіопостановок

Фільми, відео- та радіопостановки є потужним інструментом для освіти з прав людини, вони користуються популярністю серед молоді. Обговорення після перегляду фільму можуть стати чудовою відправною точкою для подальшої роботи. Обговорювати необхідно першу реакцію людей на фільм, наскільки «правдоподібно» він був, чи були персонажі зображені реалістично, або ж вони були направлені на зображення якоїсь конкретної політичної чи моральної точки зору, і не забувайте згадати про те, яких саме прав людини фільм торкався!

Не забудьте перевірити, чи існують авторські права або будь-які обмеження на публічну трансляцію відео, які ви хочете використати. Показ фільму класу або молодіжній групі вважається публічною трансляцією.

Фотографування, знімання фільмів та відео

Сьогодні технології відеокамер, цифрових камер і мобільних телефонів зробили знімання фільмів та відео більш доступним. Фотокартки та фільми, які знімає молодь, яскраво відображають їх точку зору та ставлення, а також формують відмінний матеріал для наочної демонстрації.

Відео-листи

Відеолисти є перевіреним способом для того, щоб зламати бар'єри та забобони. Вони дозволяють усім, хто не має іншої можливості зустрітися віч-на-віч, «поговорити» й обмінятися думками про те, як вони живуть і що для них важливо. Одним із прикладів є британський телевізійний проєкт, де жінка ромської національності і чоловік, який проживав поблизу зазначеного місця розміщення табору, відмовилися розмовляти одне з одним. Проте посереднику/посередниці вдалося переконати їх обмінятися серією відеолістів один/одній з одним/одною. Вони почали з показу свого будинку і знайомства зі своєю сім'єю. Поступово, у наступних листах, у процесі того, як вони розкривали один/одна одному/одній своє життя, рівень упередженого

ставлення знизився і змінився на розуміння і співчуття. Кожен/кожна зрозумів/зрозуміла, що в них було набагато більше спільного, ніж вони могли собі уявити і, нарешті, вони погодилися зустрітися особисто.

Засоби масової інформації: газети, журнали, радіо, телебачення та інтернет

Засоби масової інформації є надійним джерелом чудового матеріалу для обговорення. Завжди цікавим є обговорення способу подачі новин чи інформації, а також аналізу упередженості і стереотипів. Подальше обговорення може включати в себе такі питання, як право власності на засоби масової інформації, політичні спотворення, цензура і свобода слова. Вправа «Перша шпальта», яку ви можете знайти на с. 241, звертає особливу увагу на ці питання, і ви знайдете ще більше ідей з додаткової інформації про засоби масової інформації на с. 448. Не забудьте знову перевірити матеріали, які ви хочете використовувати, на предмет авторських прав.

Кінцеві примітки

- ¹ Слова, які мають особливе значення, на думку редакторської команди
- ² Рекомендації Комітету Міністрів з питань освіти для демократії та захисту прав людини (2010) 7 Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини /CM/Rec (2010) 7 on the Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education
- ³ <http://www.amnesty.org/en/human-rights-education>
- ⁴ Бетті А. Рідон: «Виховання людської гідності» – «Навчання про права та обов'язки», Видавництво Університету Пенсільванії, 1995 рік/ Betty A. Reardon: Educating for Human Dignity – Learning about rights and responsibilities, University of Pennsylvania Press, 1995
- ⁵ www.fra.europa.eu (стартував 13 жовтня 2010 р.)
- ⁶ Постанова Комітету Міністрів з молодіжної політики Ради Європи, ООН, План дій за Світовою програмою освіти з прав людини – Перша фаза, Женева, 2006 рік/ Resolution of the Committee of Minister on the youth policy of the Council of Europe, CM/Res (2008) 236 United Nations, Plan of Action of the World Programme for Human Rights Education – First phase, Geneva, 2006
- ⁷ Дані Євростату за грудень 2009 року – прес-реліз «Eurostat» 16/2010 від 29 січня 2010 р.
- ⁸ Див., наприклад, Бекмен Е. та Траффорд Б (2006), «Демократичне управління в школах», Страсбург: Рада Європи/ Backman, E. & Trafford, B. (2006) Democratic governance of schools. Strasbourg: Council of Europe
- ⁹ Керівні вказівки з глобальної освіти – Концепція та методологія глобальної освіти для педагогів та політичних діячів, Північно-південний центр Ради Європи, 2008 рік/ Global Education Guidelines – Concepts and Methodologies on Global Education for Educators and Policy Makers, North-South Centre of the Council of Europe, 2008.
- ¹⁰ «A second All Different» – Кампанія «Рівноправність молоді Європи за різноманітність, права людини та громадянський обов'язок», розпочата у 2007–2008 рр. /All Equal European Youth campaign for Diversity, Human Rights and Participation was run in 2007–2008.
- ¹¹ Тренувальні набори «Основи підготовки» (Training Essentials) та «Організаційний менеджмент» (Organisational Management) забезпечують корисну базу щодо стилів навчання та відношення тренерів й фасилітаторів. Тренувальний набір Training Essentials, Видавництво Ради Європи, 2002 р. Тренувальний набір Organisational Management, Видавництво Ради Європи, 2000 р. Матеріал доступний на вебсайті: www.youth-partnership-eu.coe.int
- ¹² Голлоб Р., Крапф П., Олафсдоттір О. та Ведінгер В. (2010) «Освіта для демократії»: Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини. Страсбург: Рада Європи / Gollob, R., Krapf, P., Ólafsdóttir, Ó., and Weidinger, W. (2010) Educating for democracy: Background materials on democratic citizenship and human rights education. Strasbourg: Council of Europe
- ¹³ Бретт П., Момпон-Жилар П. та Салема М. Х. (2009) Як вчителі можуть підтримати освіту для демократичного громадянства й освіти з прав людини: структура розвитку навичок. Страсбург: Рада Європи/ Brett, P., Mompont-Gaillard, P. and Salema M. H. (2009) How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences. Strasbourg: Council of Europe

Розділ 2

Практичні вправи та методи, які використовуються в освіті з прав людини

Перелік вправ

Рівень	Діти	Громадянство та участь	Культура та спорт	Демократія	Інвалідність	Дискримінація та нетолерантність	Освіта	Навоколишнє середовище	Гендер	Загальні права людини	Глобалізація	Здоров'я	Засоби інформації	Міграція	Мир та насильство	Бідність	Релігія та віра	Пам'ять	Війна і тероризм	Праця	Сторінка
З явища	2							✓					✓						✓		78
А які в нас альтернативи?	3	✓										✓		✓							81
Бінго!	1									✓											85
Боротьба за багатство та владу	3									✓	✓	✓			✓						88
Борці за права	2		✓							✓			✓								92
Виборча кампанія	2		✓	✓						✓											98
Відповідь расизму	3			✓		✓								✓							101
Віруючі	3			✓													✓				107
Всі рівні — всі різні	2				✓	✓					✓		✓								112
Героїні та герої	2		✓			✓			✓												115
Голосувати чи не голосувати	4		✓	✓						✓											118
Гра з картинками	1									✓											124
Де ви стоїте?	2		✓							✓					✓						128
Домашні справи	3							✓				✓		✓							131
Доста!	4					✓												✓	✓		138
Доступ до лікарських засобів	4					✓					✓	✓									143
Електростанція	3		✓							✓				✓							150
Змініть свої окуляри	2				✓								✓		✓						153
Зробіть крок уперед	2					✓				✓					✓						157
Інсценування	2	✓	✓							✓											162
Історія Ашика	2	✓									✓									✓	165
Кидання каміння	2	✓													✓				✓		170
Коли настане завтра	2									✓		✓		✓							173
Мака-китобої	4			✓				✓													178
Мечеть у Сліпвілі	2		✓			✓											✓				186
Мовний бар'єр	2					✓								✓					✓		192
Моє життя — не шоу!	3						✓						✓		✓						196
Можна увійти?	3					✓								✓	✓						200
На сходинах	3		✓	✓	✓																205
«Намалюй слово»	1									✓											209
Насильство у моєму житті	3											✓			✓					✓	211
Наше майбутнє	2	✓						✓				✓									214
Нехай кожен голос буде почутий	3	✓	✓				✓														218
Освіта для всіх?	2	✓	✓			✓															222
Павутина життя	2							✓			✓	✓									228
Нерозлучні друзі. Пальці та долоні	4							✓						✓	✓						232
Переговори з профспілками	3		✓	✓																✓	236
Перша шпальта	3							✓			✓	✓									241
Планується оновлення	2						✓				✓						✓				246
Повість про два міста	4		✓					✓												✓	250
Поговоримо про секс!	4					✓			✓			✓									259
Права дітей	2	✓					✓			✓											263
Різна заробітна плата	2								✓											✓	268
Робота і діти	2					✓			✓											✓	273
Сила квітів	2	✓								✓							✓				276
Спорт для всіх	2			✓	✓							✓									280
Теги для запам'ятовування	2			✓														✓	✓		285
Тероризм	2										✓				✓				✓		290
Увага, ми все бачимо!	3		✓					✓			✓										294
Узи співпраці	4		✓	✓							✓										299
Хвилиночку!	2			✓						✓	✓										303
Хронологія	3									✓							✓	✓			307
Хто я?	2					✓			✓								✓				311
Чахал проти Великобританії	4				✓										✓				✓		314
Шлях до країни рівності	2					✓	✓		✓												320
Шукайте можливості	2	✓			✓	✓															323
Я хочу працювати	3				✓	✓														✓	328
Як багато нам потрібно?	3						✓					✓							✓		334
Календар прав людини																					340
Вправи для початку	2																				347
Вправи для повторення	1																				352

Зведена таблиця з переліком тем, загальним оглядом та відповідними правами

Назва	Теми	Огляд	Відповідні права
3 явища	<ul style="list-style-type: none"> • Міграція • Війна та тероризм • Навколишнє середовище 	У цьому завданні застосовується дискусія та ранжування, щоб допомогти людям зрозуміти, на що схожа раптова втеча з дому	Право на пошук притулку в інших країнах. Свобода віри та релігії. Свобода переконань та інформації
А які у нас альтернативи?	<ul style="list-style-type: none"> • Релігія та віра • Дискримінація та нетолерантність • Громадянства та участь 	Це рольова гра, що спрямована на проблеми міжособового насильства та погроз	Право на гідність. Право на захист від усіх форм фізичного чи психологічного насильства
Бінго!	<ul style="list-style-type: none"> • Загальні права людини 	Це просте опитування та варіант гри у «Бінго!», у якій люди діляться своїми знаннями та досвідом з прав людини	Усі права людини
Боротьба за багатство та владу	<ul style="list-style-type: none"> • Бідність • Глобалізація • Здоров'я 	Це завдання імітує боротьбу за багатство та владу; нерівність і несправедливість бідності	Рівність у гідності та правах. Право на задовільний рівень життя. Право на здоров'я, продукти харчування та притулок
Борці за права	<ul style="list-style-type: none"> • Загальні права людини • ЗМІ • Громадянство та участь 	У цьому завданні використовуються інформаційні картки для стимулювання інтересу до борців за права людини	Свобода переконань та самовираження. Право на рівність перед законом та право на справедливий судовий розгляд. Свобода від катувань, жорстокого та такого, що принижує гідність, поводження
Виборча кампанія	<ul style="list-style-type: none"> • Демократія • Громадянство та участь • Загальні права людини 	Це дискусійне завдання, націлене на права та обов'язки, пов'язані з демократією та демократичними перемовинами	Право на участь у правлінні та вільних виборах. Свобода переконань та самовираження. Свобода мислення
Відповідь расизму	<ul style="list-style-type: none"> • Дискримінація та нетолерантність • Культура та спорт • Мир та насильство 	У цьому завданні учасники/учасниці у рольовій грі розігрують критичний випадок для розгляду проблем расизму та упередженого ставлення, зокрема проти Румунії, та шукають шляхи подолання расизму у школі чи інших навчальних закладах	Рівність у гідності та правах. Свобода від дискримінації. Свобода думки, совісті та релігії
Віруючі	<ul style="list-style-type: none"> • Релігія та віра • Культура та спорт • Дискримінація та нетолерантність 	Учасники/учасниці порівнюють і протиставляють свої різні вірування	Свобода віри та релігії. Свобода переконань та інформації. Свобода від дискримінації
Всі рівні — всі різні	<ul style="list-style-type: none"> • Дискримінація та нетолерантність • Глобалізація • ЗМІ 	Це короткий тест, досить провокативний, щоб бути цікавим сам по собі, який також є основою для ефективного групового обговорення сприйняття і стереотипів	Рівність у гідності. Право на права та свободи без якихось розмежувань. Право на громадянство
Героїні та герої	<ul style="list-style-type: none"> • Гендер • Дискримінація та нетолерантність • Громадянство та участь 	До цього завдання включена індивідуальна робота, робота в малих групах та робота всієї групи, мозковий штурм та обговорення героїнь і героїв як символів соціалізації та культури, а також обговорення того, як гендерні стереотипи вкорінюються у нашій історичній культурі та повсякденному житті	Право на рівність. Захист від дискримінації. Свобода переконань та самовираження
Голосувати чи не голосувати	<ul style="list-style-type: none"> • Демократія • Громадянство та участь • Загальні права людини 	Це завдання включає дослідження людей у суспільстві для вивчення питань щодо голосування на виборах та громадянської участі	Право на участь у правлінні та вільних виборах. Свобода мислення та самовираження. Право на мирні збори та створення асоціацій
Гра з картинками	<ul style="list-style-type: none"> • Загальні права людини 	У цьому завданні люди знаходять картинки, які відображають статті Загальної декларації прав людини	Усі права людини

Назва	Теми	Опис	Відповідні права
Де ви стоїте?	<ul style="list-style-type: none"> Загальні права людини Громадянство та участь Бідність 	У цьому дискусійному завданні учасники/учасниці буквально відстоюють свої погляди щодо громадянських, політичних, соціальних та економічних прав	Усі права людини
Домашні справи	<ul style="list-style-type: none"> Гендер Мир та насильство Здоров'я 	Учасники/учасниці обговорюють конкретні випадки для того, щоб проаналізувати причини виникнення та шляхи уникнення різних типів домашнього насильства	Право на життя, свободу та особисту безпеку. Свобода від катувань та приниження. Право на рівність перед законом
Доста!	<ul style="list-style-type: none"> Пам'ять Війна і тероризм Дискримінація та нетолерантність 	У цьому завданні учасники/учасниці планують і створюють проект дій для підвищення рівня обізнаності про жертв Голокосту у Румунії	Право на відсутність дискримінації. Право на життя. Культурні права
Доступ до лікарських засобів	<ul style="list-style-type: none"> Здоров'я Глобалізація Дискримінація та нетолерантність 	Це завдання — симуляція на основі випробування 2001 «ліквід від СНІДу» у Південній Африці. Завдання фокусується на аспектах ВІЛ/СНІДу, доступу до медичних препаратів та суперечливих вимог щодо прав	Права на життя та гідність. Право на захист моральних та матеріальних інтересів, отриманих на основі розвитку науки. Право на здоров'я
Електростанція	<ul style="list-style-type: none"> Мир та насильство Громадянство та участь Загальні права людини 	Учасники/учасниці згадують випадки насильства, які трапляються в їхньому повсякденному житті, а потім шукають креативні шляхи їхнього усунення та рішення цих проблем	Право на життя, свободу та особисту безпеку. Захист від дискримінації. Свобода від втручання у приватне життя, сім'ю, дім та кореспонденцію
Змініть свої окуляри	<ul style="list-style-type: none"> Бідність Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю Міграція 	Це дуже просте завдання на вулиці, яке може використовуватися у полі інформаційної навчальної діяльності. Учасники/учасниці виходять на вулицю та досліджують місцевість з точки зору іншої особи	Усі права людини
Зробіть крок уперед	<ul style="list-style-type: none"> Дискримінація та нетолерантність Бідність Загальні права людини 	Усі ми рівні, але деякі більш рівні, ніж інші. Учасники/учасниці грають ролі та просуваються вперед, залежно від своїх шансів та можливостей у житті	Право на рівність у гідності та правах. Право на освіту. Право на відповідний рівень життя для забезпечення хорошого здоров'я та існування
Інценування	<ul style="list-style-type: none"> Загальні права людини Діти Громадянство та участь 	За допомогою цього артистичного завдання учасники/учасниці представляють своє бачення концепції прав людини	Усі права людини
Історія Ашика	<ul style="list-style-type: none"> Діти Праця Глобалізація 	Це дискусійне завдання. Початковою точкою є аналіз проблеми дитячої некваліфікованої робочої сили. Учасники/учасниці переходять до дослідження аспектів дитячої праці, причин та шляхів припинення цього	Захист від економічної експлуатації. Право на освіту. Право на відпочинок та дозвілля
Кидання каміння	<ul style="list-style-type: none"> Війна і тероризм Мир та насильство Діти 	У цьому завданні застосовується рольова гра, спрямована на розглядання причин того, чому дехто бере участь у насильницьких діях	Право на життя, свободу та особисту безпеку. Право на визнання правосуб'єктності. Право на рівноцінний захист законодавства
Коли настане завтра	<ul style="list-style-type: none"> Мир та насильство Глобалізація ЗМІ 	У цьому завданні використовуються інформаційні листи та обговорення для дослідження питань про захист суспільства від криміналу, прав людини у кримінальній сфері та смертної кари	Право на життя. Свобода від катувань, жорстокого та такого, що принижує гідність, поводження. Право на рівність у повазі
Мака-китобой	<ul style="list-style-type: none"> Культура та спорт Навколишнє середовище Глобалізація 	У цьому завданні задіяна робота невеликої групи, рольова гра, обговорення та досягнення згоди щодо питань постійного використання морських ресурсів та прав корінних народів на вільне визначення свого економічного, соціального та культурного розвитку	Право брати участь у культурному житті громади. Право на продукти харчування та доступ до природних ресурсів. Право на життя, свободу та особисту безпеку.
Мечеть у Сліпвілі	<ul style="list-style-type: none"> Релігія та віра Дискримінація та нетолерантність Громадянство та участь 	Це завдання досліджує спір щодо будівництва нової мечеті у традиційній християнській зоні шляхом скликання зборів міської ради	Свобода від дискримінації. Свобода віри та релігії. Свобода переконань та інформації

Назва	Теми	Опис	Відповідні права
Мовний бар'єр	<ul style="list-style-type: none"> • Міграція • Війна і тероризм • Дискримінація та нетолерантність 	Це імітація труднощів, з якими стикаються біженці/біженки під час запиту на надання притулку. Порушені питання включають невіру у свої сили та емоційні фактори, з якими мають стикатися біженці/біженки, долаючи мовний бар'єр та дискримінацію під час процедури подання заявки	Право на пошук та використання притулку. Право на захист від дискримінації на основі расової приналежності чи країни походження. Право на статус невинного до доказу вини
Моє життя — не шоу!	<ul style="list-style-type: none"> • ЗМІ • Мир та насильство • Освіта 	Це завдання спрямоване на розвиток інформування людей про зловживання інформаційно-комунікаційними технологіями (ICT) загалом та кібербулінгом зокрема	Право на свободу мислення, погляди та самовираження. Свобода від втручання у приватне життя, сім'ю, дім та кореспонденцію. Захист від нелюдського чи принизливого поводження
Можна увійти?	<ul style="list-style-type: none"> • Міграція • Дискримінація та нетолерантність • Мир та насильство 	Це рольова гра про групу біженців/біженок, які намагаються втекти до іншої країни. Вона сфокусована на тяжкому становищі біженців/біженок та соціальних і економічних аргументах щодо надання притулку чи відмови в ньому	Право на пошук притулку в інших країнах. Право на невисилання. Свобода від дискримінації
На сходинах	<ul style="list-style-type: none"> • Громадянство та участь • Демократія • Культура та спорт 	Це завдання включає рольову гру та обговорення. Учасники/учасниці роздумують над значенням участі молодих людей та обговорюють шляхи підвищення їхньої участі в місцевому суспільстві	Право на участь у правлінні та вільних виборах. Право на участь у культурному житті. Свобода переконань та інформації
«Намалюй слово»	<ul style="list-style-type: none"> • Загальні права людини 	Це командна гра, у якій учасники/учасниці мають креативно зобразити світ із точки зору прав людини	Свобода переконань та самовираження. Свобода мислення. Рівність у гідності та правах
Насильство в моєму житті	<ul style="list-style-type: none"> • Мир та насильство • Війна і тероризм • Здоров'я 	Це завдання, у якому необхідно використати свої знання про міжособове насильство	Право на життя, свободу та особисту безпеку. Свобода мислення, совісті та релігії. Свобода від катувань, жорстокого та такого, що принижує гідність, поводження
Наше майбутнє	<ul style="list-style-type: none"> • Діти • Навколишнє середовище • Здоров'я 	У цьому завданні учасники/учасниці роздумують та обговорюють свої надії та занепокоєння щодо майбутнього їхнього покоління. До розглянутих питань відносять проблеми навколишнього середовища, які впливають на майбутні покоління, місцевий розвиток та потреби людей	Право на власний погляд та доступ до інформації. Право на те, щоб бути вислуханим стосовно всіх питань, пов'язаних з інтересами дитини. Право на високий рівень життя
Нехай кожен голос буде почутий	<ul style="list-style-type: none"> • Освіта • Громадянство та участь • Діти 	Це дискусійне завдання в невеликих групах та в повній групі, у якому обговорюється, що таке освіта та як вона задовольняє чи не задовольняє потреби людей. Також обговорюється участь у процесах прийняття рішень	Право на освіту, включаючи право на освіту з прав людини. Свобода переконань та самовираження. Право на участь у управлінні країною
Освіта для всіх?	<ul style="list-style-type: none"> • Освіта • Діти • Громадянство та участь 	У цьому завданні учасники/учасниці мають розмістити та зіставити пари карток таким чином, як, на їхню думку, виглядає ситуація з нерівністю у забезпеченні освіти у світі та як добитися можливості «освіти для всіх»	Право на освіту. Право на повний фізичний, розумовий, духовний, моральний та соціальний розвиток. Право на рівність
Павутина життя	<ul style="list-style-type: none"> • Навколишнє середовище • Глобалізація • Здоров'я 	У цьому завданні учасники/учасниці відтворюють зв'язок у світовому харчовому ланцюзі. Вони досліджують незалежність живих та неживих предметів та вплив усієї людської діяльності на навколишнє середовище	Право на життя, свободу та особисту безпеку. Право на вільне користування природними багатствами та ресурсами. Свобода віри та релігії
Нерозлучні друзі. Пальці та долоні	<ul style="list-style-type: none"> • Навколишнє середовище • Мир та насильство • Міграція 	Це імітація змагань для виявлення недосвідченої молоді групи. Вони будуть чесними чи будуть обманювати?	Право на рівність перед законом. Право на життя та виживання. Право на міжнародний порядок, у якому права та свободи можуть бути реалізовані повністю

Назва	Теми	Опис	Відповідні права
Переговори з профспілками	<ul style="list-style-type: none"> Робота Демократія Громадянство та участь 	Це симуляція зустрічі між керівництвом та персоналом разом із представниками/представницями їхньої профспілки для обговорення заробітної плати та умов роботи	Право на роботу. Право на справедливі умови роботи. Право на формування та приєднання до профспілок. Право на проведення страйків
Перша шпальта	<ul style="list-style-type: none"> ЗМІ Глобалізація Навколишнє середовище 	Це симуляція створення групи журналістів/журналісток, які працюють над підготовкою першої шпальти для передавання до друку	Право на свободу мислення та самовираження. Захист від порушення приватності, вторгнення у сім'ю, дім та кореспонденцію. Право на участь у культурному житті товариства
Планується оновлення	<ul style="list-style-type: none"> Релігія та віра Глобалізація Освіта 	У цьому завданні люди обговорюють, як розвиваються вірування, як вони посилюються та як і чому вони змінюються з часом	Свобода думки, совісті та релігії. Свобода переконань та самовираження. Право на вільну участь у культурному житті суспільства
Повість про два міста	<ul style="list-style-type: none"> Громадянство та участь Навколишнє середовище Робота 	Це настільна гра, у якій гравці/гравчині голосують за тип міста, у якому вони бажать жити, та блага, які вони бажать мати. Розглянуті питання включають соціальну солідарність, стягування податків та цінність місцевої демократії	Право на соціальний захист. Право на власне майно. Право на задовільний рівень життя
Поговоримо про секс!	<ul style="list-style-type: none"> Гендер Дискримінація та нетолерантність Здоров'я 	У цьому завданні використовується техніка «у всіх на очах» для дослідження сексуальних уподобань, включаючи гомофобію	Право на рівність. Захист від дискримінації. Свобода самовираження та асоціацій
Права дитини	<ul style="list-style-type: none"> Діти Загальні права людини Освіта 	У цьому завданні застосовується ранжування для поглиблення знання та обговорення Конвенції про права дитини	Права дитини (всі). Право вільно виражати свою думку щодо всіх важливих для відповідної особи питань. Право на захист від економічної експлуатації. Право на відпочинок, дозвілля та прихильність до власної культури
Різна заробітна плата	<ul style="list-style-type: none"> Праця Гендер Дискримінація та нетолерантність 	Це симуляція, що зіштовхує людей з реаліями трудового ринку. Вона сфокусована на проблемах різної заробітної плати за виконання однакової роботи, дискримінації на робочому місці та політиці низької оплати праці молодих робітників/робітниць	Право на отримання бажаної роботи та приєднання до профспілок. Право на чесну заробітну платню та рівну оплату за рівний обсяг роботи. Право на захист від дискримінації на основі віку та гендеру
Робота і діти	<ul style="list-style-type: none"> Праця Гендер Дискримінація та нетолерантність 	Це рольова гра, у якій розглядаються питання репродуктивних прав та дискримінації жінок на робочому місці	Право на бажану роботу та приєднання до профспілок. Право на одруження і створення сім'ї. Захист від дискримінації
Сила квітів	<ul style="list-style-type: none"> Загальні права людини Релігія та вірування Діти 	Це креативне завдання, яке веде до обговорення прав людини в цілому: що вони собою являють, чому вони існують та як ми маємо їх захищати	Усі права людини
Спорт для всіх	<ul style="list-style-type: none"> Інвалідність Культура та спорт Здоров'я 	Це енергійне завдання. Учасники/учасниці використовують свою увагу та креативність для розроблення нових ігор	Право на використання фізичного та розумового здоров'я. Рівність у повазі та правах. Право на відпочинок та дозвілля
Теги для запам'ятовування	<ul style="list-style-type: none"> Пам'ять Війна і тероризм Культура та спорт 	Учасники/учасниці колективно створюють «хмаринку тегів», щоб виразити свої думки та почуття, які в них викликають меморіали, що нагадують про міждержавні війни	Право на життя, свободу та особисту свободу. Право на участь у культурному житті. Свобода мислення та свідомості
Тероризм	<ul style="list-style-type: none"> Війна і тероризм Мир та насильство Глобалізація 	Застосування аналізу проблем, учасники/учасниці обговорюють, що визначає терористичний акт, та формулюють визначення тероризму	Право на життя, свободу та особисту безпеку. Свобода від катувань, жорстокого та такого, що принижує гідність, поводження. Право на мир
Увага, ми все бачимо!	<ul style="list-style-type: none"> Глобалізація Навколишнє середовище Громадянство та участь 	У цьому завданні учасники/учасниці дізнаються про соціальні, економічні витрати та вплив на навколишнє середовище виробництва бавовняної футболки. Потім вони переходять до планування та покращення дій, спрямованих проти порушення прав людини	Право на отримання бажаної роботи та приєднання до профспілок. Право на належний рівень життя. Право на безпеку та здорове навколишнє середовище

Назва	Теми	Опис	Відповідні права
Узи співпраці	<ul style="list-style-type: none"> • Культура та спорт • Глобалізація • Загальні права людини 	Це завдання включає перемовини щодо прав та обов'язків громадян, уряду, неурядових організацій та ЗМІ в демократичному суспільстві	Право на участь у правлінні та у вільних виборах. Свобода інформації та самовираження. Кожен має обов'язки перед суспільством
Хвилиночку!	<ul style="list-style-type: none"> • Культура та спорт • Глобалізація • Загальні права людини 	У цьому завданні необхідно бути швидкими та винахідливими у розмові про взаємовідносини між спортом та правами людини, що відбувається протягом однієї хвилини	Усі права людини
Хронологія	<ul style="list-style-type: none"> • Загальні права людини • Запам'ятовування • Релігія та віра 	Учасники/учасниці складають колективний план подій, які відмічають розвиток концепції прав з 2000 р. до н. е. до нашого часу, та розмірковують щодо майбутнього	Право на освіту, включаючи право на освіту з прав людини. Право на життя, свободу та особистий захист. Свобода релігії та віри
Хто я?	<ul style="list-style-type: none"> • Гендер • Дискримінація та нетолерантність • Релігія та віра 	У цьому завданні задіяні дискусійні групи, мозковий штурм, зображення та групове обговорення для дослідження питань індивідуальності	Рівність у гідності та правах. Захист від дискримінації. Право на життя, свободу та особисту безпеку
Чачал проти Великобританії	<ul style="list-style-type: none"> • Війна і тероризм • Мир та насильство • Демократія 	Симуляція (мінівипробування), що розглядає реальні кейси, які постали перед Європейським судом з прав людини	Свобода від катувань. Право на пошук притулку. Право на справедливе відкрите слухання
Шлях до країни рівності	<ul style="list-style-type: none"> • Гендер • Дискримінація та нетолерантність • Освіта 	Це завдання включає роботу в невеликій групі, уявлення та обрис для дослідження питань гендерної рівності та дискримінації жінок	Свобода від дискримінації на основі статі і гендеру. Право на одруження і створення сім'ї. Право на рівність перед законом
Шукайте можливості	<ul style="list-style-type: none"> • Інвалідність • Дискримінація та нетолерантність • Діти 	Практичне завдання для пробудження співчуття до осіб з інвалідністю. Розглянуті питання включають перепони, з якими стикаються люди з інвалідністю під час спілкування із суспільством, та сприйняття прав людей з інвалідністю як основних прав людини	Право на захист від дискримінації. Рівність у повазі та правах. Право на соціальне забезпечення
Я хочу працювати	<ul style="list-style-type: none"> • Інвалідність • Праця • Дискримінація та нетолерантність 	У цьому завданні застосовується рольова гра для дослідження питань права на працевлаштування людей з інвалідністю	Право на роботу. Право на захист від дискримінації. Право на належний рівень життя
Як багато нам потрібно?	<ul style="list-style-type: none"> • Війна і тероризм • Здоров'я • Освіта 	У цьому завданні проводиться обговорення та прийняття рішень. Робота в невеликих групах, учасники/учасниці вирішують, як би вони перерозподілили світовий воєнний бюджет до фонду восьми Цілей розвитку тисячоліття	Право на життя, свободу та особистий захист. Право на розвиток. Право на належний рівень життя. Права на здоров'я та освіту
Календар прав людини	<ul style="list-style-type: none"> • Усі 	Перелік днів, у які люди у всьому світі вшановують права людини; вшановуються борці за права, згадуються порушення прав людини та вшановуються сподівання. Ключові дати були зібрані з офіційного календаря Міжнародних дат ООН, світових днів, визнаних неурядовими організаціями та річниць історичних подій	Усі права людини
Вправи для початку	<ul style="list-style-type: none"> • Підтримка будь-кого за допомогою будь-якого іншого завдання КОМПАСу 	Вправи, які тут описуються, не лише допомагають створити позитивну атмосферу в групі, а й представляють ідеї щодо прав людини у веселій формі	Усі права людини
Вправи для повторення	<ul style="list-style-type: none"> • Підтримка будь-кого за допомогою будь-якого іншого завдання КОМПАСу 	Повторення є важливою частиною експериментального циклу навчання, що створює основу підходу, який застосовується у цьому посібнику з освіти з прав людини. Наступні завдання є простим та веселим способом допомогти людям навчитися, застосовуючи власний досвід. Вони можуть використовуватися після проходження одного завдання КОМПАСу, але не мають замінювати детальний розгляд та оцінку	Право на освіту з прав людини. Право на освіту. Право на участь

Міграція

Війна і
тероризм

Навколишнє
середовище

Рівень 2

Будь-яка

30 хвилин

З явища

Жити – означає вибирати.

Але, щоб зробити правильний вибір, потрібно чітко усвідомлювати, хто ти та що ти відстоюєш, куди тобі потрібно та навіщо.

Кофі Аннан

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Міграція • Війна і тероризм • Навколишнє середовище
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 5–6 осіб)
Час виконання	30 хвилин
Опис	У цій вправі проводять дискусію та визначають діамантову послідовність, щоб дати людям зрозуміти, як це – залишати свої домівки.
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право пошуку політичного притулку в інших країнах • Свобода віросповідання • Свобода думки та інформації
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток розуміння того, як це – покидати свої домівки • Практика прийняття рішень та навичок досягнення згоди • Сприяння співчуттю та солідарності з біженцями/біженками
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Стікери або малі квадратні картки (приблизно 8 x 8 см) у кількості 3 шт. на учасника/учасницю • Олівці або ручки, по одному на кожного/кожну

Інструкції

1. Уявіть тему міграції, колективно обговоріть причини виїзду людей на проживання в інші країни.
2. Поясніть, що під час проведення заняття учасники/учасниці будуть змушені уявити, що їм довелося залишити свої домівки. Колективно визначте основні чинники, що спонукають людей до втечі, наприклад, війна, стихійне лихо, переслідування або тероризм. Потім запропонуйте групі здогадатись, скільки переселенців є у світі.
3. Тепер попросіть їх розподілитися на малі групи, роздайте папірці та олівці.
4. Запропонуйте кожному/кожній уявити, що йому/їй необхідно раптом залишити свою домівку у зв'язку з певною причиною і він/вона має право взяти з собою лише три речі. Які три речі вони візьмуть? Треба написати по одній із цих речей на трьох картках.
5. Потім попросіть кожного/кожну по черзі представити свій вибір і пояснити причини свого рішення.
6. Тепер запропонуйте учасникам/учасницям працювати разом, щоб обговорити різні варіанти та причини, спробувати прийти до консенсусу і розставити пріоритети елементів з використанням методу діамантової послідовності (див. с. 65).
7. Нарешті дайте їм можливість пройтись навколо та подивитись результати роботи кожної групи.

Дебрифінг та оцінка

Розпочніть з аналізу того, у якій послідовності розставила елементи кожна група, потім обговоріть із ними їхні враження та яке значення мають права людини.

- Чи були якісь незвичні речі, які учасники/учасниці хотіли б взяти з собою?
- Чи було легко визначити послідовність предметів? Якого роду розбіжності виникали між групами?
- Наскільки схожа чи відмінна була послідовність кожної групи?
- Наскільки практичні були учасники/учасниці? Здебільшого вони думали про їх фізичне виживання, чи вони думали також про свої емоційні чи духовні потреби?
- Наскільки складно було б, якщо вам дійсно довелося бігти?
- За чим би учасники/учасниці найбільше сумували в такій ситуації?
- Чи знають вони когось, хто залишив свої домівки?
- Чи був цей спосіб реалістичний? Чи завжди є змога вибрати те, що кожен/кожна хоче взяти із собою?
- А як стосовно дітей та молоді? Чи їхні певні потреби враховуються батьками під час збирання речей?
- Що ми можемо зробити, щоб звернули увагу на потреби біженців/біженок у нашому суспільстві (або у всьому світі)?
- Які з прав людини особливо захищають біженців/біженок?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Під час проведення цієї вправи спробуйте змусити учасників/учасниць поміркувати про міграцію загалом. Причини виїзду людей можуть бути такі: з метою навчання чи роботи, чи тому що це їх спосіб життя, у зв'язку з повінню, землетрусом або засухою, війною чи переслідуванням. Завершаючи колективну дискусію, підсумуйте наведені учасниками/учасницями причини щодо виїзду людей на проживання в інші країни, відповідно до фактора «поштовху» (війна чи переслідування на батьківщині) або «привабливості» (кращі можливості роботи чи навчання).

На четвертому етапі вам потрібно буде скласти сценарій таким чином, щоб учасники/учасниці працювали за однією схемою. Оберіть для групи найбільш притаманну або цікаву ситуацію. «Війна» може бути стимулююча, якщо ніхто не мав такого досвіду, але сценарій з терористичними актами здається більш реалістичним. Спробуйте створити такий сценарій, який міг би бути представлений як можливість. Вибравши як причину «повінь», можна припустити, що ваше місто розташоване у долині та рівень води в річці стрімко піднімається, раптова повінь загрожуює знищити мости і затопити все навколо. З іншого боку, якщо ви проживаєте у гірській місцевості, є ризики сильних дощів, які можуть спричинити зсув, що завалить місто. Можливо, вам доведеться пояснити учасникам/учасницям необхідність уявити втечу з власних домівок, без можливості повернення назад, у далеку дорогу на довгий час, а можливо й назавжди.

Від особистого розвитку учасника/учасниці залежатимуть вибрані ним речі і те, наскільки вони є практичними. Що кожен/кожна візьме залежатиме також від багатьох причин, таких як погода, пора року та причина самої втечі. Наприклад, під час повені, якщо вони не вміють плавати, їм доведеться взяти щось, що можна застосувати у ролі плоту. Важливо зазначити, що коли мова йде про власне рішення і вибір, не існує правильної чи неправильної відповіді, хоча і можуть бути деякі рішення, які є розсудливішими та більш практичними.

Біженці/біженки з притулку в Данії, які втекли від війни та переслідувань, усі зазначили, що першочергово брали гроші. Паспорт або документи були важливі, «але якщо необхідно, ви можете завжди купити фальшиві документи», відповіли вони. Така ж сама ситуація і з теплим одягом чи їжею, Біблія була основною підтримкою їхніх духовних потреб.

Пропонуємо використовувати принцип діамантової послідовності і стікери, по-перше, тому що зробити абсолютно правильний вибір складно та неприродно, по-друге, цей метод є правильним і листки (та думки) можуть бути легко перетворені на тривалі дискусії.

КЛЮЧОВА ДАТА

18 грудня
Міжнародний
день мігрантів

За даними УВКБ ООН, на кінець 2010 року було:
– 10,55 млн біженців/біженок
– 14,7 млн внутрішньо переміщених осіб і 3,5 млн осіб без громадянства.

Примітка:

Визначення і пояснення про відмінності між термінами «біженці/біженки», «ВПО», «особи, які шукають притулку» і «трудоці-мігранти/мігрантки» наведено в довідковій інформації про міграцію в розділі 5.

Варіації

Цей метод може бути використаний у дослідженні ставлення людей щодо особливостей усіх тем, зокрема таких.

- Діти: які є три найбільш важливі ознаки щасливого дитинства?
- Громадянський обов'язок: які три найважливіші властивості повинна мати людина, щоб жити в міжнародному суспільстві?
- Культура та спорт: які три ознаки вашої культури мають найбільше значення для вас?
- Демократія: які три найвагомші речі потрібні країні для належного функціонування демократії?
- Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю: пересування є проблемою багатьох людей з інвалідністю. Які можуть бути три найефективніші заходи вдосконалення у нашому місті, наприклад, для осіб з порушенням зору?
- Дискримінація та нетолерантність: ви тривалий час подорожуєте потягом у вагоні з іноземцями. Оберіть три національності, з якими б ви хотіли подорожувати. (Ви можете продовжити тривалість заняття, додаючи ще три найменш привабливі національності).
- Освіта: які три найпоширеніші мови необхідно викладати дітям у всьому світі, щоб сприяти розвитку спілкування та взаєморозуміння?
- Навколишнє середовище: які три зникаючі види мають бути об'єктом наступної кампанії Світового фонду дикої природи?
- Гендер: назвіть три основні причини, чому гендерна дискримінація і досі існує?
- Глобалізація: які три із завдань розвитку тисячоліття найбільш важливі для вас?
- Здоров'я: тютюн, кокаїн, алкоголь, гашиш, ефедрин, Віагра? Інформацію про які три види наркотиків необхідно надати молодому поколінню у вашій країні?
- Засоби масової інформації: які три інновації в засобах масової інформації за останні 10 років найбільшою мірою сприяли розвитку прав людини?
- Міграція: якщо б вам довелося залишати свою країну, які три країни ви вибрали б для проживання?
- Мир та насильство: які три найсерйозніші загрози існують для миру у всьому світі?
- Бідність: які три кроки/дії були б найбільш успішними з викорінення злиднів?
- Релігія та віра: які три найбільш ефективні речі можна зробити для боротьби з поширення фундаменталізму?
- Пам'ять: подумайте про монумент на честь національної або історичної події у вашому місті. Запропонуйте три способи публічного визнання події таким чином, щоб вона була задокументована та вивчена без перекручування або спотворення.
- Війна та тероризм: на цей час існує міжнародна угода про заборону протипіхотних мін; які три види зброї необхідно заборонити наступними?
- Праця: які три порушення права на гідну працю стосуються вас найбільше?

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо група хотіла б дізнатись, як це – залишати свою домівку та шукати притулок, вона могла б виконати вправу «Можна увійти?» на с. 200 або «Мовний бар'єр» на с. 192.

Роздуми про минулі події викликають всілякі спогади; якщо група бажала б поміркувати, як монументи на честь загиблих у військових діях викликають спогади, у такому випадку вона могла б зробити вправу «Теги для запам'ятовування» на с. 285.

Ідеї для вправ

Запитайте в сім'ї, друзів/подруг чи колег/колежанок, які три речі вони взяли б із собою, і розпочніть дискусію з прав людини та прав біженців/біженок.

Знайдіть місцеву організацію, яка працює з біженцями/біженками чи шукачами/шукачками притулку, та з'ясуйте, як ви можете підтримати їх діяльність.

А які в нас альтернативи?

Я дійсно бажав, щоб міг поговорити про це з кимось.

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Мир та насильство • Діти • Здоров'я
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	9–24 особи (3 підгрупи)
Час виконання	90 хвилин
Опис	Це рольова гра, що спрямована на проблеми міжособистісного насильства та погроз
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на гідність • Право на захист від усіх форм фізичного і морального насилля
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розвивати знання і розуміння причин та наслідків залякування • Розвивати вміння протистояти проблемам • Викликати співчуття до жертв залякування
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Копії сцен для рольової гри (одна на групу) • Одна копія аркуша з реальними історіями • Простір для виконання рольових ігор

Інструкції

1. Представте завдання. Поясніть, що учасники/учасниці працюватимуть у маленьких групах для виконання коротеньких рольових ігор на теми залякування.
2. Проведіть стисле заняття для вилучення думок типу «Що таке залякування?», щоб забезпечити цілковиту погодженість щодо поняття залякування, знання його різних форм, і усвідомлення того, що таке може статися в кожній школі, коледжі, клубі, організації або на робочому місці.
3. Поділіть учасників/учасниць на три підгрупи і доручіть кожній одну зі сцен. Дайте їм 15 хвилин на репетицію і підготовку рольових ігор.
4. Якщо готові, запросіть кожну групу по черзі представити свою сценку.
5. Не залишайте жодних коментарів, поки всі групи не представлять свої сценки і не зберуться на засідання для обговорення.

Опитування та аналіз

Почніть з огляду рольових ігор.

- Звідки групи брали матеріал для своїх сцен? Чи це були історії та фільми про залякування, чи власний досвід?
- Чи були сценки реалістичними?
- У ситуації 1: що було сказано учасниками/учасницями конструктивного, що допомагало і що перешкоджало ситуації?
- Стосовно сценки 2: чи легко щиро розмовляти з другом/подругою, який/яка теж залякує? Загалом, які прийоми здатні впливати позитивно, а яка тактика мала б негативний наслідок?
- Щодо сценки 3: чи легко розмовляти щиро з другом/подругою, якого/яку залякують? Який найкращий спосіб знайти рішення, сприйнятливий для всіх?

Мир та насильство

Діти

Здоров'я

Рівень 3

9–24 особи (3 підгрупи)

90 хвилин

Тепер запросіть трьох добровільних учасників/учасниць для прочитання трьох реальних історій. Нехай прокоментують випадки взагалі, а потім продовжать говорити про випадки залякування, як їм можна завадити і про порушені права.

- На вашу думку, як це – бути залякуваним?
- Чи залякувана особа несе за це відповідальність?
- Чому трапляються залякування? Наприклад, ображаючи інших, чи не намагається особа довести щось?
- Чи є залякування різновидом насилля?
- Чи свідчить залякування про силу?
- Чи неминуче залякування?
- Якщо ваш друг/ваша подруга піддається залякуванню, чи маєте ви повідомити про це владу, навіть якщо цей друг/ця подруга повідомив/повідомила про свою проблему конфіденційно?
- Які існують найбільш поширені упередження стосовно залякуваних людей?
- Хто несе відповідальність за запобігання проблемі?
- Що б ви зробили, якщо б вас залякували?
- Як покарати людей, що залякують? Як їх перевиховати? Чи слід їх карати?
- Які права людини нехтуються в різних випадках цих історій?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Залякування може бути пряме і непряме. Пряме залякування означає таку поведінку, як лайка, подразнення, штовхання або тяганина, побиття або напад, віднімання сумки або інших речей і розкидання їх навколо, примушення віддати гроші або інші речі, і напад або погрози на підставі релігії, кольору шкіри, вади або звички. Непряме залякування – це така поведінка, як поширення пліток із наміром зробити жертву соціально ізольованою. Така поведінка здебільшого викликана однією чи декількома людьми проти певної жертви або жертв. Як у випадку прямого залякування, так і непрямого головний чинник – це фізична і психологічна погроза, яка систематично має місце протягом певного часу і створює тривалу схему занепокоєння й образи.

Якщо ви працюєте з розширеною групою або в клубі, коледжі або на робочому місці, можливо, ви захочете пристосувати сцени до вашої особливості ситуації. Дізнайтеся про молодь у вашій групі і будь-який особистий досвід залякування. Сформууйте групи і поділіться цими ситуаціями.

Варіанти

Замість рольових ігор три групи можуть проаналізувати кожну сцену і пояснити, як вони вирішують проблему.

Ви можете зосередитися на одній зі сценок і надати кожній групі для роботи один і той самий сценарій. Тому кожна група презентує власну версію історії зі своїми різними можливими рішеннями й альтернативами. Перевага полягає в тому, що ви маєте більше заглибитися в ці питання і знайти більше рішень.

Якщо ви не встигаєте або не маєте місця для рольової гри, ви можете скористатися реальними історіями в ролі випадків для обговорення в малих групах. Запросіть учасників/учасниць поміркувати над ситуаціями і запропонувати можливі конкретні рішення й альтернативи, і обговорити: що б вони зробили, якщо б їх залякували?

Пропозиції щодо продовження

Дізнайтеся про існування місцевих програм, що тренують вихователів-однолітків/вихователюк-одноліток (молодих добровольців) у вирішуванні конфліктів. Запросіть їх виступити пе-

ред групою і обговорити налагодження служби з подолання конфліктів однолітками у вашій школі, коледжі або клубі.

Якщо ви зацікавлені в прикладах гарної практики в освіті з однолітками, тоді зверніться до видання «Миротворчий проєкт в Оффенбах, Німеччина, приклад вирішення конфліктів однолітками в школах», розділ 5.1 у посібнику «Доміно» (DOMINO).

Якщо ви хочете звернутись до кіберзалякування, тоді продивіться завдання «Моє життя – не шоу!» на с. 196. За бажанням група може запровадити політику проти залякування у своїй школі або організації. Метод, описаний у завданні «Відповідь расизму» на с. 101 щодо впровадження антирасистської політики також стосується розвитку політики проти залякування.

В «Історіях, розказаних молоддю», розділ 4 у посібнику «Доміно», можете прочитати історію Гейборо про те, як його залякували у школі через те, що він був єврей. Скористайтеся ним для обговорення антисемітизму і під час відповіді на запитання: «А що б ви зробили в такому випадку?».

Практичні ідеї

Знайдіть групу або спілку, яка працює над проблемою залякування у вашій країні і пропонує підтримку.

Якщо у вас напрочуд творча група, запропонуйте їм написати свій власний сценарій і виступити з ним перед іншими.

Члени/членкині групи можуть також організувати і провести дебати стосовно залякування в своїй школі або громаді.

Разом з іншими друзями/подругами створіть групу підтримки у своїй школі або громаді для допомоги залякуваній молоді.

Додаткова інформація

Шантажисти/шантажистки іноді не розуміють, якого лиха завдають людині. Можливо, вони думають, що просто дражнять когось або дурнувато глузують, щоб просто посміятися! Можливо, це так і починалося, але через пару днів або тижнів це починає засмучувати людину, над якою глузували. Іноді шантажисти/шантажистки гадають, що, чіпляючи інших, вони завдяки цьому стають «крутими». Вони можуть просто ревнувати когось або заздрити чийсь зовнішності. Можливо, вони звикли до безмежної уваги і коли хтось стає замість них центром уваги – це не до вподоби їм, отже, вони ображають людину. Часто їм не вистачає комунікабельності і вони не знають, як стати гарним другом/подругою. У них можуть бути проблеми вдома; коли люди стають свідками насильства або якщо люди погано ставляться один до одного вдома, вони моделюють те, що бачать. Вони почуваються погано і хочуть образити інших, щоб ті почувалися теж погано. Тілесні покарання можуть також спричинити залякування, тому що вони навчають дітей, що насильство – єдина сприйнятлива і належна стратегія вирішення конфлікту або примушення людей зробити те, що їм потрібно. Ви можете довідатись про кампанію Ради Європи, щоб зупинити залякування, на сайті: www.coe.int «Заборона тілесного покарання дітей, питання і відповіді».

Шантажисти/шантажистки потребують допомоги; вони мають зрозуміти причини, чому залякують інших і навчитися, як змінити свою поведінку, особливо як впоратися з почуттями, щоб не ображати інших, і як бути настирним, щоб досягти бажаного. Долучитися до практичної діяльності, де б вони могли знайти собі певні хобі, які б відволікли їх від залякування, і де б вони проявили свої обдаровання, а це б, у свою чергу, допомогло розвинути їх самооцінку і здатність вважати себе хорошою людиною, яка не ображає інших.

За детальною інформацією звертайтеся на сайти: www.bullying.co.uk, www.bullying.org, www.bullyonline.org або введіть слово «залякування» у вашу пошукову систему.

КЛЮЧОВА ДАТА

4 червня
Міжнародний день невинних дітей-жертв агресії

Ресурси:

www.bullying.co.uk
www.bullying.org
www.bullyonline.org
www.bullybusters.org.uk
www.kidshealth.org
www.teenhelp.org
www.breaktheabusecycle.com
www.bullying.com

Матеріал для розповсюдження

Сцени для рольових ігор

Сцена 1

Студент/студентка звертається до представників/представниць влади і намагається пояснити, що один/одна із його одно-класників/однокурсниць піддається залякуванню. Директор/директорка авторитарний/авторитарна і традиційний/традиційна. Він/вона вважає, що стандарти зникають, і має негативну думку щодо загальної поведінки молоді в наш час. Класний керівник/класна керівниця не хоче брати на себе відповідальність за ситуацію. Інші вчителі/вчительки недооцінюють проблему і не вбачають у шантажисті/шантажистці такого. Представник/представниця місцевої влади, якого/якої це стосується, стурбований/стурбована, але занадто перевантажений/перевантажена, щоб мати можливість утрутитися зараз.

Сцена 2

Група студентів/студенток намагається поспілкуватися з товаришем/товаришкою, що залякує молодшого студента/молодшу студентку.

Сцена 3

Різні студенти/студентки зібралися, щоб обговорити друга/подругу, який/яка піддається залякуванню групою старших студентів/студенток. Їм би хотілося допомогти другові/подрузі, і вони аналізують усі можливі рішення, щоб допомогти йому/їй.

Реальні історії

Історія 1

Мені 12 років, і я ненавиджу ходити до школи, тому що ніхто мене не любить. Там є група дітей, які ображають мене при кожній можливій нагоді. Вони говорять, що я потворна і жирна і моїм батькам має бути соромно за мене. Моя найкраща подруга перестала розмовляти зі мною і навіть потоваришувала з деякими дітьми з тієї групи. Я ненавиджу її. Я почувуюся такою самотньою і боюся, що те, що говорять про батьків, – правда.

Розанна

Історія 2

Я почала навчатися в новому коледжі цього року, і з першого дня я відчувала, що деякі дівчата дивляться на мене, насміхаючись. Тоді я усвідомила, що вони заздрять моїй популярності серед хлопців. Тепер я знаходжу маленькі послання на моїх дверях із погрозами. Я також отримую образливі дзвінки вдома. Дівчата навіть викрадали декілька раз мої книжки. Минулого тижня я пішла в туалет, і три дівчини пішли за мною, вони кричали на мене, погрожували мені ножом, наказали мені йти навчатися в інше місце і називали мене повією. Я не можу так більше. Я залякана і розлючена. Я намагалася поговорити з директором, але він насправді не прислухався до проблеми. Я не знаю, що робити.

Лісбес

Історія 3

Мій найкращий друг розповів мені, що інші студенти докучають йому у школі. Коли я вирішив допомогти йому і поговорити з ними, вони стали поводитися так і зі мною. Тепер нас обох залякують: вони глузують з нас, ошукують нас дуже брутально і погрожують відлупцювати нас. Ми обидва вирішили тримати язика за зубами, тому що боїмося, що, якщо розкажемо, стане ще гірше.

Андрій

Бінго!

Що ти знаєш про права людини?

Теми	• Загальні права людини
Рівень складності	Рівень 1
Чисельність групи	Від 8 осіб
Час виконання	60 хвилин
Опис	Це просте опитування, варіант гри «Бінго!», у якому учасники/учасниці діляться одне з одним своїми знаннями та досвідом щодо прав людини
Відповідні права	• Усі права людини
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Отримати знання щодо універсальних прав людини і того, що вони рівною мірою стосуються кожної людини на світі • Розвинути навички слухання та критичного мислення • Розвинути повагу стосовно інших людей та їхніх поглядів
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • По одній копії аркуша із запитаннями та по одній ручці на кожного учасника/кожну учасницю • Папір для фліпчарту та маркери
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зробіть копію списку запитань на великому аркуші паперу або папері для фліпчарту • Ознайомтеся з основними правами, занесеними до Загальної декларації прав людини (с. 461) та Конвенції про права дитини (с. 465)

Інструкції

1. Роздайте аркуші із запитаннями та ручки.
2. Поясніть, що кожен учасник/кожна учасниця повинен/повинна знайти партнера/партнершу і поставити йому/їй одне із запитань. Необхідно записати ключові слова-відповіді під відповідним запитанням.
3. Після цього пари розходяться та шукають собі нових партнерів/партнерок.
4. Мета гри – не просто відповісти на всі запитання, а отримати відповіді від різних осіб.
5. Хто першим заповнить таблицю, кричить «Бінго!». Цей учасник/ця учасниця є переможцем/переможницею.
6. Перейдіть до дискусії. Візьміть перше запитання та попросіть учасників/учасниць по черзі поділитися відповіддю, яку вони отримали. Запишіть ключові слова на фліпчарті. На цьому етапі дозвольте всім робити короткі коментарі.
7. Коли таблиця на фліпчарті готова, обговоріть відповіді на кожне запитання більш детально.

Дебрифінг та оцінка

- Чи всі запитання стосувалися прав людини? Яких саме прав?
- На які запитання було відповісти найскладніше? Чому?
- Яке запитання було найбільш суперечливим? Чому права взагалі суперечливі?
- Звідки учасники/учасниці отримали цю інформацію про права людини та їхні порушення? Чи вони довіряють джерелам цієї інформації?

Загальні права
людини

Рівень 1

Від 8 осіб

60 хвилин

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ви можете, не вагаючись, замінити будь-яке запитання на інше, щоб адаптувати вправу до інтересів та рівня вашої групи.

Коли ви будете записувати відповіді учасників/учасниць, записуйте тільки ключові слова. Таблиця на фліпчарті повинна потім допомогти провести дискусію. Після кожного запитання коротко розберіть усі уточнюючі запитання або відмінні інтерпретації. Занотуйте проблеми, що вимагають більш глибокого розгляду, та залиште їх на кінець вправи.

Цілком можливо, що учасники/учасниці наводитимуть приклади, про які ви можете не знати, або нечіткі, тому що є особистими. Це не має значення. Неможливо все знати! Ви можете спитати учасників/учасниць, звідки у них та чи інша інформація, та обговорити, чи вона є достеменною і чи слід їй довіряти. Це дійсно хороша можливість підштовхнути всіх присутніх до критичного мислення щодо отримуваної інформації.

Деякі відповіді будуть суперечливими. Наприклад, хтось може сказати, що аборт є позбавленням людини права на життя. Деякі учасники/учасниці можуть дуже завзято підтримувати цю думку; інші можуть так само завзято не погоджуватися з нею. Перший повчальний момент – це те, що дуже важливо вміти розглянути питання з усіх боків: спробуйте встановити, чому дехто дотримується саме цієї думки. Якби не були відмінності у поглядах та інтерпретації прав, кожен/кожна завжди має ставитися до поглядів, відмінних від його/її власних, з повагою. Можна не погоджуватися з точкою зору іншої людини, але необхідно в будь-якому разі поважати цю людину.

Другий повчальний момент – це те, що ми маємо знати права людини, тому що вони важливі для всіх нас, вони постійно еволюціонують, і точка зору кожного необхідна для того, щоб осмислити значення прав. Не визначено абсолютно чітко раз і назавжди, як їх треба інтерпретувати та застосовувати; їх час від часу необхідно піддавати переоцінці та вдосконаленню. Тому кожен несе відповідальність за свою участь у процесі підтримки та захисту прав людини.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Візьміть одну або кілька відповідей, що викликали суперечності, та обговоріть існуючі дилеми з реального життя, намагаючись паралельно виробити відчуття культури та поваги до прав людини.

Вивчення прав людини також можна проводити за допомогою образів. Дізнайтеся, як учасники/учасниці розуміють права людини, у ході вправи «Сила квітів» на с. 276. Ця вправа може призвести до активних дискусій, наприклад, щодо стереотипів, пов'язаних з нашим індивідуальним баченням світу, та щодо дискримінації.

Матеріали для розповсюдження

Запитання для опитування

Ви можете також продовжити, аналізуючи те, як різні події висвітлюються у ЗМІ і як тему «Права людини» можна зробити більш резонансною. Спробуйте виконати завдання «Створюючи новину» з вправи «Всі рівні – всі різні».

Назва документа, що декларує права людини	Особливе право, яке повинні мати всі діти	Пісня / фільм / книга про права людини
Право, якого у твоїй країні позбавлені певні люди	Право людини, якого позбавили тебе особисто	Організація, яка бореться за права людини
Обов'язок, який ми всі маємо стосовно своїх прав людини	Приклад дискримінації	Право, якого іноді позбавляють жінок
Людина, яка бореться за права людини	Порушення права на життя	Приклад того, як чиєсь право на недоторканність особистого життя може бути порушене
Право людини, якого часто позбавляють молодих людей	Група людей у твоїй країні, чию свободу від дискримінації часто порушують	Приклад порушення права на безпечне навколишнє середовище у твоєму суспільстві

Бідність

Глобалізація

Здоров'я

Рівень 3

8–25 осіб

90 хвилин

Боротьба за багатство та владу

Деякі люди борються за їхні мрії, деякі – за багатство та владу!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Бідність • Глобалізація • Здоров'я
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	8–25 осіб
Час виконання	90 хвилин
Опис	Ця вправа присвячена темі економічної нерівності і несправедливості та симулює боротьбу за багатство та владу
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Рівність у гідності та правах • Право на адекватні стандарти життя • Право на здоров'я, харчування та житло
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розвинути розуміння несправедливості, що є наслідком нерівного розподілу багатства та влади • Розвинути навички критичного мислення • Розвинути почуття поваги прав людини та відчуття справедливості
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • 120 монет • 3–4 пари шкарпеток • 2 великих аркуші паперу та маркери • Папір та ручки • Відкритий простір
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Прочитайте інструкції, щоб мати уявлення про всю вправу. Зверніть увагу, що симуляція розділена на три частини: частина 1 «Боротьба» (10 хвилин); частина 2 «Пожертвування» (10 хвилин); частина 3 «Досягнення економічної справедливості» (40 хвилин). Наприкінці проводиться дискусія • Візьміть 20 монет і відкладіть їх • Виберіть трьох осіб, які гратимуть ролі мігрантів/мігранток • Зробіть настінну карту для фіксування багатства гравців/гравчинь (див. с. 90 – таблиця). • Підготуйте таблицю із заголовком «Почесні жертводавці»

Інструкції

Поясніть учасникам/учасницям, що це симуляційна гра. Вони розподілятимуть світове багатство і владу між собою.

Частина 1. Боротьба (10 хвилин)

1. Поясніть: мета гри полягає в тому, щоб зібрати якнайбільше монет. Є тільки одне правило: учасникам/учасницям у жодному разі не можна торкатися інших членів/членкинь групи (ви можете встановити покарання за це, наприклад, штраф в розмірі однієї монети).
2. Попросіть усіх, крім учасників/учасниць, що грають «мігрантів/мігранток», сісти на підлогу у велике коло (так, щоб кожен/кожна мав/мала достатньо місця для гри).
3. Візьміть відкладені 20 монет та розділіть їх порівну між чотирма або п'ятьма учасниками/учасницями.
4. Видайте чотирьом іншим учасникам/учасницям по парі шкарпеток. Скажіть, що вони мусять одягти їх на руки та не знімати протягом усієї гри. Відкладіть обговорення причин розподілу монет і шкарпеток до стадії дебрифінгу.

5. Рівномірно розкидайте 100 монет у середині кола.
6. За командою «Вперед!» учасники/учасниці починають збирати якомога більше монет. Це, швидше за все, триватиме не більше двох хвилин!
7. Після того, як усі монети будуть зібрані, попросіть учасників/учасниць відзвітувати щодо розміру їхнього багатства решті групи. Занесіть у підготовлену таблицю імена учасників/учасниць та кількість монет, яку вони назбирали.
8. Нагадайте групі, що ці монети символізують їхнє багатство і владу у світі. Сума, яка їм належить, впливатиме на їхню спроможність задовольняти свої потреби (наприклад, харчування, житло, одяг, охорона здоров'я та загальна освіта), а також свої бажання (наприклад, вища освіта, автомобілі, комп'ютери, іграшки, телевізори, свята та інші предмети розкоші). Умови такі:
  - шість і більше монет – учасники/учасниці зможуть задовольнити свої базові «потреби» і більшість своїх «бажань»;
  - від трьох до п'яти монет – учасники/учасниці зможуть задовольнити свої базові потреби;
  - дві і менше монет – учасникам/учасницям буде складно вижити через захворювання, недоїдання, недостатньо добре житло, а також недостатній для отримання роботи рівень освіти.

Частина 2. Пожертвування (10 хвилин)

1. Скажіть учасникам/учасницям, що вони можуть, якщо хочуть, віддати частину своїх монет іншим. Однак вони не зобов'язані це робити. Скажіть, що ті з них, хто поділиться монетами, будуть удостоєні звання жертводавців/жертводавиць, а їхні імена буде записано до списку «Почесних жертводавців/жертводавиць».
2. Дайте учасникам/учасницям 3–4 хвилини на перерозподіл монет за їхнім бажанням.
3. Потім спитайте імена тих, хто віддав монети, та суму, яку вони пожертвували. Запишіть інформацію до таблиці «Почесні жертводавці/жертводавиці».
4. Спитайте, чи хтось змінив свою категорію в результаті того, що віддав та отримав монети, та зафіксуйте зміщення в таблиці багатства за допомогою стрілочок.

Частина 3. Досягнення економічної справедливості (40 хвилин)

1. Розділіть учасників/учасниць на три групи залежно від кількості монет, що вони мають (велике багатство, середнє багатство, мале багатство).
2. Приведіть у кожену групу по одному/одній з трьох «мігрантів/мігранток». Зверніть увагу на їхню реакцію щодо розміщення у тій чи іншій групі, але залиште обговорення щодо їхнього розміщення на кінець вправи, коли буде проводитися дебрифінг.
3. Видайте всім ручки і папір. Дайте кожній групі завдання – скласти план справедливого розподілу монет (світового багатства), щоб зменшити прірву між різними категоріями, що володіють багатством та мають владу. План дій кожної групи повинен:
  - пояснювати, що необхідно зробити (якщо взагалі необхідно);
  - описувати, що група планує робити і чому;
  - доводити, що цей план є справедливим.
4. Дайте групам 10 хвилин на розробку плану. Поясніть, що не варто багато часу витратити на оформлення плану, а треба насамперед виділити деякі можливі дії, які необхідно виконати, щоб посприяти вирішенню проблеми бідності.
5. Попросіть призначити у кожній групі речника/речницю, який/яка опише план своєї групи іншим учасникам/учасницям та відповідь на запитання. Складіть список запропонованих планів на великому аркуші паперу.
6. Тепер оголошіть, що відбудеться голосування для вирішення, чий план буде прийнято. Розподілення голосів має такий вигляд:
  - кожний учасник/кожна учасниця групи з «Великим багатством і владою» – п'ять голосів;
  - кожний учасник/кожна учасниця групи з «Середнім багатством і владою» – два голоси;
  - кожний учасник/кожна учасниця групи з «Малим багатством і владою» – пів голоса.
7. Нехай учасники/учасниці проголосують. Запишіть кількість голосів за кожний план на великому аркуші паперу. Оголошіть, який план буде впроваджено.
8. Запровадьте цей план, перерозподіливши багатство, якщо треба.

Дебрифінг та оцінка

Почніть зі зворотного зв'язку – коротких коментарів учасників/учасниць щодо самої вправи, та з'ясування того, наскільки вона їм сподобалася. Далі обговоріть, що трапилося, чому учасники/учасниці навчилися, та як ця вправа стосується прав людини. У ході дискусії спірайтеся на такі запитання:

- Які були відчуття учасників/учасниць щодо того, яка кількість монет їм дісталася та як розподілялася? Чи ставлення до них було справедливим?
- Чому ті, що поділилися монетами, вчинили так? Щоб їх удостоїли звання жертводавців? Тому що вони почувалися винними? З інших причин?
- Що відчували ті учасники/учасниці, що отримали монети у частині 2? Вдячність? Підтримку?
- Як щодо учасників/учасниць зі шкарпетками на руках? Які типи осіб вони репрезентували? У якій групі вони закінчили вправу?
- Як щодо трьох учасників/учасниць, «мігрантів/мігранток», приєднаних до груп? Чи відчували вони, що до них ставляться справедливо? Чи те, що сталося з ними, схоже на те, що трапляється з людьми по всьому світу? Яка це категорія? Чи це той шлях, де люди нічого не досягають?
- Які відмінності були у запропонованих планах справедливого розподілення багатства? Чи ці плани віддзеркалювали багатство груп, які їх запропонували?
- Чому одним давалося більше голосів, ніж іншим? Чи це було точне відображення розподілу влади між людьми в реальному світі?
- Чи порушуються права людини, коли ми бачимо такі відмінності у розподілі багатства і влади? Якщо так, то які?
- Хто у вашій країні та у вашій громаді «ті, що мають» і «ті, що не мають»? Яким чином вони опинилися у такому становищі?
- Чи повинні «ті, що мають» перейматися становищем «тих, що не мають»? З яких причин? З міркувань безпеки, економіки, моралі/релігії чи з політичних міркувань? Чому «ті, що мають» іноді дають гроші і ресурси «тим, що не мають»? Чи це спосіб вирішення проблеми бідності?
- Що можуть зробити «ті, що не мають» для покращення свого становища? Назвіть якісь заходи, яких уживають «ті, що не мають» по всьому світі і в нашій країні, щоб покращити ситуацію з нерівним розподілом багатства і влади.
- Чи ви вважаєте, що по всьому світу варто було б здійснити перерозподіл багатства і влади? Якщо так, як би ви запропонували зробити це? На яких принципах будувалися б ваші пропозиції щодо змін?
- Чи може аналіз прав людини сприяти новому розподілу багатства?

Таблиця багатства

Велике багатство і влада (6 і більше монет)	Середнє багатство і влада (від 3-х до 5 монет)	Мале багатство і влада (2 та менше монет)

Придбання продуктів у рамках діяльності Міжнародної асоціації справедливої торгівлі (Fair-trade) – це потужний спосіб підтримання виробників із країн, що розвиваються. Fair-trade допомагає робітникам/робітницям та фермерам/фермеркам заробляти собі на задовільне існування та забезпечувати собі краще життя.

<http://www.fairtrade.net/>
<http://www.european-fair-trade-association.org/>

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Мета цієї вправи – допомогти учасникам/учасницям усвідомити, що розподіл багатства та влади на світі є несправедливим, проте існує ризик, що сама вправа може підкреслити нерівність, наявну в групі в реальності. Тому фасилітатору/фасилітаторці необхідно добре знати склад групи у соціальному та економічному плані та відповідним чином направляти хід дискусії.

Підкресліть, що, як у реальному житті, якщо вони віддадуть кілька своїх монет, вони втрачуть частину свого багатства та привілеїв, що їх приносить багатство.

Намагайтеся, щоб учасники/учасниці захопилися грою та «діяли» по-справжньому, так, ніби монети — це дійсно їхнє багатство. Ви можете сказати їм, що вони можуть залишити монети собі після вправи або під час перерви і навіть можуть «купувати» напої та/або печиво на ці гроші. Якщо надто спекотно, щоб використовувати шкарпетки, скористайтеся іншими засобами, які допоможуть підкреслити, що деякі гравці/гравчині мають більше багатства і влади, ніж інші. Наприклад, можна затримати деяких учасників/учасниць і дозволити їм почати збирати монети на 15–30 секунд пізніше, ніж інші. У частині 3 «Досягнення економічної справедливості» ви можете створити відчуття привілеїв та невігідного становища, видавши учасникам/учасницям, наприклад:

- групі з великим багатством і владою – столи, стільці, склянки з водою, печиво тощо;
- групі з середнім багатством і владою – кілька стільців;

- групі з малим багатством і владою – нічого, крім, можливо, кола на підлозі, у якому ці учасники/учасниці мають сидіти.

Запитання для дебрифінгу та оцінки є комплексними і можуть викликати глибокі та тривалі дискусії. Якщо ваш час обмежений або якщо група надто велика, можна розділити питання між малими підгрупами. Ці підгрупи мають бути «змішаними», тобто складатися з представників кожної категорії багатства. Прослідкуйте, щоб різні групи представили результати своєї роботи так, щоб кожен/кожна мав/мала змогу почути думку інших та висловити свою думку з усіх питань.

Варіації

Частина, у якій проводиться боротьба, може також бути адаптована для розгляду проблем інвалідності. Деяким гравцям/гравчиням можна зав'язати одну руку за спиною: якщо учасник/учасниця правша, він повинен користуватися лівою рукою, і навпаки. Деяким учасникам/учасницям можна зав'язати пов'язку на очі, інші мають, наприклад, лежати на підлозі або сидіти на стільці так, що для того, щоб дістати монети, їм треба нахилитися, або ж сидіти схрестивши ноги, не маючи змоги переміщатися, у той час як інші можуть переміщатися тощо.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Є багато різних способів розгляду концепції «багатство», наприклад, із використанням статистичних даних – скільки бідних людей у суспільстві, рівень смертності та індекс розвитку людського потенціалу. Організуйте дискусію на тему: «Що означає багатство для учасників/учасниць групи?». До участі в дискусії можна запросити представника/представницю якоїсь неурядової громадської організації, що займається проблемами розвитку людства.

Ви можете обговорити більш широке коло питань або запропонувати учасникам/учасницям підготувати реферати. Можливі теми:

- Як багатство та влада впливають на здатність окремої людини користуватися своїми правами людини та гідністю?
- Чи з наявністю багатства та влади пов'язана якась відповідальність?

Група, можливо, захоче продовжити розгляд теми багатства та його розподілу за допомогою вправи «Як багато нам потрібно?» на с. 334.

Ідеї для вправ

Установіть контакт з організацією, яка працює з неблагополучними членами у вашій громаді, щоб з'ясувати місцеві потреби. Потім переходьте до розробки плану проєкту, який дозволить допомогти людям.

Іноді просто «пустити чутку» про проблему – це вже крок до змін. Тому ви можете запропонувати учасникам/учасницям обговорити проблему розподілу багатства зі своїми батьками та друзями.

Додаткова інформація

Системи місцевого обміну та торгівлі (Local Exchange Trading Systems, LETS) – це торгові мережі, здебільшого місцеві, які використовують власну внутрішню валюту. Вони є кооперативними та контролюються користувачами/користувачками, і, таким чином, особи, що мають більше кредитів LETS, ніж інші, мають не більше влади та можуть споживати не більше, ніж дозволяє їхня справедлива частка ресурсу. Ці системи – перевірений спосіб стимулювання місцевої економіки, особливо в депресивних містечках. Введіть запит «Системи місцевого обміну та торгівлі» («Local Exchange Trading Systems») у своїй пошуковій системі або зайдіть на сторінку <http://www.gmlets.u-net.com/>.

Статистичні дані, отримані різними шляхами вимірювання багатства та бідності, можна знайти у підрозділі «Бідність» розділу 5.

КЛЮЧОВА ДАТА

17 жовтня
Міжнародний день
боротьби з бідністю

Борці за права

Це ідеал, для якого варто жити і досягати. Але якщо буде необхідно, це – ідеал, за який я готовий померти.

Нельсон Мандела

Загальні права людини

Засоби масової інформації

Громадянство та участь

Рівень 2

Будь-яка (малі групи: 3–4 особи)

60 хвилин

Теми

- Загальні права людини
- Засоби масової інформації
- Громадянство та участь

Рівень складності Рівень 2

Чисельність групи Будь-яка (малі групи: 3–4 особи)

Час виконання 60 хвилин

Опис

Під час цієї вправи використовуються інформаційні листки для стимулювання зацікавленості в героях/героїнях із захисту прав людини. До питань, що будуть обговорюватися, належать такі:

- Політичні репресії
- Активісти та активістки ХХ століття із захисту прав людини
- Боротьба за права в різних країнах

Відповідні права

- Свобода думки і слова
- Право на рівність перед законом і право на справедливий суд
- Свобода від катувань та принизливого поводження

Цілі

- Дізнатися про деяких людей, котрі боролися за права людини в різних країнах
- Розвивати навички обробки та замовлення інформації, співпраці та роботи в групі
- Пропагувати повагу, відповідальність і зацікавленість правами людини

Матеріали

- Один набір із 30 карток на малу групу
- Ножиці
- Конверти
- За бажанням: клей і шматки твердого паперу для приклеювання до карток зі зворотного боку

Підготовка

- Організуйте приміщення, де люди зможуть працювати в малих групах
- Зробіть копії карток на с. 95–96 по одному комплекту на малу групу.
- Виріжте комплект із 30 карток, перемішайте їх, щоб вони не були розміщені по порядку, і покладіть їх у конверти. Важливо не змішувати комплекти!

Інструкції

1. Попросіть учасників/учасниць поділитися на малі групи в кількості 3–4 особи. Роздайте по комплекту карток кожній групі.
2. Попросіть їх розкласти картки на підлозі лицьовим боком вниз.
3. Поясніть, що картки відображають події з життя шести активістів та активісток із прав людини. Кожна група повинна підібрати події до відповідних персонажів/персонажок і таким чином створити короткий опис кожної особи.
4. Поясніть, що інформація про кожен/кожну з персонажів/персонажок складається із «комплекту з п'яти» (наприклад, одна картка «А», одна «В», одна «С», одна «D» і одна «Е»).

5. Скажіть, щоб кожна група по черзі витягала одну картку, поки вони не закінчаться.
6. Дозвольте, щоб учасники/учасниці кілька хвилин мовчки почитали свої картки.
7. Тоді дозвольте їм рухатись далі... Нехай кожна група розробить власні стратегії щодо створення профайлу персонажа/персонажки. Вони потребуватимуть близько 15–20 хвилин для цього.
8. Зберіть усіх разом і попросіть представника/представницю однієї з груп описати своїми словами, одного/одну з персонажів/персонажок. Потім повторіть це з іншими групами для того, щоб кожний персонаж/кожна персонажка був представлений у повному обсязі і кожна група могла перевірити, чи вони правильно склали «картки» разом.

Дебрифінг та оцінка

1. Чи легко було виконувати вправу і які стратегії застосували різні групи для сортування карток?
2. Про яку з рис характеру людини учасники/учасниці вже чули, а які з них були новими? Чому вони думають, що не чули про деяких із персонажів/персонажок до цього, тоді як інші є добре відомими?
3. Чи були учасники/учасниці здивовані отриманою інформацією? Що їх найбільше шокувало чи вразило?
4. Попросіть учасників/учасниць вибрати питання, з якими вони найбільше пов'язують: власну поведінку, якщо б вони опинилися в тій самій ситуації, що й цей персонаж?
5. Які права людини, зокрема, відрізнялися від вимог «правозахисників/правозахисниць»?
6. Чи є «героїзм» недоцільним курсом дій для захисту прав людини? Які дії є доступними для людей, які є жертвами порушення прав людини?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Наявна значна кількість доступної інформації про всіх цих персонажів, і коротких біографій, які пропонують дуже поверхове (і суб'єктивне) представлення цього питання. Є також сотні інших дій щодо захисту прав людини, які можна так само додати до цього списку. Див. також: <http://www.universalrights.net/heroes/>

Якщо ви вирішите використовувати приклади з КОМПАСу, але думаєте, що особистості можуть здатися далекими від тих, з якими працюють молоді люди, то ви можете почати з короткого вступу – представлення. Знайдіть світліни чотирьох або п'яти знаменитих послів доброї волі ООН, які добре відомі у вашій країні, розмістіть їх портрети на великих аркушах паперу і повісьте на стіну. Попросіть членів групи назвати їх і сказати, що вони роблять як послі доброї волі ООН.

Варто також відзначити, що учасники/учасниці, звичайно, не мають відчувати на собі тиск у будь-якому виді вправ, у яких вони беруть участь. Є багато способів боротьби за права людини, і різні індивіди будуть вибирати різні шляхи відповідно до їх переконань і здібностей, наприклад, взаємодія з наявними НУО, організація петиції чи пряме лобіювання.

Варіації

Дайте кожній малій групі бланк картки і попросіть учасників/учасниць написати коротку біографію правозахисника/правозахисниці на їх власний вибір. Потім попросіть групи помінятися картками і вгадати описаного «правозахисника»/описану «правозахисницю». Якщо ви робите ці варіації, будьте готовими до сюрпризів, оскільки «правозахисники/правозахисниці» можуть бути знаменитостями і зірками естради. Ви маєте прийняти всі пропозиції, і зробити акцент на тому, чого люди досягли або за що борються. Запросіть інших учасників/учасниць прокоментувати можливий підхід щодо вибору, особливо у випадку, якщо ви не згодні із досягненнями цієї особистості з прав людини.

КЛЮЧОВА ДАТА

10 грудня
День прав людини

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Наполегливо рекомендуємо вам виконувати цю вправу, заохочуючи учасників/учасниць знаходити інформацію про інших правозахисників/правозахисниць, щоб вони розвивали розуміння характерів тих персонажів/персонажок, які протягом усієї історії внесли свій вклад у боротьбу за права людини. Група може почати зі створення власної «портретної галереї» активістів/активісток з боротьби за права людини. Шість персонажів/персонажок цієї вправи можуть бути представлені на початку таким чином: фотографії можна приклеїти на картон разом із цитатами і короткими біографіями і розвісити по кімнаті. Кожному/кожній із групи може бути запропоновано знайти відомості про інших і додати їх до портретної галереї. Шість персонажів/персонажок, які були охарактеризовані тут, представляють кампанії в області громадських і політичних прав, але ви можете розширити сферу їхньої діяльності, додавши соціальні та економічні права. Прикладом може бути Чіко Мендес.

У громадському суспільстві є декілька способів для висловлювання думок та боротьби за права людини. Якщо ви хочете ближче ознайомитися із цим, ви маєте виконати вправу «Узи співпраці» на с. 299.

Тепер ви можете думати про ситуації, у яких вам, можливо, доведеться встати на захист власних прав. Якщо це так, то рольова гра «Вгадай, хто прийде на вечерю» в освітній частині «Усі різні – усі рівні» створює відповідні умови для того, щоб дослідити, що може статися, якщо ви приведете «неналежного» хлопця / дівчину для знайомства з вашими батьками.

Ідеї для вправ

Дізнайтесь про деяких із нинішніх політичних ув'язнених або активістів/активісток – наприклад, тих, кого Amnesty International визнає «в'язнем сумління». Напишіть листа або організуйте кампанію з метою інформування про цю людину, щоб чинити тиск на відповідних осіб для його/її звільнення.

Додаткова інформація

Відділення Amnesty International у Великобританії створили власний історичний плакат про правозахисників/правозахисниць, який можна замовити через їхній сайт: <http://www.amnesty.org.uk>.

Матеріал для розповсюдження

Картки для обговорення

А

«Я боровся проти панування білих, і я боровся проти домінування чорних. Я плевав ідеал демократичного і вільного суспільства, в якому всі люди житимуть в гармонії і матимуть рівні можливості. Це ідеал, заради якого варто жити і досягати результатів. Але якщо в цьому є необхідність, заради цього ідеалу я готовий померти».

Нельсон Мандела

А

«В результаті дещо болісних, але в той же час комфортних зіткнень, я побачила для себе, як з глибин морального здичавіння раптом виник цей крик «це моя вина» і як, за допомогою цього крику, пацієнт виборів право називатися людиною».

Євгенія Гінзбург

В

Народився/народилася в селі недалеко від Умтата і був/була обраний/обрана президентом Південно-Африканської Республіки на перших демократичних виборах у цій країні у віці 76 років. На той момент – і до цього часу – його/її життя було присвячене

В

Народився/народилася в 1906 році в Росії і помер/померла в 1977 році в Москві. Працював/працювала мирно вчителем і журналістом, поки не був/була звинувачений/звинувачена сталінським режимом у тероризмі в ході фабрикаційної судової справи. Провів/провела 18 років у

С

боротьбі проти апартеїду, расистської системи, колишнього білого уряду для придушення чорної більшості. Він/вона страждав/страждала від різних форм репресій: було заборонено брати участь у мітингах, змушували піти у підпілля, і, нарешті,

С

сибірських таборів для ув'язнених у страхітливих умовах, тому що він/вона відмовився/відмовилася звинувачувати інших у злочинах, яких вони не скоювали. Провів/провела перший рік у сирій одиочній камері із заборобою робити вправи, говорити, співати або лежати протягом дня. Пізніше він/вона

Д

арештовано і засуджено до довічного ув'язнення у віці 44. Він/вона провів/провела наступні 28 років свого життя за ґратами, далеко від сім'ї та дітей.

Д

відправлений/відправлена то до одного, то до іншого виправного трудового табору Сибіру, включаючи покарання за допомогу переслідуваному товаришу: найгірше те, що з цих таборів мало хто повернувся живим.

А

«У мене є мрія, що настане день, коли наша нація встане і буде жити, сповідуючи істинний сенс девізу: „Ми вважаємо ці істини самоочевидними: усі люди народжені рівними“. У мене є мрія, що мої четверо дітей в один прекрасний день житимуть в країні, де їх будуть судити не за колір їхньої шкіри, а – за їх характер».

Мартін Лютер Кінг

А

«Ненасильство є найбільшою силою в розпорядженні людства. Воно наймогутніше за зброю масового знищення, розроблену в контексті винахідливості людства».

Мхатма Ганді

В

Народився/народилася в Атланті, штат Джорджія, у 1929 році, коли закон вимагав, щоб чорношкірі займали спеціальні місця в автобусах, театрах і кінотеатрах і пили воду з окремих від білих фонтанів. Коли йому/їй було 28, став/стала співзасновником

В

Народився/народилася в 1869 році, в індуській родині у Гуджараті, коли Індія ще була під владою Британської імперії. Він/вона очолив/очолила боротьбу за незалежність, ніколи не відхиляючись від своєї твердої віри в

С

організації чорних церков, які заохочували ненасильницькі походи, демонстрації і бойкоти проти расової сегрегації. Організація брала участь в акції протесту в Бірмінгемі, штат Алабама, у якому сотні школярів співочих шкіл

С

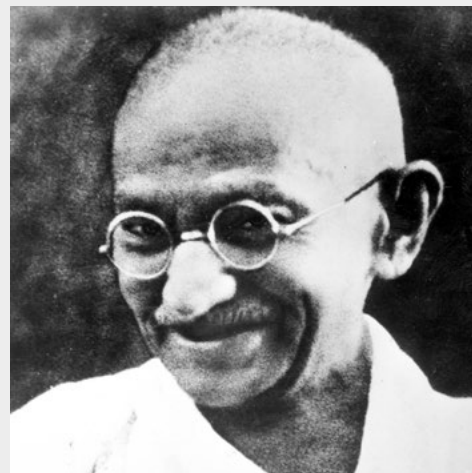
ненасильницький протест і релігійну толерантність, незважаючи на кілька арештів та ув'язнень. Коли індійці вдавалися до насильства один проти одного, або проти британського панування, він/вона постив/постила, поки насильство не припинялося. Він/вона здійснював/здійснювала пішу ходу у 241 миль через Індію

Д

вийшли на вулицю для підтримки. Поліція була змушена застосовувати атаки собак і використовувати пожежників і шланги високого водяного тиску. Його/її було заарештовано і поміщено у в'язницю.

Д

переконавши своїх прихильників сприйняти жорстокість поліції і солдатів без помсти. Він/вона провів/провела в загальному підсумку 2338 днів життя у в'язниці в невпинній боротьбі за мир.

A

«Мені часто хочеться поплакати, але я цього не показую. Я стримую свої почуття... Коли я сплю, мені сниться, що я знову в Аушвіці».

Ціллі Шмідт

A

«На жаль, цю сумну пісню в моїй голові я адресував тим, хто допомагав ув'язненим. Ці почуття в цю темну похмуру пору – я ніколи не забуду жадливі катування. Нехай ці страждання у в'язниці ніколи не торкнуться жодної живої істоти».

Нгаванг Сандрол

B

Народився/народилася в Тюрингії (Німеччина), у родині мандрівних артистів – вихідців із сінті. Він/вона – один/одна з уцілілих у концтаборі Аушвіц-Біркенау, присвятив/присвятила своє життя тому, що розповідає світові про те, що

B

це буддистський чернець/буддистська черниця, вважає, що Тибет повинен бути незалежним від Китаю, і якого/яку було арештовано вперше у десятирічному віці китайською владою. Його/її єдиним злочином була участь у

C

завдав ромському народу нацистський режим. У 1939 році його/її заарештували в Страсбурзі. У матеріалах справи в поліції зазначалося: «Злочин: циган/циганка». Його/її вислали в колонію в Леті (сучасна Чехія), але йому/їй вдалося втекти. Невдовзі після цього його/її знову заарештували. У березні 1943 року його/її депортували

C

мирній демонстрації за незалежність Тибету. Його/її було знову заарештовано у віці 15 років і засуджено до трьох років позбавлення волі. Строк був подовжений, тому що він/вона співав/співала пісні про незалежність у в'язниці; а потім знову на вісім років, тому що він /вона

D

в Аушвіц-Біркенау. У «сімейному таборі циган» голод, спрага, хвороби, насильство та смерть були частиною повсякденного життя. Ризикуючи своїм життям, він/вона крав/крала їжу й одяг, щоб уберегти життя дітей та інших людей у таборі. Двічі його/її ім'я було в списку для газових камер. Утім він/вона двічі тікав/тікала. Нацисти отруїли газом усю його/її родину.

D

вигукнув/вигукнула «Вільний Тибет», стоячи під дощем в тюремному дворі. Сьогодні він / вона має проблеми з нирками, через перенесені катування.

Демократія

Громадянство та участь

Загальні права людини

Рівень 2

Будь-яка

60 хвилин

Виборча кампанія

Наскільки переконливими ви є?

Теми

- Демократія
- Громадянство та участь
- Загальні права людини

Рівень складності Рівень 2

Чисельність групи Будь-яка

Час виконання 60 хвилин

Опис

- Ця діяльність, побудована на дискусії щодо:
- прав і обов'язків, що пов'язані з демократією
  - демократичного обговорення

Відповідні права

- Права брати участь в управлінні та вільних виборах
- Свобода слова
- Свобода думки

Цілі

- Розглянути деякі суперечливі аспекти демократичного суспільства
- Здобути практику та розвивати вміння слухати, дискутувати і переконувати
- Сприяти співпраці та об'єктивності

Матеріали

- Відкрите приміщення, довга стіна і 2 крісла
- Аркуші (A4) і кольорові олівці для позначень
- Скотч
- Невеликі аркуші паперу і ручки для нотаток (за бажанням)

Підготовка

- Зробіть два знаки «погоджуюсь» і «не погоджуюсь» і наклейте їх на початку і в кінці довгої стіни. Переконайтеся, що є достатньо місця, щоб усі учасники/учасниці вишикувалися уздовж стіни по прямій лінії.
- Поставте посеред кімнати крісла на відстані 50 см таким чином, щоб навколо них могли рухатися люди.
- Виберіть одне із запропонованих тверджень або запропонуйте своє

Інструкції

1. Покажіть два знаки з обох кінців стіни і поясніть, що ви зачитаете твердження, з яким вони можуть погодитися більшою або меншою мірою.
2. Прочитайте вголос вибране твердження.
3. Скажіть, щоб учасники/учасниці стали вздовж стіни між двома знаками відповідно до того, «наскільки» вони погоджуються або не погоджуються: якщо вони повністю погоджуються або не погоджуються, то вони мають стояти з відповідного кінця; в іншому випадку вони мають стояти десь між двома знаками.
4. Коли всі стали вздовж лінії, запросіть двох осіб, котрі стоять по двох краях, сісти на два крісла посередині кімнати. Усі інші мають зібратися навколо крісел, ставши за особою, з чією думкою вони погоджуються «найбільше»; або займуть місце в центрі, якщо вони не визначилися.
5. Виділіть обом особам, котрі сидять на кріслах, одну хвилину для викладення свого обґрунтування згоди або незгоди з твердженням. Ніхто не повинен перебивати або допомагати їм. Усі мають слухати мовчки.
6. Після завершення однієї хвилини попросіть інших осіб з групи перейти і стати за тими, хто виступав/виступала першим/першою чи другим/другою (вони не можуть залишатися такими, що не визначилися). Отже, одна група людей – «за» твердження, що обгово-

КЛЮЧОВА ДАТА

19 вересня
День виборчого права

- рюється, а друга – «проти». Дозвольте двом групам окремо одна від одної підготувати аргументи на підтримку своєї позиції і вибрати іншого/іншу виступаючого/виступаючу для презентації цих аргументів.
7. Через 10 хвилин покличете групи і запросіть двох/дві нових/нові виступаючих/виступаючі зайняти місця у кріслах і щоб їхні «прихильники»/«прихильниці» стали навколо.
  8. Надайте кожному виступаючому/кожній виступаючій по три хвилини для презентації аргументів і після цього прихильники/прихильниці з одного чи другого боку можуть перейти в протилежну сторону, якщо аргументи іншої сторони є більш переконливими.
  9. Дайте групам ще по п'ять хвилин окремо попрацювати над своїми аргументами і вибрати третього виступаючого/третю виступаючу. Після виступів знову дозвольте людям помінати свої позиції, якщо вони хочуть.
  10. Зберіть усіх разом для опитування.

Дебрифінг та оцінка

Тепер переходьте до рефлексії процесу і мети обговорення як форми і причин, щоб цінувати плюралістичне суспільство. Намагайтеся знову не втягуватися в обговорення самого питання.

- Чи хтось змінив свою думку в ході дискусії? Якщо так, то які саме аргументи їх переконали?
- Чи люди вважають, що на них вплинули інші речі, ніж аргументи, які були висловлені, наприклад, тиск із боку оточення, емоції або відчуття ворожості?
- Для тих, хто не змінив свою думку в ході обговорення, чи існувала якась мета в обговоренні цих питань? Чи можуть вони уявити існування яких-небудь свідчень, котрі б могли переконати їх змінити свою думку?
- Чому люди дотримуються різних думок? Що слід з цим робити в демократичному суспільстві?
- Чи в демократичному суспільстві слід толерантно ставитися до всіх думок?
- Яке було відчуття, коли під час дискусії їх представляла інша особа, і навпаки, яким було відчуття виступаючого/виступаючої, який/яка повинен/повинна відображати думку своїх прихильників?
- Яке відчуття, коли тебе представляють у політичному житті на місцевому і національному рівні або в організації чи асоціації учасників/учасниць (чи в класі в школі)?
- Які права людини були під загрозою під час цієї вправи?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Перша частина цієї вправи, коли учасники/учасниці розміщуються уздовж лінії, не повинна займати більше декількох хвилин. Необхідно просто встановити «початкову думку» осіб і щоб вони побачили, де вони перебувають порівняно з іншими.

Мета цієї вправи полягає в тому, щоб практикувати навички спілкування і переконання, а також обміркування самих питань. У такий спосіб учасники/учасниці заохочуються думати не лише про суть і презентацію своїх думок, але й про тип і форму аргументів, які будуть найбільш переконливими для людей з іншої сторони. Вони мають перетягнути у свою «партію» максимальну кількість осіб. Час перепочинку між «промовами» вони можуть використати, щоб обдумати позицію протилежної сторони і подумати про те, як її послабити.

Крім запропонованих тем, у вас можуть бути свої, які теж можуть бути використані як основа для дискусії. Важливо вибрати твердження, яке буде контроверсійним у рамках вашої групи.

Зверніть увагу, що на обговорення одного твердження на різних етапах буде витрачено близько 30 хвилин. Якщо ви хочете використати більше тверджень, вам потрібно, відповідно, виділити більше часу.

Рекомендується проявляти гнучкість стосовно порядку подій, з огляду на сильні і слабкі сторони групи і залежно від активності дискусії. Наприклад:

- Ви можете додати один або два інтервали для підготовки групами аргументів, щоб свою точку зору могли презентувати різні виступаючі.
- Якщо ви проводили з групою цю вправу раніше або навіть якщо не проводили, ви можете зберігати елемент несподіванки, змінюючи метод вибору перших виступаючих. Наприклад, ви можете обрати третій по черзі осіб із кожного кінця.
- Під час однієї із перерв для підготовки аргументів ви можете попросити «прихильників/прихильниць» кожного виступаючого/кожної виступаючої попрацювати з виступаючим/виступаючою з протилежного боку, тобто, готувати аргументи проти позиції, до якої вони самі схиляються. Це хороший спосіб змусити людей розглянути протилежний погляд, і це може стати базою для цікавої зміни, якщо люди взагалі не змінюватимуть точки зору.

Ви можете дозволити виступаючим робити нотатки різних аргументів на блокнотному аркуші, який вони можуть використовувати під час виголошення промови.

Ви можете порушити питання, чи «плюралізм» або свобода висловлювань повинна якимось чином обмежуватися в толерантному суспільстві: наприклад, чи мають бути дозволені фашистські чи націоналістичні демонстрації?

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо вас зацікавило питання, як формуються чи змінюються думки, особливо за допомогою ЗМІ, ви можете розглянути вправу «Перша шпальта» на с. 241.

Якщо ви б хотіли продовжити роздумувати над взаємозв'язком між думкою, якої дотримуються люди, та уявленнями і стереотипами, які вони мають про світ, тоді вам може бути цікаво виконати вправу під назвою «Культур-словник (Cultionary)», яка описана в освітній збірці «Усі різні – усі рівні».

Ідеї для вправ

Якщо ви виберете твердження стосовно голосування, вам може бути цікаво продовжити цю вправу, провівши дослідження традицій голосування у вашій місцевій громаді (див. вправу «Голосувати чи не голосувати» на с. 118).

Додаткова інформація

День виборчого права святкується 19 вересня. У цей день у 1893 році в Новій Зеландії право голосу отримали жінки. Нова Зеландія – це перша країна у світі, де було впроваджено універсальне виборче право.

Матеріал для розповсюдження

Твердження для дискусії

- У нас є моральний обов'язок використати свій голос під час виборів.
- Ми маємо дотримуватися всіх законів, навіть несправедливих.
- Єдиними, хто має якусь владу в демократичному суспільстві, є політики/політикині.
- «Люди отримують таких лідерів/лідерок, на яких вони заслуговують».
- Люди зобов'язані контролювати щоденну діяльність уряду.
- Свобода слова означає, що можна казати все, що хочеш.
- Неофашистські партії мають бути заборонені.
- Екстремістам/екстремісткам слід заборонити публічні виступи.
- Голосування повинне стати обов'язковим.
- Не варто голосувати за представників/представниць до шкільної ради, тому що рада лише дискутує і дає рекомендації; вона не може приймати обов'язкових рішень.

Відповідь расизму

Кожен має звертати увагу на випадки расових утисків та проявів расизму і боротися з ними!

Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	4–30 осіб (малі групи: 4–5 осіб)
Час виконання	120 хвилин
Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Дискримінація та нетолерантність • Культура та спорт • Мир та насильство
Опис	<p>У цій вправі учасники/учасниці у ході рольової гри розігрують проблемну ситуацію з метою аналізу таких проблем:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Расизм, стереотипи і культурні відмінності • Розповсюдженість деяких форм расизму та упереджень, зокрема стосовно ромів/ромок • Протидія расизму в школі або інших освітніх закладах
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Рівність у гідності та правах • Свобода від дискримінації • Свобода думки, совісті та релігії
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Поглибити розуміння культурних відмінностей та поняття інституційного расизму • Розвинути навички участі у демократичних процесах, комунікації та співпраці • Сприяти зміцненню почуття відповідальності, справедливості та солідарності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Великі аркуші паперу або папір для фліпчарту та маркери • 4 волонтери/волонтерки для презентації рольової гри • Рольові картки • Методичні вказівки для фасилітаторів/фасилітаторок • Копії правил поведінки у школі та методичні матеріали щодо випадків расистської агресії – по одному екземпляру на двох осіб • Копії матеріалу для розповсюдження «Деякі практичні тези для розгляду» або можна записати тези на великому аркуші паперу • Папір та ручки
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Продивіться опис проблемної ситуації та в разі необхідності адаптуйте її під власні обставини • Виберіть чотирьох волонтерів/волонтерок і попросіть їх підготувати дуже коротку рольову гру, що базується на проблемній ситуації, та представити її іншим учасникам/учасницям групи • Підготуйте п'ять копій карток із описом сцен рольової гри (по одній для кожного/кожної учасника/учасниці рольової гри та одну для фасилітатора/фасилітаторки) • Зробіть копію методичних указівок для фасилітатора/фасилітаторки

Інструкції

Ця вправа складається з двох частин: у першій частині проводиться аналіз нашого розуміння поняття «расизм»; у другій частині спільними зусиллями розробляється політика протидії проявам расизму у вашій школі, клубі чи організації.

Дискримінація та нетолерантність

Культура та спорт

Мир та насильство

Рівень 3

4–30 осіб
(малі групи:
4–5 осіб)

120 хвилин

Частина 1. Аналіз: Що ми розуміємо під терміном «расизм»?

1. Розпочніть вправу з мозкового штурму на тему «Расизм».
2. Випадки прояву расизму та потенційні міжкультурні непорозуміння трапляються щодня. Перейдіть до мозкового штурму на тему того, які щоденні ситуації та яку поведінку люди вважають расистськими.
3. Попросіть чотирьох волонтерів/волонтерок розіграти рольову гру. Видайте їм рольові картки та копії з описом проблемної ситуації і дайте їм 15 хвилин на підготовку.
4. Поясніть решті учасників/учасниць, що вони будуть глядацькою аудиторією. Видайте аркуші паперу та ручки і поясніть, що вони побачать три коротких сценки. Між ними будуть короткі перерви, під час яких усі ті, хто утворюють глядацьку аудиторію, мають записати ключові слова, які стануть тезами для їхніх відповідей.
5. Попросіть волонтерів/волонтерок зіграти рольову гру.
6. Наприкінці проведіть короткий дебрифінг коментарів учасників/учасниць:
  - Що вони записали після першої сценки? Що навело їх на такі висновки?
  - Що учасники/учасниці записали після другої сценки? Що навело їх на такі висновки?
  - Що вони зрозуміли в кінці рольової гри? Які припущення вони робили до того?
7. Продовжіть обговорення того, як, на думку учасників/учасниць, учительський колектив, батько Гюлі та директор/директорка школи могли та мусили б учинити, щоб зрештою перемогла справедливість?

Частина 2. Розробка політики протидії проявам расизму

1. Поясніть, що метою цієї частини вправи є вироблення вказівок щодо того, як необхідно діяти в ситуації прояву расизму, а також розроблення принципів цієї політики для шкіл.
2. Проведіть короткий мозковий штурм щодо різних груп людей у школі, наприклад, учнівства, студентства, вчителства, директора/директорки, прибиральників/прибиральниць, бібліотекарів/бібліотекарок, водіїв/водійок шкільних автобусів, а також контролюючого персоналу, наприклад, наглядачів/наглядачок гральних майданчиків.
3. Далі попросіть усіх присутніх розділитись на малі групи по чотири або п'ять осіб для обговорення обов'язків та відповідальності різних людей, що задіяні в роботі школи, стосовно ситуацій прояву расизму. Дайте групам 30 хвилин для обговорення та підготовки звіту за ключовими запитаннями, записаними на великому аркуші паперу.
4. Запросіть учасників/учасниць знову зібратися разом та відзвітувати про свою роботу. Фасилітатору/фасилітаторці слід робити короткі записи до кожного запитання на фліп-чарті або на дошці.
5. Попросіть учасників/учасниць продивитися правила поведінки або вказівки, що вже існують у їхній школі. Які пункти необхідно вдосконалити?
6. Тепер слід заохотити учасників/учасниць до розробки політики. Нехай кожна маленька група попрацює над одним аспектом (кроком або заходом). Наприклад, якщо необхідно внести до правил поведінки школи загальне положення про расизм та дискримінацію, нехай одна з груп візьметься за його складання. Групи також мають обговорити те, як вони будуть представляти результати своєї роботи на пленумі, наприклад, використовуючи не тільки те, що вони написали, а й картинки, колажі, живі статуї тощо для кращої передачі своїх почуттів.
7. Усією групою обговоріть результати роботи і шляхи реалізації ідей учасників/учасниць.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з аналізу самої вправи та порушених прав людини, які в ній розглядалися, а потім перейдіть до того, чому учасники/учасниці навчилися і якими мають бути їхні подальші дії у зв'язку із цим.

- Наскільки расизм розповсюджений у вашій школі та в суспільстві в цілому?
- Чи ви знаєте про якісь випадки прояву расизму у вашій школі або громаді?
- Чи якісь групи людей зазнають расистських утисків частіше, ніж інші? Які саме групи? Чому? Чи ці самі групи зазнавали таких самих утисків 20 чи 50 років тому?
- Яке ставлення до ромів переважає у вашій країні та в інших країнах Європи?
- Які стереотипи ви маєте стосовно ромів/ромок? Звідки беруться ці стереотипи? Як можна боротися з ними?

КЛЮЧОВА ДАТА

21 березня

Міжнародний день боротьби за ліквідацію расової дискримінації (День антирасизму)

- Які права людини порушуються в розглянутій проблемній ситуації?
- Чи змінилося в результаті вправи ставлення учасників/учасниць до того, що являють собою прояви расизму? Яким чином? Виділіть окремі приклади.
- Хто несе відповідальність за те, щоб ситуації прояву расизму не виникали у вашій школі чи організації?
- Мати політику протидії проявам расизму – це важливо, але не було б краще, якщо б у цьому насамперед не було потреби. Що можна і треба робити, щоб вплинути на прояви расистської поведінки і в школі, і в суспільстві в цілому?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ви маєте бути проінформовані щодо етнічного походження членів/членкинь групи і за потреби адаптувати вправу відповідно до цього. Учасники/учасниці братимуть у вправі більш активну участь, якщо йтиметься про проблеми, що є близькими для групи. З іншого боку, ви маєте бути готові до проявів певних емоцій у ході виконання вправи. Важливо враховувати почуття тих учасників/учасниць, які самі зазнавали дискримінаційного ставлення стосовно себе у школі.

Мозковий штурм – це класичний спосіб розпочати вправу, але ви можете підняти настрій та пробудити зацікавленість учасників/учасниць, розповівши якийсь расистський жарт. Але виберіть такий жарт, об'єктом якого є група, яка не представлена у вашому класі або молодіжній групі. У кожній країні є традиційні жарти над представниками інших націй. Ви можете розпочати дискусію, попросивши учасників/учасниць розповісти пару таких жартів. Потім ви можете перейти до відмежування расистських жартів від нерасистських. Наприклад, чи є жарти про ромів/ромок чи євреїв/єврейок націоналістичними чи расистськими? Це може привести групу до визначення расистського жарту та випадку прояву расизму (див. далі «Додаткова інформація» на с. 104).

У частині 1 пункт 5 ви можете віддати перевагу форум-театру або техніці живих статуй (див. с. 67).

У частині 1 пункт 6 реакція учасників/учасниць може бути дуже емоційною. Це може мати своє відображення у записах, які учасники/учасниці робитимуть у кінці кожної сценки, і вам може бути складно контролювати процес. Краще буде, якщо ви чітко дасте зрозуміти «акторам/акторкам», що вони мають робити.

Може статися, що у кінці частини 2 пункт 4 висновки учасників/учасниць будуть недостатніми для виконання наступного кроку. У такому разі ви можете видати матеріал для розповсюдження «Деякі практичні тези для розгляду» та заохотити групи розробити перші чотири кроки.

Варіації

Вправа може бути адаптована під таку тему, як булінг. Якщо ви обираєте темою булінг, ви можете спочатку використати вправу «А які в нас альтернативи?» на с. 81 перед розробкою політики протидії булінгу.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Здійснюйте моніторинг ситуації та регулярно переглядайте вироблену політику, наприклад, один або два рази на рік. Політику в окремій сфері треба час від часу переглядати, щоб упевнюватися, що вона дійсно відповідає поставленим цілям. У міру того, як змінюється суспільство, так необхідно вдосконалювати і політику поведінки, щоб забезпечити її відповідність новим викликам.

Якщо ви хочете провести агітаційну роботу, вправа «Доста!» на с. 138 допоможе вам розробити акцію.

Ще одна вправа, що розглядає проблему упередження та дискримінації, це «Моє життя – не шоу!» на с. 196. Тема цієї вправи – кібербулінг. Якщо група хоче розглянути проблему дискримінації стосовно людей з інвалідністю, ви можете використати вправу «Спорт для всіх» на с. 280.

Ідеї для вправ

Продовжуйте працювати над розробкою політики у вашій школі чи організації та сприяйте її впровадженню. Група може також приєднатися до антирасистських проєктів в інших країнах. Наприклад, можна взяти участь у проєкті «Schools Without Racism» («Школи без расизму») – програмі, яка передбачає, що принаймні 60 % шкільного населення підпишуть і впровадять антидискримінаційну постанову: <http://members.multimania.nl/astrada/szr/swr.html>.

Додаткова інформація

Визначення расизму

Расизм, у загальних рисах, полягає у вчинках, словах або стилі поведінки, що підносить або принижує людей через їхній колір шкіри, культуру або етнічне походження. Його малопомітні прояви мають такий самий руйнівний ефект, що й очевидні.

Інституціоналізований расизм можна визначити як загальну неспроможність певної організації надати повноцінні професійні послуги людям через їхній колір шкіри, культуру або етнічне походження. Таке явище проявляється у діях, ставленні та поведінці, що прирівнюються до дискримінації, у вигляді несвідомих упереджень, невігластва, неуваги та расистських стереотипів, що принижують представників/представниць національних меншин. Прояви расизму та утиски можуть мати місце у будь-якому навчальному закладі, незалежно від кількості учнів/учениць із різним етнічним походженням.

Випадок прояву расизму – це будь-який випадок, що може класифікуватися як расистський стосовно жертви або будь-якої іншої особи. Наприклад:

Фізичний утиск: включає в себе найбільш очевидні приклади насильства або фізичного залякування як дітей, так і дорослих з національних меншин, а також випадки «незначного» залякування, які можуть мати кумулятивний ефект.

Вербальний утиск: найбільш яскраві приклади – це лайка в бік представників/представниць національних меншин або глузування з приводу походження або культурних звичок особи (наприклад, музики, одягу, кулінарних звичок). Це можуть бути й інші форми менш очевидної словесної образи за участю вчительства, учнівства та інших дорослих, зокрема спонтанні зауваження расистського змісту, що завдають кривди.

Небажання співпрацювати, неповага: відмова співпрацювати або неповага до учнівства, студентства, вчительського кола, тренерства та інших людей, що є представниками/представницями національних меншин, у шкільному/освітньому середовищі можуть стати підґрунтям для прояву расизму, якщо є підтвердження расистської мотивації або якщо «жертва» визнає мотивом конфлікту расизм. Неповага також може бути несвідомою, наприклад, якщо вчитель/вчителька або тренер/тренерка проявляє необізнаність щодо культурних норм, прийнятних для певного учня/певної учениці, таким чином, що жертва почувається збентежено і некомфортно.

Інші прояви: расистські жарти і використання специфічної расистської лексики, расистські значки, бейджі, футболки тощо, расистські графіті, розповсюдження расистської літератури або плакатів, наявність расистських або фашистських організацій у школі чи біля неї або ж створення дорослими стереотипів, які можуть призвести до дискримінації.

Багато випадків проявів расизму будуть мати менш очевидну форму. Такі підступні дії найбільш складно вирізнити і протидіяти їм. Багато таких випадків за участю школярства або студентства відбуваються за відсутності вчителів/вчительок або інших дорослих. Таким чином, дуже важливо, щоб школи розробляли стратегії, які б допомагали усім членам/члениням шкільної громади проявляти небайдужість, відчувати відповідальність щодо таких випадків, а також повідомляти про них і протидіяти їм.

Подальшу інформацію щодо расизму, антисемітизму, неприязні стосовно ромів/ромок, ромофобії ви можете знайти в підрозділі «Дискримінація та нетерпимість» розділу 5.

Матеріал для розповсюдження

Рольові картки

Рольова картка – директор/директорка школи

Для тебе найважливіше – це репутація школи стосовно безпеки та крадіжок.

Рольова картка – учитель/вчителька 1

Ти помічаєш, що, окрім грошей, у школі зникають й інші речі. Ти звернув/звернула увагу, що минулого тижня Гюла прийшов до школи з мобільним телефоном.

Рольова картка – учитель/вчителька 2

Ти – класний керівник/класна керівниця Гюли. Ти знаєш його досить добре, і він тобі подобається. Він хороший, уважний хлопець. Він старанно вчиться, але не має друзів.

Рольова картка – батько

Гюла – хороший хлопець. Ти знаєш, наскільки важливим є навчання, і завжди перевіряєш, чи Гюла зробив домашнє завдання, перш ніж відпустити його пограти у футбол. Минулого тижня був його день народження.

Проблемна ситуація

Усі сценки відбуваються в кабінеті директора/директорки.

Сценка 1: Директор/директорка, вчитель/вчителька 1 і вчитель/вчителька 2

Директор/директорка, вчитель/вчителька 1 і вчитель/вчителька 2 обговорюють нещодавній бум кишенькових крадіжок у школі та свою реакцію на цю проблему. Було кілька випадків: наприклад, усе почалося зі зникнення ручки, а після цього зникло ще кілька речей, переважно гроші.

З'явилися різні чутки щодо того, хто це міг би бути, і найпоширенішою є версія, що винуватцем є ромський хлопчик Гюла.

Час: 3–5 хвилин

Сценка 2: Директор/директорка, батько Гюли і вчитель/вчителька 1

Директор/директорка тисне на батька, щоб той визнав, що саме його син чинив крадіжки. Батько стверджує, що Гюла не став би такого робити. Все ж таки він просить вибачення і пропонує відшкодувати вкрадену суму.

Вчителям/вчителькам незручно через цю ситуацію, і вони обіцяють тримати все в таємниці. Гюла може залишитися в школі, але батько має краще слідкувати за сином.

Час: 3–5 хвилин

Сценка 3: Директор/директорка і вчитель/вчителька 2

Директор/директорка і вчитель/вчителька 1 обговорюють покращення атмосфери в школі. Вони радіють – проблему, здається, розв'язано. Заходить вчитель/вчителька 2: він/вона повідомляє, що поліція щойно заарештувала біля шкільних воріт учня (не Гюлу) за кишенькові крадіжки. Очевидно, цей учень зізнався у тому, що вкрав усі гроші.

Вони діляться враженнями від почутої новини.

Час: 3–5 хвилин

Методичні рекомендації для фасилітатора/фасилітаторки

Нехай волонтери/волонтерки розіграють рольову гру. У перервах між сценками вам слід поставити глядацькій аудиторії запитання, а вона запише ключові слова, які резюмують її відповідь на цій стадії презентації.

Перша перерва. Перше запитання до глядацької аудиторії: Якщо б ви були директором/директоркою, що б ви зробили?

Друга перерва. Друге запитання до глядацької аудиторії: Чи вважаєте ви, що проблема була вирішена справедливо?

Третя перерва. Третє запитання до глядацької аудиторії: Що ви тепер думаєте?

Деякі практичні тези для розгляду стосовно розробки антирасистської політики

У справі протидії расовим утискам та проявам расизму необхідно, щоб уся школа (організація) брала участь у розробці та впровадженні антирасистської політики. Важливо також, щоб підходи до вирішення проблеми проявів расизму вписувались у загальну політику і встановлений порядок роботи. Проблеми мають розглядатися як «особливі, але не окремі».

Деякі практичні тези для розгляду:

- Необхідно розробити чіткі положення, які б давали зрозуміти, що не може бути допущено жодного прояву расизму або расового утиску.
- Обов'язково має бути чітко визначена процедура, яка буде застосовуватися у разі прояву расизму.
- Загальний шкільний підхід, у тому числі процедури та узгоджені дії щодо протидії проявам расизму, має розповсюджуватися на всіх членів/членкинь шкільної громади: завідувачів/завідувачок, персонал (учительський та неучительський), батьків, учнівство, студентство та відвідувачів/відвідувачок.
- Повинно бути чітке розуміння, що кожен член/членкиня шкільного колективу має бути відповідальним і уважним у плані расизму, а також запобігати його проявам.
- Підхід у цій справі має бути послідовним, тобто таким, щоб кожен усвідомлював, що від нього очікується.
- Усім слід розуміти, що реакція на прояв расизму має бути миттєвою, як тільки випадок стався або коли про нього повідомили.
- Будь-яка подальша реакція на випадок має надійти протягом визначеного строку.

Джерело: <http://www.northants-ecl.gov.uk/apps/IPS/msc/rig/hme.asp>

Віруючі

Права людини є універсальним стандартом. Вони є компонентом кожної релігії і кожної цивілізації.

Ширін Ебаді

Рівень складності	Рівень 3
Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Релігія та віра • Культура та спорт • Дискримінація та нетолерантність
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 4–5 осіб)
Час виконання	180 хвилин
Опис	Учасники/учасниці порівнюють і протиставляють свої різноманітні вірування
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Свобода релігійних вірувань • Свобода переконань та інформації • Свобода від дискримінації
Питання, що розкриваються	<ul style="list-style-type: none"> • Релігійне розмаїття • Сприйняття релігії та її вплив на життя молоді • Знання про різні релігії та їхні принципи в ставленні до духовних та світських питань
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Дізнатися про різні системи вірувань та релігій • Розвинути критичне мислення • Культурвати сприйняття різноманітності вірувань та релігій
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Копії заяв-карток (один набір на малу групу) • Зручні місця для малих груп для сидіння та обговорювання • Фасилітатор/фасилітаторка для кожної малої групи
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Виріжте картки • Прочитайте додаткову інформацію про релігію та віру в розділі 5

Інструкції

1. Поясніть, що в цій вправі учасники/учасниці будуть обговорювати свої переконання та віру, деякі люди можуть бути глибоко релігійними, інші не дуже, а деякі, можливо, не сповідують ніякої релігії. Мета полягає в тому, щоб прийти до глибшого розуміння статті 18 Загальної декларації прав людини шляхом особистого обміну поглядами, і в тому, щоб мислити критично про різні способи, які надають нам сенс життя.
2. Дуже чітко поясніть учасникам/учасницям: вони мають знати, що вони говорять і як вони виражають себе. Захист релігійних переконань так само, як і релігійних символів, від образ і наклепу підпадає під сферу свободи релігії. Проте захист свободи думки та слова не означає повного імунітету від критики переконань. Таким чином, чесний, відкритий запит прийнятний тоді, коли висловлювання не є мотивовані забобами та дискримінацією.
3. Розділіть усіх на малі групи приблизно по 4–5 осіб і попросіть їх відобразити індивідуально їхні особисті переконання за 3–4 хвилини. Наприклад, якщо у них є релігія, наскільки тісно вони дотримуються віровчення і ритуалів?
4. Потім як фасилітатор/фасилітаторка, попросіть учасників/учасниць розказати про їхню першу участь у релігійній церемонії.
5. Тепер розмістіть картки лицьовою стороною вниз у середині групи. Скажіть учасникам/учасницям, що у них є одна година і вони мають провести короткі обговорення, щоб мати змогу пройти через стільки карток, скільки можливо. Таким чином, вони отримають широке

Релігія та віра

Культура та спорт

Дискримінація та нетолерантність

Рівень 3

Будь-яка (малі групи: 4–5 осіб)

180 хвилин

- бачення проблем, пізніше вони можуть обговорити теми, які сприяли створенню особливого інтересу.
6. Поясніть, що в кожному турі учасник/учасниця бере картку, читає її текст у голос, а потім коментує прочитане. Потім інші учасники/учасниці мають можливість навести свої приклади зі своєї релігії або досвіду.
  7. Потім переходьте до наступного раунду, з іншим гравцем/іншою гравчиною та картою.
  8. Коли всі картки будуть обговорені або час закінчиться, переходьте до обговорення (у тих же групах).

Дебрифінг та оцінка

- Чи відчували учасники/учасниці складнощі з будь-яким із тверджень? Чому?
- Чи були які-небудь факти, переконання, ставлення до вашої життєвої позиції, які вас здивували?
- Що люди мають спільного, незважаючи на їх різні позиції в житті?
- Які принципові відмінності були між позиціями життя людей? Чи є вони непримиренними?
- Чому так важливо знати про позиції в житті інших людей? Наскільки ви неосвічені щодо цього? Чи маєте ви знати про них більше?
- Беручи до уваги, що свобода релігії та переконань є правом людини, наскільки легко поважати людей, коли ви абсолютно не згодні з їхньою життєвою позицією?
- Якою мірою неосвіченість і упередження про різні позиції життя відіграють роль в уявленні людей один про одного?
- Чи всі мають свободу віри і релігії у вашій країні? Чому так, а чому ні?
- Які форми порушень свободи віри та релігії трапляються у вашій країні?
- Якою мірою мають свобода думки, совісті та релігії дозволяти розпізнавальну практику всередині громади віруючих, які можуть відрізнятись від суспільства в цілому?
- Що потрібно мати на увазі при плануванні заходів для всієї групи, наприклад, пікніка, спортивних заходів або вихідних для мешканців/мешканок будинків, так, щоб кожен/кожна міг/могла брати участь, незалежно від їх релігії або переконань?
- Іноді при організації подій може бути важко задовольнити потреби кожного/кожної щодо релігії або інших переконань. Як ви намагаєтесь знайти рішення? Якщо ви маєте йти на компроміси, як ви обираєте пріоритети залежно від потреб різних людей?
- Що було найцікавішим із того, що ви дізналися під час цієї діяльності?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ця вправа має справу з уразливою та делікатною темою, тому важливо, щоб кожен/кожна почувся/почувалася комфортно. Розпочніть вправу у спокійній манері; спокійна та тиха обстановка допоможе. Будьте впевнені: усі знають, що їх не змушують казати або пояснювати більше, ніж вони хочуть, або відчують, що можуть.

Поважайте внески та обмеження учасників/учасниць; не кожен здатний пояснити, чому те чи інше здійснюється в їх релігії, особливо якщо вони росли і здобували освіту в середовищі певної релігії з раннього віку. У цьому розумінні релігія дуже схожа на культуру: ви схильні сприймати і вважати ваші цінності та культурні традиції як «природні».

Остерігайтеся тиску з боку одноліток. Не дозволяйте учасникам/учасницям потрапити в оборонну позицію щодо їх релігії або переконань (наприклад, хтось каже: «Як ти можеш бути прихильником/прихильницею цієї релігії і приймати...?»).

Уникайте занурювання в занадто дрібні деталі. Зверніть увагу на колоду карток і переконайтеся, що у вас буде достатньо часу для більшості з них. Дозвольте обговоренню природно випливати і втручайтеся тільки тоді, коли відчуваєте, що питання вичерпано, або що є ризик зайти надто далеко, або коли «домінує» чиесь переконання.

Будьте готові зробити свій внесок із додатковою інформацією, особливо про релігії, що не були представлені, в групі або граючи в гру «Адвокат диявола».

Якщо ви можете, проводьте вправу зі співфасилітаторами/співфасилітаторками для кожної групи, для проведення оцінювання та підбиття підсумків у малих групах; якщо ж у вас немає співфасилітаторів/співфасилітаторок, перевірте, чи можна підготувати кількох волонтерів/волонтерок із числа учасників/учасниць, щоб допомогти вам у цьому. Це може бути важливим, залежно від групи, поважати внесок і досвід кожного/кожної і переконатися, що опитування є конструктивним. Якщо ви не можете покладатися на співфасилітаторів/співфасилітаторок, то влаштуйте оцінювання в загальному колі учасників/учасниць.

Віра, за визначенням, не може бути пояснена раціональними аргументами і ви маєте обмежити спроби оскаржити релігійні переконання раціональними аргументами. Можливо, вам доведеться підкреслити, що важливо поважати право кожного на свободу думки, совісті і релігії; це не означає, що ви маєте поважати те, у що інші вірять, але ви маєте поважати їх право вірити в те, у що вони хочуть. Пам'ятайте, що для розвитку критичного мислення важливою метою є освіта в області прав людини і порівняння різних позицій життя допоможе людям переконатися, що їх вибір думки не скасовує вибору інших. Сподіваємося, що у ході дискусії після цієї вправи учасники/учасниці дійдуть розуміння, що їх вибір не є абсолютним, а є відносним. Дискусія також ознайомить їх із сильними та слабкими сторонами в кожній школі чи традиції. Релігійний фанатизм і ксенофобія зазвичай виникають за суворої вибіркової мислення та відмови від плюралізму. Жодна релігія не є монолітною, а отже, жодна окрема розповідь у релігії не є авторитетною і представницькою, не кажучи вже про те, що вона не перевищує всіх інших оповідань або інтерпретацій в інших релігійних традиціях.

Варіації

Якщо ви будете проводити вправу з декількома малими групами, то гарною ідеєю буде об'єднатися у коло (круглий стіл). Таким чином, учасники/учасниці сидітимуть один/одна перед одним/одною. Розподіліться на групи і розпочніть пленарне засідання, попросіть групи розглянути такі питання і будьте готові також відповісти.

- Наведіть приклади ігнорування та упередженого ставлення до релігійних і нерелігійних традицій у вашій країні.
- Що ми можемо зробити, щоб зменшити ігнорування та упередження?

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо ви провели цю вправу з монорелігійною групою, є багато можливостей для подальшого обговорення. Перейдіть на сайт: <http://www.religioustolerance.org> і скопіюйте список релігій і нетеїстичних релігій та етичних систем. Поставте групі запитання, чи чули вони що-небудь про це і що саме вони знають.

Ви можете дослідити історію розвитку різних вірувань, зробивши табличку термінів. Подивіться на «Варіації» у вправі «Хронологія» на с. 307.

Пауло Фрейре сказав: «Навчатися – означає вірити в зміни». Якщо група хотіла б обговорити, що таке освіта і як вона відповідає або не відповідає потребам людей, то група може зацікавитися вправою «Нехай кожен голос буде почутий» на с. 218.

Ідеї для вправ

Залежно від контексту, у якому ви і учасники/учасниці живете або працюєте, може бути цікаво відвідати релігійний чи громадський центр іншої релігії і поспілкуватися з їхніми молодіжними групами для того, щоб обговорити можливі спільні дії. Вони можуть включати:

КЛЮЧОВА ДАТА

16 листопада
Міжнародний день
толерантності

- події в День прав людини (10 грудня);
- взаємні запрошення з нагоди важливих релігійних свят / урочистостей;
- спільні дії на користь бідних і нужденних.

Додаткова інформація

Стаття 18 Загальної декларації прав людини стверджує: кожен має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу, або самотійно, або спільно з публічними або приватними громадами сповідувати свою релігію або переконання в ученні, богослужінні та статуті релігійного ордену.

Для виконання цієї вправи, щоб включити якнайбільше число систем вірувань, ми використовуємо визначення релігії із сайту www.religioustolerance.org: «Релігія – це будь-яка конкретна система вірувань про божество, часто за участю ритуалів, кодексу етики та філософії життя». Термін «релігія» належить як до особистої практики, що стосується общинної віри, так і до ритуалів групи, які впливають із загальних переконань. Альтернативи релігії включають атеїзм, скептицизм, вільну думку та гуманізм.

У цій вправі ми орієнтуємося на «свободу думки, совісті і релігії», які є правом сповідувати яку-небудь релігію чи ні, залежно від особистого вибору. Таким чином, ми використовуємо термін «життєва позиція» як загальний ярлик, який охоплює як релігію, так і альтернативи релігії, без будь-якої дискримінації на користь того або іншого. Під терміном «життєва позиція» ми маємо на увазі рамки ідей, які допомагають нам зрозуміти світ і знайти сенс і цінність у житті. Багато життєвих позицій є чітко релігійними, наприклад, християнство, індуїзм та іслам. Деякі життєві позиції не є релігійними, такі як діалектичний матеріалізм Карла Маркса і його послідовників, об'єктивізм Айна Ренда та гуманізм. Інші життєві позиції, такі як буддизм і конфуціанство, традиційно класифікуються як релігії, але багато послідовників не згодні з цією класифікацією, аргументуючи це тим, що їхні переконання не включають в себе божество, тому буддизм та конфуціанство є філософіями. Поняття «життєва позиція» охоплює усіх їх.

Отже, проста у використанні інформація про основні віри практикується в усьому світі, її можна знайти на інтернет-сайтах Ініціативи об'єднаних релігій (www.uri.org) і Онтаріо Консультанти з релігійної толерантності (www.religioustolerance.org).

Ця вправа розвиває ідеї вправи «Віруючі» з «Мозаїки» (Mosaic), посібника з євросередземноморської молодіжної роботи, опублікованій в рамках партнерства між Європейською комісією та Радою Європи у сфері молоді.

Картки

У нас є спеціальні обряди, щоб заохотити дітей прийняти нашу життєву позицію.	У нас є специфічні обряди і норми для поховань і похоронів.
Чоловіки і жінки мають різні функції і ролі в нашій життєвій позиції, наприклад, щодо проведення церемоній.	У нас є конкретний термін у календарі для проведення посту.
Злочини та дискримінації були скоєні або виконуються нині в ім'я моєї життєвої позиції.	Нас вчать допомагати нужденним і бідним.
У нас є конкретне уявлення про гомосексуальність.	Ми носимо символи або спеціальний одяг.
Наша життєва позиція має певні моральні норми і правила щодо шлюбу, сексуального життя.	У нас є специфічний погляд з приводу абортів.
Наша життєва позиція основана на священних книгах або писаннях.	Ми віримо в цінність життя як у найголовнішу річ для збереження світу.
Наша життєва позиція вчить толерантному ставленню до інших релігій та вірувань.	Наша життєва позиція сформована пророками, які визнані як носії божественних послань.
Ми віримо в життя після смерті і в остаточний суд.	У нас є важливі святкування, які визнані як свята в наших країнах.
Ми віддаємо данину поваги мертвим принаймні раз на рік і відвідуємо цвинтарі.	У нас є власний календар, який часто відрізняється від громадянського. Наш Новий рік не першого січня.
Ми організуємо школи і класи, де дітей вчать нашої життєвої позиції.	Ми віримо, що життя – не тільки матеріальні речі, але й суттєвий духовний вимір.
У нас є власна історія про те, як був створений світ.	У нас є певні уявлення про те, з ким ми маємо або не маємо одружуватися.
Наша життєва позиція вчить не тільки духовності, а також того, як має функціонувати суспільство.	Нас часто не розуміють, а іноді і ведуть дискримінацію проти нас.
Зазвичай ми молимося кілька разів на день.	У нас є один день на тиждень, коли ми не маємо працювати, але маємо проходити спеціальну церемонію, щоб поважати наші переконання.
Ми вважаємо, що у нас є особливі стосунки з Творцем.	Ми контролюємо наше власне життя.
Ми вважаємо, що сенс і мета життя – у постійному творчому пошуку.	Любов є важливим способом викладення нашої життєвої позиції.
Наша життєва позиція забезпечує етичні рамки і чітко визначені моральні цінності.	Духовність, почуття здивування, що ти є частиною чогось більшого, ніж ми самі, пізнаються через ритуали нашої життєвої позиції.

Всі рівні — всі різні

Усі люди є однаковими і водночас різними. Слід поважати загальну рівність і відмінність¹.

Рівень складності Рівень 2

Час виконання 40 хвилин

Чисельність групи 6–60 осіб (малі групи: 3–4 особи)

Теми

- Дискримінація та нетолерантність
- Глобалізація
- Засоби масової інформації

Опис Це невеликий тест, достатньо провокаційний, щоб бути цікавим за своєю суттю, але також є основою для ефективного групового обговорення сприйняття і стереотипів

Відповідні права

- Рівність у повазі
- Право на права та свободи без якихось розмежувань
- Право на національність

Цілі

- Сприяти розумінню універсальності прав людини
- Розвинути вміння читати інформацію критично і самостійно
- Сприяти усвідомленню етноцентризму і упередженості до себе та інших, а також виробити міжкультурні навички

Матеріали

- Матеріал для розповсюдження
- Ручки або олівці, по одному на кожного/кожну
- Великий аркуш паперу (A3) або папір для фліпчарту і маркер

Підготовка Зробіть копії матеріалу для розповсюдження, по одній копія на кожного учасника/кожну учасницю. Як варіант, напишіть його на дошці або використовуйте проектор

Інструкції

1. Скажіть учасникам/учасницям, що наступна вправа є свого роду перевіркою, але її метою є не встановити, хто праві, а хто помилилися, це лише відправна точка для початку розмови.
2. Роздайте або напишіть дві цитати. Дайте п'ять хвилин учасникам/учасницям, щоб прочитати ці цитати.
3. Потім попросіть кожного учасника/кожну учасницю визначити:
  - а) джерело першої цитати; з якої книги або документа ця цитата;
  - б) з якої країни/регіону світу автор/авторка другої цитати?
4. Коли все буде готово, розділіть усіх на малі групи по три особи. Дайте 20 хвилин на обговорення та аналіз їх індивідуального вибору. Вони мають подумати над наведеними нижче питаннями і мають бути здатними дати спільну відповідь.
  - Чому вони віддали перевагу одній відповіді серед усіх інших?
  - Що кажуть тексти про авторів/авторок?
  - Чому автори/авторки пишуть ці тексти?
  - Які коментарі у них є щодо цих цитат?
5. Коли групи закінчать роботу, зберіть відповіді на перше питання (а) від кожної групи. Запропонуйте групам викласти причини, які привели їх до такого вибору. Потім зберіть відповіді на друге питання (б). Запишіть відповіді в лекційних матеріалах.
6. Вкажіть автора – Саїд Аль-Андалусі (з Іспанії) і перейдіть до аналізу та оцінки.

Дискримінація та нетолерантність

Глобалізація

Засоби масової інформації

Рівень 2

6–60 осіб
(малі групи:
3–4 особи)

40 хвилин

¹ Декларація прав і обов'язків людини, запропонована молодими людьми, 1989 рік

Дебрифінг та оцінка

Необхідно почати з короткого опису діяльності, а потім, якщо ви бачите, що група готова до цього, перейти до тлумачення поняття упередженості й етноцентризму. Далі відповіді на наведені нижче питання (у великих групах або малих, якщо це необхідно).

- Чи здивувала учасників/учасниць відповідь?
- Яким чином люди зробили свій перший вибір? Чи вибір оснований на здогадках, інтуїції або на реальних знаннях?
- Чи змінили люди свою думку з приводу свого вибору в ході обговорення в малих групах? Що змусило їх змінити свою думку? Тиск з боку однолітків? Сильні аргументи?
- Як учасники/учасниці захищали свої погляди в малих групах? Вони наполягали на своєму виборі слабо чи сильно?
- Чому автор/авторка описує людей з Північної Європи таким чином?
- Які натяки дає нам другий текст про автора/авторку, про його/її зовнішність і про його/її культуру?
- Наскільки погляди автора/авторки відображають його/її власний етноцентризм і упередженість? Чи справедливо стверджувати, що в той час культура народів Північної Європи була менш «цивілізованою», ніж культура країни, у якій жив/жила автор/авторка?
- Чи можуть учасники/учасниці навести приклади випадків про інших людей, з якими так само поводитися, про які вони чули або читали? Як сприйматиметься той факт, що ці люди засуджуватимуться?
- Коли людей не цінують за те, якими вони є, які наслідки часто відбуваються? Чи можуть вони навести приклади з минулого або із сьогодення?
- Що ми маємо зробити, щоб протистояти впливу упередженості? Чи є люди або групи людей з країн-учасників, які також стали жертвами зневажливого ставлення до себе? Які саме?
- Освіта є єдиним способом боротьби з упередженістю. Що ще необхідно зробити?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Уривки були взяті з книги відомого вченого з Андалусії (зараз це Іспанія), який народився в 1029/420 році. Саїд Аль Андалусі був ученим, що прославився своєю мудрістю і знаннями. Для нього цивілізація і наука були тісно пов'язані зі знанням Священного Корану. Він був обізнаний не лише в області релігії, але й знав арабську літературу, медицину, математику, астрономію та інші науки.

Слід пам'ятати, що для автора центром «цивілізації» того часу був басейн Середземного моря, а особливо Арабські королівства навколо нього. Наука не була настільки розвинута на Півночі, яку Саїд називає Північною Європою, порівняно з арабським світом, Персією, Китаєм та Індією.

Будьте готовими до того, що залежно від групи вам може знадобитися дати учасникам/учасницям зрозуміти, як слід читати тексти більш критично. Можливо, вам доведеться зазначити, що з другого тексту відомо багато інформації про автора/авторку, його/її зовнішній вигляд, його/її культуру, наприклад те, що він/вона мав/мала кучеряве волосся і темний колір шкіри. Критичний спосіб читання передбачає не тільки розуміння змісту тексту, але й осмислення його контексту, ким є автор/авторка і чому він/вона пише, чим він/вона займається. Усвідомлення цього – це важливий крок до розуміння того, як потрібно читати всі повідомлення (історія, новини, вірші, тексти пісень і т. д.), а також знати ті цінності, які вони передають. Один зі способів пояснити питання етноцентризму – довести учасникам/учасницям той факт, що Саїд із його темною шкірою і кучерявим волоссям є чітким прикладом для осмислення «протилежності» – це людина, яка для більшості людей у Європі не може вважатися «нормальною». Важливо також те, що за допомогою обговорення ви допомагаєте учасникам/учасницям зрозуміти, що культурні відмінності не роблять людей «кращими»

КЛЮЧОВА ДАТА

5 травня
День Європи

чи «гіршими» за інших. Ви маєте довести, що важко не судити інших без упередження, тому що ми приймаємо наші культурні бачення за «норму». Для того, щоб оцінити це, необхідно встановити, що визнання нашого власного етноцентризму є важливим кроком на шляху до визнання його іншими і до успішного спілкування з людьми, які представляють інші культури.

Залиште додатковий час наприкінці виконання вправи, щоб у вас була можливість для подальшого обговорення питання та ідей, які були порушені. Наприклад, ви можете заглибитися в аналіз або обговорення різних варіантів викладання історії з різних сторін, а також, як багато (або як мало) ми в Європі вчимо про інші культури.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо ви хочете продовжити роботу над ідеями щодо універсальності прав людини, ви можете використовувати вправи «Інсценування», що описані на с. 162, які включають у себе креативність і гру.

Ідеї для вправ

Пошукайте в газетах і в інтернеті різні версії сучасних або історичних подій, які відбулися у вашій країні/суспільстві, і порівняйте інформацію з різних сторін/груп, об'єднаних спільними інтересами. Вебсайт Voxeurop – чудове джерело новин, опублікованих у різних газетах різних країн та різними мовами: <https://voxeurop.eu/>.

Іншим джерелом може бути незалежний медіацентр Indymedia, який об'єднує багато незалежних організацій засобів масової інформації і сотні журналістів, які пропонують інформацію для широких верств населення і некомерційне висвітлення подій. Він є доступним різними мовами: <http://www.indymedia.org/en/>.

Матеріал для розповсюдження

Всі рівні — всі різні (вікторина)

Примітка.

Уривок з «Книги категорій націй – Наука часів середньовіччя», Саїд Аль Андалусі, переклав Сема ан І. Салем і Алок Кумак, Університет Техаської преси, Остін, 1991 рік

а) Яке джерело запропонованого тексту? З яких книг або документів уривки?

«Всі люди на землі — від сходу до заходу, від півночі до півдня — складають єдину групу; (вони) відрізняються за трьома основними ознаками: поведінка, зовнішність і мова».

Виберіть одну з наведених відповідей:

а) Декларація ЮНЕСКО про расизм, 1958 рік	д) Саїд Аль Андалусі, 1029/420 рік
б) Геродот «Історії», приблизно 430 рік до н. е.	е) Марко Поло «Подорож», 1300 рік н. е.
в) Веди, Індія, приблизно 3000 рік до н. е.	ж) Нічого з перерахованого вище
г) Звіт молодіжної компанії «Усі різні – усі рівні», Рада Європи, 1996	

б) З якої країни / регіону світу походить автор/авторка наведеного тексту?

«Ті люди, які живуть на крайній півночі (Європи...), страждають від того, що вони знаходяться занадто далеко від сонця. Їх повітря холодне і небо хмарне. Тому їх темперамент холодний, а їх поведінка є грубою. В результаті їх тіла стали незвичайними, шкіра стала білою, а волосся звисає донизу. Вони втратили гостроту розуму і гостроту сприйняття. Їх здолали неосвіченість і лінь, вони вражені безсиллям і тупістю».

Виберіть одну з наведених відповідей:

- а) Китай   б) Європа   в) Індія   г) Африка   д) Персія   е) Нічого з перерахованого вище

Героїні та герої

Він/вона – мій герой/моя героїня! А хто твої?

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Гендер • Дискримінація та нетолерантність • Громадянство та участь
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 5–7 осіб)
Час виконання	60 хвилин
Опис	<p>Це заняття передбачає індивідуальну, групову та загальну роботу, обмін думками та дискусію про:</p> <ul style="list-style-type: none"> • героїнь і героїв як символи соціалізації та культури • укоріненість гендерних стереотипів у нашій історії, культурі і в повсякденному житті
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на рівність • Свобода від дискримінації • Свобода думок і їх вираження
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Показати, чому існують різні точки зору на історичні події • Розвинути навички критичного аналізу • Сприяти цікавості, відкритості і почуттю справедливості
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Папір і ручки (не обов'язково, але бажано по одній червоній і одній синій на кожного учасника/кожну учасницю) • Фліпчарт і маркери

Інструкції

1. Дайте учасникам/учасницям п'ять хвилин подумати над тим, які національні героїні та герої (з історії або сьогодення) викликають у них найбільше захоплення.
2. Роздайте папір і ручки й попросіть усіх накреслити дві колонки. До першої вони мають вписати (користуючись червоною ручкою) імена трьох-чотирьох героїнь, додавши коротку характеристику про те, хто вони та що зробили для своєї країни. Внизу аркуша треба написати ключові слова цих характеристик, які в них асоціюються з героїнями в цілому.
3. Те саме треба зробити з іменами трьох-чотирьох героїв, вписавши їх (синьою ручкою) до другої колонки.
4. Тепер запропонуйте учасникам/учасницям розділитися на менші групи, приблизно по 5–7 осіб, і обговорити вибір кожного стосовно героїнь та героїв. Поставте їм завдання дійти згоди щодо чотирьох найдостойніших героїнь і чотирьох найдостойніших героїв.
5. Зберіть усіх знову разом і напишіть на фліпчарті у дві колонки імена героїнь і героїв кожної групи. Додайте ключові слова щодо їх характеристик.
6. Обговоріть перелік характеристик і використання героїнь і героїв як рольових моделей, а також міру їхньої гендерної стереотипності. Потім переходьте до опитування.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з аналізу того, про що довідалися учасники/учасниці стосовно героїнь і героїв, а потім перейдіть до розмови про стереотипи взагалі та про їх вплив на уявлення та вчинки людей.

- До якого типу людей належать обрані учасниками/учасницями герої і героїні? (Звичайні люди? Монархи?) Що вони робили? (Боролися? Писали вірші?) Як учасники/учасниці дізналися про них?

Гендер

Дискримінація та нетолерантність

Громадянство та участь

Рівень 2

Будь-яка (малі групи: 5–7 осіб)

60 хвилин

- У чому схожість і відмінність між двома переліками характеристик?
- Які цінності відстоювали ці героїні та герої? Чи були ці цінності однаковими для тих і інших, чи між ними є відмінності?
- Що люди розуміють під словом «стереотип»? Наскільки стереотипи відповідають дійсності?
- Чи завжди вони є негативними?
- Чи маєте ви особисто й люди у вашому суспільстві взагалі якісь загальні стереотипи та очікування щодо чоловіків і жінок?
- Чи відчули учасники/учасниці, що ці очікування їх якимось обмежують? Як саме?
- Чи віддзеркалює складений на цьому занятті перелік характеристик ознаки, які можна назвати національними особливостями?
- Якою мірою соціальні та культурні бар'єри є наслідком стереотипного мислення?
- Яким чином схильність до гендерних стереотипів позбавляє людей їх прав?
- Які документи з прав людини і статті захищають людей від дискримінації через їх стать?
- Стереотипні очікування нерідко діють як перешкоди і для жінок, і для чоловіків, обмежуючи їхній вибір і їхні можливості в житті. З якими гендерними бар'єрами стикалися учасники/учасниці? Це було вдома, у школі, у клубі чи на роботі?
- Що можуть сказати учасники/учасниці про ці бар'єри? Чи можуть вони визначити якісь стратегії відходу від культурних норм та цінностей, пов'язаних із мужністю й жіночністю?

Героїні	Герої
Княгиня Ольга, перша християнка Київської Русі	Князь Володимир, хреститель Київської Русі
Роксолана, дівчина, захоплена в полон турками. Жила в ханському гаремі. Використала своє становище для впливу на політику	Гетьман Мазепа, борець за незалежність
Леся Українка, поетеса, писала про українську самосвідомість і жіночу емансипацію	Тарас Шевченко, поет, співець свободи
• Сильна, хитра, ніжна, жіночна, могутня, гарна	• Сильний, могутній, хоробрий, сміливий, непохитний, наполегливий

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Слова «героїня» і «герой» сприймаються по-різному в різних суспільствах. Пам'ятайте про це і будьте обережні, вводьте їх значення обережно, може бути корисно підкреслити, що героїні і герої є зразками для наслідування.

Виконуючи пункт 5 інструкції, ви маєте прийняти всі запропоновані групами імена й усе написати на фліпчарті. Якщо хтось пропонує такі терміни, як «жіночий» або «чоловічий», ви маєте погодитися з ними на цьому етапі й повернутися під час опитування, коли обговорюватиметься значення цих слів.

Залежно від цільової групи і контексту, це може допомогти людям встановити зв'язки з правами людини, якщо ви попросите учасників/учасниць визначити права героїнь і героїв (захисників/захисниць, активістів/активісток та інших людей, які, на їх думку, зробили зміни в їх країні або світі). Потім можна перейти до обговорення розвитку прав людини, впливу прав людини на місцевому, регіональному та міжнародному рівні, і дилем.

Це добре завдання для полікультурного середовища, тому що культурний елемент стає дедалі більш очевидним. Змішайте групи і розкажіть учасникам/учасницям про те, що героїні і герої можуть бути або з країни їх нинішнього проживання, або ж із країни їх походження.

Варіації

Працюючи з групою молоді, ви, можливо, віддасте перевагу тому, щоб попрацювати з іншими типами героїнь і героїв – наприклад, героїнями/героями коміксів або фільмів, зірками поп-музики, кіно чи спорту. Можна почати заняття з читання коміксів, а потім висловити ідеї щодо характеристик персонажів. Крім того, можна повісити плакати із зображеннями поп-зірок чи відомих спортсменів/спортсменок і попросити учасників/учасниць дописати їм «бульбашки» з репліками й додати малюнки на кшталт коміксів. Якщо у відповіді на запитання «хто ваші героїні та герої?» ви дасте повну свободу, результатом можуть стати цікаві несподіванки, що сприятимуть плідній дискусії. Наприклад, люди називають своїх батьків, Юрія Гагаріна, Хелло Кітті (Hello Kitty), Нельсона Мандела або Бетховена!

Попросіть учасників/учасниць індивідуально вибрати двох людей, якими вони захоплюються, не конкретезуючи, що вони мають вибрати одну жінку і одного чоловіка. При аналізі попросіть їх поррахувати, чи більше в їх списках чоловіків, ніж жінок, чи жінок, ніж чоловіків. Запитайте учасників/учасниць, чи має це якесь значення.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо група зацікавиться героїнями та героями боротьби за права людини, виконайте вправу «Борці за права» (с. 92).

Ідеї для вправ

Пообіцяйте собі приділяти у вашому повсякденному житті більше уваги стереотипам, особливо тим, що ведуть до упередженості з боку інших і (мимоволі!) з вашого боку.

Дізнайтеся про жінок, які зробили внесок у розвиток вашої країни (світу, якщо ви працюєте в міжнародному контексті), але які не так добре відомі. Організуйте виставку у вашій школі або молодіжному клубі. Ви можете самі написати статтю для місцевої газети або розмістити в інтернеті коротке відео про цих жінок.

Організуйте свято з нагоди Міжнародного жіночого дня.

Приєднайтеся до місцевих, національних або міжнародних кампаній із жіночих питань, наприклад, про рівну оплату за рівну працю, торгівлю людьми або рівний доступ до освіти для дітей по всьому світу.

Додаткова інформація

«Стереотип» є спрощеним, узагальненим і часто несвідомим упередженням про людей або ідеї, які можуть призвести до упереджень і дискримінації. Це узагальнення, коли ознаки, притаманні частині групи, поширюються на всю групу в цілому. Наприклад, італійці люблять оперу, росіяни люблять балет, люди з темною шкірою походять з Африки. Стосовно ж ролі жінок або чоловіків є очікування, як вони мають поводитися, залежно від їх статі, це і називається «гендерними стереотипами».

Слова «стать» і «гендер» нерідко плутають. Стать стосується біологічних відмінностей між чоловіками та жінками, які є універсальними та незмінними. Гендер належить до соціальних атрибутів, набутих у процесі соціалізації людини як члена/членкині цієї спільноти.

Отже, гендер асоціюється із соціальними ознаками, ролями, вчинками, обов'язками та потребами, пов'язаними з приналежністю до чоловіків (чоловічої статі) та жінок (жіночої статі) в конкретному суспільстві в конкретний час – як членів/членкинь конкретної спільноти в цьому суспільстві.

КЛЮЧОВА ДАТА

18 липня
Міжнародний день
Нельсона Мандела

Джерело:

Програма розвитку ООН (ПРООН), гендер у програмі розвитку, навчання і інформаційний пакет, програми обліку гендерної проблематики і запису пунктів проекту. (Січень, 2001 рік)

Демократія

Громадянства
та участьЗагальні права
людини

Рівень 4

Будь-яка

270 хвилин

Голосувати чи не голосувати

Голосування – це цивільне таїнство.

Теодор Херцбург

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Демократія • Громадянство та участь • Загальні права людини
Рівень складності	Рівень 4
Чисельність групи	Будь-яка
Час виконання	270 хвилин
Опис	Ця вправа включає дослідження людей у суспільстві для вивчення питань голосування на виборах та громадської активності.
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на участь в управлінні та вільних виборах • Свобода думки та самовираження • Право на мирні збори та створення асоціації
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Оцінювати причини для використання вашого голосу на виборах • Розвивати навички для виявлення та критичного аналізування інформації • Оцінювати особистий внесок кожного громадянина/кожної громадянки в умовах демократії
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Аркуші для опитування 1 і 2, по одному набору на кожну пару • Копії коробки 1, нотатки про те, як проводити обстеження, по одному набору на пару • Ручки або олівці для всіх • Великі аркуші паперу (А3) або папір для фліпчарту і маркери • Липкі стрічки
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Копіюйте коробку 2, приклад вибіркового опитування, на великому аркуші паперу як допоміжний засіб для надання інструкції • На папері для фліпчарту зробіть копії аркушів опитування 1 і 2 для запису результатів • Сплануйте графік виконання вправи. Вам потрібно буде виділити 60 хвилин для частини 1 «Вступ до опитування», мінімум 120 хвилин для частини 2 «Опитування» і 90 хвилин на частину 3 «Аналіз результатів, дебрифінг та оцінка».

Інструкції

Частина 1: Вступ до опитування

1. Поясніть, що основна мета цієї першої сесії є підготовка групи, щоб вийти в суспільство з метою опитування щодо причин, чому люди голосують чи не голосують.
2. Запитайте учасників/учасниць, чи дійсно вони мають намір голосувати на національних або місцевих виборах наступного (вперше?) разу, коли у них є можливість зробити це. Проведіть опитування за допомогою підняття рук, а потім розділіть групи відповідно до того, хто має намір голосувати (А), хто не має такого наміру (В). Учасники/учасниці з відповіддю «Не знаю» можуть бути виділені в іншу групу, для того щоб збалансувати кількість, наскільки це можливо.
3. Попросіть кожну групу скласти список причин, чому вони роблять або не роблять це, мають чи не мають намір голосувати і напишіть їх на великому аркуші паперу. Дайте їм близько 15 хвилин, щоб підготувати свої списки.

КЛЮЧОВА ДАТА

18 травня

Перші парламентські вибори із загального виборчого права в Європі – у Фінляндії в 1917 році

4. Зберіть групи разом і попросіть представників/представниць від груп А і В зачитати їхні списки. Дайте час на коротке обговорення в кінці, а також додайте будь-які інші пропозиції до цих списків.
5. Роздайте копії аркушів опитування 1 і 2. Поверніться до його великої копії, яку ви зробили. Переконайтеся, що учасники/учасниці бачать, що лист 1 – для запису відповідей респондентів/респонденток, які не збираються голосувати, а аркуш 2 – для запису відповідей виборців*. Укажіть, що аркуші аналогічні, крім питання 2, яке відрізняється на двох аркушах. Пройдіться по питаннях, переконавшись, що всі їх розуміють.
6. Тепер поясніть спосіб, у який буде вестись запис відповідей. Покажіть групі приклад і поясніть, як використовувати метод «5-штрихові ворота» для підбиття підсумків.
7. Роздайте копії нотаток про те, як проводити інтерв'ю, по одному примірнику для кожної пари. Пройдіться по них і з'ясуйте:
  - Як вони можуть переконатися, що респонденти/респондентки вибираються випадково?
  - Скільки людей буде опитувати кожна пара? (Чим більше, тим краще!)
  - Коли і де проводитиметься опитування?
  - Коли буде зроблено дослідження?
  - Час, щоб повернутися й обговорити результати.

Частина 2. Опитування

1. Переконайтеся, що всі мають чітке уявлення про свої завдання, а потім переходьте до опитування.
2. Узгодьте час для повернення.

Частина 3. Аналіз результатів

Групи зустрічаються, щоб зібратися, проаналізувати й обговорити результати. Вам потрібно 60 хвилин для цього.

1. Попросіть пари додати свої результати в кожен коробку і відобразити їх на двох великих графіках. Таким чином, інформація з кожної групи буде зібрана та можна буде підрахувати підсумки для всієї групи. Вони також мають записати «причини», з яких вони беруть інтерв'ю. Якщо одна і та сама причина була названа кілька разів, запишіть, як часто, знову ж за допомогою методу «5-штрихові ворота».
2. Коли вся інформація зібрана, попросіть людей розрахувати таку статистику:
  - загальна кількість опитаних;
  - частка виборців у загальній вибірці та частка невиборців у загальній вибірці;
  - частка опитаних чоловіків та жінок;
  - частка опитаних у кожній віковій групі;
  - вікова група з найменшою кількістю виборців;
  - вікова група з найбільшою кількістю виборців;
  - найбільш поширені аргументи на користь неголосування;
  - найбільш поширені аргументи на користь голосування;
  - наявність аргументів (будь-якого роду), пов'язаних із людьми чи партіями.
3. Тепер переходьте до обговорення того, чи сподобалося учасникам/учасницям робити опитування, якого досвіду вони набули і що дізналися нового.

Дебрифінг та оцінка

У ході загального обговорення результатів ви можете торкнутися цілого ряду різних питань, наприклад:

- Які були почуття груп при проведенні опитування? У цілому, чи були люди, готові відповісти на запитання анкети?
- Чи важко було проводити опитуванням? Чи сподобалося їм це?
- Чи вдалося групі отримати «представницьку» вибірку населення в цілому? Які були труднощі в цьому?

* Тут і далі *виборці* – особи будь-якої статі, що володіють активним виборчим правом.

- Які є проблеми, що підтверджено висновками щодо результатів окремих груп? Як можна було б їх уникнути?
- Чи були якісь статистичні дані, що особливо здивували групу?
- Чи були результати опитування неочікуваними?
- Чи збігаються відповіді, які дали люди, з почуттями всередині вашої групи? Як ви думаєте, ваша група є «представником» населення в цілому?
- Чи зробили б вони що-небудь по-іншому, якби вони мали зробити опитування ще раз? Чи були допущені які-небудь помилки?
- Чи представляють результати вашого опитування реальну картину ставлення до голосування у вашій місцевості? Чому так? Чому ні?
- Чи можете ви розраховувати на висновки? Або ви маєте погодитися з результатами попередньо?
- Статистичні дані часто представлені як факти, що підтверджують аргумент. Наскільки обережними мають бути люди зі статистичними даними?
- Яке сприйняття в групі тепер про необхідність (або можливість) іншим чином використовувати свій голос? Чи змінилася чиясь думка (в іншому напрямі!)? Якщо це так, якими були найбільш переконливі аргументи?
- Чи виконується у нас право людини на вибори? Як демократія закріплена в документах з прав людини?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

У частині 1 планування опитування має на меті закласти основу для фактичного опитування у частині 2. На самому початку ви можете сказати прямо, що метою діяльності є надання молодим людям почуття власного значення у сприянні демократичному процесу. Бажано підкреслити цей аспект конкретно, замість того щоб «переконувати» їх використовувати свої голоси. Поясніть, що ви хочете, щоб кожен член/кожна членкиня групи прийняв/прийняла власне рішення для себе в кінці сесії, але для того, щоб це зробити, для них буде важливо оцінити багато різних причин для голосування, які існують.

Спробуйте зробити обговорення того, чому збираються чи ні голосувати максимально об'єктивним (точка 4), а не заохочувати «виборців», вплинути на «невборців». Не витрачайте занадто багато часу на це обговорення, це призначено для проведення сцени опитування.

Приклад заповнення таблиці

Лист опитування 1: невиборці

Питання 1. До якої вікової групи ви належите (необов'язково)?

	До 25	25 – 40	40 – 60	Понад 60	Не бажає відповідати
Жінки					
Чоловіки					

Питання 2. Яка була головна причина вашої неучасті в голосуванні на останніх виборах?

Я думав/думала, що це не буде мати ніякого значення для результату	Там не було нікого, за кого я хотів би/хотіла б проголосувати	Я не погоджувався/не погоджувалася з жодною із кандидатур запропонованих кандидатів/кандидаток	Мене це не цікавило	Інша причина (вказати деталі)
		 		Я не був/не була у цьому районі в той час Я не довіряю політикам/політикиням Хтось попросив мене не йти

При обговоренні того, як проводити інтерв'ю (пункт 7), вам потрібно взяти до уваги труднощі, з якими група може зіткнутися при проведенні такого опитування. У деяких громадах людям може бути ніяково бути опитаними на вулиці людьми, яких вони не знають. У цьому випадку можливо краще, щоб всі з групи опитали своїх друзів/подруг і знайомих.

Украй важливо, щоб ви оцінили, скільки інформації може зібрати група. Не беріть занадто багато, щоб учасники/учасниці не «втонули» у розрахунках. Якщо це велика група, то кожна пара має опитати менше людей, ніж ви маєте у малих групах.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Подивіться інформацію в Глосарії про термін «демократія» на с. 480, а також дізнайтеся, у якому році жінки вперше отримали право голосу у вашій країні. Крім того, можна з'ясувати, які групи у вашому суспільстві не мають сьогодні права голосувати (наприклад, діти, мігранти або ув'язнені). Обговоріть причини цього, чи вважаєте ви це справедливим.

Крім того, можна організувати дискусію з іншими групами або школами про те, що повинно бути змінено щодо права того, у якому віці молоді люди можуть голосувати.

У демократичному суспільстві є багато можливостей для людей, щоб ужити заходів щодо проблем, які їх стосуються. Вправа «Електростанція» на ст. 150 дає учасникам/учасницям змогу подумати про те, як сприяти соціальним змінам.

Ідеї для вправ

Організуйте свято в день, коли жінки отримали право голосу у вашій країні. Якщо ви виявили групу у вашому суспільстві, що позбавлена права голосу, і ви відчуваєте, що це несправедливо, напишіть лист членам/членкиням вашого парламенту, висловивши стурбованість із боку вашої групи. Намагайтеся також отримати інші підписи.

Додаткова інформація

Ви можете бути зацікавлені вивченням Дотмокрасі в полі інструмента для сприяння участі шляхом голосування. Дотмокрасі – це рівні можливості й участь групи в процесі прийняття рішень, це визнаний метод спрощення збору та пріоритетності ідей серед великої кількості людей. Учасники/учасниці записують ідеї і застосовують позначки під кожною ідеєю, щоб показати, яким із них вони віддають перевагу. Кінцевий результат являє собою графік як візуальне уявлення спільного уподобання групи: <http://www.w.dotmocracy.org/>.

Матеріал для розповсюдження

Нотатки про те, як проводити опитування

Пошук опитуваних

Підійдіть до перспективних опитуваних навмання: тобто ви не маєте «обирати» людей, які будуть включені або виключені з опитування, тому що вони молоді, старі, красиві, або жінка/чоловік і т. д. Намагайтеся уникати упередженості.

Запитайте людину, в якій ви хочете взяти інтерв'ю, чи не буде вона заперечувати відповіді на кілька запитань опитування. Поясніть, хто ви, скажіть, що відповіді будуть анонімними, що результати опитування не будуть оприлюднені, вони призначені тільки для використання в цій конкретній групі.

Запис інтерв'ю

Якщо людина, до якої ви підійшли, погоджується взяти участь в опитуванні, то запитайте її, чи голосувала вона на останніх виборах. Якщо відповідь «ні», то заповніть лист 1 «невиборці». Якщо відповідь «так», тоді заповніть лист 2 – «виборці».

Питання 1. Учасники/учасниці опитування мають вказати тільки свій вік, якщо вони не заперечують. В іншому випадку галочку треба поставити в останній колонці.

Питання 2 Покажіть опитуваним варіанти і попросіть їх обрати один. Якщо у них є інша причина, запишіть її в примітці в стовпці Д. **Увага!** Різниця між Б і В у тому, що в Б є причина стосовно участі конкретної людини, а В є причиною стосовно участі партії.

Позначки мають бути чіткими, щоб їх можна було порахувати пізніше. На одному аркуші реєструємо стільки людей, скільки можливо. Після кожного питання для кожної людини має бути зроблена тільки одна позначка.

Лист опитування 1: невиборці (особи, що не голосували)

Питання 1. До якої вікової групи ви належите? (необов'язково)

	До 25	25–40	40–60	Понад 60	Не бажає відповідати
ЖІНКИ					
ЧОЛОВІКИ					

Питання 2. Якою була головна причина вашої неучасті в голосуванні на останніх виборах?

- А. Я думав/думала, що це не буде мати ніякого значення для результату.
- Б. Не було нікого, за кого я хотів би/хотіла б проголосувати.
- В. Я не погоджувався/не погоджувалася із жодною кандидатурою запропонованих політиків.
- Г. Мене це не цікавило.
- Д. Інші причини (вказати деталі).

А	Б	В	Г	Д

Лист опитування 2: виборці**Питання 1. До якої вікової групи ви належите? (необов'язково)**

	До 25	25–40	40–60	Понад 60	Не бажає відповідати
ЖІНКИ					
ЧОЛОВІКИ					

Питання 2. Якою була головна причина вашої участі в голосуванні на останніх виборах?

- А. Я відчував/відчувала, що це була моя демократична відповідальність.
 Б. Я хотів/хотіла проголосувати за [людину].
 В. Я хотів/хотіла проголосувати за [партію].
 Г. Я не хотів/не хотіла, щоб виграла [інша людина / група]
 Д. Інші причини (вказати деталі).

А	Б	В	Г	Д

Загальні права
людини

Рівень 1

Будь-яка

30 хвилин

Гра з картинками

Картина говорить тисячу слів, а камера не бреше – чи не так?

Рівень складності Рівень 1

Чисельність групи Будь-яка

Час виконання 30 хвилин

Теми

- Загальні права людини

Опис Під час виконання цієї вправи люди знаходять світлини, які відображають статті Загальної декларації прав людини

Відповідні права

- Усі права людини

Цілі

- Підвищити поінформованість про значимість прав людини в повсякденному житті
- Розвивати навички «візуальної грамотності», навички слухання і комунікативні навички
- Сприяти співчуттю і повазі до людської гідності

Матеріали

- 20–30 пронумерованих світлин
- Великий стіл
- Настінна схема з перерахуванням статей Загальної декларації прав людини (копіюється зі скороченого варіанта на с. 460)

Інструкції

1. Розкладіть світлини на великому столі.
2. Попросіть учасників/учасниць працювати індивідуально.
3. Зачитайте одну зі статей із Загальної декларації прав людини і запишіть її на дошці/фліп-чарті.
4. Попросіть усіх подивитися на світлини і вибрати ту, яка, на їхню думку, найкраще представляє статтю.
5. Потім попросіть кожного учасника/кожну учасницю по черзі сказати, яку світлину вони вибрали і чому.
6. Запишіть, які світлини були вибрані; напишіть цифри на дошці.
7. Зробіть чотири або п'ять раундів, називаючи різні статті із Загальної декларації прав людини. (Виберіть змішані громадянські, політичні і соціально-економічні права).

Дебрифінг та оцінка

Почніть з розгляду самої вправи, а потім перейдіть до розмови про те, що учасники/учасниці дізналися під час діяльності.

- Чи вибирали різні люди різні світлини в різних раундах, чи вони думають, що одна або дві світлини говорять про все це?
- Чи вибирали різні люди одні й ті ж світлини в різних раундах, або ж люди мали дуже різні уявлення про те, що представляли різні права? Що це говорить нам про те, як кожен із нас бачить світ?
- Перегляньте список на дошці. Які світлини були вибрані найчастіше? Що було особливого на цих зображеннях? Чому вони були вибрані часто? Чи змінювали ситуацію розмір або колір, чи це було щось суттєве в світліні?
- Чи хто-небудь обрав одну світлину для представлення декількох різних прав?
- Чи хто-небудь був не згоден із чужою інтерпретацією однієї і тієї ж картинки?
- Чи були світлини, які ніколи не були обрані раніше? Чи могли вони, при цьому бути інтерпретовані для представлення прав людини? Які самі?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Немає обмежень щодо кількості разів вибору конкретної світлини. Одне конкретне зображення може бути вибрано кілька разів у першому раунді, або воно може бути вибрано в різних раундах. Тобто, одна світлина може бути використана для представлення однієї й тієї самої статті кількома людьми, або вона може представляти різні статті для різних людей.

Перегляньте підрозділ «Основні методи роботи з КОМПАСом», на с. 61 для отримання додаткової інформації про створення вашого власного набору світлин. Фотографії для цієї діяльності мають показати найрізноманітніші аспекти «життя на Землі», вони мають включати в себе зображення окремих осіб та груп, людей різного віку, культури і здібностей. Потрібні фото у сільських і міських районах, промисловості і сільському господарстві, та людей, що виконують різні види робіт і відпочивають. Не намагайтеся покласти світлини в будь-якому порядку при їхньому нумеруванні. Метою нумерації є просто легка та зручна ідентифікація.

Завжди пам'ятайте про необхідність перевірки авторських прав на фотокартки, які ви хочете використовувати.

Це залежатиме від групи і їх загальних навичок «візуальної грамотності», наскільки вам потрібно підштовхувати учасників/учасниць до аналізу зображень. Ви можете почати свою діяльність зі спільного аналізу однієї або двох світлин. Питання, представлені у «додатковій інформації» нижче, можуть бути використані як орієнтир.

Варіації

Крім того, можна попросити учасників/учасниць вибрати одну фотокартку, яка найкраще відображає загальну концепцію прав людини для них. Коли всі вибрали, попросіть їх представити свої аргументи.

Ви можете зробити копії ілюстрацій Панчо з розділу 5 і попросити учасників/учасниць сказати, які права людини вони відображають.

Якщо ви хочете використовувати відео замість картинок, тоді розгляньте вправу «Інценування», яка використовує драму, щоб дослідити концепцію прав людини, і попросіть групу зробити відео сценки і розмістити їх на сайті: www.youtube.com.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Позичте камери або пошукайте якісь одноразові, якщо такі виявляться в продажу, і зробіть проєкт «Погляди на права людини» у вашій місцевості.

Вправа «Змініть свої окуляри» на с. 153 змушує людей дослідити і сфотографувати їх місцевість з точки зору прав людини.

Зображення отримують не тільки із світлин, вони також виходять із ситуацій і подій. Дозвольте групі «побачити» дискримінації через вправу «Зробіть крок уперед» на с. 157.

Ідеї для вправ

Зробіть виставку фотографій з проєкту «Погляди на права людини». Крім того, розвинуйте деякі ідеї для плакатів з інших пропозицій нижче і використайте їх для виставки.

Інші способи гри з картинками

Частина картинки

Матеріали / підготовка

- Знайдіть зображення, які розповідають просту історію. Розріжте їх на дві частини так, щоб окремі два зображення могли заохотити учасника/учасницю відтворити ситуацію в такий спосіб, який досить сильно відрізняється від того, що вони «прочитали», але якщо вони поєднують два зображення у єдине ціле, то історію можна «прочитати».
- Покладіть дві частини зображення в конверт. Вам потрібен один конверт на кожного учасника/кожну учасницю.

Інструкції

1. Попросіть учасників/учасниць розбитися на пари.
2. Дайте кожній парі по два конверти.
3. Попросіть учасників/учасниць по черзі відкрити конверт і дати своєму партнерові/своїй партнерці одну частину картинки всередині. Дозвольте партнеру/партнерці сказати, що він/вона думає з приводу того, що відбувається на картинці, хто є суб'єктом і що вони роблять на картинці.
4. Потім перший учасник/перша учасниця має віддати другу частину і запитати свого партнера/свою партнерку, як він/вона думає, що відбудеться зараз, коли вони мають повну картину.
5. Давай поговоримо.
  - Які сюрпризи там були?
  - Як часто люди сприймають те, що вони бачать, і забувають, що це не може бути «вся історія»?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ви також можете використовувати цю діяльність для розігріву.

Матеріали / підготовка

- 5 пронумерованих картинок
- 5 смужок паперу і ручка для кожного учасника
- Стрічка або клей
- 5 великих аркушів паперу (A3) або папір для фліпчарту

Інструкції

1. Покладіть картинку на стіл і попросіть учасників/учасниць або індивідуально, або в парах написати заголовок для кожної із картинок, один напис на кожній смужці паперу.
2. Коли всі закінчили, продемонструйте картинку і запросіть учасників/учасниць зачитати свої підписи.
3. Приклейте кожну картинку в центрі великого аркуша паперу і попросіть учасників/учасниць приклеїти або прикріпити їхні заголовки навколо зображення, щоб зробити «плакат».
4. Прикріпіть плакати на стіну.
5. Перейдіть до короткого огляду різних картинок і підписів до них.
  - Що робить хороший заголовок?
  - Якщо картинка може сказати тисячу слів, навіщо взагалі потрібні підписи?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Виберіть картинку, які відображають тему, на якій ви хочете сконцентруватися, а також розгляньте їх потенціал для зацікавленості і провокаційних підписів.

Деякі з ілюстрацій Панчо в розділі 5 нададуть хороший матеріал для цієї діяльності.

Мовні бульбашки

Матеріали / підготовка

- Картинки, одна картинка на пару. (Дві або більше пари мають отримати одну і ту ж картинку.)
- Папір і ручка, одна для двох осіб
- Клей

Інструкції

1. Попросіть учасників/учасниць розбитися на пари. Роздайте картинки, аркуші паперу і ручки.
2. Запросіть їх проаналізувати: хто? що? де? коли? і як? на загальній картинці.
3. Скажіть їм наклеїти зображення на папір і написати репліки для персонажів на картинці.
4. Попросіть пари поділитися своєю роботою і перейти до короткого аналізу.
  - Наскільки важко було проаналізувати картинки та написати репліки?
  - Для пар, які мали однакову картинку, як порівняти аналіз ваших картинок?
  - Які стереотипи учасники/учасниці знайшли у картинках та в мовних бульбашках до них?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ви не маєте обмежувати групи картинками людей. Чому б не включити деякі картинки з тваринами? Це може бути особливо плідним, якщо ви хочете змусити учасників/учасниць говорити про стереотипи. Ви можете почати із зазначення, як часто образи тваринних стереотипів є на карикатурах, а потім запропонуйте групі знайти приклади стереотипів у їхніх картинках і словах.

Деякі з ілюстрацій Панчо в розділі 5 дадуть хороший матеріал для цієї діяльності.

Просто з кадру!

Матеріали / підготовка

- Папір і кольорові олівці та маркери
- Великі аркуші паперу, по одному на пару
- Матеріали для колажу (по можливості)
- Картинки

Інструкції

1. Розкладіть картинки так, щоб кожен/кожна міг/могла побачити їх.
2. Поясніть, як фотографи/фотографині та автори/авторки картинок працюють над зображеннями, щоб звернути увагу глядацької аудиторії саме на те, що вони хочуть показати.
3. Попросіть учасників/учасниць працювати в парах і вибрати конкретний знімок, над яким би вони хотіли попрацювати. Їм потрібно проаналізувати зображення, а потім приклеїти його на великий аркуш паперу. Потім вони мають намалювати те, що, на їхню думку, відбувалося за межами зображеного, тобто розкрити задум зображення.
4. Попросіть учасників/учасниць поділитися своїми роботами та обговоріть таке:
  - Чому фотограф/фотографиня і редактор/редакторка фотографії працювали над зображенням?
  - Можливо, роботу над фотографією можна розглядати як форму цензури?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Учасники/учасниці мають почуватися вільно, щоб зробити картинки більш широкими як у реалістичному, так і у фантастичному плані, за власним бажанням.

Якщо у вас є можливість, можна здійснювати цю діяльність із використанням цифрових фотографій на комп'ютері.

КЛЮЧОВА ДАТА

25 жовтня
Міжнародний
день художників

Загальні права
людиниГромадянство
та участь

Бідність

Рівень 2

Будь-яка

50 хвилин

Де ви стоїте?

Чи насправді важливіше мати дім, їжу і предмети першої необхідності, ніж говорити про те, що хочеться?

Теми

- Загальні права людини
- Громадянство та участь
- Бідність

Рівень складності Рівень 2

Чисельність групи Будь-яка

Час виконання 50 хвилин

Опис

- У цій вправі люди буквально стають за свої погляди.

Відповідні права

- Усі права людини

Цілі

- Розуміння різниці між громадянсько-політичними і соціально-економічними правами
- Використання та розвиток навичок ведення дискусії і наведення аргументів
- Розвиток поваги і широти поглядів

Матеріали

- Одна копія аркуша із твердженнями
- Великі аркуші паперу або папір для фліпчарту, ручки
- Мотузка або крейда (по можливості)
- Копії скороченої версії Загальної декларації прав людини, див. с. 460 (по можливості)

Підготовка

- Підготуйте два постери, на одному напишіть «Я згоден/згодна», на другому – «Я не згоден/згодна» і розкладіть їх на підлозі в протилежних кінцях кімнати, так щоб можна було намалювати пряму лінію між ними. (Можна використати крейду, щоб намалювати лінію, або провести лінію за допомогою мотузки)
- Дізнайтеся, чому люди розділяють права людини на покоління і дві категорії громадянсько-політичних і соціально-економічних прав. (Див. нижче поради фасилітатору/фасилітаторці і розділ 4)

Інструкції

1. Розпочніть із дуже короткого вступу про різницю між громадянсько-політичними і соціально-економічними правами.
2. Присвятить п'ять хвилин обговоренню різних прав, які належать до кожної з категорій. Запишіть права на фліпчарті під заголовком: громадянсько-політичні права і соціально-економічні права.
3. Поясніть, що зараз зачитаєте твердження, з якими кожен із учасників/учасниць може погодитися більшою або меншою мірою.
4. Визначте два крайніх положення – це постери з написами: «Я згоден/згодна» і «Я не згоден/згодна». Поясніть, що учасники/учасниці можуть займати будь-яку точку уздовж лінії (уявної), але вони мають самі вибирати місце за можливості біля тих, чії погляди збігаються з їхніми. Дозволена коротка дискусія під час вибору місця!
5. По черзі прочитайте твердження.

КЛЮЧОВА ДАТА

5 грудня
Міжнародний день волонтерів в ім'я економічного і соціального розвитку

6. Спонукайте до міркування і дискусій. Попросіть учасників/учасниць на крайніх точках пояснити, чому вони вибрали такі позиції. Попросіть тих, хто стоїть у центрі, пояснити, що означає їхній вибір: брак чіткої точки зору або брак знань.
7. Дозвольте учасникам/учасницям змінювати позицію, коли вони слухають коментарі одне одного.
8. Коли ви пройдете всі твердження, зберіть групу для обговорення.

Дебрифінг та оцінка

Розпочніть із перегляду діяльності в рамках виконання вправи, а потім перейдіть до обговорення того, що дізналися учасники/учасниці.

- Чи були такі питання, на які учасники/учасниці не змогли відповісти – тому що вони були складні або тому що питання були неправильно сформульовані?
- Чому учасники/учасниці змінюють місце під час дискусії?
- Чи були учасники/учасниці здивовані ступенем незгоди з питаннями?
- Чи має значення те, що ми не погоджуємося з правами людини?
- На вашу думку, чи можуть бути «правильні» та «неправильні» відповіді на різні твердження або це просто особиста думка?
- Чи можливо всім досягнути домовленості з прав людини?
- Чи існує фундаментальна різниця між двома (першими) «поколіннями» прав людини: громадянсько-політичними правами і соціально-економічними правами? Чи можливо визначити, які з них важливіші?
- Чи потрібні нам ще права? Чи може бути третє покоління прав?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ви можете провести частину заняття з наведенням лінії доволі швидко, не надаючи часу для обговорень, а потім вибрати два-три твердження й обговорити в деталях зі всією групою. Але варто зупинити роботу під час виконання вправи на певних точках лінії, щоб надати учасникам/учасницям можливість подумати про них і своє місце стосовно інших.

Ця вправа стосується всіх прав людини, але, зокрема соціально-економічних; наприклад, права на працю і відпочинок, охорону здоров'я і базові стандарти життя.

Нижченаведені твердження стосуються дебатів щодо різниці між громадянсько-політичними правами, з одного боку, і соціально-економічними правами – з другого боку. Не потрібно вдаватися до деталей на самому початку заняття, оскільки багато нюансів може виникнути в ході дискусії.

Проте на два нюанси необхідно звернути увагу. По-перше, невелика різниця між тим, що громадянсько-політичні права є моральними вимогами, які ми висуваємо уряду щодо цивільних і політичних питань, як-то право на справедливий суд, голосування, вираження думок тощо; а соціально-економічні права – це вимоги, пов'язані із соціально-економічними правами – бездомність, неналежне медичне забезпечення, бідність тощо.

По-друге, деякі учасники/учасниці визначили фундаментальну різницю між різними типами прав. Соціально-економічні права для багатьох не такі важливі, та/або їх складніше гарантувати, ніж громадянсько-політичні права.

Під час цього заняття, ви можете роздати учасникам/учасницям копії скороченої версії Загальної декларації прав людини, див. с. 460; також ви можете зачитати статті і попросити учасників/учасниць віднести їх до певної категорії. Як правило, статті 16 і 22–29 стосуються соціально-економічних прав.

Варіації

Складіть інші твердження або попросіть учасників/учасниць групи скласти їх власні твердження.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Організуйте формальні дебати стосовно одного з питань, попросіть учасників/учасниць підготувати свої аргументи заздалегідь, а потім проголосуйте в кінці дебатів. Можете запросити інших до участі в дебатах.

Знання прав людини – важливе, але бути активним/активною громадянином/громадянкою – це також важливо, якщо потрібно захищати права. Можете провести вправу «Виборча кампанія», див. с. 98. Вона стосується питання схилення інших до вашої думки.

При розмові про права людини важливо обирати слова й розуміти їх зміст і вплив. Наприклад, треба розуміти, які слова використовувати коректно – «гей», «гомосексуал» або «гомосексуаліст»; «люди з обмеженими можливостями», «інваліди» або «люди з інвалідністю». Група може обговорити питання промови і політкоректності на занятті «Біле майбутнє» в освітньому блоці «Усі різні – усі рівні».

Ідеї для вправ

Зв'яжіться із місцевою організацією, яка займається правами людини або соціальним добробутом, і з'ясуйте, чим ви можете їм допомогти.

Додаткова інформація

Розділ 4 посібника містить базову інформацію про різні покоління прав, включаючи вступ до прав «третього покоління».

Перелік тверджень

- Важливіше мати дім, їжу і предмети першої необхідності, ніж говорити те, що хочеться.
- Люди мають обов'язок працювати, а не право.
- Головною відповідальністю будь-якого уряду є переконання щодо того, що всі громадяни мають достатньо продуктів харчування.
- Право на відпочинок і дозвілля – це розкіш, яка доступна тільки багатим.
- Це не завдання уряду – перейматися стосовно того, що люди не голодують, – люди самі мають про це думати!
- Спосіб, який ми використовуємо для поводження із нашими працівниками/працівницями, не є справою міжнародної спільноти.
- Бідні країни мають насамперед піклуватися про забезпечення основних стандартів життя, а не про громадянсько-політичні права своїх громадян/громадянок.
- Економічна нерівність є порушенням базових прав.
- Соціально-економічні права є ідеальними для майбутнього, але світ не готовий гарантувати їх сьогодні.
- Якщо права неможливо гарантувати, то немає сенсу їх мати.
- Деякі права важливіші за інші.
- Деякі люди мають від природи більше прав, ніж інші.
- Деякі люди є безхатченками, тому що їм це подобається.
- Багаті щасливіші за бідних.
- Неможливо викоринити бідність повністю.
- Ми не народжуємося з правами; ми здобуваємо їх.

Домашні справи

Поліція завжди прибуває запізно, якщо прибуває взагалі.

Трейсі Чепмен

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Гендер • Мир та насильство • Здоров'я
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	6–30 осіб (малі групи: 2–6 осіб)
Час виконання	120 хвилин
Опис	Учасники/учасниці обговорюють конкретні випадки для того, щоб проаналізувати причини виникнення та шляхи уникнення різних типів домашнього насильства
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на життя, свободу і особисту безпеку • Свобода від катувань та принизливого ставлення • Право на рівність перед законом
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Поглибити рівень обізнаності щодо різних форм домашнього насильства • Розвинути навички обговорення та аналізу порушень прав людини • Сприяти співчуттю і впевненості у протистоянні домашньому насильству
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Великі аркуші паперу або дошка і ручка для мозкового штурму і групової роботи • Оберіть одну або декілька навчальних ситуацій або напишіть свою. Зробіть достатньо копій (для кожного учасника/ кожної учасниці) • Копії «Рекомендації для групового обговорення» (одна на маленьку групу)
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зв'яжіться з організаціями, які займаються підтримкою жертв домашнього насильства у вашій країні чи громаді • Ретельно обговоріть питання, пов'язані з домашнім насильством, яких би ви хотіли торкнутися під час вправи, і будьте готовими допомогти будь-якому учаснику/учасниці в разі, якщо певне питання виявиться дуже особистим

Інструкції

1. Почніть ознайомлення з темою шляхом мозкового штурму «Найпоширеніші форми насильства в нашій околиці». Запишіть усі думки учасників/учасниць, але нічого не обговорюйте на цьому етапі. Залиште фліпчарт або дошку, щоб усі могли бачити записи.
2. Попросіть учасників/учасниць розбитися на маленькі групи від двох до шести осіб. Має бути принаймні три групи.
3. Роздайте копії прикладів і «Рекомендації для групового обговорення».
4. Дайте учасникам/учасницям п'ять хвилин, щоб ознайомитися із ситуаціями. Підкресліть, що обговорення мають зосереджуватися на цих ситуаціях. Учасники/учасниці мають усвідомлювати, що обговорення домашнього насильства може бути дуже особистим і ніхто не має права тиснути на тих, хто не хоче повідомляти більше.
5. Дайте учасникам/учасницям одну годину на цю групову роботу.
6. У кінці зберіться всі разом і перейдіть до оцінювання та дебрифінгу.

Гендер

Мир та насильство

Здоров'я

Рівень 3

6–30 осіб
(малі групи:
2–6 осіб)

120 хвилин

Дебрифінг та оцінка

Почніть з короткого огляду, як працювала група. Чи могли б подібні приклади ситуацій мати місце у вашому місті? Наскільки доречними були питання? Якщо різні групи працювали з різними ситуаціями, нехай групи прокоментують аналіз різних злочинів. Потім перейдіть до обговорення наявності подібних ситуацій у вашому житті:

- Наскільки поширене домашнє насильство у вашій громаді і у вашій країні загалом?
- Які права людини порушуються?
- Які причини домашнього насильства?
- Чому випадків насильства чоловіків щодо жінок більше ніж випадків насильства жінок щодо чоловіків?
- Як можна зупинити домашнє насильство? Що можна / слід зробити:
  - державним органам;
  - місцевій громаді;
  - залученим особам;
  - друзям та сусідам?

Поміркуйте над різними формами насильства, які обговорювалися. Знову поверніться до початкового переліку думок, висловлених під час мозкового штурму. Подивіться ще раз на початковий список, представлений під час мозкового штурму. Чи залишилися деякі питання, які б слід було додати до списку?

Запитайте, чи хотів би хто-небудь і далі попрацювати над будь-яким із названих питань, а також обговорити подальші дії та вживання заходів.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Домашнє насильство й образа не дискримінує. Це відбувається як серед гетеросексуальних пар, так і при одностатевих стосунках, у межах усіх вікових категорій, на будь-яких етнічних та економічних рівнях. А коли жінки частіше стають жертвами, чоловіки також зазнають насильства, особливо вербального та емоційного. Домашнє насильство, також відоме як подружнє насильство, відбувається тоді, коли одна людина, що перебуває в інтимних стосунках або у шлюбі з другою, намагається домінувати і контролювати її. Домашня образа, що містить фізичне насильство, називається домашнім насильством.

Більшість побутових насильницьких випадків здійснюються проти жінок і відбуваються вдома, звідси і назва «Домашні справи». Хоча, іноді, але рідше, кривдником/кривдницею виступає жінка; саме тому ми включили історію Ганса.

Обговорюючи цю вправу, майте на увазі необхідність чутливості й анонімності/інтимності (деякі учасники/учасниці можуть мати особистий досвід домашнього насильства вдома або в сім'ї). Поясніть, що ні на кого не будуть тиснути, якщо він не захоче розкривати щось особисте. Ви вільні змінювати певні деталі або ситуації за потреби учасників/учасниць.

Чоловіки можуть активно реагувати на вправу або деякі обговорення. Важливо донести, що мета полягає не в тому, щоб примусити чоловіків або хлопчиків почуватися винними за провини інших чоловіків. Незважаючи на те, деякі люди сперечаються, що чоловіки є частиною гнітючої патріархальної системи і тому відіграють у ній роль постулату, що може привести до цікавих дискусій. Можливо, вам захочеться дослідити наслідки чоловічого насильства щодо жінок самими чоловіками – як прямо, так і опосередковано.

Закінчіть вправу хвилиною мовчання для вшанування жертв домашнього насильства – це потужний засіб закінчити вправу і сприяти співчуттю й солідарності.

Варіації

Деякі члени/членкині групи можуть виявити бажання взяти участь в одній зі сцен; решта має бути аудиторією. Фасилітатор/фасилітаторка періодично зупиняє гру і запрошує глядацьку аудиторію пропонувати альтернативні моделі поведінки, які б могли полегшити ситуацію і привести до позитивного результату.

КЛЮЧОВА ДАТА

25 листопада
Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства над жінками

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Група може зв'язатися з місцевим відділком поліції і з'ясувати, що вони роблять, коли отримують дзвінок про необхідність допомоги у випадку домашнього насильства. Іншим варіантом може бути звернення до найближчого центру допомоги жінкам й запрошення спікера для наведення фактів та цифр про ситуацію в їх місцевій громаді.

Іншою темою майже з категорії «табу» в багатьох країнах є статеві зносини, зокрема гомосексуальність. Якщо група матиме бажання вивчити ці питання, вона може звернутися до вправи «Поговоримо про секс!» на с. 259.

Ідеї для вправ

Зверніться до місцевого притулку для жінок або інформаційного центру чи організації, що захищають права жінок, і з'ясуйте про їхні потреби та способи допомоги їм.

Додаткова інформація

Незважаючи на те, що факт того, що жінки можуть виступати кривдницями та ініціювати насильство, в одностатевих стосунках починають поступово визнавати: очевидною реальністю є те, що в переважній більшості випадків саме жінки та дівчата стають жертвами насильства з боку чоловіків. Із цієї причини Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1993 році була прийнята Декларація про викорінювання насилля щодо жінок. Вона визначає насильство стосовно жінок як «будь-який акт гендерно зумовленого насильства, що призводить або може призвести до завдання фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди або страждання жінкам, включаючи погрози здійснення таких актів, примусу або свавільне позбавлення волі, чи то в суспільному, чи особистому житті». Складниками насильства, зокрема, є «фізичне, сексуальне та психологічне насильство в сім'ї, в тому числі жорстокість та сексуальна наруга над дітьми жіночої статі в сім'ї, насильство через питання приданого, зґвалтування в шлюбі, каліцтво жіночих статевих органів та інші види поширеної жорстокості до жінок; позашлюбне насильство і насильство, пов'язане з експлуатацією; фізичне, сексуальне та психологічне насильство, яке має місце в суспільстві в цілому, в тому числі зґвалтування, сексуальне насильство, сексуальне домагання і залякування на роботі, у навчальних закладах та в інших місцях; торгівля жінками і примус до проституції; а також фізичне, сексуальне і психологічне насильство з боку або при потуранні держави, незалежно від місця його скоєння».

Більш детальну інформацію по цій темі можна знайти у передмові до теми «Гендер».

Фаза	Тип насильства
Пренатальний період	Аборт за статевою належністю; наслідки побиття під час вагітності
Раннє дитинство	Умертвіння дітей жіночої статі; фізична, сексуальна та психологічна наруга
Дитинство	Дитячі шлюби; каліцтво жіночих статевих органів; фізичне, сексуальне та психологічне насильство; інцест; дитяча проституція та дитяча порнографія
Юнацтво та доросле життя	Насильство в період знайомства та залицяння (наприклад, обливання кислотою та зґвалтування під час побачення); примусовий секс із корисних намірів (наприклад, школярки можуть мати статеві контакти з «престарілими добродіями» в обмін на привілеї в навчанні); інцест; сексуальне насильство на робочому місці; зґвалтування; сексуальне домагання; примус до проституції та порнографії; торгівля жінками; насильство з боку партнера; зґвалтування у шлюбі; насильство та вбивства через придане; скоєння вбивства партнером; психологічна наруга; жорстоке поведіння з жінками з інвалідністю; примусова вагітність
Період похилого віку	Примусове «самогубство» або вбивство вдови з корисних причин; сексуальне, фізичне і психологічне насильство

Джерело: Інформаційний пакет «Насильство проти жінок» – Всесвітня Організація Здоров'я, 1997 рік

Побутове насильство

Порушення прав людини серед жінок – це не те, що відбувається тільки під час війни. Це те явище, яке відбувається насамперед удома. «"Приватний характер" цього насильства це саме те, що завжди заважало й досі ускладнює втручання й застосування заходів»¹.

Дослідження послідовно демонструють той факт, що нанесення травм, гвалтування або вбивство жінок частіше скоюють теперешні або колишні партнери, ніж будь-які інші особи². Домашнє насильство впливає не тільки на жінку, але й на дітей, з особливо високою кількістю випадків серед дівчат та молодих жінок.

Виставка «Мовчазні свідки»

Ця вправа була нав'язана виставкою на тему домашнього насильства та вбивства жінок, яка мала місце в Європейському молодіжному центрі у Будапешті, за ініціативою Асоціації із захисту жінок «NANE» (м. Будапешт, Угорщина), включаючи історії про Естер та Кеті. Ця виставка була спрямована на підвищення обізнаності про розмах та жорстокість домашнього насильства та вбивств шляхом донесення історій про вбитих жінок, «мовчазних свідків».

Організація виставки «Мовчазні свідки» може стати дуже практичним і ефективним способом порушення питання домашнього насильства у вашому суспільстві, місті чи регіоні. Існують книги про те, як стати свідками і як організувати виставку, включаючи книгу під назвою «Результати», яка розповідає про перші роки кампанії в США і наводить декілька історій, що могли б бути використані як приклади. Адреса вебсайта: www.silentwitness.net. Він також містить довгий список міжнародних контактів, які вже мають такі експонати.

Перший європейський закон, що стосується питання насильства за гендерною ознакою

Закон про комплексні заходи щодо захисту від гендерного насильства (Organic Act), який було прийнято 22 грудня 2004 року в Іспанії, передбачає створення спеціальних судів та комплексних центрів реабілітації, надання покращеної допомоги жертвам, а також ряд процедур, спрямованих на захист жінок, які опинилися під загрозою.

Спеціальний доповідач ООН з питань насильства проти жінок

У червні 2009 року ООН створила посаду Спеціального доповідача з питань насильства проти жінок. У 2010 році перша доповідачка, Рашида Манджу (Rashida Manjoo), представила Раді із захисту прав людини першу тематичну доповідь з питань насильства проти жінок, його причини та наслідки. Див. доповідь на сайті: www2.ohchr.org.

Додаткові ресурси в інтернеті

- www.wave-network.org – Європейський інформаційний центр із боротьби з насильством, має базу даних організацій з допомоги жінкам по всій Європі;
- www.ewlcentreonviolence.org – сайт Центру лобювання прав європейських жінок із питань насильства проти жінок. Ресурс містить багато інформації про насильство проти жінок (VAW), у тому числі звіти по країнах;
- www.whiteribbon.ca – Кампанія «Біла стрічка», є «найбільшим зусиллям чоловіків, що працюють над викоріненням насильства чоловіків проти жінок»;
- www.europrofem.org – «EuroPRO-Fem», мережа профеміністичних чоловіків Європи являє собою мережу організацій та проєктів чоловіків, що стурбовані домінуванням чоловіків, а також насильством і пригніченням жінок;
- www.hotpeachpages.net – Міжнародний довідник організацій з питань домашнього насильства містить інформацію про кожну країну світу;
- www.unifem.org – сайт Фонду розвитку ООН для жінок, який є корисним із точки зору отримання інформації з гендерних питань та насильства стосовно жінок.

Випадки Кеті та Естер стали відомі завдяки Христині Морвай та її твору «Терор в сім'ї – побиття дружини та закон» (*Terror a családban – A feleségbántalmazás és a jog*), видавництво «Kossuth Kiado», Будапешт, 1998 рік

Матеріал для розповсюдження

Приклад 1 – Естер

Він почав суперечку з дружиною, звинувативши її в тому, що вона нічого не випрала, не приготувала та не виконала інших домашніх справ. У той же час він продовжував бити її; він бив її по голові та обличчю руками. Він шматував її волосся та бив її чобітьми. Потім він зірвав з неї верхній одяг та кинув на ліжку з наміром продовжити побиття.

Все це відбувалося на очах у їхньої 8-річної доньки, яка благала його зупинитися. Тоді він зупинився. Він скинув Естер з ліжка і заснув.

Тієї ночі Естер померла.

Приклад 2 – Кеті

Кеті намагалася втекти від свого нареченого, який ставав дедалі жорстокішим. Вона орендувала квартиру в іншому місті, але він продовжував телефонувати і погрожувати їй. Психічний стан Кеті погіршився.

Одного разу наречений зустрів її після роботи, щоб змусити її повернутися. Він відвіз її в найближчий ліс, де намагався задушити її власним светром. Наступного дня Кеті сказала своїм колегам на роботі, що вона боїться того, що одного разу він задушить і вб'є її.

Чотири дні потому наречений трохи випив. Знову ж таки він дочекався її з роботи, а коли вона вийшла, почав бити. Увечері він вирішив, що вони мають відвідати родичів. По дорозі вони зупиняли машину кілька разів. Кеті, бачачи, у якому стані він перебував, погодилася зайнятися з ним сексом, але він був занадто п'яний.

Кеті сказала своєму нареченому, що він її більше не цікавить. Це дуже розлютило його. Він схопив довгий шкіряний пасок і задушив її.

Після цього він стягнув її тіло в канаву і накрив трьома гілками.

Приклад 3 – Марія

Марії було 70 років. Її чоловік помер 10 років тому, і вона жила в невеликому будинку із сином Філіпом, якому було 40. Її син був безробітним, іноді сильно напивався. Марія знала, що він витягав гроші з її гаманця, але частіше вона мовчала, тому що не хотіла створювати більше проблем. У сп'янілому стані Філіп міг поводити себе дуже жорстоко, іноді Марії доводилося закриватися у своїй кімнаті, щоб урятуватися від нього.

Одного разу Філіп прийшов додому зовсім п'яний і засмутився через те, що вечеря не була готова. Коли Марія пояснила йому, що вона не приготувала її, тому що почувалася втомленою та хворою, він почав трощити все в кімнаті. Марія не мала часу та сил, щоб утекти, і син кинув у неї стільцем. Марія спробувала захиститися, але вона впала і вдарилася головою. Коли прибіг сусід, було занадто пізно. Марія померла в комі, перш ніж її доправили до лікарні.

Приклад 4 – Леонардо

Леонардо було вісім років. Він жив у маленькій квартирі разом зі своєю молодшою сестрою у віці трьох років, матір'ю та її бойфрендом Жаном. Леонардо ніколи не знав свого батька. Він любив школу, але не любив Жана. Насправді Жан поведився жорстоко, а іноді й бив. Леонардо дійсно боявся Жана, він почав погано спати і втратив апетит. Шкільна вчителька Леонардо помітила це і хотіла зустрітися з батьками, тому що відчувала, що Леонардо може вчитися краще. Він постійно поведився неухважно під час уроків, а іноді проявляв жорстокість стосовно друзів. Мати зустрілася з учителькою, але нічого не розповіла про ситуацію вдома. Коли вона повернулася додому, вона розповіла Жану про те, що сказала вчителька. Жан дуже засмутився і знову побив Леонардо, цього разу зламавши йому руку. У лікарні мати збрехала, сказавши, що Леонардо впав.

Приклад 5 – Баназ

Баназ декілька разів намагалася попередити поліцію про те, що її життя було в небезпеці. У грудні 2005 року її батько напав на неї і намагався її вбити. Вона була дуже налякана і звернулася до поліції. Однак слідчі сприйняли її заяву не досить серйозно.

Баназ утекла, але пізніше повернулася в сім'ю і спробувала продовжити стосунки з бойфрендом таємно, але їм обом загрозувала смерть, якщо вони продовжать зустрічатися. Баназ переконували лишатися в безпечному будинку, але вона вірила в те, що буде в безпеці у себе вдома, бо там була її мати.

Баназ зникла 24 січня, а її розкладений труп було виявлено у валізі, захованій у саду три місяці потому. Під час судового розгляду, її батько і дядько заявили, що вони замовили вбивство через те, що були переконані в тому, що вона зганьбила їх сім'ю, закохавшись у людину, яку сім'я не хотіла бачити частиною своєї родини. Баназ було лише 20 років.

Джерело: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/6722699.stm>; 11 червня 2007 рік

Приклад 6 – Аміра

Амірі було чотири роки, коли її сім'я втекла з пошматованої війною Сомалі і оселилася в європейському місті, де її раннє дитинство здавалося набагато кращим.

І ось одного разу вранці, коли їй було одинадцять років, мати Аміри запропонувала відвідати її тітку, щоб Аміра змогла погратися зі своєю кузиною, яка була її одноліткою. Але Амірі не судилося знати про те, що її мати та тітка таємно домовилися про подорож до Могадішо, щоб зробити обрізання своїм дочкам. Вони вважали, що це було необхідно, інакше дівчата ніколи не вийдуть заміж.

Раптом мати з тіткою схопили Аміру. «Вони тримали мене, а потім жінка, яку я ніколи не зустрічала раніше, почала різати. Я кричала, а моя тітка щільно закрила мені рота рукою», – розказала вона. «Пообіцяй, що ніхто ніколи не дізнається, що я розказала вам це, – благала Аміра. – Якщо люди в моїй громаді дізнаються, вони скажуть, що я зрадила їх, і я стану вигнанкою. І взагалі, я не хочу, щоб мої батьки потрапили у в'язницю».

Джерело: <http://www.dailymail.co.uk/femail/article-505796>, 3 січня 2008 р., та www.fgmnetwork.org

Приклад 7 – Деніз

«Я – жертва інцесту; мене зґвалтував власний батько у віці 15 років. Це був не перший і не останній раз. Так чи інакше, цього разу я завагітніла.

Одного разу вночі мені стало дуже погано, і мої батьки відвезли мене до лікарні. Лікар швидкої допомоги виявив, що, крім важкої форми грипу, у мене була 19-тижнева вагітність. Лікар повідомив мені, що я була вагітна, і спитав, що я планую робити. Незважаючи на біль і відчуття провини, я відмовилася зробити аборт. Мій батько неймовірно розлютився і зажадав, щоб я згодилася. Лікар відмовився через мою позицію.

Мій батько наполягав на тому, що потрібно знайти акушера, і протягом години цей чоловік прибув до лікарні. Я намагалася злізти з оглядового столу, але він попросив трьох медсестер потримати мене, поки він не пристігне мене до ліжка і не введе мені м'язовий релаксант, щоб я припинила чинити опір. Я продовжувала кричати, що не хочу робити аборт, на що він наказав «заткнутися і припинити істеріку!» Зрештою, мені зробили загальний наркоз.

Джерело: www.humanlife.org

Приклад 8 – Ганс

Антонія дратувала та чіплялася до свого чоловіка Ганса протягом декількох років. Одного разу Антонія сказала, що хотіла б переїхати його автомобілем. Іншого разу вона помилково звинуватила його у розбещенні її дітей. У поштових скриньках сусідів з'явилися листи, у яких Ганса було звинувачено в педофілії. Поліція не повірила звинуваченням, але запідозрила, що до цих листів причетна саме Антонія.

Три роки потому вони роз'їхалися, а через рік вони розірвали шлюб.

Кілька місяців тому Антонія простежила за Гансом від роботи до його дому і, запаливши стрічку, кинула в нього заповнену керосином ємність. Ємність не загорілася, але пізніше слідчі виявили керосин на дверях та стінах.

Одного разу Ганс вигулював свого собаку, коли до нього підбігла жінка. Пролунав вибух. Він скрикнув, упав і поповз до своєї квартири, а коли потрапив усередину, на нього накинулася жінка. Поліція й медики знайшли його помираючим на підлозі своєї їдальні. Медики не змогли врятувати його; куля увійшла в його праве плече і, розірвавши його легені, засіла в аорті.

Джерело: <http://www.seattlepi.com>

Рекомендації для групової дискусії**I. Аналіз злочину (20 хвилин)**

1. Що ви думаєте про повідомлений злочин?
2. Де міг статися такий злочин? Чи могло б таке статися у вашому районі?
3. Чому злочин мав місце?
4. Чи може такий злочин бути виправдано?
5. Як могла жертва захистити себе?

II. Перехід до соціальної реальності (40 хвилин)

6. Чи відомо вам або чи чули ви про будь-які випадки домашнього насильства останнім часом?
7. Яких форм домашнє насильство набуває в нашому суспільстві?
8. Що можуть зробити потерпілі, коли їм потрібна допомога?
9. Чи має поліція втручатися, якщо дізнається про випадок насильства, чи таке втручання слід розглядати як втручання в приватні справи людини та порушення права людини?
10. Які права має жертва в таких ситуаціях? Які права мають правопорушники?
11. Чи чули ви про випадки домашнього насильства, коли жертвою є чоловік?
12. Перерахуйте відомі вам причини домашнього насильства.
13. Як можна запобігти і зупинити домашнє насильство?
14. Що можуть/мають робити:
  - а) державні органи;
  - б) місцева громада;
  - в) ті, хто побачили/дізналися про випадок домашнього насильства;
  - г) знайомі і ті, хто проживають поруч?

Пам'ять

Війна та тероризм

Дискримінація та нетолерантність

Рівень 4

Будь-яка (малі групи: 2-3 особи)

60 хвилин

Доста!

Єдина річ, яку ми вчимо з історії, – те, що ми нічого не вчимо з історії.

Гегель

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Пам'ять • Війна і тероризм • Дискримінація та нетолерантність
Рівень складності	Рівень 4
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 2-3 особи)
Час виконання	60 хвилин
Опис	Під час виконання цієї вправи учасники/учасниці планують і здійснюють проект, метою якого є підвищення рівня обізнаності про жертви Голокосту ромів
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на відсутність дискримінації • Право на життя • Культурні права
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Бути обізнаним з жертвами нацистського Голокосту – особливо з ромами/ромками • Практикувати навички вибору, планування та здійснення публічних акцій • Розвивати відчуття людської гідності та відчуття справедливості
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Папір для фліпчарту та маркери • Копії роздаткового матеріалу «Коротка історія переслідування Х» (вибірково) • Для частини 2: вибір і планування дій може бути корисним з доступом до мережі Інтернет або друкованих довідкових матеріалів • Копії прикладу схеми дії проекту в розділі 3, с. 376 (вибірково)
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Повідомте групу перед сесією, що ви плануєте говорити про Голокост, і порозмовляйте окремо з кожним, хто вважає цю тему важкою • Зробіть копії роздаткових матеріалів, один примірник для кожної маленької групи • Зверніться до КОМПАСу, а саме – розділу 3 «Вживання дій для прав людини»

Інструкції

Частина 1. Підготовка групи (90 хвилин)

1. Запропонуйте учасникам/учасницям розбитися на невеликі групи від двох до трьох осіб, які мають однакові відчуття та погляди. Це може бути пов'язано з їх етнічним походженням або громадянством, із різними соціальними чи релігійними групами. Дайте їм кілька хвилин обмінятися своїми почуттями стосовно схожості в поглядах у малих групах.
2. Дайте роздатковий матеріал «Коротка історія переслідування Х» або виберіть інформацію, щоб дати учасникам/учасницям змогу відчувати жорстоке поводження, що випало на долю Х, але не розкривайте їм назву групи (роми).
3. Коротко обговоріть їх реакцію, потім, як і раніше в їх малих групах, дайте їм 15 хвилин, щоб відповісти на запропоновані питання.
  - Що б ви відчували, якщо б із «вашою» людиною поводитися схожим чином в сучасній історії? (Попросіть учасників/учасниць сконцентруватися на групі, що вони вибрали, за номером 1)

КЛЮЧОВА ДАТА

8 квітня
Міжнародний
день ромів
2 серпня
День пам'яті
геноциду ромів
та синті

- Що було б найбільш складним для спільноти, яка пережила це, і що було б корисним чи необхідним – наприклад, акти підтримки від членів/членкинь інших громад – місцеві, національні чи міжнародні?
4. Тепер попросіть малі групи розбитись на пари, щоб поділитися своїми відповідями. Дайте цим групам 15 хвилин, спонукайте їх створити список спеціальних пропозицій, які допомогли б членам громади, що пережили подібне.
  5. Зберіть усі пропозиції разом. Поясніть, що частина 2 роботи буде включати в себе вибір однієї з пропозицій групи, яка по-справжньому працюватиме. Проте перш ніж йти далі, запитайте учасників/учасниць:
    - Чи можете ви вгадати, про яких людей з роздруківки йде мова?
    - Які інші групи нацисти прагнули знищити?
    - Що сталося з цими групами у вашій країні під час Другої світової війни?
  6. Запитайте учасників/учасниць, що вони знають про становище ромського населення сьогодні. Які права людини порушуються?
  7. Розкажіть групі про кампанію Dosta! і запропонуйте учасникам/учасницям скласти проєкт дій на підтримку кампанії.

Частина 2. Підготовка до дій

Ця частина діяльності основана на розділі 3 КОМПАСу «Вживання дій для прав людини», її ви можете здійснити більш детально.

1. Поясніть, що дія проєкту, який вони організують, не має на меті повністю вирішити питання, зазначені в попередній сесії, але відображає, що слід робити для досягнення конкретних і видимих результатів, які будуть мати певну користь для ромської громади.
2. Попросіть учасників/учасниць зазначити будь-які пропозиції на фліпчарті, які, як вони відчують, можуть бути досягнуті групою. Можна прибрати деякі з пропозицій або додати інші.
3. Обговоріть пропозиції і прийдіть до консенсусу стосовно подальших дій у групі в цілому. Використовуйте проєкт плану дій у розділі 3. Переконайтеся, що:
  - дії, які вони визначили, стануть внеском у вирішення проблеми;
  - дія цілком реальна, враховуючи ресурси групи і перешкоди, з якими вони можуть зіткнутися;
  - «рішення» є досить конкретним, тож вони будуть знати, чи можуть вони досягнути цього чи ні.
4. Складіть лист розподілу обов'язків так, щоб кожен/кожна знав/знала, що має робити і коли.
5. Розпочинайте роботу!

Частина 3. Проведення проєкту

Дебрифінг та оцінка

Запитання стосовно вживаних дій:

- Чи задоволені ви діями в цілому? Чому? Чому ні?
- Що ви думаєте про власний внесок, а також про роботу групи?
- На вашу думку, якими були основні досягнення в проєкті? Чи збігаються вони з цілями, запланованими на початку?
- Як ви думаєте, ви могли б зробити що-небудь по-іншому, так, щоб дії були більш ефективними? Будь ласка, поясніть вашу думку.
- Ви припустились би якихось помилок?
- Що б ви зазначили як основні «освітні моменти», якби вам довелося організувати інші дії (або працювати над іншою темою)?

Питання щодо процесу навчання:

1. Які результати виявились найбільш важливими для вас? Ви відчуваєте якісь зміни в собі? Будь ласка, поясніть.
2. Що було найважчим протягом усієї роботи, починаючи з першої сесії і до кінця?
3. Що принесло найбільше задоволення?
4. Як ви думаєте, чи можливо втілити те, що ви спланували? Ви достатньо вмотивовані, щоб зробити це?
5. Що ви вивчили про права людини в рамках цієї вправи?
6. Чи важко проводити кампанію з прав людини? Після цих вправ ви б приєдналися до кампанії з прав людини?
7. Чи вважають права ромів «винятковими» чи вони належать й до інших маргінальних груп та переслідування людей? Поясніть свою думку.
8. Чому робота зі спогадами важлива для навчання щодо прав людини?
9. Який підхід для вивчення теми Голокосту застосовують у вашій країні?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Дайте 90 хвилин для частини 1 «Підготовка групи», 90 хвилин для частини 2 «Підготовка до дій» та 60 хвилин для частини 4, дебрифінгу та оцінки. Скільки ж займає частина 3, сам проєкт – усе залежить від дій, які планується здійснити! Різні частини можуть виконуватись послідовно та навіть за декілька днів.

Є кілька елементів, які роблять цю діяльність комплексною не тільки з точки зору організації, але і з точки зору змісту.

Ви маєте заздалегідь знати склад групи та можливу реакцію учасників/учасниць на цей вид діяльності. Якщо будь-яка з груп має родичів, які були причетними до Голокосту або стали жертвами інших подібних злочинів, ви можете обговорити діяльність із ними заздалегідь, так щоб у них була можливість підготуватись або не брати участь, якщо вони не відчувають себе готовими.

Вам також необхідно підходити до кожного етапу своєї діяльності з чутливістю і гнучкістю, безумовно, не поспішайте з обговоренням, якщо ви відчуваєте, що учасникам/учасницям потрібно більше часу, щоб висловити свої почуття. Якщо група вперше зіткнулася з такими питанням, може бути більш ефективним розпочати частину 1 як повноцінну 90–120-хвилинну сесію, а потім залишити певний час, перш ніж розпочати частини 2–4.

У завданні 1.1 вам порадять заздалегідь думати про те, що, ймовірно, будуть якісь труднощі. У таких випадках ви могли б надати список категорій і попросити учасників/учасниць визначити себе як одну з категорій, наприклад, як прихильник/прихильниця конкретної футбольної команди, як французький оратор/ораторка, як людина, що вивчає іспанську, або як людина, яка має пристрасть до хіп-хопу, гри в теніс чи плавання. Ви також можете просто попросити учасників/учасниць розділитися на пари, як «чоловіки» і «жінки».

Якщо можливо, намгайтеся виконати завдання 1.2 та 1.3 без обговорення про групу Х. Варто спробувати спонукати учасників/учасниць до обурення стосовно несправедливості, і цей вплив можна зменшити, якщо хтось знає, що Х – це роми. Це через те, що забобони стосовно ромів настільки сильні, що деякі учасники/учасниці можуть підсвідомо (чи свідомо) виправдати таке ставлення до них.

У короткій хронології Голокосту ромів (нижче) будь-яке посилання на ромів або «циган» замінене Х. При використанні цієї інформації ви можете звернутися до «групи» або навіть попросити учасників/учасниць припустити, що це їх групи.

Мета – запропонувати учасникам/учасницям вибрати образ, для них важливо спробувати «відчути», як це – бути жертвою. Однак їм усе ще може бути важко зрозуміти проблеми ромів, урахувавши сильні забобони стосовно останніх. Ви, безумовно, маєте допомогти вирішити цю

проблему, якщо це так, то вам необхідно залишити більше часу на завдання 1.3 для учасників/учасниць з метою обговорення їхніх проблем. Скажіть їм, що, за оцінками, від 75 до 80 % ромів/ромок в Європі були вбиті під час Голокосту, а в деяких країнах цей показник перевищив 90 %. Ви можете попросити їх уявити собі, що означало б для них утратити 90 % їхнього населення або 90 % людей у цій групі: в групі з 20 осіб лишилися б тільки двоє.

Наполегливо рекомендується, якщо це взагалі можливо, на стадії планування і до початку реальних дій, спробувати залучити членів ромської громади. Принаймні, ви маєте узгодити з членами/членкинями цієї громади, що дії вашої групи будуть сприйняті позитивно. Або зверніться до місцевої групи, яка працює з ромами або підтримує їх.

Якщо вам не вистачає часу або якщо учасникам/учасницям важко продумати планування процесу, можна використовувати приклад плану з розділу 3.

Варіації

Один очевидний варіант полягає у зміні ромів на іншу групу, яка стала жертвою Голокосту. Ви знайдете сайт: День пам'яті жертв Голокосту, www.hmd.org.ua. Тут є інформація, зокрема матеріали для шкіл, про всі групи переслідування з боку нацистів, у тому числі євреїв, геїв, людей з інвалідністю, ромів та синті, африканської і змішаної раси європейців, неєврейських поляків та інших слов'янських народів, комуністів/комуністок, соціалістів/соціалісток і членів/членкинь профспілок. На сайті також є інформація про останні геноциди в Камбоджі, Боснії і Герцеговині, Руанді і Дарфурі/Судані.

Іншою альтернативою є спостереження за людьми, групами чи спільнотами, доля яких систематично ігнорується.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо учасники/учасниці матимуть бажання побачити на власні очі життя знедолених людей, що живуть на задвірках суспільства, тоді стане у нагоді вправа «Змініть свої окуляри» на с. 153.

Крім того, якщо групі подобається грати за ролями і всі зацікавлені у вивченні причин, чому люди вдаються до насильницьких дій, то зверніть увагу на вправу «Кидання каміння» на с. 170.

Додаткова інформація

«Dosta» — це ромське слово, що означає «достатньо», це назва інформаційно-пропагандистської кампанії, яка спрямована на об'єднання спільнот неромського походження, але близьких до них. Ви можете знайти інформацію про Доста! на сайті: <http://dosta.org>. Це може бути корисним, якщо у вас є доступ до інтернету, тому що учасники/учасниці можуть провести деякий час на сайті для його вивчення. Є й інші сайти, які містять інформацію про Голокост, яку вони могли б використовувати для дослідження: <http://isurvived.org>; <http://www.preventgenocide.org>.

Серед організацій, що займаються Голокостом, – Фондація Пам'яті, Відповідальність і Майбутнє (німецька абревіатура EVZ), www.stiftung-evz.de. Її напрями діяльності і завдання: критичний розгляд історії, питання прав людини та прихильності жертвам націонал-соціалізму. На цій веб-сторінці ви можете прочитати публікації з прав людини та історії, виклик для освіти.

Інша організація, що займається питаннями Голокосту, – це Фондація Анни Франк (ФАФ), www.annefrank.ch. Метою ФАФ є: сприяти благодійній діяльності, відігравати соціальну та культурну роль у дусі Анни Франк, із метою подальшого поліпшення взаєморозуміння між різними релігіями, щоб служити справі миру між людьми, а також заохочувати міжнародні контакти між молоддю. У них є проекти по всьому світу, наприклад, як для далітів в Індії, так і для дітей та сімей у запущених міських нетрях і в сільських громадах у Перу.

Європейський інформаційний офіс ромів регулярно надає інформацію стосовно становища ромів/ромок у Європі. <http://www.erionet.org>

Європейський центр з прав ромів є громадською правозахисною організацією, яка покликана боротися з расизмом проти ромів/ромок і порушенням прав ромів/ромок. <http://www.errc.org>

Матеріал для розповсюдження

Дуже коротка історія Х переслідувань

1890	Конференція, організована в Німеччині стовно «Х». Військове право регулювати рух Х.
1909	Проводилася політична конференція на тему «Питання Х». Рекомендується, щоб всі Х були зареєстровані.
1920	Двоє вчених увели поняття «негідне життя», припускаючи, що Х мають бути стерилізовані і ліквідовані як спільнота.
1922	Усіх Х на німецькій території сфотографували і взяли відбитки пальців.
1926	У Німеччині був прийнятий закон, щоб управляти «Х-чумою». (Це лікування є прямим порушенням умов Веймарської конституції, прийнятої в Німеччині).
1927	У Баварії, Німеччині будують спеціальні табори для ув'язнення Х. Вісім тисяч Х поміщають у цих таборах.
1928	Усі Х під постійним наглядом поліції. Ще більше таборів побудовано для ізоляції Х.
1934	Х прийняті для стерилізації шляхом ін'єкцій та кастрації і відправлені в табори Дахау, Франкфурт, Заксенхаузен та в інші місця. Два закони прийнято в цьому році: німці забороняють вступати в шлюб з представниками інших рас.
1938	Між 12 та 18 червня сотні Х по всій Німеччині та Австрії заарештовані, побиті та ув'язнені. Х – це перша цільова група населення, якій було заборонено відвідувати школу.
1939	Управлінню з питань расової гігієни подали заяву про те, що «всіх Х слід розглядати як спадково хворих, прийняте рішення щодо ліквідації. (Ціль має бути ліквідована без сумнівів, як несправний елемент в популяції)».
1940	Перший масовий геноцид Голокосту: 250 дітей Х використовуються в ролі «піддослідних кроликів» для тестування газу ціоніду в концтаборі в Бухенвальді. Працевлаштувати будь-кого зі спільноти Х заборонено цього ж року.
1941	У липні нацистське остаточне рішення «вбити всіх євреїв, Х і психічно хворих уведено в дію». Голокост починається. 800 Х убито в ніч на 24 грудня в Криму.
1944	1 серпня 4000 Х отруєні газом і спалені в Аушвітц-Біркенау в одній масовій акції.
1945	До кінця війни 70–80 % населення Х були знищені нацистами. Не було Х, які були викликані для свідчення на Нюрнберзькому процесі, ніхто не свідчив від їх імені. Ніяких репарацій за військові злочини не було виплачено Х.
1950	Перший з багатьох звітів за попередні роки свідчив, що уряд Німеччини декларує, що нічим не зобов'язаний Х.
1992	Німеччина «продає» шукачів притулку – Х – назад до Румунії за \$21 млн і починає вантажити їх у наручниках 1 листопада. Деякі Х вирішили покінчити життя самогубством, але не їхати. Німецьке агентство преси просить західних журналістів/журналісток не використовувати слово «депортація», тому що це слово має «незручні історичні асоціації».
2010	Президент Франції пов'язав Х зі злочинністю, назвав їх табори джерелами проституції і дитячої експлуатації. Французька влада знищила понад 100 таборів і депортувала більше 1000 Х, в основному до Румунії.

Відредагований варіант короткої хронології Голокосту ромів,
Ян Хенкок. Повна версія на сайті: <http://www.osi.hu/r pp/holocaust.html>.

Доступ до лікарських засобів

Спільні міжнародні зусилля зацікавлених громадян можуть змінити ситуацію.

Закі Ахмат, Кампанія з ефективного лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС)

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Здоров'я • Глобалізація • Дискримінація та нетолерантність
Рівень складності	Рівень 4
Чисельність групи	16–40 осіб
Час виконання	190 хвилин
Опис	Ця діяльність являє собою симуляцію, розроблену за підсумками судової справи «Лікарські засоби проти СНІДу», що проходила у 2001 році в Південній Африці. Вона стосується таких питань: <ul style="list-style-type: none"> • ВІЛ/СНІД та доступ до лікарських засобів • Як вирішити суперечки у відстоюванні прав
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Права на життя і гідність • Право на захист моральних і матеріальних інтересів за рахунок наукової діяльності • Право на здоров'я
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Збільшення обізнаності щодо прав на здоров'я, зокрема, доступності дешевших лікарських засобів та лікування і профілактики ВІЛ/СНІДу • Розвиток навичок спілкування, співробітництва та досягнення консенсусу • Зміцнення солідарності й ідеалів справедливості
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Лекційні матеріали і ручки • Рольові картки для симуляції судового засідання • Інструкції для роботи в малих групах, одна на кожного учасника/кожну учасницю • Маленькі картки (10×6 см). Одна червона і одна зелена картки на кожного учасника/кожну учасницю • Місце для роботи у великих і малих групах
Підготовка	<p>До частини 1</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зробити копії карток для симуляції судового засідання, вам потрібно по одній рольовій картці для кожного учасника/кожної учасниці <p>До частини 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зробити копії інструкцій для роботи в малих групах, одна на кожного учасника/кожну учасницю • Роздати по одній червоній і одній зеленій картці кожному учаснику/кожній учасниці

Інструкції

Вправа складається з двох частин. Частина 1 являє собою симуляцію, а частина 2 – це фаза, що спрямована на досягнення консенсусу.

Частина 1. Судове засідання (загальний час виконання становить 65 хвилин)

1. Зробити вступ. ВІЛ/СНІД є дуже серйозною епідемією в усьому світі. Це велика проблема в Південній Африці, де мільйони бідних страждають і вмирають невинно, тому що вони не можуть дозволити собі купити дорогі лікарські засоби, які їм необхідні. Єдиною альтернативою для них є вживання дешевших підробок лікарських засобів.

Здоров'я

Глобалізація

Дискримінація та нетолерантність

Рівень 4

16–40 осіб

190 хвилин

Провідні фармацевтичні компанії виступають проти цього. Вони хочуть захистити свої права на власність і тому об'єднали зусилля, щоб запобігти підробками своєї продукції, а також їх продажу за нижчими цінами у будь-якій державі. Ці компанії подали судовий позов проти уряду Південної Африки, яка розповсюджує і продає дешеві підробки лікарських засобів проти ВІЛ/СНІДу.

2. Пояснити учасникам/учасницям, що під час першої частини вони будуть брати участь у симуляції судового засідання (попереднього слухання), що проходило у Південній Африці у 2001 році. Запитання: чи є право на власність вагомим аргументом, щоб порушити право на життя і гідність групи людей? Чи права на життя і здоров'я є вагомим аргументом для порушення права на власність?
3. Розділити учасників/учасниць на чотири рівні групи, що представлятимуть фармацевтичну компанію Фарма Інкорпорейтед (Pharma Inc.), уряд Південної Африки, членів/членкинь Кампанії за лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС) та суддів.
4. Роздати рольові картки для відповідних груп.
5. Дати групам 25 хвилин, щоб прочитати свої рольові картки і підготувати аргументи та/або поставити питання під час судового засідання. Кожна група має обрати фасилітатора/фасилітаторку, а також одного/одну або двох його заступників/заступниць, щоб підтримати фасилітатора/фасилітаторку і допомогти дати відповіді на питання під час судового засідання.
6. Як тільки кожна група буде готова, попросити учасників/учасниць розпочати спільну роботу. Вони мають залишатися у своїх чотирьох групах.
7. Потім групи, що представляють фармацевтичну компанію Фарма Інкорпорейтед (Pharma Inc), уряд Південної Африки та членів/членкинь Кампанії за лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС), мають по 5 хвилин, щоб представити свою позицію і поставити будь-які запитання. Судді/суддині мають представити кожну з груп, надаючи їм можливість виступити по черзі.
8. Самі судді/суддині тепер мають 10 хвилин, щоб відреагувати на будь-які питання, поставлені групами, відповісти на будь-які методичні питання, поставлені перед ними, а також узагальнити різні аргументи і точки зору.

Частина 2. Етап досягнення консенсусу (загальний час виконання становить 100 хвилин)

1. Попросити учасників/учасниць розділитися на малі групи, кожна з яких складається з чотирьох осіб. У кожній групі має бути один колишній член/членкиня групи, що раніше представляв/представляла компанію Фарма Інкорпорейтед (Pharma Inc.), один член/членкиня групи уряду Південної Африки, член/членкиня з групи, що представляла Кампанію за лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС), а також один колишній суддя/суддиня.
2. Роздати копії інструкцій для малих груп, одну червону і одну зелену картку кожному/кожній учаснику/учасниці. Переконайтеся, що всі розуміють, що потрібно робити, і знають, із якою метою роздані кольорові картки та як їх використовувати.
3. Дати групам 30 хвилин, щоб спробувати дійти консенсусу стосовно того, яким чином вирішити суперечливі моменти.
4. Закликати всіх до спільної роботи і попросити доповісти про результати своїх дискусій. Дати кожній групі по п'ять хвилин на представлення своєї доповіді. Записати основні рішення і проблемні питання у лекційних матеріалах.
5. Після того як усі групи представили свої позиції/рішення, перейти до обговорення процесу прийняття рішень. Ви можете запитати:
  - Наскільки легко було порозумітися?
  - Які сильні та слабкі сторони цього підходу?
  - Чи виникали проблеми під час спроб прийняти рішення або при намаганні залучити всіх членів/членкинь групи до прийняття рішення?
  - Які теми були найактуальнішими?
6. Ви можете завершити цей етап діяльності, прочитавши наведений нижче витяг із судової постанови від 19 квітня 2001 року.

«Мета... забезпечити доступ до більш дешевих лікарських засобів... є схвальною, але по відношенню до епідемії ВІЛ/СНІДу вона є конституційним обов'язком вищого порядку, що пов'язаний з обов'язком держави поважати, захищати, давати і здійснювати низку фундаментальних прав, включаючи право на людську гідність і життя (що є фундаментальним правом)... . Немає приводу скаржитися на цей закон з боку заявників (фармацевтичної компанії)».

Дебрифінг та оцінка

Ця оцінка розпочнеться вже в ході обговорення під час проведення частини 2. Потім необхідно продовжити залучати учасників/учасниць до осмислення процесу в цілому, а далі перейти до визначення ключових питань щодо прав людини після цього судового засідання. Ключові питання можуть бути такими:

- Чи чули учасники/учасниці про цей випадок раніше?
- Якої думки були учасники/учасниці стосовно цієї справи на початку судового засідання?
- Наскільки змінилася думка учасників/учасниць щодо цього питання в ході судового засідання?
- Яким чином люди порівнюють дві форми процесу прийняття рішень, розбіжності думок і прийняття спільного рішення? Який спосіб дає найбільш задовільні результати? Як визначити успішний результат?
- Які питання щодо прав людини, що виникли вже після цього судового засідання, є ключовими?
- Часто буває, що вимоги щодо дотримання різних прав людини мають бути зважені між собою. Як би ви розставили пріоритети стосовно різних вимог щодо виконання прав? Які критерії ви б використовували?
- Які наслідки матиме результат цього судового засідання для ВІЛ-позитивних людей у вашій країні? Наприклад, чи є доступними незапатентовані лікарські засоби у вашій країні?
- Які заходи здійснювалися для інформування громадськості про ВІЛ/СНІД у вашій країні? Що ще можна і потрібно зробити?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Потрібно багато часу приділити цій діяльності, оскільки це питання є досить складним, а учасники/учасниці мають глибоко замислитися над ним. Слід зазначити, що дві частини не мають обов'язково проводитись у той самий день, їх можна провести за два різні заняття.

Вам потрібно буде пояснити, що червоні та зелені картки використовуються з метою допомоги учасникам/учасницям в отриманні більших знань щодо того, що сприяє прийняттю рішень, а що перешкоджає цьому процесу. В ідеалі після завершення обговорень і дискусій під час частини 2 усі учасники/учасниці мають показати зелені картки і бути в змозі прийняти спільне рішення.

Під час проведення частини 2 деякі групи можуть порозумітися, а інші – ні. У ході обговорення ви маєте використовувати можливість вивчати сильні та слабкі сторони підходу до прийняття спільних рішень. Попросіть групи, які змогли досягти згоди, повідомити не тільки про своє заключне рішення, а й також надати основні аргументи стосовно прийняття спільного рішення. Попросіть членів тих груп, які не змогли досягти згоди, повідомити, які фактори сприяли наближенню до спільної думки, а які викликали розбіжності. Більше інформації щодо досягнення згоди ви можете отримати у додаткових матеріалах, що вказані у розділі «Мир та насильство» у розділі 5.

Важливо перевірити поточну ситуацію щодо життя ВІЛ/СНІД-інфікованих людей серед місцевого населення й адаптувати/пов'язати цю діяльність з проблемами стосовно цих питань. Назву Фарма Інкорпорейтед (Pharma Inc.) було вибрано для уособлення усієї коаліції фармацевтичних компаній з метою симуляції цього судового засідання.

Варіації

Ви можете також створити групу, яка представляє журналістів/журналісток, для проведення цього судового засідання. Вам знадобляться додаткові матеріали: камери, комп'ютер і принтер. Ви маєте дати учасникам/учасницям певний час, щоб представити свою доповідь після завершення цього судового засідання. Час виконання буде залежати від формату для розповсюдження інформації, який вони оберуть, наприклад, газети, транслявання по радіо чи телебаченню або блог в інтернеті. Якщо ви виберете цей варіант, вам необхідно підготувати рольові картки для журналістів/журналісток. Вам також знадобиться виділити додаткові 15 хвилин для вправи і 10 хвилин для оцінки роботи журналістів/журналісток.

КЛЮЧОВА ДАТА

1 грудня
Всесвітній день
боротьби
зі СНІДом

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Обговорити аспекти права на життя та на людську гідність у вашій країні, що стосуються питань охорони здоров'я. Критичні випадки (наочні приклади), про які повідомляють у новинах, можуть стати основою вправ для початку, особливо для обговорення у малих групах.

Слід отримати для себе інформацію щодо здоров'я та права людини в глобальному масштабі. Необхідно відвідати вебсайт або отримати інформацію з публікацій зі сторони ключових неурядових організацій («Лікарі без кордонів»/Medecins Sans Frontieres (MSF), Кампанія за лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС), Християнська поміч «Christian Aid», Оксфордський комітет допомоги голодуючим «Oxfam» та міжнародна організація захисту прав дітей в усьому світі «Врятуйте дітей»), а також міжнародні інституції (Всесвітня організація охорони здоров'я (WHO)). Дізнайтеся більше про діяльність, яка здійснюється з метою охорони здоров'я, та внесіть інформацію до лекційних матеріалів.

Кампанія за лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС) започаткувала успішну програму і є дуже актуальною у Південній Африці та за її межами (див.: www.tac.org.za). Однак, не всі кампанії є настільки успішними, як ТАС, у досягненні своїх цілей. Для цього може бути багато причин, наприклад, незадовільна організація і неефективна реклама. Група може вивчити ці питання і розвивати свої навички для підтримки ефективності кампанії за допомогою проведення вправи «Увага, ми все бачимо!», що описана на с. 294, або «Доста!» на с. 138.

Ідеї для вправ

Спробуйте з'ясувати, хто підтримує діяльність з питань охорони здоров'я у вашій країні і як ви можете зробити внесок у цю діяльність.

Додаткова інформація

Діяльність базується на основі випадку, що стався ще до суду, у 2001 році, у Південній Африці. Асоціація виробників фармацевтичних препаратів Південної Африки переслідувала президента Південно-Африканської Республіки Нельсона Манделу та інших осіб, включаючи керівництво організації ТАС, за ігнорування своїх патентів через дозвіл на виготовлення неякісних лікарських засобів від ВІЛ та імпорт дешевших лікарських засобів і підробку лікарських препаратів з метою лікування мільйонів ВІЛ/СНІД-інфікованих громадян.

Судді мають збалансувати різні інтереси і права обох сторін. З одного боку, Асоціація виробників фармацевтичних препаратів претендує на право власності, рівності або вільного вибору торгівлі, діяльності і професії, а з другого – уряд і ТАС стверджували, що обов'язком держави є поважати, надавати і виконувати фундаментальні права на людську гідність і життя своїх громадян.

У своєму рішенні суд стверджував, що право на власність є менш важливим, ніж право на людську гідність і життя, тому його необхідно обмежити. Згодом виробники лікарських засобів забрали свою позовну заяву із суду. Це сприймалося як «справжня перемога Давида над Голіафом не тільки для Південної Африки, але і для людей, що проживають у багатьох інших розвинутих країнах, які ведуть боротьбу за доступ до лікарських засобів» (спільний прес-реліз неурядових організацій від 19 квітня 2001 року). «Це рідкісна і дуже значуща перемога бідних прошарків населення над потужними транснаціональними компаніями! Але наше завдання зараз полягає у спільній роботі з виробниками лікарських засобів і урядом, щоб отримати лікарські засоби для тих, хто їх потребує» (Кевін Уоткінс з Оксфордського комітету допомоги голодуючим «Oxfam»). На сайті Time.com опубліковано короткий виклад цих питань від 5 березня 2001 року. Щоб знайти цю інформацію, необхідно ввести «AIDS Drugs Case Puts Our Ideas About Medicine on Trial» у пошуковій системі.

СНІД та тенденції глобалізації

У розвинутих країнах ВІЛ/СНІД-інфіковані мають змогу жити краще і довше завдяки доступності препаратів проти ВІЛ/СНІДу, які надаються державою безкоштовно. У південних країнах ВІЛ/СНІД-інфіковані більше страждають і вмирають раніше через те, що послуги лікування ВІЛ/

СНІДу не доступні для них. У середньому, річний дохід на одну особу, що виділяється на охорону здоров'я, становить близько 10 дол., у той час як на трикомпонентну терапію, що доступна для людей, які проживають у північних країнах, виділяється від 10 000 до 15 000 дол. на рік.

Бідність, неосвіченість і соціальна нерівність прискорюють поширення епідемії, але ця проблема є важливішою за всі політичні, урядові проблеми та питання міжнародних органів і фармацевтичних компаній. Для того, щоб боротьба зі СНІДом була ефективною, необхідно залучити найважливіші міжнародні механізми та заклади. Найголовнішими з них є Міжнародний валютний фонд (МВФ) International Monetary Fund (IMF), Світова організація торгівлі (СОТ) (the World trade organisation (WTO)), ТРІПС (Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності) (TRIPS (Trade Related aspects on Intellectual Property rights)), ГАТС (Генеральна угода з торгівлі послугами) (GATS (General Agreement on Trade and Services)) та Орган вирішення спорів (Dispute Settlement Body), що фактично функціонує як орган правосуддя СОТ.

Матеріал для розповсюдження

Рольові картки

Рольова картка судового засідання: фармацевтична компанія Фарма Інкорпорейтед Pharma Inc.

Ви – група керівників/керівниць фармацевтичної компанії Фарма Інкорпорейтед (Pharma Inc.). Ваша компанія є однією з провідних виробників фармацевтичних препаратів у світі. Ви купили права для комерціалізації лікарських засобів для боротьби з ВІЛ/СНІДом. Ви маєте підтримувати рівень вашого прибутку і задовольняти інтереси своїх акціонерів. Таким чином, ви хочете захистити права компанії і встановлюєте ціну продажу вашої продукції з урахуванням витрат на дослідження, виробництво, а також виплату заробітної плати співробітникам. Дозволити іншій компанії просто копіювати вашу продукцію і продавати за нижчою ціною – означає поставити під загрозу ваш прибуток і стійкий розвиток вашої компанії. Тому ви об'єднали свої зусилля з іншими провідними фармацевтичними компаніями, щоб запобігти копіюванню своєї продукції та продажу за нижчими цінами у будь-якій країні, а також подати до суду на уряд цих країн за необхідності. Ви подали судовий позов проти уряду Південної Африки.

Ви маєте підготувати аргументи на захист своєї позиції. У вас буде п'ять хвилин, щоб представити їх у ході цього судового засідання.

Рольова картка судового засідання: уряд Південної Африки

Ви – високопосадовці посадові особи уряду Південної Африки. Ваш уряд намагається відповісти на запит фармацевтичних компаній, які подали судовий позов проти вас. Компанія (Фарма Інкорпорейтед) Pharma Inc. намагається уникнути надання дозволу на копіювання та продаж своєї продукції у будь-якій країні за нижчими цінами, тобто нижчими за роздрібні ціни на власну продукцію. У принципі ви погоджуєтеся з позицією компанії Фарма Інкорпорейтед (Pharma Inc.).

Проте народний рух на чолі з організацією «Кампанія за лікування ВІЛ/СНІДу» (ТАС) стверджує, що конституційним обов'язком держави є забезпечення доступності дешевих лікарських засобів, зокрема для боротьби з епідемією ВІЛ/СНІДу. Ви відгукнулися на політичний тиск народних мас і дозволили імпорт дешевших препаратів (копій) з таких країн, як Індонезія.

Ви маєте підготувати аргументи на захист своєї позиції. У вас буде п'ять хвилин, щоб представити їх у ході цього судового засідання.

Рольова картка судового засідання: Кампанія за лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС)

Ви – група активістів/активісток, що представляє членів Кампанії за лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС) у Південній Африці. Кампанія стверджує, що держава несе відповідальність за забезпечення доступності дешевших лікарських засобів, особливо для боротьби з ВІЛ/СНІДом. Уряд відреагував і почав імпортувати дешевші лікарські засоби.

Ви також стверджуєте, що держава несе відповідальність за надання фінансової підтримки ВІЛ-інфікованим пацієнтам/пацієнткам і організаціям, діяльність яких спрямована на боротьбу з ВІЛ/СНІДом.

Проте уряд Південної Африки був притягнутий до судової відповідальності фармацевтичними компаніями, щоб запобігти будь-якому копіюванню та продажу своєї продукції за нижчими цінами. Таким чином, ви вирішили об'єднати свої зусилля з урядом, щоб захистити роль держави у забезпеченні доступності дешевих лікарських засобів.

Ви маєте підготувати аргументи на захист своєї позиції. У вас буде п'ять хвилин, щоб представити їх у ході цього судового засідання.

Рольова картка судового засідання: судді

Ви – група суддів, які головуєть на судовому засіданні щодо спроби провідних фармацевтичних компаній притягнути до відповідальності уряд Південної Африки і запобігти наданню дозволу з боку уряду на копіювання своєї продукції та її продаж за нижчими цінами. Активісти/активістки, які представляють Кампанію за лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС), захищають позицію уряду. Ваша роль полягає у запрошенні всіх трьох сторін по черзі для представлення своїх позицій. Наприкінці презентації ви не маєте виносити рішення або робити висновки. Ваше завдання полягає у тому, щоб допомогти роз'яснити це питання, а також підсумувати аргументи на підтримку суперечливих позивних заяв.

Суть проблеми полягає у тому, як вирішити конфлікт, що виник після подання позовних заяв на захист прав людини. Відповідач у суді (уряд і ТАС) відстоює права на життя і гідність, а обвинувач (Компанія Pharma Inc.) захищає право власності. В офіційному протоколі судового засідання вказано таке:

«Права на життя і гідність» є найважливішими з усіх прав людини, вони є фундаментальними для всіх інших прав людини. Ми відносимо себе до суспільства, яке базується на визнанні прав людини, тому ми зобов'язані поважати ці два права понад інші. І держава має демонструвати це у будь-якій діяльності, що здійснюється, в тому числі при покаранні злочинців».

Інша сторона вважає:

«Право власності» захищене статтею 25 Конституції Південної Африки, в якій говориться: «Ніхто не може бути позбавлений свого майна, крім випадку, вказаного у нормативному правовому акті загальної дії, і ніякий закон не може дозволити необґрунтоване позбавлення власності».

Ви маєте підготувати питання до трьох сторін. У вас буде 10 хвилин, щоб поставити свої запитання і вислухати відповіді на них.

Рольова картка судового засідання: журналісти/журналістки (за бажанням – див. «Ідеї для вправ», що вказані вище)

Ви – група журналістів/журналісток, які зобов'язані надати матеріали щодо цього судового засідання для преси.

Ваше завдання полягає в тому, щоб надати звіт щодо судового засідання і представити у ньому всі точки зору. У вас є доступ до участі в окремих нарадах, організованих різними сторонами: суддями/суддинями, членами/членкинями Кампанії за лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС), урядом Південної Африки і компанією Фарма Інкорпорейтед (Pharma Inc.). При відвідуванні таких нарад ви виступаєте лише як спостерігач; ви не може заважати, переривати або сприяти роботі групи. Однак ви можете проводити окремі опитування, якщо це не заважає процесу наради. Для виконання вашої роботи ви можете фотографувати, а також мати доступ до комп'ютера, принтера та інтернету.

Ви представлятимете результати своєї роботи після завершення судового розгляду. Можете вибрати формат для розміщення інформації, наприклад, блог, твіттер, стаття газети, радіо чи телебачення. У вас буде 10 хвилин, щоб представити звіт.

Інструкції для проведення частини 2 у малих груп

Ви – група, що складається з чотирьох осіб, кожна особа є представником однієї з чотирьох таких сторін:

- компанія Фарма Інкорпорейтед (Pharma Inc.);
- уряд Південної Африки;
- активісти/активістки, що представляють Кампанію за лікування ВІЛ/СНІДу (ТАС);
- судді цієї судової справи.

Інструкції

1. Кожен по черзі має представити себе і сторону, яку він/вона представляє, тобто роль, яку він/вона грає.
2. Далі кожен/кожна має поділитися думкою щодо цієї ситуації в кінці судового розгляду. Якщо він/вона вважає, що буде легко знайти спільне рішення, слід показати зелену картку, а якщо навпаки це буде важко зробити, треба показати червону картку. (Мета використання цих карток полягає у допомозі кожному дізнатися більше про те, як відбувається процес прийняття спільного рішення).
3. Тепер ваше завдання полягає у спробі прийняти задовільне рішення на основі консенсусу, досягнутого між чотирма сторонами. Ви маєте вести дискусію протягом раундів. Суддя головує в обговоренні і представляє свою позицію останнім.
  - Перший раунд: представити вашу позицію.
  - Другий раунд: представити свої ідеї для прийняття рішення.
  - Третій раунд: обговорення запропонованого рішення.
4. Уважно слухайте один одного. Наприкінці прийняття кожного рішення ви маєте вибрати колір картки і показати її, щоб повідомити, якої ви думки на цей момент про перспективу прийняття спільного задовільного рішення.
5. Наприкінці процесу прийняття рішення і досягнення згоди необхідно вибрати одну особу для представлення звітної інформації з результатами спільного засідання.

Мир та
наси́льствоГромадянство
та участьЗагальні права
людини

Рівень 3

Від 10 осіб
(малі групи:
3–5 осіб)

90 хвилин

Електростанція

Ця електростанція генерує творчу енергію людини!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Мир та насильство • Громадянство та участь • Загальні права людини
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	Від 10 осіб (малі групи: 3–5 осіб)
Час виконання	90 хвилин
Опис	Учасники/учасниці мозкового штурму здійснюють насильство, яке є спільним у їхньому повсякденному житті, а потім шукають творчі шляхи його подолання і знаходять рішення проблем
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на життя, свободу та особисту недоторканність • Свобода від дискримінації • Свобода від втручання в особисте і сімейне життя та переписку
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Визначити акти насильства та їх причини і рішення для розслідування • Розвивати кооперативні і групові навички роботи • Розвивати почуття справедливості та відповідальності стосовно інших
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Довга частина міцного троса або канату, що дорівнює ширині кімнати, щоб представляти електричний кабель • Аркуші паперу формату А4 2-х різних кольорів, наприклад, червоний і зелений • Маркери, один на кожен малу групу • Реквізити: гучний дзвінок або гудок, каски, біле пальто, кабельний різак (справжній або зроблений власноруч) • два рулони скотчу • дві кімнати (необов'язково, але бажано) • Помічник для роботи із дзвониками, світлом і будь-якими іншими спецефектами
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Підготуйте одну кімнату, яка буде «електростанцією». Розчистіть місце в середині. Розтягніть шнур (що представляє електричний кабель) через кімнату на висоті плеча і закріпіть надійно кінці

Інструкції

1. Поясніть учасникам/учасницям, що вони будуть працювати на електростанції. Нормальні електростанції генерують електрику з урану, вугілля, газу, сміття, біопалива, сонця, вітру або хвиль. Ця електростанція, однак, генерує енергію від актів насильства і, отже, потенційно небезпечна і має бути закрита або переобладнана для роботи на іншому паливі. Ви (посередник/посередниця) – менеджер/менеджерка електростанції, а учасники/учасниці – персонал станції.

Частина 1. Мозковий штурм стосовно актів насильства

2. Попросіть учасників/учасниць здійснити швидкий особистий мозковий штурм «наси́льство навколо мене». Чітко поясніть, що вони збираються розглядати не такі «великі питання», як тероризм чи геноцид, а ті акти насильства, які всі ми спостерігаємо в повсякденному житті, у школі або в молодіжних клубах, на вулицях і в наших будинках.

КЛЮЧОВА ДАТА

4 листопада

У цей день в 1950 році була підписана Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

3. Розділіть учасників/учасниць на групи від 3 до 5 осіб і роздайте по три аркуші (червоної) паперу і маркер для кожної малої групи. Попросіть учасників/учасниць поділитися спільним обговоренням щодо питань, які вони обговорювали на мозковому штурмі і дійти висновку, яка форма насильства є найбільш важливою для вирішення цього питання. Вони мають написати їх унизу, по одній на кожному аркуші паперу, великими літерами і з використанням ключових слів або дуже короткими фразами.
4. Зберіть аркуші разом і зробіть швидку перевірку, щоб побачити, чи є аркуші, які дублюються. Відмовтеся від дублікатів, якщо такі є.
5. Дайте учасникам/учасницям п'ятихвилинну перерву, поки ви готуватиметеся до наступної частини. Повісьте папірці над «електричним кабелем» на відстані близько 0,5 м один від одного. Прикріпіть їх на мотузку так, щоб вони залишалися на своїх місцях і не ковзалися.

Частина 2. На електростанції

6. Коли ви будете готові і всі «форми насильства» будуть прикріплені на мотузку, скажіть групі, що ви тільки що отримали повідомлення від виконавчого комітету з охорони здоров'я і безпеки, що завод буде закритий, поки вони – персонал – не знайдуть альтернативне паливо для станції.
7. Запросіть персонал на «електростанцію». Розділіть їх на дві команди і дайте велику кількість аркушів (зелених) паперу, маркери і скотч для кожного.
8. Укажіть на кабель живлення та папірці, які представляють акти насильства.
9. Поясніть, що одна з причин, чому електростанції є настільки небезпечними, є те, що насильство породжує енергію в дуже нерівномірному потоці, є часті скачки. Коли таке відбувається, єдиний швидкий спосіб запобігти вибуханню внаслідок цього – відрізати кабель, проте це вкрай небезпечна процедура, і її слід уникати в будь-якому разі. Коли сильний сплеск наростає, лампочка попередження почне блимати, і учасники/учасниці почують дзвінок. Потім вони мають діяти швидко, щоб уникнути накопичення енергії. Для цього необхідно визначити способи трансформації актів насильства на електричному кабелі в позитивні дії.
10. Поясніть, як це працює на практиці: вони почують дзвінок і побачать світлові сигнали. Ви вкажете, де, можливо, доведеться вирізати кабель і зачитаєте слова на двох аркушах, які висять на кабелі по обидві сторони від точки поділу. Ці дві команди матимуть не більше однієї хвилини, щоб розглянути шляхи подолання двох різних форм насильства. Вони визначають свої пропозиції щодо вирішення проблеми, кожна на окремому аркуші (зеленого) паперу внизу, поспішають, щоб повісити їх якомога швидше на мотузку, коли ви збираєтеся відрізати її.
11. Тепер запустіть електростанцію і дайте їй попрацювати всього протягом хвилини чи двох. Дайте сигнал помічнику/помічниці, щоб почав/почала дзвонити у дзвінок і ввімкнув/ввімкнула сигнальні вогні. Візьміть кабельний різак і зімітуйте, що ви збираєтеся вирізати кабель у певний момент. Прочитайте вголос дві форми насильства і закликайте команди почати рятувальні роботи.
12. Через одну хвилину зупиніть дзвінок та сигнальні лампи і відкладіть кабельний різак, зробіть крок уперед і зачитайте те, що написано на «папірцях із рішеннями». Коротко обговоріть пропозиції з усією групою. Закличте команди змінити або скасувати будь-які рішення, які, насправді, не є реалістичними. Заберіть два папірці з «формами насильства» і висловіться.
13. Повторіть кроки 11 і 12, поки всі папірці з «формами насильства» не будуть видалені і замінені на папірці з «рішеннями».
14. Нарешті, зберіть усі папірці з «рішеннями» з мотузки і наклейте їх на стіну поряд із різними проявами насильства.

Дебрифінг та оцінка

Почніть обговорення з розгляду самої справи, а потім перейдіть до обговорення кожного прояву насильства і запропонованих рішень.

- Як люди почувалися в процесі діяльності? Чи сподобалося їм це? Чому так? Чому ні?
- Чи погодилися всі щодо важливості різних форм насильства?

- Які причини щодо конкретних проявів насильства були визначені?
- Чи були запропоновані реальні рішення і дії? У короткостроковій перспективі? У довгостроковій перспективі?
- З якими проблемами або опором можуть люди стикатися, коли намагаються реалізувати ці рішення?
- Яким чином молоді люди можуть запобігти насильству і захистити мирні альтернативи?
- Які права людини порушуються в результаті насильства?

Поради фасилітатора/фасилітаторці

Вам потрібно буде залишити близько 10 хвилин для частини 1, мозкового штурму, близько 60 хвилин для роботи на електростанції і 20 хвилин для дебрифінгу та оцінки.

Якщо вам потрібно надати людям якусь допомогу щодо початкового мозкового штурму, ви могли б навести приклади актів насильства щодо осіб, наприклад, знущання, образи, сарказм, недоречні жарти, образливі телефонні дзвінки і текстові повідомлення (SMS) і вандалізму щодо приватної власності. Ви також можете запропонувати дії, які не спрямовані на конкретну людину, такі, як насильство, яке ми бачимо у фільмах або чуємо в піснях.

На другому етапі команди мають прагнути придумати дві або три пропозиції щодо способів подолання кожної форми насильства, але достатньо й однієї. Рішення мають бути реалістичними.

Одним із ключів до успіху є спосіб створення робочої атмосфери і відчуття терміновості щодо обрізання кабелю. Ви можете завантажити звуки машин, що працюють, і сигнали тривоги з інтернету. Як менеджер/менеджерка, ви могли б одягти білий халат і каску, а якщо у вас є можливість, нехай персонал також правильно одягнуться. Крім того, ви можете подумати про виконання діяльності в підвалі серед водопровідних труб. Очевидно, певний рівень акторських здібностей з вашого боку буде додавати задоволення, але вам не потрібні спеціальні навички. Просто спробуйте забезпечити розвиток дій і підтримувати короткі дискусії між кожним раундом. Поглиблене обговорення повинне бути залишене для дебрифінгу.

Якщо людям потрібні додаткові роз'яснення про те, як придумати ідеї для вирішення проблем, ви могли б навести такі приклади. Одним зі шляхів вирішення проблеми «булінгу» може бути проведення освітніх семінарів у школах щодо запобігання знущанням однолітків або підготовки посередників/посередниць серед однолітків. Проблему «насильства на телебаченні» можна було б вирішити трансляцією насильницьких фільмів тільки після 23 год або організувати заходи для дітей так, щоб у них були інші альтернативи, ніж телевізор.

Якщо група мала, ви можете працювати з однією групою персоналу. Перевага роботи з двома командами в тому, що дві команди дуже часто пропонують різні шляхи вирішення однієї й тієї ж проблеми, що розширює варіанти. Ви також можете збільшити темп діяльності, додавши елемент конкуренції. Щоб зробити це, дайте кожній команді різнокольоровий папір і подивіться, яка команда згенерує більше рішень.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Дискримінація чи гендерні питання мають бути враховані при виконанні вправи «електростанція». Навіть якщо учасники/учасниці цього не зробили, ви можете бути зацікавлені у вивченні питань щодо особистості і права на рівну гідність і повагу. Зверніться до вправи «Хто я?», на с. 311.

Ідеї для вправ

Вирішення однієї з проблем передбачено у цій вправі. Наприклад, якщо була обрана тема знущання, група може виступити з пропозицією організувати семінар у їхній школі і поставити її на порядок денний на наступній зустрічі шкільної ради.

Додаткова інформація

«Електростанція» була розроблена на основі вправи, яку придумав Даріуш Гжемний, Асоціація дітей та молоді (Шанс), Глогув, Польща.

Примітка.

Цей метод може бути адаптований для використання з будь-якого питання, яке передбачає виявлення проблем та пошук рішень.

Змініть свої окуляри

Я знаю, що я не бачу речі такими, як вони є, я бачу їх такими, якою є я.

Лорел Лі (Laurel Lee)¹

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Бідність • Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю • Міграція
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Будь-яка
Час виконання	90 хвилин
Опис	Це дуже проста вправа, що виконується за межами приміщення. Учасники/учасниці виходять на вулицю та вивчають місцевість очима іншої людини.
Відповідні права	Усі права людини
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищити обізнаність про нерівність у суспільстві • Розвинути вміння спостерігати і творчо мислити • Сприяти солідарності і мотивації працювати заради справедливості
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Окуляри. Старі окуляри з комісійного магазину або блошиного ринку чи просто оправа від окулярів • Великі аркуші паперу та ручки • Старі журнали, листівки, матеріал та вирізки для колажу, клей • Стрічка для підвішування малюнків • Цифрова камера або мобільний телефон, на який можна знімати; в ідеалі один/одна для кожної особи, або декілька апаратів на всю групу • Комп'ютер та принтер

Інструкції

1. Спільно обговоріть у групі вразливих людей, які часто виключені з життя суспільства, наприклад, людей з інвалідністю або безхатченків.
2. Попросіть кожного з учасників/кожну з учасниць обрати таку особу, про яку їм буде цікаво дізнатися, та поясніть, що зараз вони мають вийти на вулицю та дослідити світ очима тієї особи.
3. Зверніть їх увагу, що важливо не виконувати роль, а вийти і уявити, як це – бути іншою людиною. Як це – відчувати себе іншою людиною? Наприклад, чи зможуть вони скористатися усіма культурно-побутовими об'єктами? Де б вони купували хліб (якщо б змогли собі це дозволити)? Де б вони жили?
4. Якщо ви маєте декілька окулярів, роздайте їх! Скажіть учасникам/учасницям, що коли вони будуть ходити по місцевості, вони мають фотографувати на цифрову камеру або мобільні телефони, робити знімки-підтвердження. Домовтеся з кожним про час повернення.
5. Після повернення попросіть кожного учасника/кожну учасницю перенести свої фотокартки на комп'ютер, потім виберіть дві, три або чотири та роздрукуйте, прикріпіть до великого аркуша паперу та закріпіть його клейкою стрічкою до стіни. Фотокартки мають бути неозаглавлені.
6. Коли всі фотокартки будуть виставлені на огляд, запропонуйте кожному/кожній спробувати відгадати, яка група була представлена; потім по черзі запросіть учасників/учасниць презентувати свої фотокартки і пояснити, чому саме цю конкретну групу вони обрали для своєї спроби «побачити».

Бідність

Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю

Міграція

Рівень 2

Будь-яка

90 хвилин

¹У Лорел Лі (Laurel Lee), яка сказала: «Я знаю, що я не бачу речі такими, як вони є, я бачу їх такими, якою є я», у віці 29 років було діагностовано рак. Усупереч прогнозам лікарів, вона прожила наступні 20 років, виховуючи трьох дітей, подорожуючи та пишучи. У її випадку відмова бачити речі такими, як вони є, була її натхненням. За інших обставин, це — безрозсудність

Дебрифінг та оцінка

Почніть з розгляду виставки, потім по черзі запитайте учасників/учасниць, що вони відчувають, коли бачать ці фотокартки.

- Що відбувалося? Чи сподобалася їм вправа? Чому?
- Що з того, про що ви дізналися, здивувало вас найбільше?
- Чому ви обрали саме цей приклад для фотографування?
- Які упереджені думки або стереотипи ви мали про людей, яких ви обрали? Який вплив це мало на те, як ви виконували завдання і те, що ви «обрали побачити»?
- Чи змусило вас завдання якоюсь мірою співчувати тій особі, яка перебуває на межі? Чому?
- Що нового ви дізналися про себе?

Тепер переходьте до обговорення більш широких питань.

- «Я знаю, що я не бачу речі такими, як вони є, я бачу їх такими, якою є я». Який вплив мають наші стереотипи та вірування на те, як ми бачимо світ довкола нас?
- Звідки ми отримуємо інформацію про вразливих людей?
- Наскільки сумнівно робити припущення про когось на підставі загальних уявлень про всю групу цілком?
- Наскільки сумнівно робити узагальнення про групи людей на підставі одного чи двох прикладів?
- Які права людини конкретно захищають різні приклади вразливих людей, що були виявлені учасниками/учасницями?
- Як найчастіше порушуються права таких людей?
- Наскільки просто для них вимагати визнання їх прав?
- Хто має відповідати за дотримання їх прав, щоб вони могли скористатися ними?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ви можете виконати цю вправу на початку, як вступну або як основну. Під час тренінгу ця вправа може виступати як перерва, щоб дати людям змогу вийти на свіже повітря. Також вправу можна задати як позакласне завдання для виконання учасниками/учасницями у вільний час.

Інструкцією рекомендується індивідуальне виконання вправи, проте її можна виконувати і малими групами. На рішення, як організувати виконання вправи, швидше за все, вплинуть практичні міркування щодо розміру групи залежно від кількості наявних фотоапаратів. Пам'ятайте, що людям знадобиться деякий час, щоб ознайомити зі своїми світлинами, тому, залежно від розміру групи, обмежте кількість фотокарток, які кожен обере для демонстрації.

Приклади людей, виключених суспільством, можуть включати одну матір із маленькими дітьми, пенсіонера/пенсіонерку, мігранта/мігрантку, людину в інвалідному візку або хворого на ВІЛ/СНІД, безхатченків/безхатченок, незаконних мігрантів/мігранток, безграмотних, розумово хворих або ромів/ромок. Це приклади груп людей, які найчастіше не мають можливостей, доступних для більшості. Такі люди часто бідні та страждають від упередженості і стереотипів, їх часто дискримінують у тому чи іншому вигляді, наприклад, відмовляють у доступі до прийняттого житла та роботи лише тому, що вони опинилися в цій ситуації.

Дуже важливо, щоб учасники/учасниці розуміли, що вони не можуть запобігти тому, що бачать, і лише уявляють, як це – існувати на межі суспільства. Тому вони мають намагатися не привносити свої існуючі стереотипи та почуття жалю до цієї вправи, бо ризикують закріпити уявлення та переконання, які можуть бути спотвореними або неправильними.

КЛЮЧОВА ДАТА

**Другий четвер
жовтня**
Всесвітній день
зору

Вони також мають розуміти, що стереотипи – це (корисні) узагальнення про групи людей, проте їх потрібно використовувати з обережно, тому що всередині групи можуть бути значні відмінності, й узагальнення не застосовуються до кожної особи. Для отримання додаткової інформації про стереотипи перегляньте довідкову інформацію з теми розділу «Дискримінація та нетолерантність».

Варіації

Інструкція рекомендує індивідуальне виконання вправи, проте можна також виконувати завдання малими групами або всією групою залежно від кількості наявних фотоапаратів.

Замість індивідуальних постерів можна з усіх фотокарток зробити виставку або показ слайдів під назвою «Життя на межі (Lives at the margin)».

Замість фотознімків запропонуйте учасникам/учасницям, коли вони повернуться, вигадати історію про особу та показати її як пантоміму.

Якщо ви бажаєте, щоб учасники/учасниці спробували себе на місці іншої особи (у чужому взутті – англ.), тоді дайте учасникам/учасницям нове взуття та нові окуляри! Різні мови мають різні вислови для позначення процесу, коли люди намагаються уявити себе на місці іншого та співчувати разом із ним.

Описана вправа пропонує учасникам/учасницям уявити, як живуть вразливі та занедбані, а потім вийти на вулицю та поглянути на світ їхніми очима. Альтернативний варіант: вийти на вулицю, спостерігати, а потім за допомогою творчої уяви створити картину. Пояснить, що зазвичай у нашому щоденному житті ми дуже зайняті і не звертаємо уваги на інших людей. Цього разу вони мають дивитися дуже уважно! Скажіть учасникам/учасницям вийти на вулицю в місто, і через п'ять хвилин вони мають обрати когось, за ким будуть слідкувати. Зверніть їх увагу, що вони мають пристойно себе поводити та не бентежити свій об'єкт спостереження. Це може бути будь-хто, кого учасники/учасниці вважатимуть «цікавим», бажано, щоб це була людина, чие життя дуже відрізняється від їхнього. Скажіть учасникам/учасницям, що вони мають постаратися запам'ятати своє перше враження та причини, які змусили їх обрати конкретно цю особу. Тепер вони мають слідувати за своїм об'єктом та уважно спостерігати й намагатися уявити, хто вони є, і створити картину їхнього життя, давши відповіді на наведені нижче питання.

- Як їх можуть звати?
- Скільки їм років?
- Чим вони займаються?
- Куди вони йдуть?
- Де вони живуть?
- Чи є в них партнер/партнерка або родина, може, вони самотні?
- Чи є в них робота? Яка це робота? Може, вони безробітні?
- Що могло би зробити їх щасливими?
- Чи є в них хобі? Яке?
- Які їхні улюблені страви та напої?

Домовтеся, що, наприклад, через 30 хвилин всі повертаються та діляться враженнями. Вони можуть розповісти або проілюструвати життя їхнього об'єкта за допомогою слів та малюнків.

Ви можете використати ролі, вказані у вправі «Зробіть крок уперед» зі с. 157. Це може бути як корисна вступна вправа, так і відповідна додаткова вправа.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

У вправі «Зробіть крок уперед» (с. 157), ви зможете відчувати, як нерівність можливостей впливає на життя людей.

У вправі «Повість про два міста» (с. 250), ви можете дослідити, як наш вибір щодо фінансування соціального забезпечення впливає на життя громади.

Щоб вибратися з околиць суспільного життя, людям потрібна робота з пристойною зарплатою. Це може бути непросто, якщо ви, наприклад, людина з інвалідністю або мігрант/мігрантка. Деякі з цих питань ви можете дослідити, виконуючи вправу «Я хочу працювати» (с. 328).

Ідеї для вправ

Виконайте цю вправу разом із родиною, друзями/подругами або колегами/колежанками та почніть дискусію про права людини.

Свої припущення щодо вразливих людей ви можете перевірити, організувавши зустріч із деякими з них за допомогою проєкту «Жива бібліотека (Living Library)» або, якщо вас цікавлять безхатченки чи біженці/біженки, відвідавши притулок чи центр для біженців/біженок. Інший варіант – зв'язатися з молодіжним або соціальним працівником/працівницею, робота якого/якої пов'язана із вразливими людьми, та запросити його розповісти вам про реалії людей, з якими він/вона працює.

Додаткова інформація

У контексті цієї вправи ми використовуємо термін «вразливі» для позначення осіб або груп людей, які не можуть утримувати себе, не є економічно самостійними та не мають справжньої фінансової підтримки. Тому вони бідні. Прикладами можуть бути мати-одиначка, мігрант або людина з інвалідністю. Люди часто «вразливі», тому що основна частина суспільства діє таким чином, що «знедолює» їх, тобто позбавляє сприятливих умов. Такі люди та групи вважають себе вразливими у разі відмови їм у отриманні лікування, освіти, інформації та роботи, на відміну від тих, хто належить до основної частини суспільства. Також вразливі люди можуть відчувати брак незалежності, відсутність стимулу, відповідальності і самоповаги. Перепони на шляху до економічної самостійності можуть включати відсутність ресурсів, наприклад, безробіття, відсутність капіталу або доступності суспільного транспорту для людей з інвалідністю. Ще один бар'єр – недоступність (ціна, поганий дизайн, відстань, відсутність публічності й уваги суспільства до групи). Ресурс також може бути недоступним у зв'язку з тим, що він може бути образливим та неприємним для окремої групи або йти всупереч їх особистим цінностям. «Вразливі» люди можуть проживати за «межами суспільства».

Коли ми використовуємо термін «межа суспільства», ми маємо на увазі принципове, а не фізичне місцезнаходження. По суті люди, які проживають за межею суспільства, виключені з участі у громадському житті. Прикладами людей, які проживають за межею суспільства, можуть бути ув'язнені, безхатченки, невиліковно розумово хворі або окремі групи, наприклад, роми/ромки. Так бездомна людина не може зареєструватися для голосування, тому що не може надати поштової адреси. Це може означати, що під час голосування вони втрачають голоси на важливих для них питаннях, які могли б вплинути на їх становище; вони залишаються зовні суспільства, тому що не мають права голосу сказати, як ними управляють або які послуги їм надають. Ще одним прикладом може бути безграмотна особа, яка опинилася на задвірках, тому що не може заповнити бланк заявки на інвестиційну підтримку або заяву про вступ на роботу.

Жива бібліотека (Living Library) – ідея, яка розпочата в Данії у 2000 році і зараз підтримується Радою Європи за допомогою книги «Не судіть про книгу за її обкладинкою! (Don't judge a book by its cover!)» Жива бібліотека працює так само, як і звичайна – читачі приходять і позичають «книгу» на визначений час. Після прочитання вони повертають «книгу» до бібліотеки, і, якщо бажають, можуть позичити іншу. Існує лише єдина різниця: «книги» у Живій бібліотеці – це люди, і такі «книги» вступають з людьми в персональний діалог. Книги у Живій бібліотеці – це ті люди, які представляють групи, що часто натрапляють на упередженість і стереотипи, і зазвичай бувають жертвами дискримінації та соціального відчуження.

Більш детально про шаблон для опису відсутності переваг та питань соціальних дій ви можете прочитати у книзі Стівена І. Меєра «Що означає: „соціально незахищений“?» (What is a «Disadvantaged Group?») Steven E. Mayer, Ph. D) www.effectivecommunities.com/articles.

Примітка.

Цю вправу адаптовано з іншої, створеної та перевіреної учасниками/учасницями тренінг-курсу «Освіта з прав людини та недотримання формальностей: як ви дієте у неформальний час та моменти з точки зору освіти з прав людини?» – Асоціація Інтеркультура, Дінан, Франція, травень 2009 р. (Human Rights Education and Informality: How you act in informal times and moments in a Human Rights Education perspective? Association Intercultura, Dinan, France, May 2009). Варіант був розроблений з досвіду теорії Blast/ висловлювання велосипедиста (Blast The Pry / Rider Spoke). <http://www.blasttheory.co.uk>

Зробіть крок уперед

Усе походить від прав інших, і мій вічний обов'язок – поважати ці права.

Емануель Левінас

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Дискримінація та нетолерантність • Бідність • Загальні права людини
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	10–30 осіб
Час виконання	60 хвилин
Опис	Ми всі рівноправні, але у когось прав більше, ніж в інших. У цьому розділі учасники/учасниці спробують грати ролі людей, відштовхуючись від їхніх шансів та можливостей у житті
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на гідність і рівність в інших правах • Право на освіту • Право на достатній рівень життя, необхідний для здоров'я та благополуччя
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Переусвідомити суть нерівних можливостей • Розвинути уяву та критичне мислення • Виховати співчуття до тих, кому «пощастило» менше
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Рольові картки • Відкритий простір (коридор, велика кімната чи місце надворі) • Магнітофон чи CD-програвач, а також спокійна розслаблювальна музика • Капелюх
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Уважно прочитайте інструкції. Перегляньте список «ситуацій та подій» і адаптуйте його до групи, з якою ви працюєте • Зробіть рольові картки, по одній на кожного учасника/кожну учасницю • Зробіть копію (підготовленого та переробленого вами) аркуша з ролями від руки або за допомогою ксерокса. Виріжте із цього аркуша смужки, складіть їх та покладіть у капелюх

Інструкції

1. Створіть приємну спокійну атмосферу з ніжною музикою. Попросіть усіх учасників/учасниць мовчати.
2. Попросіть учасників/учасниць витягнути з капелюха рольові картки. Після цього поясніть усім, що вони не мають нікому показувати картки та тримати їх біля себе.
3. Запросіть учасників/учасниць сісти (бажано на підлогу) і уважно прочитати їхні рольові картки.
4. Далі попросіть учасників/учасниць починати перевтілюватись в ролі. Щоб допомогти учасникам/учасницям, зачитайте їм запропоновані далі питання, зупиняючись на кожному з них, щоб дати людям час подумати і усвідомити загальну картину їхнього життя.
  - Яке у вас було дитинство? У якому будинку ви жили? Яким іграм ви надавали перевагу? Чим займалися ваші батьки?
  - Яке у вас зараз повсякденне життя? Де ви проявляєте свою соціальну активність? Що ви робите вранці, вдень та ввечері?
  - Який у вас спосіб життя? Де ви живете? Скільки ви заробляєте на місяць? Чим ви займаєтесь у вільний час? Як ви проводите свою відпустку?
  - Що вас захоплює і чого ви боїтесь?
5. Потім запропонуйте учасникам/учасницям, зберігаючи абсолютну тишу, вишикуватися поруч одна з одним (як на лінії старту).

Дискримінація та нетолерантність

Бідність

Загальні права людини

Рівень 2

10–30 осіб

60 хвилин

6. Розкажіть учасникам/учасницям, що ви прочитаєте список ситуацій та подій. Якщо вони на задану ситуацію чи подію можуть відповісти «так», то їм слід зробити крок уперед. В іншому випадку вони мають залишатися на місці і не рухатись.
7. Читайте поступово по одній ситуації. Робіть паузи між прочитаними ситуаціями так, щоб в учасників/учасниць був час ступити вперед і оглянутись навколо та зрозуміти своє положення стосовно інших учасників/учасниць.
8. Укінці попросіть кожного взяти до відома його/її кінцеве положення. Дайте учасникам/учасницям декілька хвилин для того, щоб вийти з ролі перед загальним опитуванням.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з опитування учасників/учасниць про те, що сталося під час гри і як вони почуваються у такій грі. Потім продовжуйте розмовляти про порушені питання і про те, що учасники/учасниці зрозуміли.

- Чи відчують люди, що вони на крок попереду, чи все-таки ні?
- У тих, хто рухався вперед дуже часто, запитайте, в який момент почали вони помічати, що інші просуваються повільніше?
- Чи були такі моменти, коли хтось відчував, що їхні основні права людини ігноруються?
- Чи можуть люди вгадати ролі один одного? (Дозвольте їм відкрити свої ролі протягом цієї частини обговорення).
- Було легко чи важко грати різні ролі? Якою вони уявляють людину, чию роль вони грали?
- Чи відображує такий дослід суспільство певною мірою? Як?
- Які права людини поставлені «на карту» у кожній з ролей? Чи може хтось сказати, що права людини у їхній ситуації були принижені чи до них не було доступу?
- Які перші кроки можна зробити для усунення нерівності в суспільстві?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Якщо ви проводите цю діяльність надворі, переконайтесь, що кожен з учасників/кожна з учасниць може добре чути вас, особливо тоді, коли ви працюєте з великою групою! Ви можете взяти помічників/помічниць, щоб робота з групою пройшла успішно.

На початку роботи в процесі фантазування, можливо, що хтось з учасників скаже, що мало знає про життя людини, роль якої йому/їй доведеться грати. У такому випадку поясніть учасникам/учасницям, що це не має особливого значення і вони лише мають скористатися своєю уявою і спробувати зіграти роль якнайкраще.

Суть цієї гри полягає в тому, щоб побачити, як зросте дистанція між учасниками/учасницям, особливо в кінці експерименту, між тими, хто рухався вперед дуже часто, і тими, хто не рухався взагалі. З метою підвищення результативності дуже важливим є скласти ролі так, щоб вони відображали реальність життя самих учасників/учасниць гри. Якщо ви зробите саме так, переконайтесь, що ви адаптували ролі так, що лише декілька осіб можуть зробити кроки вперед (тобто які можуть сказати «так»). Це також застосовується, якщо у вас велика група і вам потрібно придумати більше ролей.

Протягом опитування та оцінювання дуже важливо дослідити, наскільки учасники/учасниці розуміли та знали образи тих, кого їм довелося зіграти. Яке джерело інформації вони використовували: особистий досвід чи інші ресурси (новини, книги, жарти)? Чи впевнені учасники, що інформація та уявлення про осіб, яких вони грали, є достовірною? У цьому випадку ви можете осмислити, як діють стереотипи та упередження.

Ця гра надзвичайно важлива у встановленні зв'язків між різними галузями права (громадянських/політичних і соціальних/економічних/культурних прав) і доступу до них. Проблема бідності та соціальної нерівності є не лише проблемою загальних прав – хоча останні також існують, наприклад, для біженців/біженок та осіб, які шукають притулку. Проблема дуже часто полягає в тому, що немає якісного доступу до цих прав.

Примітка.

Ця вправа була запропонована
Елс ван Моурік та іншими.

Варіації

Перша варіація додає додаткового обсягу для розуміння суті нерівності. Вам потрібна довга мотузка або паперова стрічка, яку можна без зайвих зусиль відірвати. Коли учасники/учасниці гри вишукуються на старті, пройдіться вздовж лінії, розмотуючи за собою стрічку. Коли ви пройдете повз кожну людину, яка буде «охоплена» цією стрічкою, то в кінці має вийти так, що всі об'єднані в одну довгу стрічку. Коли настане час зробити крок уперед, деякі учасники/учасниці будуть стояти перед вибором – робити крок уперед чи ні, адже це означатиме, що вони розірвуть стрічку. Може навіть статися ситуація, що ті, хто залишився позаду, звинувачуватимуть тих, хто рухався вперед, і тому порвав стрічку. У такому разі слід нагадати людям, що коли вони на певне запитання відповідають «так», вони просто зобов'язані рухатися вперед. В іншому випадку їм слід залишатись там, де вони є, і не рухатись.

Другий різновид. Проведіть перший тур, як описано вище, а потім продовжуйте гру у другому турі, який дає змогу показати інколи недооцінені можливості (компетенції). Учасники/учасниці грають ті ж самі ролі. У другому турі прочитайте підготовлені заздалегідь положення, які зосереджують увагу на тому, що вразливі люди можуть мати, залежно від своїх ситуацій. Наприклад:

- Ви розмовляєте більше ніж двома мовами, і користуєтесь цими мовами щодня.
- Ви подолали фізичні та психічні недоліки, і це надало вам впевненості та внутрішньої сили для того, щоб упоратися з проблемою безробіття.
- Ви страждаєте від невиліковної хвороби і тому краще, ніж інші, розумієте цінність життя.
- Вас виховували в селі, далекому від цивілізації, і тому ви розумієте значення екологічної кризи, яка стоїть перед світом унаслідок зміни клімату.
- Ви знаєте, як жити з маленьким бюджетом і де можна знайти найвигідніші пропозиції.

Ви можете адаптувати цей метод для виявлення відмінностей у багатьох інших проблемних секторах, наприклад, у питанні доступу до води, у проблемі участі в політичному чи соціальному житті або в проблемах інших галузей права. Якщо ви зосередитесь на іншій проблемі, то вам необхідно придумати інші ролі та положення (ситуації та події). Якщо ви все ж таки скористаєтесь цим методом в іншій сфері, то вам необхідно бути добре обізнаним з ролями та положеннями для нової гри.

Ще один шлях роботи, який допоможе отримати більше ідей та результатів, а також поглибити розуміння учасників/учасниць, є робота спочатку з маленькими групами, а потім згуртування всіх разом для того, щоб поділитися здобутими ідеями. Якщо ви виберете цей вид роботи, то вам необхідно буде взяти помічників/помічниць. Спробуйте використати у другій частині опитування, після того як кожна роль вже буде показана в менших групах, такий метод. Попросіть людей дослідити, хто в їхньому суспільстві має менше прав, а хто – більше, які в них є шанси та можливості, які перші кроки можуть і мають бути зроблені для вирішення питання про нерівність. Крім того, попросіть когось взяти одну з ролей (як приклад) і запитайте, що можна буде зробити: які обов'язки та відповідальність лежать саме на цьому персонажі, які зобов'язання має суспільство та уряд перед цією людиною.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Залежно від того, з яким соціальним контекстом ви працюєте, ви можете запросити представників/представниць спільноти захисту культурних чи соціальних меншин для розмови з групою. Дізнайтеся у цих представників/представниць, за що вони борються і як ви та молодь можете допомогти їм. Така наочна зустріч буде також прекрасною можливістю розглянути й обговорити деякі упередження і стереотипи, створені в процесі дискусії.

Якщо група захоче дізнатися більше про проблеми, пов'язані з нерівністю в забезпеченні освіти, а також про заходи, яких вживають для вирішення проблеми, ви можете подивитися розділ «Освіта для всіх» на с. 222.

Можливо, група захоче виділити трохи більше часу для розгляду стереотипних уявлень,

КЛЮЧОВА ДАТА

15 червня
Міжнародний день продовольства

якими учасники/учасниці керуються стосовно людей, представлених у вправі «Зробіть крок уперед». Ви можете використати розділ «Euro-rail 'a la carte» у «Все різне – для всіх освіта рівна», щоб запитати, з якими людьми вони хотіли б найбільше розділити купе у вагоні поїзда і з якими хотіли б це зробити найменше.

Ідеї для вправ

Візьміть ідеї з поданих. Розгляньте, як ви та молодь можете допомогти групам та організаціям, що працюють з культурними та соціальними меншинами, і спробуйте втілити ці ідеї в життя.

Матеріал для розповсюдження

Рольові картки

Ви – безробітна одинока мати.	Ви – президент партійно-політичної молодіжної організації (партія якої є зараз при владі).
Ви – дочка звичайного менеджера банку. Ви вивчаєте економіку в університеті.	Ви – син китайського емігранта, який працює в успішному фастфуд-бізнесі.
Ви – арабська мусульманська дівчина, яка живе зі щиро відданими релігії батьками.	Ви – дочка американського посла в іншій країні, де ви і живете.
Ви – солдат армії, який виконує обов'язкову військову службу	Ви – власник успішної імпортно-експортної компанії.
Ви – людина з інвалідністю, яка може пересуватися лише на візку.	Ви – пенсіонер з фабрики, яка виготовляє взуття.
Ви – 17-річна ромська дівчина, яка не закінчила навіть початкову школу.	Ви – подруга молодого артиста, у якого залежність від героїну.
Ви – повія середніх років, яка ВІЛ-інфікована.	Ви – 22-річна лесбійка.
Ви – безробітний випускник університету, який чекає на першу можливість знайти роботу.	Ви – фотомодель африканського походження.
Ви – 24-річний біженець з Афганістану.	Ви – бездомна молода людина, вам 27 років.
Ви – нелегальний мігрант з Малі.	Ви – 19-річний син фермера з далекого села в горах.

Ситуації та події

Прочитайте запропоновані ситуації вголос. Витримуйте паузу після зачитування кожної ситуації, щоб учасники/учасниці встигли зробити крок уперед і щоб побачити, як далеко учасники/учасниці будуть віддалятися одне від одного.

- Ви ніколи не стикалися з жодними фінансовими труднощами.
- У вас чудове житло з телефоном та телевізором.
- Ви відчуваєте, що вашу мову, релігію та культуру поважають у середовищі, у якому ви живете.
- Ви відчуваєте, що ваша думка стосовно соціальних та політичних питань вагома і до вас прислухаються.
- Інші люди консультують вас з різних питань.
- Ви не боїтеся, що вас зупинить поліція.
- Ви знаєте куди звернутись за порадою чи допомогою, якщо в цьому буде потреба.
- Ви ніколи не відчували себе дискримінованим через своє походження.
- Вам вистачає соціального та медичного захисту.
- Ви маєте змогу поїхати у відпустку раз на рік.
- Ви можете запросити друзів на вечерю додому.
- У вас цікаве життя і ви налаштовані оптимістично стосовно вашого майбутнього.
- Ви відчуваєте, що можете навчатись і працювати за фахом, який ви обрали.
- Ви не боїтеся, що на вас нападуть чи будуть переслідувати на вулиці або в засобах масової інформації.
- Ви можете голосувати на національних чи місцевих виборах.
- Ви можете святкувати найважливіші релігійні свята зі своїми рідними та близькими друзями.
- Ви можете брати участь у міжнародному семінарі за кордоном.
- Ви можете ходити в театр чи кіно хоча б один раз на тиждень.
- Ви не боїтеся за майбутнє ваших дітей.
- Ви можете купувати новий одяг хоча б один раз на три місяці.
- Ви можете будувати стосунки з людиною, у яку закохані.
- Ви відчуваєте, що вашу компетенцію цінують і поважають у суспільстві, у якому ви живете.
- Ви можете використовувати й отримувати користь від інтернету.
- Ви не боїтеся наслідків зміни клімату.
- Ви можете користуватись будь-яким сайтом в інтернеті, не побоюючись цензури.

Загальні права
людини

Діти

Громадянство
та участь

Рівень 2

Від 9 осіб
(малі групи:
4–5 осіб)

90 хвилин

Інсценування

Покажіть мені, що ви розумієте під терміном «права людини»!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Загальні права людини • Діти • Громадянство та участь
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Від 9 осіб (малі групи: 4–5 осіб)
Час виконання	90 хвилин
Опис	Завдяки цій симуляції учасники/учасниці показують своє розуміння загальної концепції прав людини
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Усі права людини
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Вивчення загальної ідеї та концепції прав людини • Розвиток міжкультурних і комунікативних навичок • Розвиток співпраці і креативності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Реквізит: одяг для переодягання, іграшки, предмети домашнього вжитку і т. д. • Папір і кольорові маркери, кольорові олівці • Клей, скотч і картки

Інструкції

1. Поясніть, що метою цього практичного заняття є симуляція для висвітлення загальної ідеї та концепції прав людини, що має бути зрозумілою для людей різних культур, які розмовляють різними мовами.
2. Поясніть, що вони не матимуть права використовувати слова взагалі: це має бути пантоміма. Однак групи можуть використовувати додаткові матеріали або реквізит, якщо вони побажають.
3. Попросіть учасників/учасниць розділитися на малі групи, що складатимуться з 4-6 осіб, і дайте кожній групі великий аркуш паперу та набір кольорових олівців/маркерів.
4. Виділіть групам 10 хвилин часу, спочатку – для спільного обговорення усіх своїх ідей щодо прав людини, а потім – для визначення двох або трьох основних ідей, які вони найбільше хотіли б зобразити за допомогою пантоміми.
5. Далі виділіть групам 30 хвилин часу, щоб скласти і прорепетирувати пантоміму. Поясніть, що це має бути групова робота.
6. Після завершення 30 хвилин зберіть групи разом, щоб кожна група могла спостерігати презентації інших груп.
7. Виділіть кілька хвилин після кожного виступу для зворотного зв'язку та обговорення.
8. Попросіть глядацьку аудиторію запропонувати свою інтерпретацію того, що вони тільки що побачили, та спробувати визначити ключові ідеї пантоміми, які намагалися зобразити.
9. Потім дайте самій групі, що показувала симуляцію, можливість коротко пояснити ті моменти, які були випущені під час зворотного зв'язку. Повторіть цю процедуру для кожного з виступів.

Дебрифінг та оцінка

Почнемо з розгляду самої діяльності, а потім перейдемо до того, що люди дізналися про права людини.

- Як люди ставляться до цієї діяльності? Це було важче чи легше, ніж вони уявляли собі від самого початку? Які були найбільш складні аспекти, що було найважче показати?
- Чи дізналися люди щось нове про права людини? Чи були вони здивовані, зрозумівши, що вони насправді знали більше, ніж самі думали?
- Чи були спільні і відмінні риси в різних презентаціях?
- Чи були принципи розбіжності з приводу ідеї прав людини у групі? Яким чином вони були вирішені?
- На основі презентації встановити найбільш важливі і загальні риси прав людини, на думку учасників/учасниць?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Якщо люди зовсім нічого не знають про концепцію прав людини, буде більш цікаво розпочати вправу з невеличкої вступної пояснювальної промови фасилітатора/фасилітаторки. Основна мета полягає в оцінці рівня розуміння та знань про права людини, які молодь вже отримала протягом свого життя. Варто наголосити на цьому моменті, перш ніж члени/членкині групи почнуть роботу, щоб вони не відчували себе обмеженими у знаннях щодо точного розуміння прав людини.

Дати зрозуміти учасникам/учасницям, що їх завдання полягає в тому, щоб зобразити «права людини в цілому», а не проілюструвати одне або декілька конкретних прав. Учасники/учасниці можуть вирішити розглянути одне конкретне право, щоб виявити загальні моменти, але слід пам'ятати: вони мають показати, що є спільною рисою для різних прав людини. У кінці презентації аудиторія має бути здатною (або розпочати!) відповідати на запитання: «Що таке права людини?»

Не дозволяйте тим, хто відчуває себе слабким/слабкою у цьому процесі, відмовлятися від активної участі! Поясніть, що є багато ролей для всіх і що це має бути така роль, у представленні якої має бути зацікавлена вся група. Використання кількох незвичних реквізитів можуть зробити виступ більш яскравим і сприяти вираженню творчих ідей, наприклад, ка-струлі, машинки, головні убори, подушки, камені, кришка контейнера для сміття...

Якщо потрібно дати деякі натяки групам для того, щоб вони почали працювати або завершили обговорення, ви можете наштовхнути їх на думку щодо такого.

- Права людини – це права, якими людина володіє вже лише тому, що він/вона є людиною; кожна людина має рівні права.
- Права надані усім людям рівною мірою, універсально і назавжди.
- Права людини є цілісними і взаємозалежними: вас не можуть позбавити права лише тому, що це «менш важливо» або «несуттєво».
- Права людини є основними стандартами, без яких люди не можуть жити гідно.

Варіації

Якщо для учасників/учасниць виявилось важко робити пантоміми, ви можете замість цього попросити їх пограти у гру «Море хвилюється раз» для того, щоб спільно зобразити фігуру. Якщо фасилітатор/фасилітаторка потім знімає на фотокамеру, ви можете зібрати колекцію фотографій «спільні образи» і використовувати їх в інших ситуаціях як вправу для початку обговорення або на виставці.

Як варіант ви можете провести вправу з елементами малювання: розділити людей на групи, щоб намалювати плакат знову ж таки без слів і виразити таким чином основні ідеї про права людини. Потім зробити виставку різних плакатів.

КЛЮЧОВА ДАТА

10 грудня
День прав
людини

Якщо ви хочете зосередити увагу груп на окремих концепціях, ви можете «вирізати» етапи 3 і 4 з інструкції і дати малим групам ключові слова, наприклад, рівність, мир, бідність і солідарність. Даючи різні слова кожній групі, ви охоплюєте більше понять; даючи ж одне й те саме слово кожній малій групі, ви отримаєте цікаву різноманітність вираження.

Вправа може також здійснюватися меншою мірою, як підготовча, а більшою мірою – для того, щоб сформулювати й уточнити думки, оскільки деякі люди вже працювали над іншою роботою, вказаною в інструкції, або вже проводили своє власне дослідження.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Розгляньте інші ігри і літературу за темою, пов'язаною з правами людини, зробіть симуляцію для членів вашої місцевої громади.

Продовжити працювати над питанням прав людини в цілому можна виконавши вправу «Сила квітів», описану на с. 276. Як варіант, якщо група хоче рухатися далі і розглядати деякі конкретні права людини, чому б не розглянути Конвенцію про права дитини за допомогою вправи «Права дітей», що описана на с. 263.

Для учасників/учасниць ще одним способом продовжити діяльність може бути написання коротких листів про те, що для них означає концепція прав людини (див. вправу «Любий друже» у навчальній збірці «Усі рівні – усі різні»). Метою написання листів є допомога учасникам/учасницям висунути свої ідеї, щоб бути здатними дати відповідь і розвивати діалог. Таким чином, листи можуть адресуватися людям з групи або використовуватися для шкільних чи молодіжних групових вправ.

У розділі 4 навчального керівництва «Доміно» (DOMINO), спрямованого на боротьбу з расизмом і т. д., є «Історії, які розповіла молодь»: їх можна використовувати як основу для обговорення щодо важливості прав людини в повсякденному житті.

Ідеї для вправ

Ви могли б вигадати свої пантоміми або працювати всією групою і зробити симуляцію для людей поза групою. Якщо ви намалювали плакати або зібрали колекцію фотокарток «спільні образи», зробіть виставку своїх плакатів або фотокарток. Ці обидві ідеї можна використати при святкуванні Дня прав людини.

Ви можете також знімати виставу і пантоміми та розповсюджувати їх на вебсайтах.

Історія Ашика

Дитяча праця приносить необхідний дохід для сім'ї та громади. Забороніть це, і першими від цього страждатимуть діти. Чи це справді так?

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Діти • Праця • Глобалізація
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Від 5 осіб
Час виконання	90 хвилин
Опис	У малих групах проводиться дискусія з метою вивчення таких питань: <ul style="list-style-type: none"> • Реальні факти щодо праці дітей • Причини праці дітей і як з цим покінчити
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Захист від економічної експлуатації • Право на освіту • Право на відпочинок і дозвілля
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розширити обізнаність про дитячу працю, особливо стосовно «Цілей сталого розвитку» (ЦСР) • Розвинути критичне мислення і навички для аналізу складних проблем • Розвинути відчуття справедливості і відповідальності для вирішення проблем щодо порушень прав людини
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Копії з інформацією про факти з життя хлопчика на ім'я Ашик; по одній копії на кожного учасника/кожну учасницю • Ручки або маркери, одна на малу групу • Папір для фліпчарту або великі аркуші паперу (формат А3)
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зробити копію проєкту «ідеї для вирішення» на великому аркуші формату А3: одна копія на малу групу і ще одна – для великої групи • Знайти інформацію для себе про дитячу працю, визначення терміна «праця», а також з'ясувати, наскільки вона розповсюджена • Знайти інформацію про «Цілі сталого розвитку»

Інструкції

1. Запитайте учасників/учасниць, що вони знають про дитячу працю.
2. Поясніть, що ця вправа оснований на реальному прикладі з життя хлопчика на ім'я Ашик, який працював на цегельному заводі у Пакистані. Завдання полягає в тому, щоб спробувати знайти можливі шляхи зміни ситуації аналогічно до тієї, що сталася з Ашиком.
3. Як розминку запропонуйте скласти «спільне оповідання». Складіть уявну історію про один день із життя Ашика. Пройдіть по колу і попросіть кожну людину по черзі додати одне нове речення.
4. Розділіть учасників/учасниць на малі групи, максимум п'ять осіб у групі. Роздайте всім копії з фактами з життя Ашика. Виділіть 10 хвилин для читання та обміну коментарями.
5. Роздайте кожній групі копію «ідеї для вирішення». Поясніть, що їх завданням є спільно обговорити і вирішити проблеми, на які наштовхнувся Ашик та інші працюючі діти. Вони мають записати у відповідні колонки можливі заходи, які можуть бути здійснені для вирішення проблем «завтра», «наступного місяця» і «до 2030 року». У них є 30 хвилин для виконання цього завдання, а також призначення представника від групи, який буде доповідати.

Діти

Праця

Глобалізація

Рівень 2

Від 5 осіб

90 хвилин

6. У загальному колі запропонуйте учасникам/учасницям по черзі висловити свою думку про зміст кожної колонки. Занотуйте ідеї в лекційних матеріалах. Дозвольте провести обговорення ідей, але пам'ятайте, що час виконання обмежений!
7. Після заповнення таблиці переходьте до більш детального обговорення та дебрифінгу.

Дебрифінг та оцінка

- Докладне обговорення залежатиме від загального рівня знань учасників/учасниць, але необхідно охопити питання як про їхні погляди на дитячу працю, так і про можливі рішення.
- Наскільки люди були обізнаними про існування дитячої праці до проведення цієї вправи? Як вони дізналися? Звідки вони взяли цю інформацію?
- Чи існує проблема дитячої праці у твоїй країні/місті? Яку роботу виконують діти і чому вони працюють?
- Чи мають діти мати право на роботу, якщо вони цього хочуть?
- Як ви розумієте твердження: «Дитяча праця приносить необхідний дохід для сім'ї та громади. Забороніть це, і першими страждатимуть діти»?
- Яку вигоду з дитячої праці можемо отримати ми як споживачі?
- Наскільки важко було зробити можливі кроки до вирішення проблеми дитячої праці? Яку з трьох колонок – «завтра», «наступного місяця» і «до 2030 року» було найважче заповнити? Чому?
- Багато національних і міжнародних декларацій і конференцій присвячено проблемам дитячої праці. Чому ця проблема досі є настільки масштабною у світі?
- Яким чином Загальна декларація прав людини та Конвенція про права дитини захищає дітей від експлуатації?
- Хто повинен нести відповідальність за вирішення проблеми? (Візьміть ручку іншого кольору і напишіть пропозицію у таблиці).
- Що можуть зробити такі звичайні люди, як ми, щоб сприяти досягненню Цілей сталого розвитку, особливо для допомоги бідним та голодним, хто потребує загальної початкової освіти? Як і коли?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Якщо учасники/учасниці дуже мало знають про дитячу працю, ви можете розпочати вправу, роздаючи їм інформацію про дитячу працю та її наслідки. Можна зробити це цікавим способом — надати статистику з таблиці або додаткової інформації, вказаної нижче, і провести коротку вправу.

Можливо вам доведеться зазначити, що 2030 рік є цільовою датою для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). При необхідності поясніть, що ЦСР замінили Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ) у 2015 році. 17 Цілей сталого розвитку відображають реальність того, що питання людського розвитку є складними та наскрізними. Три Цілі, що стосуються ситуації Ашика:

- Ціль 1. Подолання бідності у всіх її формах та усюди
- Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх.
- Ціль 8. Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх.

Для отримання додаткової інформації про ЦСР див. вправу «Як багато нам потрібно?», с. 334 та на сайті: www.undp.org.

Для груп може бути складно знайти ідеї, щоб заповнити перші дві колонки з таблиці («завтра» і «наступного місяця»), це може викликати відчуття безсилля і відчаю. Ви можете заохочувати групи, зачитавши таке твердження:

«Завдання громіздке, але не настільки обтяжливе, щоб його неможливо було вирішити. Варто, щоб розвинуті країни були залучені до питання дитячої праці. Це вказує на те, що проблеми дитячої праці в дійсності зумовлені не нестачею ресурсів, а відсутністю зацікавлення. Давайте

припинимо це». Із рішення Верховного суду Індії щодо справи М.С. Мехта проти штату Таміл Наду та інших, Індія, 1986 р.

Зазвичай учасники/учасниці розуміють, що для того, щоб знайти ефективне і довгострокове рішення проблеми, у першу чергу необхідно виявити причини. Після аналізу причин рішення стає більш очевидним. Однак вам, можливо, доведеться звернути на це увагу деяких груп, особливо якщо вони «загрузли» у пошуку рішень. Ви можете допомогти знайти ідеї для вирішення, натякаючи на один або більше з наведених варіантів.

- Боротьба з бідністю, щоб дітям не доводилося працювати.
- Підвищення заробітної плати для дорослих, щоб дітям не доводилося працювати.
- Удосконалення освіти таким чином, щоб вона була більш цікавою і відповідала потребам дітей.
- Розробка міжнародних стандартів щодо забезпечення зайнятості дітей.
- Заборона продуктів, виготовлених з використанням дитячої праці.
- Розробка на міжнародному рівні мінімальних стандартів найму робочої сили як умова членства у Світовій організації торгівлі (СОТ).

Для того, щоб зробити вправу актуальною та цікавою, використовуйте будь-які локальні або міжнародні джерела новин про дитячу працю.

Варіації

Якщо ви хочете розширити обізнаність учасників/учасниць щодо концепції дитячої праці ще до проведення вправи, ви можете провести, наприклад, одну з тих вправ, що описана на інтернет-сторінках: www.unicef.org або www.thinkquest.org.

Замість розминки «скласти оповідання» (етап 2 з інструкції) розділіть учасників/учасниць на малі групи, що складаються максимум з п'яти осіб. Роздайте кожній групі по 5 аркушів паперу формату А3 і попросіть намалювати п'ять історій одного звичайного дня з життя Ашика та представити їх у формі коміксів. Коли групи закінчать, попросіть їх представити історії.

Фасилітатори/фасилітаторки, яким добре вдається малювання коміксів, можуть зобразити історію Ашика у формі стрічки коміксів, зображуючи кожну подію з його життя в окремому квадраті. Переконайтеся, що ваш спосіб зрозумілий для всіх, і надайте лише основну інформацію. Зробіть копії історії (один примірник на групу) і виріжте квадрати. Роздайте один набір картинок на кожну групу і попросіть їх скласти розповідь про Ашика, додавши короткі тексти або репліки. Коли група закінчить, попросіть членів/членкинь групи представити свої історії.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Наштовхніть членів/членкинь групи на думку стати активістами руху за відстоювання прав, розповідаючи їм історію того, як 12-річний хлопчик із Канади разом зі своїми друзями заснував організацію «Підлітки можуть звільнити дітей» після того, як він прочитав у газеті статтю про вбивство 12-річного пакистанського робітника заводу, який виступав проти дитячої праці (див.: http://en.wikipedia.org/wiki/Free_the_Children).

Дізнайтеся більше інформації про дітей, які працювали у Перу й організували свій національний рух організацій перуанської робітничої молоді (іспанською): <http://mnnat-sop-natsperu.blogspot.com/>

Ви можете продовжувати далі і перейти до розгляду питань стосовно нерівних можливостей для молоді вашого суспільства за допомогою вправи «Зробіть крок уперед» на с. 157.

Якщо бажаєте дізнатися більше про Цілі сталого розвитку та побачити, чого коштує покращення життя Ашика порівняно зі світовими військовими витратами, продивіться вправу «Як багато нам потрібно?», описану на с. 334.

КЛЮЧОВА ДАТА

12 червня
Всесвітній день боротьби за ліквідацію дитячої праці

Торкніться інтересів членів родини. Наведіть групу на думку про те, де лежить межа між роботодавцями, які експлуатують дітей, таких як Ашик, і роботодавцями, які платять сміхотворно низьку заробітну плату молоді, яка працює вечорами або по суботах, щоб заробити кишенькові гроші або оплатити собі навчання в школі чи коледжі. А батьки, які використовують працю своїх дітей вдома або для сімейного бізнесу? Який власний досвід з приводу цього мають учасники/учасниці? Якщо учасники/учасниці хочуть продовжити ці ідеї, то перейдіть до вправи «Моє дитинство» в навчальній збірці «Усі різні – усі рівні».

Ідеї для вправ

Ви можете брати участь у деяких кампаніях, наприклад: <http://www.cleanclothes.org>, і почати вибирати одяг та інші предмети, які ви купуєте, дивлячись на країну-виробника. Згідно з оцінками МОП 2013 року з 2000 року кількість дітей, залучених до дитячої праці, у світі скоротилася на третину – з 246 до 168 млн. 85 мільйонів, або більше половини з них, працюють на небезпечних роботах (зниження рівня до 171 мільйонів у 2000 році).

Додаткова інформація

Дитяча праця – це залучення дітей до роботи на регулярній і стійкій основі. Ця практика вважається експлуатуючою багатьма міжнародними організаціями і є незаконною у багатьох країнах. Дитяча праця відрізняється від разової роботи або роботи протягом неповного робочого дня, яку багато дітей і молодь виконують, щоб заробити кишенькові гроші на додаток до стипендії. Однак це не означає, що люди, які заробляють кишенькові гроші, не експлуатуються час від часу.

У підрозділі «Загальна інформація» в розділі 5 можна знайти більше інформації стосовно праці дітей і продукції, яка вироблена з використанням такої праці, міжнародні права про дитячу працю і наслідки цієї праці для самої дитини.

У таблиці нижче вказана кількість дітей віком 5-17 років, задіяних у дитячій праці.

Діти, що працюють, дитяча праця та небезпечні роботи за регіонами, вікова група 5-17 років, 2012 рік

Регіон(и)	Діти, що працюють		Діти, що залучені до дитячої праці		Діти, що зайняті на небезпечних роботах	
	('000)	%	('000)	%	('000)	%
Азія та Тихий океан	129,358	15,5	77,723	9,3	33,860	4,1
Латинська Америка та Карибські острови	17,843	12,5	12,505	8,8	9,638	6,8
Африка на південь від Сахари	83,570	30,3	59,031	21,4	28,767	10,4
Близький Схід та Північна Африка	13,307	12,1	9,244	8,4	5,224	4,7
Всього у світі	264,427	16,7	167,956	10,6	85,344	5,4

Довідково. Таблиці 1 та 2 із Позначення прогресу проти дитячої праці: Глобальні оцінки та тенденції 2000-2012 МОП.

Примітка: (а) Регіональні підсумки становлять менше, ніж зазначено у лінії "Всього у світі", оскільки до останніх належать країни, які не входять до чотирьох основних регіонів, про які повідомляється тут.

Доповідь Фонду екологічного правосуддя «Діти, які стоять за виробництвом з бавовни», у якій детально описані шокуючі умови, у яких перебували більше одного мільйона дітей, деякі у віці п'яти років, працюючи по 12 годин на день в несприятливих погодних умовах, багато з них постраждали від фізичного, психологічного й іноді сексуального насильства.
<http://www.ejfoundation.org/page481.html>

Матеріал для розповсюдження**Матеріал 1. Факти з життя Ашика****Персональні дані**

Ім'я: Ашик Хашмір
 Вік: 11 років
 Національність: пакистанець
 Сім'я: батьки, бабусі і дідусі,
 одна сестра і троє братів
 Дохід сім'ї: близько 70 євро за місяць

«Професійні» дані

«Професія»: працівник на цегельному заводі.
 Тривалість роботи: 12–16 годин на добу (з 30-хвилинною перервою) – 6 днів на тиждень.
 Вироблення: близько 600 цеглин на день.
 Заробітна платня: 1,3 євро за 1000 цеглин (але 50 % відраховується на погашення позики його сім'ї).
 Працює з 5 років.

Інша інформація

Його сім'я була протягом двох років у боргах, тому що вони взяли кредит близько 6000 пакистанських рупій (110 євро). На сьогодні сума боргу з відсотками становить приблизно 280 євро.
 Батько відіслав Ашика до школи на три місяці, але власник заводу повернув його на виробництво. Батько хлопчика був покараний.
 Дохід сім'ї дуже малий, його не вистачає ані на навчання у школі, ані на належне харчування та медичне обслуговування.

Джерело: <http://www.freethechildren.org>

Матеріал для розповсюдження 2. Факти з життя Ашика

Які заходи можна вжити у ситуації Ашика, а також стосовно інших працюючих дітей?

Завтра	Наступного місяця	До 2030 року

Війна і
тероризмМир та
насильство

Діти

Рівень 2

12–20 осіб
(малі групи:
6–7 осіб)

90 хвилин

Кидання каміння

Коли сперечаєшся з каменем, яйце завжди неправе.

Африканське прислів'я

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Війна і тероризм • Мир та насильство • Діти
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	12–20 осіб (малі групи: 6–7 осіб)
Час виконання	90 хвилин
Опис	Цей захід використовує рольову гру для того, щоб зрозуміти, чому люди вдаються до насильства
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на життя, свободу та особисту недоторканність • Право на сприйняття законом як особистість • Право на рівний захист за законом
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розвинути розуміння того, що змушує людей бути жорстокими, та наслідки їх жорсткості • Розвинути навички реагування на жорстокість у ненасильницький спосіб • Заохотити відчуття жалю, справедливості і відповідальності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Копії роздаткового матеріалу, по одній копії для малої групи • Каміні (за бажанням)
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зробити копії роздаткового матеріалу по одній для кожної групи. Надати достатньо місця групам для репетиції, а потім представити невеликий рольовий епізод іншій частині групи

Інструкції

1. Попросіть учасників/учасниць згадати випадок, коли вони відчували гнів чи розчарування і коли мали нестримне бажання зробити щось руйнівне. Залиште людей на кілька хвилин у тиші, щоб вони змогли згадати той стан, у якому вони тоді перебували.
2. Попросіть кількох волонтерів/волонтерок поділитися своїми спогадами з іншими членами/членкинями групи, коротко описуючи те, що сталося, а також передати свої емоції, що вони відчували в той час.
3. Тепер спробуйте зобразити людину, що має намір кинути камінь. Ваша поза має виражати особу в сильному гніві чи розчаруванні, яка навмисно кидає камінь. Затримайтеся в такій позі на декілька секунд.
4. Розділіть учасників/учасниць на малі групи по 6–7 осіб. Скажіть їм, що у них є 30 хвилин для того, щоб підготувати коротку рольову гру, яка відображає випадок, дія якого закінчується тим, що хтось збирається кинути камінь.
5. Роздайте копії питань для розгляду і поясніть, що це допоможе їм спланувати свою рольову гру.
6. Через 30 хвилин знову об'єднайте малі групи разом і запросіть їх показати свої рольові ігри решті групи. Після кожного показу залишіть кілька хвилин для реакції аудиторії на те, що вона побачила, і для можливості задати питання.
7. Після цього переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

- Чи не здалося вам, що різна гра мала різні значення? Чи допомогла вона вам зрозуміти, що саме може спровокувати когось кинути камінь?
- Чи були однакові почуття або емоції для різних рольових ігор, і які були основними, що викликали бажання до насильства?
- Чому ви думаєте, що люди іноді відчують потребу завдати шкоди або образити когось чи щось? Чи насправді допомагає акт заподіяння шкоди чи образи вирішити те, що його викликало? Чому? Чому ні?
- Чи змогла ця вправа допомогти вам краще зрозуміти акти насильства з вашого боку або з боку інших людей, що оточують вас? Яким чином?
- Чи існують такі акти насильства, які ви не можете зрозуміти взагалі? Чи розумієте ви, що саме змушує людей брати участь у війнах або підривати будівлі чи інших людей?
- Як ви розумієте терористичні загрози, з якими стикаються деякі країни?
- Чи є різниця між розумінням того, що викликало акт насильства, і його виправданням? Чи важливо розуміти, що ховається за насильницькими діями? Чому? Чому ні?
- Що є кращим способом реагування на акти насильства? Які переваги та недоліки реагування ще з більшим насильством або навпаки – мирним шляхом?
- Які права людини були поставлені «на карту» в кожній з рольових ігор?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Якщо люди в групі не знають один одного дуже добре, ви можете пропустити перше завдання з пригадуванням. Замість цього можна першу частину виконати за рахунок індивідуального пригадування, але залишити учасників для того, щоб вони обмінялися своїми почуттями в малих групах, якщо вони забажають цього.

Рольові ігри дозволяють учасникам/учасницям озвучувати реальні розчарування. Таким чином, ви можете зрозуміти, що вам потрібно надати їм більше часу, щоб вони могли дослідити це не поспішаючи.

Дайте кілька хвилин між кожною рольовою грою для кожної групи, щоб зрозуміти, що на вас звертають увагу, і задайте будь-які питання, характерні для їх показу, але не дозволяйте обговоренню затягуватися на цьому етапі. Буде краще, якщо ви подивитесь спочатку всі рольові ігри, а потім перейдете до обговорення загальних питань, піднятих під час них.

У ході аналізу ви можете вважати корисним прямо задавати питання про насильство під час терористичних дій, або, можливо, молодь зможе поставити їх самостійно. Постарайтеся, щоб дискусія була вільною для обговорення можливих мотивів скоєння терористичних актів, не засуджуючи їх безпосередньо із самого початку. Корисним буде виділення можливих психологічних причин та наслідків таких дій; ви можете використати дерево проблем для того, щоб зробити цю вправу з групою (див. нижче).

Важливо спробувати, з одного боку, знайти баланс між тими, хто здійснює акти насильства як особистість і людина, а з другого – визначити акти насильства як неприйнятні, особливо там, де їх наслідки викликають страждання інших. Обидві ці позиції узгоджуються з ідеєю прав людини – і обидві вони необхідні для того, щоб знайти шляхи виходу з циклів насильства і взаємної недовіри.

Варіації

Образ з киданням каміння пов'язаний в очах багатьох людей із зображенням ситуації на окупованих палестинських територіях, а засоби масової інформації повідомляють про молодих палестинців, у тому числі дуже маленьких дітей, які кидають каміння в ізраїльських солдатів. Ви можете взяти як сценарій для свого показу самостійно або в рамках продовження вправи, щоб звернути увагу на те, як війна порушує права дітей.

КЛЮЧОВА ДАТА

12 лютого
День Червоної
руки

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Візьміть приклад насильства у вашому суспільстві і спробуйте розповісти про дії, що призводять до нього. Ви можете представити це у вигляді графіка, від однієї події до іншої. Попросіть групу спробувати визначити точки на часовій шкалі, коли насильству або конфлікту можна було б запобігти або зменшити його ймовірність.

Ви можете продовжити тему тероризму, виконавши вправу «Чухал проти Великобританії» на с. 314.

Кидання каміння іноді пов'язують зі звичаєм кари через побиття камінням. Відносини між релігійними і культурними звичаями та правами людини завжди цікаві і часто суперечливі. Якщо група захоче дізнатися, як звичаї та переконання змінювалися з плином часу, зверніться до вправи «Планується оновлення» на с. 246.

Ви також можете використати вправу «Моє життя – не шоу!» на с. 196, щоб дослідити насильство з боку кіберхуліганів/кіберхуліганок.

Ідеї для вправ

Виберіть приклади актів насильства у вашому суспільстві, які були продемонстровані під час гри, і з'ясуйте, які організації працюють для вирішення проблем та надання допомоги тим, хто виступає з боку злочинців і з боку жертв. Дізнайтеся, що може зробити група, щоб зупинити різні акти насильства.

У 2008 році, за оцінками ООН, у світі нараховувалося більш ніж 250 000 дітей-солдатів. Дізнайтеся більше про цих дітей, які змушені брати участь у насильницьких діях, і приєднайтеся до однієї з багатьох кампаній, щоб зупинити використання неповнолітніх як солдатів. Ви також можете дізнатися про роботу організацій, що займаються реабілітацією колишніх дітей-солдатів. Введіть термін «діти-солдати» у пошуковій системі або завітайте на сайт: www.warchild.org, захист прав людини, www.hrw.org або www.redhandday.org.

Додаткова інформація

Дерево проблем є корисним візуальним інструментом для аналізу проблем. Воно являє собою поєднання мозкового штурму та схематичне відображення мислення. Стовбур дерева становить проблему. Учасники починають з визначення причини проблеми, що зображена у вигляді коріння, а потім переходять до виявлення наслідків, представлених відгалуженнями. Проблеми і наслідки залежать, наприклад, від соціальних, економічних та політичних чинників. Вони можуть бути також пов'язані з відношенням і поведінкою людей. За додатковою інформацією звертайтеся на сайті: www.thechangeagency.org і шукайте «аналіз дерева проблем».

Матеріал для розповсюдження

Питання для розгляду

Ви маєте подумати над наведеними нижче запитаннями при плануванні вашої рольової гри?

- Хто ця людина і в що або в кого вона кидає камінь?
- Який зв'язок між людиною, яка кидає камінь, і об'єктом або людиною, в який/яку кидається камінь?
- Чи є хто з ними ще чи ця людина сама по собі?
- Якщо є інші, чи причетні вони до цього інциденту і як саме?
- Чого людина хоче домогтися, кидаючи цей камінь?
- Які були події, що призвели до кидання каменя: чи це є імпульсивний жест або це була запланована дія?
- Чи була якась конкретна подія, яка викликала рішення кинути камінь?
- Що відчуває людина, яка готується кинути камінь?
- Які почуття або розчарування пройшли через його/її розум у період, що призвів до такої дії?

Організації, що підтримують Глобальну кампанію «Червона Рука», включають «Human Rights Watch», «Amnesty International», «Youth Red Cross Germany», «Terre des homes» і «Plan International». www.redhandday.org.

Примітка.

Вправа базується на ідеї Гри з вогнем Фіони Макбет та Ніка Файн, «New Society Publishers», 1995 рік

Коли настане завтра

Якщо ти судиш інших так само, як вони засудили тебе до смерті, ти нічим не кращий за них!
Двайт Аданандус

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Мир та насильство • Глобалізація • Засоби масової інформації
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Будь-яка
Час виконання	60 хвилин
Опис	Під час виконання цієї вправи використовуються інформаційні листи та обговорення для дослідження питань захисту суспільства від криміналу, прав людини у кримінальній сфері та смертної кари
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на життя • Свобода від катувань та приниження • Право на рівність у повазі
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Дослідження існуючої інформації про злочинців/злочинниць і міркування щодо смертної кари • Розвиток вміння слухати і критично обдумувати інформацію • Просування почуття людської гідності і справедливості
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Копії матеріалу для розповсюдження «Коли настане завтра» по одній для кожного учасника/кожної учасниці • Аркуш паперу і олівець кожному/кожній у групі • Великі блокноти або папір для фліпчарту та ручки для нотаток

Інструкції

Частина 1

1. Прочитайте вголос для групи частину 1 «Коли настане завтра». Коли ви завершите, дайте присутнім п'ять хвилин для засвоєння інформації і її вираження своїми словами на папері. Потім попросіть їх обмінятися аркушами паперу із тими, хто поруч, прочитати нотатки і висловитися на цю тему.
2. Запросіть декілька учасників/учасниць прочитати свої записи, потім обговорити різницю між ними: чи запам'ятали одні більше, ніж інші? Чи додали деякі учасники/учасниці дещо своє, чого не було в оригіналі?
3. Спитайте про реакцію учасників/учасниць на історію: хто, на їх думку, є оповідачем? Що сталося?

Частина 2

4. Прочитайте газетну вирізку і частину 2 розповіді Нанона.
5. Дайте парам 10–15 хвилин для обговорення нової інформації з партнерами/партнерками, роздайте їм копії «Коли настане завтра», якщо вони хочуть робити посилання на текст.
6. Потім попросіть їх подумати над двома такими запитаннями.
  - Чи змінилася їх думка про Двайта або Нанона, коли вони дізналися, що ті були в камері смертників? Як? Чому?
  - Що, на їх думку, хотів Двайт сказати словами: «Якщо ти судиш інших так само, як вони засудили тебе до смерті, ти нічим не кращий за них!» Чи погоджуються вони з ним?
7. Винесіть питання на загальне обговорення, вислуховуючи думки різних пар щодо цього.

Мир та насильство

Глобалізація

Засоби масової інформації

Рівень 2

Будь-яка

60 хвилин

Дебрифінг та оцінка

Ця вправа може використовуватися для розгляду великої кількості важливих і цікавих запитань, які можуть стати предметом подальшої діяльності або дискусії. Проте рекомендується під час дебрифінгу звернути увагу на теми, які вже розглядали групи, ніж відкривати нові теми (див. далі, після порад фасилітатору/фасилітаторці).

- Чи навчило це заняття вас чомусь стосовно себе? Чи змусило воно вас переглянути ваші думки або ставлення?
- Якою, на вашу думку, була мета заняття? Чи вдалося її досягнути, і якщо ні, то чому?
- Що, можливо, це заняття мало розповісти вам про право на життя? Чи порушувалися під час дискусії питання інших прав?

Запишіть ці запитання в блокноті або на фліпчарті для подальшого використання.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Під час першої дискусії (після прочитання частини 1) важливо не робити жодного натяку на обставини життя двох чоловіків: спробуйте описати враження учасників/учасниць від характерів, але не говорячи про причини цього. Мета: вивчити людські якості двох чоловіків, не знаючи нічого про обставини їх життя або минулого.

Коли учасники/учасниці робили нотатки в кінці частини 1, то метою цієї вправи була ідея різних способів сприйняття і запам'ятовування однієї і тієї ж інформації різними особами. Необхідно звернути увагу, що це – не «тести», щоб учасники/учасниці сміливо робили нотатки; це є вираженням різних точок зору. Попросіть учасників/учасниць дати коментарі, якщо їх нотатки дуже відрізняються від інших. Запитайте у них, чому так буває, чому, наприклад, деякі люди запам'ятовують ту інформацію, яку не запам'ятовують інші.

Можливо, одне заняття може підняти багато питань, тому намагайтеся дотримуватися запланованої лінії ведення дискусії і не дозволяйте учасникам/учасницям вступати в дебати, наприклад, з питання самої смертної кари. Намагайтеся зосередити дискусію на двох основних темах.

1. Якою є межа, до якої ми, держава, будь-хто можемо «засуджувати» інших на підставі того, що вони зробили (як нам здається). Можливо, Двайт хотів сказати саме це, коли говорив про «засудження» інших, коли держава засудила його (і Нанона). Держава викреслила їх як людей на підставі того, що вони зробили в минулому (як їй здалося).
2. Навіть так звані закоренілі злочинці мають свої ознаки людини – справа не лише в «турботі і піклуванні», про які говорить Двайт, а й у «відчай і депресії», які описує Нельсон Мандела як результат ув'язнення.

При обговоренні проблеми «права на життя» намагайтеся утримуватися від коментарів з практичними аргументами за і проти смертної кари. Ведіть дискусію навколо проблеми: чи ще мають ці дві людини право на життя – якщо ні, то як хтось може «позбавити» їх цього права. Наприклад, чи має хтось право відбирати життя в інших, навіть якщо вони скоїли злочин?

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Пісні завжди були потужним інструментом у боротьбі людини за свої права. Група може послухати деякі пісні про свободу і справедливість або написати свою пісню.

Можна показати фільм на цю тему. Ми пропонуємо такі:

- «Мертвяк йде» (Dead Man Walking, 1995) – фільм американського режисера Тіма Роббіна, який розповідає історію сестри Хелен, яка стає духовною наставницею ув'язненого, засудженого до смертної кари.

«11 пісень,
які сколихнули світ»
Джерело: *Songlines World*
Музичний журнал,
березень 2009 року

Free Nelson Mandela –
Jerry Dammers і The Special AKA
From Little Things Big Things
Grow – Kev Carmody
і Paul Kelly
Get up. Stand up – Bob Marley
Gracias a la Vida –
Mercedes Sosa
Al Atlal – Oum Kalthoum
Biko – Peter Gabriel
Didi – Khaled
Imagine – John Lennon
Zombie – Fela Kuti
Nkosi Sikelel' iAfrika – гімн,
написаний Epoch
Sontonga в 1897
Djelem Djelem – гімн ромів,
написаний Jarko Jovanović,
покладений на традиційну
ромську мелодію

- «Декалог 5: Не убий» (Decalogue V: Thou shalt not kill, 1988) режисера Кшиштофа Кесь-левського. Головний герой — 20-річний молодик, який скоїв жакливе вбивство, але не менш варварським є спосіб його засудження державою. Драма розкриває, що життя необхідно поважати, і ніхто не заслуговує бути вбитим.

Ви можете зачитати або розіграти (повністю або частково) п'єсу «Звільнені» Джесіки Бланк і Еріка Дженсена (theexonerated.com). Дія п'єси складається з монологів від першої особи і сцен у залах судового засідання; ув'язнені розповідають історії про шістьох сміливців, стосовно яких американська судова система помилилися, і як вони це пережили.

Зверніть увагу на запитання, які виникнуть у кінці заняття. Організуйте дебати або використайте метод «Виборча кампанія», див. с. 98. Серед тем можуть бути:

- Питання покарання: яка мета ув'язнення злочинців/злочинниць та/або їх страти? Головним чином, захистити суспільство, змінити поведінку злочинців/злочинниць або це помста/покарання?
- Смертна кара: які аргументи за і проти смертної кари?
- Безпека нації проти безпеки окремої особи: яка межа покарання, яке застосовує уряд проти найстрашніших злочинців/злочинниць або терористів/терористок? Наприклад, чи обґрунтовані катування окремої особи, коли на кону безпека нації?

Можна розробити проєкт про смертну кару стосовно прав дітей. У деяких країнах дітей засуджують до смертної кари і цей вирок може бути приведений до виконання. Пошукайте в інтернеті більше інформації про дітей, засуджених до смертної кари, і відео на youtube.com.

Ідеї для вправ

Відвідайте сайт Канадської коаліції проти смертної кари і ознайомтеся з нарисами ув'язнених (www.ccadp.org). Потім напишіть листа комусь, хто засуджений до смертної кари (на сайті ccadp.org міститься інформація, як почати листування або як зв'язатися із місцевою асоціацією Amnesty International).

Найсвіжіші відомості про Нанона Вільямса див. на сайті: www.nawisa.ch. Подумайте, як ви можете підтримати цю справу.

Додаткова інформація

Рада Європи зробила скасування смертної кари передумовою для вступу до ЄС. 1997 року на території держав – членів ЄС не було вчинено жодної страти.

Першим роком, коли в Європі не було скоєно жодної страти, був 2009 рік; проте в березні 2010 року Білорусь стратила двох людей.

Інформацію про країни, які ратифікували міжнародні угоди щодо скасування смертної кари, можна знайти на сайті організації Amnesty International: www.amnesty.org.

Відповідно до звіту організації Amnesty International «Діти і смертна кара: страти по всьому світу з 1990 року», опублікованого у 2002 році, США очолює перелік страчених молодих осіб віком до 18 років; у США стратили 18 осіб, Пакистані – одну особу, якій було лише 13 років.

КЛЮЧОВА ДАТА

10 жовтня
Всесвітній
день проти
смертної кари

Примітка.

Див. повний варіант «Коли настане завтра» на сайті CCADP (Канадська коаліція проти смертної кари) <http://www.ccadp.org>.

Організація Human Rights Watch (HRW – Нагляд за правами людини) стверджує: відомо, що Іран, Судан, Китай і Пакистан страчують неповнолітніх злочинців з 2004 року. Судан вчинив дві страти у 2005 році, Китай стратив одного неповнолітнього злочинця у 2004 році, Пакистан – одного у 2006 році. Іран стратив, принаймні, трьох неповнолітніх злочинців у 2004 році, вісьмох – у 2005 році і чотирьох – у 2006 році. Загалом у Китаї страчено більше людей, ніж в Ірані. З розрахунку на одну особу Іран страчує більше людей за рік, ніж будь-яка інша країна (див. сайт: www.hrw.org, червень 2007 року).

Див. більше інформації про
Нанона Вільямса на сайті:
[http://www.ccadp.org/
nanonwilliams.htm](http://www.ccadp.org/nanonwilliams.htm).

Матеріал для розповсюдження

«Коли настане завтра» Нанона Вільямса

Частина 1

Наступного дня після смерті Двайта Аданандуса я справді подивився на життя зовсім іншими очима, або я б сказав, це був усвідомлений крок. Починалася зима, я лежав і думав про друга, який міг своєї посмішкою прикрасити будь-який сумний день, я почувався жакливо. Я повільно підвівся, витягнув газету з-під дверей, в якій була стаття про нього.

Я читав її і усвідомлював, що більше ніколи його не побачу, аж раптом відчув, як стискається моє серце. Іноді він виходив на двір і кричав: «Як справи, пацан?» І я озирався, обертався і відповідав: «Чувак, хто ту пацан?», і ми починали сміятися, тому що я був самим молодим в нашому блоці. Я зараз згадую ці моменти, і мені стає сумно, оскільки ніколи більше надворі мене не покличе Двайт.

Минули роки, змінилися мої звички проведення часу, але я сподіваюся, що вони зробили із мене таку ж прекрасну людину, як Двайт. У хвилини слабкості я завжди думав, що зробив би в такому випадку Двайт.

«Пам'ятай, – сказав би він мені. – Система перемаже тебе, якщо тільки ти дозволиш це. Віруй в Господа, живи і цінуй життя, – потім він продовжив би. – Пацан, не знаю, чому ти тут, але так не має бути...».

Частина 2

«По суті, ніхто не повинен бути тут, у камері смертників. Гвалтівники, викрадачі дітей, крадії, розбещувачі малолітніх і садисти – чхали вони на всіх. Однак є чуйні і турботливі люди, які скоїли такі самі речі, але знайшли в собі сили змінитися, і я хочу, щоб ти ніколи не забував про це, – сказав він мені за декілька тижнів до страти. – Запам'ятай це. Якщо ти судиш інших так само, як вони засудили тебе до смерті, ти нічим не кращий за них!» Ці слова досі в моїй голові, гадаю, що мені знадобився час, щоб зрозуміти їх сенс. Звичайно, я чув, що він сказав, у цьому був сенс, але зовсім різні речі – вхопити сенс і зрозуміти значення слів. Думаю, тоді я був пацаном, як він мене називав, але реальність стає очевидною, коли з плином часу ми бачимо її.

Я знаю, що ув'язнення – це психологічна зброя тортур, яка сіє повне руйнування до поглинання депресією, але іноді зберігається частка духу і волі. Щодо Двайта, то у нього був такий дух, незважаючи на те, що він скоїв, за що потрапив в камеру смертників, і цим духом він змінив життя інших, які гниють, неначе живі трупи на кладовищі системи. «Я знаю, це непросто, пацан, – сказав би він. – Але ніхто не каже, що життя легке. Цінуй кожен день, і поки ти бачиш світло в кінці шляху, у тебе будуть сили йти по ньому», – були його останні слова. Не можу навіть сказати, що вони означають для мене, думаю, він сказав це, щоб я міг знайти в собі сили, щоб жити далі. Я ніколи не відмовлявся від принципів або тих речей, які я найбільше ціную в житті – наприклад, родина, любов і те, що одного дня доведеться піти, і те, що завтра настане, коли воно приходить».

Нанон Вільямс був засуджений до смертної кари Штатом Техас у 1992 році, коли йому було 17 років, за звинувачення у тяжкому вбивстві. Він спростовував звинувачення і провів у камері смертників 13 років, поки його вирок не був замінений у 2005 році на довічне ув'язнення за постановою Верховного суду США Ропера В. Сіммонса, яке забороняє страту неповнолітніх. У 2010 році справа Нанона дійшла до Федерального суду із доказами його невинності.

Джерело: <http://www.ccadp.org> and www.nawisa.ch

Вирізка з газети

Хантсвіль – 2 жовтня 1997 року. Засуджений грабіжник був страчений у середу за вбивство бізнесмена із Сан-Антоніо, який намагався зупинити його після пограбування банку дев'ять років тому. Аданандус, 41 рік, потрапив до камери смертників за вбивство Вернана Ханана 28 січня 1988 року, з яким він стикнувся у фое банку в Сан-Антоніо.

Культура
та спортНавколишнє
середовище

Глобалізація

Рівень 4

Від 14 осіб
(малі групи:
5 осіб)

150 хвилин

Мака-китобої

Схаменіться, китобійний промисел – це вбивство, а вбивство – це гріх.

Міжнародна спільнота охорони китів і дельфінів

Рівень складності Рівень 4

Чисельність групи Від 14 осіб (малі групи: 5 осіб)

Час виконання 150 хвилин

Теми

- Культура та спорт
- Навколишнє середовище
- Глобалізація

Опис Ця вправа проводиться в невеликій групі: рольові ігри, дискусії і досягнення консенсусу з таких питань:

- Невичерпне використання морських ресурсів
- Права аборигенів на вільне визначення їх економічного, соціального і культурного розвитку

Відповідні права

- Право брати участь у культурному житті спільноти
- Право на харчування та доступ до природних ресурсів
- Право на життя, свободу й особисту безпеку

Цілі

- Розвинути розуміння очевидно суперечливих вимог на право участі в культурному житті та захисті навколишнього середовища
- Розвинути критичне мислення, навички подачі аргументів та досягнення консенсусу
- Розвинути здібності в розумінні різниці культур

Матеріали

- Матеріал для розповсюдження
- Ручки і папір для груп для нотаток

Підготовка

- Прогляньте весь матеріал для розповсюдження для ознайомлення із інформацією за питаннями. Тоді, у разі необхідності, ви зможете виступати в ролі експерта/експертки
- Багато копій рольових карток. Кожен учасник/кожна учасниця повинен мати свою рольову картку

Інструкції

Це заняття складається із двох частин: частина 1 (30 хвилин) – Огляд проблем охорони навколишнього середовища та культури; частина 2 (90 хвилин) – Симуляція зустрічі для досягнення спільної позиції між племенем Мака і захисниками китів.

Частина 1. Огляд проблем захисту навколишнього середовища та культури (30 хвилин)

1. Поясніть, що це заняття стосується прав щодо захисту навколишнього середовища та культури. Воно зосереджує увагу на бажанні народу Мака відновити китобійний промисел і опору цьому з боку борців за охорону природи тощо.
2. Розкажіть групі про плем'я Мака та поясніть, що конфронтація триває вже багато років, витрати на яку зростають без досягнення позитивного результату. Борці/борчині за охорону природи використовують відчайдушні методи, які наражають на ризик їх життя і життя інших людей, а деякі представники/представниці племені Мака незадоволені, що їм доводиться порушувати закон і займатися китобійним промислом незаконно. Це дуже несприятлива ситуація для всіх, і, здається, настав час, коли сторони будуть намагатися знайти спільну позицію в прийнятті рішення.
3. Розкрийте деякі теми і попросіть учасників/учасниць відповісти на наведені нижче питання, поставте оцінку «добре або погано». (Як використовувати методику, див. с. 351).

КЛЮЧОВА ДАТА

9 серпня
Міжнародний день
корінних народів
світу

- Необхідно поважати звичаї народу, щоб не порушувати права людини.
- Ми маємо поважати права людини на свободу вибору того, що вони їдять; бути веганами/веганками, вегетаріанцями/вегетеріанками або споживати м'ясо.
- Їжа, яку ми споживаємо, має добуватися із дотриманням правил захисту навколишнього середовища.
- Тваринництво не має включати жорстокі методи, як-то: інтенсивне вирощування або жорстокі методи забою худоби.
- Культурні традиції дуже важливі для народу, і їх потрібно поважати.
- Китів не можна вбивати, навіть з культурними цілями.

Частина 2. Симуляції зустрічі, направленої на зрушення суперечки між племенем Мака та борцями за охорону природи з мертвої точки (90 хвилин)

1. Нагадайте групі, що жорстокі баталії, як словесні, так і юридичні, тривають роками, і саме зараз настав час спробувати знайти рішення. Ця вправа є симуляцією зустрічі, влаштованою вигаданою організацією «Крест» (англійською CREST – абривіатура зі слів, що в перекладі означають Культура, Права, Навколишнє середовище, Сталість і Діалог). «Крест» – це незалежна організація, яка виражає права людини з точки зору захисту навколишнього середовища. Вона намагається досягнути порозуміння через налагодження діалогу. Симуляція – зустріч, де головує «Крест», чотирьох таких груп:
  - а) плем'я Мака, яке бажає відновити китобійний промисел;
  - б) «Альянс крайньої півночі» (High North Alliance – надалі «HNA») – головна організація, яка представляє мисливців на китів і тюленів берегових культур і невичерпне використання морських ссавців. HNA підтримує плем'я Мака;
  - в) «Sea Shepherd» – організація, що досліджує та документує порушення міжнародних законів, норм та договорів, які захищають морські види дикої природи.
  - г) «Грінпіс» – активісти/активістки із захисту навколишнього середовища, які виступають проти китобійного промислу.
2. Роль «Креста» – спростити дискусію, яка буде охоплювати п'ять запитань.
  - Для чого потрібні кити?
  - Чи є сірі кити вимираючим видом?
  - Чому Мака мають припинити споживати м'ясо китів?
  - Чи можна змінити ритуал вбивства китів племені Мака?
  - Чи можна досягнути домовленості, який моніторинг потрібно запровадити для захисту китів?
3. Попросіть чотирьох волонтерів/волонтерок представити «Крест» і поділити інших членів/членкинь групи на чотири однакові невеликі групи. Роздайте рольові картки. У груп є 30 хвилин для обговорення інформації та розгляду своїх позицій і надання аргументів за п'ятьма питаннями.
4. Коли групи готові, зберіть їх разом і попросіть представників «Креста» відкрити засідання. Зустріч має тривати 60 хвилин.
5. «Крест» відкриває зустріч короткою заявою про права людини і рамки дискусії щодо захисту навколишнього середовища і наголошує, що мета зустрічі – поділитися інформацією і обговорити теми, сформульовані в п'яти запитаннях. Потім плем'я Мака розкаже про своє становище. Отже, дискусія відкрита для обговорення.
6. У кінці дискусії «Крест» має підбити підсумки. Зробіть невелику перерву і потім переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

Розпочніть дебрифінг груп за результатами дискусії, чи можливо було досягнути консенсусу за питанням; потім продовжте розмову за основними темам.

- Чи важко було грати різні ролі?
- Про що було найцікавіше дізнатися?

- Які найкращі аргументи: емоційні, раціоналістичні, логічні?
- Наскільки важко було побачити зворотній бік аргументу? Наскільки важко прийняти його?
- Скільки спільних позицій досягнуто за п'ятьма запитаннями?
- Наскільки важко у реальному житті прийняти культурні звичаї іншого народу, які, на думку учасників/учасниць, є жорстокими, незрозумілими або неетичними?
- У якій точці конфлікт культури стає дискримінацією?
- Наскільки важко зрозуміти різницю культур?
- Чи неминуче глобалізація веде до втрати культури? Змінена культура – втрачена культура? Чи потрібно вбачати в зміні культур позитивний процес змінення світу?
- Які права людини були на кону на цьому занятті?
- Часто позови щодо прав вирішуються в судах. Чи це справедливо – вирішувати таким чином питання прав людини?
- Що важливіше: права людини на харчування та життя або захист навколишнього середовища і збереження видів тварин?

Завершіть зустріч, ще раз поставте оцінки «добре або погано», щоб побачити, як змінилося ставлення людей до теми китобійного промислу. Ще раз поставте питання, які ви ставили в частині 1.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Складність тем, які розглядаються на цьому занятті, означає, що його проводять з досвідченою групою, яка має хороші навички ведення дискусії. Існує багато інформації, і текст на рольових картках передбачає певний рівень знань про права людини і термінології із захисту навколишнього середовища. Ви можете розділити заняття на дві зустрічі і дати групам час ознайомитися із рольовими картками та обдумати тематику.

Основна мета цієї вправи – показати молоді обмеження їхніх власних культурних перспектив і дати їм змогу осмислити своє ставлення до невичерпного використання дикої природи. Китобійний промисел викликає чимало емоцій у багатьох людей, а іноді й критичне ставлення. Тема цікава, але складна. Ви можете, наприклад, запитати учасників/учасниць, як вони б відреагували, якби їм заборонили споживати якусь їжу, характерну для їхньої культури, життя і традицій. Друга мета – розвинути навички досягнення консенсусу, заради якого проводиться заняття у вигляді зустрічі за посередництва вигаданої організації «Крест» (Культура, Права, Навколишнє середовище, Раціональність і Діалог). Перед заняттям ви можете ознайомитися з інформацією на с. 545 щодо досягнення консенсусу.

У частині 2, крок 1 Інструкцій ви можете попрацювати з деякими запитаннями.

- Для чого потрібні кити? Розгляньте економічні, історичні, духовні причини і причини захисту навколишнього середовища?
- Чи є сірі кити вимираючим видом? Як це науково доведено?
- Чому Мака мають припинити споживати м'ясо китів? Уявіть, що євреї/єврейки або мусульмани/мусульманки не їдять свинину з культурних причин, але вони не примушують інших не їсти свинину.
- Чи можна змінити ритуал вбивства китів племені Мака? Уявіть собі, що культура може змінюватися і дійсно змінюється: наприклад, у відповідь на епідемію СНІДу в культурах розмови про секс не є табу, і сексуальні ритуали, наприклад, очищення вдови, змінюються і змінилися.
- Чи можна досягнути домовленості, який моніторинг потрібно запровадити для захисту китів? Розгляньте вільний доступ до інформації: хто має оцінювати, коли згряя китів відчувається добре, і як запобігти шахрайству.

Перевірте, чи учасники/учасниці повністю розуміють значення деяких термінів і понять, зазначених на рольових картках. Наприклад:

Корінні народи

Зовсім неважко виявити відмінності, за якими можна однозначно визначити корінні народи. Загалом можна сказати, що вони є нащадками народів, які населили землі до приходу колоністів та до визначення державних кордонів. Вони завжди існують окремо від своїх держав та залишаються племенами. Декларація 2007 року про права корінних народів визнає їх право на самовизначення, на вільне визначення економічного, соціального і культурного розвитку та право на гідність і відмінність культур.

Принцип обережності

Відповідно до принципу обережності, «коли діяльність становить загрозу для здоров'я людини або для навколишнього середовища, необхідно вживати запобіжних заходів, навіть якщо повністю не визначений причинно-наслідковий зв'язок з наукової точки зору». Він передбачає: вживання заходів у відповідь на невпевненість; зміну тягаря доказу стосовно тих, хто створює ризик; аналіз альтернатив потенційно небезпечної діяльності; метод спільного прийняття рішення.

Сталий розвиток

У 1989 році Всесвітня комісія ООН із захисту навколишнього середовища і розвитку (WCED), яка також відома як Звіт Брундтланда, дала визначення сталому розвитку як «розвитку, який відповідає потребам сьогодення, не залишаючи майбутнім поколінням шансу задовольнити власні потреби». «Невичерпне використання» – це термін, який застосовується тільки до відновлювальних ресурсів: він означає використання ресурсів у межах їх здатності відновлюватися. Це загальноприйнятий принцип невичерпного використання світових природних запасів, оснований на науковому підтвердженні та об'єктивних даних.

Варіації

Якщо група невелика, ви можете працювати у двох групах: плем'я Мака і Союз крайньої півночі, – з одного боку, і Грінпіс і Shepherd – з другого.

Ви можете провести заняття за два дні, щоб групи мали змогу дослідити факти і мали більше часу для розгляду своїх точок зору.

Альтернативним засобом проведення цього заняття є групове обговорення – по одному представникові від кожної групи: племені Мака, Союзу крайньої півночі, Shepherd і Грінпісу. Дайте їм можливість представити їхні справи, а потім переходьте до запитань. У кінці проголосуйте по кожному з п'яти питань. Таким чином, ви зможете врахувати права людини, культурні аспекти і аспекти захисту навколишнього середовища цієї проблематики, проте елемент досягнення консенсусу буде відсутній.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо група бажає розглянути ідею зміни культури, тоді переходьте до вправи «Планується оновлення» на с. 246.

Ідеї для вправ

Підтримуйте корінні народи, купуючи їхню продукцію. Багато виробів ручної роботи, які продаються в крамницях «паритетної торгівлі», виготовлені аборигенами. Наступного разу, йдучи в крамниці, купіть там подарунок для когось із своїх знайомих.

КЛЮЧОВА ДАТА

10 грудня
День прав людини

Союз крайньої півночі:
www.highnorth.no

The Sea Shepherd International:
www.seashepherd.com

Міжнародна китобійна комісія:
www.iwcoffice.org

народ Мака:
www.makah.com

Грінпіс:
www.greenpeace.org

Більше інформації про права тварин і ідею, що добро і повага існують завдяки всім створінням, які наділені почуттями, див. на сайті: www.uncaged.co.uk.

Додаткова інформація

Твір «Мисливець на китів племені Мака і смерть Левіафана: знову вигадана традиція і обговорення достовірності у Вік сучасності» Роба ван Гінкеля, Університет Амстердама, можна знайти в інтернеті, пошукайте.

Інформацію про права корінних народів див. на сайті Міжнародної робочої групи з питань корінних народів: www.iwgia.org; повний текст Декларації 2007 року щодо прав корінних народів див. на сайті: www.un.org.

Матеріал для розповсюдження

Загальна інформація для введучих

Народ Мака (також відомий як Мака, або плем'я Мака) живе в резервації, на крайній північно-західній точці Олімпійського півострова штату Вашингтон, США. Зараз площа резервації становить приблизно 27 тис. акрів. У липні 1999 року, за даними перепису, плем'я Мака налічувало 1 214 осіб, хоча зараз у резервації проживає лише 1 079 осіб. Середній відсоток безробіття в резервації становить приблизно 51 %. Майже 49 % родин резервації мають прибуток, який нижчий від федерального прожиткового рівня, а 59 % житлових приміщень вважаються такими, що не відповідають стандартним нормам.

Незважаючи на такий вражаючий опис, вони мають міцні традиції, і багато Мака, закінчивши коледж, повертаються в резервацію, щоб працювати для племені Мака, в місцевій клініці та школі (див. сайт: <http://www.statemaster.com/encyclopedia/Makah>).

Короткий екскурс недавніми диспутами

- Жовтень 1997 року – за угодою із Міжнародною китобійною комісією племені Мака дозволено вбивати чотирьох сірих китів на рік.
- 10 травня 1999 року – за 70 років відбулося перше полювання Мака на китів. Протестанти припинили полювання, наражаючи на небезпеку своє життя і життя інших.
- 17 травня 1999 року – одного кита убито.
- 9 червня 2000 року – дев'ятий окружний апеляційний суд наказав, що полювання припиниться до підготовки нової оцінки навколишнього середовища.
- Липень 2001 року – проведена нова оцінка. Полювання знову дозволено.
- 2002 рік: Міжнародна китобійна комісія погодила запит Мака на поновлення квоти щодо відлову китів ще на п'ять років.
- Грудень 2002 року – три члени дев'ятого окружного суду постановили припинити полювання на невизначений період до підготовки акта про екологічну експертизу.
- Лютий 2005 року – плем'я Мака подало офіційний запит до Національної служби морського рибальства щодо скасування Акта захисту морських ссавців, що дозволило б їм полювати на китів.
- Вересень 2007 року – деякі члени племені, невдоволені відсутністю позитивних змін, почали полювати на китів незаконно.
- Травень 2008 року – служба рибальства видала проєкт акта екологічної експертизи.
- Середина 2009 року – відсутність акта екологічної експертизи або рішення щодо запиту про скасування.

Джерело: www.historylink.org

Більше інформації про полювання на китів і народ Мака можна знайти на сайті: www.historylink.org (див. китобійний промисел племені Мака)

Рольові картки

Рольова картка «Крест»

Ваша позиція щодо проблеми китобійного промислу є нейтральною. Ваша роль – надати базову інформацію про права людини і законодавство про навколишнє середовище, виступити посередником/посередницею між групами і підбити підсумки в кінці дискусії. Ваша робота як методиста/методистки зустрічі полягає в забезпеченні того, щоб дискусія була зосереджена на поставленому завданні і роз'ясненні хибних уявлень і непорозуміння. Допоможіть групам відійти від їх розбіжностей і розвинути те, що є між ними спільного, для досягнення консенсусу за такими запитаннями:

- Для чого потрібні кити?
- Чи є сірі кити вимираючим видом?
- Чому Мака мають припинити споживати м'ясо китів?
- Чи можна змінити ритуал убивства китів племені Мака?
- Чи можна досягнути домовленості, який моніторинг потрібно запровадити для захисту китів?

Розпочніть із привітання. Визначте рамки дискусії. Виділіть дві хвилини і розкажіть про основні права людини та аспекти захисту навколишнього середовища, у разі необхідності використовуючи нижчеподану інформацію. Ще раз нагадайте мету зустрічі: обговорення проблематики для досягнення спільного розуміння для прийняття ефективного рішення щодо існуючого конфлікту.

Перед початком основної дискусії попросіть плем'я Мака пояснити причини відновлення китобійного промислу. Після 50 хвилин дискусії ви можете підбити короткий підсумок і скласти перелік тих аспектів, які виникли протягом зустрічі і які необхідно прояснити.

Деяка базова інформація про права людини, культуру і захист навколишнього середовища

У Статті 1 Міжнародної угоди про економічні, соціальні і культурні права йдеться про таке.

1. Усі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно визначають свій політичний статус і вільно здійснюють економічний, соціальний і культурний розвиток.
2. Усі народи можуть, на свій власний розсуд, вільно розпоряджатися природним багатством і ресурсами, не маючи жодних зобов'язань, які виникають із міжнародного економічного співробітництва, ґрунтованого на принципі взаємної вигоди та міжнародного права. У жодному випадку народ не може бути позбавлений власних засобів на існування.

Стаття 15:

1. Країни-сторони цього Договору визнають право кожного:
  - брати участь у культурному житті;
  - користуватися перевагами наукового прогресу та їх застосуваннями.

Преамбула до Віденської декларації 1993 року пояснює: «Всі права людини є універсальними, неподільними і пов'язаними між собою. Міжнародна спільнота має розглядати права людини на глобальному рівні відповідно до принципів справедливості і рівності, з однаковим відношенням та однаковою розстановкою акцентів... потрібно пам'ятати про значення національних і регіональних особливостей і різних історичних, культурних і релігійних цінностей».

У 1981 році Міжнародна китобійна комісія прийняла рішення дозволити китобійний промисел задля існування корінних народів (ASW). У цьому рішенні було визначено «китобійний промисел для споживання місцевими аборигенами, який проводиться від імені корінних народів або місцевих народів і ними самими, які мають сильні зв'язки на рівні спільноти, соціальні та культурні зв'язки, пов'язані із тривалою залежністю від китобійного промислу і використання китів».

Відповідно до Конвенції ООН з морського права, «Одним з головних принципів є оптимальне невичерпне використання відновлюваних морських ресурсів».

У 1982 році Міжнародна китобійна комісія наклала мораторій на відлов вимираючого виду сірих китів. У 1994 році популяція зросла до 21 тис. особин, і вони були вилучені із переліку вимираючих видів США.

Рольова картка «Плем'я Мака»

Ваша роль – представити проблему індіанців/індіанок племені Мака, які проживають на північно-західному узбережжі Північної Америки. Китобійний промисел є важливою культурною традицією для народу Мака, і ви лише хочете мати право на вбивство п'яти сірих китів на рік.

Ви маєте використовувати свої власні знання прав людини і питання захисту навколишнього середовища разом із такою інформацією.

- Незважаючи на те, що останнє полювання на китів відбулося 70 років тому, церемонії, ритуали, пісні і казки передаються і досі живі. Вся соціальна структура була побудована навколо полювання.
- На сьогодні індіанці племені Мака займаються виловом сьомги і тихоокеанської риби-шаблі, але стара система передачі знань у родині і між друзями існує й досі.
- Європейці й американці проводили промисловий вилов китів, унаслідок чого їх популяція скоротилася. Зараз популяція відновилася, тому вилучена із переліку вимираючих видів США.
- Наша молодь має індивідуальність, основу на власній культурі і історії. Бути частиною культури, яка має давні традиції, – це такий привілей, який мають не всі молоді люди в США.
- Ми не збираємося полювати на сірих китів з комерційними цілями. Наша мета – церемонія та харчування/існування.
- Ми попросили дозволу на вбивство п'яти сірих китів на рік, отже, нам не потрібні вони всі.
- Ми рибалимо у невеликих човниках за допомогою звичайного ручного гарпуна. Ми розглядаємо змінену версію із гранатою на кінці, щось на зразок того, що використовують на Алясці для полювання на полярних китів.
- Ми докладатимемо всіх зусиль, щоб сірі кити не повернулися до переліку зникаючих видів.

Рольова картка «Sea Shepherd і Міжнародна спільнота охорони китів і дельфінів»

Sea Shepherd International – некомерційна, недержавна організація, яка досліджує і документує порушення міжнародних законів, норм і угод, які захищають морські види дикої природи. Міжнародна спільнота охорони китів і дельфінів (WDCS) – найбільш активна у світі благодійна організація, присвячена захисту і благополуччю всіх китів, дельфінів і морських свиней.

Ви маєте використовувати власні знання прав людини і питань захисту навколишнього середовища разом із такою інформацією:

- «Судить про це, як вам подобається: полювання на китів — це вбивство, а вбивство – це неправильно».
- Кит — це не людина, але він не менш розумний за людину. Світогляд, який дозволяє вбивство китів, збігається зі світоглядом, який дозволяє геноцид «слабших» людських істот.
- У більш глибокому смислі кити і деякі інші ссавці, наділені почуттями, і мають право, принаймні на «гуманне ставлення».
- Справжня причина такої ініціативи від племені Мака полягає в тому, що вони дуже добре знають: м'ясо китів вартує 80 доларів за 1 кг у Японії. Один кит коштує майже один мільйон доларів.
- Дозвіл на полювання на китів племені Мака створить труднощі для тисяч, тому що Норвегія, Японія, Росія та Ісландія поглянуть на це як на прецедент.
- Ми йдемо по тонкому канату, намагаючись поважати історичні права народу для здійснення давньої традиції і збалансувати інтереси збереження і захисту китів.
- У 1995 році полювання на сірих китів було розкритиковане Росією, коли з'ясувалося, що м'ясо китів не поїдали корінні народи, а його згодовували лисицям на фермах.
- Культура міняється. Ескімоси із Норт Слоупу на Алясці зараз економічно дуже відрізняються від народів, які полювали на китів століття тому. Розробка нафтових родовищ принесла величезні гроші місцевому населенню. Також полювання з мотосаней і гелікоптерів ніяк не асоціюється з аборигенами.
- Поки міжнародна китобійна комісія продовжує проводити дебати щодо комерційного відлову китів, сотні китів, їх родичі, дельфіни і морські свині вмирають щороку, непомітно, під час полювання корінних народів.
- У контексті світу дикої природи необхідно слідувати принципу обережності.

Рольова картка «Союз крайньої півночі»

Союз крайньої півночі – головна організація, яка представляє мисливців/мисливиць на китів і тюленів Канади, Гренландії, Фарерських островів, Ісландії і Норвегії. HNA працює заради майбутнього берегових культур і невичерпного використання ресурсів морських ссавців.

Ви маєте використовувати свої власні знання про права людини і питань захисту навколишнього середовища разом із такою інформацією.

- Народ Мака полював на китів уже 2 тис. років, коли прийшли білі імперіалісти і забрали китів, знищили традиції Мака та їх уклад життя.
- Зараз китів знову багато, але білі люди хочуть заборонити їх відлов і позбавити нас наших прав.
- Різні культури ніколи не зможуть домовитися про те, які тварини особливі, а які краще підходять для споживання. На півночі Норвегії люди мають особливий зв'язок зі звичайною гагою, у той час як у Данії грудка гаги – це делікатес. Тому твердження «кити – це інше» породжує питання «інше – для кого?»
- Китобійний промисел так само, як і полювання на тюленів, дозволені лише для корінних народів і не з комерційними цілями, а виключно для «традиційного використання». Це неправда, тому що:
  - «що є традиційним» визначають далеко не спеціалісти.
  - прив'язати китобійний промисел і полювання на тюленів до некомерційного виробництва означає відмовити народу в його очевидному праві на визначення свого майбутнього;
  - жодна культура не стоїть на місці, але політика боротьби із китоловами є де-факто спробою «заморозити» ситуацію, перетворити культуру, що розвивається, на музейний експонат;
  - комерційний підхід сам по собі вважають поганим більшість підрядних урядів Міжнародної китобійної комісії (орган, який контролює китобійний промисел). Таку думку виражають уряди, які, як правило, виступають за вільну торгівлю.
- Поточний мораторій, або політику «руки геть від китів», важко відстояти, використовуючи логічні аргументи. Існує багато практичних прикладів у сільському господарстві, рибальстві та лісництві, які не є відновними, проте не існує чіткої заборони щодо них.
- «Морські ссавці є частиною живих ресурсів екосистем океану. Вони мають захищатися, і полювання на них має здійснюватися, коли існує впевненість, що розмір їх популяцій це дозволяє. Полювання може також проводитися для попередження перевищення популяції в морських екосистемах». (Звіт про морських ссавців Ради Європи від 12 липня 1993 року).
- Китобійний промисел є хорошим прикладом того, як міжнародна співпраця може трансформувати ситуацію надмірного використання у невичерпне використання. Міжнародна співпраця не є досконалою, але вона може працювати і дійсно працює.

Рольова картка «Грінпіс»

Захисники Грінпіс в усьому світі поширюють свої думки про те, як створити невичерпний світ.

Ви маєте використовувати свої власні знання прав людини і питань захисту навколишнього середовища разом із такою інформацією.

- Народи різних культур в усьому світі ставляться до китів як до священних і вважають кожен вид суверенною нацією, яка гідна поваги та захисту.
- Кити несуть радість тисячам спостерігачів за ними.
- Грінпіс не підтримує жодного китобійного промислу, але водночас і не виступає проти полювання на китів заради існування, без комерційної мети.
- Сірі кити мігрують на велику відстань щороку, і вони на нетривалий час заходять у води проживання племені Мака.
- Якщо пропозиція про надання дозволу на полювання п'яти китів на рік одним племенем буде прийнята, тоді деякі інші племена в Канаді і Алясці скажуть: «Якщо вони (Мака) можуть полювати на них, то ми також можемо полювати на них».
- Украй важко точно визначити поточну кількість китів у різних популяціях китів. Розмір більшості популяцій відомий з точністю $\pm 50\%$. Оскільки зміни відбуваються дуже повільно, неможливо сказати, чи популяція зростає або зменшиться за декілька років. Проте немає сумніву, що популяція китів зменшується внаслідок комерційного відлову.

Мечеть у Сліпвілі

Якщо ви не відстоюватимете нічого, то ви впадете від нічого.

Малколм Ікс

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Релігія та віра • Дискримінація та нетолерантність • Громадянство та участь
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	15–30 осіб
Час виконання	120-150 хвилин
Опис	У цій вправі розглядається спірне питання стосовно будівництва нової мечеті в християнському районі: симулюється засідання міської ради
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Свобода від дискримінації • Свобода віросповідання • Свобода думки та інформації
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Спробувати відчути реальні конфлікти щодо потреб різноманітних громад, які можуть виникнути під час засідання • Ознайомитися з правом свободи релігії та віри • Розвинути навички дебатів та аналізу
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Іменні картки • Фліпчарт • Годинник • Малий дзвіночок для міського голови
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зробіть фотокопію рольових карток зі с. 190. Запишіть проблему та правила дебатів (необов'язково) • Підготуйте іменні картки партій/груп, які будуть представлені на засіданні • Зробіть список різних ролей на фліпчарті, щоб усі змогли їх бачити • Перевірте, чи достатньо місця для «засідання ради» та окремої зони для груп, щоб учасники/учасниці змогли заздалегідь обговорювати свої точки зору або зустрічатися з іншими

Інструкції

1. Ознайомтеся з описом проблеми у зразку на с. 85. Поясніть учасникам/учасницям, що всі вони є мешканцями/мешканками Сліпвіля та всі стурбовані проблемою щодо будівництва нової мечеті на муніципальній земельній ділянці.
2. Покажіть учасникам/учасницям список різних ролей та запропонуйте обрати кожному по одній. Роздайте рольові картки з описом проблеми, позначте місце зустрічі людей і груп, а також місце, де пізніше проходитиме засідання міської ради.
3. Ознайомте з правилами ведення дебатів під час засідання. Їх ви можете знайти на с. 190.
4. Поясніть, що до початку засідання в учасників/учасниць буде 30 хвилин для того, щоб вони змогли зустрітися з іншими мешканцями/мешканками, дізнатися про їхні погляди та вибір. Скажіть їм, що засідання міської ради триватиме 40 хвилин і через велику кількість охочих виступити часу для промов буде досить мало. У зв'язку із цим вони мають підготувати тільки один або два пункти, які вони хочуть викласти.
5. Використовуйте підготовчу фазу, щоб визначити місце для проведення «засідання ради». Ідеально, щоб учасники/учасниці розташувалися півколом або у формі підкови, на чолі з міським/міською головою на легкій підвищеності. Оскільки партії або групи мають сидіти разом, ви маєте розташувати їх іменні картки на столах попереду.

Релігія та віра

Дискримінація та нетолерантність

Громадянство та участь

Рівень 2

15–30 осіб

120-150 хвилин

6. Через 30 хвилин запросіть мешканців/мешканок на засідання (або запропонуйте це зробити меру). Він/вона повинен/повинна нагадати мешканцям основні правила проведення дебатів та виголосити вступне слово.
7. В кінці засідання, через 40 хвилин, міський/міська голова має закликати всіх до голосування. Коли голоси будуть підраховані та результати оголошені, ви маєте сповістити про завершення заняття та запропонувати учасникам/учасницям узяти їхні стільці і сісти у коло для обговорення.

Дебрифінг та оцінка

Почніть оцінювання з привітання кожного учасника/кожної учасниці, називаючи його/її на ім'я, або застосуйте інший метод для того, щоб учасники/учасниці відвикли від присвоєних їм ролей. Це дуже важливо зробити до початку обговорення.

Запитайте в учасників/учасниць про їхні відчуття щодо процесу, в якому вони щойно брали участь.

- Чи були ви здивовані результатами голосування, та чи були вони притаманні позиції особи, яку ви зображали?
- Який вплив, на вашу думку, ви мали на результат (ваша роль)?
- Чи змінила взаємодія з іншими учасниками/учасницями та групами ваші підходи чи бачення проблеми?
- Чи легко було вам вжитись у роль? Чому?
- На вашу думку, така ситуація може виникнути в реальному житті? Чи можете ви навести подібні приклади ситуацій, які виникали у вашому місті/місці проживання? Чи змінило це заняття ваше ставлення в цілому?
- Що ви розумієте під правом на свободу думки, совісті та релігії? Чи знаєте ви якісь випадки в історії чи сьогоденні, коли такі права були порушені?
- Чому ви вважаєте, що свобода віросповідання є фундаментальним правом людини?
- Якою мірою, на вашу думку, це право дотримується в нашому суспільстві?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Якщо можливо, проведіть це заняття разом з асистентом/асистенткою, щоб мати змогу одночасно відповідати на запитання та координувати кожен крок процесу.

За наявності більшої кількості часу заняття було б кориснішим, особливо під час проведення самого засідання, коли учасники/учасниці змогли б відповідати на коментарі інших. Також, щоб заощадити час засідання, ви можете розподілити ролі заздалегідь або впереміш.

Під час підготовчого етапу корисно перевірити, чи спілкуються учасники/учасниці між собою та чи планують те, що будуть говорити на засіданні.

Розподіляючи ролі, зверніть увагу на те, що роль міського/міської голови є досить вимоглива, і людина, проводячи засідання, має почувати себе впевнено, якщо це необхідно – зупиняти учасників/учасниць, щоб дати іншим можливість виступити. Вам потрібно буде ознайомити із завданням учасника/учасницю, який гратиме міського/міську голову, до початку симуляції.

Бажано, щоб після цього ви не допомагали учаснику/учасниці, який грає міського/міську голову, не має значення це він чи вона, він/вона має відчувати вашу підтримку, але інші учасники/учасниці мають проявляти повагу до його/її рішення, а не дивитись на вас. Звісно, у разі виникнення складнощів ви повинні втрутитись у процес. Але ви маєте це робити, не підриваючи авторитету учасника/учасниці у ролі міського/міської голови.

Якщо процес виходить з-під контролю, наприклад, якщо учасники/учасниці відхиляються від теми, або вноситься нова інформація, або, якщо рада зайшла в глухий кут і не може дійти згоди, зауважте, що і це може спричинити певний результат у реальному житті, і це ніяк не означає, що заняття провалене. Ви можете це використати в кінці обговорення, щоб обговорити складнощі досягнення згоди в таких ситуаціях, як ці.

КЛЮЧОВА ДАТА

21 вересня
Міжнародний
день миру

Під час обговорення дуже важливо уникати повторення симуляції. Учасникам/учасницям самим потрібно постаратись виокремити себе з ролі, яку вони грали протягом завдання, щоб бути спроможними відповідним чином відобразити те, через що вони пройшли. Вам потрібно їм допомогти поглянути на симуляцію власними очима, а не очима особи, яку вони грали.

Щоб підготуватися до обговорення та аналізу, ви маєте можливість прочитати довідкову інформацію у підрозділі «Релігія та віра».

Варіації

Залежно від контексту, у якому ви працюєте, буде краще скласти завдання до вправи «Церква в Сліпвілі» або «Храм у Сліпвілі» та провести завдання в мусульманському районі. Або застосувати інші комбінації.

Ви можете також залучити до завдання нових доповідачів/доповідачок, щоб поглянути на процес, який злегка відрізняється. Однак це може зайняти більше часу, якщо ви обговорюватимете доповіді з групою (див. далі пропозиції).

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Обговоріть аспекти свободи віросповідання та конфлікту, які траплялися у вашій країні. Критичні інциденти (історичні випадки) з новин можуть дати хороший старт, особливо для обговорень у малих групах. Можливо, у вас виникне бажання продовжити дискусію, щоб глибше дослідити сприйняття учасниками/учасницями релігії та її вплив на молоде покоління за допомогою вправи «Віруючі» на с. 107.

Якщо у вас беруть участь репортери/репортерки, ви можете використати їхні аналізи процесу на окремому засіданні. Особливо корисно було б поглянути на відмінності між повідомленнями, щоб порушити питання щодо ролі та впливу засобів масової інформації. Вправа «Перша шпальта» на с. 241 з'ясовує, як формуються та змінюються думки, особливо через засоби масової інформації.

Ви можете зосередитися на розвитку навичок ведення дебатів, аналізу чи переконань, використовуючи деякі спірні заяви, які виникли в процесі підбивання підсумків, для виконання вправи «Виборча кампанія» на с. 98, узявши ці заяви за основу.

Ідеї для вправ

Попросіть учасників/учасниць поглянути на їх власне середовище та дізнатись, якою мірою дотримуються прав різних релігійних громад. Намагайтесь організувати зустрічі з представниками/представницями деяких із цих громад і запропонуйте розповісти про те, як дотримуються їхні права.

Залежно від середовища, в якому ви і учасники/учасниці живете чи працюєте, поточних питань, які розглядаються на засіданнях ради, може бути цікаво відвідати засідання міської ради, взявши участь у місцевих політичних дискусіях, які впливають на права кожної людини в суспільстві.

Додаткова інформація

Право на релігію в міжнародному праві з прав людини: нижче ви можете скопіювати інформацію для людей з Асоціації мусульман Сліпвіля та груп Молодих сліпів за права людини.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, стаття 9:

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або

переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Загальна декларація прав людини, стаття 18:

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів...

Конвенція про права дитини, стаття 30:

У таких державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншості чи особи з числа корінного населення, дитині, яка належить до таких меншостей чи корінного населення, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Хоча ця симуляція є вигаданою ситуацією, існує багато реальних суперечок стосовно будівництва культових споруд для релігійних меншин по всій Європі та за її межами. У листопаді 2009 року національний референдум схвалив поправку до конституції про заборону майбутнього будівництва мінаретів у Швейцарії. Результат цього референдуму може призвести до порушення прав мусульман прилюдно сповідувати свою релігію, у богослужіннях, навчанні, виконанні релігійних та ритуальних обрядів, які є невід'ємною частиною права на свободу думки, совісті і релігії. Крім того, останнім часом у цілому ряді європейських та інших держав зростає тенденція до прийняття законів або розгляду законодавчих пропозицій щодо заборони носіння ісламських атрибутів (будь то паранджа, нікаб або хіджаб) у громадських місцях, що також формує основу дискримінації на підставі релігії. Стаття 19 – Всесвітня кампанія за свободу вираження – це організація з прав людини яка опублікувала правовий коментар стосовно заборони носіння паранджі і прав людини (див. сайт: www.article19.org). Ви також можете провести дослідження щодо інших питань, із якими в наш час зіштовхуються релігійні меншини в Європі.

Ця вправа походить від вправи «Мечеть у Сліпвілі» в «Компаньйоні», в керівництві щодо овіти і навчання для зміни у різноманітті, прав людини і участі, що було опубліковано Радою Європи. Вправа була розроблена Сюзаною Ульріх.

Список учасників/учасниць зустрічі

Спробуйте збалансувати кількість учасників/учасниць таким чином, щоб кількість представників/представниць від кожної політичної партії та кожної з груп мешканців/мешканок була однаковою. Кількість «простих громадян/громадянок» визначається на ваш розсуд.

- Міський/міська голова Сліпвіля
- Члени/членкині міської ради: мають бути представлені 3 політичні партії, по 1 або 2 члени/членкині в кожній партії
- «Молоді сліпі за права людини!»: від 2 до 4 представників/представниць
- Асоціація минулого та сьогодення: від 2 до 4 представників/представниць
- Асоціація мусульман Сліпвіля: від 2 до 4 представників/представниць
- Прості громадяни/громадянки: на ваш розсуд
- Необов'язково: 1 або 2 журналісти/журналістки, які повідомлятимуть про засідання.

Правила дебатів

Можливо, у вас виникне бажання змінити ці правила відповідно до чисельності вашої групи та доступного часу.

- Засідання очолює міський/міська голова, його/її рішення є вирішальним.
- Якщо ви бажаєте виступити, необхідно підняти руку та запитати дозволу в міського/міської голови.
- Коментарі мають бути короткі, не довше 2 хвилин.
- Засідання завершується через 40 хвилин голосуванням щодо будівництва мечеті чи його заборони.
- Будь-хто з присутніх на засіданні має право висловити свою думку та проголосувати в кінці.

Матеріал для розповсюдження

Рольові картки

Мечеть у Сліпвілі (для всіх учасників/учасниць)

Ви живете в мальовничому містечку Сліпвіль із населенням близько 80 000 людей. За останні 60 років кількість населення радикально змінилася, частково через те, що молоде покоління намагається виїхати у великі міста, оскільки можливість працевлаштування там є набагато більшою, але також і через приїзд великої кількості сімей мігрантів/мігранток, переважно з мусульманських країн. Деякі із цих сімей мають тут вже три покоління, але й досі багато мешканців/мешканок до них ставляться, як до «новоприбулих». Зараз вони становлять близько 15 % населення міста.

Питанням, що розділяє місто, є бажання мусульман Сліпвіля збудувати мечеть на муніципальній землі. Земельна ділянка була незабудована і стала причиною надходження великої кількості скарг до міської ради протягом років: вона розміщена біля головної торговельної вулиці міста, це район, де вандалізм та наркоманія завжди були головною проблемою.

І коли багатий бізнесмен/багата бізнесменка запропонував/запонувала вирішити це питання, міський/міська голова подумав/подумала, що його/її щасливий день настав! Міська рада охоче погодилася виділити земельну ділянку та оплатити 20 % від ціни будівництва мечеті. Залишок у 10 % від будівництва мечеті, які бізнесмен/бізнесменка не зміг покрити, покладається на мусульманську громаду. Будівництво мало розпочатися цього тижня... Але міська рада потонула в скаргах розлючених мешканців/мешканок, які протестували проти будівництва мечеті. Щодо вирішення цієї проблеми були скликані надзвичайні збори, на які запрошено всіх. Засідання триватиме 30 хвилин.

Рольова картка: міський/міська голова Сліпвіля

Ви виконуватиме роль голови зборів. Як тільки почнеться засідання, привітайте учасників/учасниць та нагадайте їм правила дебатів. Під час засідання старайтесь надати слово кожному та нікому не дозволяйте говорити занадто довго! Ви досить стурбовані поганим розголосою цієї справи та плануєте до початку засідання поспілкуватися з деякими групами, щоб переконати їх пом'якшити свої позиції.

Рольова картка: член/членкиня міської ради, Націоналістична партія (1 або 2 особи)

Ви представляєте Націоналістичну партію в міській раді і рішуче виступаєте проти мечеті. Ви вважаєте недоцільним, що муніципальна земля та муніципальні кошти мають розходитися на храм, який не проявляє поваги до традицій країни та цього міста. Ви вважаєте, що сім'ям мігрантів/мігранток дали право на проживання і вони не мають нав'язувати різні стилі життя країні, у якій вони є гостями. Вас також турбує те, що мечеть може стати місцем вербування терористів.

Рольова картка: член/членкиня міської ради, Народна партія (1 або 2 особи)

Ви представляєте Народну партію в міській раді. Ви підтримуєте початкове рішення щодо будівництва мечеті, частково розуміючи те, що мусульманська громада була досить корисною для економіки міста і ви не хочете її втратити. Але ви досить стурбовані скаргами громадян/громадянок і не бажаєте виникнення зайвої конфліктної ситуації в суспільстві. Ви також переймаєтесь за ваше місце на наступних виборах до міської ради, тому ви швидше за все підтримаєте будь-яке рішення, яке, на вашу думку, буде найменш суперечливим.

Рольова картка: член/членкиня міської ради. Опозиційна партія (1 або 2 особи)

Ви представляєте Опозиційну партію в міській раді. Ви вважаєте, що відносно велика частина людей з різних куточків світу зробила свій внесок у культуру та інтереси Сліпвіля, і ви відчуваєте несправедливим те, що місто так надовго позбавило багатьох із цих людей можливості сповідувати свою релігію. Ви також бачите, що безгоспна земля є причиною соціальних проблем у місті і міська рада на цей момент не має коштів для її забудови.

Рольова картка: члени/членкині Асоціації минулого та сьогодення Сліпвіля (2–4 особи)

Ви одна з основних груп – противників мечеті. Ваші члени/членкині з традиційних (немусульманських) громад Сліпвіля, і, на вашу думку, дуже важливо зберегти давній характер міста, де більшість із вас проживали все своє життя. Для будівництва мечеті запропоновано місце в центральній частині міста, і споруда буде видно з багатьох куточків центру. Зокрема, мечеть може заблокувати вид на головну церкву міської площі. Ви відчуваєте, що становище вашого рідного міста повністю змінилося з громадою, яка сюди нещодавно прибула. Ви не розумієте, чому люди, які приїжджають до цієї країни, не зобов'язані жити за тими самими правилами, що і ви.

Рольова картка: члени/членкині руху «Молоді сліпі за права людини!» (2–4 особи)

Ваша група була висунута, щоб звернутися з деякими з найгірших проблем молодого покоління Сліпвіля. На вашу думку, будівництво мечеті є вирішальним як для мусульманської громади, якій потрібно місце для богослужінь, так і для розв'язання великої кількості соціальних проблем, які виникли в результаті тривалого занедбання земельної ділянки. Ви підтримуєте будівництво мечеті, але також стурбовані іншими соціальними проблемами, які можуть бути знехтувані міською радою в результаті сприяння цьому будівництву. Зокрема, бюджет молоді за останні п'ять років був знижений до рівня, коли не можна навіть задовольнити своїх потреб.

Рольова картка: члени/членкині Асоціації мусульман Сліпвіля (2–4 особи)

Ви роками прохали міську раду забезпечити мусульманську громаду місцем для богослужінь, але вам завжди відмовляли через нестачу коштів. Ви вважаєте несправедливим те, що 10 % від ціни на будівництво мечеті має заплатити громада мусульман, коли економічне становище для більшості людей є досить складним і коли християнська громада має 11 різних місць для своїх богослужінь, які відвідує набагато менше людей, ніж відвідували б мусульмани. Ви вважаєте, що ваш внесок до міської громади гідно не оцінюється, що люди вашої громади несправедливо дискримінуються в різноманітних аспектах свого життя, та, забороняючи будівництво мечеті, міська рада відкидає членів/членкинь свого суспільства і порушує фундаментальне право проводити богослужіння.

Рольова картка: мешканці/мешканки Сліпвіля

Ви стурбовані конфліктом, який заповонив Сліпвіль, та маєте бажання піти на засідання міської ради і проголосувати. На цей момент ви не знаєте, який вибір зробити: вам потрібно поспілкуватися з якомога більшою кількістю груп і вже пізніше прийняти рішення.

Міграція

Війна і тероризм

Дискримінація та нетолерантність

Рівень 2

Будь-яка

60 хвилин

Мовний бар'єр

Чи можете ви відповісти на ці питання? Чи буде прийнята ваша заява про надання притулку?

Рівень складності Рівень 2

Чисельність групи Будь-яка

Час виконання 60 хвилин

Теми

- Міграція
- Війна і тероризм
- Дискримінація та нетолерантність

Опис Це симуляція труднощів, з якими стикаються біженці при клопотанні про притулок. Порушені питання включають у себе:

- Розчарування і емоційні чинники, з якими стикаються біженці/біженки
- Подолання мовного бар'єру
- Дискримінацію в ході процедури подачі заявки

Відповідні права

- Право шукати і отримувати притулок
- Право не піддаватися дискримінації за ознакою етнічного походження або країни походження
- Право вважатися невинним, поки не доведена його вина

Цілі

- Підвищити поінформованість про дискримінацію з боку прикордонної поліції та міграційної влади
- Виробити навички спілкування
- Сприяти співчуттю до біженців/біженок та шукачів притулку

Матеріали

- Копії подання «заяви про надання притулку», по одній для кожного учасника/кожної учасниці
- Ручки, по одній на кожну особу

Підготовка Підготуйте кімнату так, щоб ви могли сидіти за столом і грати роль формального бюрократичного чиновника

Інструкції

1. Коли слухачі/слухачки прибудуть, не вітайте нікого та не відзначаєте їх присутність. Нічого не говоріть про те, що буде відбуватися.
2. Почекайте кілька хвилин від початку заняття, а потім роздайте копії «заяви про надання притулку» і ручки.
3. Скажіть їм, що у них є п'ять хвилин, щоб заповнити форму, але більше нічого не кажіть. Ігноруйте всі питання і протести. Якщо буде необхідність спілкуватися, говоріть іншою мовою (або вигаданою мовою) і використовуйте жести. Зводьте всі комунікації до мінімуму. Пам'ятайте, що проблеми біженців не є вашою турботою, ваша робота полягає тільки в роздаванні форм і збиранні їх знову!
4. Вітайте тих, хто запізнився коротко (наприклад, «Ви спізнилися. Візьміть цю форму і заповніть її. У вас залишилося тільки кілька хвилин, щоб це зробити»).
5. Коли пройде п'ять хвилин, зберіть форми без посмішки або будь-яких особистих контактів.
6. Викличте людину на ім'я із заповненою формою і скажіть їй вийти вперед. Подивіться на форму і вигадайте щось про те, як вона заповнила форму, наприклад, «Ви не відповіли на питання 8», або «Я бачу, ви відповіли «ні» на запитання 6. Клопотання відхилене». Скажіть людині, щоб вона пішла. Не вступайте ні в які дискусії. Строго викличте наступного учасника/наступну учасницю вийти вперед.

КЛЮЧОВА ДАТА

21 лютого
Міжнародний день
рідної мови

7. Повторіть цю процедуру кілька разів. Не варто переглядати всі заявки, як і раніше, тільки стільки, скільки необхідно, щоб учасники/учасниці розуміли, що відбувається.
8. Нарешті вийдіть зі своєї ролі і запросіть учасників/учасниць обговорити, що сталося.

Дебрифінг та оцінка

Для початку запитайте учасників/учасниць, що вони відчували під час заходу, а потім перейдіть до обговорення того, що сталося, що вони дізналися і про зв'язок із правами людини.

- Як почувалися учасники/учасниці, заповнюючи нечітку форму?
- Наскільки реальною була симуляція відчуттів особи, що шукає притулок?
- Як ви думаєте, чи у вашій країні особи, що шукають притулку, отримують справедливе ставлення до себе під час їх клопотання про надання притулку? Чому?
- Якими можуть бути наслідки для того, чиє клопотання про надання притулку буде відхилено?
- Чи були учасники/учасниці коли-небудь у ситуації, коли вони не могли говорити тутешньою мовою і зіткнулися з посадовою особою, наприклад, поліцейським/поліціанткою або контролером/контролеркою? Які були відчуття?
- Які права людини перебувають під загрозою в цій діяльності?
- Що може зробити особа, що шукає притулку, щоб вимагати захисту від порушення її прав?
- Скільки осіб, які шукають притулку, налічується у вашій країні? На вашу думку, чи ваша країна займається своїми біженцями/біженками?
- У яких правах особам, які шукають притулку, відмовлено у вашій країні?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Є досить легка вправа, щоб полегшити роботу: головне, що потрібно від вас, – бути «сильним», в ролі, серйозним, жорстким і бюрократичним. Тяжке становище прохачів притулку – не ваша турбота, ви тут, щоб виконувати свою роботу! Справа в тім, що багато людей не хочуть бачити біженців/біженок у своїй країні. Співробітники/співробітниця міграційної служби прикривають деяких біженців/біженок і дозволяють в'їзд тільки для тих, хто має документи, що засвідчують особу, і хто заповнює заявки правильно. Біженці/біженки часто погано володіють мовою іншої країни і знайти правильно заповнену форму дуже важко. Крім того, вони перебувають у тяжкому становищі і емоційному стані. Їм особливо важко зрозуміти, що відбувається, тому що їх заявки часто відхилені, та вони не розуміють причини.

«Заява про надання притулку» креольською мовою. Креольські мови почали існувати в результаті об'єднання двох народів, які не мають спільної мови, та намагаються спілкуватися один з одним. Результатом є їх суміш. Наприклад, ямайська креольська має в основному англійські слова з діалектною вимовою, накладені на граматику Західної Африки. Є декілька креольських мов, наприклад, на Гаїті, у Домініканській Республіці, на деяких островах Тихого й Індійського океану, таких як Папуа-Нової Гвінеї і на Сейшельських островах. Причина використання креольської мови в цій вправі у тому, що її знатиме відносно невелике число європейців. Якщо трапиться, що у вас є учасник/учасниця, який/яка говорить креольською мовою, ви можете попросити його/її взяти на себе роль прикордонної поліції або міграційної служби.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо ви хочете поглянути на аргументи для прийняття або відхилення заяв біженців у країні, подивіться на вправу «Можна увійти?» на с. 200.

Багато осіб, які шукають притулку в Європі, відчувають труднощі з інтеграцією, тому що вони мали дуже погану освіту в рідних країнах. Якщо ви хотіли б дізнатися більше про нерівності освітніх послуг по всьому світу, можете використовувати вправу «Освіта для всіх?» на с. 222.

Ідеї для вправ

Дізнайтеся більше про процедури, що насправді відбуваються у вашій країні, коли особи, які шукають притулку, доходять до кордону. Де і коли вони заповняють перші форми? Чи є в них право на перекладача/перекладачку з самого початку? Подивіться інформацію в інтернеті, на офіційному сайті урядової інформації, запросіть співробітника/співробітницю міграційної служби прийти і поговорити про труднощі роботи та візьміть інтерв'ю в шукачів/шукачок притулку, щоб дізнатися їхню думку про ситуацію, про справедливість системи, про труднощі, з якими вони стикаються, особливо щодо процедури початкового заповнення форм. Інформація може бути використана інформаційними кампаніями біженців/біженок або подається назад у відділи міграції чи організації, такі як Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН) і Amnesty International.

Діти, особливо ті, хто шукають притулку без супроводу батьків або дорослої людини, який є близьким членом сім'ї, потребують особливого захисту. Дізнайтеся, які процедури існують для неповнолітніх без супроводу і подивіться, якими практичними способами могли б допомогти, наприклад, надаючи допомогу з перекладом документів, переданих органом, або ставши опікуном дитини (див. подробиці нижче).

Додаткова інформація

Біженці/біженки

Слово «біженець»/«біженка» вживається в загальному сенсі та означає людину, яка біжить зі своєї країни і шукає захисту. Воно також має точне, правове значення як людина, що офіційно визнана як та, що потребує захисту відповідно до Женевської конвенції 1951 року. Особа, яка шукає притулку, – це така особа, що прагне стати юридично визнаною як біженець/біженка. Формальні визначення термінів дано у глосарії, більше пояснень та інформації можна знайти у вправі «Можна увійти?» на с. 200.

Інформація взята з Європейської ради у справах біженців та вигнанців (ECRE), www.ecre.org.

Шанси біженця/біженки на отримання захисту значною мірою залежать від процедур, які використовуються для оцінки справ про надання притулку. Навіть найпереконливіші клопотання про надання міжнародного захисту можуть зазнати невдачі, якщо вони вважаються справедливими не повною мірою. Прикордонна і міграційна влада мають розуміти зобов'язання приймати осіб, які шукають притулку, та в той же час мають бути доступні юридична допомога та інтерпретація для осіб, які шукають притулку.

Першого грудня 2005 року набула чинності Директива ЄС процедури надання притулку, вона встановлює мінімальні стандарти процедур для держав-членів щодо надання та позбавлення статусу біженця. Ідеться про такі питання, як доступ до процедур (у тому числі прикордонних процедур), утримання під вартою, розгляду заяв, особистих інтерв'ю та правової допомоги. На думку Європейської ради у справах біженців та вигнанців, Директива «не дотягує до стандартів сприяння повному і справедливому розгляду клопотання про надання притулку. ...Проблеми включають... санкціонування прикордонних процедур відступу від принципів і гарантій самої Директиви». У 2009 році Директива була змінена для забезпечення кращої гармонізації системи надання притулку в Європі.

Діти, що шукають притулок

Комісар Ради Європи з прав людини написав 20 квітня 2010 року: «У нас є обов'язок захищати цих дітей (неповнолітніх без супроводу дорослих). Головне те, що вони мають право на захист. Отож, не можна першим кроком автоматично прийняти рішення про їх повернення, а скоріше – швидкого призначення опікуна, який буде представляти інтереси дитини. Це кращий захист від будь-яких зловживань із боку тих, хто торгує людьми, та й від можливої недбалості влади в країні перебування» (<http://commissioner.cws.coe.int>).

Ви знайдете багато ідей для вправ про біженців /біженок в комплекті, підготовленому Британським Червоним Хрестом. Перейдіть на сайт: www.redcross.org.uk і знайдіть позитивні картинки.

Ця вправа адаптована Д. Донахью і Н. Флаверс. Видавництво The Uprooted, Hunter House, 1995.

Матеріал для розповсюдження**Форма заяви про надання притулку**

Заява про надання притулку	
1. Appellido	
2. Primer nombre	
3. Fecha de nacimiento	
4. Pais, ciudad de residencia	
5. Ou genyen fanmi ne etazini?	
6. Kisa yo ye pou wou	
7. Ki papye imagrasyon fanmi ou yo genyen isit?	
8. Eske ou ansent?	
9. Eske ou gen avoka?	
10. Ou jam al nahoken jyman	

Засоби масової інформації

Мир та насильство

Освіта

Рівень 3

4–30 осіб

90 хвилин

¹ Вислів «Палками та камінням можна поламати мені кістки, але словами не можна зробити мені боляче» приписують рабам за часів рабства у США. Ідея полягає в тому, що набагато краще, коли наглядач лише проклинає та називає тебе принизливим ім'ям, аніж наносить тобі удари батогом.

Моє життя – не шоу!

Палками та камінням можна поламати мені кістки, але і слова можуть зробити мені боляче!¹

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Засоби масової інформації • Мир та насильство • Освіта
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	4–30 осіб
Час виконання	90 хвилин
Опис	Це завдання націлене на розвиток інформування людей про зловживання інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ) загалом та кібербулінгом зокрема
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на свободу думки, поглядів та самовираження • Свобода від утручання у приватне життя, сім'ю, дім та кореспонденцію • Захист від нелюдського чи принизливого поведіння
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розширити знання про зловмисне використання мобільних телефонів та інтернету • Розвивати навички творчого мислення і пошуку способів боротьби з «кіберзлочинами» • Розвивати співчуття і солідарність
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Фліпчарти і маркери • Перелік висловів • Скотч або стрічка для проведення довгої лінії на підлозі
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Прочитайте практичні поради для кураторів/кураторок і з'ясуйте суть кібербулінгу, його прояви, способи обговорення проблеми • Зробіть дослідження на основі своїх базових концепцій законів проти кібербулінгу вашої країни

Інструкції

1. Почніть із короткого обговорення питання «знуцання». Запропонуйте учасникам/учасницям витратити пару хвилин на обмірковування того, що таке знущання, які його прояви. Потім зберіть відповіді та запишіть їх фліпчарт-папері.
2. Зробіть те саме на чистому аркуші фліпчарт-паперу, обговорюючи кібербулінг, його сутність, ознаки.
3. За допомогою нитки або скотча проведіть уздовж підлоги лінію, яка називається «лінія так». Попросіть учасників/учасниць стати у шеренгу з одного боку від «лінії так».
4. Поясніть, що ви будете зачитувати твердження стосовно кібербулінгу і хочете, щоб вони висловили своє відношення до цієї проблеми, не використовуючи слів. Якщо вони згодні з твердженням, то мають зробити крок в бік «лінії так». Учасники/учасниці мають відповісти щиро.
5. Зачитайте перше твердження. Дайте час на роздуми та відповідь. Пізніше подивіться на результати і занотуйте, скільки людей встали на «лінію так».
6. Скажіть учасникам/учасницям повернутися на вихідну позицію і зачитайте нове твердження.
7. У кінці встаньте в коло і почніть підбивання підсумків та оцінювання.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з обговорення тверджень та досвіду учасників/учасниць, а потім продовжуйте обговорювати, наскільки схожі різні види знущань і як вирішувати ці проблеми.

- Що ви знали про кібербулінг до виконання цієї вправи?
- Чи всі твердження достатньо серйозні, щоб ідентифікувати їх як кібербулінг? Чому?
- Чи є інші види кібербулінгу, які не згадувалися?
- Наскільки розповсюджене явище кібербулінгу у вашій спільноті або країні?
- Які права людини порушує кібербулінг?
- Чому люди знущаються над іншими? Чому люди стають жертвами цього?
- Чому люди, які ставали жертвами знущань, продовжують знущатися над іншими?
- Що може бути зроблено, щоб припинити кібербулінг? Жертвою? Іншими?
- Що ви можете зробити, щоб захистити себе від кібербулінгу?
- Про які права людини йде мова, коли знущаються над людьми?
- У статті 19 ЗДПЛ зазначається: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів». Чи мають бути обмеження свободи слова? Якщо так, то які будуть наслідки і хто повинен визначати ці обмеження? Якщо свободу слова не слід обмежувати, то які будуть наслідки?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Знущання та кібербулінг – це делікатні питання, і вам слід підготуватися до того, що деякі учасники/учасниці будуть реагувати емоційно, оскільки вони пригадають свій негативний досвід. Люди, над якими знущалися, відчувають сором та провину; вони не вважають себе жертвами, а ті, хто знущається, можуть повністю не усвідомлювати, що вони коять. Отже, перш ніж обговорювати тему кібербулінгу, добре підготуйтеся і вирішіть, чи хочете ви звернутися по допомогу до когось, хто має відповідний досвід.

Приклади того, як слід реагувати на знущання:

- Не відповідайте на погрози або образи.
- Зробіть «чорний» список електронних адрес.
- Змініть електронні адреси.
- Змініть провайдера інтернету (ISP).
- Змініть номер мобільного телефону.
- Залиште образливе повідомлення як доказ.
- Поділіться цією проблемою з кимось, кому довіряєте. Якщо ви неповнолітній/неповнолітня, на певному етапі вам необхідно залучити дорослу людину.
- За певних обставин ви можете протистояти знущанням. Призначте зустріч із посередником/посередницею і спробуйте допомогти кривднику/кривдниці зрозуміти наслідки своїх дій.
- У деяких випадках, мабуть, бажано повідомити поліцію або проконсультуватися з юристом/юристкою.

Запам'ятайте, що не рекомендується мститися, відповідати знущанням на знущання, оскільки це тягне за собою цивільну або кримінальну відповідальність.

Приклади дій, які можуть вчиняти люди, щоб захистити себе від знущань:

- Обмежте час зв'язку з інтернетом: не будьте на зв'язку весь час.
- Ніколи не перевіряйте електронні повідомлення, надіслані з невідомих вам адрес.
- Регулярно змінюйте свої паролі.
- Не залишайте занадто багато персональних даних у своєму профайлі.

Найважливіше, що мають запам'ятати учасники/учасниці, виконавши цю вправу, – необхідно говорити про цю проблему, ділитися нею, незалежно від того, стали ви жертвою або свідком.

КЛЮЧОВА ДАТА

Другий вівторок лютого
День безпечного Інтернету

Виховання – це ключ до запобігання знуцанню та припинення таких дій, якщо вони мали місце. У кожному випадку механізми складні, а причини різні, але і жертва, і кривдник/кривдниця мають розуміти соціальні та психологічні рушійні сили, яких задіють для вирішення проблеми. Люди, які стають жертвами, найімовірніше, – сором'язливі, делікатні, тривожні та беззахисні, у них низький рівень самоповаги та їм бракує соціальних навичок. Існує занадто багато фізичних особливостей, над якими глузують: невеликий зріст, фізичне порушення або приналежність до іншої раси, релігії або соціальної групи. Люди, які знуцаються, роблять це, оскільки так вони краще почуваються, відчувають себе важливими та контролюють інших людей. Якщо інші роблять це, вони можуть думати, що стануть популярними або «крутими». Знуцання – це також спосіб привернути увагу, отримати бажане або покарати людей, яким заздрають.

Варіації

Багато людей, які були жертвами знуцань, самі стають кривдниками/кривдницями, тому важливо змусити людей замислитися про особисту відповідальність. Після прочитання тверджень почніть виконувати другу частину вправи, але цього разу зробіть це з точки зору кривдника/кривдницю. Учасники/учасниці не стають на «лінію так», а залишаються на місці і розмірковують. Наприклад, «Чи відкривали ви коли-небудь електронну скриньку користувача/користувачки без його дозволу»? та «Чи ви коли-небудь користувалися чужим мобільним телефоном без дозволу»?

Якщо проблема знуцання визнана, то вам може сподобатися ідея вивчити цю проблему більш детально. Симуляція форуму – добрий спосіб поглибити розуміння причин знуцання та обговорити цю проблему. Поділіть учасників/учасниць на малі групи та запропонуйте їм розказати про справжні випадки знуцання. Мова може йти про власний досвід або досвід знайомих. Кожна група має вибрати випадок, із яким буде працювати. Учасники/учасниці мають намагатися уявити причини, чому кривдник/кривдниця знуцається, як відбувається знуцання, що трапиться потім і які настануть наслідки. Потім групи мають створити невелику виставу і представити її іншим членам/членкиням групи. Після вистави знову розіграйте фінальну сцену «якими будуть наслідки» і попросіть «аудиторію» запропонувати альтернативні дії, які могла б здійснити жертва.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Зробіть гасло для кампанії проти знуцань.

Розробіть політику протидії знуцанням для вашої школи або клубу чи передивіться політику, якщо вона вже існує.

Ви можете висловити бажання дослідити інші аспекти насильства за допомогою вправи «Насильство у моєму житті» на с. 211.

Ідеї для вправ

Використайте ідеї другого варіанта і покажіть виставу іншим групам, молодим людям або батькам.

Організуйте публічне обговорення цієї проблеми у своїй школі або клубі, тому що багато вчителів та батьків не знають, що відбувається.

Дізнайтеся, чи проходить у вашому місті інформаційна кампанія, присвячена ризикам та зловживанням у сфері ІКТ і який особистий внесок ви можете зробити.

Додаткова інформація

Кібербулінг – це використання електронної пошти, миттєвих повідомлень, чатів, пейджерів, мобільних телефонів або інших інформаційних технологій для переслідування, погроз або залякування. До таких дій належать:

- погрози;
- відправлення провокаційних образливих повідомлень расистського або етнічного характеру;

- гомофобія;
- намагання розповсюдити вірус у комп'ютері жертви;
- відправлення на електронну адресу численних безглузких повідомлень;
- розміщення або розповсюдження неправдивої інформації про особу з метою завдання шкоди їй або її репутації;
- пошук жертви та запрошення інших знущатися або глузувати з нього/неї;
- намагання бути кимось, хто створює видимість того, що інша людина каже речі, у які він/вона не вірить або є неправдою про нього/неї;
- розповсюдження зображення людини, зокрема у незручній ситуації, без його/її дозволу;
- розповсюдження електронних листів без дозволу їх автора/авторки;
- здійснення тиску на інших, щоб виключити зі спільноти іншу людину (у режимі онлайн/офлайн);
- регулярне відправлення комусь брудних, підступних та образливих повідомлень.

Найчастіше кібербулінг здійснюється дітьми, але не тільки ними. Однією з найбільших проблем у боротьбі з кібербулінгом є анонімність кривдника/кривдниці, що ускладнює його/її пошук.

В інтернеті багато сайтів, присвячених проблемі кібербулінгу. Використайте режим пошуку, щоб дізнатися про місцеві ініціативи. Загальну інформацію можна знайти на сайтах:

[http://www.stopcyberbullying.org/;](http://www.stopcyberbullying.org/)

[http://yp.direct.gov.uk/cyberbullying/;](http://yp.direct.gov.uk/cyberbullying/)

http://europa.eu/legislation_summaries.

Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність»

Конвенція, яка набрала чинності 1 липня 2004 року, є першим міжнародним договором стосовно злочинів, здійснених через Інтернет та інші комп'ютерні мережі, пов'язані з порушенням авторських прав, кібершахрайством, дитячою порнографією та зломом систем безпеки. Це також стосується низки повноважень та процедур, таких як пошук комп'ютерних мереж та їх прослуховування. Дивіться на сайті: <http://conventions.coe.int> та шукайте договір № 185.

Твердження

Чи хто-небудь відкривав без вашого дозволу вашу поштову скриньку?

Чи хто-небудь читав без вашого дозволу будь-які ваші смс-повідомлення?

Чи хто-небудь відсилав вам на ваш мобільний телефон або на електронну адресу образливі повідомлення, зображення чи відео?

Чи хто-небудь відсилав ваші зображення/інформацію/відео комусь іншому без вашого дозволу?

Чи хто-небудь розміщував ваші зображення або інформацію про вас на сайтах або в соціальних мережах без вашого дозволу?

Чи хто-небудь змінював ваші зображення/відео без вашого дозволу або маніпулював ними? Чи повідомляли ви кому-небудь ваші паролі?

Чи хто-небудь знущався над вами в інтерактивній ігровій кімнаті чи чаті? Чи вам коли-небудь надокучали по телефону?

Чи хто-небудь залишав недоречні коментарі у блогу чи соціальних мережах?

Чи хто-небудь розповсюджував про вас неправдиву/образливу інформацію або плітки за допомогою електронної пошти або смс?

Чи знаєте ви когось, хто став жертвою кібербулінгу?

Чи знаєте ви, що є спеціальні закони щодо подібних злочинів?

Чи вважаєте ви, що необхідні обмеження стосовно того, що люди можуть розміщувати в інтернеті? Чи правильно заборонити мобільні телефони в школі?

Міграція

Дискримінація та нетолерантність

Мир та насильство

Рівень 3

6–20 осіб

60 хвилин

Можна увійти?

Біженці, повертайтеся додому! Вони повернулися б, якби могли б.

Рівень складності Рівень 3

Чисельність групи 6–20 осіб

Час виконання 60 хвилин

Теми

- Міграція
- Дискримінація та нетолерантність
- Мир та насильство

Опис Це рольова гра, де йдеться про групу біженців/біженок, які намагаються втекти до іншої країни. У ній розглядаються такі питання:

- Тяжке становище біженців/біженок
- Соціальні та економічні аргументи за і проти надання притулку

Відповідні права

- Право на отримання притулку в іншій країні
- Недопустимість примусового повернення (право біженців/біженок не бути поверненими до своєї країни, де їм загрожують переслідування або смерть)
- Відсутність дискримінації

Цілі

- Сформувати уявлення та розуміння проблем біженців/біженок та їх прав
- Практикувати навички наведення аргументів та вміння робити висновки
- Підтримати солідарність з людьми, змушеними раптово залишити свої домівки

Матеріали

- Рольові картки
- Фліпчарт або дошка, на якій можна писати
- Крейда та/або інвентар для створення прикордонного посту
- Ручки та папір, що надаються спостерігачам/спостерігачкам для нотаток

Підготовка

- Зробіть копії рольових карток – по одній для кожного прикордонника/прикордонниці, біженця/біженки та спостерігача/спостерігачки
- Підготуйте сцену для рольової гри. Наприклад, проведіть лінію на підлозі, яка символізуватиме кордон, або розставте меблі як фізичний кордон із прогалиною, що виконуватиме роль контрольно-пропускового пункту. Стіл служитиме стійкою міграційної служби. За бажанням, зробіть об'яви з правилами в'їзду та митного контролю
- Ознайомтесь з інформацією про біженців/біженок та ситуацією з біженцями/біженками у світі

Інструкції

1. Поясніть, що це заняття являтиме собою рольову гру про групу біженців/біженок, які в пошуках безпеки залишили рідну країну й бажають в'їхати до іншої.
2. На початку, під час спільного обговорення, з'ясуйте, що учасникам/учасницям відомо про біженців/біженок. На великому аркуші паперу або папері для фліпчарту напишіть пункти, до яких звертатиметесь під час подальшої дискусії.
3. Покажіть учасникам/учасницям влаштувану та поясніть сценарій. Скажіть їм, що вони на кордоні між X та Y. Сюди прибула велика кількість біженців/біженок. Вони хочуть перейти до Y. Вони голодні, стомлені та змерзлі й подолали довгий шлях із їхніх країн P, Q та R. У них мало грошей, а у деяких із них немає жодних документів, навіть паспортів. Чинники міграційної служби країни Y дотримуються різних поглядів щодо ситуації. Біженці у відчай вдаються до різних аргументів, або переконати офіцерів міграційної служби дозволити їм увійти.

КЛЮЧОВА ДАТА

20 червня
Всесвітній день
біженців

- Розділіть учасників/учасниць у три групи. Одна група представлятиме біженців/біженок із країни X, друга група – міграційних офіцерів/офіцерок із країни Y, третя група – спостерігачів/спостерігачок.
- Нехай біженці/біженки та прикордонники/прикордонниці розроблять для кожного з учасників/кожної з учасниць їх ролі і майбутні аргументи. Порадьте тим, хто спостерігає, надати зворотний зв'язок. Роздайте їм відповідні рольові картки та дайте 15 хвилин на підготовку.
- Почніть рольову гру. Її тривалість визначте самі, але 10 хвилин буде цілком достатньо.
- Дайте спостерігачам/спостерігачкам 5 хвилин на підготовку своєї думки, а потім переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

Почніть із пропозиції спостерігачам/спостерігачкам висловити загальне враження від рольової гри. Потім спитайте гравців/гравчинь, як вони почувалися в ролі біженців/біженок або офіцерів/офіцерок міграційної служби, після чого перейдіть до загального обговорення цих проблем і набутих учасниками/учасницями знань.

- Наскільки справедливим було ставлення до біженців/біженок?
- Біженці/біженки мають право на захист відповідно до статті 14 Загальної декларації прав людини та Конвенції про статус біженців, 1951 р. Чи було цим біженцям надано право на захист? Чому?
- Чи країни мають право не пускати до себе біженців/біженок? Коли? З якої причини?
- Чи відмовили б ви, якби були прикордонником/прикордонницею? А якби ви знали, що на батьківщині біженцям/біженкам загрожує смерть?
- Як біженці/біженки перетинають кордон у вашій країні? Чи порушуються їхні права? Які?
- Що можна й треба зробити в першу чергу, щоб люди не ставали біженцями/біженками?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ситуації щодо біженців в Європі дуже відрізняються залежно від конкретної країни, отже, вам слід поміркувати над тим, як підготувати сценарій та адаптувати вправу з метою досягнення ваших цілей у проведенні цієї вправи. Вам буде легше це зробити, якщо ви вигадаете коротку історію про, наприклад, країни X та Y, де розгортаються події, Z по інший бік від країни Y, а також P, Q та R – країни походження мігрантів. Ознайомтеся із визначенням таких слів як «біженець/біженка» та «шукач/шукачка притулку» (див. довідкову главу про міграцію). Занотуйте також інформацію про країни, звідки прибувають біженці/біженки, та кількість біженців/біженок у сусідніх країнах. Перевірте кількість біженців/біженок у вашій країні та інших країнах Європи. Усю інформацію можна знайти на сайті: unhcr.org.

Влаштуйте обмін думками, щоб з'ясувати, як багато учасники/учасниці вже знають про те, чому існують біженці/біженки, які причини змушують людей тікати з батьківщини, звідки й куди вони відправляються. Це допоможе вам визначити, як проводити дебрифінг та оцінку і яка подальша інформація може знадобитися на цьому етапі.

Обміркуйте, як бути, якщо хтось у групі дійсно є біженцем/біженкою. Залежно від того, чи вони захочуть, можливо, ви зможете використати їх досвід як джерело інформації. З іншого боку, це може виявитися занадто травматичним для них.

Три групи не обов'язково мають бути однаковими за чисельністю. Можна, наприклад, обмежитися 3–4 спостерігачами/спостерігачками, а решта буде активними виконавцями/виконавицями ролей.

У реальному житті, ймовірно, біженців буде більше, ніж прикордонників, і, можливо, ви захочете відобразити цей факт у рольовій грі. Підказка: надайте спостерігачам роль «журналістів», які мають надіслати звіт, який буде частиною дебрифінгу.

Поміркуйте над тим, чого ви бажаєте досягти завдяки цій вправі і які умови вам треба створити для цього. Чи є ваші біженці/біженки юрбою змучених та голодних людей у стані відчаю? Якщо це так, ви можете провести вправу під відкритим небом, в лісі або в іншому місці – на березі річки чи озера, якщо ваші біженці/біженки мають прибути на переповненому, дірявому човні. Якщо ви перебуваєте в приміщенні і бажаєте створити умови темної, холодної ночі, вимкніть світло та відкрийте вікна. Або ж навпаки, біженці/біженки прибувають у невеликій кількості до офіційного пункту перетину кордону? У цьому разі спорудіть «офіс», у якому посадові особи можуть (швидко) перевірити паспорти біженців/біженок та запитати в них, звідки ті прибули.

Перегляньте рольові картки та адаптуйте їх до нових реалій за потреби. Пам'ятайте, що рольова гра може набути цілком хаотичних рис. У такому разі припиніть дію (як у форум-театрі) та попросіть журналістів/журналісток взяти інтерв'ю в біженців/біженок та прикордонників/прикордонниць. Це дасть усім змогу заспокоїтися й почати уважніше слухати.

Варіації

Після дебріфінгу програвте цю гру ще раз, але нехай учасники/учасниці поміняються ролями. У спостерігачів/спостерігачок тепер буде додаткове завдання – зафіксувати будь-які розбіжності між першою та другою рольовими іграми, а особливо ті з них, які призвели до кращого захисту прав біженців/біженок.

Можливо, вам захочеться ввести четверту групу, яка грає громадян/громадянок, що бажають допомогти, але зробити можуть небагато, оскільки їх обмежують поліція та бюрократія.

Проведіть повторну рольову гру за участю офіційної групи, відрядженої УВКБ ООН або Червоним Хрестом для допомоги біженцям/біженкам із країни Х.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Дізнайтеся більше про біженців/біженок у вашій країні, зокрема про реалії їхнього повсякденного життя. Учасники/учасниці можуть зв'язатися з місцевим об'єднанням біженців/біженок і розпитати співробітників/співробітниць, волонтерів/волонтерок і самих біженців/біженок.

Відвідайте сторінку: www.newtimes.dk, де ви зможете прочитати історії, особисто написані (англійською мовою) шукачами притулку в Данії. Виберіть окрему статтю для обговорення.

Британський Червоний Хрест (the British Red Cross) має інформацію про події, пов'язані з біженцями/біженками, що відбувалися у рамках проекту Створення позитивного образу (Positive Images project): www.redcross.org.uk.

Група може перевірити свої знання щодо біженців/біженок на сайті: www.proprofs.com.

Слухачам/слухачкам курсу можна запропонувати продовжити тему, вдавшись до пошуку інформації про діяльність УВКБ ООН (UNHCR) (див. сайт: <http://www.unhcr.ch>) з подальшим написанням «офіційної доповіді», що міститиме такі пункти:

- аргументи, які переконали міграційних офіцерів/офіцерок впустити біженців/біженок;
- будь-які прояви неналежної поведінки з боку міграційних офіцерів/офіцерок;
- рекомендації країні Y щодо захисту прав біженців/біженок.

Обговоріть поточну ситуацію в Європі. Як на неї реагують політики? Якими є підходи різних країн до біженців/біженок і чому вони різняться? Наприклад, ви можете порівняти політику країн, які виконують свої обов'язки щодо біженців/біженок, із державами, які зачиняють перед ними кордони. Попоросіть групу розділитися на підгрупи, щоб кожна підгрупа представляла окрему країну, та розробити загальноєвропейський план подолання кризи.

Ви можете також запитати, яким є ставлення пересічних людей у вашій країні та в інших європейських країнах до біженців/біженок, і що вони роблять? Це, звичайно, порушує інші питання про те, звідки ми отримуємо знання і чи можемо ми робити узагальнення. Корисною вправою може бути аналіз повідомлень ЗМІ на предмет упередженості.

Обговоріть, чи відповідає Женевська конвенція потребам сучасності, або необхідно її переглянути і поновити. Наприклад, у багатьох країнах, щоб отримати статус шукача/шукачки притулку, необхідно довести, що переслідували особисто вас; недостатньо бути членом/членкинею групи, що переслідується або прийшла із зони воєнних дій. Так само і кліматичні біженці/біженки не підпадають під дію Конвенції.

Можливо, вам сподобається вправа "Три речі", яка допомагає людям зрозуміти, як це – раптом тікати з власного дому, не маючи часу, щоб зібрати та взяти з собою речі.

Якщо є бажання провести заняття, присвячене подіям після перетину біженцями/біженками кордону й подання ними клопотання про надання притулку, проведіть заняття «Мовний бар'єр» (с. 192). Також ви можете зробити колаж або постер, що ілюструє проблеми, з якими зіткнулися біженці (див. вправу «Гра з картинками» на с. 124).

Ідеї для вправ

Зв'яжіться з якоюсь місцевою чи загальнонаціональною організацією, що працює для біженців/біженок, які отримали притулок у вашій країні, й дізнайтеся, яку допомогу ви можете на-

Визначення і статистика про біженців/біженок і мігрантів/мігранток можна переглянути у підрозділі «Міграція», розділ 5.

дати. Наприклад, існує багато самотніх людей, яким важко інтегруватися; вони будуть раді новим друзям/подругам та допомозі у вивченні мови.

Найбільш уразливими є діти, які прибувають у пошуках притулку самостійно, без супроводу інших членів/членкинь сім'ї. Група може дізнатися, що відбувається з такими неповнолітніми в їхній країні і як вони можуть підтримати таких дітей. Можливі варіанти – подружитися, допомагати у вивченні мови та навчанні, грати у футбол, разом проводити дозвілля.

Запросіть до вашої школи чи клубу робітника/робітницю НУО, який/яка працює з біженцями/біженками, або навіть біженця/біженку, та дізнайтеся більше про те, як біженці/біженки потрапляють до вашої країни, процес надання притулку та їх теперішнє життя.

На інтернет-сторінці Управління Верховного комісара ООН зі справ біженців (УВКБ ООН) (the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)) представлено багато інформації, рекламних листівок та відео стосовно проведення у вашій організації або школі семінарів про біженців/біженок: <http://www.unhcr.org>.

Додаткова інформація

Біженці/біженки — целюди, які були вимушені виїхати, щоб урятувати своє життя та залишитися на свободі. Вони не мають захисту від рідної батьківщини: крім того, дуже часто уряд їхньої країни погрожує їм переслідуваннями. Якщо інші країни не впускають їх або не допоможуть їм, коли вони вже перебувають в іншій країні, то своєю бездіяльністю такі країни засуджують їх на смерть або на нестерпне життя у тіні, без прав та засобів до існування.

Інша корисна інформація є на сайтах: councilforeuropeanstudies.org, refugeesinternational.org.

Матеріал для розповсюдження

Рольова картка біженців/біженок

Аргументи та варіанти поведінки

Ви маєте зіграти в рольовій грі змішану групу біженців/біженок, отже, під час підготовки кожен має створити свою «ідентичність»: вік, стать, сімейний стан, професію, рівень доходів, релігію та наявність будь-яких речей, взятих із собою. Оберіть також країну, з якої ви походите – P, Q або J – і від чого ви тікаєте: від війни, переслідувань, відсутності прав людини, або ж з іншої причини.

Підготуйте свої аргументи й тактику, зокрема, ви маєте вирішити, як викладатимуться ваші аргументи: від усієї групи чи кожного її члена/членкині окремо.

Ви можете скористатися запропонованими аргументами, а також будь-якими іншими, які вважаєте доцільними:

- Отримати притулок – це наше право.
- Наші діти голодні, ви маєте моральний обов'язок допомогти нам.
- Мене вб'ють, якщо повернуся додому.
- У мене не має грошей. Усе що в мене є – дві прикраси, які мені емоційно дорогі.
- Мені більше нікуди їхати.
- У своєму рідному місті я був лікарем/лікаркою, медсестрою/медбратом, інженером/інженеркою.
- Ми шукаємо притулку лише до того часу, коли буде безпечно повернутися.
- Інших біженців/біженок впустили до вашої країни. Чому нас не впускають?
- Де ми? Контрабандисти погодилися доставити нас до країни Z.
- Я спробую підкупити офіцера/офіцерку, щоб він впустив мене.
- Мої мама та брат уже в країні Y.
- Я прямую до країни Z і не хочу зупинятися в Y.

Інші питання для обміркування:

- Чи є у вас якісь проїзні документи? Вони справжні чи підроблені?
- Чи розділиться ваша група, якщо прикордонники/прикордонниці запропонують це?
- Що ви будете робити, якщо вони спробують відправити вас назад?
- Якими є ваші варіанти дій? Наприклад, чи існує табір для біженців/біженок, куди ви могли б попрямувати? Чи є у вас якась можливість одержати проїзний документ? Чи могли б ви знайти особу, яка нелегально перевозить людей через кордон та заплатити їй? Чи існує інший маршрут, яким би ви могли дістатися країни Y?

Рольова картка спостерігачів/спостерігачок

Ваше завдання полягає у спостереженні за рольовою грою. Наприкінці ви маєте надати свої коментарі та відгук. Виберіть учасника/учасницю, який/яка вас представлятиме.

Під час перегляду ви маєте пам'ятати про:

- Різні ролі, які грають як біженці/біженки, так і прикордонники/прикордонниці.
- Моральні та правові аргументи, які вони використовують, та яким чином вони їх наводять.
- Необхідність фіксування проявів порушень прав людини.

Ви маєте вирішити, як будете все занотовувати. Наприклад, ви можете розділитися на дві підгрупи, щоб одна підгрупа спостерігала за прикордонниками/прикордонницями, а інша – за біженцями/біженками.

Рольова картка прикордонників/прикордонниць

Аргументи та варіанти поведінки

Підготуйте свої аргументи й тактику; саме ви маєте вирішити, як викладатимуться ваші аргументи: від усієї групи чи кожен її член/кожна членкиня окремо бере на себе відповідальність викласти власні аргументи.

Ви можете скористатися запропонованими аргументами, а також будь-якими іншими, які вважаєте доцільними:

- Вони у відчаї; не можна відправляти їх назад.
- Якщо ми відправимо їх назад, на нас ляже відповідальність у разі їхнього арешту, катувань або смерті.
- Ми маємо правові зобов'язання приймати біженців/біженок.
- Вони не мають грошей і потребуватимуть державної підтримки. Наша країна не може собі цього дозволити.
- Чи мають вони якісь проїзні документи або засоби ідентифікації? Справжні чи підроблені?
- Чи виглядають вони як справжні біженці/біженки? Може, деякі з них просто шукають тут кращого життя?
- Наша країна є воєнним і діловим партнером країни Х. Не можна, щоб вважали, що ми їх захищаємо.
- Можливо, вони мають кваліфікацію, яка нам потрібна?
- У нашій країні вже достатньо біженців/біженок. Нам треба подбати про власний народ. Нехай їдуть до багатших країн.
- Ми могли б вимагати в них хабара, щоб упустити їх до нашої країни.
- Якщо ми їх упустимо, інші теж вимагатимуть в'їзду.
- Вони не розмовляють нашою мовою, мають інше віросповідання, їдять іншу їжу. Вони не зможуть інтегруватися в наше суспільство.
- Вони спричинять політичні проблеми.
- Можливо, серед них приховуються терористи/терористки або ті, хто скоїли військові злочини.
- Нам дозволено впускати лише тих, хто стверджує, що тікає від війни в країні Р.
- Чи бажають вони просити про притулок в країні Y?
- Чи є в них гроші або коштовності, якими вони могли б оплатити перебування, поки розглядається їхня заявка на надання притулку?

Перш ніж виконувати ролі, обміркуйте варіанти своєї поведінки в таких випадках.

- Чи дозволите ви перетнути кордон усім біженцям?
- Чи дозволите ви перетнути кордон декому з них? Кому та чому?
- Чи ділитимете ви їх на окремі групи за віком, фахом, матеріальним становищем тощо?
- Чи зробите ви ще щось замість цього? Що?

Примітки.

Цю вправу було запозичено з підручника «Перші кроки: освіта з прав людини (початковий етап)», організації Amnesty International, Лондон, 1997 року (First Steps: A Manual for starting human rights education, Amnesty International, London, 1997).

Щоб переглянути останню версію цієї вправи, див. «Семинар "На кордонах Європи"» на сайті: www.amnesty.org

Наведена на початку цитата «Біженець, повертайся додому! Він би пішов, якби міг» була гаслом, використаним під час однієї з кампаній, що проводилися УВКБ ООН (UNHCR).

На сходинах

Як громадяни, ми всі зобов'язані втручатися і брати участь — це громадяни, які змінюють стан речей.

Жозе Сарамаго

Теми	<ul style="list-style-type: none"> Громадянство та участь Демократія Культура та спорт
Чисельність групи	12–30 осіб
Рівень складності	Рівень 3
Час виконання	120 хвилин
Опис	Ця вправа включає в себе рольові ігри та дискусії. Учасники/учасниці міркують над сенсом участі молоді та обговорюють шляхи підвищення їх власної участі в місцевому співтоваристві.
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> Право на участь в уряді і вільних виборах Право на участь у культурному житті Свобода думок та інформації
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> Подумати над шляхами молоді, у яких вони можуть брати участь, і про фактори, які перешкоджають або полегшують участь в них Розвивати навички співпраці, організовувати і діяти разом з іншими Розвивати почуття відповідальності за свої власні дії
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> Матеріал для розповсюдження «Драбина участі» (див. також довідкову інформацію з питань громадянства та участі в розділі 5) Великий аркуш паперу, фломастер і ножиці «Листочки» або невеликі папірці, щоб закріплювати на стіні Стіна
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> Зробіть копії матеріалу для розповсюдження, по одному на кожну невелику групу Зробіть шість знаків: перешкоди, контроль, без контролю, стимулюючі фактори, контроль, без контролю

Інструкції

Частина 1. Що таке сходинки участі? (45 хвилин)

- Запитайте учасників/учасниць, що вони розуміють під терміном «участь молоді».
- Роздайте схему сходів участі і поясніть, що це одна модель для роздумів про різні способи участі в ній. Коротко обговоріть різні рівні.
- Розділіть групу на вісім малих груп. Виділіть одну сходинку для участі кожній групі і попросіть їх підготувати коротку 2–3-хвилинну рольову гру для ілюстрації рівня, який вони отримали.
- Коли групи будуть готові, запропонуйте їм представити свої рольові ігри по черзі. Дозвольте поставити запитання або дайте час для коментарів між різними рольовими іграми, якщо учасники/учасниці хочуть.

Частина 2. Як ми беремо участь?

- Попросіть учасників/учасниць попрацювати індивідуально протягом п'яти хвилин, намагаючись знайти приклади з власного життя для якомога більшої кількості з восьми рівнів. Попросіть їх подумати про те, що вони роблять у всіх сферах свого життя: вдома, у школі, клубі, на роботі, у сім'ї і у дружньому колі.

Громадянство та участь

Демократія

Культура та спорт

Рівень 3

12–30 осіб

120 хвилин

6. Потім попросіть учасників/учасниць поділитися їхніми прикладами в невеликих групах по 4–5 осіб. При обговоренні прикладів попросіть учасників/учасниць придумати ідеї для перешкод (те, що заважає їм рухатися вгору сходинками) та ідеї для створення сприятливих факторів (речі, які допомагають їм рухатися вгору сходинками). Вони мають написати кожен ідею на окремому листочку.
7. У той час як групи обговорюватимуть, прикріпіть підготовлені надписи «перешкоди» і «сприятливі чинники» на стіні на відстані близько 2 м один від одного. Потім запросіть групи на пленарне засідання і попросіть їх прикріпити їхні листочки на стіні під надписами.
8. Перегляньте два списки з учасниками/учасницями. Попросіть роз'яснити будь-які неоднозначні заяви і спробуйте дозволити будь-які розбіжності між учасниками/учасницями про позиціонування твердження.
9. Тепер прикріпіть надписи «контроль» і «без контролю» на стіні під першими заголовками і попросіть учасників/учасниць розсортувати кожен список на дві підгрупи списків залежно від тверджень про те, над чим вони мають (або можуть мати) контроль, і тверджень, які залежать від зовнішніх чинників та є поза їх контролем.
10. Нарешті перегляньте відповідність усіх чотирьох списків. Потім переходьте до оцінювання та дебрифінгу.

Дебрифінг та оцінка

- Чи допомогла вам вправа мислити більш чітко про те, яку участь ви берете в різних сферах вашого життя? Що здивувало вас найбільше?
- Як ви думаєте, участь молоді в цілому є високою чи низькою – у вашій школі, клубі і спільноті? Які причини?
- Чи має значення, що молоді люди активно беруть участь або не беруть? Чому?
- Чи вважають вони, що низький рівень участі – це результат в основному внутрішніх (психологічних) чинників, чи головним чином – це результат зовнішніх чинників?
- Як люди почуваються, коли вони мають змогу брати участь у справжньому сенсі – тобто, коли їх участь є не тільки символічною?
- Чи сподобалося б учасникам/учасницям групи мати змогу взяти участь на більш високому «щаблі», ніж на якому вони беруть участь у цей момент? Якщо так, то в яких областях? Які причини для цього, і які аргументи проти?
- Чи сподобалося б учасникам/учасницям групи мати змогу взяти участь на більш низькому «щаблі», ніж на якому вони беруть участь у цей момент? Якщо так, то в яких сферах? Які причини для цього, і які аргументи проти?
- Як багато людей вважають, що вони могли б брати участь більшою мірою, ніж вони роблять це зараз, і як багато людей відчують, що вони будуть це робити? Якщо так, то як і коли?
- Як право на участь у прийнятті рішень гарантується в документах з прав людини?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

У частині 2 заохочуйте учасників/учасниць придумати стільки багато різних способів участі, скільки можливо. Для запозичення ідей, зверніться до довідкової інформації про громадянський обов'язок.

Коли ви представляєте сходинки участі, поясніть, щоб було зрозуміло, що модель не призначена припускати, що перебувати на вищому рівні завжди найкраще. У різних ситуаціях і залежно від досвіду учасників/учасниць, наявності часу або рівня зацікавленості може бути кращим брати участь, наприклад, у ролі консультанта/консультантки або представника/представниці. По суті, немає нічого «неправильного» в тому, щоб бути просто проконсультованими (або навіть бути просто проінформованими) у певних ситуаціях. Хоча три нижчих рівні маніпуляції, прикрас та символізму не прийнятні і не можуть розглядатися як «участь», тому що участь і внесок мінімальні або взагалі відсутні. Ви маєте підкреслити цей момент і бути впевненим, що ніхто не має будь-яких сумнівів щодо цього питання.

Коли група намагається подумати про включення факторів та перешкод, допоможіть їм поставити якомога більше тверджень нижче, під категорією «контроль». Ви можете навести кілька прикладів або нагадати їм, що «перешкоди» можуть бути як психологічними, так і фізичними або структурними. У ході обговорень стимулюйте учасників/учасниць знайти шляхи навколо речей, які можуть виявитися перешкодою, наприклад, якщо вони припускають, що «влада (вчителів або Ради керуючих в клубі або коледжі) не дозволить нам» дізнатися, чи вони намагалися запитати!

Якщо вони кажуть: «Ми не думаємо, що ми можемо зробити це», запитайте їх, як вони могли б довести, що вони можуть зробити це!

Якщо вони кажуть: «Це лише може розлютити моїх батьків/вчительський колектив/місцеву владу, якщо це зробити», подивіться, чи зможуть вони знайти інші способи вирішення питання таким чином, щоб людина або люди, про яких ідеться реагували по-іншому.

Ви можете використовувати цю вправу як можливість говорити про участь членів/членкинь групи на уроках або в клубній діяльності в цілому. Ви могли б дослідити способи, якими ви або вони будуть у змозі сприяти більшій участі і прийнятті ініціативи з їхнього боку.

Обговорюючи, запитайте, чи деякі члени/членкині групи є перешкодою для інших, позбавляючи їх можливості брати участь на більш глибокому рівні, чи може бути шлях у вирішенні питань про тиск і залякування.

Варіації

Ви могли б використовувати рольові ігри на початку, щоб дослідити перешкоди і сприятливі фактори, замість того, щоб молоді люди думали про випадки з їх власного життя. Після кожного виступу, використовуйте техніку форум-театру (див. розділ 1, с. 67), і попросіть учасників/учасниць вживати заходів надалі іншим шляхом. Це дозволить їм дослідити шляхи, на яких вони стикаються з перешкодами в ситуаціях, схожими з їх власним життям, що може перешкодити їм брати активніше участь.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Складіть план дій разом з групою, щоб дати людям відповідальність і контроль над тим, що вони роблять і чого вони навчаються.

Вправа «Увага, ми все бачимо!» на с. 294 сприяє особистим діям та відповідальності і показує способи участі в боротьбі.

Ідеї для вправ

Запропонуйте групі скласти список речей у їхній місцевій громаді, які б вони хотіли змінити. Потім попросіть їх визначити один або два пункти в цьому списку, де вони вважають, що можуть мати вплив, а також дослідити, як їх голос може бути почутий і як вони можуть вплинути на зміну якимось іншим способом. Тоді спонукайте їх до досягнення цих ідей!

Додаткова інформація

Обов'язок молоді — це активне залучення молодих людей протягом усього їхнього спілкування, яке передбачає високий ступінь участі у плануванні та прийнятті рішень у будь-якій діяльності, де молоді люди історично не залучалися; це може бути, наприклад, діяльність, пов'язана зі спортом, школами, клубами, асоціаціями та місцевою громадою. Це означає, що молоді люди беруть участь у розробці деяких дій, які відповідають справжнім потребам, і що вплив або наслідки поширюються на інших, тобто за межі, або за межі наймолодших учасників/учасниць.

Рада Європи має посібник, розроблений на основі переглянутої Європейської хартії про участь молоді в місцевому та регіональному житті, який називається «Скажи своє слово». Це чудовий ресурс про участь молоді, який має окремий розділ вправ.

У Європі існує традиція консолідованої участі молоді та демонстрації. Наприклад, прихильність Ради Європи до забезпечення більшої участі молоді можна продемонструвати через

КЛЮЧОВА ДАТА

28 вересня
День права
знати

www.coe.int/youth/haveyoursay

Консультативна рада
з питань молоді

свою систему спільного управління в молодіжному секторі. Консультативна рада у справах молоді об'єднує 30 представників/представниць міжнародних молодіжних неурядових організацій та національних молодіжних рад, які разом з посадовими особами у сфері молоді в Європейському керівному комітеті у справах молоді розробляють пріоритети та програми, а також рекомендації для майбутньої політики і програм. Консультативна рада також формулює думки та пропозиції щодо будь-яких питань, що стосуються молоді в рамках Ради Європи.

Європейський
молодіжний форум:
www.youthforum.org

Європейський молодіжний форум є незалежною, демократичною, молодіжною платформою, яка представляє близько 100 національних молодіжних рад та міжнародних молодіжних організацій. Європейський молодіжний форум працює, щоб дати молоді змогу брати активну участь у житті суспільства для поліпшення власного життя, представляючи і відстоюючи їхні потреби та інтереси, а також інтереси своїх організацій у європейській установі, Раді Європи та Організації Об'єднаних Націй. Європейський молодіжний форум вважає, що має бути створена «культура участі». Це означає, що порядок денний молодіжної політики повинен розвиватися поряд з більш широкою участю молоді в процесах прийняття рішень з питань, які стосуються і зачіпають їхні інтереси.

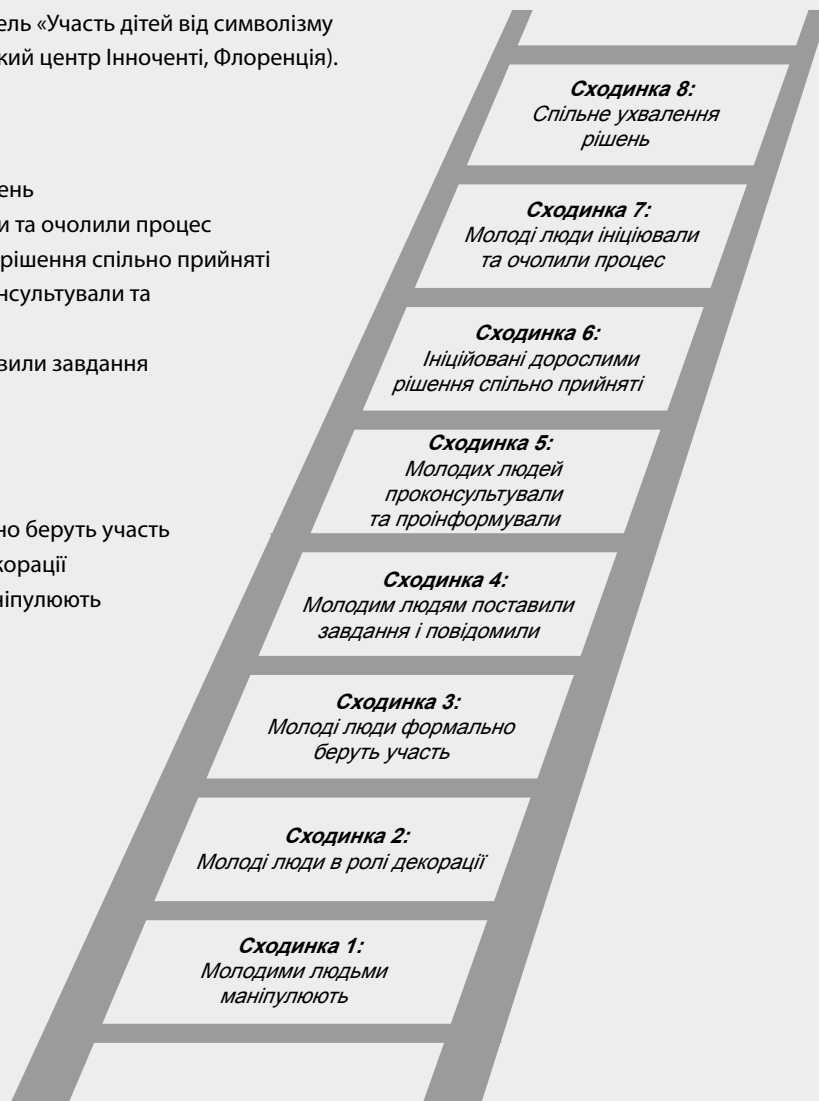
У 1992 році Роджер Харт розробив модель «Участь дітей від символізму до громадянства» (ЮНІСЕФ Дослідницький центр Інноценті, Флоренція).

Участь:

- Сходінка 8. Спільне ухвалення рішень
- Сходінка 7. Молоді люди ініціювали та очолили процес
- Сходінка 6. Ініційовані дорослими рішення спільно прийняті
- Сходінка 5. Молодих людей проконсультували та проінформували
- Сходінка 4. Молодим людям поставили завдання і повідомили

Неучасть:

- Сходінка 3. Молоді люди формально беруть участь
- Сходінка 2. Молоді люди в ролі декорації
- Сходінка 1. Молодими людьми маніпулюють

«Намалюй слово»

Неартисти також мають права!

Теми	• Загальні права людини
Рівень складності	Рівень 1
Чисельність групи	Від 8 осіб (малі групи 4–5 осіб)
Час виконання	45 хвилин
Опис	Це командна гра, у якій люди мають креативно зобразити світ з власної точки зору
Відповідні права	• Свобода переконань та самовираження • Свобода думки • Рівність у повазі та правах
Цілі	• Розвивати знання про Загальну декларацію прав людини • Розвивати навички, творчо спілкуватися і мислити • Зміцнювати солідарність і повагу до різноманітності
Матеріали	• Настінна схема, яка перераховує статті Загальної декларації прав людини • Великий аркуш паперу або папір для фліпчарту і маркер для запису балів • Листи паперу (формат А4) і ручки для малювання груп, один лист кожній команді на один раунд гри • Липкі стрічки або канцелярські цвяшки для прикріплення малюнків
Підготовка	• Зверніться до скороченого варіанта Загальної декларації прав людини у додатку і скопіюйте його на великий аркуш паперу • Складіть список прав для себе

Інструкції

1. Попросіть учасників/учасниць розділитися на малі групи по 4–5 осіб і вибрати назву для своєї групи / команди.
2. Поясніть, що у цій грі вони змагатимуться в командах. Ви будете давати завдання одній людині в кожній команді за допомогою малюнка відобразити зміст статті Загальної декларації прав людини. Решта в команді мають вгадати, що це за право. Команда, яка першою відгадає право, отримує бал. Команда з найбільшою кількістю балів у кінці перемагає.
3. Скажіть командам взяти кілька аркушів паперу й олівець і знайти де-небудь місце, щоб сісти в кімнаті. Команди мають бути розподілені таким чином, щоб вони не могли підслухати один одного.
4. Викличте по одному члену/одній членці від кожної команди. Дайте їм одне з прав у вашому списку, наприклад, «свобода від катувань».
5. Скажіть їм повернутися до своїх груп і зробити малюнок, щоб репрезентувати право, у той час як їхні партнери/партнерки по команді намагатимуться вгадати, що це таке. Вони можуть малювати тільки зображення, ні цифри, ні слова не можуть бути використані. Розмови не допускаються, крім того, щоб підтвердити правильну відповідь.
6. Інша частина команди може тільки висловлювати свої здогадки, вони не можуть задавати запитання.
7. Після кожного раунду попросіть художників/художниць написати на їхніх картинах, яке це було право, незважаючи на те, чи закінчили вони це чи ні, і перевернути папір на інший бік.
8. Зробіть другий тур; запросіть інших людей бути художниками/художницями і дайте їм різні види права. Зробіть 7 або 8 раундів. У кожному раунді мають залучатися різні люди. Намагайтеся переконатися, що у кожного є можливість намалювати право хоча б один раз.
9. Наприкінці попросіть групи скріпити їх малюнки так, щоб різні інтерпретації та образи різних прав можна було порівняти й обговорити.

Загальні права
людини

Рівень 1

Від 8 осіб
(малі групи:
4–5 осіб)

45 хвилин

Дебрифінг та оцінка

Починайте з розгляду самої вправи, а потім переходьте до розмови про те, що люди знають про право людини.

- Було легко чи складно чекати, допоки люди зобразять право людини?
- Як учасники/учасниці вибирали, як зобразити конкретне право? Звідки вони брали образи?
- Якщо вони намалювали насильство, щоб проілюструвати права, чи ці насильства, можливо, мають місце в їхній країні?
- Як порівняти різні образи права? Як багато було різних способів, щоб зобразити та інтерпретувати одну й ту ж концепцію?
- Після того, як усі малюнки були переглянуті, запитайте, наскільки багато – або наскільки мало – учасники/учасниці виявили те, що вони знали про права людини.
- Чи вважають вони, що права людини стосуються їхнього власного життя? Які саме з них?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Перш ніж робити цю вправу, ви повинні переглянути Загальну декларацію прав людини (див. у додатку) і мати поняття про те, що розуміється під правами людини, наприклад, що вони гарантуються на міжнародному рівні, що охороняються законом, зосереджені на гідності людського існування, захищають як окремих осіб, так і групи, їх не можна відмінити, вони рівні і взаємозалежні, є універсальними.

Вам потрібно буде вирішити, як використовувати настінну схему. Якщо учасники/учасниці мають дуже мало знань про Загальну декларацію прав людини, ви можете використовувати схему перед початком своєї діяльності так, щоб учасники/учасниці мали деякі підказки щодо того, що вони мають вгадати! Якщо ж учасники/учасниці мають більше знань, тоді використовуйте схему в кінці, щоб стимулювати дискусію про права, які не були намальовані.

Майте на увазі, що люди, які вважають себе поганими художниками/художницями, можуть думати, що це завдання буде занадто складним для них. Переконайте їх, що ви не дивитеся на твори мистецтва і закликайте всіх брати участь. Вони можуть бути здивовані!

Використовуйте скорочений варіант Загальної декларації прав людини на с. 600 для знаходження прав для малювання. Є деякі пропозиції: право на життя, свобода від катувань, право на справедливий судовий розгляд, свобода від дискримінації, право на недоторканність приватного життя, право на освіту, свобода від рабства, свобода асоціацій, свобода вираження думок, право на громадянство, свобода думки і релігії, право голосу, право на працю, право на здоров'я, право на власність, право одружуватися і створювати сім'ю, право вибору – з ким одружуватися.

Варіації

Якщо у вас є мала група (менше восьми осіб), то ви можете грати як одна група, попросить одну людину малювати в першому турі, а той, хто відгадує, малює в наступному раунді і т. д.

Замість того щоб малювати, ви можете виконувати вправу, запропонувавши учасникам/учасницям зімітувати обрані права.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Вправа «Сила квітів» на с. 276 також застосовує малювання, щоб дослідити, звідки походить поняття «право».

Якщо групі подобається бути творчою, вони можуть користуватися вправою «Інсценування» на с. 162, у якій мають робити пантоміми, щоб передати загальну концепцію прав людини.

Група може перейти до дослідження деяких прав, що стосуються особливої групи, наприклад, права людей з інвалідністю, використовуючи вправу «Шукайте можливості» на с. 323.

Насильство у моєму житті

Дотримуйтесь трьох правил: повага до себе, повага до інших і відповідальність за всі ваші дії.

Далай-Лама

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Мир та насильство • Війна і тероризм • Здоров'я
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	Будь-яка
Час виконання	90 хвилин
Опис	Це заняття, у якому люди досліджують свій досвід міжособистісного насильства
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на життя, свободу та особисту недоторканність • Свобода думки, совісті і релігії • Свобода від катувань та такого, що принижує гідність, поведження
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розвинути знання і розуміння того, що є об'єктом і причиною насильства • Заохочувати розвиток навичок боротьби з насильством мирними шляхами • Розвинути цінності толерантності і відповідальності

Інструкції

1. Поясніть, що це можливість для учасників/учасниць поділитися думками і почуттями про власний досвід міжособистісного насильства: коли люди були насильницьки налаштовані до них і коли вони були жорстокі з іншими.
2. Переконайтеся, що кожен знає і розуміє правила участі у груповій роботі: до кожного слід ставитися з повагою, все сказане залишається конфіденційним, ніхто не повинен під тиском казати те, що змушує відчувати себе незручно.
3. Проведіть короткий мозковий штурм зі словом «насильство», запропонувавши учасникам/учасницям навести приклади повсякденного насильства, наприклад, образи, словесні образи, сарказм, порушення черги, ставання без черги перед кимось, побиття дитини, залякування з боку банд, крадіжки зі зломом, дрібні або кишенькові крадіжки, вандалізм і т. д.
4. Попросіть усіх поміркувати п'ять хвилин про особисті випадки, коли:
  - а) хтось поведився жорстоко з ними;
  - б) вони були жорстокі до інших;
  - в) вони бачили насильство над іншими, але не втручалися.
5. Попросіть охочих запропонувати свій досвід як приклад для групового обговорення. Нехай розкажуть, що сталося і що вони відчувають. Спробуйте отримати по два приклади в кожній категорії – а, б, в.
6. Зробіть короткі замітки про події на фліпчарті.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з короткого обговорення заняття в цілому, чи дійсно це було важко і чому. Потім перейдіть до аналізу причин і наслідків різних інцидентів.

- Чому сталася ситуація насильства?
- Чому ви поводитися саме так?

Мир та насильство

Війна і тероризм

Здоров'я

Рівень 3

Будь-яка

90 хвилин

- Як би інші члени/членкині групи поводитися в подібних обставинах?
- Як би ви могли повести себе по-іншому? Чи є у решти групи якісь пропозиції?
- Що можна було б зробити, щоб запобігти цьому інциденту?
- В останньому випадку в), чому ви не втрутилися?
- Чи були загальні причини інцидентів або вони всі унікальні?
- Скільки інцидентів були результатом непорозуміння, скільки – результатом гіркоти, злоби й заздрості і скільки – результатом відмінностей у культурі та звичаях, думках або переконаннях?
- Що люди розуміють під словом «толерантність»? Як вони її визначають?
- Чи маємо ми бути толерантні до всього, що роблять або говорять інші люди?
- Чому толерантність має ключове значення для сприяння правам людини?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Підкресліть, що метою цієї вправи є розвиток навичок боротьби з насильством шляхом визначення причин, визнання почуттів та емоцій і розвинення навичок впевнених дій, щоб контролювати ситуацію. Акцент робиться на пошуку ненасильницьких засобів реагування на ситуації жорстокості, а не на допомогу людям подолати травму. Якщо присутні постраждали в результаті насильства, то скажіть їм, що поговорите з ними наодинці потім, коли ви зможете допомогти їм знайти професійного консультанта/консультантки.

Будьте готові до сюрпризів та підтримайте тих, хто вважає цю діяльність складною або такою, що засмучує. Ви не можете знати біографію кожного/кожної, чи те, що відбувається або відбулося в їх сім'ях. Цілком імовірно, що деякі учасники/учасниці мали досвід насильства, наприклад, жорстоке поводження з дітьми, насильство в сім'ї, психологічне або емоційне насильство, залякування в кіберпросторі, сексуальне насильство, расизм, знущання в школі або на роботі, агресивна поведінка на дорозі, самоушкодження, спроба самогубства, злочини з ненависті, тероризм, геноцид, війни, військові злочини і насильницькі злочини.

Скажіть людям, щоб пам'ятали статтю 1 Загальної декларації прав людини: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства». Якщо хочемо, щоб інші слідували цій статті, то ми теж маємо їй слідувати.

Якщо у вас більше 10 осіб у групі, ви можете розділити їх на малі групи, щоб поділилися своїми історіями.

Варіації

Ви можете зробити гарну драматичну вправу. Попросіть двох, трьох або чотирьох осіб, щоб підготували коротку рольову гру з якогось інциденту. Інша частина групи спостерігає. Ви можете зупинити рольову гру з інтервалами і запитувати аудиторію, щоб прокоментували або запропонували те, як рольова гра має бути продовжена. Крім того, члени/членкині аудиторії можуть втрутитися безпосередньо і замість акторів/акторок розвинути альтернативні закінчення.

Замість театру обговорення ви також можете зробити «театр зображення» (див. с. 67). Це дуже ефективний метод, щоб змусити людей замислитися про насильство. Попросіть одну людину – скульптора/скульпторку створити збірний образ, розташовуючи інших учасників/учасниць так, щоб отримати картину або сцену ситуації насильства. Коли скульптор/скульпторка закінчить, решта групи може коментувати і ставити запитання. Наступним кроком слід перетворити сцену в позитивне, ненасильницьке зображення ситуації.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Можливо, ви захочете обговорити суперечності в Декларації ООН про принципи толерантності і її межі. «Толерантність відповідає принципу поваги до прав людини; прояв толерантності не означає толерантного ставлення до соціальної несправедливості, відмову від або

КЛЮЧОВА ДАТА

2 жовтня
Міжнародний день
ненасильства

ослаблення своїх переконань. Це означає, що кожен вільний дотримуватися своїх переконань і визнає право інших дотримуватися своїх». Попросіть групу обміркувати те, що «прояв толерантності не означає толерантного ставлення до соціальної несправедливості». Тоді як можна одночасно «визнавати право інших дотримуватися своїх [переконань]», особливо якщо ці переконання є расистськими або фанатичними?

Дізнайтеся про організації, які надають підтримку жертвам насильства, наприклад, телефонні лінії довіри або заклади допомоги жертвам. Дізнайтеся більше про інші організації, які сприяють взаєморозумінню і толерантності у суспільстві.

Якщо ви б хотіли продовжувати працювати з темою миру і насильства, ви можете переглянути вправи «Домашні справи» на с. 131, де розглядається насильство в сім'ї, «Моє життя – не шоу!» на с. 196 про залякування в кіберпросторі і «А які в нас альтернативи?» на с. 81, де досліджено знуцання.

Ідеї для вправ

Зв'яжіться з організацією, яка діє в інтересах миру та ненасильства в суспільстві, і дізнайтеся, як ви могли б допомогти в ролі волонтерів/волонтерок.

Додаткова інформація

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) у своїй першій доповіді про насильство і здоров'я (2002) визначила насильство як «навмисне застосування фізичної сили чи влади, чи загроза їх застосування, проти самого себе, проти іншої людини або проти групи чи спільноти, яке призводить або може призвести до травми, смерті, психологічної шкоди, недорозвинення або позбавлення».

Декларація принципів толерантності (ЮНЕСКО)

Стаття 1. Визначення толерантності

1.1. Толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це гармонія різноманіття. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це чеснота, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру.

1.2. Толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання. Толерантність – це, перш за все, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав людини і основних свобод інших осіб. Ні за яких обставин вона не може бути використана для виправдання зазіхань на ці основні цінності, толерантність має проявлятися окремими людьми, групами і державами.

1.3. Толерантність – це обов'язок, який сприяє утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного плюралізму), демократії та верховенства закону. Толерантність – це поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини і затверджує норми, встановлені в міжнародних документах з прав людини.

1.4. У співзвучності з повагою до прав людини практика толерантності не означає толерантного ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або поступки своїми переконаннями. Це означає, що кожен вільний дотримуватися своїх переконань і визнає таке ж право інших дотримуватися своїх. Це означає визнання того, що люди за своєю природою розрізняються за зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою і цінностями і мають право жити в мирі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим.

Міжнародний день ненасильства Організації Об'єднаних Націй (ООН) є глобальним і сприяє поширенню ненасильства, освіти та інформуванню громадськості. Він проводиться щорічно 2 жовтня та збігається з днем народження відомого індійського лідера Махатми Ганді.

Діти

Навколишнє середовище

Здоров'я

Рівень 2

Від 6 осіб
(малі групи :
3–4 особи)

60 хвилин

Наше майбутнє

Випробування нашого прогресу не в тому, що ми додаємо більшу кількість тому, у кого і так багато, а в тому, що ми забезпечуємо достатньо тих, у кого мало.

Франклін Д. Рузвельт

Теми

- Діти
- Навколишнє середовище
- Здоров'я

Рівень складності

Рівень 2

Чисельність групи

Від 6 осіб (малі групи 3–4)

Час виконання

60 хвилин

Опис

У цій вправі учасники/учасниці малюють, роздумують і обговорюють свої надії та побоювання за майбутнє свого покоління.

Серед розглянутих питань:

- Екологічні проблеми, що впливають на майбутні покоління
- Як місцевий розвиток відповідає або не відповідає потребам місцевого населення
- Рушійні сили розвитку

Відповідні права

- Право на думку і доступ до інформації
- Право бути вислуханим з усіх питань, що стосуються інтересів дитини
- Право на гідний рівень життя

Цілі

- Розвивати розуміння суспільного життя, прав і обов'язків
- Відпрацьовувати навички, щоб відкрито обговорювати, працювати в команді і мати уявлення
- Сприяти цікавості та переконанню, що майбутнє зосереджене в руках кожної молодої людини, і з'ясування того, що вони роблять щодо цих питань

Матеріали

- Папір для проєктів
- Великі аркуші паперу для остаточного проєкту
- Фарби, пензлі, олівці, ручки і маркери
- Матеріали для колажу, наприклад, кольоровий папір, журнали, гілки, рис, боби, сухе листя, мушлі, соломинки для пиття
- Ножиці
- Клей і стрічка
- Знімки або світлини того, як район/місто виглядав 10 чи 20 років тому (по можливості)
- Карти, де ви живете, і старі, і нові карти (по можливості)

Інструкції

1. Введіть поняття «зміна з часом». Попросіть учасників/учасниць згадати: коли вони були молодші, якими були їхні будинки і місцеві вулиці, і як вони змінилися. Які-небудь з кімнат у школі або центрі, де ви зустрічаєтеся, ремонтувалися, чи є в них нові меблі? Чи є нові будівлі в районі, наприклад, торгові центри, житлові комплекси, дороги, парки для ігор або велосипедні доріжки?
2. Запитайте учасників/учасниць, чому ці речі змінилися і хто приймав рішення про те, що має оновлюватися і як це має бути зроблено. Наприклад, чи забезпечила конкретна схема житла таке необхідне, дешеве житло для місцевих жителів, або це розкішні апартаменти чи будинок для відпочинку, побудований як інвестиційна фінансова компанія?

КЛЮЧОВА ДАТА

12 серпня
Міжнародний
день молоді

3. Коротко обговоріть один або два приклади: хто виграв від розвитку і яким чином? Що б вони зробили, якби брали участь у політиці управління?
4. Тепер проведіть паралелі між прийняттям рішень, які впливають на інших людей, і правами людини. Невже люди вважають, що права людини – це корисне та важливе підґрунття для прийняття рішень? Чи будуть права людини більш чи менш важливі для прийняття рішень у майбутньому? Чому?
5. Скажіть групі, що можливість – це зараз! Це момент для них, щоб ризикнути, щоб почати думати про те і впливати – це майбутнє, у якому вони можуть жити.
6. Попросіть учасників/учасниць розділитися на групи по 3–4 особи.
7. Роздайте папірці і ручки і попросіть їх накреслити або зробити ескіз ідей для їх ідеальних мікрорайонів / міст майбутнього. Вони мають робити це на власний розсуд.
8. Коли кожна група погодиться накреслити плани, вона має перенести його на великий аркуш паперу і завершити його, використовуючи фарби і колаж матеріалів.
9. Коли робота завершена, попросіть кожну групу по черзі представити свій план і розказати, звідки вони взяли свої ідеї і як розвивали їх. Дайте час для коротких запитань і відповідей після кожної презентації, але залиште загальне обговорення для дебрифінгу.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з обговорення того, як учасникам/учасницям працювалося разом у своїх групах. Потім перейдіть до розмови про те, як плани зіставлялися або не задовольняли потреби людей для здорового середовища проживання.

- Чи всі почувалися здатними взяти участь і здійснити свій внесок у роботу? Як різні малі групи якнайкращим чином використовували індивідуальні здібності і таланти своїх членів/членкинь?
- Що вони відчували при отриманні зворотного зв'язку щодо своїх планів?
- Яким було відчуття, коли вони давали зворотний зв'язок щодо своїх планів?
- Чи готові вони до компромісу стосовно деяких їхніх ідеалів, якби тепер їм довелося розробити єдиний план, який відповідає потребам і сподіванням усіх у класі або групі?
- Чи бралася до уваги в планах охорона навколишнього середовища, наприклад, необхідність скорочення викидів вуглекислого газу, використання відновлюваних і сталих ресурсів, утилізація?
- Чи сподобалося учасникам/учасницям відчуття того, що вони – «архітектори/архітекторки свого майбутнього»? Чи вірять вони, що ці ідеали могли б коли-небудь здійснитися? Чому так? Чому ні?
- Чи вірять вони, що дорослі люди були б готові обговорити свої плани? Чому так? Чому ні?
- Яким був найбільший сюрприз у будь-якому з планів?
- Якими будуть їхні права як громадян/громадянок у майбутньому?
- Якими будуть їхні обов'язки громадян/громадянок у майбутньому?
- Чи мають молоді люди у вашій школі (клубі або спільноті) право висловлюватися стосовно розвитку, який пов'язаний з ними безпосередньо, або стосовно розвитку в цілому? На які права вони могли б претендувати, щоб мати право брати участь у процесах прийняття рішень?
- На які можливості молоді люди в цілому мають впливати щодо демократичних процесів, які формують їхнє життя та майбутнє?
- Які види місцевих пам'яток необхідні для забезпечення права кожного на охорону здоров'я, відпочинок і дозвілля та культурне життя?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Назва цієї вправи — «Наше майбутнє». Намір, з яким використовується форма множини, покликаний підкреслити, що майбутнє не є визначеним, а це те, що ми робимо. Таким чином, існує безліч можливих варіантів майбутнього і завданням для молодих людей є побудувати майбутнє, яке відображає їхні ідеали і прагнення.

Щоб зміцнити концепцію змін, ви можете показати старі фотокартки, як місцева площа виглядала 10 чи 20 років тому. Ви також можете попросити учасників/учасниць подумати про глобальні зміни. Наприклад, вони мають подумати про те, що 30 років тому інтернет був предметом наукової фантастики, але через декілька років підключення до інтернету буде в кожній школі та бібліотеці у світі.

Якщо учасники/учасниці не впевнені в тому, яким може бути місто в майбутньому, ви могли б спонукати їх, запитуючи:

- Хто буде жити тут? Люди, які народилися тут, або новачки? Якого віку вони будуть? Чи будуть вони жити в сім'ях?
- Яким буде їхнє повсякденне життя? Де вони будуть купувати продукти? Як вони будуть їздити і подорожувати? На чому?
- Яких видів соціальних послуг, таких як лікарні, стоматологічні клініки і т.д., вони потребуватимуть?
- Якими будуть їхні школи?
- Якими будуть їхні будинки?
- Яким буде їхнє соціальне життя? Що вони будуть робити у вільний час?
- Чи будуть у них домашні тварини?
- Яку роботу люди матимуть?
- Про які нові технологічні розробки може йти мова?
- Стосовно навколишнього середовища? Природного середовища?

Варіації

Замість колажу ви могли б зробити моделі з використанням підручних матеріалів, наприклад, картонних коробок/упаковок, рулонів туалетного паперу або складеної картки: ви можете використовувати як будівельну цеглу, наприклад, легоблоки.

Замість розробки загальних планів того, як би вони хотіли, щоб виглядала їхня місцевість, учасники/учасниці могли б вибрати місцеву територію, яка в цей час покинута і яка може бути розбудована та доведена до ладу. Нехай група дослідить потреби різних верств суспільства і вийде з пропозицією до місцевої ради стосовно того, який внесок вони можуть зробити. Зокрема, на цій території можна розмістити: торговий центр, розважальний центр, школу, житло, парковку, зелені насадження, дитячий майданчик, спортивний майданчик, тихий рожевий сад із зоною відпочинку для літніх людей, міську ферму, заповідник дикої природи, парк розваг, парк для мандрівників чи боулінг. Якщо ви хочете зробити це як проєкт діяльності, можете знайти інформацію про планування та здійснення таких проєктів у розділі 3.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Ви можете дослідити, як ваша місцевість могла б адаптуватися до майбутніх викликів – піку цін на нафту та зміни клімату. Ініціатива зміни міста включає в себе погляд місцевих жителів на всі аспекти їх спільноти (продукти харчування, енергетика, транспорт, охорона здоров'я; серце і душа; економіка і засоби для існування і т.д.) і пошук творчих шляхів, щоб у кінцевому результаті запустити визначений та імplementований спільнотою «План дій стосовно зменшення енергетичних затрат» протягом 15–20-річного терміну. Подальші ініціативи включають у себе: створення громадських садів для вирощування продовольчих культур, бізнес у сфері обміну відходами, який прагне досягти обміну і використання відходів однієї галузі іншою галуззю; ремонт старих елементів, а не викидання їх, розвиток місцевого обміну торговими системами (MOTC).

Додаткову інформацію та приклади того, як люди розвивають цю концепцію в усьому світі, див. на сайті: www.transitiontowns.org або введіть «переродження міста» у вашій пошуковій системі.

Наступна ідея – попросити учасників/учасниць скласти персоналізовану, своєрідну, ілюстровану та анотовану великомасштабну карту, де вони живуть, щоб показати особливості, які важливі для них. Наприклад, графіті на стіні, конкретні дерева вздовж дороги або неофіційна доріжка, якою вони користуються, щоб скоротити шлях до іншого кінця міста. Запис про існування чогось є першим кроком, щоб показати, що це цінується, це спосіб захистити його від знесення в майбутньому для чийогось «розвитку».

Див. сайт: www.commonground.org.uk і проєкт Parish Maps.

Інший спосіб розгляду та запису розташування і розподілу ресурсів, особливостей ландшафту, використання основних земель ділянки є інструмент, відомий як «поперечна прогулянка», який використовується в аналізі Світовим банком бідності та соціального впливу. Спробуйте одного дня, якщо ви хочете виїхати в сільську місцевість! Пошук про «поперечну прогулянку» на сайті: <http://web.worldbank.org>.

Дізнайтеся більше про процес планування місцевого розвитку та способи впливу на нього. Візьміть участь у прийнятті рішень у школі, клубі або асоціації, будучи присутнім на засіданнях ради, або навіть балотуйтеся на виборах. Є й інші заходи, які можуть бути корисні для дослідження підходів до майбутнього. Наприклад, «Шлях до країни рівності» розглядає, як досягти гендерної рівності.

Якщо ви хочете спробувати інший вид діяльності, який передбачає залучення молодих людей до демократичного процесу прийняття рішень, – цього разу про те, якого виду освіти вони потребують для участі у шкільних радах, – подивіться вправу «Нехай кожен голос буде почутий» на с. 218.

Мріючи про наше майбутнє, ми можемо започаткувати побудову справедливішого суспільства. Якщо групи хотіли б поглянути на питання щодо знущання і дослідити шляхи розвитку співчуття та поваги до кожного, то вони могли б виконати вправу «А які у нас альтернативи?» на с. 81.

Ідеї для вправ

Зробіть виставку колажів та запросіть місцеві ради, щоб прийшли та почули ваші думки.

Зробіть копію стратегії планів (річні та довгострокові) для вашої спільноти. Проаналізуйте їх у середині групи, а потім проконсультуйтеся з друзями/подругами та родиною. Залиште свій відгук, створивши блог, написавши до однієї з місцевих газет, організувавши громадські збори із цього питання або взявши участь у публічних зборах, організованих владою.

Дізнайтесь про місцевий Порядок денний 21 чи про іншу екологічну групу і візьміть участь, працюючи для сталого майбутнього.

Освіта

Громадянство та участь

Діти

Рівень 3

8-50 осіб
(малі групи:
4-5 осіб)

120 хвилин

Нехай кожен голос буде почутий

Навчитись — це повірити в зміну.

Пауло Фрейре

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Освіта • Громадянства та участь • Діти
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	8–50 осіб (малі групи: 4–5 осіб)
Час виконання	120 хвилин
Опис	<p>Це вправа – обговорення в малих групах та на пленарних засіданнях, що працюють над такими питаннями:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Що таке освіта і як вона відповідає або не відповідає народним потребам • Участь у процесах прийняття рішень
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на освіту, включаючи право на освіту у сфері прав людини • Свобода думки і її висловлення • Право брати участь в управлінні своєю країною
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Задуматися про систему освіти і рівень її відповідності потребам людей • Розвинути навички співпраці та участі в демократичному процесі прийняття рішень в школі чи у клубі • Сприяти справедливості і її включенню
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • 4 великих аркуші паперу або папір для фліпчарту і ручки для малої групи з чотирьох осіб • Додатковий папір у достатній кількості, щоб учасники/учасниці могли робити нотатки, якщо вони захочуть
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зробіть копії матеріалу для розповсюдження, по одному на малу групу

Інструкції

Вправа складається з двох частин. Частина 1 (35 хвилин) – це обговорення того, яку освіту хочуть мати люди, і частина 2 (60 хвилин) – дискусія про те, як розвивати демократичні системи таким чином, щоб молодь мала право голосу щодо освіти, яку вона отримує.

Частина 1. Яку освіту ми маємо і якою б ми хотіли її бачити? (35 хвилин)

1. Почніть з короткого обговорення того, що учасники/учасниці розуміють під терміном «освіта». Укажіть, що освіта – це дещо більше, ніж те, що відбувається в школі або коледжі. Намалюйте відмінності між формальною, неформальною та інформальною освітою. Учасники/учасниці мають знати, що отримання освіти є одним з прав людини (стаття 26 Загальної декларації прав людини).
2. Проведіть мозковий штурм щодо всіх позитивних і негативних аспектів шкільної системи у вашій країні і зверніть увагу на ключові слова на фліпчарті.
3. Коротко розгляньте ключові слова і подумайте, чому система освіти саме така, з посланням на деякі пункти із списку, наприклад, навчальний план, розміри класів, правила школи стосовно одягу і позакласної діяльності.

4. Попросіть учасників/учасниць розділитися на малі групи по 4–5 осіб. Роздайте текст статті 28 Конвенції про права дитини. Дайте групам 15 хвилин, щоб визначити цінність свого права на освіту. Наприклад, чи початкова освіта є доступною і безкоштовною для всіх у вашому суспільстві? Якщо ні, то для кого існують винятки і чому? Чи сприяє талантам і здібностям кожного навчальна програма розвитку особистості? Що знаходиться в центрі уваги, наприклад, виховання хороших громадян/громадянок, або підготовка робочої сили? Чи входить освіта у сферу прав людини?
5. Поверніться до роботи у великій групі.

Частина 2. Розвиток демократичних систем, таким чином щоб люди могли висловити свою думку (60 хвилин)

1. Запитайте у групи, хто приймає рішення щодо виду освіти, яку вони отримують.
2. Попросіть учасників/учасниць повернутися у свої малі групи, щоб розглянути, як саме приймаються рішення в їх школі. Наприклад, хто вирішує: чому навчати, яку позакласну діяльність буде організовано? Як управляється школа або коледж? Як приймаються бюджетно-фінансові рішення? Як розроблюється й узгоджується політика? Наскільки враховується думка молоді?
3. Поясніть учасникам/учасницям, що вони не тільки мають право людини на освіту, але й також відповідно до статті 12 Конвенції про права дитини «дитина має право висловлювати свої погляди з усіх питань, що стосуються його/її, і думці дитини має бути приділена належна увага».
4. Попросіть кожен групу розглянути позитивні і негативні аспекти існування демократично обраного органу, наприклад, студентської ради, прийняття рішення з питань освіти на місцевому рівні.
5. Наступний етап залежить від обставин у групі. Якщо у вашій школі немає такої ради, то групи мають попрацювати, щоб вирішити, якого роду раду вони хотіли б, яку компетенцію вона може мати і як дійти до її створення. Якщо у вашій школі (коледжі) вже є рада, то вони мають розглянути, як вона працює, і розробити план, як змусити її працювати краще. Поясніть, як зробити SWOT-аналіз, і скажіть групі, що у них є 30 хвилин, щоб розробити план дій, написаних на великому аркуші паперу для фліпчарту (на дошці).
6. Поверніться до пленарного засідання і попросіть групи повідомити про свої результати.

Дебрифінг та оцінка

Багато пунктів вже було зроблено на різних етапах попередніх обговорень. Однак буде потрібен час, щоб проаналізувати діяльність у цілому, відобразити навчання в загальних балах і спланувати, що зробити наступним.

- Чи сподобався учасникам/учасницям захід? Чи було це корисно? Чому так? Чому ні?
- Чому існуючі структури прийняття рішень саме такі, як вони є? Які є історичні прецеденти?
- Чи виконували вони свої функції в минулому? Чи відповідають вони вимогам сьогодення? Якщо ні, то чому?
- Чому структури прийняття рішень та процедури мають переглядатися регулярно?
- Як порівнювалися плани дій у різних групах?
- Чого вони коштують із розрахунку часу, зусиль і грошей?
- Наскільки вони реалістичні? (Звичайно, це добре – мати грандіозні задуми, але ви маєте робити крок за кроком, щоб досягнути мети!)
- «Дитина має право висловлювати свої погляди з усіх питань, що стосуються його/її, і думці дитини має бути приділена належна увага». Чи є це реалістичною вимогою стосовно національної програми освіти? Як сюди може ввійти молодь?
- Наскільки дотримуються в класі статті 12 Конвенції про права дитини? Скільки часу має бути присвячено для висловлення своєї думки?
- Деякі групи, наприклад, роми, часто визнають що їх право на освіту порушують. Чому це так та як можна спростити доступ до освіти?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ця діяльність була описана з посиланням на школи і коледжі із згадуванням про «ради школи або коледжу». Це не має стримувати тих, хто працює не в офіційній обстановці, захід рівною мірою стосується молоді в молодіжних клубах і асоціаціях, а не ради як її керівного органу. Просто відповідно до цього адаптуйте вирази, які використовуватимете.

Ознайомтеся зі статтями 12 і 28 Конвенції про права дитини (див. с. 605). Якщо ви працюєте з молоддю у віці старше 18 років, то зверніться до права на освіту в Загальній декларації прав людини (стаття 26).

Існує загальна інформація про освіту та права людини в довідковій інформації розділу 5. Замітки про відмінності між формальною, неформальною та інформальною освітою можна знайти на с. 30. Метод SWOT-аналізу описано і пояснено в «Ідеї для вправ» на с. 372.

Навіщо потрібна шкільна рада?

Школа/шкільна рада покликана дати учням право голосу у шкільних питаннях, які безпосередньо стосуються їхніх інтересів. Існує багато хороших причин для створення рад і забезпечення їх ефективної роботи. Ті ж міркування стосуються й ради або комітету управління молодіжними організаціями.

Користь для учнів

Участь у шкільній раді сприяє освітньому чи особистісному розвитку учнів/учениць, тому що:

- ради сприяють навчанню громадянству, політичній ефективності і демократичним відносинам;
- ради сприяють формуванню соціальної впевненості й особистих цінностей;
- учні/учениці мають право кинути виклик владі;
- учні/учениці дізнаються, як приймати рішення справедливим і підзвітним чином;
- учні/учениці дізнаються про реальність життя, наприклад, як працювати з обмеженим бюджетом або при байдужому ставленні керівництва.

Практичні вигоди

- Демократичні методи управління діють краще від авторитарних, тому що вони в кінцевому підсумку більш ефективні, оскільки заохочують учнів брати на себе відповідальність.
- Ради заохочують співпрацювати, використовувати енергію і зменшувати відчуження.
- Ради можуть поліпшити атмосферу школи: педагоги викликають більше довіри; вимоги сприймаються як більш обґрунтовані.
- Якими б не були обмеження внаслідок зовнішніх, соціальних і політичних тисків шкільної ради, на практиці показано учням добру волю педагогічного колективу та відданість певним цінностям.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Нехай група і далі працює над ідеями, що виникли в ході виконання вправ і, взявши поради із пункту «Ідеї для вправ», на с. 360, прагне до більш вагомої ролі у прийнятті рішень в школі, коледжі чи клубі.

Якщо групі сподобалося розмислювати про освіту, яку вони хотіли б мати, вони можуть скористатися настільною грою з вправи «Повість про два міста» на с. 250, що задає питання про те, у яких містах люди хотіли б жити. Якщо учасники/учасниці бажають дізнатися про загальне ставлення до голосування, то перегляньте заходи у вправі «Голосувати чи не голосувати?» на с. 118.

Ідеї для вправ

Учасники/учасниці можуть розглянути посилання і здійснити обмін інформацією з іншими студентськими радами своєї області, на національному чи міжнародному рівні.

Група може черпати натхнення із проекту «Світло в Правах Автобусного Туру». Організаційне бюро студентських союзів європейських шкіл (OBESSU) і його члени влаштувало тур по всій Європі, з відвідуванням більш ніж 10 країн і організації різних заходів, прагнучи сприяти активній участі, і зробити так, щоб студентські голоси були почуті. Тур почався у Вільнюсі, Литва, 9 вересня 2001 року, а кінцева зупинка була 21 жовтня в місті Клуж-Напока, Румунія (див. сайт: www.lightontherights.eu).

Додаткова інформація

Міра участі молоді у процесах прийняття рішень залежить від віку учасників/учасниць та питання, що вирішується. Візьміть драбину молодіжної участі Роджера Харта за корисну модель (див. сайт: www.freechild.org). Існує більш детальна інформація про драбину участі у довіднику для Громадянства та участі на с. 441.

Можливості безпосередньої участі у процесах прийняття рішень збільшаться у багатьох країнах, наприклад, формування бюджетів, процес, в якому безпосередньо спостерігаються ефекти участі людей, або зміна політики, пріоритету витрат. Це не просто консультаційна вправа, а втілення прямої, дорадчої демократії: <http://www.participatorybudgeting.org.uk>. Одним із прикладів є програма («Ти вирішуєш» (Udecide), Ньюкасл (Велика Британія)) участі програмного бюджетування, де в травні 2008 року молодь мала 20 % голосів на закупівлю послуг на £2,25 млн для Дитячого фонду міста. Визнаючи, що діти і молодь є експертами/експертками, проект покликаний дати молодим людям у місті, які найбільше виграють від Фонду, шанс мати реальний голос в тому, як він буде розподілений.

Організаційне бюро студентських союзів європейських шкіл (OBESSU) є європейською організацією, яка об'єднує студентські організації. Воно працює для того, щоб:

- представляти погляди школярів/школярок у Європі стосовно різних освітніх установ і платформ;
- підтримувати і покращувати якість і доступність освіти та освітньої демократії в Європі;
- покращувати умови в середніх школах у Європі, щоб сприяти більшій солідарності, співпраці і взаєморозумінню між школярами;
- покласти край дискримінації і несправедливості в рамках освітніх систем у країнах Європи, де вони існують.

Більше інформації на сайті: www.lightontherights.eu.

Матеріали для розповсюдження

Конвенція про права дитини, стаття 28.

Дитина має право на освіту. Держава має зробити початкову освіту обов'язковою, доступною і безкоштовною для всіх та заохочувати розвиток різних форм середньої освіти, зробити їх доступними для кожної дитини. Шкільна дисципліна має бути забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини. Освіта має бути спрямована на розвиток особи, її талантів і здібностей, поваги прав людини та основних свобод, свідомого життя у вільному суспільстві в душі миру, дружби, взаєморозуміння, толерантності та рівності, виховання поваги до природного середовища.

Освіта

Діти

Громадянство
та участь

Рівень 2

6–30 осіб
(малі групи:
4–5 осіб)

90 хвилин

Освіта для всіх?

Чи хороша у вас пам'ять? Настав час перевірити це!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Освіта • Діти • Громадянство та участь
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	6–30 осіб (малі групи: 4–5 осіб)
Час виконання	90 хвилин
Опис	Під час виконання цієї вправи учасники мають розмістити і скласти пари карток таким чином, як вони оцінюють нерівності щодо надання освіти у світі і як досягнути Цілі сталого розвитку 4 щодо забезпечення якісної освіти для всіх
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на освіту • Право на повний фізичний, розумовий, духовний, моральний і соціальний розвиток • Право на рівність
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> • Накопичити знання про освіту і про те, як вона стосується всіх сфер життя • Розвинути можливості пам'яті та навичок критичного аналізу • Сприяти розвитку відповідальності та почуття людської гідності і справедливості
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Один набір карток для кожних 4-5 учасників/учасниць • Папір та ручки для нотаток у другій частині
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Ознайомтеся зі змістом усіх карток • Ознайомтеся зі змістом Цілі сталого розвитку 4 та її завданнями (дивіться підрозділ «Освіта» у розділі 5) • Скопіюйте листки з картками для гри і приклейте на звороті твердий папір, щоб картки були більш міцними. Виріжте 40 карток

Інструкції

1. Спитайте учасників/учасниць, що вони знають про Цілі сталого розвитку. Якщо буде необхідно, коротко розкажіть самі та поясніть, що Ціль 4 стосується забезпечення якісної освіти для всіх до 2030 року.
2. Поясніть, що вправа складається з двох частин: частина 1 «Гра на розвиток пам'яті», частина 2 «Доповіді за темами».

Частина 1. Гра на розвиток пам'яті (10 хвилин)

1. Поясніть, що є 20 пар карток. Кожна пара включає картку з твердженням і картку із зображенням, а тоді поставте завдання підібрати пари. Усі твердження на картках стосуються питань «Освіти для всіх», прав людини та освіти. Питання на картках, виділені курсивом, призначені для проведення обговорення пізніше.
2. Спитайте учасників/учасниць, чи вони знають ігри «Концентрація», «Пам'ять», «Пелманізм» або «Пари», тому що саме в ці ігри вони гратимуть у малих групах по 4 особи. Розкажіть правила: учасники/учасниці розкладають картки лицем вниз на підлозі або на столі. Одна особа починає і перевертає дві картки. Якщо одна (або дві) картки містять твердження, тоді гравець/гравчиня читає вголос назву і твердження (не запитання, написано курсивом – воно призначене для другої частини вправи!). Якщо картки – це пара, то тоді гравець/гравчиня залишає їх собі і отримує ще один хід. Якщо картки не збігаються, то він/вона знову перевертає їх лицем донизу і кладе на підлогу на те саме місце, на якому вони були. Тоді хід переходить до наступного гравця/наступної гравчині, який/яка вибирає дві картки. Гра завершується, коли всі картки будуть витягнуті. Переможцем є гравець/гравчиня, який/яка зібрав/зібрала найбільшу кількість пар.

КЛЮЧОВА ДАТА

8 вересня
Міжнародний
день грамотності

Частина 2. Доповіді за темами (60 хвилин)

1. Складіть перелік питань на фліпчарті. Спитайте, чи є бажаючі читати заголовки карток, коли ви їх будете писати.
2. Попросіть групу визначити 4-6 питань, які їх цікавлять найбільше.
3. Поділіть групу на підгрупи із 4 або 5 осіб. Попросіть кожну підгрупу вибрати дві теми, які вони хочуть обговорити найбільше.
4. Коли питання узгоджені і розподілені, дайте групам 20 хвилин для обговорення тем, котрі вони обрали. Відправною точкою обговорень має бути запитання, надруковане курсивом на картках.
5. Через 20 хвилин покличте групи в зал для доповідей. По черзі переходьте до кожної теми. Дайте кожній групі по 5 хвилин для доповіді та виділіть не більше ніж 5 додаткових хвилин для запитань залу.
6. Після того, як всі групи доповіли по темах, переходьте до дебрифінгу.

Дебрифінг та оцінка

Ви вже мали добру можливість обговорити теми, тому зараз переходьте до оцінки самої гри і того, що учасники вивчили.

- Чи сподобалася учасникам гра на розвиток пам'яті?
- Чи це був хороший метод почати дискусію на тему освіти?
- Як пройшли обговорення в групах? Чи всі відчували, що вони могли взяти участь?
- Стаття 26 Загальної декларації прав людини закріплює право на освіту. Що це право означає на практиці?
- Чи є надто багато викликів для освіти? Чи це реалістично – досягти цілі щодо забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та можливостей навчання протягом усього життя до 2030 року?
- Як ви думаєте, чому освіта є однією із Цілей сталого розвитку?
- У чому полягають основні проблеми із забезпеченням права на освіту у вашій країні, громаді чи школі?
- Що можете зробити ви, ваша група, ваша громада, щоб досягнути Цілі сталого розвитку 4 щодо забезпечення освіти для всіх у вашій країні і/або в країнах, що розвиваються?
- Чи існує небезпека того, що право на освіту буде «забуто» в час, коли є така велика необхідність сконцентрувати увагу на грамотності й навичках рахування, на технічних і професійних навичках? Якщо так, то що з цим можна зробити?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Намір, із яким використовується ця техніка, полягає в тому, щоб додати елементу розваги у процес отримання інформації, яка буде потрібна для проведення дискусії.

Це досить проста для проведення вправа. Перед проведенням вам необхідно прочитати всі картки. Переконайтеся в тому, що ви знаєте, які картки відповідають якій проблемі, щоб під час гри ви могли контролювати процес та перевірити, чи пари складені правильно. Під час пояснення принципів гри ви можете продемонструвати, як виглядає одна із пар. Вкажіть на різницю між твердженням і запитанням.

Ви можете сказати учасникам/учасницям, що гра називається «Пам'ять», тому що людям потрібно запам'ятовувати, де лежать різні картки, щоб вибрати картки, котрі відповідають одна одній.

У другій частині вам, можливо, захочеться організувати обговорення одного й того самого питання у двох різних групах. Ймовірно, це стане джерелом нових ідей. Це означає, що підгрупам доведеться провести певні переговори про те, які питання мають обговорюватися.

Вам потрібно вирішити, на якому етапі вправи слід надати групі докладну інформацію про завдання Цілі сталого розвитку 4. Те, коли і як ви це зробите, залежатиме від групи та наявного часу. Це може бути на етапі ознайомлення із вправою або під час дебрифінгу. Можливо, вам буде варто стисло викласти ці завдання, щоб отримати повніше уявлення.

Під час копіювання карток буде корисно збільшити їх за розміром, щоб їх було легше читати. Якщо ви приклеїте листки на твердий папір, то картки стануть більш міцними та легкими в користуванні.

Деякі картки містять скорочення, наприклад, ВФО (Всесвітній форум з освіти). Під час пояснення гри не забудьте пояснити, що означають ці скорочення (див. пункт «Додаткова інформація»).

Зауважте, що третина карток містять твердження стосовно Цілі сталого розвитку 4, прийнятої ООН у 2015 р. Решта карток стосуються прав людини і питань освіти, або питань, які потрібно вирішити, щоб забезпечити належну якість освіти для всіх.

Варіації

Якщо немає достатньо часу для проведення другої частини вправи, ви можете використати техніку, що описана у вправі «Хвилиночку!» на с. 303. Попросіть кожного учасника/кожну учасницю вибрати одне з питань на картках, яке вони вибрали, і виступити на цю тему протягом однієї хвилини без сумнівів і повторень. Це хороший варіант, якщо ви відчуваєте, що учасникам/учасницям потрібно вдосконалювати своє вміння усного виступу.

У другій частині ви можете зекономити час, наперед підготувавши комплект значно збільшених карток із зображеннями, на яких ви напишете відповідні заголовки. Потім замість того, щоб писати короткий опис, ви можете виставити картки. Це скоротить час і матиме гарний вигляд.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Кілька тем, котрі будуть порушені під час гри «Пам'ять», можна використати в подальших вправах. Наприклад, якщо ви хочете вивчити питання бюджетів на освіту та інші соціальні потреби, і бюджети, які витрачають на озброєння, ви можете провести вправу «Як багато нам потрібно», що описана на с. 334. Питання, що стосуються дитячої праці та доступу до освіти, можна вивчити в рамках вправи «Історія Ашика», що описана на с. 165.

Ідеї для вправ

Картки відображають численні проблеми, котрі перешкоджають досягненню якісної освіти для всіх до 2030 року. Група може вибрати будь-яку із проблем для проведення дослідження, пошуку ідей для досягнення завдань та зрештою впровадити заходи. Див. розділ 3 «Вживання заходів», де містяться вказівки щодо методів роботи.

Чому б не написати листи членам/членкиням парламенту із запитанням про те, щоб досягти завдань Цілі сталого розвитку 4.

Додаткова інформація

Право на освіту закріплене в статті 26 Загальної декларації прав людини. Однак, незважаючи на те, що загалом держави погодилися і взяли зобов'язання забезпечити безкоштовну базову освіту для всіх, насправді безкоштовна освіта забезпечена не для всіх, а для меншості. Завдання 4.1 Цілі сталого розвитку 4 є найновішою ініціативою ООН забезпечити це право для кожного/кожної.

Раніше були й інші ініціативи з просування освіти у всьому світі. Мета освіти для всіх була закладена на Всесвітній конференції з освіти для всіх, що відбулася в Джомтєні (Таїланд) у 1990 році. Потім у 2000 році міжнародна спільнота зібралася в Дакарі (Сенегал) на Всесвітній форум з освіти, де здійснила оцінку прогресу, досягнутого в забезпеченні базової освіти, а також намагалася активізувати виконання зобов'язань щодо «Освіти для всіх». Близько 1100 учасників/учасниць із 164 країн прийняли «Дакарські рамки дій», взявши зобов'язання забезпечити якісну базову освіту для всіх до 2015 року. Загальну відповідальність за координування діяльності всіх міжнародних учасників/учасниць і за підтримання глобального імпульсу було покладено на ЮНЕСКО.

Було визнано, що перед різними країнами постають різні виклики. Наприклад, деяким країнам не вистачає ресурсів, а в деяких відсутня політична воля. Одним із результатів зустрічі

стало визнання того, що для досягнення та підтримки цілей і завдань «Освіти для всіх» необхідно створити широке партнерство між країнами за підтримки співробітництва з регіональними та міжнародними агентствами й установами.

Під час цієї зустрічі було підкреслено фундаментальну важливість освіти для сталого розвитку, миру, ефективної участі суспільства та здорової економіки у XXI столітті. Підним схвалення результатом ВФО було визначення спеціальних цілей з конкретними часовими рамками, а також визначення заходів, яких необхідно вжити на всіх рівнях для того, щоб досягнути «Освіти для всіх». На питання, чи буде досягнуто цих цілей і чи будуть виконані заходи, можна буде дати відповідь, тільки якщо кожен на кожному рівні суспільства буде знати про «Освіту для всіх» і боротиметься за неї.

Ініціатива ВФО збіглася з прийняттям Цілей розвитку тисячоліття. Тільки два дакарських завдання знайшли відображення в Цілях розвитку тисячоліття. Вони стосуються базової освіти для всіх дітей до 2015 року та гендерної рівності. Через два роки було створено механізм фінансування під назвою «Ініціатива швидкого поступу» з метою прискорення впровадження; цю ініціативу створено для сприяння двом завданням із Цілей розвитку тисячоліття, котрі стосуються освіти, і вона робить більший акцент на «завершенні» початкової освіти, а не на «доступі».

Для одержання більшої інформації про «Освіту для всіх» (див. сайт: UNESCO.org); про Цілі розвитку тисячоліття (див. сайт: www.un.org/millenniumgoals), а для інформації про міжнародну політику та співробітництво в сферах освіти й навчання (див. сайт: www.norrag.org).

У 2015 році Генеральна Асамблея ООН офіційно ухвалила Цілі сталого розвитку з метою досягнення успіху у виконанні Цілей розвитку тисячоліття (для загальної інформації про Цілі сталого розвитку див. «Додаткова інформація» після вправи «Як багато нам потрібно?» та сайт www.undp.org). Ціль 4 з числа Цілей сталого розвитку стосується якісної освіти. Мета – забезпечити до 2030 року інклюзивну, рівноправну та якісну освіту, а також сприяти розвитку можливостей безперервної освіти для всіх. Ціль 4 має сім завдань:

1. До 2030 року забезпечити, щоб всі дівчатка і хлопчики завершували здобуття безкоштовної, рівноправної і якісної початкової та середньої освіти, наслідком якої є актуальні та ефективні навчальні результати.
2. До 2030 року забезпечити всім дівчаткам і хлопчикам доступ до якісних систем розвитку дитинства, догляду та дошкільного навчання дітей молодшого віку, щоб вони були готові до здобуття початкової освіти.
3. До 2030 року забезпечити для всіх жінок і чоловіків рівний доступ до недорогої та якісної професійно-технічної та вищої освіти, у тому числі університетської освіти.
4. До 2030 року істотно збільшити число молодих людей та дорослих, які володіють актуальними навичками, у тому числі професійно-технічними навичками, для працевлаштування, отримання гідної роботи та підприємницької діяльності.
5. До 2030 року ліквідувати гендерну нерівність у сфері освіти і забезпечити рівний доступ до освіти та професійно-технічної підготовки всіх рівнів для уразливих груп населення, у тому числі осіб з інвалідністю, представників корінних народів і дітей, які перебувають в уразливому становищі.
6. До 2030 року забезпечити, щоб всі молоді люди і значна частка дорослого населення, як чоловіків, так і жінок, вміли читати, писати і рахувати.
7. До 2030 року забезпечити, щоб усі учні здобували знання і навички, необхідні для сприяння сталому розвитку, у тому числі шляхом навчання з питань сталого розвитку та сталого способу життя, прав людини, гендерної рівності, сприяння культурі миру та ненасильства, глобального громадянства й усвідомлення цінності культурного різноманіття і вкладу культури в сталий розвиток.

Додаткова інформація доступна на таких сайтах:

- Глобальний моніторинговий звіт щодо «Освіти для всіх»: www.unesco.org/en/efareport
- Глобальна кампанія за освіту: www.campaignforeducation.org
- Проєкт «Право на освіту»: www.right-to-education.org

Джерело

Освіта для всіх ЮНЕСКО:
Фінальний звіт Всесвітнього
форуму з освіти 2000.

Матеріал для розповсюдження

Гроші та освіта

Без грошей уряди не можуть виконувати взяті зобов'язання. Також виникає запитання щодо стандартів: вчительство з низькою зарплатою та відсутність матеріалів ставить під ризик якість освіти.

Немає грошей, немає освіти! Ви погоджуєтесь?

Гендерна рівність та освіта

Багато країн досягли великих успіхів на шляху до гендерної рівності. Проте в деяких країнах жінкам та дівчатам заборонено навчатися в школах.

Чи вважаєте ви, що це підживляє довіру до Цілі сталого розвитку 4?

Харчування та освіта

Програми «Харчування для освіти» надають шкільне харчування та/або харчові пайки, щоб бідні діти були здоровими і могли читися.

Чи є програми «Харчування для освіти» тим ключем, завдяки якому будуть досягнуті завдання Цілі 4?

Освіта для всіх

Попередні ініціативи із забезпечення початкової освіти для всіх зазнали поразки. Наразі ж Ціль сталого розвитку 4 ставить на меті забезпечити до 2030 р. можливості для якісної освіти та безперервного навчання для всіх.

Чи є якийсь сенс у постановці завідомо недосяжних цілей?

Наркотики та освіта

Куріння, вживання алкоголю, інших наркотичних засобів є проблемою в багатьох школах / університетах. Це перешкоджає навчанню учнів/учениць і збільшує насильство.

Чи правильною відповіддю є жорстка політика шкіл щодо вживання наркотиків?

Армія і освіта

У багатьох країнах велика частина бюджету виділяється на військові витрати, а для соціального сектору, особливо для освіти, залишається недостатньо коштів.

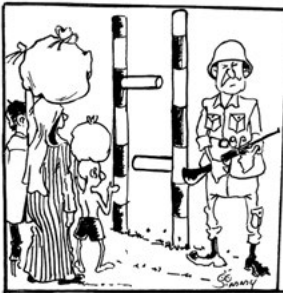
Чи безпека більш важлива, ніж освіта?

Вчительство і освіта

Надзвичайно важливо, щоб вчительство було добре підготовлене. Однак у багатьох країнах їх навчання може бути мінімальним.

Чи мають бути встановлені мінімальні вимоги, такі як навчальний ступінь, для всіх шкільних учителів/вчительок?

Міграція і освіта

Чим вищий рівень освіти, тим більш імовірно, що особа емігрує. Багато лікарів/лікарок, вчителів/вчительок, інженерів/інженерок, експертів/експерток з ІТ з країн, що розвиваються, працюють у Європі.

Чи з моральної точки зору виправдано, що Європа виграє від «відтоку умів» з тих країн, де ці фахівці справді потрібні?

Безкоштовна освіта

Завдання Цілі сталого розвитку 4.1. До 2030 року забезпечити безкоштовну початкову та середню освіту для всіх.

Чи є ця ідея дійсно гарною? Чи не цінюють люди більше ті речі, за які їм доводиться платити?

Освіта з прав людини

«Кожна людина і кожен орган суспільства, пам'ятаючи про Загальну декларацію прав людини, через навчання та освіту мають сприяти повазі цих прав і свобод» (Генеральна Асамблея ООН).

Які «органи суспільства» найбільш ефективні для забезпечення освіти з прав людини?

Глобалізація й освіта

Глобальний ланцюжок нарахування вартості змушує фірми в країнах, що розвиваються, спеціалізуватися на певних функціях, наприклад у виробництві одягу на фабриках, де для виконання роботи не потрібно значної підготовки і освіти.

Чи глобалізація підриває цінність освіти?

Мир і освіта

Освіта в ім'я миру має бути частиною офіційної програми навчання. Недостатньо, щоб цей вид освіти забезпечувався тільки в неофіційних навчальних закладах.

Яким чином би ви включили освіту з миру в офіційну навчальну програму?

Інтернет і освіта

У багатьох країнах інформаційні технології стали ключовою частиною освітнього процесу, що необхідно для досліджень і виконання домашнього завдання.

Якщо б кожна дитина у світі мала доступ до комп'ютера, який потенціал відкрився б? Які проблеми можна було б вирішити?

Спорт і освіта

Спорт повинен завжди бути включений у програму навчання. Він навчає багатьох речей, які неможливо вивчити на інших предметах. Спорт необхідний для повноцінного розвитку тіла і розуму.

Ви погоджуєтесь з цим, чи потрібно зробити пріоритетними інші предмети, наприклад, технологію та розвиток навичок?

Університетська (вища та післядипломна) освіта

Згідно з завданнями Цілі сталого розвитку 4.3 до 2030 року має бути забезпечено рівний доступ до недорогої професійно-технічної та вищої освіти.

Яких заходів слід вжити для забезпечення на практиці «рівного доступу» та «недорогої» освіти?

Соціальне виключення й освіта

У деяких європейських країнах ромські діти автоматично переводяться в класи для розмовно відсталих просто тому, що вони роми. В інших країнах їх переводять в окремі і гірші школи і класи, визначені для ромів.

Який найкращий спосіб інтегрувати ромських дітей у систему освіти?

Довкілля та освіта

Ціль сталого розвитку 4.7 передбачає, що до 2030 року учнівство має здобувати знання і навички, необхідні для сприяння сталому розвитку.

Як би ви включили освіту з метою сталого розвитку до навчальних програм?

Навчання впродовж життя

Завдання Цілі сталого розвитку 4.6 полягає в забезпеченні до 2030 року вміння читати, писати й рахувати для вагової частки дорослого населення.

Чи є розумним вкладати гроші у навчання дорослих грамоті замість того, щоб інвестувати в майбутнє, вкладаючи гроші в базову освіту?

Дисципліна і освіта

Школи в різних країнах використовують різні засоби забезпечення дисципліни. До цих методів належить колективне покарання, відлучення, додаткова робота, виключення та участь у раді школи чи коледжу.

На вашу думку, який найкращий підхід до гарантування дисципліни?

ВІЛ/СНІД і освіта

«Першою битвою, яку слід виграти у війні проти СНІДу, є руйнування стіни мовчання та ганьби, що його оточує» (Кофі Аннан).

Яку роль мають відігравати навчальні установи в боротьбі проти ВІЛ/СНІДу?

Навколишнє
середовище

Глобалізація

Здоров'я

Рівень 2

Від 10 осіб

30 хвилин

Павутина життя

Потягніть одну нитку з «клубка» природи і побачите, що вона зв'язана з усім світом!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Навколишнє середовище • Глобалізація • Здоров'я
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Від 10 осіб
Час виконання	30 хвилин
Опис	Під час виконання цієї вправи учасники досліджують зв'язки у світовому харчовому ланцюзі. Вони розглядають незалежність живих та неживих предметів всієї людської діяльності на навколишнє середовище
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на життя, свободу та особисту безпеку • Право на вільне користування природними багатствами і ресурсами • Свобода релігійних вірувань
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Дослідження взаємозалежності живого і неживого • Розвиток навичок спільної співпраці і критичного мислення • Виховання поваги до справжньої цінності життя
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Моток із тонкої і товстої пряжі

Інструкції

Ця вправа розділена на три частини: частина 1 – будівня павутини життя; частина 2 – її руйнування; частина 3 – обговорення дій для захисту навколишнього середовища.

Частина 1. Будівня павутини життя.

1. Попросіть учасників/учасниць стати в коло.
2. Поясніть, що вони мають побудувати модель павутини життя.
3. Ви починаєте. Тримайте клубок ниток у руках і називайте зелену рослину, наприклад, капусту.
4. Тримайте кінець нитки в руках і кидайте моток комусь із кола учасників/учасниць. Він/вона хапає його! Тепер утворилася пряма лінія між вами двома.
5. Ця особа має назвати тварину, яка їсть капусту, наприклад, гусениця. Потім він/вона тримає нитку і кидає моток третій особі із кола.
6. Третя особа має назвати тварину, яка харчується гусеницями, наприклад, птах, або, якщо може, назвати вид птаха, наприклад, дрозд. Потім він/вона кидає моток четвертій особі.
7. Продовжуйте гру, так щоб нитка проходила через коло, поки не утворите павутину, яка представляє «павутину життя».

Частина 2. Її руйнування.

8. Тепер попросіть кожного учасника/кожну учасницю по черзі навести приклад того, що є шкідливим для цієї павутини життя (наприклад, автостради, які проходять по полях, надмірний вилов риби або спалювання природного палива). Коли вони говорять про це, то виплутуються із нитки.
9. Коли всі висловляться, попросіть учасників подивитися на заплутані нитки, які просто валяються на підлозі. Скажіть їм, що таким буде наш світ, якщо ми нічого не будемо робити, але так не має бути; нам просто потрібно робити прості речі заради виходу із ситуації, яка склалася.

Частина 3. Обговорення дій для захисту навколишнього середовища.

10. Запросіть учасників/учасниць по черзі пообіцяти вживати прості, практичні заходи для рятування світу. Наприклад, економити споживання електроенергії – вимкнути комп'ютер, споживати менше м'яса або менше подорожувати літаком.
11. Коли кожен/кожна дає обіцянку, він/вона піднімає нитку з підлоги.
12. У кінці погляньте на нову павутину і зауважте, що вона не схожа на ту, яка була раніше; але вже пізно, повне відновлення неможливе через незворотність виродження.

Дебрифінг та оцінка

Розпочніть із дебрифінгу, що учасники/учасниці відчували, коли побачили зруйновану павутину, а потім створили нову. Потім продовжте розмову за темою та про те, що потрібно робити для захисту навколишнього середовища.

- Що ви відчували, коли побачили, що павутина руйнується?
- Чи було легко називати тварин і рослин у переплетенні харчових ланцюгів? Наскільки добре людина знає історію природи?
- Чи вразить вас новина, що, наприклад, полярні ведмеді зникнуть через 10 років?
- Що ви відчували, коли побачили утворення нової павутини? Чи легко було продумати особисті дії, які зменшать вплив на навколишнє середовище?
- Наскільки ефективні індивідуальні дії?
- Хто має відповідати за захист навколишнього середовища? ООН, уряд, громадські організації, кожен особисто?
- Рівновага природи дуже складна, і нелегко передбачити глобальні наслідки окремої дії. Тоді як приймати рішення щодо використання природних ресурсів?
- Як мають прийматися рішення щодо використання природних ресурсів? Наприклад, чи потрібно вирубати ліси для використання земель для вирощування зернових? Тоді люди, які живуть за рахунок лісів, будуть страждати на користь тих, хто займається сільським господарством. На кону – принцип рівності.
- Відповідно до статті 1 «Міжнародної угоди про економічні, соціальні і культурні права», усі «люди можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами». Чи означає це, що люди мають право знищувати навколишнє середовище?
- Ми покладаємося на те, що навколишнє середовище дасть нам їжу і чисте повітря. Без чистого навколишнього середовища ми не зможемо існувати. Це передумова життя. Чи не є нашим першочерговим обов'язком берегти навколишній світ у межах наших прав на його використання (так само, як ми маємо обов'язок поважати права і свободи інших, які обмежують наші власні права як особистостей)?
- Чи потрібні нам нові права людини на захист від наслідків кліматичних змін?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Цю вправу краще виконувати в групах із 10–15 осіб. Якщо учасників/учасниць багато, то необхідно організувати заняття в декількох групах.

Кожен харчовий ланцюг повинен ілюструвати існуючі або можливі зв'язки: наприклад, трава – вівця – людина; або планктон – кити; або планктон – оселедець – свині (свиней часто годують рибою) – людина – тигри! Пам'ятайте, що коли тварина помирає, бактерії перетравлюють її тіло, і мінерали потрапляють в інші зелені рослини. Таким чином, цикл життя починається знову. Мільярди цих циклів переплітаються, утворюючи павутину життя.

Нехай учасники подумують про якомога більше можливих харчових ланцюгів. Зверніть увагу на приклади жителів лісних масивів, лісів, гір, заболоченої місцевості, болота, ставка, річки або моря. Можливо, вам потрібно втрутитися і сказати щось на зразок: «Мінерали змиті у воду, де їх споживає фітопланктон (рослинний планктон)». Або, наприклад, при переході від морської до наземної екосистеми можна сказати: «Чайка, яка з'їла краба, полетіла на сушу, на поля, які

КЛЮЧОВА ДАТА

2 жовтня
Міжнародний день боротьби з природними катастрофами

вона удобрила, коли померла». Якщо гравець/гравчиня не може знайти наступний зв'язок, то попросіть інших допомогти.

У частині 2 на початковому етапі, коли учасники/учасниці будуть розтягувати нитку, змін не буде помітно, тому що переплетення ниток буде тримати павутину цілісною. Проте чим більше осіб братиме участь, тим більше буде ниток на підлозі.

У частині 3 під час дебрифінгу ви маєте бути готовими до деяких суперечливих відповідей на питання: «Що руйнує павутину?» Деякі люди, наприклад, вегетаріанці, можуть сказати, що павутині зашкоджують люди, які споживають м'ясо. Ви маєте прийняти точку зору і запитати думку інших гравців. Однак будьте уважними, не починайте дебати на цьому етапі; завершіть спочатку гру, а потім поверніться до цього в кінці під час дебрифінгу та оцінки.

Намагайтеся не заглиблюватися в дискусію і не відходити від мети заняття: вплив діяльності людини на навколишнє середовище.

Можна знайти хороші приклади позитивних історій на сайті: www.ecotippingpoints.org. Також можете пошукати інформацію в місцевих джерелах. Наприклад, у Португалії асоціація Quercus (www.quercus.pt) регулярно використовує телебачення для надання інформації про проблеми навколишнього середовища і порад, як можна зменшити негативний вплив на навколишній світ – як жити так, щоб бути «більш дружнім із природою».

Можна прочитати додаткову інформацію в розділі 5, перш ніж ставити запитання про зв'язок між правами людини та навколишнім середовищем.

Ця вправа підійде для роботи із науковим класом.

Варіації

У частині 2, коли ви просите учасників/учасниць навести приклади того, що руйнує павутину життя, візьміть ножиці і для кожного прикладу зробіть надріз нитки павутини. Поступово павутина буде порушена, а біля ваших ніг буде купа непотрібних ниток. Знищена павутина – дуже показовий приклад, а загальна ситуація просто навіює депресію, але важливо, щоб люди не відчували себе безпорадними перед такою проблемою. Тому залиште час на невелике обговорення або дискусію про те, що зараз робиться для захисту довкілля.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Вражаючи позитивні історії місцевого та міжнародного масштабу. Не все так безнадійно! У всьому світі є багато людей, які піклуються про збереження навколишнього середовища заради майбутніх поколінь. «У відповідь на зміну клімату світове товариство вдається до ефективних дій», – повідомляє чудове джерело Act International Alliance.

Ця вправа може служити стартом для проведення дебатів щодо прав людини та навколишнього середовища. Наприклад, чи було б добре, якби існувало право людини на навколишнє середовище нарівні з іншими правами людини? Чи варто переоцінювати або недооцінювати значення навколишнього середовища? Чи є сенс надавати права тваринам?

Безмежне використання ресурсів потребує політичної волі, часу, зусиль і грошей. Подумайте, скільки всі країни могли б зробити для освіти з навколишнього середовища, наукових досліджень та практичних схем захисту навколишнього середовища, якби не витрачали так багато засобів на озброєння та війни. Якщо група бажає розвивати тему далі, то вона може взяти участь у виконанні вправи «Як багато нам потрібно?» (с. 334).

Зміна клімату впливає на все живе. Її серйозні наслідки, наприклад, повені, опустелювання і підвищення рівня моря означають, що багато людей не зможуть жити в теперішньому місці проживання і змушені будуть переїжджати. Якщо вас зацікавила тема щодо кліматичних біженців/біженок, див. вправу «З явища» на с. 78.

Ідеї для вправ

Беріть участь у місцевих проєктах із захисту навколишнього середовища. Існує багато неурядових організацій:

- Молодь і навколишнє середовище Європи (YEE). YEE – це головна організація для понад 40 регіональних і національних незалежних молодіжних організацій, які беруть участь у дослідженні та збереженні природи і навколишнього середовища в Європі: www.tigweb.org;
- Європейська мережа з питань змін клімату (CAN-E). CAN-E – визнана в Європі головна мережа, яка досліджує проблематику клімату й енергетики. 127 членів у 25 європейських країнах організації CAN-E об'єднуються заради праці для запобігання небезпечним змінам клімату і політики щодо стійких джерел енергії і навколишнього середовища в Європі;
- Друзі планети Земля: www.foei.org;
- Мережа WWF – співпрацює із урядами, бізнесом і громадою у всьому світі для гармонійного розподілу природних ресурсів між людиною і природою: www.wwf.org.

Зменшіть свій особистий негативний вплив на навколишнє середовище. На сайті www.cutco2.org можна знайти багато практичних порад. Також зверніть увагу на групу Молодих людей, які шукають шляхи зменшення негативного впливу на навколишнє середовище в соціальній мережі Facebook.

Додаткова інформація

У природі все взаємопов'язано. Все живе і неживе пов'язане між собою через цикли, наприклад, вуглецевий цикл і водний цикл. Харчові ланцюги є частиною цих циклів. Харчовий ланцюг розпочинається, коли зелена рослина використовує енергію світла від сонця, мінерали із ґрунту і воду для вироблення власної «їжі» – отримання енергії для життя і росту. Коли зелена рослина, наприклад, капуста, з'їдається, то мінерали й енергія, які зберігаються в листку переходять, наприклад, до гусениці для її росту і існування. Оскільки будь-яку тварину з'їдає інша тварина, енергія і мінерали передаються через харчовий ланцюг. Коли тварина на самому верху харчового ланцюга вмирає, то її тіло розкладається, оскільки його з'їдають бактерії. Мінерали, які були в тілі, потрапляють до зелених рослин, і розпочинається новий харчовий цикл.

Навколишнє
середовищеМир
та насильство

Міграція

Рівень 4

Будь-яка
(малі групи:
5 осіб)

60 хвилин

Нерозлучні друзі. Пальці та долоні

Можливо, ми всі прибули на різних кораблях, але зараз ми в одному човні.

Мартін Лютер Кінг молодший

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Навколишнє середовище • Мир та насильство • Міграція
Рівень складності	Рівень 4
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 5 осіб)
Час виконання	60 хвилин
Опис	Це симуляція змагання, щоб знайти найбільш активну екологічну групу молоді. Вони будуть чесними чи жульнічатимуть?
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на рівність перед законом • Право на життя і виживання • Право на міжнародний порядок, у якому можуть бути повністю реалізовані права і свободи
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розвинути розуміння цінності співпраці та необхідності моніторингу й перевірки домовленостей • Розвинути навички співпраці • Сприяти розвитку справедливості і чесності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Копії вказівок, по одній на групу • Копії листка з результатами, по одному на групу • Одна ручка на групу для особи, яка вестиме підрахунок результатів • Місце для роботи в малих групах

Інструкції

Опис ситуації: відбувається змагання з метою виявлення найбільш активного екологічного молодіжного клубу в місті (школі чи класі). Кожен учасник/кожна учасниця представляє окрему молодіжну групу і відбувається гра «на виліт», щоб визначити, хто переходить на наступний етап змагань. Мета полягає в тому, щоб набрати максимальну кількість балів.

1. Попросіть учасників/учасниць поділитися на групи по п'ять осіб і сісти в невеликі кола.
2. Чотири особи будуть грати представників/представниць конкуруючих молодіжних клубів і один/одна буде вести облік балів. Учасник/учасниця, який/яка веде облік балів, також виконує роль судді/суддині та відповідає за надання сигналу початку кожного раунду. Він/вона відповідає за заповнення листка з результатами і за дотриманням кожним учасником правил.
3. Попросіть групу визначити, хто вестиме підрахунок балів.
4. Роздайте копію вказівки особі, яка буде вести підрахунок з кожної групи. Попросіть їх уголос прочитати вказівки для своєї групи і переконайтеся, що учасники знають, як грати, і розуміють правила підрахунку балів. Покладіть аркуш так, щоб усі його могли бачити на випадок, якщо вони захочуть подивитися кількість набраних балів.
5. Коли всі групи готові, вони можуть почати з одного пробного раунду. Якщо всім зрозуміло, що вони мають робити, тоді можна починати конкурс.
6. Після того як всі групи відіграли по 10 раундів, попросіть осіб, котрі вели запис балів, підсумувати загальну кількість балів групи і відмітити найбільший і найменший результат. Потім переходьте до дебрифінгу та обговоріть хід гри і те, чому учасники навчилися спочатку в малих групах, а потім разом.

Дебрифінг та оцінка

В малих групах попросіть учасників/учасниць розглянути питання:

- Хто отримав найбільше балів? Як він/вона грав/грала, щоб перемогти?
- Хто отримав найменше балів? Які в нього відчуття?
- Чи хтось почувається обдуреним? Чому?
- Чи ви уклали якісь угоди перед 5-м, 8-м і 10-м раундами? Що сталося?
- Чи хтось порушив домовленість? Чому?

Зі всіма обговоріть такі питання:

- Попросіть осіб, котрі вели підрахунки, повідомити найвищий і найнижчий результати і кількість балів усіх груп. Чітко запишіть ці цифри на плакаті.
- Яка група набрала найбільше балів? Це група, у якій гравці/гравчині співпрацювали чи обманювали?
- Який зв'язок має ця гра з реальністю? Наведіть конкретні приклади.
- Коли люди домовляються виступити з метою захисту навколишнього середовища, яким чином можна гарантувати, що всі учасники/учасниці будуть поводитися чесно?
- Чи є зміст у тому, щоб одна із груп була «найбільш активною» за рахунок інших?
- Однією з причин, чому не досягнули бажаної угоди стосовно викидів CO₂ на 15-й конференції з питань зміни клімату у 2009 році, було те, що країни не домовилися про контроль. Чи допомогло б їм, якщо вони повернулися на «крок назад» і не концентрували увагу на практичних деталях, а подивилися б, які права людини порушуються? Чому?
- Стосовно зміни клімату: чиї права зазнають найбільшого впливу? Які права порушуються?
- Пам'ятаючи про те, що внаслідок зміни клімату найбільше страждають бідні держави, а багаті держави створюють проблеми, який метод ви вважаєте доцільним, щоб вирішити питання справедливості?
- Збільшення погодних феноменів, що передбачаються внаслідок зміни клімату, означає, що мільйони людей втратять свої домівки. Як має відреагувати на це ваша країна?
- Чи освіта з прав людини має відігравати певну роль у боротьбі зі змінами клімату? Якщо так, то яким чином?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Результатом гри стане те, що групи, котрі співпрацювали, отримають найбільший груповий результат. Ті групи, де хтось грав нечесно, отримають менший сукупний груповий результат; тобто – особа може зробити дуже добре для себе, але за рахунок інших. Слід зрозуміти: якщо всі співпрацюють, то кожен/кожна від цього виграють.

Під час обговорення недоліків добровільних домовленостей і аргументів за і проти урядових постанов і законів ви можете спитати учасників/учасниць, що вони думають про інформаційні кампанії з метою отримання від виборців/виборчинь підтримку того, що може бути непопулярним, але необхідним заходом. Розгляньте такий приклад: кілька років тому група Tidy Britain провела кампанію «Моя маленька обгортка нічого не змінить». Було продемонстровано вулицю, устелену обгортками цукерок, на багатьох з яких був написаний слоган «Я нічого не зміню». Що б ви подумали, якби побачили такий постер?

- Якщо я докладу зусиль, щоб забрати своє сміття додому, то тоді вулиці будуть дещо чистішими і це слугуватиме хорошим прикладом для інших. (Це як один великий палець і три малі пальці).
- Якщо так зроблять кілька осіб, то великої різниці не буде, але різниці взагалі не буде, якщо всі люди збільшать кількість сміття, яке вони кидають (два малі пальці і два великі пальці).
- Якщо нам вдасться переконати більшість людей виявляти турботу, то тоді вулиці будуть чистішими. Однак завжди буде кілька людей, котрі будуть продовжувати кидати сміття і користуватимуться перевагами за рахунок інших. Чому це для них має бути безкоштовно? (три великі пальці і один малий палець).
- Чому я повинен старатися, коли більше ніхто цього не робить? (чотири малі пальці).

Таким самим прикладом є твердження: «Мій маленький автомобіль не відіграє великої ролі» (для зменшення викидів CO₂) або «використання барабанної сушки замість вивішування

КЛЮЧОВА ДАТА

5 червня
День охорони
навколишнього
середовища

COP15 – це скорочення, що означає 15-та Конференція сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Вона також відома під назвою Конференція ООН з питань зміни клімату 2009 року

одягу не робить великої різниці» (для економії енергії). Ви маєте знайти приклад, який найбільше стосується людей з вашої групи.

У багатьох містах діють штрафи за викидання сміття і за те, що люди дозволяють собакам забруднювати тротуари; добровільні заходи не спрацьовують. Мають існувати певні правила. Одним із основних недоліків Копенгагенської угоди є те, результатом саміту 15-ї конференції з питань зміни клімату є відсутність жорстких заходів моніторингу та перевірки викидів CO₂.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Група може розглянути ефективність різних видів санкцій і покарань для тих, хто не дотримується правил дома, у школі, у молодіжних групах чи громадах. Який найкращий метод змусити людей дотримуватися правил?

Запропонуйте учасникам/учасницям, що найкращим методом досягнення найвищого результату буде наказати всім грати в пальці. У реальному світі аналогом може стати наказ уряду: припинити їздити на автомобілях (щоб зменшити викиди CO₂), дивитися телевізор максимум протягом однієї години на день (щоб зберігати електроенергію), купувати максимум один технологічний пристрій, наприклад, мобільний телефон, цифровий музичний плеєр чи ігрову приставку на три роки (щоб зберігати ресурси) і стати вегетаріанцями (більш ефективно використання земель і менше виробництва CO₂ та оксидів азоту від тварин). Чи може група знайти приклади законодавства, яке має ефект наказу всім, що вони мають «грати в пальці». (Правила дорожнього руху можуть бути одним із прикладів). Попросіть групу подумати, чи ці приклади обмежують права людини. Яке право і як саме?

Вправа «Боротьба за багатство та владу» на с. 88 є ще однією симуляцією, яка стосується несправедливостей, які виникають унаслідок несправедливого розподілу ресурсів. Якщо ви бажаєте вивчити баланс природи і як ми його руйнуємо, то спробуйте гру «Павутина життя» на с. 228.

Ідеї для вправ

Група може захотіти визначити місцеву екологічну проблему та об'єднатись з іншими, щоб натиснути на місцевих посадових осіб діями.

Якщо група зацікавлена у міжнародній політиці, вона може розглянути приклад про недодержання згоди щодо COP15 та про те, як сприяти довірі та взаєморозумінню між народами.

Необхідність дій щодо зміни клімату є найактуальнішою проблемою, яка наразі стоїть перед людством. Попросіть групу подумати про те, що вони можуть зробити, щоб особисто зменшити викиди CO₂ на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Почніть із додатку: www.footprintdiary.com, що надає інформацію про наслідки зміни клімату та допомагає користувачам/користувачкам діяти відповідно до власного споживання.

Додаткова інформація

Прозорість була основною темою на 15-й конференції з питань зміни клімату до того, як прибули міжнародні лідери напередодні конференції. На попередніх конференціях з питань зміни клімату принцип було узгоджено таким чином: скорочення викидів країн, що розвиваються, мають «контролюватися, повідомлятися і перевірятися» (далі – КПП). Зокрема, концепція КПП мала застосовуватися до «Відповідних національних дій з пом'якшення», які країни, що розвиваються, мають приймати на добровільній основі, таким чином, зацікавлені країни, де розміщені найбільші забруднювачі і які швидко нарощують промисловість, зокрема Китай та Індія, визначають цілі та погоджуються на режим моніторингу та перевірки.

Неспроможність домовитися про справедливий процес моніторингу відображає складність питань, зокрема справедливості та об'єктивності. Частина опозиції країн, що розвиваються, зокрема Китай, вважали, що пропозиція була надзвичайно несправедливою, що їхні викиди на душу населення значно нижчі, ніж викиди на душу населення розвинених країн, які у зв'язку з тим, що саме на них покладається більша частина вини за проблему, мають нести більше відповідальності за зниження викидів.

Фонд екологічної справедливості встановлює безпосередній зв'язок між необхідністю екологічної безпеки і захистом базових прав людини, (<http://www.ejfoundation.org>).

Добровільні дії є корисними; краще робити щось, ніж не робити нічого, і ваш приклад може надихнути. Це є основою Всесвітнього фонду дикої природи ініціативи рятівників клімату. Мета ініціативи полягає в тому, щоб змусити компанії знизити свої викиди двоокису вуглецю. <http://www.worldwildlife.org/climate/business.html>

Цю вправу взято із видання «Візьмемо світ в руку», © Woodcraft Folk, 1993 рік

Матеріал для розповсюдження

Навчальні матеріали

Мета гри — здобути якомога більше балів.

Правила гри:

- На рахунок «три» потрібно підняти великий палець догори або виділити вказівний палець, інші стиснути в кулак. У кожному раунді вам потрібно змінювати комбінацію пальців: або «Великий палець», або «Вказівний».
- Не дозволяється спілкуватися з конкурентами/конкурентками під час гри, дозволено лише перед 5-м, 8-м та 10-м раундами.
- Ви маєте зіграти всі 10 раундів.

Як вести підрахунок балів

Підрахунок залежить від зіграної комбінації пальців гравців/гравчинь.

- Якщо кожен/кожна із чотирьох суперників/суперниць зіграв/зіграла комбінацію «Великий палець», тоді всі отримують +1 бал.
- Якщо три гравці/гравчині зіграли «Великий палець», а один/одна гравець/гравчиня «Вказівний палець», то всі гравці/гравчині отримують по -2 бали (тобто втрачають 2 бали), крім гравця/гравчині з комбінацією «Вказівний палець», він/вона отримує +3 бали.
- Якщо у двох гравців/гравчинь комбінація «Великий палець», то вони отримують по -2 бали, а два гравці/дві гравчині, у яких «Вказівний палець», отримують +2 кожен.
- Якщо лише у одного гравця/однієї гравчині «Великий палець», то він/вона отримує -3 бали, а три гравці/гравчині у яких «Вказівний палець», отримують по +1 балу.
- Якщо у всіх гравців/гравчинь «Вказівний палець», то вони втрачають по -1 балу.

Це відображено у наведеній нижче таблиці.

TTTT	TTTF	TTFF	TFFF	FFFF
+1 +1 +1 +1	-1 -1 -1 +3	-2 -2 +2 +2	-3 +1 +1 +1	-1 -1 -1 -1

Раунди 5, 8 та 10 — бонусні. Ви можете отримати екстрабонуси:

5-й раунд — ваші бали збільшаться втричі;

8-й раунд — ваші бали збільшаться в п'ять разів;

10-й раунд — ваші бали збільшаться в десять разів.

Після кожного раунду суддя записує результат в обліковий лист.

Таблиця балів				
Ім'я гравця/гравчині				
Раунд				
0 (Пробний раунд)				
1				
2				
3				
4				
5 (результат × 3)				
6				
7				
8 (результат × 5)				
9				
10 (результат × 10)				
Усього балів (разом за всі раунди)				

Робота

Демократія

Громадянство та участь

Рівень 3

10-15 осіб

120 хвилин

Переговори з профспілками

Справедливий робочий день заслуговує на справедливу щоденну оплату!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Робота • Демократія • Громадянство та участь
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	10–15 осіб
Час виконання	120 хвилин
Опис	<p>Це симуляція зустрічі між роботодавцями/роботодавицями і працівниками/працівницями разом з представниками/представницями їх профспілок (ПС), щоб провести переговори щодо заробітної плати та умов праці. Питання, що розглядаються, включають:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Роль профспілок • Колективні переговори на робочому місці • Права працівників/працівниць
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на працю • Право на справедливі умови праці • Право на формування та приєднання до торговельних союзів • Право на проведення страйків
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розширити розуміння про роботу і ролі профспілок у громадянському суспільстві • Розвивати навички консенсусу для прийняття рішень • Сприяти участі, відповідальності та солідарності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Копії роздаткового матеріалу 1 «Ситуація», по одному на кожного учасника/учасницю • Копії роздаткового матеріалу 2 «Короткий словник деяких умов праці», по одному на кожного учасника/кожну учасницю • Етикетки для ідентифікації цілей (по можливості) • Папір, кольорові маркери і ручки (по можливості) • Дві кімнати (бажано, але необов'язково)
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Перечитайте цілі, у тому числі роздаткові матеріали, щоб ви були добре підготовлені, щоб діяти в ролі консультанта/консультантки для будь-якого з гравців/гравчинь під час діяльності • Підготуйте кімнату. Поставте п'ять стільців у коло. Ці стільці для представників/представниць різних партій і людини, яка буде головувати на засіданні. За ними організуйте інші стільці для решти учасників/учасниць

Інструкції

1. Представте вправу. Поясніть, що це симуляція зустрічі роботодавців/роботодавиць, з одного боку, і працівників/працівниць та представників/представниць профспілок – з другого. Мета полягає в тому, щоб домовитися про заробітну плату та умови праці через колективні переговори.
2. Як розминку попросіть групу придумати назву і бізнес компанії, якій вони хочуть присвятити сценку. Це може бути реальна або уявна компанія, виробництво справжніх чи уявних продуктів. Нехай вони також дадуть назву для профспілки.
3. Тепер розділіть учасників/учасниць на дві групи в співвідношенні 2:1. Менша група – це роботодавці/роботодавиці, а більша – працівники/працівниці та представники/представниці їхніх профспілок.

КЛЮЧОВА ДАТА

1 травня
День міжнародної
солідарності
трудящих

4. Роздайте копії роздаткового матеріалу 1 «Ситуація» та роздаткового матеріалу 2 «Короткий словник деяких термінів праці». Дайте учасникам/учасницям 10 хвилин, щоб почитати матеріали, а потім перевірте, чи всі розуміють інформацію.
5. Поясніть, що роботодавці/роботодавиці – це голови рад і один/одна із них є головою засідання. Вони висуватимуть свої пропозиції в першу чергу. Тоді профспілка та працівники/працівниці оголосять свої пропозиції. Після цього всі сторони будуть вести переговори, щоб спробувати дійти згоди.
6. Запропонуйте учасникам/учасницям домовитися про процедуру зустрічі, наприклад, чи потрібні обмеження часу, скільки часу кожна людина може говорити (не більше двох хвилин, можливо?), загальний час для зустрічі, переговори з невеликими перервами, щоб представники могли проконсультуватися зі своїми групами підтримки і т. д. Хто ще матиме змогу говорити? Чи тільки представники/представниці?
7. Потім запросіть учасників/учасниць повернутися у свої дві групи для підготовки (30 хвилин). Роботодавці/роботодавиці мають обрати двох представників/представниць і голову наради. Працівники/працівниці мають вибрати двох представників/представниць. Обидві групи мають:
  - розробити нові пропозиції, що будуть представлені на засіданні;
  - вирішити, які повноваження на переговорах будуть мати представники/представниці;
  - визначити допустиму межу найгіршого сценарію розвитку подій.
8. Коли групи будуть готові, запросіть представників/представниць сісти на п'ять стільців у внутрішньому колі, а інші щоб сіли за ними. Запропонуйте голові відкрити засідання.
9. Коли зустріч закінчиться, візьміть невелику паузу для того, щоб дати людям змогу вийти з ролі, а потім переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

Почніть із короткого огляду того, чи сподобалася учасникам/учасницям діяльність у рамках виконання вправи, а потім перейдіть до обговорення, що відбувалося і про що вони дізналися.

- Як дві групи працювали разом, щоб вирішити їхні початкові пропозиції? Це було легко чи складно?
- При розробці початкових пропозицій групи розглядали свої власні інтереси чи інтереси компанії в цілому?
- Чи розробила група тактику для ведення переговорів?
- Як пройшла зустріч? Чи мали змогу говорити всі, хто хотів?
- Чи могли б сторони дійти до спільної взаємоприйнятної угоди?
- Право належати до профспілки є визнаним правом людини. Наскільки важливе це право? Які будуть наслідки, якщо цього права не буде?
- Як багато людей знають про профспілки, хто вони і що вони роблять?
- Наскільки сильними є профспілки у вашій країні? А щодо роботодавців/роботодавиць: чи є також якісь їхні організації?
- Чи є хто-небудь із учасників/учасниць членами/членкинями профспілок? Чому? Які переваги та недоліки цього?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Перед початком цієї діяльності ви маєте взяти до уваги громадську думку і загальне ставлення до профспілок у вашій країні. Наприклад, у посткомуністичних суспільствах може чинитися опір цій діяльності через спадок від тих часів, коли профспілки розглядалися як «школи комунізму». У цих умовах ви можете почати з вивчення образів та стереотипів щодо профспілки. Крім того, можна попросити учасників/учасниць звернутися до місцевих профспілок за інформацією і зробити інші дослідження з питань праці у їхніх країнах. Ви могли б також відзначити актуальність і важливість профспілок щодо захисту прав працівників/працівниць, незалежно від політичної системи, з якою вони ототожнювалися.

Залежно від групи, вам може знадобитися дати більш докладні рекомендації про процес переговорів. Ви можете дати учасникам/учасницям кілька порад про те, що необхідно врахувати при розробці своїх позицій і пропозицій, наприклад:

- Чи було б прийнятно для співробітників/співробітниць відмовитися від підвищення своїх заробітних плат для збереження всіх робітників/робітниць?

- Які категорії працівників/працівниць мають бути звільнені, якщо звільнення в кінцевому підсумку все ж передбачається здійснити?
- Якою мірою цей проєкт реальний? Чи може компанія витримати економічний тягар?

Дозвольте зустрічі та переговорам зякогого дужче наблизитися до реальності! Якщо під час обговорення співробітники/співробітниця та профспілки думають про досягнення своєї мети за допомогою страйку, то ви можете надати їм папір і ручки, щоб зробити плакати для пікету. Якщо роботодавці/роботодавиці хочуть придушити страйк працівників/працівниць, тобто організувати блокування, переконайтеся, що у вас є інша кімната для робітників/робітниць, яку можна використати для роботи!

У більшості країн Європи існують закони, що регулюють ведення колективних переговорів. Ви можете застосувати таке законодавство і скопіювати деякі з важливих статей, щоб допомогти учасникам/учасницям розвинути цю діяльність на повну силу.

Варіації

Іншим прикладом ситуації, пов'язаної з переговорами про права, може бути зустріч у школі для вирішення суперечки з «проблемним» учнем/«проблемною» ученицею. Зустріч може бути між школярем/школяркою і його/її батьками, з одного боку, та завучем/завучкою і класним керівником/класною керівницею – з другого.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Запросіть члена/членкиню профспілки приїхати, щоб виступити з доповіддю. Ви знайдете телефони профспілок у місцевому телефонному довіднику. Взагалі профспілки готові наблизитися до молодих людей, і це може бути гарною можливістю для вас!

Якщо групі подобається обговорення ідей, то їх може зацікавити вправа «Де ви стоїте?» (див. с. 128), у якій люди мають захищати свої думки щодо низки питань про права людини.

Ідеї для вправ

Ознайомтеся з інформацією про права працівників/працівниць у вашій країні. Якщо ви маєте повний робочий день або якщо ви працюєте для отримання кишенькових грошей чи маєте неповний робочий день, роботу для студентів або роботу на літо, ознайомтеся з інформацією щодо своїх прав, наприклад, про більшу оплату в нічний час та у вихідні дні, обізнаність стосовно оподаткування, страхування, необхідності відповідного обладнання тощо, також з'ясуйте питання стосовно здоров'я і техніки безпеки.

Розробляйте проєкт спільно з місцевими профспілками, щоб сприяти профспілковому руху серед молоді.

Додаткова інформація

Міжнародна конфедерація профспілок (МКП) представляє 176 млн працівників/працівниць у 151 країні і території, а також має 301 національну філію. Вона робить щорічне опитування про порушення стосовно прав профспілок з докладними звітами про обмеження, наприклад, вступу до профспілок, право на страйк, колективні переговори і захист працівників у країнах по всьому світі, у тому числі багатьох в Європі. Див. сайт: www.ituc-csi.org.

23 березня 2010 року Міжнародна конфедерація профспілок почала кампанію щодо залучення роботи глобальних профспілок для поповнення та організації молоді. Нова молодіжна кампанія використовує ряд різних інструментів, у тому числі відео, соціальні мережі, плакати та вебсайти, а також спеціальне керівництво кампанією.

Більш детальна інформація про молодь та членство в профспілці в розділі 5, в основній інформації розділу про роботу на с. 455.

Примітка.

Ця вправа була розроблена у співпраці зі профспілкою ГМО у Великобританії, європейською профспілкою коледжу (ETUCO) та Асоціацією європейського навчання працівників щодо впливу нових технологій (AFETT).

Матеріал для розповсюдження

Роздатковий матеріал 1: «Ситуація 1»

Ця сцена – це зустріч представників/представниць роботодавців/роботодавиць та працівників/працівниць і профспілки (ПС), які зайшли в глухий кут у спробі дійти згоди щодо питання заробітної плати. Завод працює 24 години на добу, 365 днів на рік.

У цілому він має 1000 одиниць робочої сили – від виробництва до управління. Усі працівники є членами/членкинями профспілки.

У цей час компанія має фінансові та економічні труднощі, але насправді не є на межі банкрутства. Прибутки залишилися високими, але минулого року вони скоротилися, зважаючи на загальне скорочення в цьому секторі, який зіткнувся із кризою. За останні три роки заробітна плата знизилася на 3 % і чисельність персоналу скоротилася на 10 %.

Працівники вимагають підвищення заробітної плати у зв'язку з її підвищенням в інших галузях промисловості.

Керівництво зазначило, що для будь-якого підвищення заробітної плати буде необхідне скорочення персоналу. Його пропозиції:

- 4 % підвищення заробітної плати з урахуванням звичайної заробітної ставки за 12 місяців за договорами фізичних осіб (інфляція в цей час становить 2 % річних);
- оплата на основі відпрацьованих годин за рік, а не за щоденні або щотижневі години, а також скасування понаднормових робіт;
- скорочення числа працівників/працівниць (10 % персоналу – в основному тих, хто працює неповний робочий день, займає тимчасові посади, і стажерів/стажерок – слідує правилу «останнім прийшов, першим пішов») і добровільні звільнення.

Пропозиції керівництва були відхилені Генеральною асамблеєю робітників, через їх побоювання опинитися в набагато гіршому становищі (на цей момент 40 % працівників отримують значну частину своєї заробітної плати і вчасно). Профспілки і працівники/працівниці зробили зустрічні пропозиції керівництву:

- збільшення на 9 % заробітної плати протягом двох років;
- понаднормові і премії завжди залишатимуться без змін;
- поточна чисельність персоналу зберігається, і будь-який співробітник, який змушений, зважаючи на надмірність чисельності, пройти перепідготовку, проходить її за рахунок компанії.
- якщо вимоги не будуть виконані, відбудеться страйк.

Зустрічна пропозиція була відхилена керівництвом, яке стверджувало, що пропозиції працівників/працівниць та профспілки не вирішать проблем, з якими стикається компанія.

Переговори тривають вже протягом двох місяців.

Це політика компанії: якщо угода не може бути досягнута протягом двох місяців, тоді слід скликати спеціальне засідання за участю всіх зацікавлених сторін. Саме ця зустріч і є основою симуляції. Обидві сторони зобов'язані прийти з новою пропозицією, яка є реальною основою для підписання взаємоприйнятної угоди.

У цілому має бути п'ять осіб за столом переговорів: два представники/представниці від керівництва, голова зборів (призначається роботодавцями/роботодавицями) і два представники/дві представниці профспілки. Через те що це позачергові загальні збори, усі співробітники/співробітниці можуть бути присутніми.

Роздатковий матеріал 2. Короткий словник деяких термінів праці

Колективні переговори	Це процес переговорів, у яких представники/представниці роботодавців/роботодавиць та працівників/працівниць спільно прагнуть дійти згоди і вирішити питання, такі як заробітна плата й умови роботи.
Локаут	Це один із найрадикальніших засобів використання влади роботодавцем. Роботодавець/роботодавиця відмовляється дозволяти співробітникам/співробітницям виходити на їх місця роботи, тобто він/вона буквально змушує їх прийняти вимоги керівництва.
Скорочення штату	Працівники/ працівниці стають непотрібними і їх звільняють, тому що роботодавець/роботодавиця приймає рішення про закриття бізнесу. Співробітники/співробітниці можуть мати право на вихідну допомогу як компенсацію.
Вихідна допомога	Якщо постійний працівник/постійна працівниця несправедливо звільнений/звільнена або скорочений/скорочена у зв'язку з реструктуризацією компанії, то він/вона має право на отримання компенсації, яка називається вихідною допомогою. Величина вихідної допомоги часто базується на тій заробітній платі, яку працівник/працівниця отримував, наприклад, заробітна плата одного тижня за кожний рік роботи.
Страйк	Право на страйк є одним з основних соціальних прав людини, яке розглядається як необхідний елемент для успішного ведення колективних переговорів і як інструмент для пом'якшення нерівності у притаманних роботодавцю/роботодавиці і працівникам/працівницям відносинах. Страйк – відмова від роботи або обструкція роботі співробітниками/співробітницями. Робітники/робітниці не можуть просто піти на страйк, коли вони відчують це! Деякі умови мають бути виконані, які зазвичай встановлюються законодавством і відрізняються залежно від країни.
Профспілка	Профспілка є асоціацією, яка існує, щоб захищати інтереси трудящих, у тому числі щодо заробітної плати та умов праці. Профспілка в цілому представляє робітників/робітниць у переговорах з роботодавцями. У багатьох країнах профспілки організовані в конфедерації.

Перша шпальта

Найбільша загроза для свободи – це відсутність критики.

Воле Соінка

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Засоби масової інформації • Глобалізація • Навколишнє середовище
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	10–24 особи (малі групи: 4–8 осіб)
Час виконання	180 хвилин
Опис	<p>Це симуляція роботи групи журналістів/журналісток, які працюють над підготовкою першої полоси своєї газети. Учасники/учасниці працюють у малих групах та досліджують питання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Фейковість новин, стереотипи й об'єктивність ЗМІ • Значення засобів масової інформації у захисті прав людини
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Свобода думки, переконань та вираження • Свобода від втручання в особисте і сімейне життя, право на таємницю листування • Право на участь у культурному житті суспільства
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розширити обізнаність щодо засобів масової інформації та їх підходу до питання прав людини • Розвинути навички спілкування і співпраці • Розвинути почуття відповідальності і прагнення до соціальних змін
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Велика кімната з площею, достатньою для проведення роботи у двох або трьох малих робочих групах чи для спільних засідань • 40–45 фотокарток з газет чи журналів • Папір та ручки для нотаток • Великі аркуші паперу (формат А3) або папір для фліпчарту і маркери • Ножиці і клей на кожному малу групу • Таблиці з робочою поверхнею великого розміру, щоб можна було розмістити всі документи робочої групи
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Виберіть 40–45 фото або картинок із журналів або місцевих газет. Зробіть три однакових набори цих фото, по одному набору для кожної малої робочої групи. Отже, ви маєте або купити три примірники кожної газети, з якої ви вибрали фото, або зробити копії на копіювальному апараті • Розмістіть один набір фото на дошці

Інструкції

1. Розпочніть вправу. Поясніть, що це симуляція вечора в редакції газети, у якій група журналістів/журналісток працює над першою полосою своєї газети. Хоча це місцева газета, що друкується для суспільства, кожне видання інформує читачів/читачок про поточні глобальні проблеми, включаючи права людини.
2. Покажіть приклад першої полоси газети, вкажіть її особливості і продемонструйте приклад типової першої сторінки.

Засоби масової інформації

Глобалізація

Навколишнє середовище

Рівень 3

10–24 особи
(малі групи:
4–8 осіб)

180 хвилин

3. Покажіть учасникам/учасницям фото. Попросіть їх ходити навколо столу тихо і не робити ніяких коментарів на цьому етапі. Поясніть, що це картинки, з якими вони працюватимуть, їх можна використовувати й інтерпретувати на свій розсуд.
4. Тепер розділіть учасників/учасниць на три робочі групи по 6–8 осіб. Кожна група може уявити собі, що це редакційна група, яка працює в іншій газеті. Завдання учасників/учасниць полягає в тому, щоб розробити і надрукувати видання з цією першою шпальтою завтра вранці.
5. Попросіть кожну групу вибрати назву для своєї газети.
6. Тепер запросіть колектив редакції до роботи. Роздайте папір і олівці, клей і ножиці для кожної групи, але ще не роздавайте фотокартки.
7. Дійте згідно із вказівками. У них вказано розробити дизайн головної сторінки своєї газети.
8. В учасників/учасниць є одна година на те, щоб вибрати чотири або п'ять новин, які вони хочуть представити. Вони мають продемонструвати значення, яке має перша шпальта, а не дати повний виклад історії з підбором картинок і написанням заголовку. Вони не мають писати саму статтю, вони можуть просто вказати її позицію на сторінці.
9. Запропонуйте їм розпочати з обговорення теми або питання, які вони хочуть включити у свої доповіді. Скажіть їм, що через 10 хвилин вони отримають фотографії.
10. Після того як групи попрацювали над цим близько 10 хвилин, роздайте набори фото, один набір на групу. Дайте їм 50 хвилин, щоб завершити свою роботу.
11. Коли команди закінчили роботу, скажіть їм, що вони мають дати свою роботу на загальний розгляд. Потім переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з аналізу самої справи, а потім перейдіть до обговорення засобів масової інформації та прав і обов'язків людини.

- Яким способом групи організували роботу? Вони працювали, як єдине ціле, розділилися і працювали індивідуально, у парах або втрійох над різними статтями? Як вони приймали рішення щодо того, як необхідно організувати роботу і над якими статтями працювати? Чи був лідер, або ж вони приймали рішення разом? Чи всі відчували, що можуть брати участь і зробити свій внесок?
- Яким чином люди обирають теми або питання, над якими вони працюватимуть? Що було обговорене спочатку: тема або картинка? Тобто, чи вони спочатку визначили проблему, а вже потім знайшли відповідну картинку, щоб включити її до статті, або вони були настільки натхненні певною картинкою, що потім написали статтю про неї?
- Які теми чи проблеми були представлені? Як вони ставляться до прав людини? Чи були такі питання, які хтось хотів би використати, але вони були випущені? Чому вони випустили ці питання?
- Що спільного було між різними першими шпальтами у різних роботах груп? Чи використовувалися однакові теми або фото?
- Чи був випадок, коли групи використовували однакові картини, але з різною метою?
- Як люди стежать за новинами? Через газети, телебачення, радіо чи інтернет? Чому вони стежать або не стежать за новинами?
- Під час цієї справи учасники/учасниці намагалися зобразити традиційну титульну сторінку або ж створювали щось нове? Який найефективніший спосіб привернути увагу читачів/читачок?
- Новини з якої галузі домінують у засобах масової інформації в реальному житті?
- Чи в новинах достатньо висвітлене питання прав людини?
- Як часто новини представлені у вигляді розповідей стосовно прав людини?
- Одним з основних моментів обговорення засобів масової інформації є її «об'єктивність». Чи учасники/учасниці вважають, що можна представити новини об'єктивно? Чи це можливо? Чи це бажано?
- Які права людини або порушення прав людини описані в різних розповідях?

КЛЮЧОВА ДАТА

3 травня
Всесвітній день
свободи преси

- Чи вони намагалися пов'язати причини і наслідки, північ і південь, розвиток і середовище, багатих і бідних тощо у своїх доповідях? Як ці питання представлені в реальних ЗМІ?
- Які враження справляє на учасників/учасниць молодь з інших частин світу? З бідних країн? З розвинутих країн?
- Чи існують важливі теми або проблеми, які не зображені за допомогою набору картинок?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

При виборі зображення для використання в цій вправі переконайтеся, що у вас є великий вибір зображень і що ви уникаєте стереотипів. У реальних новинах часто сповіщається про вбивства, війни та інші лиха, рідше вони містять позитивні повідомлення. (Існує більше новин про події, що відбуваються в Африці, крім війни і голоду!) Оберіть такі картинки для учасників/учасниць, щоб вони мали змогу вибрати з них як позитивні, так і негативні новини. Краще використовувати різні зображення, що представляють різноманітну інформацію, яка є цікавою для різних прошарків людей, залежно від їх віку, статі, раси, культурної групи, географічного положення і т. д. Також слід урахувати інтереси молодих людей і додати зображення, які пов'язані з гарячими останніми новинами і відомими особистостями. З переліку, вказаного нижче, можна взяти деякі ідеї.

Ведуча телевізійних новин – жінка	Дії Грінгіс	Графіті	Партизани
Земна куля	Шлейф диму від промислових заводів	Антирасистський концерт	Два загиблих солдатів
Знімальна група в країнах третього світу	Реклама: Batida	Парламент	Ферми не зброя
Хлопчик, який чистить взуття, рекламує Philips	Візки, наповнені кавою	Наркотики	Гора мішків із зерном
Діти, які кидають каміння	Реклама: кока-кола	Відомий політик, наприклад, Президент США	Продаж продуктів, вироблених у країнах третього світу
Жінки, які роблять греблю	Торгівля на пляжі	Мандела	Жіночий конгрес
Позитивні моменти безробіття	Ринок у країнах третього світу	Світові лідери зустрінуться на КС-15	Планування сім'ї
Африканські шахтарі	Самотня жінка	Табір біженців	Запобігання ВІЛ/СНІДу
Бройлерні кури	Бідні райони в Брюсселі	Біженці в посольстві	Натовп людей
Чому немовлята помирають від голоду, якщо є достатньо їжі?	Бідні райони в країнах третього світу	Ерік Кантона	Громадський транспорт
Пестициди	Переповнений смітник	Діти в притулку	Трибунал з військових злочинів
Рекламування фастфуду	Сортування банок	Футболіст	Автомобільна виставка
Вирубки дерев у тропічних лісах	Холодильники на звалищі	Організація Amnesty International	Пробка на дорозі
Сухий ґрунт	Чорний хлопчик з гітарою	Демонстрація на Філіппінах	Акції велосипедистів
Діти, які грають у воді	Nintendo	Американські війська в Афганістані	Молодь з мікрофоном
Зрошення	Рок-зірка	Сомалійські пірати у військових діях	Зліт шатла
Мийка автомобіля	Безпритульні діти	Марокканська дівчина	Затоплення тихоокеанських островів
Керосин	Багатокультурна вечірка	F16 з бомбами	

При проведенні цієї вправи необхідно вказати типові риси для розміщення першої шпальти: назва, що легко запам'ятовується, щоб привернути увагу читача; підзаголовок з вступним словом від автора (наприклад, нашого кореспондента Мохаммада Шмідта). Далі йде короткий вступ про те, що це за розповідь, після нього слідує текст. Обговоріть, як використовуються фото, щоб доповнити цю розповідь або привернути увагу читача/читачки. Укажіть також на те, чого фото не показують! Обговоріть, яким чином їх було виділено, щоб привернути погляд глядача/глядачки до того, що фотограф/фотографиня або редактор/редакторка хотів/хотіла показати. Також укажіть на те, яким чином написана назва статті. Було б краще продемонструвати це на прикладі роботи, написаної іноземною мовою; це дозволить відволікти увагу від змісту і зосередитися натомість на впливі, який має значення.

Заохочуйте групи до того, щоб проявляти творчий підхід у своїх ідеях, а також до того, яким чином групи їх представляють. Вони можуть писати, виділяти картинки і малювати карикатури. Їх роботи можуть бути серйозного характеру, з почуттям гумору або іронічними. Залежно від групи, ви маєте вирішити, скільки інформації вам необхідно дати групі про це, або ж просто спостерігати за групою і подивитися, що вони вигадали.

Варіації

Інший спосіб провести цю вправу – це представити радіо- або телевізійну програму новин. Якщо ви вирішили працювати над телевізійною програмою, то рекомендується спрямувати зображення з комп'ютера або проєктора на екран у затемненій кімнаті, щоб дати відчуття, ніби ви дивитесь телевизор. Інший варіант – представити вебсторінку або блог.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Обговоріть аспекти прав, які група обрала для представлення своїх новин. Наприклад, як вони виконуються у вашій країні?

Учасники/учасниці можуть зв'язатися з місцевою газетою, радіо або телебаченням, щоб поспілкуватися з журналістами про те, як вони працюють, а також обговорити те, наскільки об'єктивно та глобально питання і проблеми прав людини представлені у пресі.

Якщо група зацікавлена у способах, за допомогою яких картинки ефективно або неефективно використовуються в засобах масової інформації, учасники можуть перейти до вправи «Частина картинки» і «Виділення», що описані у розділі «Інші способи гри з картинками» наприкінці вправи «Гра з картинками», с. 124. Якщо групі сподобалися вправи, спрямовані на розвиток швидкого мислення, учасники/учасниці могли б перейти до вправи «Хвилиночку!», що описана на с. 303, у якій ідеться про зв'язок між спортом і правами людини.

Як варіант, якщо група хоче відпочити і послухати музику і, в той же час дізнатися про інші народи, культури, музику і мови, перейдіть до вправи «Голуба Кнісна», що входить до навчальної збірки «Усі різні – усі рівні».

Ідеї для вправ

Багато місцевих радіостанцій мають змогу транслювати свої передачі для громадських груп. Попрацюйте над груповим проєктом, що спрямований на дослідження і представлення радіоопередачі про питання, які є важливими для них, наприклад, під заголовком: «Думай глобально, дій локально».

Перегляньте вебсторінку: www.newtimes.dk, щоб побачити приклад того, як безпритульні в Данії використовують засоби масової інформації. Можливо, ви захочете допомогти безпритульним (або іншій групі меншин) у вашій країні зробити щось подібне.

Використовуйте місцеві засоби масової інформації (радіо, газети), а також глобальні, включаючи такі соціальні мережі, як Hi5, Facebook, Twitter та блоги, щоб розмістити в них свої повідомлення.

Додаткова інформація

Зверність увагу на деякі з питань, порушених у ході цієї вправи.

• Засоби масової інформації

1. Молодь, а також дорослі постійно отримують найрізноманітнішу інформацію через різні види засобів масової інформації. Деякі люди розуміють це, а інші – ні. Ми можемо запитати у себе: що нам робити із цією інформацією? Чи означає це, що ми всі більше проінформовані, чи це не обов'язково так?

2. Засоби масової інформації представляють все більше комерційних і спрощених повідомлень; стереотипи і сенсаційність є загрозливими. Чи стало ще важче знайти нормальні новини?
3. Стало важко знайти якісні новини, особливо якщо мова йде про проблеми нерівності, зокрема, у країнах, що розвиваються. Новини про Схід часто розглядаються лише через призму думок Заходу. Це дуже часто призводить до подання лише негативних новин. Однобічність і негатив стали нормою. Ви згодні?
4. Переважне використання інтернету призвело до зниження зацікавлення у виданнях журналістики. Ніл Генрі, колишній кореспондент видання «Washington Post», нині професор журналістики в Університеті Каліфорнії у Берклі, каже: «Я бачу світ, в якому прагнення до істини на захист громадських інтересів, як культурна цінність нашого суспільства, знижується на тлі цього технологічного сум'яття; світ, в якому професійна журналістика, яка практикується відповідно до широко визнаних етичних цінностей, стала менш поширеною в наших новинах та інформаційних системах, оскільки ми входимо до мережі, лише щоб подивитися останні "нові" повідомлення. Тим часом я не можу нічим зарадити, крім тільки застерегти вас, що у майбутньому помітно не вистачатиме кваліфікованих журналістів/журналісток, оскільки при пошуку новин ви наштовхнетеся не на справжні новини, а на останні уїдливі тиради недосвідчених блогерів, які викривляють новини і спритно поширюють їх під видом робіт журналістів/журналісток на вимогу рекламодавців/рекламодавиць, які бажають лише заробити гроші».
5. Блогери/блогерки і новини з інтернет-сайтів дозволяють нам краще зрозуміти, що відбувається навколо нас у світі. Матеріал джерела дуже важливий; розгляньте безпосередність і вплив блогів, знайдіть особисті відео і пости на сайтах соціальних мереж про землетрус, інші стихійні лиха і воєнні дії.
6. Інтернет дозволяє людям в усьому світі мати доступ до новин та інформації з різних джерел у кожній країні. Тому набагато складніше контролювати цензуру.
7. Чи є об'єктивність новин можливою і бажаною? Чи можна уникнути нашого власного етноцентризму? І чи можна врівноважити джерела новин і розглядати ситуацію з різних сторін для уникнення інформаційної упередженості? Наприклад, незважаючи на отримані узгоджені твердження Міжурядової групи експертів з питань змін клімату (МГЕЗК) про те, що діяльність людини помітно впливає на глобальний клімат, а глобальне потепління являє собою серйозну проблему, яку необхідно вирішувати негайно, новини зі слів різних осіб дозволили малій групі скептиків/скептичок, що займається питанням глобального потепління, значно змінити свої погляди.

• Проблеми щодо прав людини

Засоби масової інформації мають дуже велике значення у підвищенні обізнаності громадськості про права людини. Але ми маємо знати, яким способом представлені ці питання і мотиви. Кожен повинен критично ставитися до тієї інформації, що нам надається або не надається, а також до того, яким чином представлена ця інформація і факти. Наприклад, під час війни бійці/бійчині можуть бути описані або як борці за свободу, або як терористи в різних документах, залежно від різних політичних поглядів. Люди інших культур можуть бути представлені необ'єктивно. Наприклад, ескімоси/ескімоски можуть бути представлені як екзотичні витривалі люди, які борються за збереження свого традиційного способу життя в іглу, але коли справа доходить до обговорення китобійні, вони описуються, як вбивці.

• Зобов'язання

На деяких картинках, які були використані під час цієї вправи, мають відобразитися можливості для людей, особливо для молоді, отримати роботу і гідно виконувати свої обов'язки. Як вчителі/вчительки, працівники/працівниці з питань молоді і т. д., ми хочемо заохочувати молодь до кращого виконання своїх обов'язків. Ми задаємося питанням, якими способами краще заохочувати молодь до роботи та чи існуючі можливості дійсно привабливі для молоді. Ми можемо отримати деякі відповіді зі слайдів, які обрала молодь.

Примітка.

Ця вправа була розроблена на основі «Фабрики новин», яку написав Роб Адріансен і команда Грінвіч для фламандської платформи розвитку НУО голландською мовою. Пізніше Нелі Хіерс переклав її англійською мовою та адаптував на запит EFIL, Європейської федерації міжкультурного навчання.

Релігія
та віра

Глобалізація

Освіта

Рівень 2

Будь-яка
(малі групи:
5–6 осіб)

90 хвилин

Планується оновлення

Те, що ми вважали неможливим, тепер, в іншу епоху, зовсім можливе.

Констанс Бейкер Мотлі¹

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Релігія і віра • Глобалізація • Освіта
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 5–6 осіб)
Час виконання	90 хвилин
Опис	У цій вправі учасники/учасниці обговорюють, як зароджуються і розвиваються вірування, як і чому вони змінюються з часом
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Свобода думки, совісті та релігії • Свобода переконань та самовираження • Право на вільну участь у культурному житті суспільства
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розвивати розуміння соціальної конструкції вірувань • Розвивати критичне мислення і дискусійні вміння • Виховувати відкритість і допитливість
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Стверджувальні картки, один набір на маленьку групу • Великий шматок паперу і ручки для кожної групи
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Скопіюйте роздаткові матеріали, додайте більше тверджень або видаліть, якщо необхідно, і розріжте на картки. Зробіть один набір карток на маленьку групу

Інструкції

1. Поясніть, що це завдання про те, як вірування змінюються з часом. Перші учасники/учасниці обговорюють вірування, які мали минулі покоління, але які зараз уже застарілі, і потім вони обговорюють свої вірування, які їх діти і онуки будуть вважати застарілими.
2. Проведіть мозковий штурм, стосовно їх розуміння слова «віра».
3. Тепер попросіть учасників/учасниць розбитися на малі групи по 5–6 осіб.
4. Кожна група має обрати свого спікера для підбивання підсумків на великому шматку паперу і коментування на засіданні.
5. Попросіть групи продивитися твердження і вибрати з них п'ять таких, що змінилися з часу їх дідусів і з якими вони хотіли б попрацювати.
6. По черзі беріть картки й обговорюйте вірування, які були притаманні їх дідусям щодо тверджень. Звідки вони походять? Як вони підкріплювалися? У ретроспективі: чи були вони мудрими? Чому так або чому ні?
7. Потім спробуйте уявити, яким би було життя за часів ваших дітей і онуків і обговоріть, які б вони були. Яким би чином їх вірування відрізнялися від ваших щодо обраних тверджень? Чому б вони відрізнялися?
8. Поверніть групи до пленарного засідання і попросіть кожну групу стисло доповісти щодо своїх висновків.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з короткого перегляду завдання, а потім перейдіть до обговорення труднощів життя в глобалізованому світі, де вірування і цінності змінюються.

- Чи виникли значні розбіжності в групі?
- Як порівняти коментарі різних груп?

¹ Констанс Бейкер Мотлі, що сказала: «Те, що ми вважали неможливим, тепер, в іншу епоху, зовсім можливе» була в 1966 році, першою чорношкірою жінкою в США, яка стала федеральною суддинею.

- Звідки беруться наші вірування? Чи можна узагальнити, як було в минулому і чим буде відрізнятися майбутнє?
- Чому змінюються вірування?
- Чи є незмінні вірування? Якщо так, які і чому? Якщо ні, чому вірування змінюються?
- Які переваги в спільному дотриманні вірувань?
- Як обмежують нас наші вірування?
- Що б змусило вас змінити ваші вірування?
- Чи легко змінювати вірування? Які вірування змінити важче, а які – легше? Чому?
- Як люди можуть захистити себе від пропаганди і хибних заяв, наприклад, зворотів політиків, сумнівів кліматичних скептиків або прийомів, націлених на одержання ваших грошей фіктивними організаціями?
- Надайте приклади обмежування прав свободи думки і самовираження. Хто має вирішувати, якими мають бути ці обмеження?
- Чи можете ви навести приклади порушення свободи думки, совісті і релігії у вашій громаді, країні, Європі і в ширшому світі?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Хоча учасники/учасниці працюють у маленьких групах, деякі можуть соромитися виражати свої думки стосовно певних питань. Щоб уникнути цього, потрібно так організувати роботу в маленькій групі, щоб друзі або люди, яким зручно один з одним працювали разом. Також можна для початку обговорювати менш «загрозливі» теми, а потім, зі зростанням впевненості, представляти до обговорення більш спірні питання.

Процес побудови світу, де права людини вшановуються як норма, так чи інакше означає піддавати сумніву вірування більшості людей. Таким чином, мета цієї вправи – підвести учасників/учасниць до думки, що вірування людей є лише творінням і продуктом суспільства й епохи, у яку вони живуть. Сподіваймося, що в кінці завдання учасники/учасниці будуть більш обізнані, чому вірування такі закоренілі і важко піддаються об'єктивному перегляду. Вони оцінять, що для того, щоб змінити шкідливі або застарілі вірування, потрібні освіта, представлення чітких фактів і добре вміння критично мислити.

Слово «віра» часто використовується з релігією, наприклад, коли люди говорять про їх «віру в Бога». Однак це вузьке розуміння, а вам потрібно впевнитися в тому, що учасники/учасниці чітко розуміють значення слова. Віра – це припустима правда. Однак все це віра. Ми створюємо вірування, щоб обґрунтувати наше розуміння навколишнього світу і таким чином, одного разу створивши це вірування, ми будемо дотримуватись його завжди. Існує безліч інформації стосовно того, що таке вірування, яким чином вони утворюються і як діють, на сайті: <http://changingminds.org>.

Варіації

Представте деякі з цих ідей групі в цілому, використовуючи техніку «Висловлювання» с. 63. У такому випадку учасникам/учасницям не потрібно щось говорити; вони можуть слухати думки інших людей, що допоможе їм краще зрозуміти ці питання.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Залежно від ходу дискусії ви могли б продовжувати дослідження вірувань щодо особистих стосунків у вправі «Поговоримо про секс!» (с. 259) або «Віруючі» (с. 107).

Можливо, вам захочеться продовжити говорити про право на свободу релігії та віросповідання у вправі «Мечеть у Сліпівілі», яка досліджує диспут щодо будівництва нової мечеті на традиційно християнській території шляхом симуляції зборів місцевої ради.

КЛЮЧОВА ДАТА

5 жовтня
Всесвітній день
учителя

«Зворот» – це спосіб представлення інформації або ситуації таким особливим чином, щоб змусити вас і ваші думки виглядати привабливими (із Оксфордського словника).

Ідеї для вправ

Разом з друзями/подругами або однокласниками/однокласницями оберіть стереотип, що може створювати упередження або дискримінувати людей у вашій місцевості, наприклад, стереотипи щодо гомосексуальності, використання контрацептивів, абортів, стосунки або ролі дівчини/хлопця. Запросіть неурядові організації або інші установи для розмови на цю тему, щоб ви мали більше розуміння цього питання. Потім визначте, що ви хочете зробити.

Ви можете також скласти і поставити п'єсу на обрану тему і виступити перед місцевою громадою. Запам'ятайте, що набагато легше зібрати аудиторію, якщо дата вистави збігається з одним з міжнародних або європейських пам'ятних днів.

Якщо вам зручно виконувати подібні завдання, пристосуйте цю вправу для використання під час неформальних моментів спілкування з друзями, сім'єю і колегами. Поцікавтеся їхньою думкою/переконаннями щодо деяких питань. Однак обережно, оскільки для певних людей окремі питання можуть бути дуже болісними.

Додаткова інформація

Віра – це визнання, що свідчення, ствердження або ідеї – правдиві. Люди можуть визнавати, що вірять у те, що щось правильно, з деяких причин: тому що вони бачили/були свідками або зважаючи на особистий досвід, тому що є переконливі докази для віри або тому, що вони мають переконання.

Переконання – це упевнена віра в правдивість або надійність особи, ідеї або речі. Віра – це визнання чогось правдивим, тому що влада вважає це так. Переконання може мати дуже специфічне значення в деяких релігійних контекстах.

Розуміння походження вірувань – важливий крок у сприянні культурі прав людини. Психологи, які вивчають зародження вірувань і відносини між віруваннями та діями, виявили, що вірування зароджуються такими шляхами.

- Ми схильні засвоювати вірування оточуючих в нашому дитинстві. Альберта Ейнштейна часто цитують щодо його думки стосовно здорового глузду як суміші упереджень, набутих до 18 років. Політичні вірування значно залежать від спільних політичних вірувань громади, у якій ми живемо. Більшість людей сповідують релігію, яку засвоїли в дитинстві.
- Люди можуть приймати вірування харизматичних лідерів/лідерок, навіть якщо вони суперечать усім попереднім віруванням і спричиняють дії, які, безперечно, не на їх користь. У таких випадках раціоналісти/раціоналістки намагаються узгодити свою безпосередню реальність із вірою і суперечками, цей стан відомий як когнітивний дисонанс.
- Повторення формулює вірування, як у випадку з асоціаціями вірувань, наприклад, з образами щодо сексу, кохання і іншими сильними позитивними емоціями. Це головний напрям реклами.
- Фізична травма, особливо голови, може радикально змінити вірування людини.

Однак навіть освічені люди, добре усвідомлюючи процес зародження вірування, все ж таки сильно чіпляються за свої вірування і діють відповідно до них, навіть шкодячи своїм власним інтересам.

На святкуванні міжнародного Дня вчителя 2010 Прабхакара Шишила із Сулія Неру Меморіал Колледжа, сказав, що «вчителям слід прищеплювати студентам раціональне мислення». Ви згодні?

Матеріал для розповсюдження

Віра в те, що земля плоска	Віра в те, що смертний вирок виправданий	Віра в те, що секс до шлюбу – гріх	Віра в те, що люди можуть позбавитися хвороб, які передаються статевим шляхом, вступивши в статевий контакт з незайманою
Віра в те, що це честь – померти за свого короля/свою королеву, країну або релігію	Віра в те, що паління не таке шкідливе для здоров'я	Віра щодо вживання наркотиків та спиртного	Віра в те, що раси відрізняються за кольором шкіри, типом обличчя, формою черепа, профілем, розміром, будовою і кольором волосся
Віра щодо виховання і дисципліни дітей	Віра в те, що різні раси мають різні моральні цінності і розумові здібності	Віра в те, що розумові хвороби ганебні	Віра щодо чоловічих і жіночих ролей у сім'ї
Віра щодо вживання м'яса	Віра щодо поваги до поліції і іншої влади	Віра в те, що цунамі і торнадо – це Божа кара за гріхи людства	Віра щодо абортів і сурогатного материнства
Віра щодо контрацепції і її використання	Віра щодо ставлення до злочинців: ув'язнення або реабілітація	Віра щодо порнографії та проституції	Віра щодо одностатевих шлюбів
Віра щодо сприяння самогубству смертельно хворих пацієнтів	Віра в те, що рожевий колір для маленьких дівчат, а блакитний – для хлопчиків	Віра щодо чоловічих і жіночих здібностей виконувати ту ж саму роботу	Віра, що дівчатам і хлопчикам слід грати в різні ігри
Віра про позашлюбні стосунки	Віра щодо татуювання і пірсінгу	Віра про дітей поза шлюбом	Віра щодо паплюження
Віра про відсутність релігії	Віра про нудистів або напівоголених	Віра щодо мастурбації / сексуальності	Віра про розлучення / про самотнього батька/одинокую матір

Громадянство
та участьНавколишнє
середовище

Праця

Рівень 4

4–10 осіб

90 хвилин

Повість про два міста

Цивілізація – це спосіб існування з однаковою повагою стосовно всіх людей.

Корасон Акіно

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Громадянство та участь • Навколишнє середовище • Робота
Рівень складності	Рівень 4
Чисельність групи	4–10 осіб
Час виконання	90 хвилин
Опис	<p>Це гра за столом, у якій гравці/гравчині голосують за тип міста, у якому вони хотіли б проживати, а також за розваги, які будуть приносити їм задоволення. Питання, які розглядаються, включають:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Соціальну згуртованість • Причетність до сплати податків • Цінність місцевої демократії
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на соціальну захищеність • Право на приватну власність • Право на нормальні стандарти життя
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Зрозуміти важливість соціального забезпечення в житті суспільства • Розвинути спілкування та навички спільної роботи • Стимулювати цінності солідарності і відповідальності перед суспільством
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Один примірник настільної гри • Картки розміром А3 або папір (необов'язково, але бажано) • Гральні кісточки (1 шт.) • Скріпки для паперу двох кольорів (червоні та блакитні). Скріпок має бути порівно кожного кольору. Однієї скріпки досить для кожного гравця/кожної гравчині • Ножичі • Клейкі стіки або «Blu-tac» • Чотири комплекти змінних карток • Два конверти • Гроші (по 6000 Ems на кожного гравця) • Дві копії списку завдань місцевого банкіра/місцевої банкірки • Одна копія списку завдань банкіра/банкірки гри • Папір та ручки • Таймер • Проектор для демонстрації правил (необов'язково)
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Прочитайте інструкції, щоб ознайомитися з настільною грою, змінними картками та правилами. • Візьміть два комплекти змінних карток і розріжте їх. Щоб картки не переплутались, покладіть їх у конверт, чітко позначивши – А чи В! (Два інші комплекти будуть використані на розгляді засідання ради міста) • Наклейте копію настільної гри на картки чи картон, щоб вона могла прослужити довго і не зіпсуватися протягом гри • Оберіть трьох людей, які будуть грати роль банкірів/банкірок. Кожне місто потребує по одному банкіру/банкірці, крім того, потрібен один банкір/одна банкірка гри. Дайте для двох банкірів/банкірок міста по копії списку завдань банкіра/банкірки міста, а також для банкіра/банкірки гри – його список завдань. Дайте

КЛЮЧОВА ДАТА

1 жовтня
Всесвітній день
Хабітат

зобов'язання банкірам/банкіркам зробити бейджі, щоб їх було легко розрізнити протягом гри

- Поділіть решту групи на дві підгрупи. Для однієї підгрупи дайте червоні скріпки, для іншої – блакитні
- Скажіть, щоб кожний гравець/кожна гравчиня зробив власний жетон, написавши на маленькому клаптикові паперу своє ім'я, а потім прикріпив до цього жетона скріпку, яка була видана раніше
- Надрукуйте гроші! Скопіюйте гроші зі с. 354 та виріжте їх, утворюючи банкноти. Вам потрібно по 600 Ems на кожного гравця/гравчині/громадянина/громадянки

Інструкції

1. Поясніть, що запропонована діяльність – це настільна гра, та покажіть її. Обведіть рукою площу, яка зображує місто А, а потім зробіть те ж саме з містом В. Зазначте, де два шляхи перетинаються, та покажіть територію, де люди отримують заробітну плату, сплачують податки і отримують «шанс для змін», який означає переїхати та грати в іншому місті.
2. Поясніть, як грати (подивіться на додаткові матеріали нижче). Переконайтеся, що кожен з учасників/кожна з учасниць розуміє правила гри. Вирішіть, коли гра закінчиться.
3. Відрекомендуйте банкірів/банкірок, які зробили для себе індивідуальні бейджі, і тепер гравці/гравчині знатимуть, кому платити податки!
4. Грайте! Коли закінчите грати, переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з розгляду того, як проходила гра, а потім перейдіть до обговорення того, що люди зрозуміли та усвідомили завдяки цій грі.

1. Чи отримали насолоду учасники/учасниці від гри? Що їм сподобалось і що не сподобалось?
2. Чи думали люди на початку гри, що це несправедливо, коли хтось із учасників/учасниць платить вищі податки, а хтось нижчі? Чи відчують вони все ще після гри те ж саме?
3. Як проходили засідання міської ради? Як давалися рішення? Чи все було демократично?
4. Як почуваються люди, які не погодилися з рішеннями міської ради?
5. Хто переїхав з одного міста в інше? Чому вони це зробили?
6. Чи дав хтось на засіданні ради гроші з власної кишені для покращення соціального стану суспільства? Чому вони це зробили?
7. На початку гри соціальні умови були однакові у місті А та В. Якими вони стали в кінці? Чи почали вони відрізнятися? Як саме?
8. Якому місту ви б віддали перевагу, щоб жити там? Чому?
9. Чи варто платити вищі податки для того, щоб мати вищий рівень життя в суспільстві? Чи все ж таки краще отримувати заробітну платню (без сплати податків) і купувати все, що вам потрібно і що ви хочете.
10. Яка була ситуація з повагою у двох містах у кінці гри? Чи створили учасники/учасниці Місто з рівними правами та соціально слухняними жителями в ньому, які завжди готові платити за соціальні потреби? Чи, навпаки, це було Суб'єкт-місто, де жителі мали індивідуальну етику і не мали бажання платити податки за соціальні потреби?
11. По шкалі від 1 до 10 (1 – це буде крайність для Суб'єкт-міста і 10 буде крайність для Міста з рівними правами) оцініть міста. Які були б податки у вашому суспільстві?
12. Подивіться на кожну частину настільної гри по черзі. Які з людських прав піддалися дискримінації?
13. Чи є у вашій країні спільноти чи групи, право яких на рівень життя, необхідний для їхнього здоров'я та благополуччя (стаття 25 Загальної декларації прав людини), порушується? Які та чому?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Гра є цілком легкою для кожного/кожної, хто обізнаний з настільними іграми, але зверніть увагу на пояснення правил гри. Імовірно, гравцям/гравчиням допоможе, якщо ви напишете правила на фліпчарті, чи використаєте транспарант, чи роздасте копії правил гри.

Гра виявиться найефективнішою, якщо в ній буде брати участь максимум 10 осіб, які гратимуть ролі громадян, і потрібно, щоб у кожному місті була рівна кількість громадян/громадянок на початку гри. Якщо ж у вас є 16 учасників/учасниць, ви можете переконати банкірів/банкірок працювати парами. Якщо ж ви працюєте з більшою групою, то найкраще буде провести дві гри. У такому випадку, не забудьте, що вам потрібно вдвічі більше робочих матеріалів! Також переконайтеся, що у вас є помічники/помічниці, які допомагатимуть вам із другою грою!

І ще одна гарна порада: перш ніж ви спробуєте зіграти зі своєю групою, зіграйте з друзями та сусідами! Після цього ви будете почуватися більш упевнено при поясненні правил та інструкцій, і тоді гра стане ще приємнішою.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

У вправі «Шлях до країни рівності» на с. 320 ви можете глибше дослідити чинники, які допомагають та перешкоджають у розвитку більш рівноправного суспільства. «Наше майбутнє» на с. 214 – це інша вправа, яка допоможе людям повірити, що вони можуть будувати саме таке майбутнє, яке б вони хотіли мати.

Ідеї для вправ

Дістаньте копію плану розвитку вашого міста та обговоріть його з групою. Дослідіть питання, які стосуються вас, наприклад, яке майбутнє необхідне для молоді на вашій території і розгляньте, як це представлено у плані. Або ж ви можете розглянути інші питання, що стосуються доступу людей з інвалідністю до соціального життя, безпеки на вулицях чи планів із заохочення безпечної їзди на велосипедах. Знайдіть зв'язок з владою за допомогою участі в громадських зустрічах, візьміть участь у створенні блогу вашої місцевості, напишіть у газету чи організуйте громадську пізнавальну зустріч.

Можливо, група захоче дізнатися більше про «загальне фінансування» і надихнутися ініціативами громад у всьому світі. Вони також можуть більше дізнатися про перехідні міста і приєднатися до інших з метою почати місцеву ініціативу, щоб зробити стійкою адаптацію до зміни клімату та необхідність зниження викидів в атмосферу CO₂.

Примітка.

Люди, відповідальні за збір податків та управління коштами міст, були названі «банкіри/банкірки». Насправді банкір/банкірка не виконує цих функцій. Цей термін застосовується тому, що це слово використовується в багатьох популярних настільних іграх, наприклад, монополія. Якщо ви відчуваєте, що термін «банкір/банкірка» не є відповідним, оберіть інший, наприклад, «фінансовий адміністратор».

Додаткова інформація

«Формування бюджету» – це процес демократичної діяльності, який безпосередньо включає місцевих жителів у формування пріоритетів на витрати в громадському бюджеті, наприклад, на захист навколишнього середовища цієї місцевості, на комунальне господарство, на заходи безпеки дорожнього руху чи на усунення місцевих злочинів. Дослідіть «формування бюджету» в пошукових системах, щоб знайти корисні посилання.

Перехідні міста (див. сайт: <http://www.transitionnetwork.org/>) – це мережа людей по всьому світу, які запитують: «Як наше суспільство може відреагувати на виклики чи можливості крайнього росту нафти чи змін клімату?» Вони працюють на суспільному рівні для того, щоб знайти способи зменшення енергопостачання, а також підвищити власну самостійність. Ініціативи дуже розвинуті, навіть включають соціальні сади для вирощування їжі; також бізнес з використання відходів, який шукає, як відходи з однієї галузі використати в іншій галузі; ремонт старих речей і їх подальше використання, без відправлення їх на сміття; розвиток місцевих торгових систем обміну (LETS – www.gmlets.u-net.com).

Рада Європейського кодексу з соціального забезпечення була заснована у 1968 році. Станом на березень 2010 року вона була ратифікована 21 державою-членом. Вона забезпечує широкий спектр соціального захисту, у тому числі й такі гарантії:

- медичне обслуговування, яке включає в себе загальну лікарську допомогу, спеціалізовану допомогу та невідкладну медичну допомогу;
- допомога з безробіття;
- допомога старим людям;
- допомога людям з інвалідністю.

Матеріал для розповсюдження

Кількість гравців/гравчинь

Від 7 до 13. Троє людей виступатимуть у ролі банкірів/банкірок. На початку гри необхідно, щоб у кожному місті була рівна кількість гравців/гравчинь.

Мета гри

Переможцем/переможницею є гравець/гравчиня, у якого/якої буде найбільше грошей у кінці гри.

Як грати

1. Попросіть трьох людей взяти ролі банкірів/банкірок: один банкір/одна банкірка для міста А, другий/друга – для міста В і третій/третя – банкір гри.
2. У половини гравців/гравчинь – червоні жетони, у другої половини – блакитні.
3. На початку гри гравці/гравчині діляться на дві рівні групи. Кожна група має порівну «червоних» та «блакитних» гравців/гравчинь.

Одна група буде подорожувати стежкою навколо міста А, друга група – навколо міста В.

4. Усі гравці/гравчині розпочинають із території «Старт і заробітна плата».
5. Протягом усієї гри гравець/гравчиня може змінити місто лише тоді, коли він/вона зупинився на території «Шанс для змін».
6. Кожен гравець/гравчиня починає з плати згідно з його кольором:
  - блакитні гравці – 500 Ems;
  - червоні гравці – 100 Ems.
7. Киньте гральні кісточки для того щоб вирішити, хто розпочинає гру.
8. По черзі кожен гравець/кожна гравчиня підкидає гральні кісточки та рухається на визначене число кроків уперед стежкою свого міста. Коли гравець/гравчиня потрапляє на визначений сектор, він/вона зачитує вголос вказівки цього сектору та слідує згідно з інструкціями.
9. Зауважте: гравець/гравчиня, який/яка згідно з інструкцією повинен повернутись назад, зупиняється, якщо він/вона дібрався/дібралася до кінцевої точки. Він/вона не виконує вказівок наступного сектору.
10. Якщо потрібно заплатити, а у гравця/гравчині нема грошей, то він/вона залишається у цьому ж таки секторі і стає жебраком.
11. Двоє чи більше гравців/гравчинь можуть перебувати в одному секторі одночасно.

Особливі сектори

Сплата податків

Кожного разу, коли гравець/гравчиня проходить повз сектор сплати податків, він/вона зобов'язаний заплатити. (Гравці/гравчині платять навіть тоді, коли вони просто проходять повз цей сектор, навіть не зупиняючись у ньому). Розмір податку залежить від зарплати гравця/гравчині та міста, в якому він/вона проживає.

Місто А: 40 %, якщо заробітна плата 500 Ems або більше;

10 %, якщо заробітна плата 100 Ems або менше.

Місто В: 10 % незалежно від зарплати.

Зауважте: безробітна особа, яка не отримує допомоги з безробіття, податків не сплачує. Безробітний/безробітна, який/яка отримує таку допомогу, сплачує 10 %, незалежно від міста проживання. Податки сплачуються банкірам/банкіркам відповідного міста. (Гравці/гравчині міста А платять банкіру/банкірці міста А, гравці/гравчині міста В – банкіру/банкірці міста В відповідно).

Заробітна плата

Кожного разу, коли гравець/гравчиня проходить сектор «Старт і заробітна плата» (навіть не зупиняючись у цьому секторі, достатньо лише проходити повз), він/вона отримують свою платню від банкіра/банкірки гри. Якщо ж гравець/гравчиня безробітний/безробітна і якщо у місті є соціальна програма захисту, він/вона отримує матеріальну допомогу від банкіра/банкірки міста.

Шанс для змін

Будь-який гравець/гравчиня, що перебуває в секторі «Шанс для змін», може обрати, змінювати йому місто чи ні (з міста А на місто В чи навпаки). Відповідно до такої зміни йому/їй лише потрібно повідомити про це інших гравців/гравчинь та банкірів/банкірок. Наступного разу гравець/гравчиня, який змінив місто, повинен уже рухатись стежкою свого нового міста.

Гравець/гравчиня, що змінив/змінила місто, отримує таку ж саму заробітну плату, як раніше, але сплата його/її податків вже регулюється новим містом.

Засідання міської ради

Всі гравці, що живуть у місті, відвідують засідання міської ради. Ці засідання є можливістю змінити щось у політиці міста.

Засідання можуть проходити після кожної п'ятої сплати податків. Банкіри/банкірки міста сліdkують за тим, скільки людей пройшло повз сектор сплати податків. Коли кожна п'ята особа проходить цей сектор, він/вона організовує засідання.

Гравці/гравчині самостійно можуть вирішити, хочуть вони проводити засідання чи ні.

Гра припиняється протягом засідання міської ради, також гравці/гравчині іншого міста змушені чекати, поки не закінчиться засідання, перед тим як відновити гру.

Гравці/гравчині мають всього п'ять хвилин для того, щоб вирішити, які є потреби у міста і які необхідні зміни в політиці. Політичні особливості подані на змінних картках, і тому громадяни можуть розглянути копію аркуша зі змінними картками й ознайомитися, які політичні особливості на порядку денному (там вони можуть обрати види політичної діяльності міста).

Щоб змінити політику, гравцям/гравчиням потрібно купувати змінні картки з місцевих податків. Вартість зазначена на кожній картці. Міська рада може щось змінити лише тоді, коли вона може собі це дозволити. Банкіри/банкірки міста сплачують вартість карток банкіру/банкірці гри. Громадяни/громадянки можуть вносити стільки змін, скільки вони бажають, але лише якщо вони можуть це собі дозволити.

Якщо місто перебуває у фінансовій скруті, то воно може продати назад змінні картки банкіру/банкірці гри. Ціна за повернення карток вдвічі менша від початкової вартості.

Багаті люди, якщо вони бажають, можуть зробити внесок у бюджет міста для того, щоб придбати картки.

Банкір/банкірка використовує невелику кількість «Blu-tac», щоб приклеїти змінну картку на настільну гру в узгодженому місці.

Змінні картки

Усього є 17 змінних карток, які відображають політику, яку міська рада може прийняти на засіданнях. Картки купують у банкіра/банкірки гри. Вартість карток указана на кожній з них. Куплену картку приклеює банкір/банкірка міста на настільній грі в тому секторі, де вирішили громадяни/громадянки.

Будь-який сектор може бути змінений. Якщо під час зміни в цьому секторі є гравець/гравчиня, який/яка не погоджується з новими інструкціями, то він/вона може нічого не змінювати. Нова політика набере чинності лише тоді, коли новий гравець/нова гравчиня прийде в цей сектор.

На засіданнях міської ради громадяни вирішують, якою буде місцева політика, і можуть купити одну або більше змінних карток. За всі картки потрібно платити.

Жебраки/жебракчи

Гравець/гравчиня, у якого/якої нема грошей заплатити за податки чи щось інше, залишається у секторі, куди він/вона прибув/прибула і стає жебраком/жебрачкою. Для бездомних у місті існує житло, і тому жебраки/жебракчи можуть там спати, якщо вони бажають, замість того, щоб перебувати в секторі, де вони стали жебраками/жебрачками. Але переміщення не звільняє жебрака/жебрачки від його/її боргів.

Жебраки/жебракчи можуть просити милостиню у кожного гравця/кожної гравчині, який/яка перебуває у тому ж секторі, що й жебрак/жебрачка. Це справа кожного гравця/кожної гравчині: давати жебраку/жебрачці гроші чи ні. Коли ж у жебраків/жебрачок вистачає грошей, щоб заплатити їхні борги, вони чекають своєї черги, щоб заплатити повинності, кинути гральні кісточки та рухатися далі.

Жебраки/жебракчи кидають гральні кісточки кожного разу, коли приходить їхня черга. Для них це шанс.

Якщо на гральних кісточках випало 6, знайдіть 50 Ems у відрі для сміття.

Якщо на гральних кісточках випало 5, зберіть 20 порожніх пляшок від пива та отримайте за них 50 Ems на депозит, якщо ваше місто має центр утилізації!

Якщо випало 4 – наступна особа, яка пройде тут, дасть вам 10 Ems.

Якщо випало 3 – ви застудились і не маєте енергії, і спите до наступної черги.

Якщо випало 2 – ви спите в парку і знайдете 10 Ems прямо під лавкою. Якщо ж парк у місті оновлений, ви знайдете 20 Ems.

Якщо випало 1 – вас пограбували. Наступне пожертвування ви отримаєте від банкіра/банкїрки міста.

Усі виграші жебрак/жебрачка отримує від банкіра/банкїрки міста, у якому живе.

Коли гра закінчується?

Гравці/гравчині вирішують, коли закінчити гру ще перед початком. Вони можуть обрати один із запропонованих варіантів:

- коли перший гравець/перша гравчиня пройде 20 кіл.
- після узгодженого проміжку часу, наприклад, через 45 хвилин.

Зауважте: гра завершиться автоматично, якщо одне з міст оголосить себе банкрутом/банкруткою.

Переможцем/переможницею буде той гравець/гравчиня, у якого наприкінці гри залишиться найбільше грошей.

Змінні картки

Оновлення парку, з басейном і дитячим майданчиком. Вартість: 200 Ems	Прибраний парк. Вартість: 100 Ems	Із дорогами зараз усе гаразд, їх повністю реконструйовано. Поширюється на три сектори. Вартість: 400 Ems	Із дорогами все добре, всі нерівності відремонтовані. Але так буде лише до наступного засідання міської ради	Ви втрачаєте вашу роботу! Фонд із безробіття платить 30 % від вашої заробітної плати. У місцевому бюджеті має бути 1000 Ems
Ви захворіли. Державна лікарня повністю безкоштовна. Потрібно заплатити лише 10 Ems. Вартість: 600 Ems	Ви захворіли. Державна лікарня частково покриє ваші витрати. Заплатіть лише 30 Ems за лікування. Вартість: 400 Ems	Доступ до пляжу вільний! Насолоджуйтесь! Вартість: 100 Ems	Транспортні проблеми полегшено, тому що є велосипедна доріжка. Вартість велосипедної доріжки: 150 Ems	У школі страйк! Вартість збільшення заробітної платні вчителям/вчителькам: 400 Ems
Новий театр і кінотеатр відкрито. Вартість: 400 Ems	Ваш батько пенсіонер, але не отримує пенсії. Установлення пенсійних нарахувань: 400 Ems	Ви хочете читати, і тут, нарешті, є бібліотека! Ціна: 200 Ems	Надворі більше не буде бездомних дітей! Дитячий будинок збудовано. Ціна за дитячий будинок: 200 Ems	Переробна система, яка знижує забрудненість. Поширюється на три сектори. Вартість: 150 Ems
У вас юридична проблема. Отримайте державного адвоката/державну адвокатку. Поширюється на два сектори. Ціна: 200 Ems	Більше не буде надворі бездомних. Притулок відкрито. Вартість: 200 Ems			

Гроші для гри можна знайти на с. 354.

Список завдань банкіра міста

Спочатку у міст немає своїх грошей. Усі доходи утворюються за рахунок податків, що сплачуються гравцями/гравчинями при проходженні відповідних квадратів.

- У своїх облікових листах банкіри/банкірки міста зазначають, скільки гравців/гравчинь пройшло через квадрат «Сплата податків», і після кожного п'ятого скликають засідання міськради.
- Банкіри/банкірки міста збирають податки при проходженні гравцями/гравчинями відповідних квадратів. Гравці/гравчині, які перейшли в інше місто, платять податки згідно із законом міста, у яке перейшли.

Схема оподаткування:

Місто А: 40 % при зарплаті 500 Ems і вище
10 % при зарплаті 100 Ems і менше

Місто Б: 10 % незалежно від зарплати

Безробітний/безробітна, який/яка не отримує матеріальної допомоги, звільняється від податків.

Безробітний/безробітна, який/яка її отримує, платить 10 % від розміру наданої йому допомоги.

3. Інші завдання банкірів/банкірок міста:

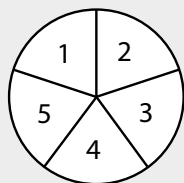
- зберігати гроші в місті;
- оплачувати покупку «змінних карток» у банкіра/банкірки гри;
- приклеювати картки на квадрат гральної дошки, визначений городянами/городянками на засіданні міськради;
- керувати фондом допомоги безробітним у випадку, якщо місто вирішить створити такий фонд;
- виплачувати допомогу з безробіття гравцям/гравчиням, які мають на це право, якщо місто прийняло рішення створити систему соціального забезпечення. При цьому на момент її створення в міському банку має налічуватися не менше 1000 Ems;
- наглядати за місцевими жебраками/жебрачками і стежити за тим, щоб вони не порушували таких правил, коли приходить їх черга кидати кісточки:
  - якщо випало 6 – знайти 50 Ems у контейнері для сміття;
  - якщо випало 5 – зібрати 20 порожніх пляшок з-під пива, здати в пункт прийому склотари — якщо такий є в місті! — та отримати 50 Ems;
  - якщо випало 4 – отримати 10 Ems від першого гравця/гравчині, який/яка перетинає ваш квадрат;
  - якщо випало 3 – напитися та проспати свою наступну чергу;
  - якщо випало 2 – прокинутися в парку та знайти під лавочкою 10 Ems. Якщо місто упорядкувало парк, знахідка становитиме 20 Ems;
  - якщо випало 1 – стати жертвою пограбування. Наступну милостиню або гроші, які вони можуть отримати, кидаючи кісточки наступного разу, доведеться віддати банкіру/банкірці міста.

Примітка. Банкір/банкірка виплачує жебракам/жебрачкам гроші, якщо їм пощастило щось знайти в парку або в сміттєвому баку, і отримує гроші від них у разі пограбування.

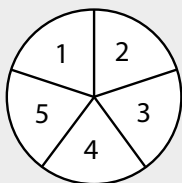
Облік сплати податків

При проходженні гравця/гравчині у вашому місті через квадрат «Сплата податків» приймайте у нього гроші і відзначаєте галочкою у відповідному сегменті круга. Після проходження п'ятого гравця/п'ятої гравчині скликайте перше засідання міськради. Після відновлення гри починайте ставити галочки в другому колі і т. д.

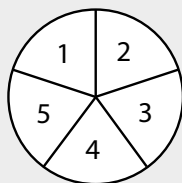
Зустріч 1

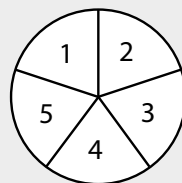
Зустріч 2

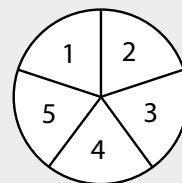
Зустріч 3

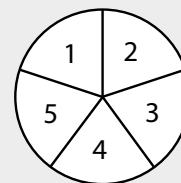
Зустріч 4

Зустріч 5

Зустріч 6

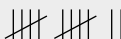

Рольова картка банкіра/банкiрки гри

На початку гри усі гроші знаходяться у банкіра/банкiрки. Він/вона зобов'язаний/зобов'язана:

1. Забезпечити безперешкодний хід гри:
  - розпочати гру;
  - забезпечити дотримання правил;
  - стежити за тривалістю засідань міськрад, яка не має перевищувати п'яти хвилин, і відповідно до домовленості завершувати гру після закінчення визначеного часу або після проходження першим гравцем/гравчиною домовленої кількості кіл.
2. Вести облік:
  - на початку гри записати ім'я, колір і місто кожного гравця/кожної гравчині;
  - рахувати, скільки разів кожен гравець/кожна гравчиня проходить стартовий квадрат.
3. Виплачувати гравцям/гравчиням зарплату на початку гри і при кожному наступному проходженні квадрата «Старт і зарплата». Зарплата виплачується відповідно до кольору гравця/гравчині, незалежно від міста перебування:
  - синім – 500 Ems;
  - червоним – 100 Ems.
4. Отримувати гроші за рахунок покупки змінних карток від банкірів/банкiрок міста.

Обліковий лист

Записуйте імена гравців/гравчинь червоною або синьою ручкою, відповідно до їх «кольору». Для обліку кіл зручно користуватися методом «п'яти штрихів»: перші чотири штриха вертикальні, а п'ятим ви перекреслюєте попередні. Шосте коло гри відзначає новою колонкою з п'яти штрихів. Це спрощує підсумковий підрахунок. Ось як виглядає рахунок після дванадцяти кіл:

Гравці/гравчині міста А на початку гри

Ім'я гравця/гравчині	Кількість перетину позначки «старт» (до 20)

Гравці/гравчині міста В на початку гри

Ім'я гравця/гравчині	Кількість перетину позначки «старт» (до 20)

Повість про два міста

МІСТО В →

Ваш тато похилого віку, але не отримує пенсії. Допоможіть йому, сплативши 20 Ems	Нема що робити ввечері. Вам нудно. Поверніться на 3 кроки назад	Старт + Заробітна плата	Вуличні діти пограбували вас. Віддайте 10 Ems	Вільна територія	Дороги занадто погані. Пересування займає багато часу. Пропустіть 1 хід!	Ви захворіли. Лікарень у місті нема. Поверніться на 3 кроки назад	Ви виграли в лотерею! Отримайте 50 Ems	Нема що робити ввечері. Вам нудно. Поверніться на 3 кроки назад	Настільна гра
Вільна територія	Вільна територія	Вільна територія	Дороги занадто погані. Пересування займає багато часу. Пропустіть 1 хід!	Шанс для зміни!	Ваш тато похилого віку, але не отримує пенсії. Допоможіть йому, сплативши 20 Ems	Вільна територія	Міські автобуси не ходять. Візьміть таксі. Заплатіть 10 Ems	Міські автобуси не ходять. Візьміть таксі. Заплатіть 10 Ems	Вільна територія
У вас проблеми із законом. Найміть адвоката/адвокатку. Заплатіть 50 Ems		Нічого почитати. Заплатіть 10 Ems за книгу	Вільні діти пограбували вас. Віддайте 10 Ems	Парк брудний і потребує прибирання. Допомогти з прибиранням	Ваш тато похилого віку, але не отримує пенсії. Допоможіть йому, сплативши 20 Ems	Гарний день піти на пляж. Заплатіть 10 Ems за доступ до пляжу.	Гарний день піти на пляж. Заплатіть 10 Ems за доступ до пляжу	Гарний день піти на пляж. Заплатіть 10 Ems за доступ до пляжу	Ви виграли в лотерею! Отримайте 50 Ems
Вам повернули роботу. Зарплата така сама, як була	Вам повернули роботу. Зарплата така сама, як була	Вам повернули роботу. Зарплата така сама, як була	Міський автобуси не ходять. Візьміть таксі. Заплатіть 10 Ems	Міські автобуси не ходять. Візьміть таксі. Заплатіть 10 Ems	Вам повернули роботу. Зарплата така сама, як була	Вільна територія	Вільна територія	Вільна територія	Ви виграли в лотерею! Отримайте 50 Ems
Вам повернули роботу. Зарплата така сама, як була	Вам повернули роботу. Зарплата така сама, як була	Вам повернули роботу. Зарплата така сама, як була	Міський автобуси не ходять. Візьміть таксі. Заплатіть 10 Ems	Міські автобуси не ходять. Візьміть таксі. Заплатіть 10 Ems	Ваш тато похилого віку, але не отримує пенсії. Допоможіть йому, сплативши 20 Ems	Гарний день піти на пляж. Заплатіть 10 Ems за доступ до пляжу.	Гарний день піти на пляж. Заплатіть 10 Ems за доступ до пляжу	Гарний день піти на пляж. Заплатіть 10 Ems за доступ до пляжу	Ви виграли в лотерею! Отримайте 50 Ems
Вам повернули роботу. Зарплата така сама, як була	Вам повернули роботу. Зарплата така сама, як була	Вам повернули роботу. Зарплата така сама, як була	Міський автобуси не ходять. Візьміть таксі. Заплатіть 10 Ems	Міські автобуси не ходять. Візьміть таксі. Заплатіть 10 Ems	Ваш тато похилого віку, але не отримує пенсії. Допоможіть йому, сплативши 20 Ems	Гарний день піти на пляж. Заплатіть 10 Ems за доступ до пляжу.	Гарний день піти на пляж. Заплатіть 10 Ems за доступ до пляжу	Гарний день піти на пляж. Заплатіть 10 Ems за доступ до пляжу	Ви виграли в лотерею! Отримайте 50 Ems

КОМПАС

Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді

МІСТО А →

Засідання міської ради

Після кожної п'ятої сплати податків

Поговоримо про секс!

Поговоримо про секс, поговоримо про тебе і мене¹.

Рівень складності	Рівень 4
Чисельність групи	10–15 осіб
Час виконання	60 хвилин
Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Гендер • Дискримінація та нетолерантність • Здоров'я
Опис	Ця діяльність використовує техніку «акваріум», щоб дослідити ставлення до сексуальних питань, включаючи гомофобію
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на рівність • Свобода від дискримінації • Свобода вираження думок і асоціацій
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розширити розуміння щодо проблеми і права, які пов'язані із сексуальністю і гендерною ідентичністю • Розвинути у собі впевненість висловлювати свою власну думку про різноманіття в сексуальних уподобаннях • Сприяти толерантності і співчуттю стосовно до тих, хто відрізняється
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Три стільці • Місце для учасників/учасниць, щоб могли пересуватися • Дошка або фліпчарт і маркери • Невеликі аркуші паперу і ручки • Капелюх
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Пам'ятайте, що для багатьох людей – особливо молоді! – сексуальна орієнтація є дуже особистою і чутливою проблемою. Будьте готові адаптувати або методологію, або тему – або ж і перше, і друге! • Визначити кілька відомих людей, які відверто розповідали про свою сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність, включаючи гетеросексуальних і гомосексуальних, бісексуальних, транссексуальних осіб

Інструкції

1. Бажано задіяти двох фасилітаторів/фасилітаторок. Підготуйте належну обстановку. Поясніть, що, хоча багато хто вважає сексуальну орієнтацію приватною справою, право не піддаватися дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації є основним правом людини, і воно захищене законодавством у більшості європейських країн. Ця вправа дає змогу дослідити ставлення до сексуальної орієнтації, зокрема гомо- та гетеросексуальності. Потім влаштуйте мозковий штурм, у ході якого необхідно називати відомих людей, які відверто розповідали про свою сексуальну орієнтацію.
2. Роздайте аркуші паперу і ручки і попросіть усіх записати будь-які питання, що виникли, про гомосексуальність або сексуальну орієнтацію в цілому, і покласти свої папірці в капелюх. Питання мають бути анонімними.
3. Поясніть, що ця вправа пов'язана з вивченням ставлення до сексуальної орієнтації і, зокрема, гомосексуальності. Кожен має право висловлювати думки, які можуть бути звичайними або нетрадиційними, суперечливими або такими, що ставлять під сумнів норми їх суспільства. Люди можуть висловити точку зору, з якою вони згодні чи не згодні, не боячись насмішок або зневаги.

Гендер

Дискримінація та нетолерантність

Здоров'я

Рівень 4

10–15 осіб

60 хвилин

¹ Назва походить від назви пісні – хіта американського хіп-хоп тріо Salt-n-PePa, 1991 рік

4. Помістіть три стільці півколом перед групою. Вони призначені для трьох співрозмовників/співрозмовниць, які перебувають в «акваріумі». Решта групи – спостерігачі/стостерігачки.
5. Поясніть, що ви почнете із запрошення двох охочих приєднатися до вашої бесіди в «акваріумі». Якщо в будь-який момент хтось ще забажає приєднатися до вас, то він/вона може це зробити, але оскільки одночасно в «акваріумі» може перебувати лише три рибки, то комусь доведеться помінятися. Той, хто бажає приєднатися до розмови, має вийти вперед і легенько постукати одного із «співрозмовників»/«співрозмовниць» по плечу. Вони міняються місцями, і попередній «співрозмовник»/попередня «співрозмовниця» стає «спостерігачем»/«спостерігачкою».
6. Усі охочі висловити свою думку запрошуються вийти вперед, але вони також можуть висловлювати думку інших, яку не обов'язково вони поділяють. Таким чином, погляди, які є суперечливими, політично некоректними або немислимыми, можна висловлювати і докладно обговорювати тему з різних точок зору. Підкресліть, що образливі або шкідливі коментарі на адресу людей у групі не допускаються.
7. Попросіть охочого/охочу витягти питання з капелюха і почати його обговорювати. Нехай обговорення триватиме до тих пір, поки люди не вичерпають тему і учасники/учасниці почнуть повторювати одне одного.
8. Потім запросіть наступних трьох охочих почати обговорення ще одного питання за тими ж правилами, що й раніше.
9. Обговоріть стільки питань, на скільки у вас вистачить часу. Перед тим, як, нарешті, перейти до дебрифінгу та оцінки, зробіть невелику перерву, щоб дати людям час вийти з «акваріума». Це особливо важливо, якщо обговорення було збуджене і суперечливе.

Дебрифінг та оцінка

Почніть із короткого огляду того, що людина відчувала, побувавши як усередині, так і за межами «акваріума». Потім перейдіть до обговорення різних думок, які були висловлені й, нарешті, з'ясуйте, що люди винесли для себе із цієї справи.

- Чи був хто-небудь шокований або здивований деякими точками зору, що висловлювалися? Якими саме? Чому?
- Наскільки у вашому співтоваристві люди взагалі відверті стосовно питання сексуальності?
- Чи мають юнаки та дівчата відповідати конкретній сексуальній орієнтації і ролі? Яким?
- Як сприймаються і лікуються люди (молодь), які не підпадають під ці очікування?
- Чи є деякі групи більш відкритими, ніж інші? Чому?
- Які сили формують розвиток нашої сексуальності?
- Яким чином люди формують цінності стосовно сексуальності?
- Чи відрізняються думки учасників/учасниць про сексуальність від думок їхніх батьків, бабусь і дідусів? Якщо так, то яким чином? Чому?
- Чи є у вашій країні закони, які забороняють сексуальні стосунки між повнолітніми дорослими людьми? Якщо так, то що саме такі закони забороняють? Чому вони існують? Ви вважаєте їх небезпідставними?
- У статті 16 Загальної декларації прав людини зазначено: «Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії, мають право одружуватися і засновувати сім'ю». Чому «сексуальна орієнтація» не входить у цей перелік разом з «расою, національністю або релігією»? Чи має вона там бути?
- У деяких країнах закони і соціальний тиск вступають у конфлікт із правами особистості на повагу і гідність, щоб закохатися в людину за його/її власним вибором, на вільний вступ у шлюб і т. д. Яким чином такі конфлікти можуть бути розв'язані?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Будьте обізнані в соціальному контексті, у якому ви працюєте, і адаптуйте діяльність відповідним чином. Мета цієї справи полягає в тому, щоб дозволити учасникам/учасницям замислитися про свою сексуальну орієнтацію і норми їх суспільства, також заохочувати їх бути впевненими

у собі, у висловленні своєї власної точки зору, толерантними до людей, які дотримуються різних поглядів. Мета вправи не полягає в тому, щоб схилити людей до тієї чи іншої точки зору та прийти до одного узгодженого рішення.

Перед початком вправи рекомендується підготувати себе, прочитавши довідковий матеріал у підрозділі «Гендер», розділ 5. Продумайте, які питання можуть виникнути. Нижче наведено деякі актуальні та суперечливі питання.

- Що таке гомосексуальність?
- Які відмінності між гетеросексуалами, геями, лесбійками, бісексуалами і транссексуалами?
- Чи є гомосексуальність хворобою?
- Як люди стають геями чи лесбійками?
- А як щодо ризику СНІДу?
- У деяких країнах гомосексуальність приймається і геї можуть одружитися, в інших – це карається смертю.

Для вас як для фасилітаторів/фасилітаторок також важливо задуматися про власні цінності і переконання стосовно того, що є правильним саме для вас, ваших рідних та інших людей, що вас оточують, і пам'ятати, що вони будуть віддзеркалені в усьому, що ви робите і говорите і чого не робите або не говорите. Дуже важливо, що ви визнаєте свої цінності і переконання, та важливо зрозуміти походження цих цінностей для того, щоб учасники могли також розвивати погляди на витоки власних цінностей.

Метою звернення до відомих людей, які були відвертими стосовно їхнього сексуального життя, є заохочення самих учасників/учасниць відкрито обговорювати їх сексуальне життя. Це також можливість роз'яснити такі терміни, як геї та лесбійки, гомосексуали, гетеросексуали, бісексуали і транссексуали. (Див. довідкову інформацію в розділі 5).

Ваша роль у виконанні вправи має вирішальне значення для створення загальної атмосфери. Один зі способів розпочати вправу – за допомогою двох фасилітаторів/фасилітаторок як співрозмовників/співрозмовниць. Один/одна з вас може почати, сказавши: «Чи чув ти про те, що Пітер заявив, що він гей?». Інший/інша може відповісти: «Ні, я ніколи б не подумав/подумала, я маю на увазі, що він не схожий на гея». Таким чином, ви даєте зрозуміти, що розмова йде про спільного друга, а отже, бесіда має «конкретний» характер, а не просто загальнотеоретичний. Вона також допомагає розпочати обговорення стосовно знань людей про гомосексуальність та їхнє ставлення до цього.

Сподіваємося, що один зі спостерігачів/спостерігачок швидко замінить вас, дозволяючи вам таким чином продовжити дискусію серед учасників/учасниць. Однак ви маєте продовжувати брати участь в ролі спостерігача/спостерігачки, бо так ви збережете можливість брати участь, як співрозмовник/співрозмовниця. Це дає вам змогу час від часу маніпулювати дискусією або ж розпочати інші напрями дебатів чи тактовно видалити учасника/учасницю, який не дотримується правил дискусії.

Якщо ви бажаєте, то можете ввести правило, що будь-яка конкретна точка зору може бути піднята лише один раз. Це запобігатиме зосередженню уваги дискусії лише на декількох аспектах теми і допоможе перешкодити повторенню популярних упереджень.

Якщо вам потрібно надати групі деякі ідеї стосовно запитань, які треба обговорити, то можна запропонувати такі.

- Чи повинен вік згоди (на вступ до шлюбу або у сексуальні стосунки) бути іншим для гомосексуалів?
- Чи треба дозволити гомосексуальним і лесбійським парам вступати в шлюб і всиновлювати дітей? Чому так? Чому ні?
- Чи правда, що чоловіки, які мають секс із чоловіками, мають більше шансів заразитися СНІДом, ніж жінки, які займаються сексом із чоловіками?

КЛЮЧОВА ДАТА

17 травня

Міжнародний день боротьби з гомофобією і трансфобією

Якщо група велика, то часу може не вистачити, щоб обговорити всі питання. Знайте, що деякі люди можуть відчувати себе розчарованими або засмученими, тому що їх питання не піднімалося. Можете спробувати це подолати в кінці сесії, зафіксувавши всі питання на стіні. Це буде мотивувати учасників/учасниць продовжити обговорення в інший час.

Варіації

Цей метод може бути адаптований до будь-якого питання, наприклад, расизму, освіти або зміни клімату.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Ви можете поцікавитися та пошукати інформацію про те, як сексуальна орієнтація і гомосексуальність зокрема представлені в засобах масової інформації. Зберіть фотокартки з газет, журналів та з інтернету і попросіть людей написати титри або промови, див. «Інші способи гри з картинками» наприкінці своєї діяльності, вправа «Гра з картинками» на с. 124.

Вправа «Планується оновлення» на с. 246 розглядає як ставлення до чогось, у тому числі до сексу, змінюються з часом.

Ідеї для роботи

Зверніться до організації для лесбійок, геїв, бісексуалів/бісексуалок і трансгендерних людей у вашій країні. Запросіть одного із її представників/представниць для вирішення і з'ясування у вашій групі, які питання рівності і прав найбільш актуальні у вашій країні.

Додаткова інформація

Сексуальність людини є невід'ємною частиною життя і однією з наших основних потреб. Наша сексуальність впливає на нашу особистість і поведінкові характеристики – соціальні, особисті, емоційні, психологічні, які є очевидними в наших стосунках з іншими людьми. Наша сексуальність формується нашою статтю та гендерними характеристиками і цілим рядом інших складних впливів та підлягає динамічній зміні протягом усього життя.

Сексуальне розмаїття та права людини

На перший погляд ці дві проблеми можуть здатися не пов'язаними одна з одною. Можна було б стверджувати, що перша пов'язана з приватним та індивідуальним вибором, друга – із суспільним надбанням правових та політичних структур, які діють стосовно громадянства. Однак недавні історичні, антропологічні та соціологічні дослідження показали, що сексуальна ідентичність і способи вираження сексуального бажання розглядаються з плином часу і в різних культурах як потенційно руйнівні для підтримки громадського порядку. У деяких випадках сексуальний потяг до особи тієї самої статі чи обох статей суперечить традиційним або релігійним переконанням, в інших випадках це може вважатися психологічним захворюванням.

Можливо, існує соціальна та релігійна гегемонія, яка постійно працює на обмеження рівноправного доступу до прав людини. Існує інституційне припущення, що гетеросексуальність є «природним» явищем і, отже, «нормальним» способом вираження сексуального потягу, тобто морально прийнятним, у той час як інші форми сексуального вираження є «неприродними» і морально неприйнятними.

Джерело: за матеріалами сайта Комісії з прав людини геїв і лесбійок: www.iglhr.org.

Права дітей

У розрізненому світі діти – об'єднуюча сила, здатна збирати нас усіх разом для підтримки загальної етики.

Граса Машел-Мандела

Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 3–4 особи)
Час виконання	60 хвилин
Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Діти • Загальні права людини • Освіта
Опис	<p>У цій вправі використовується алмазне ранжування, щоб сприяти обговоренню Конвенції про права дитини (КПД), у тому числі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Основні права людини і особливі права дитини в контексті КПД • Обов'язки та відповідальність відповідно до Конвенції • Як отримати права
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Права дитини (всі) • Право вільно виражати свою думку щодо всіх важливих для відповідної особи питань • Право на захист від економічної експлуатації • Право на відпочинок, дозвілля та прихильність до власної культури
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечити знання про Конвенцію про права дитини (КПД) • Розвинути навички критично розглядати інформацію і використовувати її у повсякденному досвіді • Стимулювати почуття відповідальності, солідарності, справедливості і рівності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Картки з твердженнями – один комплект для малої групи • Великий аркуш паперу, щоб повісити на стіну схему, а також фломастери • Достатньо місця для малих груп, щоб працювати самостійно
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зверніться до скороченого варіанта Конвенції про права дитини на с. 465. Перелічіть статті на великому аркуші паперу і повісьте список на стіну • Ознайомтеся зі змістом карток, наведених нижче, які стосуються Конвенції про права дитини. Вирішіть, які статті сприятимуть найцікавішому обговоренню у вашій групі • Розгляньте, які питання є найбільш актуальними для членів групи і які будуть найбільш спірними. За необхідності оберіть інші права і зробіть свої власні картки • Підготуйте набір карток для кожної малої групи. Покладіть кожен набір в окремий конверт

Інструкції

1. Почніть з короткого огляду Конвенції про права дитини. Запитайте, що учасники/учасниці знають про це. Вкажіть на настінний плакат і пройдіться по основних статтях.
2. Попросіть учасників/учасниць розділитися на малі групи з трьох-чотирьох осіб. Роздайте конверти з картками із твердженнями.
3. Поясніть процедуру алмазного ранжування. Кожна мала група обговорює дев'ять тверджень і розглядає, як часто кожне з тверджень зустрічається у їхньому власному

Діти

Загальні права людини

Освіта

Рівень 2

Будь-яка (малі групи: 3–4 особи)

60 хвилин

житті. Потім вони мають розкласти їх у порядку важливості для них, у формі ромба. Спочатку вони мають покласти на стіл найбільш важливе твердження. Нижче одне біля одного, – два наступних найбільш важливих твердження. Під ними, вони мають викласти наступні три твердження середньої важливості. Четвертий рядок повинен мати дві картки і п'ятий ряд одну картку – твердження, яке, на їхню думку, було найменш важливим. Таким чином, усі картки лежатимуть у формі алмазу.

4. Дайте групам 25 хвилин, щоб обговорити і прийняти рішення про ранжування.
5. Коли всі групи закінчать роботу, дозвольте учасникам/учасницям пройти по кімнаті, щоб побачити, як кожна група розмістила твердження. Тоді запросіть усіх на пленарне засідання для дебрифінгу.

Дебрифінг та оцінка

Почніть із запрошення кожній групі по черзі представити результати своєї роботи. Тоді переходьте до обговорення, чи сподобалася учасникам ця вправа і що вони дізналися нового.

- Як порівняти алмази для різних груп? Що спільного та відмінного між ними?
- Чому в різних людей різні пріоритети?
- Люди можуть говорити, що конкретне право є більш важливим, ніж інше, у їхній громаді, але неправильно стверджувати, що одне право важливіше за інше само по собі. Чому?
- Чи виникне бажання у будь-якої з груп після слухання інших переглянути свої власні рішення щодо ранжування карток? Які аргументи були найбільш переконливими?
- У цілому, які права не дотримуються у вашій громаді і чому?
- Чи існують які-небудь права, яких немає у Конвенції, але ви думаєте, що вони мають бути включені?
- Чому дітям потрібна власна Конвенція?
- Якщо діти повинні мати свою власну Конвенцію, то чи не має існувати Конвенція для молодих людей віком від 18 до 30 років? Якщо так, то які спеціальні права має містити така Конвенція для молоді?
- Одна справа – володіти правами за Конвенцією про права дитини, але насправді – наскільки реально дітям відстоювати їх?
- Як діти можуть відстоювати свої права?
- Якщо участь у демократичному процесі є одним зі способів для людей, щоб відстоювати свої права, то що учасники/учасниці можуть зробити зараз, щоб почати «відстоювати свої права» у себе вдома і в їхній школах або клубах? Які права мають особливе значення для молодих людей у групі?
- Чи є пристрій «The Mosquito», призначений для того, щоб розганяти молодих людей, з громадських місць, де-небудь у вашому місті? Які права молоді порушуються?
- До кого у вашій громаді можуть звернутися діти, якщо вони знають про серйозні порушення їхніх прав?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Існує більш детальна інформація про алмазне ранжування в главі «Використання КОМПАСу для освіти з прав людини» на с. 45 у розділі 1. Зауважте групам, що немає правильних і неправильних способів, за якими можна розкласти картки. Вони мають визнати, що у різних людей різний досвід, і тому різні пріоритети, і вони мають бути дотримані. Однак вони мають спробувати в кожній з їхніх малих груп дійти єдиної думки з приводу ранжування. Зрештою, у реальному житті питання мають бути пріоритетними, а рішення прийматися в інтересах усіх!

У процесі інструктування та оцінювання переконайтеся, що учасники/учасниці розуміють, що встановлення пріоритетів має бути відповідно до актуальності прав на життя учасників. Немає сенсу говорити про пріоритетність важливості прав як права самого по собі.

Права людини є неподільними, а отже, неправильно стверджувати, що право на освіту є більш важливим, ніж свобода слова. Але правильно стверджувати, що в моїй громаді право на освіту є більш важливим, тому що у нас немає ніякої школи, хоча преса у нас є вільною.

Варіації

Замість дев'яти статей для ранжування ви можете надати вісім і залишити один бланк картки для груп, щоб дев'яту вони визначили самостійно.

Покладіть картки з твердженнями в капелюх і попросіть учасників/учасниць по черзі взяти одну з них і розказати про вибране твердження протягом однієї хвилини. Зверніться до вправи «Хвилиночку!» на с. 199 для отримання інформації про цей метод.

Попросіть малі групи написати коротке оповідання або представити коротку рольову гру-пригоду, пов'язану з обраною статтею. З іншого боку, історії / рольові ігри можуть бути основані на подіях зі ЗМІ: щось чули, або бачили в кіно чи театрі, або прочитали в книзі чи журналі. Рольові ігри можуть бути розроблені таким чином, що учасники починають з інциденту і переходять до імпровізації рішень або шляхів, щоб запобігти інциденту, зокрема, порушенню в цілому, у майбутньому.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Запросіть когось, хто ознайомлений з КПД, наприклад, суддя/суддиня, адвокат/адвокатка, прокурор/прокурорка штату, голова дитячої лінії допомоги, дитячий психолог/дитяча психологиня або хтось з офісу омбудсмена/омбудсменки, щоб провести бесіду з групою. Перед бесідою проведіть мозковий штурм щодо порушень прав дітей, наприклад, жорстоке поводження з дітьми, сексуальна експлуатація, зневажливе ставлення та знущання. Дізнайтеся у доповідача/доповідачки, хто в місцевому співтоваристві має обов'язки піклуватися і нести відповідальність, наприклад, батьки, поліція, лінія допомоги, соціальні працівники/працівниці і т.д. Крім того, отримайте поради про те, яких заходів необхідно вжити у разі, якщо вони стають свідками порушень, особливо, якщо це щось таке серйозне, як жорстоке поводження сусіда/сусідки зі своїми дітьми. Такі питання мають вирішуватися з турботою, занепокоєнням та обережністю.

Візьміть питання, яке викликає занепокоєння у групи і попросіть їх обговорити й дослідити більш точно та детально, як порушуються їхні права. Вони також мають враховувати, як порушене право має бути збалансоване в контекст прав інших людей. Вони могли б зробити ще один крок і зробити свій внесок у дискусію з дебатами. Запропоновані теми включають у себе: застосування санкцій з викорінення дитячої праці; право знати своїх біологічних батьків для дітей, зачатих неприродним шляхом; презервативи в школах; стільникові телефони в школах; зменшення вікового цензу для голосування; зниження віку для дозволу на вживання алкоголю. Ці та інші питання обговорювалися на сторінці: <http://debatepedia.idebate.org/en/index.php/Category:Youth>.

Дізнайтеся більше про роботу Ради Європи з молоддю; введіть «Будуємо Європу для дітей і разом з дітьми» в пошуковій системі.

Уважно подивіться на різні питання, що стосуються участі молоді, у вправі «На сходинках» на с. 205.

Діти і молоді люди часто відчувають дискримінацію. Якщо група хотіла б вивчити питання про дискримінацію, можна виконати вправу: «Всі рівні – всі різні» на с. 112.

Ідеї для вправ

Якщо ви працюєте в школі, дозвольте учням/ученицям переглянути політику шкільного управління та навчальних програм, щоб побачити, наскільки добре політика виконує свої обов'язки і несе відповідальність стосовно КПД. Наприклад, чи забезпечує політика управління

КЛЮЧОВА ДАТА

20 листопада
Всесвітній день
дітей

освіту, спрямовану на розвиток особистості, талантів і здібностей, або вона базується на приверненні занадто великої уваги до зубріння, щоб скласти іспити? Чи мають учні/учениці право вільно висловлювати свої погляди з приводу усього, що їх зачіпає? Чи приділяється належна увага поглядам учнівства? Чи функціонує шкільна рада, і наскільки вона ефективна? Чи шкільна дисципліна підтримується за допомогою методів, які узгоджуються з гідністю дитини? Яким чином школа веде боротьбу з расистськими інцидентами і знущаннями?

Обговоріть, чи є місце для вдосконалення і які заходи можуть і мають бути прийняті для вирішення цих питань. Подивіться на підрозділ «Візьмемося за справу» і створіть проєкт. Будьте обережні, щоб не поспішати і не робити того, що буде (надмірно) засмучувати вчителів/вчительок, особливо якщо ви перебрали владу на себе!

Якщо ви працюєте в молодіжному клубі або організації, запропонуйте членам/членкам переглянути політику управління і можливості для участі в ній.

Інформація про участь у дебатах на сайті: <http://debatepedia.idebate.org> (категорія: молодь).

Додаткова інформація

Відповідно до повного тексту Конвенції, відповідних документів ЮНІСЕФ, які щорічно публікуються щодо становища дітей у світі, та інших книг і публікацій, що стосуються прав дітей, дивіться посилання у розділі 4 на довідковий матеріал про дітей.

Парламентська Асамблея Ради Європи закликала до заборони акустичних пристроїв «youth dispersal» (москіто). На своєму засіданні в червні 2010 року Генеральна Асамблея закликала заборонити всі акустичні пристрої, які дискримінують молодих людей, такі як москіто-пристрій «youth dispersal», який випускає потужний звуковий сигнал, що чують майже всі у віці до 20 років, але мало хто – старше від 25 років, для того, щоб уберегти молодих людей від тиняння без діла. У рекомендації, яка була одноголосно прийнята Асамблеєю, що об'єднує парламентаріїв держав – членів Ради Європи, заявлено, що «вкрай зухвалий» пристрій дискримінує молодих людей, розглядаючи їх, ніби вони є «небажаними птахами або комахами-шкідниками». Це також може порушувати права людини, такі як право на приватне життя або свободу зборів, і може являти собою принижуюче поведження щодо гідності, тому що завдає «акустичного болю».

«Якщо 16-річні достатньо дорослі, щоб пити воду, забруднену підприємствами промисловості, якими ви управляєте, якщо 16-річні достатньо дорослі, щоб дихати повітрям, зіпсованим спаленим сміттям заводів, які побудував уряд, якщо 16-річні достатньо дорослі, щоб ходити вулицями, які є небезпечними через жажливу наркотичну та злочинну політику, якщо 16-річні вже достатньо дорослі, щоб жити в бідності в найбагатших країнах світу, якщо 16-річні достатньо дорослі, щоб хворіти в країні з найгіршими громадськими програмами у галузі охорони здоров'я в світі, і якщо 16-річні достатньо дорослі, щоб відвідувати школу в районах, які не мають належного фінансування, тоді 16-річні вже достатньо дорослі, щоб відігравати роль у процесі, що робить їх кращими».

Ребекка Тілсен, 14, яка свідчила для підкомітету Будинку Міннесоти в 1991 році при розгляді зниження вікового виборчого цензу

Матеріал для розповсюдження

Картки з твердженнями

Скопіюйте наведені статті і виріжте їх, зробивши схему з картками із твердженнями.

Дитина має право вільно висловлювати думку з усіх питань, що його/її стосуються, і думці дитини має бути приділена належна увага. Дитина має право на свободу вираження поглядів.

Право дитини на свободу думки, совісті і релігії має поважатися. Дитина має право на свободу асоціації та мирних зборів.

Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в його/її особисте і сімейне життя, житла чи листування. Дитина має бути захищена від незаконного посягання на його/її честь і репутацію.

Батьки несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини.

Дитина має право на освіту. Держава має зробити початкову освіту обов'язковою і доступною, а також безкоштовною для всіх. Шкільна дисципліна має бути введена відповідно до гідності дитини. Освіта має бути спрямована на розвиток особистості, талантів і здібностей, на розвиток поваги до прав людини і основних свобод, у напрямі розвитку свідомого життя у вільному суспільстві в дусі миру, дружби, взаєморозуміння, толерантності і рівності, а також на розвиток поваги до природного середовища.

Дитина має право на відпочинок і дозвілля, щоб гратися та вільно брати участь у культурному житті і займатися мистецтвом.

Дитина має бути захищена від економічної експлуатації та від виконання роботи, яка є небезпечною для його/її життя і розвитку. Дитина має бути захищена від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуального насильства, використання в проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці, у порнографії та порнографічних матеріалах.

Держава вживає всіх можливих заходів для захисту та догляду за дітьми, які постраждали від збройних конфліктів.

Кожна дитина, звинувачена у скоєнні правопорушення або злочину, має вважатися невинною, поки її провини не доведено, може мати юридичну допомогу, яка представлятиме його/її справу, а не примушуватиме до дачі свідчень чи визнання вини, мати особисте життя, яке повністю поважають. Справа дитини розглядається в порядку, відповідно до його/її віку, обставин та благополуччя. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені дітьми у віці до 18 років.

Праця

Гендер

Дискримінація та нетолерантність

Рівень 2

Від 6 осіб

60 хвилин

Різна заробітна плата

Заробітна плата має відповідати виконаній роботі!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Праця • Гендерна рівність • Дискримінація та нетерпимість
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Від 6 осіб
Час виконання	60 хвилин
Опис	Це симуляція, яка зіштовхує людей з реаліями трудового ринку. Вона сфокусована на проблемах різної заробітної плати за виконання однакової роботи, дискримінації на робочому місці та політиці низької оплати праці молодих працівників/працівниць
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на отримання бажаної праці та приєднання до профспілок • Право на чесну заробітну плату та рівну оплату за рівний обсяг праці • Право на захист від дискримінації на основі віку та гендеру
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Показати учасникам/учасницям реальний приклад дискримінації на робочому місці • Розвинути вміння реагувати на справедливість і захищати свої права • Сприяти солідарності, рівності і справедливості
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Одна копія «Ставки платні для робітників/робітниць» • Наклейки, по одній для кожного учасника/кожної учасниці та робітника/робітниці • Грошові знаки. Можете скористатися КОМПАС-грошима на с. 356
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Підготуйте наклейки. Вони мають указувати стать і вік робітників/робітниць. Для довідок користуйтеся переліком ставок платні для робітників/робітниць • Поміркуйте над конкретним завданням, яке б могли виконати учасники/учасниці. Для його виконання підберіть потрібне їм обладнання і матеріали

Інструкції

1. Поясніть учасникам/учасницям, що вони – працівники/працівниці і мають виконувати певну роботу для свого працедавця/своєї працедавиці (вас!). Їм не слід хвилюватися; кожному/кожній заплатять. Ви не погоджуєтесь з рабством!
2. У довільному порядку роздайте наклейки, по одній для кожного учасника/кожну учасницю.
3. Поясніть завдання й упевніться, що кожен/кожна знає, що має робити.
4. Нехай вони беруться за роботу!
5. Коли всі завдання виконані, попросіть вишикуватися в чергу для оплати. Сплатіть людям згідно з їх віком і статтю відповідно до переліку ставок платні. Вам слід підраховувати гроші вголос так, щоб усі чули і були обізнані, скільки отримали інші.
6. Якщо учасники/учасниці почнуть перепитувати або жалітися, стисло «аргументуйте», але уникайте дискусії.
7. Вам самим вирішувати, як далеко «заходити», але зупиніться, коли відчуєте, що стає гаряче! Дайте кожному час заспокоїтися і вийти з ролі, а потім сядьте в коло для дебрифінгу.

Дебрифінг та оцінка

Обговорюйте поетапно. Почніть з огляду самої симуляції.

- Як ви себе почувате, отримавши більше (чи менше), ніж інші працівники/працівниці, навіть якщо кожен точно виконував одне і теж саме?
- Чому деякі отримали більше (або менше), ніж інші? Які були критерії?
- Як ви себе почувате, отримавши більше за всіх? Менше за інших?
- Чи має місце такий вид дискримінації на робочих місцях у вашій країні або громаді?

Потім поговоріть про винагороду на основі гендеру.

- Чи може бути виправдана різна заробітна плата за одну і ту ж роботу в разі її виконання чоловіком або жінкою? Чому так? Чому ні? У якому випадку?
- А що з того, якщо чоловік виконує цю роботу краще за жінку? Чи це достатня підстава, щоб платити жінці менше?
- Якщо чоловік більш кваліфікований за жінку, чи це є приводом, щоб йому платити більше?
- Чи існують, на вашу думку, професії виключно для чоловіків? Чому так? Чому ні? Якщо так, то які?
- Чи існують, на вашу думку, професії виключно для жінок? Чому так? Чому ні? Якщо так, то які?
- Ви вважаєте виправданим застосування позитивних дій (або позитивної дискримінації) для зміни соціальних відносин?

Нарешті поговоріть про винагороду на основі віку.

- Чи різниця в платні на віковій підставі – це політика вашої країни? Якщо ні, ви вважаєте, така політика має місце бути?
- Яке підґрунтя для застосування такої політики, особливо у випадку з молоддю?
- Що ви думаєте про таку політику? Вона хороша? Погана? Необхідна? Зайва? Аргументуйте.
- Які права людей були порушені або були під загрозою в цій справі?
- Як люди можуть заявити про ці права?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Якщо вам потрібно додати або виключити деяких працівників/працівниць із переліку, переконайтеся, що ви все ще маєте баланс як в гендерному, так і у віковому плані. Якщо група велика або якщо ви хочете заглибитись в обговорення саме двох різних видів дискримінацій, було б доречно поділити групу на дві. Тоді б одна могла обговорювати гендерну дискримінацію, а друга – вікову.

Які завдання підходять для такої справи? Для кожного робітника/кожної робітниці має бути подібне завдання. Також спробуйте обрати щось, що може бути виконано одночасно декількома людьми, щоб для інших не було стомливо чекати і спостерігати. Обміркуйте такі питання.

- Чи маєте ви досить місця?
- Чи зручно це виконувати як для людей різного віку, так і для чоловіків і жінок?
- Чи це безпечно?
- Чи почуватимуться люди збентежено чи відмовляться з етичних підстав?
- Скільки часу це займе?
- Чи це потребує багато вмінь?
- Як це повторити декілька разів поспіль?

Приклади завдань:

- Витріть дошку і розбірливо напишіть на ній запропоновану фразу.
- Приберіть книжки з полицки і складіть їх у коробку. Віднесіть коробку в інший бік кімнати, дістаньте книжки і складіть їх на іншій полицці.
- Зробіть оригамі (літак або простий капелюх).
- Приберіть у кабінеті або на визначеній ділянці в саду.
- Позбирайте сміття на певній ділянці на околиці.
- Помийте вікна в школі/будівлі, де ви займаєтесь або помийте машини вчителів/тренерів!
- Назбирайте три різних типи листочків і розташуйте їх на клаптику паперу.
- Знайдіть визначення слова і напишіть його на папері. (Якщо ви оберете різні слова, кожне стосовно прав людини, тоді в кінці ви можете зробити стислий словник термінів!)

Коли ви видаєте платню і маєте обґрунтовувати різницю в ній, вам необхідно продумати «причини». Вони можуть ґрунтуватися на тому, що дійсно відбувалося, або вони можуть бути безглуздими. Наприклад:

- Ті, хто помиляються отримують менше.
- Ті, хто посміхаються і виглядають щасливими, отримують більше.
- Сьогодні п'ятниця!

Варіації

Замість фасилітатора/фасилітаторки, який виплачує платню, два учасники/дві учасниці можуть бути касирами/касирками.

Залежно від обраного вами завдання, ви можете встановити часові обмеження для його виконання, як на фабриці. Якщо завдання дуже легке або у вас більше шести гравців/гравчинь, ви можете мати три або чотири раунди, кожен раунд як один робочий день. Після кожного раунду робітники/робітниці ідуть до банку, підписують документ і отримують платню за день. Очікуйте, що деякі учасники/учасниці швидко усвідомлять, що заробітна плата невідповідна і будуть скаржитися. У цьому випадку ви можете звільнити їх, а іншим накажете працювати наполегливіше. Будьте готовими, що, зважаючи на це, робітники/робітниці можуть організувати страйк. Остерігайтеся, щоб учасники/учасниці не захопилися, і переконайтеся, що ви дотрималися вашої точки зору щодо первинних завдань навчання.

Якщо ви не відчуваєте доцільність виконання цього завдання з моделюванням, ви можете адаптувати інформацію як підґрунтя до обговорення. Зробіть для кожного робітника/кожної робітниці «кошторис» з інформацією щодо виконаної роботи, їх віку, статі і компенсацій. Ви також можете включити інші деталі, такі як освіта й отриманий досвід. На вибір ви можете розробити декілька поглиблених вивчень справ для різних робітників/робітниць. Однак майте на увазі, що одне лише обговорення не викличе сильної емоційної реакції, подібної до тієї, яку ви отримуєте шляхом симуляції.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо групі подобаються рольові ігри і є бажання дослідити роль профспілки в контексті захисту прав робітників/робітниць на справедливу платню й умови праці, можливо, ви скористаєтесь вправою «Переговори з профспілками» на с. 236. Рольова гра «Робота і діти» на с. 273 торкається питання рівноправ'я жінок на робочому місці.

Ідеї для вправ

Дізнайтеся про права робітників/робітниць і відповідні закони у вашій країні. Якщо ви працюєте за кишенькові гроші (вечорами, у вихідні або у свята), переконайтеся, що ви знаєтесь на правах працівника/працівниці; наприклад, чи отримаєте ви вищу платню вночі або у вихідні? Ви впевнені? Чи обладнання, яким ви користуєтесь, у задовільному стані і чи дотримані правила з техніки безпеки? Довідайтеся про наслідки неофіційного працевлаштування, тобто коли ні ви, ні ваш працедавець/працедавиця не повідомляє про це податкову поліцію.

Додаткова інформація

Оскільки жінки не заробляють у середньому, як чоловіки, вони мають працювати довше за ті ж самі гроші. Щоб продемонструвати це, у другий вівторок квітня святкується Європейський день рівних зарплат, щоб показати, наскільки більше днів на тиждень жінки мають працювати, щоб заробити те, що чоловіки заробили минулого тижня.

Питання щодо нерівної винагороди робітників/робітниць, розглядаються по-різному в різних країнах і також різняться залежно від вікової чи гендерної дискримінації. Дискримінація на гендерній підставі є свідченням дискримінації жінок. Історично жінки були обділені в соціальній, політичній і економічній сферах. Прикладами дискримінації жінок на робочому місці є і дискримінація під час відбору та співбесіди кандидатів, дискримінація стосовно сприяння перспективі росту і свідчення, що в середньому вони отримують нижчу платню, ніж чоловіки. Порушення права на справедливую заробітну плату є те, що жінки отримують менше ніж чоловіки, за одну і ту ж саму працю.

Як працівники/працівниці, молодь має також отримувати справедливую винагороду. Однак тут ситуація складна і відрізняється залежно від країни. Загалом рівень безробіття серед молоді вищий, ніж серед дорослих.

Хоча принцип відповідності платні до виконаної праці загалом дотримується, винагорода молоді часто розглядається як виняток, і безліч країн провадять політику, яка дозволяє нижчу платню молоді порівняно з дорослими за виконання однієї й тієї ж самої роботи. Така політика виправдана лише у двох випадках. З одного боку, метою є завадити молоді йти на ринок праці і заохочувати залишатись у школі, щоб отримати гарну освіту. Із другого – для працедавців/працедавиць все ж таки має бути привабливим наймати недосвідчену і низькокваліфіковану молодь, особливо за постійно зростаючої кількості тих, кого відсіяли зі школи, котрі в іншому випадку «загубилися б на вулиці», потрапивши в халепу і ставши тягарем для країни. Застосування цієї політики і її успіх у зменшенні безробіття серед молоді в різних країнах відрізняється. Європейський Комітет з соціальних прав (орган, що втілює Європейську соціальну хартію) не розглядає низьку платню для молоді як ту, що суперечить гарантії справедливої платні аж доти, поки різниця виправдана і розбіжність швидко усувається. Наприклад, заробітна плата нижча на 30 %, ніж початкова ставка дорослих, вважається прийнятною для п'ятнадцяти- і шістнадцятирічних. Однак, для шістнадцяти- і вісімнадцятирічних різниця не може перевищувати 20 %.

Платня молоді не завжди низька. Насправді є багато освіченої молоді, що заробляє багато грошей – занадто багато в очах деяких! Наприклад, молодь досягає успіху в секторах, які стосуються нових технологій, і отримує набагато вищу винагороду за робітників/робітниць похилого віку або осіб пенсійного віку.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, стаття 7

Держави, які беруть участь у цьому пакті, визнають право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, включаючи, зокрема:

а) винагороду, що забезпечувала б як мінімум усім трудящим.

і) справедливу зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, причому, зокрема, жінкам мають гарантуватись умови праці не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю.

Європейська соціальна хартія

Стаття 7 (5). Визнати право молодих працівників/працівниць і учнів/учениць на справедливу заробітну плату або іншу відповідну допомогу.

Стаття 20. Право на рівні можливості та рівне ставлення у вирішенні питань щодо працевлаштування та професій без дискримінації за ознакою статі.

КЛЮЧОВА ДАТА

Другий вівторок квітня
День рівних зарплат

Матеріал для розповсюдження

Ставки заробітної плати для робітників/робітниць відповідно до

	Стать	Вік	Заробітна платня в євро	
1	Чоловіки	35 років	100	Діти
2	Жінки	16 років	30	
3	Чоловіки	22 роки	70	Здоров'я
4	Жінки	32 роки	90	
5	Чоловіки	16 років	50	
6	Жінки	19 років	60	
7	Чоловіки	26 років	100	Рівень 3
8	Чоловіки	20 років	70	
9	Жінки	24 роки	80	
10	Чоловіки	37 років	100	
11	Жінки	17 років	30	
12	Жінки	23 роки	80	

Робота і діти

Ви хочете мати роботу? Тоді не плануйте дітей!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Праця • Гендер • Дискримінація та нетолерантність
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	10–25 осіб (малі групи: 5 осіб)
Час виконання	90 хвилин
Опис	Вправа з рольовими іграми, що стосуються питань: <ul style="list-style-type: none"> • Право мати дитину, зберігаючи робоче місце • Дискримінація жінок на робочому місці
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на бажану роботу і вступ до профспілок • Право на шлюб і сім'ю • Свобода від дискримінації
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Поширювати знання про репродуктивні права жінок • Розвивати навички критичного мислення та обговорення • Сприяти неупередженості та почуттю справедливості і соціальної відповідальності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Великий аркуш паперу, папір для фліпчарту або дошка, фломастер • Місце для роботи в малих групах та рольові ігри • Реквізит для рольових ігор, стіл і стільці, ручка і папір
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Скопіюйте сценарій на дошці, на великому аркуші паперу чи на папері для фліпчарту

Інструкції

1. Поясніть, що вправа включає в себе рольові ігри щодо питання репродуктивних прав жінок на робочому місці. Проведіть короткий мозковий штурм щодо репродуктивних прав жінок, щоб усі учасники/учасниці зрозуміли цей термін.
2. Розділіть учасників/учасниць на малі групи (п'ять осіб у групі).
3. Зачитайте зміст ситуаційної картки.
4. У своїх малих групах дайте учасникам/учасницям 20 хвилин, щоб придумати закінчення історії і відтворити її у рольовій грі. Рольова гра має починатися із зустрічі між Марією та паном Владиславом і не має тривати більше п'яти хвилин.
5. Запросіть кожен малу групу для представлення своєї рольової гри. Залиште коментарі для етапу дебрифінгу.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з вислуховування кожної малої групи про те, як вони розробили свої рольові ігри, разом із коментарями від інших. Потім перейдіть до розмови про наслідки і методи боротьби з дискримінацією такого роду.

- Чи здивувала кого-небудь ситуація? Чи має місце подібне у вашій країні?
- Як групи дійшли того, яким має бути вихід?
- Чи виглядали закінчення реальними? Які можна виділити позитивні та негативні моменти способів вирішення ситуації з боку Марії? Наскільки важко бути напористим у таких ситуаціях, а не агресивним чи покірним?
- Які права у вашій країні мають жінки на робочому місці, коли вони стають вагітними?

Праця

Гендер

Дискримінація та нетолерантність

Рівень 2

10–25 осіб
(малі групи:
5 осіб)

90 хвилин

- Чому компанія нав'язує такі умови Марії? Хіба це справедливо? Чому ні?
- Чи були порушені будь-які права людини? Якщо так, то які саме?
- Якщо б Марія була чоловіком, чи сталася б така ситуація? Чому так? Чому ні?
- Яким чином чоловіки відрізняються від жінок у контексті сприйняття цієї проблеми?
- Що має бути зроблено для заохочення та захисту репродуктивних прав жінок?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Подумайте над тим, чи потрібно дотримуватися гендерного балансу в невеликих групах. Досвід показує, що наявність одностатевих груп часто призводить до більш провокаційних закінчень і більш бурхливого обговорення.

Учасники можуть бути не ознайомлені з терміном «репродуктивні права», і вам, можливо, знадобиться допомогти їм із деякими уточненнями для того, щоб вони отримали повне уявлення. Репродуктивні права включають право:

- мати приємні статеві стосунки, не побоюючись інфекції та хвороби;
- мати чи не мати дітей;
- на отримання допомоги у плануванні сім'ї з можливістю отримання безпечного та чуйного обслуговування у разі абортів із збереженням гідності та поваги до жінки, а також забезпеченням конфіденційності;
- на статеве виховання.

Майте на увазі, що розбір питання про порушення прав Марії як людини може порушити спірні питання про аборт і право жінки на вибір, на відміну від права на життя плоду. Це дуже важливе питання, якому приділяється особлива увага в освіті з прав людини, тому що воно вимагає від учасників неупередженості, відмови від стереотипів і упереджених думок, використання своїх навичок критичного мислення. Це дуже добре ілюструє складності, притаманні розгляду прав людини. Якщо виникає таке питання, ви можете розглянути його іншим разом у рамках обговорення окремого права.

Варіації

Застосуйте техніку форум-театру (див. с. 67). Замість поділу учасників/учасниць на малі групи ви можете почати з двох волонтерів/волонтерок, які зіграють ролі Марії та пана Владислава, коли інша частина групи зможе спостерігати за їх грою. Потім ви можете періодично зупиняти презентацію і просити глядацьку аудиторію давати свої коментарі та говорити, що трапиться далі. Як варіант, спостерігачі/спостерігачки можуть просто мінятися місцями з акторами/акторками для розвитку ситуації під іншим кутом та зміни ходу рольової гри.

Чому б не додати ще персонажів/персонажок до ситуації? Ви можете включити в ситуацію чоловіка Марії, який є представником профспілки, і тоді рольова гра може вийти за рамки зустрічі у відділі кадрів.

Не вагайтеся давати імена персонажам/персонажкам, щоб продемонструвати імена, популярні у вашій країні.

Деякі люди вважають рольові ігри важкими, тому замість цього можна обрати форму розповіді. Розділіть учасників/учасниць на малі групи, дайте їм копію історії і попросіть їх оцінити її та написати свою власну кінцівку. Після цього групи обмінюються думками під час дискусії й порівнюють різні кінцівки.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо статеве виховання є частиною вашої шкільної програми, зверніться до вчителя/вчительки з проханням по можливості включити цю вправу «Робота та діти» у план уроку. З іншого боку, вправа може бути застосована під час уроку соціальних досліджень чи уроку історії або

в поєднанні із заходами, присвяченими святкуванню Міжнародного жіночого дня (8 березня) або Міжнародного дня сім'ї (15 травня).

Група може зробити деякі дослідження в області репродуктивних прав у вашій країні. Для цього вони мають провести інтерв'ю з жінками та роботодавцями/роботодавицями для того, щоб дізнатися, як законодавство працює на практиці.

Група може також розглянути курс статевого виховання, який викладається в їх країні. Чи охоплює він усі аспекти репродуктивного права?

Якщо ви хочете вивчити інші види дискримінації на робочому місці, вам може сподобатися вправа «Різна заробітна плата» на с. 268.

Ідеї для вправ

Розгляньте питання про репродуктивні права у вашій школі або раді вашої організації. Дізнайтеся, які місцеві неурядові організації працюють на підтримку репродуктивних прав жінок та візьміть участь у їх дебатах та кампаніях.

Додаткова інформація

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

Крім питань громадянських прав, Конвенція також приділяє велику увагу життєво важливим для жінок питаннями, а саме – їх репродуктивним правам. У преамбулі задається відповідний тон через заяву про те, що «роль жінки у продовженні роду не має бути причиною дискримінації».

Зв'язок між дискримінацією та репродуктивною роллю жінок є предметом, що час від часу підіймається у Конвенції. Наприклад, у статті 5 захищається «правильне розуміння материнства як соціальної функції», вимагаючи відповідальності за виховання дітей обома партнерами рівною мірою. Відповідно, положення про захист материнства та догляд за дітьми проголошуються як основні права і відображаються у всіх сферах, охоплених Конвенцією, незалежно від того, чи це стосується зайнятості, сімейного права, охорони здоров'я або освіти. Зобов'язання суспільства поширюються на забезпечення соціальних послуг, особливо щодо догляду за дітьми, які дозволяють людям поєднувати виконання сімейних обов'язків з трудовою діяльністю й участю в громадському житті. Рекомендуються спеціальні заходи з охорони материнства, які «не мають вважатися дискримінаційними».

Конвенція також підтверджує право жінок на репродуктивний вибір (стаття 4). Важливо, що це єдина угода про права людини, у якій згадується про планування сім'ї. Вона передбачає, що сторони зобов'язані включати консультування з питань планування сім'ї в освітній процес (стаття 10. h) і розвивати сімейні кодекси, які гарантують право жінкам «вільно приймати відповідальні рішення щодо кількості та періодичності народження дітей, а також мати доступ до інформації, освіти та засобів, що дозволяють їм користуватися цими правами» (стаття 16. e).

Матеріал для розповсюдження

Сценарій

Марія не працювала більше року і наразі шукає роботу, що дуже важко. Десять днів тому вона була на співбесіді – це було саме те, що вона шукала, робота її мрії. Все пройшло добре, і їй було запропоновано посаду. Компанія попросила її зустрітися з паном Владиславом, співробітником відділу кадрів, для підписання договору. На співбесіді вона вже попередньо обговорила свої обов'язки та інші питання, що стосуються її роботи. Однак безпосередньо перед тим, як Марія мала підписати договір, пан Владислав заявив, що умовою отримання посади є підписання нею заяви про відмову народжувати дітей протягом наступних двох років.

КЛЮЧОВА ДАТА

15 травня
Міжнародний день сім'ї

www.un.org/womenwatch

Сила квітів

Усі квіти завтрашнього дня – у насінні дня сьогоднішнього.

Індійське прислів'я

Загальні права
людини

Релігія
та віра

Діти

Рівень 2

Будь-яка
(малі групи:
3–4 особи)

80 хвилин

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Загальні права людини • Релігія і віра • Діти
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 3–4 особи)
Час виконання	80 хвилин
Опис	Наприкінці цієї вправи ви маєте розвісити на стінці малюнки з квітами, які представлені різними групами. Це – творча діяльність, яка дозволяє обговорити права людини в цілому: чим вони є, чому вони існують і яким чином ми маємо їх захищати
Відповідні права	Усі права людини
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розвинути розуміння зв'язку між потребами людини, особистим благополуччям і правами людини • Розвинути навички рефлексії і проведення аналізу • Зміцнити солідарність і повагу до відмінних рис
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Гладка стіна з достатнім місцем для розміщення на ній усіх малюнків • Копії матеріалу для розповсюдження, по одній на людину • Олівець для кожного учасника/кожної учасниці; гумки; кольорові маркери
Підготовка	Копія матеріалу для розповсюдження, по одній на людину

Інструкції

Поясніть, що ця вправа спрямована на обговорення прав людини, учасники/учасниці мають замислитись над тим, що означає бути людиною.

Частина 1. Визначити, що означає бути повноцінною особистістю

1. Поясніть, що для того, щоб відчувати себе повноцінною особистістю, необхідно задовольнити певні потреби. Наприклад, щоб вижити, людині потрібна їжа і вода, сон і повітря, щоб дихати. Для нас також важлива безпека: особиста і фінансова безпека та міцне здоров'я. Ми також прагнемо кохати і бути коханими: дружні і сімейні стосунки. Нам необхідно відчувати себе гідними, відчувати себе потрібними іншим людям і знати, що ми можемо самореалізуватися та бути повноцінними.
2. Скажіть учасникам/учасницям, що кожен/кожна із них повинен намалювати квітку і представити її, зазначивши свої власні потреби як повноцінної людини. Квітка має мати вісім пелюсток:
  - основні потреби;
  - особиста безпека;
  - фінансова безпека;
  - здоров'я;
  - дружба;
  - сім'я;
  - гідність;

КЛЮЧОВА ДАТА

28 травня
Європейський день
сусідів

- самореалізація.

За допомогою розміру пелюсток учасникам/учасницям необхідно відобразити, наскільки важливою сьогодні у їх житті є кожна з восьми потреб. Збережіть приклад вашої квітки у лекційних матеріалах із поясненнями, але відзначте, що це лише один варіант квітки; квітка у кожної людини буде різною.

3. Роздайте папір, ручки і кольорові маркери та попросіть кожного учасника/кожну учасницю намалювати свою власну особисту квітку на середині паперу, залишаючи пусте місце навколо. Поясніть, що не існує правильних або неправильних, добрих чи поганих «відповідей»; квітка у кожного буде унікальною. Щоб зацікавити людей, скажіть їм, що не потрібно вказувати жодного імені на папері. Дайте їм 10 хвилин, щоб пройти цей етап.
4. Тепер попросіть учасників подумати, які умови необхідно створити для того, щоб вони процвітали і були повноцінними людьми. Попросіть учасників/учасниць намалювати листя навколо квітки, щоб указати на ньому необхідні умови і написати ключові слова. Виділіть 10 хвилин часу на це.
5. І нарешті, попросіть учасників/учасниць розвісити свої роботи на стіні, щоб зробити виставку.

Частина 2. Зв'язок людських потреб з правами людини

6. Дайте учасникам/учасницям час, щоб розглянути всі квіти. Потім попросіть їх розділитися на малі групи з 3–4 осіб для того, щоб обговорити наведені нижче питання.
  - Чи є зв'язок між правами людини, квітами і листям? Якщо так, то який саме?
  - Чи є права людини важливими? Чому?
  - Що для вас означають слова «права людини»?

Тепер попросіть кожну групу висловити свою думку, а потім перейти до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

Почнемо з короткого огляду вправи, а потім перейдемо до обговорення в малих групах та з'ясуємо, що саме учасники/учасниці дізналися про права людини.

- Чи сподобалася вам вправа? Чому так? Чому ні?
- Чи важко було прийняти рішення, якого розміру мають бути пелюстки? Чи всі вісім потреб важливі для повноцінного життя?
- Чи існують інші потреби, які не представлені на пелюстках, тобто чи є ще інші пелюстки, які можна додати?
- Чи хто-небудь написав щось у центрі квітки?
- Чи були ви здивовані, побачивши схожі та відмінні риси між пелюстками різних людей? Що це говорить вам про людину?
- Які наслідки для людини будуть мати пошкоджені пелюстки?
- Що необхідно зробити, щоб захистити різні пелюстки? Що учасники/учасниці написали на листках?
- Чи є зв'язок між тим, що було написано на листках, та розумінням людських прав?
- Що ви дізналися про вашу власну особистість як людини? Як це співвідноситься з правами людини?
- Які права людини необхідно задовольнити в першу чергу для того, щоб ми процвітали і розвивалися, щоб стали повноцінними особистостями (у країні, у якій ви живете)?
- Чи є деякі права людини, які важливіші за інші? Для кого? Коли? Де?
- Чому ми маємо бути напоготові, щоб захищати і розвивати права людини?
- Що ми можемо зробити, щоб краще захищати права людини?
- Чи є потреби, які не враховані у жодній з існуючих Конвенцій з прав людини?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Квітка, що наведена нижче, є лише прикладом. Важливо підкреслити учасникам/учасницям, що кожен/кожна з них повинен вирішити для себе, наскільки великими будуть різні пелюстки. Кольори, які вони вибирають для різних частин, також мають бути особистим вибором.

Ви не маєте звертати увагу на центр квітки, щоб дати змогу у процесі проведення цієї вправи подумати, що є життєво важливим. Як варіант, дозвольте в процесі проведення цієї вправи подумати, які ще можна додати пелюстки, наприклад – культурна безпека, свобода вибору в усіх аспектах свого життя, справедливий розподіл благ, участь, національність, релігія чи віра. Для кожного випадку необхідно встановити взаємозв'язок між потребою, які наслідки будуть, якщо потреба не задовольнятиметься, переваги у випадку, якщо потреба задовольняється, а також яким чином потреби захищені законодавством про права людини.

На четвертому етапі вам, можливо, знадобиться дати людям кілька порад. Ви можете відзначити, що листя дозволяє отримати їжу для живлення квітів за рахунок сонця, води та вуглекислого газу, а потім ви можете зробити припущення, що, наприклад, для забезпечення фінансової безпеки необхідними факторами є робота, банківські системи і профспілки. Звичайно, ви можете згадати про право на працю відповідно до статті 23 Загальної декларації прав людини, але бажано, щоб учасники/учасниці зрозуміли для себе, як це пов'язано з правами людини.

Важливо відмітити зв'язок між потребами і правами людини та показати, що права людини є основоположними у світі, де мають виконуватися потреби кожної людини. Ви можете обговорити преамбулу до Загальної декларації прав людини (див. с. 461) з групою. Вона починається з концепції гідності, рівності і таких невід'ємних прав усіх у сім'ї, як основи свобод, справедливості і миру в усьому світі. Також у ній описано прагнення простих людей до права на свободу слова, віросповідання і свободу від страху і нужди.

Варіації

Щоб скоротити цю вправу, ви можете пройти лише етапи 1–4, а потім перейти до загального обговорення прав людини з усією групою. Це може знадобитися для молодих учасників, яким важко працювати на концептуальному рівні. Деякі з них можуть не зрозуміти ідею зображення різних розмірів пелюсток для того, щоб показати різні рівні важливості описаних потреб. Вони можуть також досить абстрактно сприйняти пошук зв'язків з правами людини.

Ви можете продовжити вправу і спитати учасників/учасниць, які саме права захищають відповідні потреби людей, що були вказані під час цієї вправи. Використовуйте скорочену версію Загальної декларації прав людини на с. 461.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Ви можете запропонувати учасникам/учасницям провести аналіз, яким чином права людини розвивалися історично, і вирішити, що означає термін «встановлення нових прав».

Якщо учасникам/учасницям сподобалося обговорювати важливі моменти, що сталися у їх житті, вони можуть обговорити своє віросповідання за допомогою вправи «Віруючі», що описана на с. 107. Як варіант, учасникам/учасницям може сподобатись вправа «Бінго!» (с. 85), що сприяє активному пошуку зв'язків між повсякденним життям і правами людини. Якщо вони зацікавлені у встановленні нових прав, то слід розглянути вправу «Нерозлучні друзі. Пальці та долоні» на с. 232 щодо права на оточення.

Ідеї для вправ

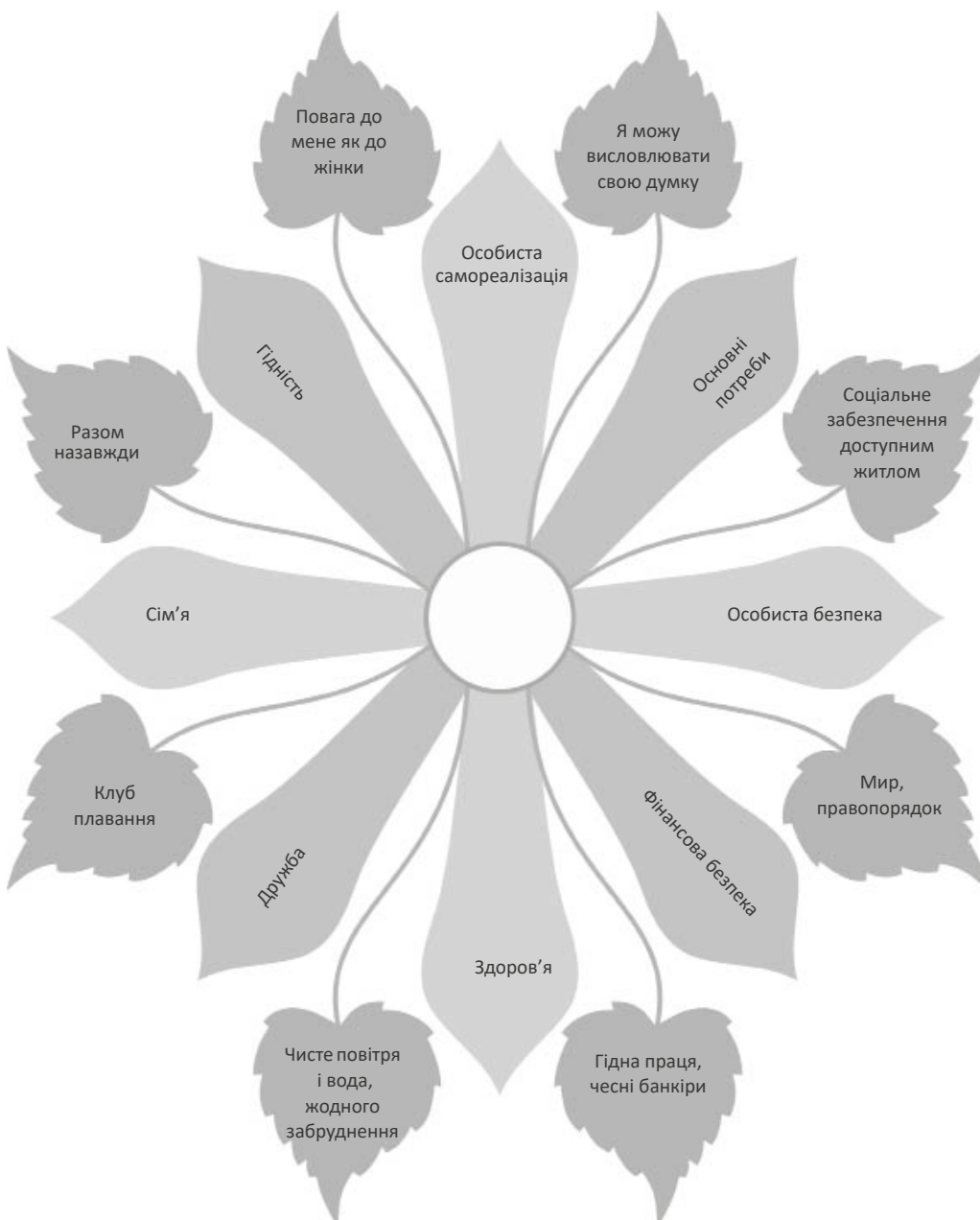
Запропонуйте учасникам/учасницям зробити цю вправу зі своєю сім'єю, друзями і колегами, щоб почати обговорювати права людини.

Додаткова інформація

Використана в цій вправі ідея стосовно задоволення потреб стати самодостатньою особистістю розроблена психологами Маслоу, Гріффіном і Тірреллем («Те, що дано людині»). Основними потребами є такі, що мають задовольнятися, щоб вижити; сексуальні потреби також

належать до цієї категорії. Особиста безпека включає в себе наявність житла, «даха над головою», щоб відчувати себе захищеним від крадіжки і злочинів, а також на випадок війни або терористичних актів. Фінансова безпека означає мати достатньо грошей на гідний рівень життя, а також бути застрахованими на випадок безробіття. Право на здоров'я означає міцне здоров'я, а також доступність медичного обслуговування на випадок, якщо ви потрапили в аварію або захворіли. Право на дружбу включає в себе можливість вступати до клубів та асоціацій, а також можливість вільно обирати друзів і партнерів/партнерок для інтимних стосунків. Право на родину означає не бути насильно відокремленим/відокремленою від своєї родини. Право на гідність надається, щоб вас поважали і цінували інші за те, якими ви є і що ви робите. Використання своїх потенційних можливостей також називають «самореалізацією»: це означає, що у вас є можливість бути тим, ким ви хочете бути, використовувати свої здібності у повному обсязі і відчувати себе впевнено стосовно своєї особистості і свого місця у світі.

Інвалідність і
стигматизація
у зв'язку з
інвалідністю

Культура
та спорт

Здоров'я

Рівень 2

Будь-яка
(малі групи:
6–8 осіб)

120 хвилин

Спорт для всіх

Ви коли-небудь намагалися грати в баскетбол у візку?

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Недієздатність • Культура та спорт • Безпека людини
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 6–8 осіб)
Час виконання	120 хвилин
Опис	Це енергійна вправа. Учасники/учасницями використовують свою уяву та креативність для розроблення нових ігор
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на використання фізичного та розумового здоров'я • Рівність у повазі та правах • Право на відпочинок та дозвілля
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Поширювати обізнаність щодо соціального та політичного виключення зі спортивних подій • Розвивати групову роботу та вміння співпраці і креативність • Сприяти повазі та залученню, особливо недієздатних
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Відкритий простір • Капелюх • Рольові картки • Бинти (еластичні бинти – найкраще) • Блок дерева або подібного матеріалу (щоб зв'язати його під чиймись ногами, приблизно 30 x 12 x 10 см) <p>Вам знадобиться один набір обладнання на кожен малу групу. Набори включають:</p> <ul style="list-style-type: none"> • великі відра або кошики для сміття • клубок товстої мотузки/троса • м'ячі • газети • шматочки крейди, щоб відмічати кордони • ножиці і стрічка для підготовки обладнання
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Вирішіть, яке порушення ви би хотіли задіяти у вправі, і підготуйте рольові картки; зберіть до купи пов'язку, беруші, бинти і т. д. • Підготуйте набір рольових карток і розкладіть їх для кожної групи • Зберіть решту обладнання так, щоб вийшов один набір на маленьку групу
Інструкції	<ol style="list-style-type: none"> 1. Повідомте учасників/учасниць про Всесвітній день змагань і поясніть, що завдання полягає у винаході нової гри в кращих традиціях спорту для всіх. Єдиний критерій – гра має включати певне фізичне навантаження, яке посилює серцебиття, на 15 безперервних хвилин. 2. Попросіть людей розбитися на маленькі групи. 3. Візьміть капелюх з рольовими картками і попросіть кожного учасника/кожну учасницю по черзі обрати одну картку. Дайте тим, у кого картка з порушеннями, декілька хвилин, щоб увійти в роль, наприклад, пов'язати пов'язку або прив'язати руку за спину.

4. Поясніть, що у кожній групі є 30 хвилин, щоб придумати гру в спортивному дусі для всіх, тобто гру, у якій кожен/кожна може брати участь. Вони можуть використовувати деяке або все запропоноване обладнання. Кожна група має сама скласти завдання і правила нової гри. Кожен/кожна в групі повинен/повинна брати участь у плануванні і прийнятті рішень.
5. Нехай групи пограють в ігри одна одної.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з аналізу того, як люди з різних груп взаємодіяли одне з одним і чи подобалось їм це завдання. Потім нехай продовжують обговорювати гру самі, участь та стигматизацію.

- Як ви впоралися із складанням правил гри? Які фактори ви брали до уваги? Чи мало якесь значення те, що у вашій групі була недієздатна людина?
- Як працювали групи? Демократично? Одна чи декілька осіб приймали рішення?
- Люди, які були недієздатні: чи важко було грати вашу роль? Гадаєте, ви спромоглися зіграти її реалістично? Чи щасливі ви від вашого внеску в кінцевий результат?
- Дієздатні люди: що ви мали брати до уваги на нараді для подолання перешкод, які б могли стати на заваді повній і ефективній участі недієздатних людей?
- На які компроміси ви мали піти, розробляючи гру, щоб ви могли з повним правом сказати, що це був спорт для всіх?
- Як ви гадаєте, як це – бути молодим/молодою і недієздатним/недієздатною у вашій країні? З якими особливими труднощами ви б стикнулися?
- Чи гадаєте ви, що права недієздатних дійсно поважають? Якщо ні – якими з них нехтують найбільше і з яких причин, на вашу думку?
- У дійсності яким чином певні групи виключені зі спорту? Чи таке позбавлення є порушенням їх прав?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Спробуйте зробити так, щоб групи були «змішані», наприклад, природно високі або низькі люди, з окулярами і без, різні за статтю, віком, фізичними даними і т. д.

Ролі мають бути розподілені так, щоб у кожній групі було не більше двох недієздатних. Це можуть бути одні і ті ж самі порушення або різні для кожної групи. Якщо кожна група має людей з однаковими порушеннями, то після ігор учасники можуть порівняти, як вони долали одні і ті ж самі випробування. Якщо різні групи включали людей з несхожими порушеннями, тоді було б цікаво дізнатися, чи групи розробляли ігри, які б включали всі порушення, або лише ті, що представлені в їх окремій групі.

Залежно від групи вам знадобиться почати заняття з мозкового штурму щодо загальних рис гри. Наприклад, ігри потребують чітких завдань або мети і правил. Вам також може знадобитися встановити обмеження, наприклад, що в гру потрібно грати в межах певного місця або не довше 20 хвилин.

Якщо групам не вдалося закінчити завдання або якщо вони не задоволені результатом, зазначте, що це є відображенням дійсності, і не слід вважати, що завдання не виконано або група не впоралася. Вам слід обговорити під час дебрифінгу все, що вплинуло на те, що результат був не досягнутий, або те, що деякі люди були незадоволені результатом.

Під час дебрифінгу люди можуть не погодитися, що позбавлення або дискримінація дійсно така велика проблема, тому що люди намагаються обирати той спорт, на якому вони дійсно знаються. Наприклад, високі можуть грати в баскетбол, а менш енергійні можуть обирати більярд або шахи. Незважаючи на це, виникає питання: чому тільки та молодь, яка подає надію, отримує всю увагу і можливості брати участь у змаганнях, а ті, кому просто подобається

KEY DATE

26 травня
Всесвітній день змагань

грати – обділені ним? Деякі види спорту виключені через високу вартість, тому що, наприклад, вони потребують коштовного обладнання або підготовки.

Варіації

Якщо ви хочете використовувати це завдання передусім, щоб сприяти розвитку навиків групової роботи, ви можете запропонувати одній групі вигадати спільну гру, а іншій — гру на змагання. Під час дебрифінгу ви можете порівняти, яка більше сподобалася.

Ви можете використати завдання для зосередження на справедливості, рівності і ролі прав людини як «правил для гри». У такому випадку ви можете облишити «недієздатність» і зробити наголос на тому, як люди співпрацювали для створення гри і залишити на обговорення питання, чи кожний, включаючи недієздатних або інші групи, міг брати участь.

Хороші правила, як і права людей, існують, щоб забезпечити справедливість гри, обмежуючи повноваження одних гравців/гравчинь проти інших. Правила мають бути застосовані до усіх гравців/гравчинь – так само, як і універсальні права людини. Багато правил прописуються разом з правами й обов'язками. Наприклад, футболіст/футболістка має право бити по м'ячу, а не по іншому гравцю/іншій гравчині. На випадок порушення правил існують пенальті.

Процес прийняття рішень щодо зміни правил можна порівняти із законотворенням «реального життя». Чи змінюються вони указом, законодавчими органами або людьми шляхом референдуму чи консультацією з НУО та іншими організаціями?

В обговоренні ви можете торкнутися таких питань:

- Які ігри найбільше сподобалися учасникам/учасницям? Що зробило гру «вдалою»?
- Чи важливо мати чітку мету і справедливі правила, щоб кожен міг грати?
- Статті у Загальній декларації прав людини можуть сприйматися як правила життя в різноманітному світі. Але чи справедливі вони? Наприклад, чи універсальні вони для всіх гравців (для кожного в усьому світі)? Чи їх достатньо чи забагато? Чи всі гравці/гравчині (всі країни) грають за правилами?

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо групи зацікавлені у вивченні інших питань рівності, можливо їм сподобається вправа «Шлях до країни рівності» на с. 320, яка досліджує питання гендерної рівності. Вправа на симуляцію «Боротьба за багатство та владу» на с. 88, зосереджена на майнових нерівностях, вона також порушує питання стосовно рівності можливостей, яке можна співвіднести з умовами, з якими стикаються люди з інвалідністю.

Ідеї для вправ

Спільними зусиллями організуйте День спорту. Запросіть молодь з інших клубів пограти у ваші нові ігри. Саме групі вирішувати, як зробити подію якомога всеохоплюючою.

Зв'яжіться з TAFISA і зробіть цими іграми ваш внесок у Всесвітній день змагань. А також контактуйте з місцевими організаціями, що підтримують людей з інвалідністю у вашій місцевості, і дізнайтеся, як ви можете долучитися до цього і допомогти.

Проведіть опитування у вашій школі, клубі або на зборах і запропонуйте прості поліпшення для зручності людей з інвалідністю у вашому місті.

Додаткова інформація

TAFISA — це провідна міжнародна організація «Спорт для всіх» із понад 200 членами/членинями з більше ніж 130 країн на всіх континентах. Вона запроваджує практичні програми і події в тісному співробітництві з Міжнародним олімпійським комітетом (МОК), Всесвітню організацією охорони здоров'я (WHO), Міжнародною радою спортивної науки та фізичного виховання (ICSSPE) і ЮНЕСКО (UNESCO).

Всесвітній день змагань (ВДЗ) організований ТАФІСА. ВДЗ – це товариське міжнародне змагання з фізичним вправами, де громади з усього світу змагаються один з одним. Брати участь може будь-хто. Всесвітній день змагань є доступним як для декількатисячних громад, так і для найбільших міст світу. Мета – сприяння фізичній активності і спорту для всіх не тільки з точки зору спорту для змагань або підтримання активних людей у формі, а й з точки зору усіх форм активності і для всіх людей будь-якого віку, статі і рівня вмінь. Єдиним критерієм має бути включення до гри певної форми фізичної активності, що збільшує серцебиття учасників, на 15 безперервних хвилин (див. сайт: www.tafisa.net).

<http://www.tafisa.net>

Молодіжні Олімпійські ігри: видовище Молодіжних Олімпійських ігор (МОІ) має надихати молодь в усьому світі брати участь в спортивних подіях і приймати і жити згідно з олімпійськими цінностями.

Паралімпійці: Міжнародний паралімпійський комітет (МПК) зобов'язаний надавати змогу спортсменам-паралімпійцям досягати спортивної досконалості і розвивати спортивні можливості для всіх людей з інвалідністю, починаючи з початкового рівня і аж до самих висот. МПК має на меті сприяти поширенню паралімпійських цінностей, які включають відвагу, рішучість, натхнення і рівність.

<http://www.olympic.org>

Ви можете вважати це доречним – як для себе, так і для учасників/учасниць – взяти до уваги наведені нижче відмінності між глухими та тими, хто чує погано.

www.paralympic.org/IPC

Глухі: культурна, лінгвістична і політична тотожність, набута багатьма глухими людьми. Особи, які належать до кола співтовариства глухих, підпорядковані єдиним культурним нормам, цінностям і традиціям цієї групи. Вони типово вживають мову жестів як свою першу мову.

Глухота: термін, що вживається для позначення нездатності чути нормальне мовлення і загальні звуки; медичне позначення втрати слуха.

Слабочуючі: стосується людей з різними ступенями втрати слуху, які здебільшого спілкуються розмовною мовою, з додаванням читання по губах. Слабочуюча людина може використовувати допоміжні засоби і/або кохлеарні імпланти і може підтримувати залишковий слух допоміжними слуховими приладами. Вона/він може бути глухим за медичним діагнозом, але з технічними засобами, інтегрованим вихованням і освітою, може бути просто слабочуючим.

Визначення й інформацію щодо інвалідності і прав людини можна знайти в підрозділі «Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю» розділу 5.

Матеріал для розповсюдження

Рольові картки

Ви – глуха людина

Візьміть беруші. Ви можете розмовляти (але не чути).

Спробуйте виконати вашу роль реалістично, без перебільшень і без вдавання до стереотипів.

Ви – слабчюча людина

Візьміть трохи вати, щоб вставити в вуха. Намагайтеся представити вашу роль реалістично, без перебільшень і вдавань до стереотипів.

Ви – людина, що пересувається за допомогою візка

Сідайте у візок, переконавшись, що навчилися маневрувати. Спробуйте виконати вашу роль реалістично, без перебільшень і вдавань до стереотипів.

Ви – людина з однією рукою

Скористайтесь бинтом, щоб прив'язати руку за спиною. Спробуйте виконати вашу роль реалістично, без перебільшень і без вдавань до стереотипів.

Ви – людина без обох рук

Скористайтесь бинтом, щоб прив'язати обидві руки за спиною. Спробуйте виконати вашу роль реалістично, без перебільшень і без вдавання до стереотипів.

Ви – людина, що кульгає

Скористайтесь бинтом, щоб прив'язати дерев'яну планку під однією ногою, так, щоб одна нога була довшою за другу. Спробуйте виконати вашу роль реалістично, без перебільшень і без вдавань до стереотипів.

Ви – людина без ноги

Скористайтесь бинтом, щоб прив'язати одну ногу за вашим стегном так, немовби ви втратили свою ногу за коліном. Візьміть милиці. Спробуйте виконати вашу роль реалістично, без перебільшень та вдавань до стереотипів.

Ви – людина з розумовими порушеннями

Ви нервуєте, але вам бракує впевненості, але вам потрібно дуже ретельно пояснювати щось. Спробуйте виконати вашу роль реалістично, без перебільшень та вдавання до стереотипів.

Ви – незряча людина

Пов'яжіть пов'язку. Спробуйте виконати вашу роль реалістично, без перебільшень та вдавання до стереотипів.

Ви – глуха та німа людина

Візьміть беруші. Ви не можете ні чути ні розмовляти, ви спілкуєтеся за допомогою мови жестів, пишучи та малюючи. Спробуйте виконати вашу роль реалістично, без перебільшень та вдавань до стереотипів.

Ви – людина без будь-яких порушень

Спробуйте виконати вашу роль реалістично, без перебільшень та вдавань до стереотипів.

Теги для запам'ятовування

Поки у левів нема власних істориків, історії про полювання завжди будуть прославляти мисливців.

Африканське прислів'я

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Пам'ять • Війна і тероризм • Культура та спорт
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	10–15 осіб
Час виконання	120 хвилин
Опис	Учасники/учасниці спільно створюють «хмаринку тегів», щоб виразити свої думки та почуття, які в них викликають меморіали, що нагадують про міждержавні війни
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Права на життя, свободу та особисту свободу • Право на участь у культурному житті • Свобода мислення та свідомості
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розмірковувати про факти та міфи з історії держави, про минулі війни й роль національних військових пам'ятників • Розвивати творчість і вміння мислити незалежно • Розвивати уяву та співчуття
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Папір для фліпчарту • Скотч • Велика кількість кольорових маркерів • Фотокартки військових пам'ятників (на вибір) • Приклади хмар ключових слів (на вибір)
Підготовка	З'єднавши разом кілька фліпчарт-аркушів, зробіть великий аркуш паперу (розміром приблизно 1,5 x 1,5 м). Він повинен бути достатньо великим, щоб усі члени/членкині групи змогли знайти на ньому місце. Нанесіть нечітку лінію посередині

Інструкції

1. Поясніть усім, що означає «хмара тегів» і що група буде створювати невіртуальну хмару, щоб продемонструвати асоціації та спогади, які викликають національні військові пам'ятники.
2. Попросіть учасників/учасниць самостійно пригадати національний меморіал, розташований у вашій місцевості, який викликає спогади про війну, наприклад, Другу світову війну. Вони мають намагатися пригадати, який він має вигляд та з'ясувати почуття, думки й асоціації, як негативні, так і позитивні, які пам'ятник викликає в них.
3. Запропонуйте взяти кольорові маркери та знайти місце на папері. Працюючи самостійно, вони мають намалювати власні «ключові слова» на загальному листі відповідно до таких принципів:
  - а) це мають бути ваші власні слова: вони просто показують, як ви сприймаєте певний об'єкт;
  - б) негативні асоціації необхідно записувати ліворуч від центральної лінії; чим більший негативний відтінок вони мають, тим ближче до лівого краю їх слід розташовувати;
  - в) позитивні асоціації необхідно записувати праворуч; чим більший позитивний відтінок вони мають, тим ближче до правого краю їх слід розташовувати;
  - г) асоціації, які пам'ятник викликає найдужче, необхідно записувати більшими літерами, ніж почуття, які він майже не викликає.

Пам'ять

Війна і тероризм

Культура та спорт

Рівень 2

10–15 осіб

120 хвилин

4. Коли учасники/учасниці запишуть слова, попросіть їх подивитися на загальний результат і відповісти на питання.
  - Чи є у «хмарі» вражаючі послання або приклади?
  - Чи здивовані ви вибором слів?
  - Яких почуттів більше – позитивних чи негативних і чому?
  - Які з викликаних почуттів найбільш сильні?
  - Як ви вважаєте, чи в такий спосіб майбутні покоління мають пам'ятати про війну? Чого їм не вистачає або де необхідно відновити баланс?
5. Запропонуйте учасникам/учасницям знову взяти маркери. Цього разу вони мають пригадати не існуючий пам'ятник, а створити у своїй уяві меморіал, який нагадував би про найбільш важливі уроки війни. Вони мають повторити вже виконані дії, знову самостійно написати слова на тому ж аркуші паперу, на якому вже виконали перше завдання. Поясніть, що перша хмара тегів стала загальною і її не можна стерти, отже, нові слова необхідно писати вище від перших.
6. Коли «хмара» буде завершена, запропонуйте учасникам/учасницям ще раз подивитися на всю картину і переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

Почніть обговорення з процесу створення хмари ключових слів, а потім переходьте до питань стосовно пам'яті та прав людини.

- Чи багато зусиль ви могли докласти, щоб контролювати розміри остаточної хмари? Чи були ви розлучені іншими написами, які були більш вражаючими, ніж ваші?
- Чи діяли ви самостійно при створенні другої хмари, чи були схильні обговорити свої ідеї з іншими учасниками/учасницями, щоб об'єднати зусилля для пошуку «ключових слів»?
- Якію мірою на вас вплинули слова інших людей чи ті, що вже були написані на аркуші?
- Наскільки відрізняється остаточно хмара від попередньої і які її основні думки?
- Чи підсумкова хмара репрезентує ідеї, які, на вашу думку, майбутні покоління мають краще сприймати про Другу світову війну, ніж ідеї попередньої хмари? Чому так? Чому ні?
- Чому офіційні пам'ятники мають здатність «прославляти» війну? Ви вважаєте, що війну необхідно прославляти?
- Чи знаєте ви, що навіть під час ведення війни існують мінімальні стандарти, які викладені у Женевських конвенціях, якими, як вважається, мають керуватися протилежні сторони у своїх діях?
- Чи вважаєте ви правильним, що солдати фактично втрачають право на життя під час війни?
- Які думки втілюють у собі офіційні пам'ятники про «ворога»? Як ми сьогодні маємо розуміти ці ідеї?
- Наскільки легко для вас було уявити інший пам'ятник? На що був би схожий такий пам'ятник? Що, на вашу думку, було важливим і що ви вважаєте найбільш складним?
- Чи справді пам'ятник міг би нагадати нам про страхіття війни? Як ви вважаєте, чи мають вони це робити?
- Як ви вважаєте, чи ті, хто вижив під час війни або загинув у бою, хотіли, щоб цей період історії згадували? Чи відрізнялися б їх хмари ключових слів від вашої?
- Якщо ви втратили б когось з близьких під час війни, як би ви хотіли, щоб згадували про цю людину, і що ви хотіли б розказати майбутнім поколінням про війну?
- Чи розширила ця вправа ваше розуміння прав людини? Як?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ви можете погратися з кольорами. Наприклад, запропонувати, щоб усі негативні асоціації записували чорною ручкою, а всі позитивні – ручкою іншого кольору; або ви можете використовувати темніші чи світліші відтінки (у напрямі від центральної лінії); або, якщо ви хочете, щоб друга хмара відрізнялася від першої, ви можете попросити, щоб усі слова першої хмари були написані одним кольором, а слова, які додаються на п'ятому етапі, – іншим.

Ви можете використовувати фотокартки пам'ятників, якщо вважаєте, що вони можуть допомогти, але ви також можете вирішити, що ефективніше буде попросити учасників/учасниць завершити хмару за допомогою пам'яті; це дійсно покаже, які асоціації найбільш стійкі.

Нехай перше оцінювання (пункт 4) буде коротким. Використайте його для того, щоб сформулювати різні думки щодо того, як зберігається пам'ять про минуле, і стимулювати творчий підхід для уявлення інших видів пам'ятників. Якщо учасники відчують, що перша хмара точно висвітлює спосіб, яким вони хочуть, щоб зберігалася пам'ять про події, спробуйте використати ці ідеї у довідковій інформації підрозділу «Пам'ять» у розділі 5.

Під час створення другої хмари дозволяйте учасникам/учасницям внести до існуючої хмари доповнення або змінити її, якщо вони забажають, а також обговорити свої думки, навіть якщо вважається, що врешті-решт вони мають працювати самостійно.

Під час проведення другого раунду має бути достатньо місця для нових слів. Ви можете відчути, що хмара перестає бути чітко вираженою, але це відображає те, що відбувається у реальному житті – ви відчуваєте, що ви «загрузили» в ідеях, які висунули інші. Розташування нових слів над попередніми може допомогти вам послати сигнал, що сприйняття кожного залежить від його культури та від способу мислення, тому важко змусити почути себе. Однак, якщо ви вважаєте, що це полегшить групі аналіз своїх почуттів та думок, зробіть дві різні хмари з ключовими словами.

Варіації

Замість того, щоб писати безпосередньо на папері, учасники/учасниці можуть писати свої слова на картках, які можна легко пересувати. Це допоможе вносити зміни на другому етапі, наприклад, розміщувати однакові слова поряд, щоб вони краще виділялися.

Ви можете використовувати інші події, які вам здаються більш слушними, ніж Друга світова війна, наприклад, Голокост, Перша світова війна, громадянська війна або регіональна війна. Важливе лише, щоб ці події вшановувалися на державному рівні.

Молодим людям було б цікаво порівняти своє сприйняття війни і тих, хто її пережив. Ви можете припинити виконання вправи після створення першої хмари і дати учасникам/учасницям можливість запитати у представників старшого покоління, як вони хочуть, щоб майбутні покоління пам'ятали війну, і чи задоволені вони існуючими пам'ятниками.

Ви можете використати ідею створення хмари ключових слів (руками або в електронному вигляді), працюючи над іншими вправами КОМПАСу, особливо якщо хочете створити наочний матеріал для виставки.

Альтернативні ключові дати, наприклад, 27 січня – День пам'яті жертв Голокосту або 23 серпня – Міжнародний день пам'яті жертв работорівлі та її ліквідації.

КЛЮЧОВА ДАТА

8–9 травня

День пам'яті та примирення тих, хто загинув під час Другої світової війни

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Порахуйте кількість вулиць у вашому населеному пункті, які названі на честь командирів армії, яких ушановують, або відомих битв, а також кількість вулиць, названих на честь людей, які працювали в ім'я миру. Дізнайтеся, який орган у вашому населеному пункті вирішує, як називати вулиці, і запропонуйте імена людей, яких, на вашу думку, слід вшанувати.

Якщо молоді люди захочуть подивитися на що схожа їхня хмара тегів, то попросіть двох волонтерів надрукувати ці слова й документі і розмістити за адресою: <http://www.wordle.net/create>. Вони можуть роздрукувати цей документ або зберегти у розділі «публічна галерея» як запис своїх думок щодо пам'ятників.

Вам може сподобатися вправа «Хвилиночку!» на с. 303, де вам запропонують розглянути проблеми спогадів олімпійського стадіону ім. Гітлера в Берліні, і надати пропозиції стосовно того, що можна зробити з цією будівлею.

Якщо група висловить бажання поміркувати про героїв/героїнь, а також над тим, за що ми їх пам'ятаємо та шануємо, ви можете виконати вправу «Героїні та герої» на с. 115.

Ідеї для вправ

Навіть якщо ви витратите лише одну сесію на виконання цієї вправи, молоді люди все ще будуть заохочені розмовляти з людьми старшого покоління й отримувати більше інформації.

Проведіть захід для вшанування пам'яті героя, який працював в ім'я миру. Це може бути фестиваль з музикою і танцями, вистава або «імпровізація», під час якої ви разом створите спільний пам'ятник. Розкажіть про захід та попросіть запрошених принести те, що для них символізує вшанування пам'яті. Наприклад, це може бути білий мак, фотокартка близької людини, загибло-го у війні, або черевики, зношені кимось під час приїзду до вашої країни з проханням притулку.

Додаткова інформація

«Хмара тегів» (або наочний «вичерпний перелік») – це візуальне зображення «ключових слів». Зазвичай слова перелічені у алфавітному порядку, а їх важливість визначається за допомогою розміру шрифту або кольору; таким чином, слово може розглядатися як креативне графічне зображення. В інтернеті, де виникла ця ідея, слова – це зазвичай гіперпосилання, які відкривають велику кількість слів, які асоціюються із цим словом.

На наступній сторінці наведено приклад того, на що можуть бути схожі такі слова.

Матеріал для розповсюдження

Інструкції

- Накресліть нечітку лінію вздовж сторінки.
- Негативні асоціації слід писати ліворуч; чим більший негативний відтінок вони мають, тим ближче до лівого краю їх слід розташовувати.
- Позитивні асоціації слід писати праворуч; чим більший позитивний відтінок вони мають, тим ближче до правого краю їх слід розташовувати.
- Асоціації, які пам'ятник викликає найдужче, необхідно записувати більшими літерами, ніж асоціації, які він майже не викликає.

Приклад запису слів

deaths scared pain orphans
 frightened death angry
 loss enemy sad guns
bad sorrow hunger crying
 evil hunger frightened
 die destroy death loud
 memories enemy
sad angry scared sad
 Misery scary enemy
 homeless
destruction sacrifice

friends sacrifice
 great victory proud
 motherland proud loss
 patriotic strong
 homeland pride patriot
 leader **solidarity**
family protect help
 sacrifice helping allies
 "lest we forget"

Війна
і тероризмМир
та насильство

Глобалізація

Рівень 2

Будь-яка
(малі групи:
4–5 осіб)

90 хвилин

Тероризм

Тероризм ніколи не повинен бути прийнятним.

Ми маємо боротися з ним разом, тими методами, які не ставлять під загрозу нашу повагу до верховенства права і прав людини або використовуватися як привід для інших діяти таким чином.

Анна Лінд

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Війна і тероризм • Мир та насильство • Глобалізація
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 4–5)
Час виконання	90 хвилин
Опис	Використовуючи конкретні приклади, учасники/учасниці обговорюють характер терористичного акту і формулюють визначення тероризму
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на життя, свободу та особисту недоторканність • Свобода від катувань та такого, що принижує гідність, поводження • Право на мир
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Поглибити розуміння причин тероризму і способів боротьби з ним • Розвинути навички аналізу інформації і критичного мислення • Заохотити осмислене ставлення і незалежне мислення
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Ситуаційні картки • «Питання до розгляду» як роздавальні матеріали • Аркуш паперу А4 і олівець для кожної малої групи • Фліпчарт і маркери
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зробіть копії та виріжте ситуаційні картки. Вам знадобиться один набір для кожній групі • Зробіть копію «питань до розгляду», по одній на кожену групу

Інструкції

1. Запитайте у групи, що вона розуміє під словом «тероризм». Проведіть мозковий штурм і подивіться, чи зможе хто-небудь дійти робочого визначення. Напишіть пропозиції на фліпчарті.
2. Скажіть учасникам/учасницям, що хоча є ряд міжнародних договорів про боротьбу з тероризмом, жоден з них насправді не визначає поняття «тероризм»! Однією з причин цього може бути те, що держави – члени Організації Об'єднаних Націй часто мають різні тлумачення тривалих конфліктів та різні інтереси стосовно певних «терористичних» дій.
3. Припустіть, що для того, щоб створити таке визначення, необхідна група країн, що не є членами ООН, саме як ваша група учасників/учасниць! Поясніть, що їх діяльність має допомогти розробити власне визначення тероризму до кінця цієї сесії.
4. Розділіть учасників/учасниць на групи по 4–5 осіб і вручіть кожній групі набір ситуаційних карт й аркуш паперу. Попросіть їх послідовно обговорити кожне твердження і вирішити, чи справді певну ситуацію необхідно вважати прикладом тероризму, надаючи свої пояснення.
5. Знову зберіть групи разом приблизно через 20 хвилин і зберіть результати. Спробуйте визначити основні причини відмови, щоб віднести конкретні ситуації до випадків тероризму.

КЛЮЧОВА ДАТА

21 травня
Всесвітній день
боротьби
з тероризмом

6. Коротко обговоріть будь-які відмінності між групами, надаючи кожній стороні можливість пояснити своє рішення. Запитайте учасників/учасниць, які із ситуацій вони вважають найскладнішими для оцінки.
7. Попросіть учасників/учасниць повернутися до своїх груп, щоб сформулювати власне визначення тероризму на підставі рішень, які вони зробили раніше, чи будь-яких міркувань, почутих під час дискусії.
8. Через 10–15 хвилин попросіть групи представити свої пропозиції. Потім переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

- Насправді було важче або легше, ніж ви уявляли, дати визначення тероризму? Чому?
- Чи відчували ви, що ситуації були реалістичними: чи «сприйняв» хто-небудь з учасників будь-яку із ситуацій такими, що пов'язані з реальними подіями? Якими саме подіями? Чи відіграло це роль під час оцінювання ситуації?
- Чому ви вважаєте, що країнам – членам ООН важко досягти згоди у визначенні тероризму?
- Яким чином – якщо ви так вважаєте – акти тероризму відрізняються від військових дій? Як ви думаєте, чи можливо одні дії вважати більш виправданими, ніж інші?
- Як ви думаєте, чи мають бути певні основні правила, які застосовуються для всіх сторін (у тому числі держав) у «війні з тероризмом»? Чи є речі, які жодна із сторін не має робити? Які?
- Чи вважаєте ви, що дії в будь-яких ситуаціях можуть взагалі бути виправданими? Чому так або чому ні?
- Які права людини, на вашу думку, розглянуто в ситуаціях, які ви обговорювали?
- Чи можуть будь-які із ситуацій бути виправдані з «погляду застосування прав людини»?
- Чому люди стають терористами? Чому люди скоюють злочини, де метою є викликати біль або страх у інших?
- Чи можна сказати, які саме люди стають терористами? Чи можете ви уявити будь-які почуття, що за своєю силою могли б бути схожими на ті, що відчуває людина, що відбирає чуже життя?
- Чи може взагалі коли-небудь бути виправданим позбавлення життя цивільних осіб? Терористів/терористок? Чи життя будь-кого?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Це питання, очевидно, вельми чутливе і суперечливе, і те, як ви вирішите підійти до нього, може залежати значною мірою від конкретних особливостей вашого регіону або вашої групи. Ви маєте право відкласти будь-які з карток, які можуть бути недоречними, те ж саме стосується запитань під час аналізу. Ви також можете включити інші ситуації, які більше стосуються повсякденної реальності вашої групи.

Якщо діяльність має бути плідною, учасники/учасниці повинні відчувати, що вони можуть висловити свою справжню думку без осуду вами або іншими членами групи. Можливо, вам доведеться сказати про це із самого початку і від кожного отримати згоду щодо конфіденційності. Скажіть їм, що метою заходу є опрацювання важких питань, коли наші емоції можуть конфліктувати з тими питаннями, які люди відчуватимуть «правильними».

Якщо ви хочете навести деякі факти та цифри для стимулювання інтересу учасників/учасниць на початку вправи, ви можете знайти цікаві статистичні дані про тероризм на сайті: www.nation-master.com.

На етапі 6, коли групи намагаються розробити свої власні визначення тероризму, може бути корисним дати деякі поради, що стосуються попередніх ситуацій, щоб зробити деякі загальні висновки. Учасникам/учасницям можуть бути надані «питання до розгляду» перед початком формування ними визначень, або ви можете використати питання в кінці, щоб перевірити різні визначення.

Під час обговорення аспектів прав людини в рамках тероризму переконайтеся, що учасникам/учасницям відома така інформація.

- Право на життя надається кожному, це гарантовано статтею 3 Загальної декларації про права людини, статтею 2 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та іншими міжнародними документами.
- Навіть під час війни – коли правила застосування збройної сили керуються міжнародним гуманітарним правом (МГП) – навмисні напади на цивільні об'єкти не допускаються. МГП встановлює певні основні правила, яких мають дотримуватися будь-яка із сторін під час збройного конфлікту. (Див. подробиці нижче.)

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Спонукайте групу дізнатися більше про ситуації з прикладів або подумати про інші історичні приклади тероризму, а також про те, чим закінчилися ці кампанії.

Якщо група бажає розглянути причини того, чому люди вдаються до насильницьких дій, зверніться до вправи під назвою «Кидання каміння» на с. 170. Якщо ви бажаєте вивчити інші проблеми насильства, вас може зацікавити вправа «Насильство в моєму житті» на с. 211.

Додаткова інформація

Нижче запропоновано відповідні статті у міжнародному праві про права людини і міжнародному гуманітарному праві.

Закон про права людини: право на життя

Загальна декларація прав людини:

«Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» (стаття 3).

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод:

«Право кожного на життя охороняється законом ...» (стаття 2)

Міжнародне гуманітарне право: принцип відмінності

Міжнародне гуманітарне право (МГП) є органом міжнародного права, яке застосовується в періоди збройних конфліктів. МГП застосовується до всіх сторін у збройному конфлікті, незалежно від того, чи діє така сторона з метою самооборони. Воно також застосовується до міжнародних конфліктів і конфліктів неміжнародного характеру, а також рівною мірою застосовується до збройних груп, що борються проти держави й самих держав.

Одним з найважливіших принципів МГП є «принцип відмінності», у якому говориться, що воюючі сторони мають проводити розмежування між цивільним населенням і військовими, а також між цивільними об'єктами і військовими цілями.

Протокол I до Женевських конвенцій:

«Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення (стаття 51.2).

Міжнародне гуманітарне право: заборона актів тероризму

Четверта Женевська конвенція:

«Колективні покарання так само, як і будь-які заходи залякування чи терор, забороняються» (стаття 33).

Протоколи 1 та 2 до Женевських конвенцій:

«Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападу. Забороняються акти насильства чи погрози насильством, що мають на меті тероризувати цивільне населення» (Протокол 1, стаття 51.2).

«Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападу. Забороняються акти насильства або погрози насильством, що мають на меті тероризувати цивільне населення». (Протокол 2, стаття 13.2).

Інші статті МГП забороняють взяття заручників та напади на місця богослужіння.

Для отримання інформації про роботу Ради Європи у боротьбі з тероризмом, у тому числі рекомендації щодо боротьби з тероризмом і дотримання прав людини, див. загальну інформацію в розділі 5.

Матеріал для розповсюдження

Ситуаційні картки

<p>Ситуація 1. Група веде збройну кампанію для того, щоб позбутися тоталітарного уряду. Вона заклала бомбу в Міністерстві оборони, яка вибухнула. Убито 12 осіб.</p>	<p>Ситуація 2. Особа спрямовує свої дії на самотніх матерів, які отримують листи з погрозами їх дітям. Жодного випадку насильства не надходило, але жінки занадто налякані, щоб випускати своїх дітей на вулицю.</p>
<p>Ситуація 3. У війні між двома країнами одна скидає ядерну бомбу на другу, у результаті чого гине близько 100 тисяч мирних осіб.</p>	<p>Ситуація 4. Бомбу в конверті відправлено на адресу директора/директорки крупної косметичної компанії. У результаті директора/директорку важко поранено. Анонімний бомбардувальник/бомбардувальниця звинувачує компанію в експлуатації тварин.</p>
<p>Ситуація 5. Група веде тривалу кампанію проти військових об'єктів, у тому числі регулярно використовує вибухові речовини. Значну кількість членів збройних сил убито.</p>	<p>Ситуація 6. У боротьбі за незалежність члени етнічної меншини регулярно бомблять громадські місця. Вони попереджають заздалегідь, щоб люди могли евакуюватися з будівель, але мирні особи гинуть.</p>
<p>Ситуація 7. Країна, яка має хімічну зброю, заявляє про готовність її використання, у разі загрози з боку будь-якої іншої країни.</p>	<p>Ситуація 8. Група злочинців/злочинниць захоплює банк, бере в заручники декого з персоналу, а потім розстрілює заручників/заручниць, щоб «замести» сліди.</p>
<p>Ситуація 9. Націоналістичні групи патрулюють і контролюють основні міста, при цьому регулярно б'ють або залякують людей з інших етнічних груп.</p>	<p>Ситуація 10. Тоталітарна держава керує через залякування свого населення: усіх, хто виступає проти, заарештовують; людей регулярно арештовують, катують і навіть страчують.</p>
<p>Ситуація 11. Група організованих злочинців/злочинниць вимагає гроші у місцевих підприємців/підприємців. Ті, хто відмовляється дотримуватися вимог, втрачає своє майно через підпали, а іноді їх навіть вбивають.</p>	<p>Ситуація 12. У ході війни проти повстанців окупаційна армія атакує села безпілотними літаками. Надходить інформація про декілька жертв серед цивільного населення, а деякі навіть загинули цілими сім'ями.</p>
<p>Ситуація 13. Робітники/робітниця з країни «А» мають кожного дня перетинати територію країни «В». Прикордонники/прикордонниця країни «В» завжди турбують громадян/громадянку із країни «А», ретельно перевіряють посвідчення осіб, часто обшуковують. Вони часто свавільно затримують людей з країни «А».</p>	<p>Ситуація 14. Під час десятирічної громадянської війни 19-річна дівчина стикається з групою з 10 повстанців. Спочатку її гвалтує лідер групи, а потім наказує зробити те ж саме своїм людям.</p>
<p>Ситуація 15. У місті працює Міжнародна конференція. Поліція отримує повноваження заарештовувати будь-кого й утримувати протягом 12 годин без будь-яких звинувачень. Вони попереджають людей, щоб ті не виходили на демонстрації.</p>	<p>Ситуація 16. «Ви маєте працювати важче, могили не повні», – закликав голос на радіо Руанди.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Чи завжди терористичний акт має на меті викликати страх (терор) серед населення? • Чи вважається будь-яка дія, яке змушує людей боятися, терористичним актом? • Чи може держава (уряд) займатися тероризмом, або тероризм — це завжди дії проти формальних інститутів країни? • Чи має тероризм завжди на меті завдати шкоди цивільному населенню, або він може бути спрямований проти військових цілей чи проти власності? • Чи може теракт коли-небудь бути виправдано? 	

Глобалізація

Навколишнє середовище

Громадянство та участь

Рівень 3

Будь-яка (малі групи: 5–8 осіб)

Частина 1:
45 хвилин
Частина 2:
тривалість може змінюватись
Частина 3:
тривалість може змінюватись

Увага, ми все бачимо!

Ніхто не робить більшої помилки, ніж той, хто нічого не робить, вважаючи, що він мало на що здатний.

Едмунд Берк

Рівень складності	Рівень 2
Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Глобалізація • Навколишнє середовище • Громадянство та участь
Опис	Під час виконання цієї вправи учасники дізнаються про соціальні, економічні і природоохоронні витрати, пов'язані з виробництвом бавовняних футболок. Вони продовжать планування та виконання дій, пов'язаних з реакцією на порушення відповідних прав людини
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на бажану роботу та вступ до профспілок • Право на відповідний рівень життя • Право на довкілля, безпечне для життя і здоров'я
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 5–8 осіб)
Час виконання	Частина 1 – 45 хвилин, частини 2, 3 – тривалість може змінюватись
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Дізнатися про глобалізований характер легкої промисловості та зрозуміти справжню вартість одягу, який купуємо • Розвивати вміння аналізувати інформацію, планувати та виконувати дії • Сприяти розвитку креативності, творчої уяви та прагнення до активної діяльності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Фліпчарт і маркери • Надруковані пам'ятки
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зробіть копії інформаційних листків, по одній на кожного учасника/кожну учасницю • Пам'ятайте про вашу роль у забезпеченні участі всіх учасників/учасниць!

Інструкції

Частина 1. Розгляд питання

1. Поясніть групі, що ви збираєтесь розглянути питання про одяг, який вони купують, та соціальні, економічні і природоохоронні наслідки їхнього вибору.
2. Запропонуйте учасникам/учасницям подивитися на ярлики на їх футболках та светрах, щоб дізнатися, де вони були виготовлені та з якого матеріалу. Скільки вони коштують? На фліпчарті зробіть таблицю з переліком країн та цін.
3. Запитайте, чи є гроші єдиним фактом, що має братися до уваги; потім роздайте інформаційні листки «Відслідковуючи справжню вартість бавовни» та «Справжня вартість бавовняної футболки» і дайте учасникам/учасницям п'ять хвилин для ознайомлення із цими матеріалами.
4. Потім переходьте до спільного обговорення питань, що висвітлюються у наданій інформації, наприклад, трудові права, включаючи працю дитини, використання ресурсів (води та палива), шкода, якої пестициди та інші токсини завдають довкіллю, та наслідки глобалізації.
5. Запитайте у групи, що тепер вони думають про купівлю футболок. Що вони можуть зробити проти порушень? Обговоріть спільно їх ідеї щодо можливих дій, наприклад, більш дбайливо ставитися до одягу, який вони вже мають, щоб він не псувався занадто швидко, купувати лише «етичні» футболки або розпочати у своїй місцевості кампанію з метою підвищення обізнаності серед однолітків стосовно цього питання. Обговоріть, які ідеї, на їхню думку, вони б бажали реалізувати. Дозвольте їм зібрати більше інформації та обміркувати план щодо реалізації цих ідей.

КЛЮЧОВА ДАТА

**Друга субота
травня**
Всесвітній день
справедливої
торгівлі

Частина 2. Рішення щодо прийняття заходів

6. Дозвольте учасникам/учасницям переглянути дослідження, допрацювати їх ідеї та погодити між собою, які саме заходи вони будуть застосовувати.
7. Запропонуйте їм створити малі групи відповідно до тих заходів, які вони планують, і скласити стисло пропозицію, що має містити такі складники:
  - чітка мета і завдання;
  - опис запропонованого заходу (бойкот, концерти, телевізійні та радіопроекти, вуличний театр, розповсюдження листівок і т.п.), з аргументацією свого вибору;
  - план-графік підготовки та виконання заходу;
  - місце, де відбудеться подія (школа, громадський заклад і т.п.);
  - очікувані витрати та необхідні ресурси.
8. Попросіть групи здати їх пропозиції, запропонуйте кожному/кожній прокоментувати ці пропозиції та представити можливі варіанти щодо їх покращення.

Частина 3. Практична реалізація

- Оберіть одну акцію для участі всієї групи або дозвольте учасникам/учасницям працювати в малих групах відповідно до акцій, які вони бажають здійснити.
- Наприкінці акції або кампанії зробіть критичний огляд того, як вона пройшла та яких результатів досягла група.

Дебрифінг та оцінка**Заключна частина 1**

- Чи є гроші найважливішим фактором? Чому?
- Наскільки важливими є соціальні, економічні та природоохоронні витрати? Чи є якісь із них важливішими за інші? Які права людини порушуються?
- Скільки ви готові сплачувати за футболку?
- Що робить кампанію ефективною?
- Як ви вважаєте, чи впливають на ситуацію інститути, що працюють у сфері захисту прав робітників/робітниць, такі як НУО, міжнародні організації, агенції ООН та організацій, що проводять антиглобалізаційні кампанії? Чому?

Заключна частина 2

- Наскільки легко було домовитися про план дій? Чи всі задоволені тим, як приймалися рішення у малих групах? Чому?
- Чому обрали участь саме у цьому заході?
- Чи всі відчували себе причетними до акції? Чому?
- На які саме порушення прав людини були націлені дії різних груп?

Заключна частина 3

- Як пройшла акція або кампанія? Чи все відбувалося за планом? Чому?
- Що необхідно запам'ятати на майбутнє?
- Чи кожен відчував себе причетним та проявив свої здібності? Якщо ні, то чому? Що наступного разу можна зробити краще?
- Що ще ви вивчили під час виконання цієї справи та участі в акції?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Добре підготуйтеся. Прочитайте частину у розділі 3 про вживання дій, в якій надається повний опис способів початку дій та методів їх організації. Також ознайомтеся зі сходами участі Харта (Hart's ladder), відповідний матеріал міститься у довідковій інформації теми «Громадянство та участь».

Інформацію про транснаціональні компанії ви знайдете у темі «Глобалізація». Перед тим як розпочати цю справу, перевірте, чи представлені у вашій країні філіали «Кампанії за чистий одяг (Clean Clothes Campaign)» або інших схожих організацій.

Ознайомтеся з акціями, що проводить «Кампанія за чистий одяг (Clean Clothes Campaign (CCC))» та розгляньте можливість використання таких підготовлених засобів. Легше виконувати дії, наприклад, розмістити відео «Кампанії за чистий одяг» про спортивний одяг на інтернет-сторінці або у блозі групи, ніж самостійно готувати матеріал для привернення уваги громадськості. Проте не слід забувати, що однією з цілей цієї вправи є стимулювання причетності до активної роботи і креативності. Тому вам необхідно зробити акцент на тому, що учасники/учасниці мають повну свободу «винаходити» будь-які нові стратегії проведення кампанії.

Якщо ви бажаєте позначити вартість у вимірі вуглецевого сліду, скористайтеся розрахунками Екометрики (Ecometrica), яка виконала оцінювання щодо викидів вуглекислого газу, частка яких припадає на одяг. За зразок було взято набір з трьох пар трусів. Труси та футболки мають однаковий характер викидів – незважаючи на той факт, що, безперечно, труси необхідно прати частіше, проте прасують їх рідше! Результат становив 57 кг CO₂ за все життя. Зайдіть на сайт: www.ecometrica.co.uk та дізнайтеся за пошуком «Таблиця даних про одяг (apparel fact sheet)».

Варіації

Ви можете провести першу частину вправи таким чином, щоб заохотити учасників/учасниць серйозніше замислитися над справжньою вартістю, для цього:

1. Почніть з опитування учасників/учасниць щодо ціни їх футболки та визначте середню ціну.
2. Потім запропонуйте їм перевірити на етикетках країну походження футболки.
3. Запропонуйте людям обговорити у малих групах всі етапи виробничого процесу, починаючи з вирощування бавовни і до продажу виробу в магазині.
4. Усі разом порівняйте зроблені переліки та зробіть один загальний перелік, що узагальнює різні елементи під заголовками: транспорт, трудовитрати, використання енергії і т. д.
5. Потім запропонуйте учасникам/учасницям знов у малих групах оцінити кожну позицію, наприклад, вирощування бавовни, загальні трудовитрати, транспорт і т. д.
6. Знову зберіться разом і обговоріть групові оцінювання.
7. У кінці роздайте інформаційний лист і запропонуйте прокоментувати його.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Зв'яжіться з відділенням «Кампанії за чистий одяг» у вашій країні та продовжуйте розвивати роботу, яку почала група.

Ви також можете дослідити питання справедливої торгівлі спортивним взуттям (див.: <http://www.vetementspropres.be>), де представлена статистика щодо дійсної вартості спортивного взуття.

Можливо, група виявить бажання дослідити питання та дилеми, пов'язані з корпоративною соціальною відповідальністю. Наприклад, багато добрих справ та подій отримують спонсорство від компаній, винних у порушенні прав людини. Такі компанії можуть під час виробничого процесу товарів забруднювати навколишнє середовище. Можливо, група захоче обговорити деякі з питань, піднятих у наступному висловлюванні Джеремі Джіллі (Jeremy Gilley), режисера та засновника організації Один день миру (Peace One Day): «З точки зору "Одного дня миру" ми не можемо ні існувати, ні працювати без корпоративного спонсорства. Моя позиція дуже чітка. Я переконаний, що аби мати можливість впливати на виробничий ланцюжок постачань, ми маємо бути "в цьому процесі". Це дуже важко, мабуть, неможливо знайти компанію, чий виробничий ланцюжок зверху донизу 100 % відповідав би міжнародним нормам прав людини/торговельного закону, проте, безперечно, ми бажаємо досягти цього».

Інформацію стосовно саме цього прикладу можна знайти тут: www.peaceoneday.org та <http://www.clearingthehurdles.org>.

Якщо група захоче дослідити право на працю чи як приєднатися до профспілки, можна провести вправу «Історія Ашика» (проблема дитячої праці) чи вправу «Зустріч профспілки». Для дослідження теми прав людини та спорту, можна провести вправу «Хвилиночку!».

Ідеї для вправ

Продовжуйте розпочату роботу, зустрічаючись разом з іншими місцевими зацікавленими групами, відзначайте Всесвітній день справедливої торгівлі. Джерелом натхнення для вас може стати сайт: <http://www.wftday.org/>.

Також ви можете скористатися знанням та досвідом, набутими під час здійснення іншої кампанії з інших питань, що входять до сфери інтересів групи. Протягом року існує безліч можливостей об'єднати свої зусилля з іншими з метою підвищення обізнаності про решту прав людини, наприклад права жінок у Міжнародний жіночий день – 8 березня; біженців/біженок – 20 червня та прав людини – 10 грудня. Співпрацюючи з іншими, ви демонструєте вашу солідарність з усіма, хто бореться за права людини, набуваєте нових друзів, ви розважаєтеся та вчитеся.

Додаткова інформація

Існує багато організацій, що працюють заради справедливого виробництва та справедливої торгівлі. За допомогою пошукової системи знайдіть організації, що працюють у вашій місцевості. Наведені нижче організації мають партнерів у багатьох європейських країнах:

- www.cleanclothes.org – надає багато інформації та проводить кампанії, у яких ви можете взяти участь;
- кампанія «Одяг на зміну (Clothes for a Change)» містить статтю: «Чи не зроблена ваша сорочка з використанням дитячої праці?» (див.: <http://www.organicconsumers.org>);
- «Людське дерево (People Tree)» є піонером міжнародного застосування методу справедливої торгівлі (див. сайт: <http://www.people-treefoundation.org/>);
- Фонд екологічної справедливості (Environmental Justice Foundation), звіт якого «Діти, які стоять за нашою бавовною (Children behind our cotton)» викриває подробиці шокуючих умов, у яких перебуває більш ніж 1 млн дітей – деякі з них віком до п'яти років – які працюють по 12 годин у екстремально жарких чи холодних кліматичних умовах, більшість з них страждає від фізичної, словесної або навіть сексуальної образи (див.сайт: <http://www.ejfoundation.org>);
- Фонд справедливого одягу (Fair Wear Foundation), місія якого покращення умов праці у легкій промисловості (див. сайт: <http://fairwear.org>);
- Мережевий ресурс справедливої торгівлі (Fair Trade Resource Network) – це довідковий центр, розроблений для поширення справедливої торгівлі і «створення ринку, що цінує людей, які створюють їжу, якою ми харчуємось, та товари, якими ми користуємось» (див. сайт: www.ftrn.org);
- кампанія «Грай чесно (Play Fair)» – це коаліція груп за трудові права, яка намагається примусити бренди спортивного одягу, що виробляють товари для Олімпійських ігор, припинити виснажливі умови в їх постачальних ланцюжках та поважати трудові права (див. сайт: www.clearingthehurdles.org).

Матеріал для розповсюдження

З чого складається справжня вартість бавовни

Бавовняні футболки виробляють багато різних глобальних підприємств, чия продукція представлена майже в кожній країні світу. Ось, наприклад:

Типова ферма з виробництва бавовни у Буркіна-Фасо належить на правах власності одній родині, яка обробляє 6–8 га землі. Вартість 1 кг бавовни-сирцю з Буркіна-Фасо становить 0,23 євро. Для багатьох виробників кошти, отримані від продажу бавовни, – це єдині гроші, за які вони утримуються увесь рік.

Із ферми бавовну везуть до фабрики, де з неї роблять волокно, вартість якого становить 0,56 євро за 1 кг. Кожні два тижні робітники/робітниці фабрики отримують 73,40 євро.

Далі бавовну везуть на експорт до Ломе, порту в Того, де її продають комерсантам/комерсанткам за 0,88 євро за 1 кг. Більше половини бавовни продається до Китаю: її завантажують на товарні судна, що йдуть до портів, таких як Шанхай, де бавовна знов продається вже на місцеві прядильні фабрики за ціною 0,97 євро за 1 кг. Більшість зайнятих на фабриках робітників/робітниць прийшли з найбідніших районів, у Китаї це зазвичай місцевості, віддалені від промислових районів. Робітники/робітниці живуть у гуртожитках і працюють багаточасові зміни, за які отримують низьку заробітну плату.

Одяг, вироблений для західних, найбільш відомих брендів, зазвичай виробляється на тій самій фабриці з виготовлення масового одягу, де прядеться пряжа, забирається до порту для відвантаження на експорт. Середня ціна за футболку, імпортовану до США, становить 1,10 євро, проте магазин у центрі Манхеттену буде продавати пару за 14,70 євро.

Бавовна, що розпочинає свій шлях з Африки, вартістю 0,56 євро за 1 кг, тепер коштує 18,40 євро за 1 кг.

Цю інформацію взято з інтернет-програми каналу BBC «З чого складається справжня вартість бавовни (Tracking the true cost of cotton)» від 2 травня 2007 року

Справжня вартість бавовняної футболки

- Використання води: 2,157 л (45 % використовується на іригацію).
- Використання енергії: 8 кВт. год (28,800,000 Джоулів) електрики для прядильних та швацьких машин, 41,6–110 літрів пального для морських та автоперевезень.
- Транспортні відстані: 8,851–15,128 км.
- Газовиділення: NO_x, CO, CO₂, (парникові гази), SO₂, N₂O, летючі компоненти.
- Токсини: 1–3 г пестицидів, дизельних вихлопних газів, важких металів (барвників).
- Вартість імпорту: 0,44–0,77 євро.
- Дитяча праця: в 17 країнах середня заробітна плата становить 0,37 євро за день.
- Інше: 53–91 г добрив.

Джерело: Earth Intelligence Network, сайти: <http://true-cost.re-configure.org/>, <http://forum.re-configure.org>

Узи співпраці

Демократія – це не те, у що ви вірите, і не місце, щоб повісити капелюха. Це те, що ви робите. Ви берете участь. Якщо ви перестанете це робити, демократія завалиться.

Еббі Гофман

Рівень складності	Рівень 4
Чисельність групи	8–20 осіб
Час виконання	120 хвилин
Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Громадянство та участь • Демократія • Загальні права людини
Опис	Це завдання включає перемовини щодо прав та обов'язків громадян, уряду, неурядових організацій та ЗМІ в демократичному суспільстві
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на участь у правлінні та у вільних виборах • Свобода інформації та самовираження • Кожен має обов'язки перед суспільством
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Сприяти розумінню зв'язків між правами та відповідальністю • Розвивати навички ведення дискусії та співробітництва • Заохочувати до громадянської відповідальності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Аркуш паперу формату А4 та олівець кожній групі для ведення записів • Чотири великих аркуші паперу (А3) та папір для фліпчарту (по одному «листуку для запису» кожній групі) • Три маркери (червоний, зелений, синій) для кожної групи • Чотири клубки мотузки або пряжі (з нитками різних кольорів для кожної групи) • Скотч для кожної групи • Ножиці • Роздруковані правила гри для кожної групи
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Від кожного клубка мотузки або пряжі відріжте по шість ниток (загальною кількістю 24 нитки, по шість ниток кожного кольору, один колір для групи)

Інструкції

1. Поясніть, що мета цієї вправи – скласти «карту» взаємовідносин між чотирма «акторами» в (ідеальному) демократичному суспільстві.
2. Поділіть учасників/учасниць на чотири рівні групи, які представляють чотирьох «акторів» у демократичному суспільстві: уряд, НУО, ЗМІ і громадян/громадянок.
3. Видайте кожній групі олівець та аркуш паперу А4 для записів і попросіть їх, щоб протягом 10 хвилин вони разом визначили роль, яку відіграє в демократичному суспільстві їхній «актор», його природу, головні функції, які він виконує. Під кінець обговорення їм слід визначитися з п'ятьма найважливішими функціями.
4. Потім вони мають підготувати свої «листки для запису». Видайте кожній групі великий аркуш паперу (А3 або папір для фліпчарту) і червоний маркер, попросіть їх написати вгорі аркуша «актора», якого вони представляють, а нижче – його п'ять найважливіших функцій.
5. Об'єднайте групи, щоб вони представили свої «листки для запису». Нехай групи обміняються своїми думками. Спитайте їх, чи згодні вони щодо основних функцій цих чотирьох «акторів». За бажанням під час обговорення групи можуть доповнити відповідні списки.

Громадянство та участь

Демократія

Загальні права людини

Рівень 4

8–20 осіб

120 хвилин

6. Потім знову кожній групі видайте зелений маркер. Дайте їм 15 хвилин, щоб визначити, що їм потрібно одне від одного для виконання своїх функцій. Коли час буде добігати кінця, попросіть групи визначити дві найбільш важливі вимоги, які вони висунуть іншим «акторам», і перелічити їх в окремому списку під заголовком, зробленим зеленим кольором.
7. Роздайте копії «правил гри», продивіться їх та з'ясуйте, що повинен робити кожен учасник/кожна учасниця. Потім зберіть «листки для запису» та розкладіть їх у середині кімнати у формі квадрата на відстані близько 1 м (див. діаграму). Попросіть кожну групу зайняти місце біля свого «кутка».
8. Роздайте кожній групі шість ниток з клубка або пряжі, скотч та синій маркер.
9. Тепер почніть переговори. Кожен раунд переговорів повинен тривати 10 хвилин. Нагадайте учасникам/учасницям, що їхня мета – створити «мапу» відносин між різними «акторами», і при досягненні згоди одна нитка з'єднає за допомогою скотча два листки, що означає приймання на себе відповідальності.
10. Переходьте до дебрифінгу та оцінки, коли учасники/учасниці сидітимуть навколо мапи.

Дебрифінг та оцінка

Попросіть учасників подивитися на створену ними карту та замислитися:

- Чи важко було визначити функції, які в демократичному суспільстві виконують уряд, НУО, ЗМІ та громадяни/громадянки?
- Чи були розбіжності в учасників/учасниць групи щодо того, які вимоги слід прийняти, а які відхилити?
- Які вимоги, висунуті іншими групами, вони не згодні визнати своєю сферою відповідальності? Чому? Ви вважаєте, що такі випадки можуть створити труднощі в реальній ситуації?
- Чи визнала група сферою своєї відповідальності ту, яку раніше відхилила? Що вони думають про це зараз?
- Чи виконання цієї справи відкрило учасникам/учасницям про демократичне суспільство щось нове, чого вони раніше не знали? Чи були якісь несподіванки?
- Про які права йшлося в цій справі?
- У статті 29 Загальної декларації прав людини зазначається: «Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи». Які ваші обов'язки на цей момент є найбільш важливими?
- Яку роль відіграють різні актори в забезпеченні дотримання прав кожного?
- Яку роль відіграють різні «актори» в забезпеченні доступу кожного до освіти з прав людини?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Використання різних кольорів (один колір – один «актор») зробить карту більш привабливою та спростить задачу встановлення зв'язків, наприклад, усі вимоги громадян/громадянок можна виділяти жовтим, а ЗМІ – чорним.

Під час виконання етапу 5 інструкцій після того, як групи складають перелік функцій, не витрачайте занадто багато часу для обговорення питань усією групою. Ви маєте використовувати цей етап як підказку для наступної роботи, яку вони будуть виконувати в малих групах. Групи можуть висловити бажання занотувати функції інших груп.

Якщо групи не можуть визначитися з функціями, спробуйте їх запитати, що робить їхній «актор» і чого б не вистачало, якби його не існувало! Ви можете навести деякі приклади, щоб допомогти групам почати.

- Уряди розробляють законодавство, вирішують питання загальної політики та забезпечують виконання бюджету країни.
- НУО любіють інтереси меншин, розглядають питання, які уряд (або опозиція) не піднімають, та організовують заходи на підтримку змін до законодавства.

- ЗМІ повідомляють про політику уряду, вивчають проблеми, роблять аналіз та коментарі.
- До «функцій» громадян/громадянок входить усе, що має значення для демократичного суспільства: ідеї можуть стосуватися пропозицій створення парламенту, участі у право-захисній діяльності, заснування організацій для захисту окремих груп, опитування та участі в політичному житті тощо.

Коли вони складатимуть свої переліки вимог (етап 5), попросіть висувати реальні вимоги до інших «акторів»! Відповідальність має бути прийнятною, отже, вони не мають висувати несправедливі або нерозумні вимоги.

Під час проведення етапу 9 переговори не мають представлятися як змагання, а також займати занадто часу. Підкресліть, що учасники/учасниці групи мають дивитися одне на одного, як на партнерів/партнерок: мета – створити суспільство, у якому всі актори співпрацюють заради загального блага. Отже, раунди мають проходити швидко: групи мають приймати вимоги, якщо вони здаються розумними, а в іншому випадку, навпаки, відхиляти їх, обговорюючи суперечності пізніше.

Якщо групам потрібна допомога в обмірковуванні вимог та відповідальності, ви можете навести приклад ЗМІ та громадян/громадянок: журналісти/журналістки зобов'язані повідомляти про місця подій, а громадяни/громадянки мають повідомляти ЗМІ та надавати докази.

Варіації

Використовуючи різну кількість «акторів» суспільства, вправу можна зробити більш або менш складною: наприклад, ви можете додати «бізнесменів», «меншини» або соціально-неблагополучні групи. Хоча це ускладнить процес переговорів, і можливо, ви не захочете, щоб групи обмінювалися вимогами. Ви також може використовувати категорії, які більше стосуються життя молоді, наприклад, замініть «громадян» на «молодих людей» і «уряд» на «школу».

Вправу можна спростити, виключивши одну або більше груп: наприклад, працюючи лише з «громадянами»/«громадянками» та «урядом». Такий прийом переважно використовують під час роботи з малими групами.

Ви хочете виконати вправу без використання «листок для записів»: під час переговорів хтось із першої групи повинен/повинна тримати один кінець нитки і запропонувати тримати другий кінець комусь з іншої групи. Якщо всі учасники/учасниці будуть тримати свої кінці, то під кінець переговорів все «суспільство» має фізично об'єднатися!

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Група може продовжити розробляти карту, додаючи до переліку учасників/учасниць різні групи суспільства (див. Варіації). Для кращого розуміння вони можуть замінити карту іншим аркушем паперу. Розміркуйте, які зв'язки у вашому суспільстві не встановлено, що можна зробити, щоб змінити це.

Якщо група хоче поміркувати над шляхом, яким рухається суспільство, особливо над тим, як вона хотіла б його розвивати, можна виконати вправу «Наше майбутнє» на с. 214.

Ідеї для вправ

Знову виконайте вправу, але цього разу як метод аналізу того, як взаємодіють одне з одним ваш уряд, ЗМІ, НУО та громадяни/громадянки. З'ясуйте, які зв'язки могли б бути кращими, і зверніть на це увагу «акторів» за допомогою листів, блогу або статті у місцевих ЗМІ. Ви фактично могли б почати покращувати зв'язки між вашою організацією, школою, коледжем або клубом та іншими «акторами».

КЛЮЧОВА ДАТА

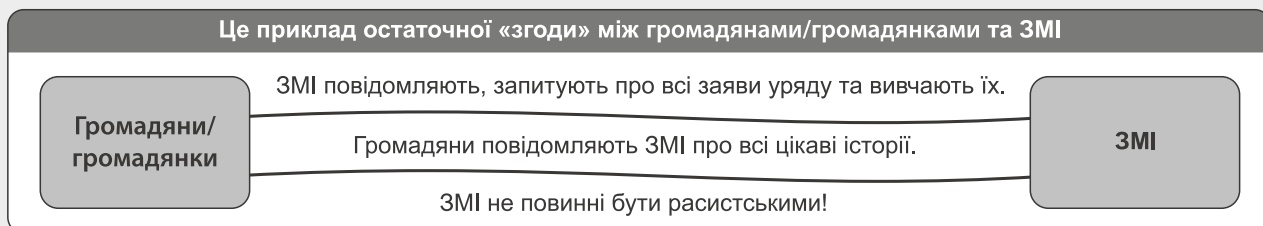
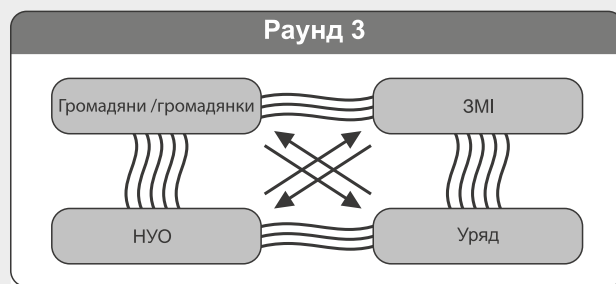
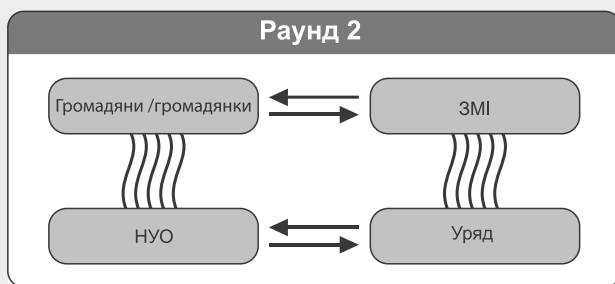
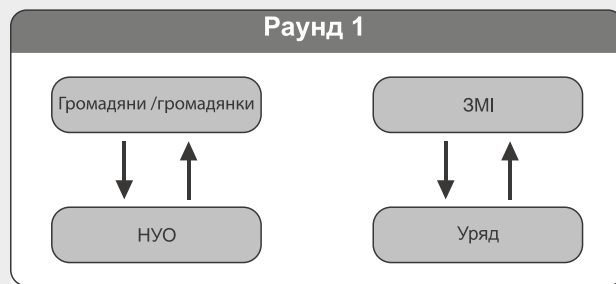
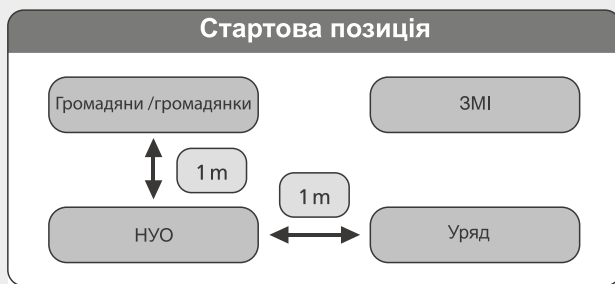
15 вересня
Міжнародний день демократії

Матеріал для розповсюдження

Правила гри

1. Мета вправи полягає в тому, щоб кожний «актор» змусив інших «акторів» прийняти свої вимоги.
2. Переговори між парами «акторів» проходять у три раунди таким чином.
  - Раунд 1: переговори відбуваються між громадянами/громадянками та НУО і між ЗМІ та урядом.
  - Раунд 2: переговори відбуваються між громадянами/громадянками та ЗМІ і між НУО та урядом.
  - Раунд 3: переговори відбуваються між громадянами/громадянками та урядом і між ЗМІ та НУО.
3. Під час кожного раунду учасники/учасниці переговорів самостійно вирішують, хто починає, і по черзі висувають один одному вимоги.
4. Висуваючи вимоги, учасники/учасниці мають робити це чітко і стисло. Вони також мають пояснити, що ці вимоги передбачають і чому вони висувають саме цю конкретну вимогу, чому важливо бути здатним виконувати свої функції.
5. Під час вирішення питання про прийняття вимоги або її відхилення учасники/учасниці груп мають вирішити, чи те, що від них вимагається, є справедливим, і чи зможуть вони виконати це.
6. Якщо згоди досягнуто, то групи використовують одну з ниток «заявника вимоги» і зв'язує ними два «листки для запису», що означає досягнуту згоду. Група, яка погоджується, має зробити синім маркером короткий запис у своєму «листку для запису», що нагадуватиме їм про відповідальність, на яку вони погодилися.
7. Якщо друга група відхилить вимогу, то нитка не використовується.
8. Проводьте переговори, поки не обговорите всіх вимог.
9. Під час кожного раунду процедура повторюється, поки не буде встановлено зв'язки між усіма чотирма «акторами».
10. Під кінець цього процесу буде створено карту, яка відображає відносини між різними акторами у демократичному суспільстві. Кожен актор матиме «листок для запису» з переліком своїх функцій (червоний маркер), переліком вимог інших «акторів» (зелений маркер) та переліком дій, які вони погодилися здійснити, щоб відповідати вимогам інших «акторів» (синій маркер). Вимоги та дії позначають кольоровою ниткою.

Хвилиночку!

Поговоримо лише хвилину – жодних зупинок, жодних повторень!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Культура та спорт • Глобалізація • Загальні права людини
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Будь-яка
Час виконання	40 хвилин
Опис	Під час цього заняття учасники/учасниці мають виявити спритність і винахідливість, щоб протягом хвилини обговорити взаємозв'язок між спортом і правами людини
Відповідні права	Усі права людини
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Зрозуміти, що права людини є взаємопов'язаними і неподільними • Розвинути критичне мислення • Розвинути впевненість у собі для висловлення власної думки
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Формулювання – по одному на учасника/учасницю • Капелюх • Годинник із секундною стрілкою або таймер
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Скопіюйте наведений нижче аркуш із твердженнями й розріжте його на окремі папірці • Згорніть папірці й покладіть їх до капелюха

Інструкції

1. Запропонуйте учасникам/учасницям сісти в коло.
2. Пустіть капелюх по колу. Нехай кожен/кожна учасник/кожна учасниця по черзі, не дивлячись, витягне з капелюха папірець.
3. Дайте учасникам/учасницям п'ять хвилин, щоб кожен/кожна підготував/підготувала свою одностовинну промову на тему речення, яке йому/їй дісталось. Умови: жодних зупинок і жодних повторів.
4. Тепер нехай усі по черзі презентують свої «промови».
5. Після кожної «промови» давайте учасникам/учасницям 2–3 хвилини на короткі коментарі. Якщо їм хочеться сказати більше, занотуйте відповідну тему й погодьтеся повернутися до неї наприкінці.
6. Після того, як усі висловляться, завершіть ті обговорення, які довелося перервати.
7. Після цього переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

Спочатку проаналізуйте перебіг заняття, а потім перейдіть до обговорення порушених у ньому питань і, нарешті, зв'язку з правами людини.

- Чи важко було говорити без зупинки протягом хвилини на відповідну тему?
- Які теми виявилися найважчими й чому?
- Яке з формулювань було найбільш спірним і чому?
- Що з почутого для учасників виявилось найбільш несподіваним?
- Які права людини були поставлені «на карту» в кожному з формулювань?
- Чи є право на спорт у правах людини? Якщо так, то як це закріплено в різних документах прав людини?
- Чи всі у вашій громаді мали доступ до спортивних заходів за власним вибором?
- Якщо ні, то чому? Що можна зробити, щоб це виправити?

Культура та спорт

Глобалізація

Загальні права людини

Рівень 2

Будь-яка

40 хвилин

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Це заняття розраховане на різні рівні, а питання можна інтерпретувати різними способами. Важливо побудувати роботу відповідно до рівня молоді. Ви можете щось сказати, щоб спонукати учасників до глибшого мислення, але пам'ятайте, що в них не має скластися враження, нібито ви очікуєте «певної відповіді».

Якщо ви вважаєте, що наведені нижче формулювання нецікаві вашій групі, складіть інші. Якщо у вас дуже велика група, проведіть вправу в підгрупах.

Заохочуйте говорити неохочих учасників/учасниць. Запропонуйте їм говорити лише пів хвилини чи навіть 20 секунд, дозвольте перед промовою коротко порадитися з другом або виступити пізніше. Однак будьте готові, що деяких людей неможливо переконати.

Хороший спосіб, щоб почати працювати, зіграти в асоціативну гру, як описано на с. 62. Підготуйте декілька карток з такими словами, як «спорт», «інвалідність» або «Олімпійські ігри».

Варіації

У невеличкій групі можна провести два чи більше раундів промов. У кожному раунді учасники/учасниці витягують по одному папірцю.

Ще один спосіб гри – це покласти картки в капелюх, як описано в інструкції. Попросіть одну людину дістати одне формулювання і прочитати його. Так учасники/учасниці починають говорити про тему, але замість того, щоб говорити хвилину, вони можуть зупинитися, коли самі побажають, і наступна людина має продовжити, починаючи саме з останніх слів, що використував попередній гравець/попередня гравчиня.

Цей метод – виймання формулювань із капелюха – можна пристосувати до обговорення будь-якої теми, яку бажаєте обговорити.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо учасники/учасниці бажають продовжити тему спорту й відчують приплив енергії, спробуйте провести вправу «Спорт для всіх» (с. 280).

Якщо виник інтерес до якоїсь іншої теми, зверніться до переліку вправ на початку цього розділу й знайдіть щось на цю тему.

Група може обрати гумористичний підхід до прав людини і грати з мультфільмами Панчо в розділі 5 у вправі «Гра з картинками» на с. 124, або, можливо, їм подобається розповідати анекдоти, тоді див. конкурс «Єврожарт» у збірці «Усі рівні – усі різні».

Ідеї для вправ

Визначте проблему, за розв'язання якої можна було б взятися, й домовтеся щодо наступного етапу практичних дій. Розробіть план роботи над обраною проблемою. Зв'яжіться з якоюсь місцевою організацією, що працює в цій галузі. Використайте цей план як нагоду для навчання й допоможіть учасникам/учасницям обміркувати свої досягнення з точки зору навичок спільної праці та вміння діяти.

Додаткова інформація

Див. сайт: <http://www.athletesunitedforpeace.org>.

Примітка.

Формулювання пов'язують спорт із кожною із 20 тем КОМПАСу. Це показує, наскільки взаємопов'язані і нероздільні права людини.

Матеріал для розповсюдження

Аркуш із твердженнями

Спорт і загальні права людини

Чи вважаєте ви, що Еммануель Адебайор є хорошим Послом доброї волі в ЮНЕЙДС?

Спорт і загальні права людини

Спортсмени мають на міжнародному рівні домовитися про кодекс поведінки, й ті, що порушуватимуть цей кодекс, наприклад, використовуватимуть спортивні події для політичних заяв, підлягатимуть покаранню. Чи є це порушенням права людини на вільне висловлення своєї думки?

Спорт і загальні права людини

Поліція має повноваження не дозволяти виїзд до інших країн на футбольні матчі уболівальникам/уболівальницям, які вважаються здатними спричинити заворушення. Чи є законною ця відмова в праві вільно пересуватися й створювати об'єднання?

Спорт і загальні права людини

Як ви думаєте, чи мають країни бути обраними для проведення Олімпійських ігор, відповідно до їх прав людини?

Спорт і діти

Що ви сказали б амбіційним батькам і тренерам/тренеркам, які примушують дітей годинами безперервно тренуватися? Хто має піклуватися про здоров'я молоді й про те, як вона проводить своє дозвілля?

Спорт і громадянські обов'язки

Є багато людей, які, народившись в одній країні, потім переїжджають жити до іншої і стають її громадянами/громадянками. Незважаючи на це, вони продовжують підтримувати національну збірну своєї батьківщини, а не збірну країни свого теперішнього проживання. Чи повинен хороший громадянин/громадянка вболівати за збірну країни, у якій перебуває нині?

Спорт і культура

Культура може бути описана як сукупність загальних поглядів, цінностей, цілей і практики, яка характеризує установи, організації або групи. Чи є «футбольна культура» культурою?

Спорт і демократія

Чи вважаєте ви, що політики/політикині у вашій країні використовують спорт або спортивні заходи, щоб відволікти і відвести людей від виявлення цікавості до політичних та економічних питань?

Спорт і інвалідність

Якою мірою Паралімпійські ігри зламали упередження стосовно людей з обмеженими можливостями?

Спорт і дискримінація та нетолерантність

Чи необхідна перевірка спортсменів/спортсменок на статеву приналежність для забезпечення чесних змагань, чи це надто велике зазіхання на людську гідність і порушення права на приватне життя?

Спорт і довкілля

Багато хто вважає, що поля для гри в гольф шкодять людям і довкіллю, бо їх часто влаштовують на землях, які використовувалися місцевим населенням під сільське та лісове господарство. Для утримання цих полів витрачають також багато води, застосовують пестициди й гербіциди. Чи це перетворює гольф на проблему прав людини?

Спорт і гендер

Дехто стверджує, що нестача жінок серед тренерів/тренерок високого рівня та спортивних адміністраторів/адміністраторок є наслідком дискримінації. Чи згодні ви з цим? Якщо так, то що з цим робити?

Спорт і глобалізація

Здешевлення спортивного взуття та іншого спортивного приладдя відбувається завдяки експлуатації дешевої робочої сили в країнах Східної Європи та Далекого Сходу. Тамтешні робітники хочуть працювати і далі й не закликають до бойкоту. Що можемо зробити ми, споживачі, щоб уникнути співучасті в цій експлуатації?

Спорт і здоров'я

Що можна зробити на місцевому рівні для боротьби із вживанням наркотиків у спорті?

Спорт і засоби масової інформації

Чи вважаєте ви правильним, що окремі телекомпанії купують ексклюзивні права на висвітлення тих чи інших спортивних подій?

Спорт та міграція

Кажуть, що один з найпростіших і найважливіших способів для мігрантів/мігранток — інтегруватися через спорт і спортивні заходи. Ви згодні? Чому так? Чому ні?

Спорт і мир

Якою мірою спортивні змагання сприяють співробітництву та порозумінню між людьми і загострюють націоналізм та ксенофобію?

Спорт і бідність

У багатьох країнах заняття спортом, насамперед футболем, дають людям шанс вирватися зі злиднів. Чи слід бідним країнам у зв'язку із цим більше уваги приділяти футболу?

Спорт і бідність

Більшість футболістів/футболісток у Європі отримують дуже високі зарплати. Чи виправдано і справедливо це?

Спорт і релігійні переконання

Багато спортивних клубів грають у вихідні. Чи є це несправедливою дискримінацією щодо людей, які хочуть сповідувати свою релігію в суботу або в неділю?

Спорт і пам'ять

Олімпійський стадіон у Берліні був ділянкою Гітлера для показу Олімпійських ігор 1936 року, які були використані нацистами в пропагандистських цілях. Таким чином, для багатьох людей будівля є символом фашизму. У наш час стадіон відремонтовано, хоча деякі люди хотіли знести його, а інші запропонували дозволити йому повільно завалитися, як Колізей у Римі. Що, на вашу думку, мало б статися з подібною будівлею?

Спорт і війна та тероризм

«Серйозний спорт не має нічого спільного з чесною грою. Це пов'язано з ненавистю, ревнощами, хвастощами, зневагою всіх правил і садистським задоволенням свідків насильства: іншими словами — це війна без стрілянини». Джордж Оруелл, 1945 рік.
Ви згодні?

Спорт і робота

Чи згодні ви, що професійні спортсмени повинні мати ті ж права й обов'язки, як і будь-який інший працівник/будь-яка інша працівниця, включаючи, наприклад, робочий час, сплату податків і право на створення профспілок?

Хронологія

Історія вчить усьому, включаючи майбутнє.

Ламартін

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Загальні права людини • Пам'ять • Релігія та віра
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	Будь-яка
Час виконання	60 хвилин і більше
Опис	Учасники/учасниці роблять спільну хронологію подій, які відзначають розвиток концепції прав людини з 2000 р. до н. е. до теперішнього часу з урахуванням майбутніх перспектив. Цей спосіб також може використовуватися для вивчення історії будь-якої групи людей
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на освіту, у тому числі освіту в області захисту прав людини • Право на життя, свободу та особисту недоторканність • Свобода релігії і переконань
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Поширювати знання про розвиток прав людини через історію • Розвивати комунікативні навички і критичне мислення • Сприяти цікавості про права людини і зобов'язуватися захищати їх
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Моток широкої клейкої стрічки • 10–12-метрова стіна • Набір наклейок трьох різних кольорів • Фліпчарт і маркери різних кольорів
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Прочитайте с. 395–400 розділу 4, щоб зрозуміти історію розвитку прав людини • Намалюйте довгу лінію на стіні клейкою стрічкою. Вона має бути на рівні очей. Приблизно за 50 см від лівого кінця напишіть «2000 р. до н. е.», а за 50 см від правого краю «2010» (або будь-який інший поточний рік). Позначте «1000 р. до н. е.», «0» та «1000 р. н. е.» • Підготуйте чотири наклейки з помітками «Цивілізація в Єгипті та Китаї», «Розквіт ассирійської, вавилонської та мінойської цивілізацій», «Римляни були великою державою» та «Королівства в Західній Європі та Візантійській імперії»

Інструкції

1. Ознайомте учасників/учасниць із хронологією. Поясніть, що близько 4000 років тому (2000 до н. е.) почали свій розквіт перші цивілізації в Єгипті та Китаї. Близько 1000 р. до н. е. почали свій розквіт ассирійська, вавилонська та мінойська цивілізації. Близько 0 року римляни були основною силою, у 1000 р. н. е. було багато королівств у Західній Європі, а Візантійська імперія правила здебільшого на сході. Відзначте сьогоднішню дату.
2. Поясніть групі, що їх завдання – заповнити цю хронологічну шкалу подіями, які стосуються прав людини. Наприклад, дати народження або смерті людей, які створили закони або які проповідували чи боролися за справедливість, дати подій, які змінили думку людей про їх права та викликали відповідну реакцію, а також прийняття законів і конвенцій, які захищають права людей.

Загальні права
людини

Пам'ять

Релігія
та віра

Рівень 3

Будь-яка

60 хвилин
і більше

3. Роздайте наклейки кожного кольору всім учасникам/учасницям. Поясніть, що різні кольори представляють різні категорії. Наприклад, синій – для важливих подій, що стосуються прав людини, жовтий – для важливих осіб або установ, а зелений – для важливих документів і законів. Прикріпіть цю інструкцію на фліпчарті для подальшого використання.
4. Потім поясніть, що події можуть бути місцевого, регіонального, національного або міжнародного характеру. Учасники/учасниці мають розпочати працювати індивідуально, намагаючись згадати одну людину, одну подію та один закон чи конвенцію. Вони мають написати дату і назву події або прізвище людини в наклейці відповідного кольору, а потім помістити її на хронологічній шкалі.
5. Метою є розміщення кожним з учасників/учасниць трьох повідомлень, а для групи в цілому – отримання якомога більшої кількості різних подій, наскільки це є можливим. Таким чином, якщо хтось знаходить конкретну подію, що вже була розміщена, він має спробувати придумати іншу. А якщо хтось стикається з проблемою, він може звернутися до друзів або інтернету.
6. Заохочуйте учасників/учасниць отримувати натхнення від подій, які розмістили інші учасники/учасниці. Якщо хтось хоче розмістити більше трьох подій, це дозволяється.
7. Коли робота сповільнюється, попросіть учасників/учасниць зібратися та ознайомитися з розміщеними подіями. Попросіть членів/членкинь групи пояснити або детально розібрати свій вибір подій.
8. Поясніть, що сьогодні ви вже збираєтеся закінчити цю вправу, і попросіть усіх повернутися до вправи наступного разу з іншими подіями. Наступного разу повністю розберіть та опрацюйте це.

Дебрифінг та оцінка

- Чи легко було знайти інформацію для хронологічної шкали? Які джерела зіграли найбільш цінну роль?
- Яка частина інформації викликала у людей найбільшу зацікавленість, здивування чи шок? Чому?
- Які були основні сили, що впливали на розвиток прав людини протягом усієї історії?
- Чи важливо знати про історію прав людини? Чому?
- Які ще права будуть нам потрібні в майбутньому?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Якщо в групі є фахівець/фахівчиня з історії, дайте йому/їй завдання перевірити дати за календарем.

Треба пам'ятати, що існує більше 40 різних календарів, що використовуються у світі, у тому числі китайський, ісламський, індуїстський, єврейський, перський та буддистський. Тому дати можуть плутатися; наприклад, 2010 рік у християнському календарі є 1431 роком в ісламському календарі. Таким чином, будьте обережні з можливою плутаниною в датах і використовуйте плутанину для того, щоб підкреслити міжкультурний аспект.

Варіації

Підготуйте картки з датами та подіями, наведеними нижче, та використайте їх для вікторини. Прочитайте вголос ім'я людини, подію або закон і попросіть учасників/учасниць вгадати дату. Потім розмістіть картки на хронологічній шкалі. Нехай ці орієнтири будуть джерелом натхнення для групи.

Попросіть учасників знайти цитати відомих людей, приклади з музики, мистецтва та літератури, а також спортивних подій, які заохочують права людини; додайте їх до шкали.

Ця вправа також може бути використана на відкритому просторі (під час семінару, у класі тощо), а хронологічна шкала може бути завершена у будь-який час.

Цей метод є дуже хорошим способом почати обговорення спогадів та історії народу. Щоб зібрати необхідну інформацію, пошукайте її в інтернеті. Наприклад, введіть «хронологія Риму», «хронологія Вірменії» або «хронологія саамської Лапландії» в будь-якій пошуковій системі.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Використайте одну з дат, які ви маєте в календарі, як привід для того, щоб об'єднатися з іншими групами з метою проведення вправи із заохочення прав людини.

Якщо група хоче дізнатися більше про деяких сучасних героїв захисту прав людини, вони можуть звернутися до вправи «Борці за права» на с. 92.

Якщо група цікавиться тим, як змінюються і розвиваються з часом ідеї, їм може сподобатися вправа «Планується оновлення» на с. 246.

Ідеї для вправ

Продемонструйте хронологічну шкалу з фотокартками або картинками й застосуйте її до події чи налаштуйте хронологічну шкалу під час відкритої вправи й запросіть для участі публіку.

Додаткова інформація

Це часткова хронологія деяких подій, які зазвичай пов'язують з історією прав людини.

1760 р. до н. е. – у Вавилоні цар Хаммурапі створює «Кодекс Хаммурапі» (записано на великому камені, обіцянкою «зробити справедливе правління в царстві... і сприяти благу народу»).

1440 р. до н. е. (приблизно) – Тора Мойсея дає племенам Ізраїлю 10 заповідей, у тому числі докладні покарання за порушення указу «Не убий».

528 р. до н. е. – **486** р. до н. е. – в Індії Будда проповідує моральність, повагу до життя, відмову від насильства і правильну поведінку.

26–33 р. н. е. – Ісус Христос проповідує моральність, терпимість, справедливість, прощення й любов.

613–632 р. н. е. – пророк Мухаммед учить принципів рівності, справедливості і співчуття (Коран).

930 р. – в Ісландії засновано Альтинг, найстарішу парламентську установу у світі.

1215 р. – в Англії підписано Велику хартію вольностей. Це документ, який обмежує владу короля і дає вільним людям право бути судимими людьми їх рівня.

1789 р. – створено Французьку декларацію прав людини і громадян. Національна Асамблея погоджує декларацію, яка гарантує право на свободу, рівність, власність, безпеку й спротив гнобленню.

1791 р. – у Сполучених Штатах Америки прийнято Білль про права (Конгрес Сполучених Штатів погоджує Білль про права, що вносить зміни до Конституції США через включення права на суд присяжних, свободи слова, переконань і зібрань).

1807 р. – підписано британсько-американські закони проти рабства.

1859 р. – битва під Сольферино, що спонукала Генрі Дюрана заснувати Міжнародний комітет Червоного Хреста та привела до перших Женевських конвенцій (з Міжнародного гуманітарного права).

1863 р. – створення Міжнародного комітету Червоного Хреста.

1864 р. – прийняття Женевської конвенції.

1899 р. – підписана перша Гаазька конвенція. Разом з Женевськими конвенціями вона формує основу Міжнародного гуманітарного права.

1893 р. – Нова Зеландія надає право голосу жінкам (перша країна у світі, що зробила це).

1945 р. – завершена Друга світова війна.

КЛЮЧОВА ДАТА

23 серпня

Міжнародний день пам'яті жертв работоргівлі та її ліквідації

1945 р. – створена Організація Об'єднаних Націй (ООН) («Щоб затвердити віру в права людини, гідність та вартість людської особистості...»).

1948 р. – ООН приймає Загальну декларацію прав людини.

1950 р. – Рада Європи приймає Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.

1961 р. – створюється організація Amnesty International як результат кампанії з визволення двох португальських студентів, ув'язнених на сім років за виголошення тосту про свободу.

1965 р. – Міжнародна конвенція з ліквідації всіх форм расової дискримінації (набула чинності в 1976 р.).

1966 р. – Міжнародна угода з громадянських та політичних прав та Міжнародна угода з економічних, соціальних та культурних прав (набула чинності у 1976 р.).

1969 р. – підписано Американську конвенцію з прав людини для американців, що набула чинності в 1978 р.

1976 р. – повстання Соуето, переломний момент у боротьбі за визволення в Південній Африці.

1979 р. – Конвенція з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) (набула чинності в 1981 р.).

1981 р. – Африканська хартія з прав людини і народів (прийнята Організацією Африканської єдності, наразі – Африканський союз).

1984 р. – Конвенція проти катувань (набула чинності в 1987 р.).

1989 р. – Конвенція про права дитини (набула чинності в 1990 р. Це документ із захисту прав людини, що має найбільшу поширеність серед ратифікованих подібних документів; його не ратифікували тільки США).

1990 р. – Каїрська декларація з прав людини в ісламі (CDHRI).

1992 р. – Конференція ООН з навколишнього середовища; Декларація Ріо-де-Жанейро.

1990 р. – Міжнародна Конвенція із захисту прав усіх робочих-мігрантів та членів їх сімей (ICRMW) (набула чинності у 2003 р.).

2007 р. – Конвенція про права людей з інвалідністю. Конвенція отримала найвищу кількість підписантів в історії у день відкриття й набула чинності у травні 2007 р.

Джерела: <http://www.gwu.edu/~erpapers/humanrights/4a/cla/line/>;
http://www.hreoc.gov.au/info_for_students/essentials/4a/cla/line/index.html.

Хто я?

Я є всіма тими зв'язками, які я будую з іншими.

Альбер Жакар

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Гендер • Дискримінація та нетолерантність • Релігія і віра
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Від 8 осіб
Час виконання	25 хвилин
Опис	<ul style="list-style-type: none"> • Ця вправа включає дискусійні групи, мозковий штурм, малювання і групові дискусії, присвячені вивченню різних сторін особистості
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Рівність у повазі та правах • Захист від дискримінації • Право на життя, свободу та особисту безпеку
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Поглибити розуміння концепції ідентичності й поширити самосвідомість • Розвивати комунікативні навички • Зміцнити солідарність і повагу
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Кольорові ручки і маркери, по можливості різних кольорів для кожного учасника/кожної учасниці • Достатня кількість паперу з розрахунку один аркуш на людину • Папір для фліпчарту і маркери

Інструкції

1. Для розминки попросіть учасників/учасниць розділитися на пари, щоб сформувати дискусійні групи. Попросіть їх уявити собі, що вони – мандрівники/мандрівниці, і представитися одне одному.
2. Тепер попросіть учасників/учасниць подумати з приводу того, що важливого або цікавого можна дізнатися про людину при першій зустрічі, і обговоріть загальні категорії інформації. Наприклад, ім'я, вік, стать, національність, роль у сім'ї, релігія, етнічна приналежність, робота/навчання, улюблена музика, хобі, спорт, загальні симпатії і антипатії та багато іншого.
3. Тепер поясніть, що учасники/учасниці мають з'ясувати, наскільки багато вони мають спільного з іншими членами групи. Роздайте їм папір і ручки і скажіть, що першим кроком для кожного з них є презентація їх ідентичності. Вони мають представити себе зірками, різні аспекти особистості яких випромінюються в суспільстві. Попросіть людей надати 8-10 найбільш важливих аспектів своєї особистості й намалювати їхню особисту зірку.
4. Нехай учасники/учасниці пройдуть по колу і порівняють свої зірки. Коли вони знаходять когось, із ким мають однакові «промені», вони мають вказати ім'я цієї людини поряд із «променем». (Наприклад, якщо Ян і Павло мають промінь «репер», вони повинні написати імена один одного біля цього променя). Дайте їм для цього 15 хвилин.
5. Тепер знову зберіть їх та попросіть учасників/учасниць поговорити про те, наскільки індивідуальним кожен з них виявився. Ви можете запитати:
  - Які спільні аспекти особистості можуть мати люди, а які є унікальними?
  - Наскільки схожі або різні люди в групі? Чого люди мають більше порівняно одне з одним: спільних чи відмінних рис?
6. Нарешті опрацюйте з групою аспекти особистості, які люди вибирають, і ті, які їм притаманні з народження. Напишіть їх у два стовпчики на фліпчарті.

Гендер

Дискримінація та нетолерантність

Релігія та віра

Рівень 2

Від 8 осіб

25 хвилин

Дебрифінг та оцінка

Тепер переходьте до обговорення того, що люди дізналися про себе і одне про одного, а також про наслідки вправи для прав людини.

- Що учасники/учасниці дізналися про себе? Чи важко було виділити 10 найбільш значущих аспектів їхньої особистості?
- Чи були учасники/учасниці здивовані результатами порівняння зірок? Вони знайшли більше чи менше спільного, ніж очікували?
- Як поставилися учасники/учасниці до різноманітності в групі? Можливо, вони вважають, що саме через склад групи їм було цікаво, чи разом їм було важче працювати?
- Чи були такі аспекти особистості інших людей, що викликали в учасників/учасниць рішучу реакцію на зразок «Я – ні»? Наприклад, я не футбольний фанат, я не слухаю техно, не люблю собак, не гомосексуал і не християнин.
- Як розвивається особистість? Які аспекти формуються суспільством, а які є вродженими і незмінними?
- Стосовно гендерних питань, зокрема, які аспекти формуються суспільством, а які є вродженими і незмінними?
- Чи використовують учасники/учасниці слова «жінка» або «чоловік»? Із чим вони асоціюють слова «жінка» і «чоловік»? Чи однакові асоціації для обох статей і для всіх чоловіків і всіх жінок?
- Наскільки людей судять за їхніми індивідуальними якостями і наскільки – за груповими, відповідно до групи, до якої вони належать?
- Якою мірою люди можуть вільно формувати свою власну особистість? Які є наслідки цього для них самих і для суспільства, а особливо для права людини на рівність та повагу?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Назва цієї вправи не містить помилок! Її метою якраз є спантеличення учасників/учасниць. Якщо ви хочете додати музичного фону під час цієї гри, ви можете використовувати пісню Френка Заппи «You are what you is» (*від перекладача – Гра слів із використанням навмисно неправильних допоміжних дієслів із займенниками*).

Під час розминки ви можете давати учасникам підказки для того, щоб спрямувати їх мислення правильно. Ви можете представити себе як приклад або скористатися уявною особою для прикладу.

Метою надання кожному учаснику/кожній учасниці різних кольорів є передача ідеї того, що кожна людина є унікальною, а група складається з веселки особистостей. Якщо у вас велика група і дві або більше особи мають ручки однакового кольору, попросіть їх використати різні стилі письма.

Якщо хочете, ви можете зробити вправу трохи складнішою, запропонувавши учасникам / учасницям намалювати свою особисту зірку з «променями» різної довжини відповідно до того, якого характеру вони надають певним аспектам своєї особистості – публічного чи особистого. Довші «промені» глибше проникають у суспільство і, отже, мають більш публічний характер.

Деякі з наступних пунктів можуть бути використані в ході заключного мозкового штурму (на шостому етапі):

- аспекти особистості, які я можу вибрати: ім'я, друзі, робота, приналежність до політичної партії, улюблена музика, стиль одягу, футбольна команда, яку підтримую, місце проживання;
- аспекти моєї особистості, які в мене від народження: стать, вік, зріст, колір очей;
- існують деякі аспекти особистості, які можуть викликати неоднозначну реакцію, наприклад, національність, стать і сексуальність, релігія, належність до будь-якої меншини.

У процесі дискусії питання про розвиток особистості і про те, які аспекти особистості формуються суспільством, а які є вродженими й незмінними, також можуть стати спірними, особливо ті, які стосуються релігії і статі. Варто запропонувати учасникам/учасницям поміркувати над їх власними процесами дорослішання, а також над тим, як певні аспекти їх особистості змінилися за ці роки і, можливо, навіть ті аспекти своєї особистості, які вони вважали незмінними.

Ви можете зробити деякі висновки з дискусії, наприклад, що ми всі – людські істоти, наділені правами, які не можна подарувати чи забрати, незалежно від раси, кольору шкіри, майнового або іншого становища.

Варіації

У пункті 3 інструкції попросіть учасників/учасниць намалювати автопортрет або приклеїти свою дитячу фотографію в центр їх зірки.

Якщо у зірках опущені імена, то учасники можуть спробувати вгадати, які зірки кому належать.

Додаткова інформація

Освітня збірка Ради Європи «Усі різні – усі рівні» містить багато інформації і ще більше вправ, що торкаються питань особистості.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

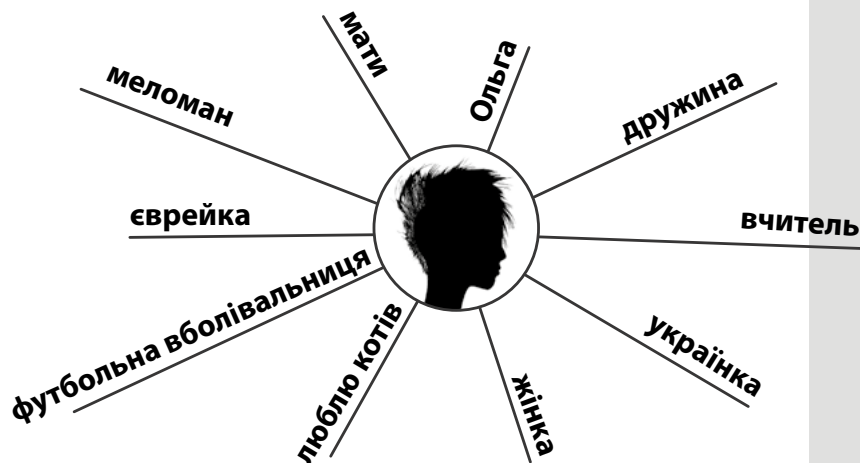
Опрацюйте цю вправу з друзями, колегами та родиною.

Ця вправа може бути використана як вступ до багатьох інших обговорень, наприклад, щодо питань універсальності прав людини, дискримінації та ксенофобії, прав дітей і громадянства.

Якщо група хоче додатково вивчити питання особистості і гендерні питання, їй може сподобатися вправа «Героїні та герої» на с. 115.

Якщо ви хочете перейти від обговорення особистості до прав людини на рівність у гідності та прав людини в цілому, то в цьому допоможе вправа «Намалюй слово» на с. 209.

Якщо група є багатонаціональною і ви хочете простимулювати зацікавленість учасників різними культурами, успішною буде подальша вправа «Моя історія» в освітній збірці «Усі різні – усі рівні».

КЛЮЧОВА ДАТА

10 жовтня
Всесвітній день
психічного здоров'я

Війна
і тероризм

Мир
та насильство

Демократія

Рівень 4

Будь-яка

120 хвилин

Чахал проти Великобританії

Якщо він повернеться, його будуть катувати!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Війна і тероризм • Мир та насильство • Демократія
Рівень складності	Рівень 4
Чисельність групи	Будь-яка
Час виконання	120 хвилин
Опис	Симуляція мінісуду, що розгляне справжню справу, яку було представлено на розгляд Європейського суду з прав людини (the European Court for Human Rights)
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Свобода від катувань • Право просити притулок • Право на справедливе публічне слухання справи
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Сформувати знання про роль Європейського суду з прав людини та відступ від положень статей закону з прав людини • Розвинути навички критичного мислення та логічної аргументації • Розвинути почуття справедливості і співчуття до людської гідності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Копії рольових карток • Ручки та папір для нотаток • Інформаційна картка для методиста
Preparation	<ul style="list-style-type: none"> • Зробіть копію та виріжте картки зі с. 317-318. Кожен з учасників/кожна з учасниць має отримати свій екземпляр, кількість карток має бути рівною (або близькою до того), так само, як і учасників/учасниць суддів, представників/представниць уряду Великобританії та представників/представниць пана Чахала • У кожній групі пронумеруйте картки 1, 2, 3, 4 і т. д. • Вам знадобиться багато місця, щоб кожен із «суддів» (три особи) міг сидіти окремо один від одного

Інструкції

1. Повідомте групу, що заняття буде присвячено судовій справі, яку було представлено на розгляд Європейського суду з прав людини. Запитайте учасників/учасниць, що їм відомо про суд та Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.
2. Зачитайте інформацію про справу та пересвідчіться, що кожен з учасників/кожна з учасниць зрозумів/зрозуміла питання: «Чи буде депортація пана Чахала порушенням статті 3?»
3. Поділіть учасників/учасниць на 3 рівні групи:
  - Група А – представляє пана Чахала;
  - Група В – представляє уряд Великобританії;
  - Група С – представляє суддів Європейського суду з прав людини.
4. Кожній групі роздайте копії відповідних рольових карток та поясніть, що учасники /учасниці мають 30 хвилин на обговорення та з'ясування своєї позиції. Групи А і В мають використати цей час, щоб підготувати свої аргументи, а група С, судді, має підготувати питання для обох сторін.
5. Через 30 хвилин скажіть учасникам/учасницям перегрупуватися: перші номери йдуть до однієї групи, другі номери – до другої і т. д., щоб у кожній групі було по одному представнику/одній представниці від пана Чахала, уряду Великобританії та суддів.

КЛЮЧОВА ДАТА

26 червня
Міжнародний день Організації Об'єднаних Націй на підтримку жертв катувань

6. Поясніть, що кожна з цих нових малих груп представлятиме мінісуд. Суди мають 20 хвилин на слухання аргументів обох сторін та опитування суддею.
7. Після цього кожен суддя повинен висловити особисту думку щодо того, чи буде порушена стаття 3, якщо пана Чахала депортують. Знову зберіть усю групу разом і запросить суддів/суддинь оголосити свої рішення та їх обґрунтування.
8. Запропонуйте представникам/представницям інших двох груп висловити свою думку щодо винесених вердиктів, а потім розкажіть їм, яке рішення в цій справі виніс Європейський суд (див. нижче приведену Інформаційну картку у розділі «Матеріали для розповсюдження»).
9. З'ясуйте реакцію учасників/учасниць на таке рішення, потім переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

- Які аспекти справи були найважчими?
- Чи важко було вам грати вашу роль?
- Чи вважаєте ви, що «суддя» вашої мінігрупи виніс правильне рішення? Які фактори були найважливішими для прийняття заключного рішення?
- Як ви вважаєте, чому Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод ні за яких умов не дозволяє порушувати свободу від катувань, навіть в екстрених випадках?
- Якими могли б бути наслідки, якби іноді катування дозволялося?
- Яке усе це стосується нинішніх «війн із тероризмом»? Чи відомі вам випадки або справи, схожі на розглянуту?
- Навіщо нам потрібен Європейський суд з прав людини?
- Чи відомо вам про будь-які судові справи вашої країни, що розглядалися цим судом?
- Хто може подати справу до Європейського суду з прав людини?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

На етапі 4, коли учасники/учасниці обговорюють свої ролі, вам необхідно попередити їх, що для фактичної судової справи їх розділять. Запропонуйте учасникам/учасницям частину часу використати на обговорення подробиць справи, а решту – на підготовку їхньої вступної заяви. Судді мають установити подробиці справи та з'ясувати, яку саме додаткову інформацію вони мають запросити від обох сторін, щоб прийняти рішення.

Поясніть обом сторонам судової справи, що навіть у разі незгоди з позицією, яку вони мають захищати, під час слухання вони мають представити найкращий захист.

Оптимальним варіантом було б, якби ви змогли посадити різні «суди» у різних кімнатах (див. пункт 6), або хоча б на відстані, достатній для того, щоб не чути і не бути почутими іншими.

Попросіть суддів/суддинь самостійно управляти часом протягом «слухання справи». Можливо, вони захочуть завчасно спланувати, скільки часу вони виділять на опитування та як поділять час між сторонами справи. Підкресліть, що кожній стороні вони мають надати приблизно однакову кількість часу, при цьому треба пересвідчитися, що в них залишиться достатньо часу для з'ясування позицій кожної сторони під час дебатів.

Якщо учасникам/учасницям ще не відомо про таке, наприкінці ви можете надати їм деяку інформацію із звіту Діка Марті (Dick Marty) «Секретні арешти та незаконні переправлення затриманих, в тому числі в країнах ЄС: звіт другий (Secret detentions and illegal transfers of detainees involving Council of Europe member states: second report)», у якому йдеться про секретні арешти та умови утримання в затоці Гвантанамо (див. довідкову інформацію з теми «Війна і тероризм»).

На сайті www.abouthumanrights.co.uk знаходиться викладений у доступній формі звіт про Європейський суд з прав людини та його діяльність.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Вправа «Тероризм» на с. 290 розглядає визначення тероризму з різних боків, з наведенням прикладів можливих терористичних актів. Також ви можете розглянути інше право людини, яке в жодному разі не має порушуватися, це право на життя (див. вправу «Коли настане завтра», с. 173). У ній використовується фрагмент тексту, написаний молодою людиною з камери смертників.

Додаткова інформація

Європейський суд з прав людини є міжнародним судовим органом, оснований відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у 1950 р. з метою нагляду за дотриманням прав людини у країнах – членах Ради Європи (див. www.echr.coe.int).

Суд вирішив, що якщо британський уряд виконає свій намір з запланованої депортації пана Чахала, це буде вважатися порушенням статті 3. Підстави для винесеної ухвали:

«Стаття 3 оберігає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства... Суду добре відомо про значні труднощі, з якими на сучасному етапі зіткнулися держави у справі захисту їх суспільств від терористичного насильства. Проте навіть в таких умовах Конвенцією абсолютно забороняються катування або нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання, незалежно від поведінки жертви. На відміну від більшості основних статей Конвенції та Протоколів № 1 і 4, стаття 3 не передбачає жодних виключень та відступів з того, що встановлено статтею 15, навіть у разі надзвичайного положення, пов'язаного з загрозою життю нації.

...Заборона, надана статтею 3 проти жорстокості, абсолютно не має виняткових випадків. Таким чином, коли б не були представлені істотні підстави вважати, що особа може піддатися ризику підпасти під дію, що суперечать статті 3, у разі її (особи) переміщення до іншої держави, відповідальність країни-учасниці договору оберігати його або її від такого відношення має бути задіяна у випадку вигнання. За таких умов діяльність вказаної особи, навіть небажана або небезпечна, не може бути доказом для врахування у розгляді справи».

Відступ. Так називається виключення деяких положень закону або, у випадку з Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, призупинення правових зобов'язань країни-учасниці щодо виконання деяких статей. Стаття 15 ЄКПЛ дозволяє діяти таким чином «в період війни або інших надзвичайних ситуацій у суспільстві», проте країна має завчасно попередити Генерального секретаря Ради Європи, а відступ має бути «надзвичайно необхідним у зв'язку з гостротою положення». Також статтею 15 визначається, що жодних обмежень не може бути застосовано до статей 3, 4.1 і 7, а відступ від статті 2 застосовується лише до «випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій».

Протягом декількох років Великобританія обмежувала виконання частини статті 5, дію якої було поновлено у листопаді 2001 р., після терористичної атаки в США у вересні 2001 р., на підставі того, що для Великобританії існує терористична загроза. Великобританія була єдиною країною-учасницею Ради Європи, яка скористалася своїм правом відступу унаслідок терористичної атаки в США у 2001 р. Відступ було анульовано у 2005 р., відповідно до рішення Палати лордів, які знайшли це дискримінаційним і, таким чином, несумісним з Конвенцією.

На с. 469 представлено короткий зміст Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ідеї для вправ

Дізнайтеся більше про справи, що розглядає Європейський суд з прав людини, які стосуються вашої країни. Чи були винесені ухвали про порушення прав? Базу даних можна переглянути на сайті: www.echr.coe.int та завдяки пошуку за назвою «База даних Ради Європи стосовно справ про права людини (HUDOC database)».

Матеріал для розповсюдження

Картка судової справи для використання на етапі 2 інструктажу щодо справи

Суть справи

Карамжіт Сінгх Чахал – громадянин Індії, який зараз проживає у Великобританії. Він – сикх і підтримує кампанію за незалежний штат сикхів на території Пенджабу, Індія.

Уряд Великобританії намагається депортувати пана Чахала назад до Індії, посилаючись на той факт, що його підтримка незалежності сикхів та минула діяльність означають, що він становить загрозу для національної безпеки Великобританії, особливо занепокоєність викликає існуюча загроза терористичних актів.

Пан Чахал оспорує депортацію в Європейському суді з прав людини, він заявляє, що якщо його повернуть до Індії, то там будуть катувати. Він стверджує, що це буде порушенням статті 3, і тому уряд не має права депортувати його.

Рольова картка для Карамжіт Сінгх Чахала

Ви – громадянин Індії, який зараз проживає у Великобританії. Ви – сикх і підтримуєте кампанію за незалежний штат сикхів на території Пенджабу, Індія.

Уряд Великобританії намагається депортувати вас назад до Індії, посилаючись на той факт, що ваша підтримка незалежності сикхів та минула діяльність означають, що ви становите загрозу для національної безпеки Великобританії. Особливу занепокоєність визиває існуюча загроза терористичних актів.

Ви впевнені: якщо ви повернетеся до Індії, вас будуть катувати, як учинили з багатьма вашими друзями та родиною і як учинили з вами минулого разу, коли ви були в Індії. Це відбувалося лише шість років тому, коли поліція Пенджабу заарештувала вас і утримувала протягом 21 дня. Увесь той час вас тримали в наручниках у страшних умовах, били, доки ви не знепритомніли, били електрострумом різні частини тіла та насміхалися, інсценуючи страту. Потім вас звільнили без яких-небудь звинувачень.

Ви стверджуєте:

1. Ви не становите загрози для національної безпеки Великобританії, тому що підтримуєте мирне вирішення конфлікту в Індії.
2. Вас, безперечно, будуть знову катувати, якщо ви повернетеся до Індії, тому що стан справ майже не змінився, і зараз ви більш відомі як сепаратист.
3. Якщо уряд Великобританії дозволить цьому відбутися, він позбавить вас можливості скористатися своїм правом на свободу від катувань. Це порушує статтю 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Статті з Європейської конвенції про захист прав людини

Стаття 3. Заборона катувань

Нікого не може бути піддано катуванням або нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 15. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки уряд може вживати заходів, що відступають від його зобов'язань за цією Конвенцією виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища.
2. Права, надані в статтях 3, 4 (i) і 7 ніколи не можуть бути обмежені. Право на життя не може бути обмежено, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій.

Рольова картка для уряду Великобританії**Суть справи**

Карамжіт Сінгх Чахал – громадянин Індії, який зараз проживає у Великобританії. Він – сикх і підтримує кампанію за незалежний штат сикхів на території Пенджабу, Індія.

Ви виступаєте від імені уряду Великобританії, який намагається депортувати пана Чахала назад до Індії, посиляючись на той факт, що його підтримка незалежності сикхів та минула діяльність означають, що він становить загрозу для національної безпеки Великобританії, особливу занепокоєність викликає існуюча загроза терористичних актів.

Пан Чахал оспорує депортацію в Європейському суді з прав людини, він заявляє: якщо його повернуть до Індії, то там будуть катувати. Він стверджує, що це буде порушенням статті 3, і тому уряд не має права депортувати його.

Ви вимагаєте:

Пану Чахалу насправді не загрожує катування, тому що ситуація в Індії змінилася з часу його останнього перебування. У вас є гарантії від уряду щодо його безпеки.

Він становить загрозу для національної безпеки тут, у Великобританії, у зв'язку з його діяльністю у русі за незалежність сикхів.

Відповідно до вищезазначеного, його право на свободу від катувань має бути обмеженим і не мати переважної сили над можливою загрозою для національної безпеки.

Статті з Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод**Стаття 3. Заборона катувань**

Нікого не може бути піддано катуванням або нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 15. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

Під час війни або іншої суспільної небезпеки уряд може вживати заходів, що відступають від його зобов'язань за цією Конвенцією виключно в тих межах, яких вимагає гострота становищ.

Права, надані в статтях 3, 4 (i) і 7 ніколи не можуть бути обмежені. Право на життя не може бути обмежено, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій.

Рольова картка для судді

Суть справи

Карамжіт Сінгх Чахал, громадянин Індії, зараз проживає у Великобританії. Він – сикх і підтримує кампанію за незалежність штату сикхів на території Пенджаб, Індія.

Уряд Великобританії намагається депортувати пана Чахала назад до Індії, посилаючись на той факт, що його підтримка незалежності сикхів та минула діяльність означають, що він становить загрозу для національної безпеки Великобританії, особливу занепокоєність викликає існуюча загроза терористичних актів.

Пан Чахал оспорує депортацію в Європейському суді з прав людини, він заявляє, що якщо його повернуть до Індії, то там будуть катувати. Він стверджує, що це буде порушенням статті 3, і тому уряд не має права депортувати його.

Ймовірність катувань: Інформація з різних джерел

У звіті за 1995р. Спеціальний доповідач ООН прокоментував ситуацію щодо практики катувань під час перебування під вартою в поліції: «... незначна кількість інцидентів, які вважаються поширеними, якщо не ендемічними, ці явища переслідуються законом, а деякі з них навіть привели до засудження винних правопорушників».

Нещодавній звіт організації Amnesty International надає перелік прикладів порушення прав людини, вчинених офіцерами поліції штату Пенджаб, які діяли в операціях під прикриттям за межами їх рідного штату. Amnesty International стверджує, що видатні сикхи-сепаратисти все ще перебувають під серйозною загрозою «зникнення» без суду та обвинувачення, ризику катувань і смертної кари, зазвичай від рук поліції штату Пенджаб.

Статті з Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Стаття 3. Заборона катувань

Нікого не може бути піддано катуванням або нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Інформаційна картка для використання методистом на етапі 8 інструктажу

Звіт по судовій справі «Чахал проти Великобританії» (22414/93) [1996] ЄКПЛ (ЕЧПР) 54 (15 листопада 1996 р.)

Факти: Позивач є сикхом, який нелегально приїхав до Великобританії, згодом його перебування в країні було урегульовано відповідно до загальної амністії нелегальних мігрантів. У Великобританії він займався політичною діяльністю в громаді сикхів і грав значну роль у створенні та організації Міжнародної федерації сикхської молоді (International Sikh Youth Federation). Його було заарештовано, але звинувачень у змові вбити Прем'єр-міністра Індії висунуто не було, пізніше його звинуватили у словесній образі та порушенні суспільного спокою, проте рішення суду про його засудження було відмінено. Наказ про депортацію було видано у зв'язку з його політичною діяльністю і кримінальним розслідуванням проти нього. Пан Чахал був затриманий до вступу в дію ЄКПЛ.

Позов: Позивач стверджує, що його депортація до Індії приведе до справжнього ризику катувань, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження, що порушує статтю 3 Європейської конвенції. Він також заявляє про порушення його права на свободу, гарантованого статтею 5.

Судове рішення: Європейський суд з прав людини установив порушення статті 3 та статей 5(4) і 13, порушення статті 5(1) не встановлено.

Підстави для винесеної ухвали: стаття 3 містить гарантію, яка абсолютна для всіх випадків без винятку, тому Великобританія не може посилатися на інтереси національної безпеки аби виправдати депортацію позивача. У разі депортації до Індії для позивача існує дійсна загроза жорстокого поводження. Порушення статті 5(1) не встановлено, тому що рішення важливе і не може прийматися необачно. Заяви про інтереси національної безпеки не мають звільняти національні органи влади від ефективного контролю над національними судами, тому слухання в англійському суді не відповідали вимогам статті 5(4).

Джерело: <http://www.hrcr.org/safrica/citizenship/Chahal.html>

Гендер

Дискримінація та нетолерантність

Освітв

Рівень 2

Від 4 осіб

120 хвилин

Шлях до країни рівності

Перешкода – це шлях.

Дзенське прислів'я

Теми	<ul style="list-style-type: none"> Гендер Дискримінація та нетолерантність Освіта
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	Від 4 осіб
Час виконання	120 хвилин
Опис	Ця вправа включає в себе роботу в малих групах, розвиток фантазії та малювання для вивчення питань гендерної рівності і дискримінації щодо жінок
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> Свобода від дискримінації за ознакою статі і гендеру Право на шлюб і сім'ю Право на рівність перед законом
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> Уявити майбутній світ, де рівність є нормою Розвивати спілкування, уяву, творчість і навички для співпраці Сприяти справедливості і повазі
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> Великі аркуші паперу (A3), по два на кожну групу, папір для фліпчарту для малих груп Маркери, ручки різних кольорів, достатня кількість для всіх малих груп Карта, наприклад, туристична, що показує гори, долини, річки, ліси, села, мости і т. д.
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> Добре ознайомтеся з картою і використовуваними символами

Інструкції

Частина 1. Визначення проблеми і мозковий штурм для прийняття рішень (15 хвилин)

1. Попросіть учасників/учасниць розділитися на малі групи по 3–5 осіб. Роздайте аркуші паперу і ручки кожній групі. Скажіть їм виділити три колонки однакової ширини вниз уздовж аркуша паперу.
2. Нагадайте, що в країні рівності є повна гендерна рівність. Попросіть учасників/учасниць мозкового штурму надати конкретні приклади того, на що ця країна буде схожа. Одна людина в групі зазначає все це в списку в першій колонці.
3. Попросіть групи, щоб подумали про те, яке життя сьогодні, нехай відобразять по одному моменту в першій колонці й обговорять, які кроки необхідно зробити, щоб здійснити їхні плани на шляху до Країни рівності від сьогоднішнього до їхнього майбутнього. У другій колонці напишіть ці кроки навпроти кожного пункту.
4. Потім запропонуйте учасникам/учасницям подумати про перешкоди, з якими вони можуть зіткнутися на шляху до Країни рівності, і як вони будуть їх долати. Запишіть їх у третій колонці.

Частина 2. Малювання карти (40 хвилин)

1. Коротко розгляньте, як виглядає карта. Зверніть увагу на способи зображення контурів, затінення для гір і річок і символи, які використовуються для позначення лісів, болотяних земель, будівель, електрокабелів і т. д.

КЛЮЧОВА ДАТА

8 березня

Міжнародний жіночий день

3 листопада

Всесвітній день чоловіків

2. Тепер введіть ідеї для позначення інших символів. Запитайте учасників/учасниць, чи знають вони будь-які казки або інші історії, які використовують метафору «людина збирається в подорож, щоб представити моральні ідеали». Поговоріть про те, як темний ліс, наприклад, може бути використаний як метафора для позначення зла, або червоні, рожеві яблука – для представлення спокуси. Мандрівник/мандрівниця може показати моральну силу через плавання вздовж швидкоплинної річки або смиренну допомогу зголоднілим тваринам.
3. Роздайте другий великий аркуш паперу для кожної групи. Попросіть кожну групу зробити їх власну карту фантазії, яка представляє ландшафти сьогодення і майбутнього зі стежкою або стежками, які проходять між ними. Вони мають зробити свої власні символи для географічних особливостей і перешкод, які будуть або перешкоджати, або допомагати мандрівникові/мандрівниці, коли він/вона подорожуватимуть по стежці із сьогодення в Країну рівності.
4. Попросіть усіх учасників/учасниць повернутися до пленарної зали і поділитися своїми картами.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з обговорення, як різні групи працювали разом, як вони приймали рішення про те, що представляти, і як намалювали карту. Потім перейдіть до розмови про те, як Країна рівності може виглядати в реальності і які перешкоди були б на шляху до її досягнення.

- Чи сподобалася людям вправа? Чому?
- Яка колонка була найлегшою і яка була найважчою для заповнення? Чому?
- Які були основні особливості Країни рівності?
- Що необхідно змінити для того, щоб побудувати суспільство, де є гендерна рівність?
- Відповідно до права не вчиняти дискримінацію, чи може політика позитивної дискримінації бути виправдана як короткостроковий захід для стимулювання гендерної рівності?
- Якби вам довелося оцінювати вашу країну серед усіх країн світу щодо забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок, як би ви оцінили її за шкалою від 1 до 10, де 1 – дуже нерівні, 10 – ідеально рівні?
- Чому так важливо зосередити увагу на правах жінок?
- Поряд з жінками які інші групи піддаються дискримінації у вашому суспільстві? Як це проявляється? Які права людини порушуються?
- Як знедоленим групам можна відстоювати свої права?
- Яку роль має відігравати освіта в розширенні прав і можливостей?
- Яку роль має відігравати освіта з прав людини, щоб розширити права і можливості?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Переконайтеся, що групи думають про конкретні приклади того, яким має бути життя в Країні рівності. Намагайтеся, щоб групи придумали свої власні приклади, але якщо це важко, можна запропонувати, щоб вони подумали над тим, скільки жінок у парламенті, скільки жінок займають керівні посади в бізнесі, які відмінності в доходах, скільки годин чоловіки і жінки працюють на день, як вони проводять свій вільний час, розподіляють домашні обов'язки, яке число зайнятих у неповний робочий день, чи існує домашнє насильство, домагання в школі і на роботі, як часто про чоловіків і жінок згадують у засобах масової інформації.

Не підкреслюйте занадто необхідність символів, тому що метафоричні ідеї не такі легкі для деяких людей. Якщо учасники/учасниці застрягли, думаючи про те, як представити свої ідеї, ви могли б почати, наводячи приклад, що жінка використовує міст освіти, щоб перейти річку забобонів щодо жінок, які хочуть бути юристками, або чоловік міг знайти краплину задоволення завдяки роботі виховання, доглядаючи за дуже маленькими дітьми. Звичайно, вам доведеться подумати про приклади гендерних стереотипів, які відображають реальність у вашому суспільстві.

Варіації

Групи можуть робити моделі ландшафту, використовуючи «сміття». У цьому випадку вам потрібна добра колекція невеликих коробок, тюбиків, бляшанок, паперу, каменю, гайок, клубки ниток, скріпки тощо, а також клей і картки для основ моделей.

Метод малювання карти із сьогодення в майбутнє може бути адаптований до більшості питань, у яких ви хочете, щоб учасники/учасниці вільно та образно мислили, шукаючи шляхи вирішення проблем.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Витративши час на роздуми про гендерну рівність у наш час і в майбутньому, група може використовувати метод, який запропоновано у вправі «Хронологія» (див. с. 307), щоб «дивитися назад», на відомих жінок, і досліджувати, як концепції і практика гендерної рівності змінювалися протягом історії. Пошукайте в інтернеті результати за запитом «відомі жінки в історії».

Крім того, ви можете вивчити питання про дискримінацію і право на культурну самобутність у контексті сталого розвитку у вправі «Мака-китобої» на с. 178.

Ідеї для вправ

Подивіться на політику у своїх власних школах, клубах або на робочих місцях щодо рівних можливостей з питань гендеру та обговоріть, як здійснюється ця політика і чи дійсно будь-які зміни або додаткові зусилля мають принести вашій організації статус Країни рівності.

Введіть «аргументи для паритетної демократії» в пошуковій системі, щоб знайти посилання на відоме об'єднання «Європейське жіноче лобі (EWL)». Ви також можете дізнатися більше про жінок у політиці на сайті: www.iknowpolitics.org.

Додаткова інформація

Концепція цієї вправи – це те, що називається «наділення повноваженнями». Розширення прав і можливостей важко перекладати, а іноді і важко пояснити, навіть англійською мовою! «Розширення прав і можливостей» – це і засіб, і результат педагогіки, який деякі люди називають «вільною» освітою. Одне з визначень «наділення повноваженнями» від Оксфам: «Розширення включає в себе складні форми гноблення, які змушують мільйони людей грати ролі в їхньому суспільстві на умовах, які не є рівними, але способами, які заперечують їхні права людини».

Шукайте можливості

Звертайте увагу на здатність, а не на недієздатність!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю • Дискримінація і нетолерантність • Діти
Рівень складності	Рівень 2
Чисельність групи	6–36 осіб
Час виконання	120 хвилин
Опис	<p>Практика, спрямована на пробудження співчуття до недієздатних людей. Серед задіяних тем:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Перешкоди на шляху недієздатних при інтеграції в суспільство • Сприйняття прав недієздатних як основних прав людини
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на захист від дискримінації • Рівність у повазі та правах • Право на соціальне забезпечення
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищити поінформованість про деякі щоденні проблеми, з якими стикаються недієздатні • Розвивати вміння реагувати на потреби недієздатних • Сприяти співчуттю і солідарності
Матеріали	<p>Для вступу:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Аркуш паперу і ручка для кожного учасника/кожної учасниці <p>Для частини 2, для кожної пари:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пластикові коробки з салатним або капустяним листком, олівець, шматок крейди, листя (з будь-якого дерева), шматок кольорового паперу і пляшка будь-якого безалкогольного напою • Пов'язка на очі • Шматок паперу і ручка <p>Для частини 3, на кожну пару:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Одна рольова картка • Один аркуш паперу і ручка <p>Для частини 4:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Інвалідний візок, один на вісьмох • Місце для створення лінії перешкод. (Інша кімната була б ідеальним варіантом, але не обов'язково. Альтернатива – доступ до вулиці, що додало б різноманітності) • Перешкоди, наприклад, столи і стільці, дерев'яні планки, купи старих газет і т.д. • Один великий аркуш паперу або дошка і маркери • Годинник або таймер
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зробіть рольові картки. Або оберіть одну із запропонованих із вправою ситуацій, або вигадайте свою власну • По можливості, заздалегідь підготуйте кімнату для естафети з перешкодами, а краще підіть на вулицю, де було б набагато зручніше. У приміщенні скористайтеся столами і стільцями, щоб зімітувати вузькі проходи; і дерев'яними планками або старими газетами на підлозі – для зображення перешкод у природній місцевості

Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю

Дискримінація та нетолерантність

Діти

Рівень 2

6–36 осіб

120 хвилин

Інструкції

Ця вправа складається з чотирьох частин: частина 1 «Вступ», частина 2 «Прогулянка із зав'язаними очима», частина 3 «Підписання» і частина 4 «Перегони з перешкодами у візках».

Частина 1. Вступ (10 хвилин)

1. Поясніть, що вправа зосереджена на трьох особливих нозологіях: за зором, за слухом і за рухом.
2. Запросіть учасників/учасниць трохи поміркувати, як би їм хотілося і не хотілося, щоб до них ставилися, якщо б вони були недієздатними. Хай вони запишуть декілька ключових слів.
3. Тепер попросіть написати, чого б вони найбільше боялися в разі недієздатності.
4. Після виконання цього попросіть учасників/учасниць перевернути свої аркуші і підготуватися до «зустрічі з реальністю».

Частина 2. Прогулянка із зав'язаними очима

1. Попросіть усіх стати в пари. Візьміть пов'язки. Одна людина з пари – недієздатний/недієздатна, друга – її поводитир/поводирка. Саме на поводитиря/поводирку лягає відповідальність забезпечувати весь час безпеку партнера/партнерки. Вони можуть задавати тільки прості запитання «так» чи «ні», що пов'язані з безпекою.
2. Попросіть поводитиря/поводирку прогулятися з партнером п'ять хвилин поблизу, включаючи східці вгору та вниз, або, якщо можливо, вулицю.
3. Повернувшись у кімнату, хай поводитирі/поводирки відведуть партнерів/партнерок на свої місця. Але на стільцях – сюрприз! Сумка! Що в ній?
4. Незрячі гравці/гравчині мають визначити вміст. Завдання поводитирів/поводирок – записати їх здогадки.
5. Потім дозвольте «незрячим» зняти пов'язки і розгледіти предмети. Нехай поділяться своїм досвідом з партнерами/партнерками.
6. Дайте учасникам/учасницям декілька хвилин вийти з ролі і перейти до наступної частини.

Частина 3. Підписання

1. Скажіть парам помінятися; тепер поводитирі/поводирки мають бути недієздатними, на цей раз німими (не можуть розмовляти), а партнери/партнерки – поводитирями/поводирками.
2. Роздайте ситуативні картки кожному недієздатному гравцю/кожній недієздатній гравчині. Вони не мають показувати картки своїм партнерам/партнеркам. Дайте шматок паперу і ручку поводитирям/поводиркам.
3. Поясніть, що німі гравці/гравчині мають донести проблему своїм поводитирям/поводиркам. Вони не можуть розмовляти, писати або малювати. Поводирі/поводирки мають записати, що вони зрозуміли з повідомлення.
4. Коли німий гравець/німа гравчиня повідомив/повідомила все, що міг/могла, він/вона відкриває поводитирю/поводирці рольову картку. Попросіть пари швидко проаналізувати результати.

Частина 4. Перегони з перешкодами у візках

1. Покажіть учасникам/учасницям лінію перешкод. Поясніть, що переможе той, хто пройде її найшвидше. За зіткнення з перешкодою на своєму шляху – штраф.
2. Запишіть результат на великому шматку паперу.
3. Коли всі охочі пройшли, перепочиньте і переходьте до дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

Проведіть засідання. Почніть з перегляду частин 2, 3 і 4, а потім переходьте до розмірковувань із приводу того, що люди знали на початку і що вони дізналися в результаті отриманого досвіду.

КЛЮЧОВА ДАТА

3 грудня
Міжнародний день
людей
з інвалідністю

1. Почніть з прогулянки із зав'язаними очима. Хай і ті, хто були незрячі, і ті, хто були поводитирями/поводирками, поділяться своїми враженнями.
  - Як ви почувалися під час вправи?
  - Що було найважчим? Кумедним? Лякаючим?
  - Важко було довіряти і бути надійним?
2. Потім переходьте до перегляду частини 2.
  - Як почувався кожний/кожна під час вправи?
  - Що було найважчим? Кумедним? Лякаючим?
  - Чи було розчаруванням подавати знаки та не бути зрозумілим?
  - Чи розчаровує та бентежить нездатність бути зрозумілим?
3. Далі аналізуємо перегони з перешкодами у візках.
  - Як почувалися ті, що перестали рухатися?
  - Що було найважчим? Кумедним? Лякаючим?
4. Тепер перегляньте страхи та сподівання учасників/учасниць на початку вправи. Попросіть продивитися записані ними ключові слова.
  - Чи підтвердилися деякі з їх страхів під час вправи?
  - Як ви намагалися допомогти своєму партнерові/партнерці?
  - Як була сприйнята допомога?
  - Чи легко оцінити міру допомоги?
5. Чого люди бояться з приводу своєї недієздатності? На чому ґрунтуються їхні страхи? Чи вони коли-небудь боялися стати недієздатними в результаті хвороби або нещасного випадку?
6. Що найбільше здивувало під час вправи?
7. Чи знають вони когось незрячого/незрячу, глухого/глуху або у візку? Чи соціалізовані ці особи?
Яку вони викликають реакцію в інших?
8. Подивіться на приміщення, у якому перебуваєте на вулиці поблизу, чи придатні вони для людей з інвалідністю?
9. Що можна і необхідно зробити для забезпечення рівності і гідності недієздатних людей?
10. Чи права недієздатних стосуються прав людини? Які права в Загальній декларації прав людини особливо доречні?
11. Що може зробити ваша школа, спілка або місцева молодіжна організація для сприяння рівності і гідності недієздатних людей?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Не робіть дуже довгою лінію перешкод у частині 4. Плануйте так, щоб учасники/учасниці могли її подолати за 2–3 хвилини, особливо якщо у вас тільки два чи три візки, адже інші будуть вимушені чекати, а це може набриднути. Спробуйте позичити візки в місцевій лікарні або організації, що надає допомогу людям, які потребують візків тимчасово. Ви також можете імпровізувати, вигадуючи учасникам інші фізичні порушення. Наприклад, взути величезні гумові чоботи не на ті ноги!

Організація вашої діяльності дуже залежить від групи. Переконайтеся, що кожен/кожна усвідомлює, що вони збираються пройти через різні «симуляції реальності», під час яких у них буде можливість випробувати свої відчуття і реакції з приводу того, як це – бути недієздатним/недієздатною. Поясніть, що метою не є насміхання над кимось або спричинення несвоєчасного стресу чи збентеження. Слід діяти «природно» і не перегравати. Заспокойте людей, іноді вони можуть почуватися незручно і невпевнено, але нічого шкідливого або небезпечного з ними не трапиться.

Якщо вам не вистачає часу виконати всі вправи на «симуляцію реальності», тоді зробіть лише одну чи дві. Досвід особистої незрячості, можливо, найскладніший і найзворушливіший з усіх представлених у завданні. Тому серед запропонованих частин рекомендовано обирати саме цю. Хай учасники/учасниці міняються так, щоб усі спробували себе в ролі недієздатних. Не забудьте в такому випадку підготувати другий набір предметів.

Ця вправа серйозна, але будьте готові до багатьох кумедних ситуацій. Нехай. Ви маєте втрутитися чи завантажити лише в разі, якщо люди роблять щось небезпечно або коментують чи глузують з недієздатних людей. Ви можете також за бажанням звернути увагу на це під час дебрифінгу та оцінки за допомогою таких запитань: коли люди глузують з недієздатних? Хто так чинить і чому? У якому разі глузувати над інвалідністю людей нормально? Як не перейти межу між влучним гумором та образою?

Варіації

Ви можете зімітувати багато інших нозологій, включаючи менш помітні, такі як розумові порушення або мовні труднощі, відповідно до того, що ближче вашій групі. Також можливо конструювати ситуації недієздатності за віком; це може сприяти підвищенню усвідомлення серед молоді необхідності створення умов для гідного життя людей похилого віку.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Якщо ви працюєте з дітьми, можливо, у вас з'явиться бажання переглянути статтю 23 Конвенції про права дитини, згідно з якою недієздатні діти мають право на особливий догляд, освіту і навчання, які допоможуть вести нормальне і пристойне життя. Ви можете дати групам завдання дізнатися в їхньому соціальному середовищі (включаючи сім'ї) про людей, які мають певну інвалідність, або навіть дослідити, до яких послуг та сервісів вони мають доступ. Чи є діти з інвалідністю у вашій молодіжній групі, або організації, або школі? Чи можуть вони діяти, як і інші? Якщо ні, то чому?

Якщо групі подобаються рольові ігри, можливо використати вправу «Я хочу працювати» для дослідження перешкод, з якими стикаються недієздатні при пошуку роботи.

Якщо група бажала б дізнатися, як реагувати на «щоденні» проблеми дискримінації іншої форми — дискримінації на расовому підґрунті, вони могли б виконати вправу «Відповідь расизму» на с. 101.

Ідеї для вправ

За бажанням можете обрати вразливу групу і вирішити, що можна або слід зробити для її підтримки. Зверніться до розділу посібника «Вживання заходів» за порадою та ідеями. Важливо працювати разом з організаціями, які працюють з недієздатними, і починати з потреб недієздатних, як і зазначено ними самими.

Додаткова інформація

Рівень піклування та гарантії прав для людей з інвалідністю сильно варіює від країни до країни, офіційно – з економічних причин, але в дійсності – з причин, які, можливо, більше стосуються серйозного ставлення до рівності і соціальної солідарності, ніж чогось іншого. Ситуація різниться від країни до країни. Наприклад, оплата слухових апаратів в якихось країнах може бути складовою соціального забезпечення. Так само і додаткове телекомунікаційне обладнання для глухих. Якщо комусь потрібен електричний візок, то іноді громада чи держава сплачує за нього.

Інформацію щодо дискримінації недієздатних осіб можна знайти в додатковому матеріалі «Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю».

Матеріал для розповсюдження

Рольові картки

Ситуація 1

Без слів спробуйте пояснити другові/подрузі, що ви стали жертвою насильства. Група малолітніх злочинців/злочинниць напала на вас у парку, вкрала вашу сумку і побила вас. Вам необхідно дізнатися, де розташоване поліцейське відділення.

Ви не можете розмовляти, пишiть будь-які слова або малюйте на папері.

Ситуація 2

Ви в кафетерії; можливо, у школі або в одному з європейських молодіжних центрів. Поясніть кухареві/кухарці, що ви не можете їсти спагеті із соусом болоньез, тому що ви вегетаріанець, який не їсть не тільки м'ясо, а й молочні продукти (наприклад, молоко, яйця або сир).

Ви не можете розмовляти, пишiть або малюйте на папері.

Примітка.

Ця вправа запропонована докторкою Монікою Мадай, президенткою організації Спільна доля (Кьозос Сорс, угорська НУО, яка працює для сприяння соціальній інтеграції неїездатних та звичайних людей). Також вона міжнародна молодіжна тренерка, активна і цілеспрямована, хоча й має інвалідність від народження.

Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю

Праця

Дискримінація та нетолерантність

Рівень 3

20 осіб

120 хвилин

Я хочу працювати

У мене є навички!

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Інвалідність і стигмація у зв'язку з інвалідністю • Праця • Дискримінація та нетолерантність
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	20 осіб
Час виконання	120 хвилин
Опис	У цій вправі використовуються рольові ігри для вивчення питань про право на працевлаштування людей з обмеженими можливостями
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на працю • Право не піддаватися дискримінації • Право на достатній рівень життя
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Зрозуміти потреби, пов'язані з інвалідністю на робочому місці і в суспільстві • Відпрацювати навички самозахисту • Розвивати почуття відповідальності й усвідомлення людської гідності
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • Копії рольових карток • Ручки і папір для спостерігачів/спостерігачок • Невеликий стіл і два стільці для рольових гравців/гравчинь; стільці для спостерігачів/спостерігачок
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Зробіть копії рольових карток

Інструкції

1. Запитайте учасників/учасниць, що вони розуміють під виразом «право на працю». Використовуйте інформацію наприкінці вправи, щоб пояснити, що розглядається в рамках законодавства про права людини, що обговорює аспект інвалідності.
2. Тепер попросіть учасників/учасниць обдумати бар'єри, з якими можуть зіткнутися люди з обмеженими можливостями при прийомі на роботу. Коротко поясніть поняття «розумне пристосування».
3. Поясніть учасникам/учасницям, що вони будуть грати роль на різних етапах проходження інтерв'ю на роботу офісного помічника, у відділ обслуговування клієнтів невеликої компанії. Кожен із заявників/заявниць має інвалідність. Запросіть п'ять охочих, щоб грати роботодавців/роботодавиць, які збираються провести інтерв'ю, і ще п'ять, щоб бути заявниками/заявницями.
4. Роздайте рольові картки. Нехай гравець/гравчиня кожної ролі вибере одного/одну або двох друзів/подруг, щоб допомогти йому увійти у роль. Дайте їм 10–15 хвилин, щоб підготуватися.
5. Організуйте стіл і два стільці посередині кімнати і попросіть решту групи зайняти свої місця в ролі спостерігачів/спостерігачок. Попросіть одного зі спостерігачів/одну зі спостерігачок стежити за часом.
6. Почніть рольову гру. Попросіть першого роботодавця/роботодавицю зателефонувати першому заявникові/першій заявниці. Інтерв'ю має бути коротким, не більше п'яти хвилин.
7. Запросіть другого роботодавця/роботодавицю зайняти своє місце за столом і взяти інтерв'ю у другого заявника/другої заявниці.
8. Коли всі інтерв'ю закінчаться, попросіть учасників/учасниць вийти з ролі і приєднатися до спостерігачів для дебрифінгу та оцінки.

Дебрифінг та оцінка

Почніть із опитування інтерв'ююваних.

- Як ви почувалися під час гри? Що вам сподобалося чи не сподобалося?
- Наскільки добре ви впоралися з вашою роллю, на вашу думку? Що було найважчим?

Потім запитайте інтерв'юера/інтерв'юерку.

- Як ви себе почували під час гри? Що вам сподобалося чи не сподобалося?
- Наскільки добре ви впоралися з вашою роллю, на вашу думку? Що було найважчим?

Потім попросіть спостерігачів/спостерігачок прокоментувати.

- Чи можуть подібні ситуації трапитися в реальному житті?
- Чи правильно інтерв'юери проявляли повагу й увагу до людей, у яких вони брали інтерв'ю?

Потім проведіть спільне обговорення.

- Що ви можете сказати про право на роботу осіб з обмеженими можливостями? Як ви думаєте, їх право на роботу гарантується на практиці?
- Що, на ваш погляд, є основними причинами високого рівня безробіття серед людей з обмеженими можливостями? Чи вони справедливі?
- Як ви вважаєте, хто повинен нести відповідальність за забезпечення того, щоб люди з обмеженими можливостями отримували справедливе ставлення до себе? Що ви думаєте про ідею «розумного пристосування»?
- Чи знаєте ви когось, хто зазнав якоїсь дискримінації під час подачі заяви на роботу? Ви коли-небудь відчували щось подібне на собі?
- Що ми можемо зробити, щоб змінити дискримінаційне ставлення в суспільстві?
- Які права людини є актуальними в контексті можливості працевлаштування людей з обмеженими можливостями?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Постарайтеся переконатися, що учасники/учасниці не перебільшують своїх ролей та поведуться так, як дійсно поведуть себе люди в цих ситуаціях, наскільки це можливо. Це може бути особливо важливо для роботодавців/роботодавиць, які можуть бути схильні перегравати роль «злого» роботодавця/«злої» роботодавиці.

У ході інтерв'ю учасники/учасниці, які не беруть участі в рольовій грі, мають спостерігати мовчки, беручи до відома варіанти розіграних ролей і особливих труднощів, які відчувають і роботодавець/роботодавиця, і заявник/заявниця.

Проінформуйте учасників/учасниць, які грають роль інтерв'ююваних, що рольові картки включають приклади «розумних коректив», які роботодавцеві/роботодавиці, можливо, доведеться прийняти, щоб гарантувати справедливе ставлення до людей з обмеженими можливостями.

Ви, можливо, побажаєте обговорити всі варіанти дій, які зможуть використати люди з обмеженими можливостями та молодіжні працівники/працівниці при спробі змінити ставлення роботодавців/роботодавиць. Крім того, можна обговорити те, яке типове ставлення роботодавців/роботодавиць до людей з інвалідністю або власне ставлення до людей з інвалідністю було висловлене у рольовій грі.

Коли ви обговорюєте можливі причини високого рівня безробіття серед людей з обмеженими можливостями, ви можете навести деякі з наведених прикладів:

- відсутність знань про потреби людей з інвалідністю на робочому місці;
- відсутність знань про те, що в змозі робити люди з обмеженими можливостями;
- низька якість робочих місць для багатьох людей з обмеженими можливостями;
- прийом на роботу з «неправильних» причин (наприклад, слідуючи законам/ квотам, але потім не в змозі забезпечити їх проживання);
- страх перед новими та адаптивними технологіями;
- тенденція для багатьох людей з обмеженими можливостями спробувати приховати цей факт.

Спробуйте виділити відповідальність роботодавців/роботодавиць і людей з обмеженими можливостями, граючи їх власного адвоката/власну адвокатку. Ви можете обговорити, чому люди з обмеженими можливостями часто відчувають, що вони змушені приховувати свою інвалідність у трудовому процесі? Чи відомі учасникам/учасницям подібні приклади? Як цьому можна запобігти?

Варіації

Ви можете запропонувати учасникам/учасницям написати рекламу роботи для ролі заздалегідь, даючи опис роботи та профайл особи.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Залежно від наявності часу і рівня поінформованості членів/членкинь групи щодо людей з інвалідністю та питання їх зайнятості, ви можете попросити групу розробити рекомендації щодо:

- зміни ставлення роботодавців/роботодавиць;
- запуску кампанії для боротьби зі ставленням до трудового права та за підвищення обізнаності стосовно супроводжувальних питань.

Дайте групам 30 хвилин для обговорення та для запису на фліпчарті, а потім протягом 5 хвилин кожна група представляє свою позицію, зображену на фліпчарті.

Якщо групі подобаються рольові ігри і є бажання вивчити питання, пов'язані з дискримінацією працюючих матерів, то вони могли б виконати вправу «Робота і діти» на с. 273.

Ще один вид діяльності, який пов'язаний з темою роботи «Переговори з профспілками» на с. 236. Це симуляція зустрічі роботодавця/роботодавиць та працівників/працівниць разом із їх профспілкою (ПС), представники/представниці ведуть переговори стосовно заробітної плати й умов праці.

Робочі умови для людей з обмеженими можливостями були покращені після жорсткого лобіювання політиків. Це дійсно важливо, за якого політика ви проголосували! Якщо ви бажаєте провести дослідження, щоб дізнатися про ставлення людей до голосування на виборах і громадянських прав та обов'язків, то використайте вправу «Голосувати чи не голосувати» на с. 118.

Ідеї для вправ

Спробуйте знайти організації або компанії в цій місцевості, що провадять політику підтримки людей з інвалідністю. Група могла б зробити опитування, щоб переконатися, чи розуміють організації вимоги, що містяться в Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, і дізнатися їхню реакцію на ці вимоги.

Додаткова інформація

Факти і цифри

- Люди з інвалідністю становлять 65 млн осіб у Європейському Союзі.
- Люди з інвалідністю у два чи три рази частіше є безробітними, ніж люди без інвалідності.
- Тільки 16 % з тих, хто стикається з обмеженнями в роботі, надається деяка допомога щодо доступу до праці.
- Багато людей з інвалідністю є «зневіреними працівниками» і навіть не намагаються бути робочою силою. Тому вони класифікуються як неактивні.
- Чим важчий ступінь інвалідності, тим менше зусиль докладається, щоб бути робочою силою. Тільки 20 % людей з важкою інвалідністю працюють, порівняно з 68 % тих, хто без інвалідності.
- По всій Європі 38 % людей з інвалідністю віком 16–34 роки мають зароблений дохід порівняно із доходом 64 % людей, які не мають інвалідності. Доходи людей з інвалідністю набагато нижчі, ніж доходи людей без інвалідності.

Джерело: www.edf-fep.org

КЛЮЧОВА ДАТА

7 жовтня
Всесвітній день дій
за гідну працю

Розрахункова чисельність населення держав – членів Ради Європи становить 800 млн, а це означає, що має бути близько 80 млн людей з інвалідністю у межах цих держав. За оцінками ВООЗ, у світі сьогодні більше одного мільярда людей, а це близько 15 % населення світу, які мають деякі форми інвалідності. Їх число зростає через війни і руйнування, нездорові умови життя або відсутність поінформованості щодо проблеми інвалідності, її причин, профілактики та лікування. Серед людей з обмеженими можливостями, жінок, дітей, старих, жертв катувань, біженців/біженок і переселенців/переселенок, робочих мігрантів/мігранток є особливо вразливі. Наприклад, жінки з інвалідністю зазнають дискримінації як з причини їх статі, так і через інвалідність.

Право на працю

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права

Стаття 6:

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право на працю, що включає право кожної людини дістати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується (...).

Стаття 7:

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на справедливі і сприятливі умови праці (...).

Європейська соціальна хартія

Частина I

Кожна людина має мати можливість заробляти собі на життя професією, яку вона вільно обирає.

Усі працівники/працівниці мають право на справедливі умови праці.

Конвенція ООН про права людей з інвалідністю

Цей договір був відкритий для підписання в березні 2007 року.

Стаття 27:

1. Держави-учасниці визнають право людей з інвалідністю на працю нарівні з іншими; воно включає право на отримання можливості заробляти собі на життя працею, яку людина з інвалідністю вільно обрала чи на яку вона вільно погодилася, в умовах, коли ринок праці та виробниче середовище є відкритими, інклюзивними та доступними для людей з інвалідністю. Держави-учасниці забезпечують і заохочують реалізацію права на працю, зокрема тими особами, які отримують інвалідність під час трудової діяльності, шляхом ужиття, у тому числі в законодавчому порядку, належних заходів.

«Розумне пристосування»

Розумне пристосування – будь-які зміни або коригування роботи, умов роботи або того, як зазвичай робляться речі, які дозволять людині з обмеженими можливостями влаштуватися на роботу, виконувати посадові обов'язки або мати рівний доступ до переваг, що є доступними для інших осіб на робочому місці.

Наприклад, незряча друкарка не може використовувати стандартний комп'ютер і клавіатуру. Для того, щоб працювати з такими перешкодами, була розроблена концепція розумного пристосування. Коли через деякі аспекти робочого місця інвалідність сприймається як суттєвий недолік, порівняно з людьми, які не мають інвалідності, роботодавець/роботодавиця повинен вжити заходів, щоб «зрівняти» робоче середовище. Відповідно до нової Конвенції про права людей з інвалідністю, роботодавці/роботодавиці будуть зобов'язані зробити таке «розумне пристосування», а невиконання цього буде розглядатися як дискримінація.

Для отримання додаткової інформації про інвалідність і освіту з прав людини див. www.hrea.org

Матеріал для розповсюдження

Рольові картки

Заявник/заявниця 1

Ви людина з поганим слухом. Ви читаєте по губах і в хороших умовах освітлення. Ви завжди перевіряєте, що ви зрозуміли із того, про що йде мова, запитуючи, наприклад: «Я правильно зрозумів те, що...?» Для того, щоб ефективно працювати в організації, вам потрібна індукційна петля в залі засідань (дріт, який допомагає передавати звуки безпосередньо в слуховий апарат), телефон з підсилувачем гучності і зі світловою сигналізацією або текстовий телефон.

Подумайте, що вам потрібно буде попросити в інтерв'юера/інтерв'юерки та як саме ви це зробите.

Заявник/заявниця 2

Ви – глуха людина і використовуєте мову жестів. Під час співбесіди ви маєте бути в супроводі перекладача і це означає, що вам потрібен додатковий час для інтерв'ю. На робочому місці ви будете мати потребу в текст-телефоні (телефон – пристрій, який використовує текст, а не спілкування голосом через телефонну лінію) та/або в текстовому реле служби (служби оператора/операторки, який/яка дозволяє людям, які є глухими, з поганим слухом, здійснювати виклики стандартних номерів за допомогою телефонної клавіатури або допоміжного пристрою), щоб ви могли спілкуватися з клієнтами.

Подумайте, що вам потрібно попросити в інтерв'юера/інтерв'юерки, та як саме ви це зробите.

Крім того, вам потрібно буде попросити одного з учасників/одну з учасниць бути вашим перекладачем.

Заявник/заявниця 3

Ви – незрячий у супроводі помічника/помічниці, чий транспортні витрати (на інтерв'ю) мають бути оплачені роботодавцем/роботодавцею. На робочому місці вам знадобиться комп'ютер з клавіатурою і спеціальним програмним забезпеченням, що «промовляє» для вас текст на екрані. Для того, щоб пересуватися, вам потрібно взяти із собою собаку-поводиря. Ви знаєте, що роботодавці/роботодавиці можуть не захотіти прийняти вас на роботу через вартість і технічну підтримку, яка вам знадобиться.

Подумайте, що вам потрібно буде попросити в інтерв'юера/інтерв'юерки та як саме ви це зробите.

Крім того, вам потрібно буде попросити одного з учасників/одну з учасниць супроводжувати вас.

Заявник/заявниця 4

Ви – людина в інвалідному візку. Вам потрібно, щоб будівля була мала парковку і щоб усі дверні отвори, ліфти, туалети, офіси та місця загального користування були доступними для інвалідного візка. Якщо є сходи, що ведуть до будь-якого з них, то необхідно встановити пандуси. Вам також необхідно обладнати робоче місце столом, за яким можливо буде працювати на інвалідному візку.

Подумайте, що вам потрібно буде попросити в інтерв'юера/інтерв'юерки та як саме ви це зробите.

Заявник/заявниця 5

Ви – людина з дислексією і подаєте заяву на роботу, яка буде включати в себе певне читання і написання листа. У вас є відмінні кваліфікації для роботи, включаючи можливість дуже добре читати і писати, але вам важко працювати в галасливих або стресових ситуаціях і в стислі терміни. Ви просите більше часу, щоб завершити написання листа як частину процесу подачі заявки.

Подумайте, що вам потрібно буде попросити в інтерв'юера/інтерв'юерки та як саме ви це зробите.

Рольові картки роботодавців

Роботодавець/роботодавиця 1

Ви будете брати інтерв'ю у людини з поганим слухом. Ви говорите зі співрозмовником/співрозмовницею із прикритим наполовину ротом, відвертаєтеся і часто сидите в погано освітленому місці, так що чітко бачити ваш рот важко. Говоріть швидко, будьте нетерплячим і не відповідайте на уточнювальні питання, поставлені заявником/заявницею. Коли він/вона просить вас повторити щось, то зробіть це неохоче, і в гіпертрофованому вигляді, створюючи враження, що заявник/заявниця був/була дурний/дурна, тому що не зрозумів/зрозуміла з першого разу.

Продумайте питання, які ви могли б задати заявнику/заявниці на співбесіді.

Роботодавець/роботодавиця 2

Ви будете брати інтерв'ю у людини, яка повністю глуха, і спілкуватися з нею через перекладача. В інтерв'ю ви звертаєтеся до перекладача/перекладачки, а не до заявника/заявниці. Ви поспішаєте і не бажаєте витратити надто багато часу, чекаючи, поки ваша мова буде інтерпретована, або в той час як заявник/заявниця спілкується з його/її перекладачем/перекладачкою. Ви часто перериваєте глуху особу в ці моменти. Ви не можете зрозуміти, як глуха людина зможе спілкуватися з клієнтами і вважаєте, що інтерпретація мови жестів на співбесіді є марною тратою часу. Ви також вважаєте, що глуха людина завжди буде мати потребу в перекладачеві мови жестів на робочому місці – хоча він/вона буде це заперечувати – і не бажаєте мати додаткову людину в офісі.

Продумайте питання, які ви могли б задати заявнику/заявниці на співбесіді.

Роботодавець/роботодавиця 3

Ви будете брати інтерв'ю у незрячої людини, і ви навіть не уявляєте, що хтось незрячий підходить для цієї роботи. Ви впевнені, що необхідна технологія буде занадто дорогою, і, у всякому разі, не зможе компенсувати інвалідність незрячого робітника/незрячої робітниці. Ви також стурбовані тим, що інші співробітники/співробітниці не зможуть спілкуватися з ним/нею.

Продумайте питання, які ви могли б задати заявнику/заявниці на співбесіді.

Роботодавець/роботодавиця 4

Ви будете брати інтерв'ю у людини в інвалідному візку. Вона просить про можливість пересування на інвалідному візку, а ваша будівля зовсім не підходить для цього. Ви знаєте, що зробити необхідні зміни вийде занадто дорого, але намагаєтеся не використовувати це як причину, тому що також знаєте, що це незаконно, і є дискримінацією стосовно кандидата/кандидатки просто тому, що він/вона з обмеженими можливостями. Ви намагаєтеся знайти інші виправдання і причини, хоча дійсно розумієте, що цей кандидат/ця кандидатка дуже підходить для цієї роботи.

Продумайте питання, які ви могли б задати заявнику/заявниці на співбесіді.

Роботодавець/роботодавиця 5

Ви будете брати інтерв'ю в особи з дислексією, і ви роздратовані її додатковими вимогами. Усім заявникам роздали тести на перевірку їх здатності письмового листування, і ви не готові визнати, що цьому заявнику треба надати більше часу, щоб виконати поставлене завдання. Ви вважаєте: якщо заявник/заявниця не в змозі написати листа в поставлений час і за тих же умов, як і всі інші, він/вона не може отримати цю роботу.

Продумайте питання, які ви могли б задати заявнику/заявниці на співбесіді.

Війна і тероризм

Здоров'я

Освіта

Рівень 3

Будь-яка (малі групи: 5–6 осіб)

60 хвилин

Як багато нам потрібно?

Люди можуть досягти спільної мети, і не обираючи однакових шляхів.

Амаду Хампате Ба

Теми	<ul style="list-style-type: none"> • Війна і тероризм • Здоров'я • Освіта
Рівень складності	Рівень 3
Чисельність групи	Будь-яка (малі групи: 5–6 осіб)
Час виконання	60 хвилин
Опис	Ця вправа включає в себе обговорення і прийняття рішень. Працюючи в малих групах, учасники/учасниці вирішують, як вони будуть перерозподіляти глобальний військовий бюджет для фінансування чотирьох Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР)
Відповідні права	<ul style="list-style-type: none"> • Право на життя, свободу та особисту недоторканність • Право на розвиток • Право на достатній рівень життя • Права на здоров'я та освіту
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розширити знання про Цілі сталого розвитку • Розвинути навички вирішення проблем і критичного мислення • Розвинути солідарність і готовність до пошуку вирішень глобальних проблеми
Матеріали	<ul style="list-style-type: none"> • КОМПАС–«гроші» (с. 356) • Фліпчарт і дві ручки різного кольору • Копії восьми Цілей розвитку тисячоліття, по одній на малу групу
Підготовка	<ul style="list-style-type: none"> • Отримайте інформацію про Цілі розвитку тисячоліття (див.: http://www.un.org/millenniumgoals) • Скопіюйте КОМПАС–«гроші», так щоб у вас були набори зазначених нижче номіналів (один набір на невеликі групи). Покладіть набори грошей у конверти, щоб полегшити користування ними. Кожен набір має включати таку кількість купюр: <ul style="list-style-type: none"> 8 x 100 Ems 10 x 50 Ems 20 x 10 Ems • Зробіть копії роздавальних цілей і виріжте фотографії Цілей розвитку тисячоліття. Скріпіть карти разом в набір скріпкою або покладіть їх у конверти для легкої обробки

Інструкції

1. Поясніть, що ця вправа про те, скільки грошей потрібно світові для вирішення деяких із найгостріших соціальних та економічних проблем, що стоять перед нами сьогодні.
2. Запитайте учасників/учасниць про те, що вони знають про Цілі сталого розвитку (ЦСР). Які з них вони можуть назвати?
3. Продемонструйте плакат і, за потреби, стисло розкажіть про ЦСР та зобов'язання ООН за ними.
4. Розділіть учасників/учасниць на групи по 5–6 осіб і створіть сцену для вправи. Економісти/економістки тяжко працюють над пошуком шляхів фінансування ЦСР, але дефіциту все одно не уникнути. А зараз «ви», одна з багатьох робочих груп ООН, отримали завдання оцінити, чи буде 1 750 млрд дол. США достатньо для щорічного додаткового фінансування (покриття фінансового дефіциту), необхідного для досягнення цілі 2 (подолання голоду), цілі 3 (міцне здоров'я), цілі 4 (якісна освіта) та цілі 6 (чиста вода та санітарні умови). Щоб учасники/учасниці змогли бодай якось оцінити, що таке 1 750 млрд дол. США, пояс-

КЛЮЧОВА ДАТА

20 грудня
Міжнародний
день людської
солідарності

- ніть їм, що глобальний ВВП у 2014 р. становив 77 трл дол. США, ВВП США – 17,5 трл дол. США, Німеччини – 3,85 трл дол. США і Сомалі – 5,7 млрд дол. США.
- Роздайте конверти з картками, де зображені ЦСР, та грошима. Поясніть, що 1 Ems дорівнює 1 млрд дол. США.
  - Попросіть групи поміркувати над тим, що потрібно зробити для досягнення кожної з чотирьох ЦСР, та оцінити, скільки грошей вони бажають витратити для забезпечення досягнення цілей. Вони мають покласти гроші на кожну з карток, що відповідають цілям. Усі гроші витратити не потрібно, адже існують ще інші 13 ЦСР, які обов'язково потребуватимуть додаткового фінансування.
  - Тепер попросіть кожну з груп прозвітувати про те, скільки грошей було виділено на кожну ЦСР та написати цифри на фліпчарті. На цій стадії обговорення немає, мотиви рішень обговорюються пізніше, під час загальної дискусії.
  - Тепер поінформуйте про оцінки Інституту розвитку зарубіжних країн (Overseas Development Institute (ODI)) щодо покриття річного дефіциту фінансування:
Ціль 2 (подолання голоду): 50 млрд дол. США;
Ціль 3 (міцне здоров'я): 40 млрд дол. США;
Ціль 4 (якісна освіта): 40 млрд дол. США;
Ціль 6 (чиста вода й санітарні умови): 50 млрд дол. США.
Запишіть їх на фліпчарті фломастером іншого кольору та попросіть групи відповідним чином перерозподілити гроші та порахувати, скільки залишилося.
  - Потім поясніть учасникам/учасницям, що число 1 750 млрд дол. США виникло не безпідставно! Насправді це обсяг глобальних військових витрат у 2014 році.

Дебрифінг та оцінка

Почніть з огляду виконання вправ, а потім перейдіть до обговорення того, чого навчилися учасники/учасниці.

- Як їм було працювати в групах? Чи легко було домовитися про пріоритети й оцінки? Як вони узгоджували будь-які розбіжності в поглядах?
- Чи є якісь зауваження стосовно обсягів додаткового фінансування ЦСР 2, 3, 4 та 6? Чи дійсно загальна сума в 175 млрд дол. США більш-менш відповідала уявленням людей про те, скільки грошей потрібно?
- Чи не вважаєте ви, що нам слід скоротити військові витрати й використати ці гроші для подолання дефіциту фінансування ЦСР?
- А як щодо додаткового фінансування, яке потрібно знайти для реалізації решти 13 цілей? Чи витратите ви на них залишок суми у 1580 млрд дол. США?
- Звичайно, питання безпеки є дуже важливими. Які головні загрози для безпеки людства постають наразі на місцевому та глобальному рівнях?
- Як найкраще витратити 1776 млрд дол. США, які виділяються на військові потреби в усьому світі?
- Які права людини відповідають ЦСР 16 (мир і справедливість), а також ЦСР 2, 3, 4 та 6?
- Що може зробити група на місцевому та національному рівнях для сприяння досягненню ЦСР?

Поради фасилітатору/фасилітаторці

ЦСР було запроваджено лише у 2015 році, а отже, слід підкреслити, що оцінки витрат на покриття дефіциту (вимоги щодо додаткового фінансування) є орієнтовними (odi.org). Зверніть увагу на те, що цю вправу було розроблено у 2016 році, коли ще не було оцінок можливих витрат на досягнення інших ЦСР.

У пункті 4 Інструкцій ми взяли за приклад три країни. Передусім США, оскільки ця країна має найбільший у світі ВВП; Німеччину, тому що в неї ВВП найбільший у Європі, і Сомалі, оскільки ця країна має один з найменших ВВП у світі, а також тривалу історію воєнних дій та насильства. Ця вправа буде цікавішою, якщо надасте учасникам/учасницям показники ВВП тих країн, які мають для них значення. Цю інформацію ви зможете знайти на сайті: worldbank.org.

Недоцільним було б очікувати від учасників/учасниць реалістичних припущень щодо додаткового фінансування, якщо вони небагато про це знають. Стимулюйте їх застосовувати наявні знання та робити припущення, до яких вони здатні.

Числа, що виражають обсяг витрат і глобальний військовий бюджет, було з практичних міркувань заокруглено в бік зменшення або збільшення, але вони відповідають реальним обсягам витрат. Наприклад, за даними Стокгольмського міжнародного інституту досліджень миру (sipri.org), військовий бюджет на 2014 рік становив 1 776 млрд дол. А дані про покриття дефіциту фінансування цілей 2, 3, 4 та 6, надані ODI.org, становлять, відповідно, 50,2; 37; 38 та 26,8 млрд дол. США на рік.

Сенс завдання для групи щодо розподілу та перерозподілу грошей полягає в наданні їм «фізичного уявлення» та подальшого усвідомлення того, наскільки малі суми грошей насправді потрібні.

Під час дебрифінгу ви можете зазначити, що загальна сума додаткового річного фінансування реалізації ЦСР 2, 3, 4 та 6 дорівнює 175 млрд дол. США – усього лише одна десята від глобальних військових витрат.

Питання, які можуть виникнути під час обговорення питань безпеки, наведено нижче.

- Застаріле військове та оборонне мислення не враховує такі сучасні загрози, як ВІЧ, Ебола, вірус Зіка, міжнародна злочинність, кібертероризм, організована злочинність, тероризм та зміни клімату.
- Громадянських воєн нині набагато більше, ніж колись. Потужна національна оборона не гарантує безпеки.
- Звіт ООН про людський розвиток за 1994 рік розглядав загрози для безпеки людства за такими темами: політичні, економічні, здоров'я, харчування, довкілля, особиста безпека та безпека спільнот. У багатьох сенсах досягнення ЦСР посилять нашу безпеку.
- Дискримінація та порушення соціально-економічних прав є основоположними причинами конфліктів, оскільки призводять до глибокого незадоволення та виникнення групової самосвідомості, що здатні за певних обставин спровокувати масове насильство.
- Порушення громадянських та політичних прав часто спричиняють конфлікти. Відмову в задоволенні права на політичну активність пов'язують з внутрішнім конфліктом.
- Порушення прав на особисту недоторканність, а особливо там, де панують репресивні режими, призводить до конфліктів.
- Справжні демократії зазнають менше конфліктів, ніж країни, де немає демократії і традиції поваги до прав людини.
- Спостереження за допомогою дронів, відеокамер, установлених у публічних місцях, та перехоплення повідомлень в інтернеті здійснюють в ім'я безпеки. Наскільки потрібне спостереження, які права воно порушує і які права захищає?

Інформацію про зв'язок між ЦСР 16 та правами людини можна знайти в розділі 5 у підрозділі «Мир і насильство».

Варіації

Цю вправу можна перетворити на рольову гру на тему переговорів стосовно військового бюджету та бюджету ЦСР. Розділіть учасників/учасниць на малі групи і призначте їм ролі, наприклад, представників урядів, НУО, що працюють у сфері подолання бідності, ВІЧ та освіти, генерала/генералки, який/яка представляє військових, представника/представниці військової промисловості, представників/представниць робітництва на заводі з виготовлення зброї,

військових та інших зацікавлених груп. Для кожної ролі вам потрібно буде дати певні керівні настанови, наприклад такі.

- Уряди, вашим пріоритетом є поліпшення якості життя ваших громадян з одночасним підтриманням безпеки вашої країни.
- НУО, вашим пріоритетом є радикальне скорочення військових витрат і подолання заборгованості найбідніших країн.
- Представнику/представниці військової промисловості, ваш пріоритет полягає в тому, що ви не бажаєте втрачати ринки та гроші, але готові до переговорів.
- Офіційному представнику/офіційній представниці профспілки робітників оборонної промисловості, ваш пріоритет полягає у кращому житті в мирі, але ви також боїтеся втратити робочі місця.

Пропозиції щодо виконання подальших дій

Організуйте дискусію про те, як посилити світову безпеку; зробіть набори карток з 10 завданнями ЦСР 16 та попросіть малі групи розташувати їх зверху вниз за перевагами (у вигляді «діаманта», так зване «діамантове ранжування») (інструкції з діамантового ранжування можна знайти на с. 65). Далі запитайте в учасників/учасниць, наскільки ефективним, на їхню думку, буде кожне із цих завдань у підвищенні глобальної безпеки, попросіть їх обґрунтувати свою думку. Яким правам людини відповідають ці завдання?

Попросіть учасників порівняти ВВП (валовий національний продукт) та ІЛР (індекс людського розвитку) своєї країни (або Європи в цілому) та країни, що розвивається (або Африки в цілому), і пояснити причини такої розбіжності – й історичні, і сучасні. Чи мають багаті країни брати на себе більше відповідальності за недостатній розвиток інших регіонів?

Вправи «Доступ до лікарських засобів» на с. 143, «Можна увійти?» про мігрантів на с. 200 та «Боротьба за багатство та владу» на с. 88 можна використати для доповнення та поглиблення розуміння учасниками/учасницями причин і наслідків недостатнього розвитку.

Ідеї для вправ

У рамках школи або іншої події перетворіть вправу у вікторину. Придумайте власну вікторину або ж скористайтеся наявними в інтернеті (наприклад, на сайтах: www.boombbox.com або 17goals.org/quiz).

Або ж відтворіть логотипи та перелік цілей на великому плакаті і попросіть відвідувачів розказати про свою реакцію.

Ви також можете попросити учасників/учасниць з'ясувати, якими є плани їхніх країн щодо реалізації ЦСР. Якщо ви вважаєте, що зусилля ваших урядів є недостатніми, ви можете написати члену парламенту від вашої місцевості. З'ясуйте, що відбувається на європейському рівні, та напишіть депутату Європейського парламенту від вашої країни.

Додаткова інформація

Цілі сталого розвитку (ЦСР) було ухвалено ООН у вересні 2015 року. Вони продовжують те, що було зроблено за допомогою Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ), з метою забезпечення, як про це йдеться в їхній назві, сталого розвитку для всіх до 2020 року: світу без бідності, без голоду, з якісною освітою для всіх, миром та справедливістю, тобто світу, де всі поважають і реалізують права людини. Замість 8 ЦРТ тепер існують 17 ЦСР, і це є відображенням реальності, яка свідчить про складність і міжсекторальний характер питань розвитку людства.

Одна з найважливіших розбіжностей між ЦРТ та ЦСР полягає в розумінні тієї ролі, яку відіграють відсутність безпеки та насильство в обмеженні розвитку, та відповідно, ролі миру і стабільності як стимулу в сприянні розвитку.

Корисна інформація доповіді
про розвиток людини:
<http://hdr.undp.org/en/> <http://hdr.undp.org/en/>

Стокгольмський міжнародний інститут досліджень проблем миру - СМІДПМ:
<http://www.sipri.org/>

Інститут країн третього світу:
<http://www.item.org.uy/eng/index.php>

Більш детальну інформацію про ЦРТ можна знайти за посиланням: <http://www.un.org/millenniumgoals>

Примітка.

ЦРТ картинки були спочатку розроблені кампанією ЦРТ в Бразилії

ЦСР 16 (Мир та справедливість) має 10 завдань:

- 16.1.** Значно скоротити поширеність всіх форм насильства та зменшити показники смертності від цього явища в усьому світі.
- 16.2.** Покласти край нарузі, експлуатації, торгівлі й усім формам насильства й катувань щодо дітей.
- 16.3.** Сприяти верховенству права на національному та міжнародному рівнях і забезпечити всім рівний доступ до правосуддя.
- 16.4.** До 2030 року значно зменшити незаконні фінансові потоки та потоки зброї, активізувати діяльність з виявлення й повернення викрадених активів і вести боротьбу з усіма формами організованої злочинності.
- 16.5.** Значно скоротити масштаби корупції та хабарництва у всіх формах.
- 16.6.** Створити ефективні, підзвітні та прозорі установи на всіх рівнях.
- 16.7.** Забезпечити відповідальне, інклюзивне, засноване на участі громадян та представницьке прийняття рішень на всіх рівнях.
- 16.8.** Розширити й посилити участь країн, що розвиваються, в діяльності установ глобального управління.
- 16.9.** До 2030 року забезпечити наявність у всіх людей законних посвідчень особи, включаючи свідоцтва про народження.
- 16.10.** Забезпечити доступ громадськості до інформації і захистити основоположні свободи відповідно до національного законодавства і міжнародних угод.

Для більш докладної інформації див. такі документи:

Альтернативні витрати та порядок денний розвитку ООН. Міжнародне бюро миру (Opportunity costs and the UN's development agenda, International Peace Bureau), www.IPB.org
Плата за прогрес: як фінансуватимуться нові цілі після 2015 року в нових умовах щодо допомоги? (Paying for progress: how will emerging post-2015 goals be financed in the new aid landscape?) www.odi.org

Чи викликають порушення прав людини внутрішній конфлікт? Оскар Н. Т. Томс та Джеймс Рон. Щоквартальник з прав людини, 29 (2007) (Do Human Rights Violations Cause Internal Conflict? Oskar N. T. Thoms & James Ron in Human Rights Quarterly 29 (2007))

Фінансування кінця бідності до 2030 року (Financing an end to poverty by 2030), інфографіка із сайту: www.odi.org

Безпека: основа Цілей розвитку тисячоліття, якої не вистачає? (Security: The missing bottom of the Millennium Development Goals?) www.odi.org

Матеріал для розповсюдження

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

- 1. Подолання бідності** – подолання бідності у всіх її формах та усюди.
- 2. Подолання голоду** – подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства.
- 3. Міцне здоров'я** – забезпечення здорового способу життя та сприяння добробуту для всіх у будь-якому віці.
- 4. Якісна освіта** – забезпечення всеохопної та справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання протягом усього життя для всіх.
- 5. Гендерна рівність** – забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток.
- 6. Чиста вода та належні санітарні умови** – забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх.
- 7. Доступна та чиста енергія** – забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх.
- 8. Гідна праця та економічне зростання** – сприяння поступальному, всеохопному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх.
- 9. Промисловість, інновації та інфраструктура** – створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохопній і сталій індустріалізації та інноваціям.
- 10. Скорочення нерівності** – скорочення нерівності всередині країн і між ними.
- 11. Сталий розвиток міст та спільнот** – забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів.
- 12. Відповідальне споживання і виробництво** – забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва.
- 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату** – вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та його наслідками.
- 14. Збереження морських ресурсів** – збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку.
- 15. Захист екосистем суші** – захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття.
- 16. Мир, справедливість та сильні інститути** – сприяння побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та основаних на широкій участі інституцій на всіх рівнях.
- 17. Партнерство заради стійкого розвитку** – зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Календар прав людини

Цей календар – оновлена спроба зібрати дати, у які люди в усьому світі відзначають права людини; шанують пам'ять борців за права, пригадують порушення прав людини та виражають надію й радість. Ключові дати було зібрано з даних про Міжнародні дні ООН, визнані НУО, ювілеї історичних подій і дні народження окремих видатних борців за права людини. Список дат не слід розуміти як повний або визначений, найімовірніше – як відправну точку. Пропонуємо вам додати свої власні пам'ятні дати.

Календар можна скопіювати і зробити у вигляді плаката, щоб можна було його повісити на стіну для стимулювання початкового інтересу до питань прав людини, адже він є гарним показником сфер їх охоплення та різноманітності. Запропонуйте людям відповісти на такі питання: «Чи всі події, зазначені в календарі, щось означають для них? Які місцеві та національні ключові дати ви хотіли б додати?»

Кожна вправа у розділі 2 була визначена як ключова дата. Намір полягає в тому, щоб використовувати календар як інструмент для розробки освітньої програми з прав людини на рік. На початку кожного тижня або місяця можна проводити «тематичну» вправу. Наприклад, 3 травня, у Всесвітній день свободи друку, можна виконати вправу «Перша шпальта», 25 листопада, у Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства проти жінок, можна виконати вправу «Домашні справ». Як альтернатива: група, можливо, забажає проявити активність, взявши участь у події або заході, що організуються іншими організаціями в такі дати, наприклад, відсвяткувати з групою із захисту екології День Землі 22 квітня.

Якщо вам потрібні деякі початкові ідеї для проведення заходів, зверніться до «Довідника заходів» освітнього пакета «Усі різні – усі рівні». За порадами і рекомендаціями з проведення ефективних заходів звертайтеся до розділу 3 «Вживання дій для прав людини» в цьому посібнику.

Пропонований календар слід допрацьовувати відповідно до розуміння прав людини, яке розвивається з кожним роком. Завдання для вас – користувачів та користувачок посібника – це знайти нові способи для святкування прав людини кожного дня.

Дата	Привід	Інформація про подію	Вправа
27 січня	День пам'яті жертв Голокосту	27 січня відзначають річницю звільнення в'язнів Аушвіц-Біркенау – найбільшого нацистського табору смерті. У 2005 році Генеральна Асамблея ООН оголосила цей день Міжнародним днем пам'яті жертв Голокосту, щоб ушанувати пам'ять жертв нацизму	«Теги для запам'ятовування»
2-й вівторок лютого	День безпечного інтернету	День безпечного інтернету було основано Європейською мережею центрів безпечного інтернету «Insafe» з метою заохочення більш безпечного і відповідального використання онлайн-технологій та мобільних телефонів, особливо серед дітей і молоді	«Моє життя – не шоу!»
12 лютого	День Червоної Руки	До організацій, які підтримують Світову Кампанію Червоної Руки з метою припинення використання дітей-солдатів, належать такі: «Human Rights Watch», «Amnesty International», Молодіжний Червоний Хрест Німеччини, «Terre des Hommes» і «Plan International»	«Кидання каміння»
21 лютого	Міжнародний день рідної мови	З 1999 року ЮНЕСКО відзначає цей день для заохочення широкої міжнародної підтримки багатомовності і мовного різноманіття, включно зі збереженням мов, що опинилися на межі зникнення	«Мовний бар'єр»
8 березня	Міжнародний жіночий день	Міжнародний жіночий день (8 березня) є загальносвітовим днем, коли відзначають економічні, політичні та соціальні досягнення жінок минулого та майбутнього. Вперше Міжнародний жіночий день відзначено в 1911 році. ООН надала цьому святу статус міжнародного в 1975 році.	«Шлях до країни рівності»

Дата	Привід	Інформація про подію	Вправа
12 березня	Всесвітній день боротьби проти кіберцензури	Всесвітній день боротьби проти кіберцензури вперше відзначено 12 березня 2009 року на прохання правозахисних організацій «Репортери без кордонів» (Reporter Without Borders) і Amnesty International	
18 березня	Перші парламентські вибори із загальним виборчим правом в Європі	Відбулися у Фінляндії в 1917 році	«Голосувати чи не голосувати»
21 березня	Всесвітній день поезії	Проголошений ЮНЕСКО (UNESCO) в 1999 році. Мета цього дня полягає в заохоченні людини до читання, писання, видавництва і викладання поезії.	
21 березня	Міжнародний день боротьби за ліквідацію расової дискримінації	Цього дня в 1960 році поліція відкрила вогонь і вбила 69 людей під час мирної демонстрації протесту проти законів апартеїду в Шарпвілі, ПАР. Проголосивши цей день міжнародним, Генеральна асамблея ООН закликала міжнародну спільноту ще раз зміцнити свої зусилля, щоб усунути усі форми расової дискримінації	«Відповідь расизму»
22 березня	Всесвітній день водних ресурсів	Вперше офіційна пропозиція була внесена на порядок денний за №21 Конференції ООН у 1992 році на тему навколишнього середовища та розвитку, що відбулась у Ріо-де-Жанейро в Бразилії. Відзначати цей день почали в 1993 році з метою сприяння усвідомленню того, наскільки сильно розвиток водних ресурсів впливає на економічну продуктивність і соціальний добробут	
23 березня	Всесвітній день метеорологів	Діяльність всесвітньої метеорологічної організації (ВМО) в області метеорології є важливою для забезпечення безпеки продовольства, водних ресурсів і транспорту	
24 березня	Всесвітній день боротьби проти туберкульозу	У цей день у 1882 році лікар Роберт Кох продемонстрував своє відкриття – туберкульозну бацилу – групі лікарів у Берліні. Всесвітньою організацією торгівлі (WHO) цей день було проголошено офіційним днем ВОЗ у 1992 році	
2-й вівторок квітня	День рівних зарплат	Проголошений BPW Europe (Організація жінок-підприємців та жінок-спеціалістів)	«Різна заробітна плата»
7 квітня	Всесвітній день здоров'я	Уперше проголошено в 1950 році Всесвітньою організацією здоров'я (ВОЗ) для підвищення усвідомлення громадськістю марних страждань і зусиль, необхідних усім для того, щоб гарантувати життя і здоров'я людей	«Хвилиночку!»
8 квітня	Міжнародний день ромів	Цей день був офіційно проголошений у 1990 році з метою відзначення культури та етносу ромів і привернення уваги громадськості до проблем ,з якими стикаються роми	«Доста!»
23 квітня	Всесвітній день книг і авторського права	Відзначенням цього дня ЮНЕСКО прагне сприяти читанню, видавництву та захисту інтелектуальної власності шляхом захисту авторського права. Цей день був вперше відзначений у 1995 році. Він також відомий як Всесвітній день книги	
28 квітня	Всесвітній день охорони праці	Проголошено Міжнародною організацією праці (МОП)	
1 травня	День міжнародної солідарності трудящих	Також відомий як «Травневий день». Відзначення Міжнародного руху трудящих	«Переговори з профспілками»
2-га субота травня	Всесвітній день справедливої торгівлі	Проголошений Всесвітньою організацією справедливої торгівлі	«Увага, ми все бачимо!»

Дата	Привід	Інформація про подію	Вправа
3 травня	Всесвітній день свободи преси	Проголошений ЮНЕСКО в 1993 році з метою сприяння свободі преси у світі і визнання того, що вільна, плюралістична і незалежна преса є незамінним елементом будь-якого демократичного суспільства	«Перша шпальта»
5 травня	День Європи (Рада Європи)	Щорічне святкування миру та єдності в Європі. Існують два різні визначення Дня Європи: 5 травня – як День заснування Ради Європи і 9 травня – як День народження Європейського Союзу	«Всі рівні – всі різні»
8 травня	Всесвітній день Червоного Хреста і Червоного Півмісяця	Всесвітній день Червоного Хреста пам'ятає та визнає зусилля національних товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця у всьому світі	«Бінго!»
8–9 травня	Дні пам'яті ы примирення тих, хто загинув під час Другої світової війни	Проголошений Генеральною Асамблеєю ООН у 2004 році, присвячений пам'яті жертв Другої світової війни	«Теги для запам'ятовування»
15 травня	Міжнародний день сім'ї	Проголошений у 1993 році Генеральною Асамблеєю ООН для привернення уваги до проблем сім'ї	«Робота і діти»
15 Травня	Міжнародний день відмови від несення військової служби з релігійних міркувань	Проголошений міжнародними противниками війни для поширення ідей щодо ненасильницьких дій проти причин війни і підтримання та об'єднання людей по всьому світу, які відмовляються брати участь у війні чи підготовці до воєнних дій	
17 травня	Міжнародний день боротьби з гомофобією та трансфобією	Об'єднана програма Організації Об'єднаних Націй з ВІЛ/СНІДу (UNAID). Координується в партнерстві з паризьким комітетом Міжнародного дня боротьби проти гомофобії та трансфобії	«Поговоримо про секс!»
17 травня	Всесвітній день інформаційного суспільства	Проголошений ООН у 2005 році з метою привернення уваги світової громадськості до суспільних проблем, викликаних появою інтернету і новітніми технологіями. Також має на меті знизити цифрову нерівність	«Вплив інтернету»
21 травня	Всесвітній день боротьби з тероризмом	Має на меті боротьбу з усіма видами тероризму і насильства. Він був започаткований в Індії, тому що «тисячі молодих людей заманюють в терористичні табори та організації кожного року»	«Тероризм»
21 травня	Всесвітній день культурного різноманіття в ім'я діалогу та розвитку	Проголошений у 2002 році ООН з метою захисту культурного різноманіття як засобу досягнення процвітання, сталого розвитку і світового мирного співіснування	«Наше майбутнє»
22 травня	Міжнародний день біологічного різноманіття	Проголошений у 2000 році Генеральною Асамблеєю ООН для привернення уваги до проблеми біорізноманіття. Цей день спочатку відзначали 29 грудня	
26 травня	Всесвітній день змагань	Організований кожного року міжнародною асоціацією «Спорт для всіх» (TAFISA). Представники громадськості з усього світу змагаються з метою мотивування якомога більшої кількості людей бути фізично активними	«Спорт для всіх»
28 травня	Європейський день сусідів	Фінансується Радою Європи. Мета – щоб місцеві і соціальні організації зміцнювали місцеві громади шляхом сприяння проведенню вечірок між сусідами та інших подібних заходів	«Сила квітів»
29 травня	Міжнародний день миротворців ООН	Започаткований у 2002 році ООН з метою вшанування всіх чоловіків та жінок, які брали участь у миротворчих операціях ООН завдяки високому професіоналізму, відданості і мужності, і вшанувати пам'ять тих, хто загинув в ім'я миру	

Дата	Привід	Інформація про подію	Вправа
31 травня	День боротьби з тютюнопалінням	Започаткований у 1987 році ВОЗ з метою заохочення до 24-годинного утримання від усіх форм тютюнопаління для привернення уваги світової громадськості до поширеного вживання тютюну і пов'язаних з цим ризиків для здоров'я	
4 червня	Міжнародний день дітей – жертв насильства	Відзначається з 1982 року для визнання і нагадування людям про страждання багатьох дітей, що стали жертвами фізичного, психологічного чи емоційного насильства, і необхідності захищати права дитини	«А які в нас альтернативи?»
5 червня	Всесвітній день охорони навколишнього середовища	Установлений у 1972 році Генеральною Асамблеєю ООН, щоб привернути увагу громадськості до проблеми збереження і поліпшення стану навколишнього середовища	«Нерозлучні друзі. Пальці та долоні»
12 червня	Всесвітній день боротьби за ліквідацію дитячої праці	Міжнародна організація праці встановила перший Міжнародний день боротьби за ліквідацію дитячої праці у 2002 році	«Історія Ашика»
17 червня	Всесвітній день боротьби з опустелюванням і посухою	Проголошений у 1995 році ООН для привернення уваги до необхідності міжнародної співпраці у боротьбі з опустелюванням і наслідками посухи, у тому числі імплементації Конвенції ООН про боротьбу з опустелюванням	
20 червня	Всесвітній день біженців	Проголошений у 2000 році Генеральною Асамблеєю ООН для відзначення 50-ї річниці Конвенції 1951 року про статус біженців	«Можна увійти?»
23 червня	День державної служби ООН	Започаткований ООН для того, щоб підкресли внесок державної служби в процес розвитку	
26 червня	Міжнародний день боротьби зі зловживанням наркотиків і їхнім незаконним обігом	Генеральна Асамблея в 1987 році прийняла рішення відзначати цей день для того, щоб зміцнити діяльність і співпрацю для досягнення цілі, а саме – існування міжнародної спільноти, вільної від наркотиків	
26 червня	Міжнародний день на підтримку жертв катувань	Проголошений у 1997 році ООН, цей день присвячений боротьбі з катуваннями і ефективним застосуванням Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки та покарання 1984 року. Цей день вперше відзначили 26 червня 1987 року	«Чахал проти Великобританії»
1-ша субота липня	Міжнародний день кооперативів	Проголошений Генеральною Асамблеєю ООН у 1992 році. Цього дня відзначено сторіччя існування Міжнародного кооперативного альянсу, адже кооперативи є незамінним фактором розвитку	
11 липня	Всесвітній день народонаселення	Проголошений у 1989 році Програмою розвитку ООН з метою привернення уваги до нагальності і важливості проблем населення	
18 липня	Міжнародний день Нельсона Мандели	У 2009 році ООН проголосила 18 липня Міжнародним днем Нельсона Мандели на знак визнання внеску колишнього президента ПАР в культуру миру і свободи	«Героїні та герої»
2 серпня	Міжнародний день пам'яті жертв геноциду – ромів і синтів	Ця дата відзначає ліквідацію так званого «Сімейного концтабору ромів», коли нацисти вбили майже три тисячі чоловіків, жінок та дітей в газових камерах Біркенау в ніч з 2 на 3 серпня 1944 року	
6 серпня	День Хіросіми	Цей день вшановує пам'ять жертв першої атомної бомби, скинутої на Хіросіму у Японії в 1945 році	

Дата	Привід	Інформація про подію	Вправа
9 серпня	Міжнародний день корінних народів світу	Проголошений у 1994 році Генеральною Асамблеєю з метою сприяння і захисту прав корінних народів світу	«Мака-китобої»
12 серпня	Міжнародний день молоді	Установлений у 1999 році ООН з метою привернення уваги до проблем молоді у всьому світі	«Наше майбутнє»
23 серпня	Міжнародний день пам'яті жертв работоргівлі та її ліквідації	День, установлений ЮНЕСКО у зв'язку з трансатлантичною работоргівлею. Присвячений повстанню 23 серпня 1791 року, коли раби Санто-Домінго на Карибських островах організували бунт, що зрештою привів до Гаїтянської революції і сприяв руху за права людей	«Хронологія»
23 серпня	Європейський день пам'яті жертв сталінізму і нацизму	Встановлений Європейським парламентом у 2008 році	
8 вересня	Міжнародний день грамотності	Проголошений ЮНЕСКО, уперше відзначений у 1966 році. Мета полягає у висвітленні важливості грамотності серед окремих осіб, громади та суспільства	«Освіта для всіх?»
15 вересня	Міжнародний день демократії	Проголошений у 2007 році ООН	«Узи співпраці»
19 вересня	День виборчого права	День, коли у 1893 році жінкам було надано право голосу Новою Зеландією. Це перша країна, що поширила універсальне виборче право	«Електростанція»
21 вересня	Міжнародний день миру	Проголошено у 1981 році Генеральною Асамблеєю ООН і відзначається як День всесвітнього перемир'я та відмови від насильства, а також звернення до всіх держав та народів вшанувати припинення воєнних дій протягом цього дня	«Мечеть у Сліпвілі»
28 вересня	День права знати	Засновано захисниками/захисницями доступу до інформації по всьому світу. Вперше відзначено в 2003 році для підвищення обізнаності про право кожної людини на доступ до державної інформації	«На сходинках»
1-й понеділок жовтня	Всесвітній день Хабітат (міста без нетрів)	Цей день засновано Організацією Об'єднаних Націй. Вперше його відзначено в 1986 році. Мета цього дня полягає у зверненні уваги до стану наших міст і селищ, а також до базового права людини на відповідне житло	«Повість про два міста»
2-га середа жовтня	Міжнародний день зменшення наслідків стихійного лиха	Визначений у 2002 році Організацією Об'єднаних Націй для зміцнення глобальної культури зменшення наслідків природного лиха, включаючи запобігання, пом'якшення і підготовку до наслідків	«Павутина життя»
1 жовтня	Міжнародний день людей похилого віку	Цей день було засновано в 1990 році Генеральною Асамблеєю для того, щоб підвищити обізнаність про питання, які стосуються літніх людей, і з метою поцінування внеску літніх людей у життя	
1 жовтня	Міжнародний день музики	Започаткований у 1975 році Міжнародною радою з музики з метою поширення музики серед усіх верств суспільства	
2 жовтня	Міжнародний день ненасильства	Міжнародний день ООН про відмову від насильства, що сприяє припиненню насильства через освіту та інформування громадськості. Він припадає на день народження індійського лідера Махатми Ганді	«Насильство у моєму житті»
5 жовтня	Всесвітній день учителя	Започаткований у 1994 році ЮНЕСКО з метою підтримки вчителів і гарантії задоволення вчителями потреб майбутніх поколінь	«Планується оновлення»
7 жовтня	Всесвітній день дій за гідну працю	Започаткований у 2008 році Міжнародною конфедерацією профспілок, це день, коли профспілки у світі виступають за гідну працю	«Я хочу працювати»
2-й четвер жовтня	Всесвітній день зору	За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, це день усвідомлення необхідності звернення уваги міжнародної спільноти на порушення зору і реабілітацію людей з порушенням зору	«Змініть свої окуляри»

Дата	Привід	Інформація про подію	Вправа
10 жовтня	Всесвітній день проти смертної кари	Бере свій початок з 2002 року завдяки Всесвітній коаліції проти смертної кари	«Коли настане завтра»
10 жовтня	Всесвітній день психічного здоров'я	Вперше відзначено в 1992 році з ініціативи Всесвітньої федерації психічного здоров'я	«Хто я?»
Тиждень, що включає 15 жовтня	Європейський тиждень місцевої демократії	Результат ініціативи Ради Європи, метою якого є поширення знань про місцеву демократію й сприяння ідеї демократичної участі на місцевому рівні	«Нехай кожен голос буде почутий»
16 жовтня	Всесвітній день продовольства	Проголошен у 1979 році Організацією Об'єднаних Націй з метою підвищення публічної свідомості про світову проблему з продовольством і зміцнення солідарності у боротьбі проти голоду, недоїдання та бідності	«Зробіть крок уперед»
17 жовтня	Міжнародний день боротьби з бідністю	Проголошений у 1992 році Генеральною Асамблеєю з метою сприяння формування свідомості щодо необхідності знищення бідності та зuboжіння в усіх країнах, зокрема, у країнах, що розвиваються	«Боротьба за багатство та владу»
24 жовтня	День Організації Об'єднаних Націй	Проголошено в 1947 році в день річниці Статуту ООН. День «має бути присвячений донесення до народів світу цілей і досягнень Організації Об'єднаних Націй, а також отримання підтримки для своєї роботи»	
24–30 жовтня	Тиждень роззброєння	У 1978 році ООН оголосила Тиждень роззброєння з метою висвітлення небезпеки гонки озброєнь, пропаганди необхідності її припинення й підвищення рівня розуміння громадськістю невідкладних завдань з роззброєння	
25 жовтня	Міжнародний день художників	Міжнародний день художників – це свято, ініційоване загалом (громадськістю). 25 жовтня є днем народження Пікассо	«Гра з картинками»
3 листопада	Всесвітній день чоловіків	Міжнародний день чоловіків почали відзначати у 1999 році в Тринідаді і Тобаго. Він підтримується ООН. Шанування цього дня спрямоване на зосередженні уваги на здоров'ї чоловіків і хлопчиків, вдосконаленні гендерних відносин, сприянні гендерній рівності і виділенні позитивних чоловічих рольових моделей	«Шлях до країни рівності»
4 листопада	Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод	Цього дня у 1950 році було підписано Конвенцію з прав людини	«Електростанція»
6 листопада	Міжнародний день запобігання експлуатації навколишнього середовища під час війни та збройних конфліктів	Цей день був оголошений ООН у 2001 році для сприяння захисту нашого спільного навколишнього середовища під час збройного конфлікту, коли екосистеми та природні ресурси були зіпсовані на тривалий час після періоду конфлікту, поширившись за межі національних територій і нинішнього покоління	
9 листопада	Міжнародний день проти фашизму та антисемітизму («Кришталева ніч»)	У цей день у 1938 році нацисти почали погром проти євреїв. Єврейські магазини («Ніч розбитих вітрин»). День було визнано Радою Європи	
9 листопада	Падіння Берлінської стіни у 1989 році	Цей день символізує початок руйнуванню бар'єрів між Західною і Східною Європою	

Дата	Привід	Інформація про подію	Вправа
11 листопада	Міжнародний день науки в ім'я миру	Заснований ЮНЕСКО у 2001 році з метою зміцнення громадської обізнаності про роль науки в мирних і усталених суспільствах; сприяє національній та міжнародній солідарності з метою обміну науковими відкриттями між країнами	
16 листопада	Міжнародний день толерантності	Оголошений ЮНЕСКО в 1995 році для підвищення обізнаності громадськості щодо небезпеки нетолерантності	«Віруючі»
18 жовтня	День боротьби з торгівлею людьми	Проголошений у 2007 році за рекомендацією Європейського парламенту; це можливість підвищення розуміння необхідності у більш ефективній політиці, спрямованій на запобігання та боротьбу з торгівлею людьми	
20 листопада	Всесвітній день дітей	Проголошений ООН у 1954 році з метою шанування всесвітнього братерства та розуміння між дітьми, а також проведення заходів, що сприяють добробуту дітей у всьому світі	«Права дітей»
21 листопада	Всесвітній день телебачення	Проголошений ООН у 1996 році з метою стимулювання обміну програмами, що фокусуються на таких питаннях, як мир, безпека, економічний та соціальний розвиток, а також поліпшення культурного обміну	«Гра з картинками»
25 листопада	Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства над жінками	Активісти серед жінок відзначають 25 листопада як день проти насильства з 1981 року. Його було оголошено як День ООН у 1999 році з метою підвищення громадської свідомості та з метою «сказати "Ні!" насильству проти жінок»	«Домашні справи»
29 листопада	Міжнародний день солідарності з палестинськими людьми	Проголошений у 1977 році ООН з метою демонстрації солідарності через організацію виставок з прав палестинського народу чи інших культурних заходів	
1 грудня	Всесвітній день боротьби зі СНІДом	День було оголошено ООН (ВООЗ) у 1988 році через стурбованість пандемічними пропорціями синдрому набутого імунodefіциту (СНІД).	«Доступ до лікарських засобів»
2 грудня	Міжнародний день боротьби за скасування рабства	Цим днем згадується дата в 1949 році, коли було прийнято Конвенція ООН про припинення торгівлі людьми та експлуатації інших	
3 грудня	Міжнародний день людей з інвалідністю	Оголошений у 1992 році ООН з метою підвищення свідомості та надання чинності заходам з поліпшення ситуації стосовно людей з інвалідністю, а також надання їм рівних можливостей	«Шукайте можливості»
5 грудня	Міжнародний день волонтерів в ім'я економічного та соціального розвитку	Проголошений у 1985 році ООН з метою підвищення свідомості про внесок, зроблений волонтерами, щоб стимулювати людей у будь-яких сферах життя пропонувати свої послуги у ролі волонтерів – і вдома, і за кордоном	«Де ви стоїте?»
9 грудня	Міжнародний день боротьби з корупцією	Оголошений в 2003 році ООН для поглиблення розуміння проблеми корупції, задля припинення сприйняття корупції як неминучого факту життя, а також визнання її як одну з основних перешкод розвитку	
10 грудня	День прав людини	Усі країни та зацікавлені організації були запрошені Генеральною Асамблеєю ООН у 1950 році відзначити цей день з метою вшанування річниці прийняття Асамблеєю Загальної декларації про права людини у 1948 році	«Намалюй слово», «Інсценування», «Борці за права»
18 грудня	Міжнародний день мігрантів	Оголошений у 2002 році ООН з метою гарантування поваги прав людини та фундаментальних свобод усім мігрантам	«З явища»
20 грудня	Міжнародний день людської солідарності	Ініціатива у боротьбі проти бідності з боку ООН, започаткована у 2005 році з метою святкування нашої єдності у відмінності й стимуляції солідарності у досягненні Цілей розвитку тисячоліття	«Як багато нам потрібно?»

Вправи для початку

Початок – це вже половина зробленого.

Грецьке прислів'я

Теми	• Загальні права людини
Рівень складності	Рівень 2
Час виконання	15 хвилин
Опис	Активні вправи, описані нижче, допоможуть не лише створити позитивну атмосферу у групі, але й також представити концепцію прав людини в цікавий спосіб
Відповідні права	• Усі права людини
Цілі	• Викликати зацікавленість у концепції прав людини • Розвину співробітництво • Стимулювати творчу діяльність, заохочувати і мотивувати

Загальні права
людини

Рівень 2

15 хвилин

КОМПАС – це більше, ніж просто книга

Мета цієї вправи полягає у представленні КОМПАСу новій аудиторії без слів у цікавий спосіб.

Інструкції

1. Покладіть копію КОМПАСу на підлогу і попросіть учасників/учасниць встати навколо неї.
2. Поясніть, що це пантоміма і учасники/учасниці мають виконати вправу без слів, використовуючи КОМПАС у такий спосіб, як вони бажають, але не у вигляді книги! Інша частина групи має здогадатися, що представляє собою книга.
3. Продемонструйте, піднімаючи книгу і говорячи: «Це не книга... що це таке?» Тоді зробіть вигляд, що ви їсте бутерброд. Коли хтось вгадає «бутерброд», поставте книгу на підлогу і поверніться на своє місце в колі.
4. Нехай учасники/учасниці по черзі покажуть свою пантоміму. Нехай вони надихають одне одного ідеями!

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Цей метод також може бути використаний для початкової оцінки вправ і методів, які буде використано під час навчального курсу.

Присядьте, будь-ласка!

Ця вправа розвиває впевненість у собі в контексті висловлювання думок під час розгляду питань щодо різноманітності прав людини.

Матеріали	• Необхідний простір у кімнаті • Стільці, один на кожного учасника/кожну учасницю, і один додатковий • Готові твердження

Інструкції

1. Попросіть усіх сісти на стільці по колу. У колі повинен бути один додатковий вільний стілець.
2. Зачитайте перше твердження і скажіть тим, хто згоден із цим твердженням, швидко помінятися місцями і сісти на інший стілець. Ті, хто не згоден із цим твердженням, мають залишатися на місцях, на яких вони й сиділи. Кожен, хто не може визначитися, повинен встати, повернутися навколо себе один раз і знову сісти.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Це метод, який можна використовувати на початку для розігріву учасників/учасниць, він сам по собі є цікавим і позитивним. Ви можете завершити цю вправу, поставивши запитання, яким чином ці твердження пов'язані з правами людини; однак пам'ятайте, що це метод, який можна використовувати лише для початку поверхневого обговорення, тому не затягуйте обговорення надовго.

Як варіант, цей метод можна також використати і для детального обговорення. У такому випадку необхідно зосередитися на своїх цілях і довести, що за допомогою тверджень, які ви використовуєте, можна досягти поставленої мети. Ви можете попросити учасників/учасниць висловити свою думку щодо цих тверджень і спитати, чому вони саме такої думки, та порівняти різні думки.

Як варіант, якщо ви працюєте над конкретною темою, попросіть учасників/учасниць написати свої власні твердження на клаптиках паперу; далі ці клаптики можна зібрати у капелюх або коробку і потім зачитати.

Ви можете вибрати твердження із запропонованого переліку або на основі цього переліку можете сформулювати своє власне твердження.

- Мати погану репутацію гірше для дівчаток, ніж для хлопчиків.
- Для молодих дівчат є прийнятним не видаляти своє волосся на тілі.
- Неправильно, що в магазинах продаються трусики-стрінги для дітей.
- Прийнятною є дружба між молодими дівчатами і юнаками.
- Жінки краще готують їжу, ніж чоловіки.
- Геї та лесбійки мають право на вступ до шлюбу.
- Якщо мій друг/моя подруга скаже мені, що він/вона гомосексуал/гомосексуалка, я все одно дружитиму з ним/нею.
- Тільки струнки дівчата можуть вважатися гарними.
- Краса йде зсередини.
- Вже з дитинства дівчатка краще справляються з шиттям, а хлопчики – з механікою.
- Іноді згвалтування – це вина дівчини/жінки.
- Мати м'язи – це чоловіча риса.
- Чоловіки можуть легко виражати свої почуття.
- Мігранти завжди працюють багато, тому що вони мають це робити.
- Балет – заняття не для чоловіків.
- Для чоловіка природно брати все під свій контроль і керувати.
- Чоловік на посаді президента/прем'єр-міністра – краще, ніж жінка.
- Чоловік не повинен заробляти менше грошей, ніж його дружина.
- Говорити друзям про свої страхи – це означає показувати своє слабке місце.
- Говорити про почуття – не чоловіча справа.
- Кохання згасає з часом.
- Секс вимагає кохання.
- Погляди дорослих про секс старомодні.
- Ви можете знайти корисні поради про секс у порнографічних журналах.
- Ви можете знайти корисні поради про секс у журналах для підлітків.
- Усі люди рівні.

«Я добре вмію...»

Ця вправа спрямована на розвиток самооцінки, демонструючи різноманітність і солідарність у групі.

Інструкції

1. Попросіть усіх стати в дуже широке коло.
2. Запросіть кого-небудь (будь-кого) зробити крок у середину кола і розказати, що він/вона вміє добре робити.
3. Тепер попросіть решту групи зробити крок вперед і повторити ім'я цієї людини і те, що він/вона вміє добре робити.
4. Потім попросіть наступну людину зробити один крок уперед і стати в середину кола та продовжити гру.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Спочатку зробіть дуже велике коло з тим, щоб із кожним новим раундом коло поступово звужувалося. Зрештою учасники/учасниці будуть стояти дуже близько один до одного.

Безстрашний Бенджамін і лагідна Лейла

Виконайте цю вправу з людьми, які бачать одне одного вперше. Крім того, що ця вправа дозволяє представитися і назвати своє ім'я, вона також розвиває відчуття солідарності й поваги.

Інструкції

1. Попросіть усіх встати в коло.
2. Запросіть одну людину (будь-кого) назвати своє ім'я (наприклад, Бенджамін).
3. Попросіть іншу частину групи додати до ім'я позитивний прикметник, який починається з тієї ж букви, що й ім'я, тобто з літери «Б».
4. Попросіть Бенджаміна вибрати для себе одну з пропозицій.
5. Тепер попросіть людину, що стоїть справа від Бенджаміна, промовити: «Привіт, безстрашний Бенджаміне. Мене звати... (наприклад Лейла)».
6. Попросіть групу додати прикметник до імені Лейла, що починається на літеру «Л» (наприклад, лагідна).
7. Тепер попросіть наступну людину промовити: «Привіт, безстрашний Бенджаміне і лагідна Лейло, мене звати...»
8. Продовжуйте по колу, поки всі не представляться.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Важливо пам'ятати, що акцент робиться на позитивних прикметниках, які починаються з тієї ж літери, що й ім'я людини, а не на пошуку прикметників, які насправді описують людину.

Кожна людини на свій розсуд має вибрати прикметник із тих, які було запропоновано іншими учасниками.

Ви як ведучий маєте бути готовими запропонувати позитивні прикметники для будь-якого з імен у разі, якщо ніхто не може вигадати жодного прикметника.

Цікаво також попросити кожну людину зробити щось, коли вона називає своє ім'я. Наприклад, Бенджамін може погладити себе по голові. Тоді групі доведеться запам'ятовувати кожне ім'я, дію і прикметник.

Вузли

Ця вправа включає в себе співпрацю і спрямована на спільну роботу, щоб знайти рішення проблем.

Інструкції

1. Попросіть учасників/учасниць розділитися на малі групи із 6–8 осіб.
2. Попросіть усіх встати плечем до плеча в коло, витягнувши перед собою руки.
3. Тепер вони мають протягнути одне одному руки і взятися за руки. Обов'язковими умовами є те, що: а) дві людини не можуть триматися за руки одна з одною; б) ніхто не повинен тримати за руку когось, хто стоїть одразу поруч з ним. У результаті ви отримаєте великий вузол із рук!
4. Тепер попросіть учасників/учасниць розплутати вузол, не відпускаючи рук.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Учасники/учасниці мають пробиратися, переступати і проходити над і під руками одне одного. На це потрібно трохи терпіння, але в результаті сформується одне або два великих кола.

Ця вправа є цікавою і захоплювальною. Якщо ви хочете завершити її, ви можете спитати учасників/учасниць групи, як вони почувалися, коли вперше сформували вузол: чи вважали вони божевільним або безнадійним завдання розплутати вузол? Коли учасники/учасниці виконали завдання, чи були вони здивовані результатом? Ви могли б завершити вправу, попросивши учасників/учасниць запам'ятати слова Махатми Ганді: «Відмінність між тим, що ми робимо, і тим, що ми здатні зробити, допомогла б вирішити більшість проблем у світі».

Усі донизу

Ця вправа розвиває співпрацю і навички прийняття спільних рішень у групі. Вона передбачає тісний фізичний контакт.

Інструкції

1. Поясніть групі, що для цієї вправи потрібно визначити дев'ять частин тіла, якими можна торкатися підлоги: дві ноги, дві руки, два коліна, два лікті і чоло.
2. Попросіть учасників/учасниць стати всередині посередині кімнати. Назвіть число від одного до дев'яти і скажіть кожному учаснику/учасниці, що він повинен доторкнутися підлоги такою ж (однаковою) кількістю частин тіла. Повторіть вправу ще два рази.
3. Попросіть учасників/учасниць знайти собі партнера/партнерку. Назвіть цифру від двох до 18. Партнери/партнерки мають працювати разом, щоб доторкнутися підлоги правильною кількістю частин тіла. Повторіть ще два рази.
4. Повторіть раунди з учасниками/учасницями, які працюють у групах, що складаються з чотирьох, потім з восьми і навіть із 16 осіб або до тих пір, поки всі працюють разом.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Ви можете дозволити людям розмовляти між собою або дозволити спілкуватися лише мовою жестів, як ви забажаєте.

Якщо чотири людини грають разом і назвали лише число два, дві людини стоятимуть на одній нозі і триматимуть інших двох людей! Тому, якщо грають чотири людини, найнижче практичне число, ймовірно, буде чотири. (Найбільше число буде $4 \times 9 = 36$). У кожному раунді найбільше назване число не може перевищувати 9, помножене на кількість людей у групі!

Попросіть учасників/учасниць працювати швидко. У великих групах люди витрачають багато часу на те, щоб зрозуміти, хто доторкнеться підлоги і якими частинами тіла. Найцікавіше цю вправу робити у групі, що складається з восьми осіб, які намагаються доторкнутися до підлоги шістьма або вісьмома частинами тіла.

Абетка на підлозі

Цю вправу краще виконувати першою для знайомства учасників/учасниць між собою. Вони починають представлятися і розповідати, звідки кожен/кожна, але не говорять надто багато. Це також хороший початок для обговорення відмінних рис і виховання поваги до тих, хто відрізняється.

Підготовка

- Напишіть кожен літеру алфавіту на окремому аркуші паперу формату А4.

Інструкції

1. Розкладіть аркуші паперу з літерами у довільному порядку на підлозі та попросіть учасників/учасниць стати навколо них.
2. Поясніть, що ви збираєтеся поставити декілька запитань, наприклад: як тебе звати? Тоді учасники/учасниці мають знайти якомога швидше першу літеру свого ім'я і наступити ногою на цю літеру. Наприклад, Лаура стоїть на літері Л, Руї стоїть на літері Р і т. д.
3. Коли кожен учасник знайшов свою літеру, почніть грати, і нехай кожен по черзі, літера за літерою, скаже своє ім'я.
4. Повторіть це, ставлячи інші запитання.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Розкладіть листки з літерами так, щоб навколо кожного з них було багато місця, оскільки дуже ймовірно, що більш ніж одна людина має буде наступити на одну літеру. Насправді, веселощі починаються, якщо більше трьох учасників/учасниць одразу намагаються встати на одну літеру, оскільки вони мають чіплятися один за одного. Розмістіть літери у довільному порядку для того, щоб учасники/учасниці допомагали один одному знайти потрібні літери. Якщо група міжнародна – будьте обережні у виборі алфавіту і переконайтеся, що всі літери легко зрозуміти і прочитати. Насправді було б дуже цікаво написати літери різних алфавітів на одному аркуші паперу.

Залежно від розміру групи можна провести більше або менше раундів. Не дозволяйте зупинятися. Деякі пропозиції щодо питань, які можна поставити учасникам/учасницям, наведено нижче.

- Як вас звати?
- У якій країні ви живете?
- У якій країні ви народилися?
- Яка ваша улюблена страва/напій?
- Який ваш улюблений колір?
- Яка ваша улюблена книга/жанр музики?
- Яке ваше життєве кредо?

Додаткова інформація

Ви знайдете більше вправ на таких вебсайтах:

- <http://wilderdom.com/games/icebreakers.html>
- <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hrhandbook/activities/11.htm>
- http://www.amnesty.ca/youth/youth_action_toolkit/icebreakers.php
- <http://www.corrymeela.org/sitepage/icebreakers.aspx>
- <http://www.nationalserviceresources.org/taxonomy/term/183>

Загальні права
людини

Ріень 1

Будь-яка

10 хвилин

Вправи для повторення

Якщо мудро використовувати отриманий досвід, то ніщо не буде марною тратою часу.

Огюст Роден (Auguste Rodin)

Рівень складності Рівень 1

Чисельність групи Будь-яка

Опис Аналіз є важливою частиною навчання на власному досвіді, яке є основою емпіричного підходу, що використовується в цьому посібнику з освіти з прав людини. Наступні вправи – це дуже простий та веселий спосіб допомогти людям навчатися, використовуючи власний досвід. Такі вправи можна застосовувати після проведення основної вправи КОМПАСу, проте, вони не можуть замінити дебрифінг та оцінку. Найбільш корисними вони можуть стати наприкінці тренінгу або більш тривалого навчального періоду з метою надання учасникам можливості осмислити те, що і як вони вивчають, а також надати фасилітатору/фасилітаторці можливість отримати швидку зворотну реакцію учасників/учасниць

Відповідні права

- Право на отримання знань щодо прав людини
- Право на освіту
- Право брати участь

Цілі

- Сформувати поняття і розуміння питання прав людини через досвід
- Розвинути критичне мислення
- Розвинути звичку осмислювати власний досвід як джерело знань
- Забезпечити оцінювання навчального процесу

Кінець гри

Час виконання: 10 хвилин

Інструкції

1. Коротко нагадайте, що відбувалося на занятті.
2. Попросіть учасників/учасниць сісти в коло.
3. Оберіть одне з нижченаведених тверджень та запропонуйте кожному закінчити цю фразу. Не дозволяйте жодних коментарів або дискусій.
4. Якщо у вас достатньо часу або ви бажаєте дізнатися більше щодо реакції учасників/учасниць, проведіть декілька раундів.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Приклади тверджень:

- Найцікавішим було... , а найнуднішим було... .
- Мені зовсім не сподобалося... , а найбільше мені сподобалося... .
- Найсмішніше... , Найсерйозніше... .
- Я б хотів/хотіла більше... , і менше... .
- Я дізнався/дізналася про... і хотів би дізнатися більше про... .
- Зараз я хочу... , і я сподіваюсь... .
- І я зрозумів/зрозуміла... , і мені потрібно... .
- Найбільше за все мене вразило... .
- Найбільше мені сподобалося робити (займатися)... , мені не сподобалося робити... .
- Найкраще у мене виходило робити... , найгірше в мене вийшло... .

Якщо у вас достатньо часу, то щоб отримати більш детальні відгуки про заняття, ви можете запропонувати учасникам/учасницям вказати причини їх відгуків. Наприклад, «Найбільш мені сподобалось... тому, що... . Мені зовсім не сподобалося... тому, що...».

Високо та Низько

Це дуже швидка і корисна вправа, особливо якщо у вас обмаль часу!

Час виконання: 2 хвилини

Підготовка

- Придумайте 3–4 питання. Наприклад: Чи сподобалося вам заняття? Чи дізналися ви про щось нове? Чи зможете ви скористатися у вашому повсякденному житті тим, про що дізналися?

Інструкції

1. Поясніть, що ви будете ставити питання про те, чи сподобалося людям заняття, що нового вони вивчили. Учасники мають відповідати, але не вербально, а за допомогою свого тіла. Якщо вони бажають сказати: «Так», вони мають підняти руку над головою і навіть стати навшпиньки, якщо відповідь дуже позитивна. Люди, яким не сподобалося, мають присісти або, якщо можуть, то навіть лягти на підлогу. Люди, які вагаються або мають іншу точку зору, мають самостійно знайти положення тіла, яке демонструвало б їх оцінку.
2. Прочитайте перше питання і дайте людям пів хвилини, щоб прийняти бажане положення.
3. Подивіться навкруги і запам'ятайте реакцію учасників/учасниць, проте не дозволяйте їм коментувати свій вибір.
4. Потім попросіть їх розслабитися і прочитайте наступне питання.

Точки зору

Ця вправа швидка, вона дає учасникам/учасницям змогу коментувати свої точки зору, якщо існує таке бажання.

Час виконання: 20 хвилин

Підготовка

- Придумайте 3–4 питання. Наприклад: Чи сподобалось вам заняття? Чи дізналися ви про щось нове? Чи зможете ви скористатися у вашому повсякденному житті тим, про що дізналися?
- Із паперу формату А4 зробіть чотири знаки: «так», «ні», «я не знаю» і «я хочу щось сказати». Закріпіть їх до кожної стіни в кімнаті.

Інструкції

1. Вкажіть на знаки на стіни та поясніть, що вони представляють чотири точки зору. Зверніть увагу, що висловлюватися можуть лише ті, хто стане біля стіни «я хочу щось сказати».
2. Поясніть, що ви будете зачитувати питання, а учасники/учасниці мають стати біля стіни, що демонструє їх відповідь. Під час виконання вправи люди можуть змінювати свою позицію.
3. Задайте перше питання про заняття.
4. Дайте учасникам/учасницям час, щоб підійти до відповідної стіни; потім запропонуйте висловитися тим, хто хоче щось сказати.

Прогноз погоди

У вправі погода використовується як метафора для позначення почуттів.

Час виконання: 30 хвилин

Матеріали

- Папір та олівці на вибір

Інструкції

1. Коротко поясніть учасникам/учасницям, що погоду вони будуть використовувати як метафору для позначення своїх почуттів.
2. Дайте учасникам 5–10 хвилин подумати про сьогоднішнє/семінарське/проектне завдання, у якому вони беруть участь. Нехай вони запитують себе: «Чи подобається мені те, що я роблю? Що мені це дає? Чи принесе це якусь користь?»
3. Потім запропонуйте кожному по черзі розповісти, як вони почуваються, кажучи про це мовою прогнозу погоди.

Поради фасилітатору/фасилітаторці

Коли ви будете пояснювати ідею метафори, наведіть декілька прикладів. Наприклад: «Мій день розпочався з незначного туману. Ближче до обіду розпочалася злива. Декілька невеликих дощиків накрапали після обіду, але на вечір виглянуло сонечко». Це означає, що я розпочав/розпочала трохи сумніваючись або невпевнено, потім стало дійсно важко. Після обіду справи змінилися на краще, а зараз, наприкінці, я відчуваю, що дуже багато чому навчився/навчилася.

Варіації

Замість усного опису учасники можуть намалювати погоду.

Ви можете використовувати цю основну ідею для того, щоб виразити свої почуття на кшталт проекту коментарю футбольного або хокейного матчу, або будь-якої іншої події, в контексті звернення до учасників/учасниць.

На першій шпальті газети

Учасники/учасниці працюють у малих групах над створенням макету першої сторінки малоформатної газети.

Час виконання: 60 хвилин

Підготовка

- Для кожної малої групи вам знадобляться папір формату А3 та маркери.

Інструкції

1. Попросіть учасників створити групи по 3–4 особи в кожній. Вони будуть розробляти макет першої сторінки таблоїда: велика назва і ніяких довгих статей!
2. Запропонуйте їм обговорити виконану раніше роботу і те, що їм дав цей проект або заняття, потім нехай вони в групах обговорять найважливіші і невдалі моменти.
3. Кожна група має спільно погодити 5–6 «статей». Учасники/учасниці мають придумати заголовки для кожної з них і додати короткий зміст. Їм не потрібно писати всю статтю цілком. Гарною ідеєю може стати залучення до роботи над макетом «фотографа».
4. Організуйте показ сторінок.
5. За бажанням можна провести презентацію та обговорення макетів.

Рюкзак

Цю вправу корисно проводити наприкінці тренінгу. Малюнки завжди скажуть більше, ніж можуть слова.

Час виконання: 40 хвилин

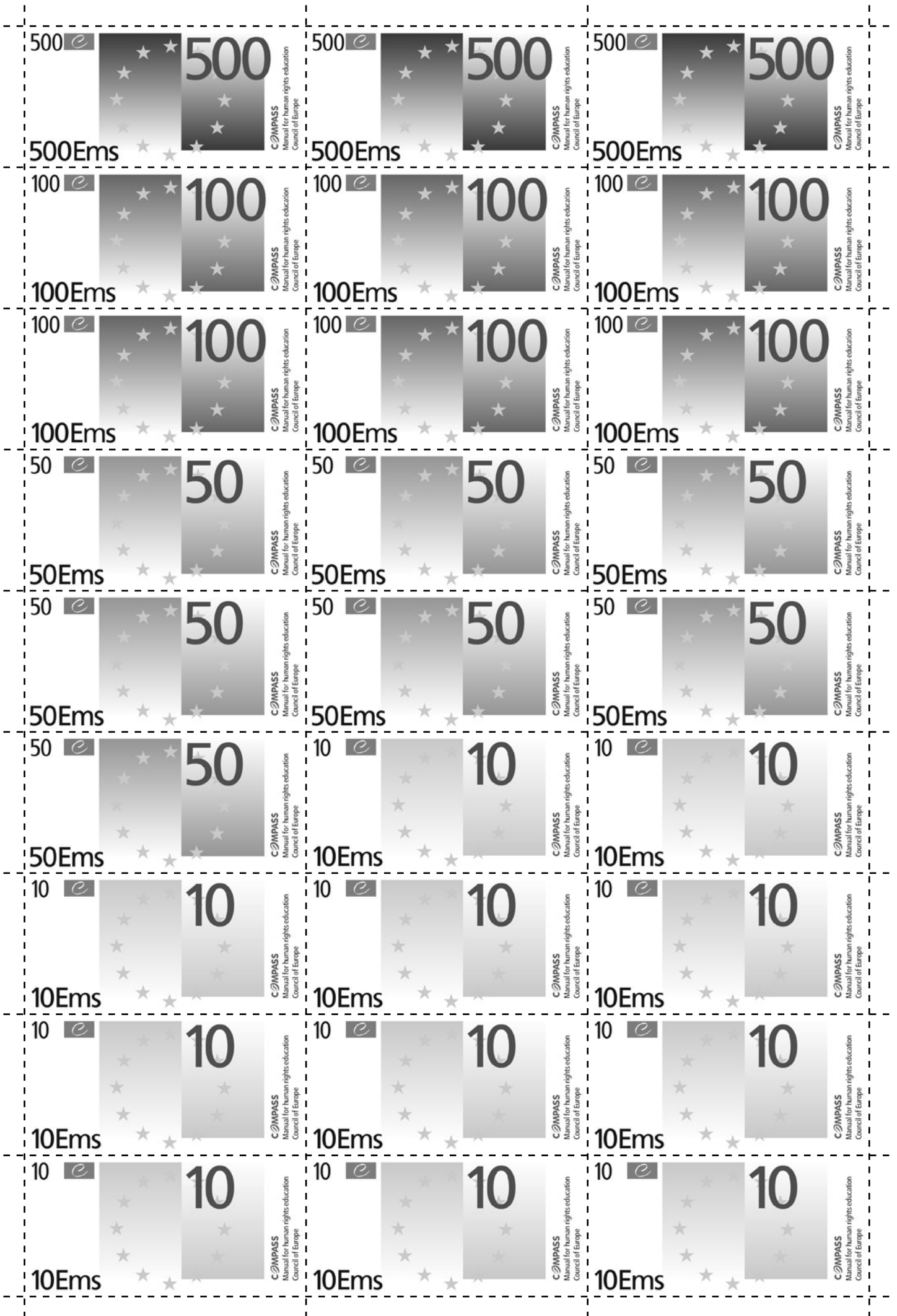
Матеріали

- Папір і кольорові олівці

Інструкції

1. Попросіть учасників/учасниць згадати все, що вони вивчили під час семінару/заняття, і намалювати себе, як вони прощаються і тримають у руках великий рюкзак, у якому лежать, наприклад, речі, ідеї та сподівання, які вони хотіли б забрати із собою.
2. Вони мають пригадати все, чому вони навчилися і що хотіли б зберегти. Це можуть бути книги, малюнки, відчуття, люди, ідеї, новий світогляд, сила, якої вони набралися, здолавши труднощі, моральні цінності.
3. Вони також можуть намалювати речі, які вони хочуть залишити у кошику для сміття. Це можуть бути шкідливі звички, старі ідеї, труднощі, погана їжа – усе, що завгодно!
4. Підбадьорте учасників/учасниць, нагадавши про те, що вони не мають бути великими художниками. Фігурка людини, слова та символи також дозволяються.

Розділ 3

Вживання дій для прав людини

Зміст розділу

Про розділ	359
3.1. Освіта з прав людини та активістська діяльність.....	360
Що таке активізм?	360
Що таке «вживання дій»?	361
Коли група вживає дії?	363
3.2. Прості дії для забезпечення прав людини	364
Публічні дії	364
Освіта молоді	365
Дійте самостійно	366
Зміна політики чи поведінки представників держави	367
Приєднання до інших груп чи рухів	369
Збір доказів	370
3.3. Розробка плану дій	372
Перед тим, як ви почнете... ..	372
<i>Пізнайте себе — SWOT-аналіз .....</i>	<i>372</i>
<i>Зробити вибір .....</i>	<i>373</i>
<i>Знання проблеми .....</i>	<i>374</i>
<i>Дерево проблеми .....</i>	<i>374</i>
<i>Знайти рішення .....</i>	<i>374</i>
<i>Зразок дерева проблеми .....</i>	<i>375</i>
Планування ваших дій	376
<i>Яку проблему ви хочете вирішити? .....</i>	<i>377</i>
<i>Яка ваша цільова аудиторія? .....</i>	<i>377</i>
<i>Які зміни ви сподіваєтеся побачити? .....</i>	<i>377</i>
<i>Як можна досягти змін? .....</i>	<i>377</i>
<i>Які засоби ви будете використовувати, щоб здійснити вплив на вашу аудиторію? .....</i>	<i>378</i>
Організаційні питання	378
<i>Заповнення таблиці завдань .....</i>	<i>379</i>
Дебрифінг та оцінка	380

Вступ

Ви, мабуть, помітили, що кожне завдання другого розділу має частину «Ідеї для вправ». Чому? Тому що, на нашу думку, освіта з прав людини, яка залишається в межах класу чи молодіжного центру, є незавершеною. Вживання дій – це природна частина освіти з прав людини – частково тому, що це спосіб, коли тема освіти з прав людини стає реальною для молодого покоління, і тому, що ця освіта призначена для змін. Освіта з прав людини повинна приводити до дій.

Пригадайте матеріал з розділу 1: освіта з прав людини повинна бути освітою про права людини, через права людини та для прав людини. Отже, вживання дій для прав людини є не доповненням, а навпаки, невід’ємною частиною навчального процесу; вживання дій означає дію поза звичною навчальною ареною, діяльність, що робить права людини реальністю – для кращого світу прав людини.

Цей розділ ознайомить вас з практичним аспектом освіти у галузі прав людини. Його можна представити як перехідну точку між клубом чи класом базових завдань розділу 2, та більш «професійним» активізмом, окресленим у розділі 4. Це спосіб сприяння молодому поколінню з метою збільшення його активності у захисті і розвитку прав людини, з одночасним збереженням зосередженості на навчальних цілях.

- У підрозділі 3.1 ми розглядаємо, що мається на увазі під активізмом, під вживанням дій, а також досліджуємо зв’язок з освітою у галузі прав людини.
- У підрозділі 3.2 ми пропонуємо комплекс простих методів та ідей для дій, який ви можете використовувати з групою молодих людей. Більшість пропозицій щодо дій підрозділу 3.2 ґрунтуються на використанні цих методів.
- У підрозділі 3.3 ми наводимо деякі засоби планування для групи, щоб глибше зануритись у проблему, розробивши довготривалу стратегію та базуючись на індивідуальних цінностях і навичках кожного члена групи.

Кожна з частин не залежать одна від одної, проте для розуміння підрозділу 3.3 краще попередньо розглянути підрозділ 3.1 та підрозділ 3.2.

Навесні 2008 року литовське студентство та інші активні молодіжні групи організували серію протестів проти запропонованої реформи, яка поклала б кінець безкоштовній вищій освіті. Невдоволені студенти/студентки взяли участь у різних акціях і заповнили центральну площу Вільнюського університету. Хоча їм і не вдалося зупинити реформи, акції зібрали багатьох і переконали у необхідності отримати гарантії того, що ті, хто бажають навчатись, не мають бути виключені з освіти через нестачу коштів. Тому вони вирішили створити альтернативний простір, вільний від звичних університетських дисциплін та відкритий для всіх. Вільний університет (LUNI) став центром навчання для тих, хто хоче вчитися або навчати, місцем, вільним від расизму, сексизму, дискримінації, та місцем, де знання розглядаються не як власність «експертів», а як щось, що є спільним для всіх.

Щоб отримати більш детальну інформацію, наберіть у пошуку «Вільний університет LUNI».

Нереалізовані слова і дії про співчуття – це як прекрасні квіти, які є барвистими, але не мають аромату.

Тхіть Нят Хань

3.1. Освіта з прав людини та активістська діяльність

Що таке активізм?

Слово «активізм» існує лише близько 100 років, принаймні, в його поточному використанні, і походить від дієслова діяти. Активіст/активістка – це той/та, хто активно агітує за зміни, зазвичай з політичних чи соціальних питань. Активізм – це те, що роблять активісти/активістки, тобто методи, які вони використовують для того, щоб домогтися змін.

Двоє мирних активістів організували публічне оголошення імен біля воріт Даунінг-стріт, де проживає прем'єр-міністр Великої Британії. Одна з них, Мая Еванс (23), читала імена кожного вбитого британського солдата, поки її колега продовжував читати довгий список іракців, кожен з яких, як відомо, втратив своє життя в результаті війни в Іраку. За акт Мая була заарештована, тому що не повідомила заздалегідь про протест поліцію. Подія набула національного висвітлення в засобах масової інформації та викликала дискусію щодо свободи слова і права на протест. У результаті цієї та багатьох інших подібних акцій уряд погодився переглянути закон, що забороняє акції протесту в центрі Лондона без попереднього узгодження з поліцією.

«Я не хотіла бути заарештованою, але я настільки була стурбована, я не думала, що роблю щось незаконне, стоячи там під дрібним дощем у вівторок вранці з колегою та читаючи імена людей, які загинули у війні. Я не думаю, що це кримінальний злочин, і, на мою думку, мене не мали заарештовувати за це», – зазначила Мая Еванс

Активізм, коли він застосовується до прав людини, означає захист прав людини там, де вони опинилися під загрозою або порушуються на будь-якому рівні. Таким чином, активізм у сфері прав людини є реакцією на несправедливість, жорстоке поводження, насильство або дискримінацію і намаганням це виправити. Він стосується готовності надати і продемонструвати солідарність з боротьбою інших людей, боротьбою з метою переконатися, що до них ставляться з повагою та гідністю, а також допомоги з метою надання рухові більшої гуманності, егалітаризму та поваги прав у суспільстві. Ефективні активісти/активістки мають наполегливість, творчість, зобов'язання, а часто і мужність але, перш за все, вони мають віру в людину та її права. Вони вважають, що світ, де права людини поважаються, є можливим, і вони хочуть, щоб так і було.

? *Чи відрізняються активісти/активістки від «нормальних» людей? Які якості активіста/активістки притаманні вам?*

Активізм, безсумнівно, вимагає і залежить від прихильності справі або ідеалу та, звичайно, постійних і довгострокових зобов'язань. Наприклад:

- Екологічні активісти виграють один бій, щоб зупинити будівництво вугільних електростанцій, і відразу ж починають наступний, агітацію за припинення розширення злітно-посадкової смуги.
- Борці за мир вели 30-річну боротьбу за розробку міжнародної конвенції про заборону протипіхотних мін.
- Місцеві активісти/активістки борються із закриттям лікарні або спортивного залу і розглядають проблему всебічно, а потім знаходять інший шлях, коли попередній не вдався.

Бачити, що є правильним, і не робити цього – ось це є відсутність відваги.

Конфуцій

Проте ми віримо, що кожна людина – це «мініактивіст»/«мініактивістка», коли він/вона бере участь у боротьбі за різні цілі протягом усього свого життя, тому в цьому посібнику ми схилиємось не до активізму, а до «вживання дій». Активісти/активістки – у їх більш традиційному значенні – також «вживають дії», але вони це роблять постійно, використовуючи багато різних методів, і, скоріше за все, не зупиняться доти, доки їхні акції не матимуть певного впливу на проблему, яку вони намагаються вирішити. Молодь, з якою ви працюєте, найімовірніше, то стрибає, а то вистрибує з дії, інколи приєднуючись до інших активістів, а інколи працює над важливою для них проблемою самостійно.

? Чи можете ви поміркувати про «справи», які ви розглядали та які захищали? Чи ви думаєте про освіту як «справу»?

Будь тією зміною, яку б ти хотів побачити в світі.

Ганді

Що таке «вживання дій»?

Коли ми говоримо про групу яка діє, ми маємо на увазі щось більше, ніж «формальні» заходи – такі як у підрозділі 3.2 – і щось, що, ймовірно, включає ширше об'єднання, ніж сама група. Концепція «вжиття дій» як частина освіти з прав людини створена для того, щоб приносити результати не тільки з освітньої точки зору, але також і за межами освіти. Наприклад:

- Візит до місцевого притулку для безхатченків або центру допомоги може допомогти зруйнувати бар'єри чи упередженість і стати джерелом підтримки для тих, кого відвідують.
- Лист до преси молодих людей, які страждають від расизму та нетолерантного ставлення, може викликати занепокоєння засобів масової інформації щодо суджень молодого покоління та може змусити журналістів протистояти їх власним упередженням.
- Фотовиставка у місцевій громаді, що зображає вплив забруднення на околиці, може відкрити їхні очі та допомогти започаткувати рух щодо вирішення цього питання.

Кожна із цих дій переслідує певну мету і має вплив за межами групи, але кожна також є розширеною та привабливою для самих молодих людей. Практична дія може надати життєвий урок: може сприяти розумінню прав людини та перетворити їх на щось позитивне. Бачити, що ваші дії можуть принести користь комусь та вам особисто, – це потужний урок, вмотивована сила і стимул того, що щось може змінитись, якщо ми захочемо це змінити.

? Якщо ви працювали з групою, залученою до дії, які були основні результати з точки зору впливу і навчання?

Театр – це форма знань; він повинен і може бути засобом трансформації суспільства. Театр може допомогти нам будувати своє майбутнє, а не просто чекати на нього.

Аугусту Боал

- Навчальні заходи підрозділу 3.2, головним чином, направлені всередину групи: метою є навчання окремих учасників/учасниць.
- Вживання дій у зовнішньому світі має навчальне значення для групи, але також має зовнішнє фокусування на реальній проблемі у світі.
- Для активістів/активісток – як для професійних, так і для «частково зайнятих» – єдиною реальною метою є проблема та зовнішній світ. Активісти/активістки будуть працювати і проводити кампанії доти, доки не досягнуть своєї мети.

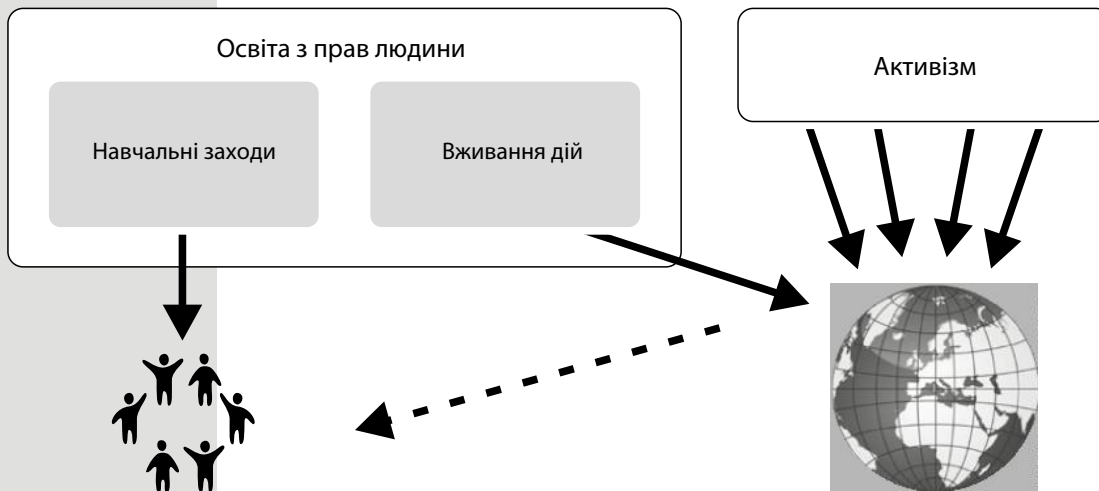
зв'язує?

Група молодих людей, яка проживає у віддаленому районі Лісабона, всі африканського походження, використовувала музику для боротьби з відчуттям виключення з суспільства, та для того, щоб навчити інших проявляти повагу до культурної різноманітності. Як група пояснює на своїй вебсторінці, друге покоління мігрантів/мігранток часто відчуває себе «виключеним» із суспільства в країні, де вони народилися та живуть, та вигнаним із суспільства країни, де народилися та проживали їхні батьки. Єдиним шляхом вираження цієї дилеми та фрустрацій, які вона породжує, завжди була музика.

Тому молоді артисти/артистки вирішили використовувати реп та іншу музику у формі соціального навчання для мотивації і соціальної згуртованості молоді. Вони використовували ритм та поезію, щоб доносити свої повідомлення, і підтримували інших реперів, щоб заохотити їх використовувати музику як інструмент соціальної трансформації. Після числених курсів та за підтримки молодіжної програми Європейського Союзу група Putos que a ta gría записала два диски та DVD, брала участь у різних публічних заходах, організувала молодіжний фестиваль з прав людини, чим мотивувала інших реперів/реперок. «Хіп-Хоп – це класно, але це також втручання».

Джерело: <http://www.myspace.com/putosquiatacra>

Коли група вживає дії?

Коротка відповідь – це «будь-коли». Громадські дії, відображені у підрозділі 3.2 цього розділу, можна використовувати як до, так і після навчальних заходів у клубі чи класі. Перевагою дії після навчання є те, що група має мати глибше розуміння проблеми та здатна бути більш креативною щодо ефективності форми діяльності. Перевагою того, що спочатку вживаються дії, є те, що група може бути більше залучена до діяльності, визначивши для себе важливість цієї проблеми.

Викладачі/викладачки, які працюють регулярно над освітою з прав людини, завжди переходитимуть від однієї моделі до іншої, залежно від певної теми, рівня зацікавленості або обізнаності групи, а також, мабуть, від своїх власних стосунків з групою. Ми намагались зв'язати багато запропонованих дій цього підрозділу з певними заходами підрозділу 3.2. Вони були визначені на полях, і багато з них у кінці завдань були переповнені «ідеями для роботи». Майже всі дії можна класифікувати як вступ – і до початку діяльності, і після, як метод надання практичного значення вже дослідженій проблемі.

Громадянський активізм – це щось, що заохочує тебе робити маленькі вчинки кожного дня. Деколи ти починаєш розуміти, що зміна цього світу стає сенсом твого життя. Деколи ти починаєш думати, що можеш багато зробити, простягнувши руку допомоги людям, які цього потребують. Ти стаєш вільним і бачиш світ своїми очима.

Іван Кондратенко, головний редактор російської студентської газети «Переход»

3.2. Прості дії для забезпечення прав людини

? *Якщо ви бачите несправедливість або не вірите, що політика є чесною, ваші дії в такому випадку? Як ви продемонструєте іншим свої відчуття?*

Якщо ви вмиваєте руки в конфлікті між сильним і слабким, то це означає, що ви підтримуєте сильного, а не означає нейтралітету.

Пауло Фрейре

Ця частина відображає деякі підходи стосовно того, як ви можете використати освіту з прав людини в суспільстві. Пропозиції не є радикальними і ви, найімовірніше, багато з них уже використовували в процесі своєї діяльності: виготовлення банерів, обговорення проблем, організація культурних заходів, зустріч з різними організаціями, написання листів і т. д. Такі очевидно прості методи, фактично дуже схожі з тими, що ви використовували в процесі вашої професійної діяльності, і вони є ефективними!

Наведений нижче список є лише маленькою частиною того, що ви з групою могли б робити. Він призначений для генерування ідей, а не є готовим методом для дій. Будьте креативні та запитайте учасників/учасниць, що, на їхню думку, було найкориснішим або найцікавішим та що відповідало б навичкам тих, хто це б здійснював.

Публічні дії

Публічні дії, такі як вуличний театр, марш протесту, петиції або сидячі страйки мають багато різних цілей, але наведені нижче, можливо, найважливіші.

- Підвищення обізнаності про проблему
- Залучення інших до спільної справи
- Сприяння висвітленню теми засобами масової інформації
- Демонстрація перед політиками/політиками або провладними особами того, що люди спостерігають!

Якщо ви розглядаєте можливість публічного заходу, пам'ятайте, що важливо зробити щось, що приверне увагу: заставте людей сміятись або зупинитись і витріщитись, можливо, ви забажаєте навіть їх шокувати. Вам необхідно змусити людей заговорити!

У багатьох європейських містах, зазвичай в останню п'ятницю кожного місяця, десятки і сотні велосипедистів/велосипедисток збираються разом, щоб очистити вулиці від машин. Акція є спонтанною: немає ні організаторів/організаторок, ні запланованого маршруту. Багато велосипедистів/велосипедисток разом проїжджає містом, щоб призупинити рух, дати зрозуміти загрозу забруднення чи небезпеку їзди на велосипеді на переповнених машинах дорогах, або ж довести людям їх здатність уповільнити звичне міське життя і відсвяткувати радість спільної мети і розділених ідей. Мотивація людей є різною, і багато велосипедистів/велосипедисток матимуть свої власні банери чи проведуть кампанії, щоб привернути увагу людей.

Те, що почалося з декількох велосипедистів/велосипедисток, перетворилося на масовий захід і стало щомісячною традицією в багатьох містах.

Більше інформації за адресою: www.critical-mass.info

Пропозиції для групи

- Напишіть пісню, або мюзикл, або ж вашу власну постановку та продемонструйте її на вулиці.
- Зробіть банер та організуйте демонстрацію біля місцевої компанії для протесту проти забруднення, аутсорсингу робіт, трудових прав або чогось аналогічного.
- Зробіть постери та флаєри щодо вашої проблеми та роздайте або рознесіть по громадських місцях.
- Створіть сторінку на Facebook для обговорення вашої проблеми; потім використайте інші форми соціальних мереж, щоб залучити прихильників/прихильниць.

? *Людство часто вважає, що демонстрації є марнуванням часу, але який же меседж повідомляється, якщо ніхто не протестує?*

У 2011 році рух «Окьюпай» («Оссурау») поширився на близько 1000 міст у більш ніж 80 країнах. Частково отримавши натхнення від «Арабської весни», де демонстранти відмовилися розходитися, доки їхні вимоги не будуть виконані, активісти/активістки, молоді люди та багато інших людей розклали намети та створили малі самостійні громади, «займаючи» вільні місця у центральних частинах міст по всьому світу. Використовуючи гасло «Ми — це 99 %», вони домагалися розкриття інформації про величезні багатства, які належали декільком особам. Це призвело до викривлень демократії та до глибокого скорочення послуг, що вплинуло на більшість людей.

Освіта молоді

Публічні дії, які описані в попередній частині, насправді не стосуються навчання; вони більше стосуються доведення рішучого та простого повідомлення, підвищення обізнаності та засівання зерна. Молоді люди можуть бути відмінними педагогами і часто більш ефективними в залученні інших, особливо якщо аудиторія є такого ж самого віку, як і вони. Роз'яснення проблеми іншим також допоможе молодим людям визначити власну позицію і стати більш упевненими.

Единбургська компанія Woodcraft Folk виграла грант на отримання трейлера із сонячними панелями та вітряними турбінами як практичний навчальний інструмент з використання сталого енергії для студентів у Лотіані, Шотландія. Трейлер, відомий як Powerpod, був сконструйований студентами місцевого університету для демонстрування виробництва сонячної електричної, сонячної теплової енергії та альтернативної енергії вітру.

Перша група молодих педагогів/педагогинь з Woodcraft Folk з'їздила в Центр альтернативних технологій, де вони отримали наукові знання та ознайомилися з технічними можливостями Powerpod. Після повернення вони розробили семінари, щоб привернути увагу дітей та молодих людей їхнього віку. У результаті було розроблено графік семінарів, за яким навчались і інші групи компанії Woodcraft в цьому регіоні. Ці семінари викликали величезний інтерес як у формальному, так і в неформальному секторах освіти.

Джерело: <http://www.scotland.gov.uk/Topics/SustainableDevelopment/EWFenergytrailer>

Посилання на вправи:
Багато вправ стосуються глобальних питань, які можуть стати предметом кампаній підвищення обізнаності, наприклад, «Історія Ашика» (дитяча праця), «Поговоримо про секс!» (гендер/гомофобія), «Відповідь расизму» (расова дискримінація)

Влада тих, хто навчає, часто стає перешкодою для тих, хто хоче вчитися.

Цицерон

Щоб знайти питання, котрі цікавлять молодь, і допомогти їм попрактикувати свої навички в аргументації та дискусії, використайте вправу **«Де ви стоїте?»** або **«Виборча кампанія»**.

Щоб викликати креативність думки стосовно прав людини і взяти як основу для імітації та драми, використайте вправу **«Інценування»**.

Щоб почати роздуми на тему освіти – що вона означає, чому вона така важлива і як вона стосується всіх аспектів життя, використайте вправу **«Освіта для всіх?»**

Пропозиції для групи

- Організуйте публічне обговорення проблеми, яка вас цікавить, наприклад, скорочення витрат на освіту, чи заслуговують злочинці на права людини, чи для зменшення бідності потрібно скоротити військові програми. Запросіть публічних діячів та друзів приєднатися.
- Зробіть своє власне відео або організуйте театральну постановку на тему прав людини.
- Напишіть статтю до місцевої (чи національної) газети або дайте інтерв'ю на місцевій радіостанції/телебаченні. Чи можете ви описати подію (охарактеризувати щось) так, щоб вона була привабливою?
- Поміркуйте над питанням, яке добре розуміє група, та організуйте навчання з іншими групами такого ж віку або з учнями місцевої школи. Чи могли б ви говорити про права людини з іншою групою молодих людей, щоб виконати завдання з підрозділу 3.2?

Група з Вроцлава, Польща, організувала Живу бібліотеку, де книжки представляли люди різних культурних, соціальних чи інших груп, і ці книжки можна було позичити на 30 хвилин спілкування. До групи входили особи, які, як правило, були виключені з суспільства, і такі, які часто відчували порушення своїх прав людини, наприклад, представники ЛГБТ+ спільноти, роми, люди з інвалідністю, представники релігійних меншин і т.д. Протягом двох днів функціонування бібліотеки її відвідали близько 600 осіб, більше 100 «книг» були прочитані. Про цю подію повідомили державне, приватне телебачення і радіо, а також друковані ЗМІ.

Ідея Живої бібліотеки полягала в тому, щоб зруйнувати упереджене ставлення, дозволивши представникам громадськості, які можуть мати упереджену думку про людей з конкретних спільнот, зустрітися, поговорити і вислухати.

«Це дозволило мені прийняти рішення про моє життя».

«Я дізнався багато речей; спілкування з деякими людьми дійсно зламало мої стереотипи».

Більше інформації щодо методики Живої бібліотеки за адресою: www.coe.int/compass.

Дійте самостійно

Є декілька шляхів того, як ваша група може привести до безпосередніх змін, без звертання до політиків, громадськості чи інших посередників. Це може бути найкорисніша з усіх акцій, тому що результат видно відразу і група може побачити, що саме їхня акція зробила цю зміну можливою.

Багато молодіжних груп, наприклад, ефективно працюють у наданні допомоги незахищеним групам населення, чиї права порушуються. Таким особам завжди має допомагати держава, тому що вона несе відповідальність за дотримання прав. Проте коли держава не виконує своїх зобов'язань, суспільству часто доводиться втручатися, пропонуючи негайну допомогу.

Молоді люди можуть допомогти заповнити цю прогалину – часто тільки перебуваючи поряд, регулярно зустрічаючись із тими, хто переживає труднощі, вислуховуючи їхні проблеми, супроводжуючи їх або спілкуючись. Це завжди корисний досвід для обох сторін. Відвідування незахищених та виявлення помилок з боку держави також може

Партизанський театр використовується для опису спонтанних, несподіваних вистав у не призначених для цього громадських місцях для публіки, яка цього не очікує. Як правило, завданням цих вистав є привернути увагу до політичних/соціальних питань через техніку сатири, протесту та карнавалу.

Вікіпедія

посилити їхню позицію для впливу на відповідальних осіб або ж висвітлити помилки для громадськості, контактуючи зі ЗМІ.

? *Поміркуйте про конкретну групу: вирішенню яких проблем стосовно прав людини може допомогти візит молодих людей?*

Інші пропозиції для групи

- Візьміть під свою відповідальність покинуту частину місцевої громади: посадіть квіти чи овочі і зробіть місце таким, де хотіли б гуляти люди.
- Запропонуйте ваші послуги із садівництва чи інші навички людям з громади. Чи може ваша група стати центром навчання, як Вільний університет?
- Пошукайте стару фарбу та інструменти: прикрасьте молодіжний або місцевий громадський центр, чи навіть чийсь будинок!
- Спечіть щось та віднесіть до притулку для безхатченків чи місцевим безхатченкам, що живуть поодиночі. Або роздайте випічку у формі листівок як спосіб привернути увагу до вашої справи.

У багатьох країнах у всьому світі існують програми відновлення занедбаних громадських місць та вирощування садів. Це інколи називають «партизанським садівництвом», від іспанського слова *guerilla* – «мала війна». Група під назвою «Брюссельські фермери» оголосила 1 травня Міжнародним днем партизанського садівництва соняшнику. У 2009 році близько 5000 осіб у всьому світі взяли участь у цій події, посіявши насіння соняшнику у своїй місцевості.

Зміна політики чи поведінки представників держави

Пам'ятаючи, що саме держава чи її представники/представниці зобов'язані гарантувати дотримання прав людини, зміна в політиці, законі чи нормативному акті часто є кінцевою метою кампанії з прав людини.

Молодим людям це може здатись занадто «серйозною» сферою, де вони навряд чи зможуть щось змінити. Проте зміна політики виникає – будь то національний, міжнародний чи місцевий рівень – у результаті багатьох тисків на державу, які часто слідують один за одним та з різних джерел. Молодь, яка починає свою діяльність з прав людини, може зробити такий самий внесок до цього процесу, як і досвідчений активіст/досвідчена активістка. Молодь, мабуть, має більше шансів побачити результат на місцевому рівні чи на рівні установ, тому що масштаби менші та доступ до можновладців/можновладниць є більш реальним. Однак не слід виключати можливості діяльності на національному або навіть на міжнародному рівні, якщо група вирішила спробувати.

Посилання на вправи: Використовуйте вправу «*Наше майбутнє*», щоб змусити людей думати про територію і можливості використовувати її простір. Використовуйте вправу «*На сходинах*» для пошуку шляхів активізації участі молоді безпосередньо в місцевій громаді. Використовуйте вправу «*Боротьба за багатство та владу*», щоб досліджувати ідеї справедливості і почуття, які відчують виключені із суспільства.

Світ є небезпечним місцем не тому, що хтось робить зло, але через тих, хто бачить і нічого не робить.

Альберт Ейнштейн

Іноді кращий спосіб чинити тиск на представників/представниць держави полягає у співпраці, намагаючись домогтися розуміння представниками держави висунутих аргументів. Іноді найкращим способом є протест чи тиск. Як правило, політика змінювалася в результаті впливів, що здійснювалися з багатьох напрямів, як у рамках співробітництва, так і конфронтаційних.

? *Чи знають молоді люди, з якими ви працюєте, своїх політичних представників/представниць на місцевому, національному та європейському рівні?*

Існує чимало історій студентських протестів у багатьох країнах, і студентські акції часто мали безпосередній вплив на політику чи ставали спусковим гачком для інших груп, які відчували здатність висловити своє невдоволення політичними рішеннями.

У 2008 році французький уряд запропонував ряд змін до навчальних програм, у тому числі істотні скорочення викладацьких місць і навчальних годин. Студентство вийшло на вулиці в містах по всій країні, у результаті чого уряд був змушений відкласти реформи.

Посилання на вправи:

Використовуйте вправу «Як багато нам потрібно?» для того, щоб переглянути Цілі сталого розвитку і наміри уряду щодо їх виконання.

Використовуйте вправу

«Чахал проти

Великобританії»

щоб дізнатися, які ролі грають судові справи у Європейському суді. Учасники/учасниці можуть переглянути рішення, що були прийняті проти їх власної країни, і подивитися, як вони вплинули на національну політику країни. Використовуйте вправу «Переговори з профспілками» для того щоб практикувати навички ведення переговорів і подивитися на відносини між роботодавцями/роботодавцями та працівниками/працівницями.

Пропозиції для групи

- Зв'яжіться з місцевими посадовцями/посадовицями, відповідальними за конкретне вирішення проблеми; зв'яжіться з опозиційними політиками/політиками чи іншими особами, які мають вплив на політику. Попросіть про зустріч або організуйте громадські слухання та запросіть їх всіх узяти участь.
- Напишіть петицію та зберіть якомога більше підписів. Запросіть ЗМІ для участі саме тоді, коли ви збираєтеся вручити петицію особі, що, як ви сподіваєтеся, може вплинути на це питання.
- Дізнайтеся про правові зобов'язання уряду з прав людини і які договори були ними підписані. Ви можете звернутися за порадою до адвоката чи неурядової організації в цій галузі. Потім напишіть листа своєму депутату/своїй депутатці чи місцевому політику/місцевій політичині, в якому запитайте, що він/вона робить для того, щоб забезпечити виконання цих зобов'язань. Розкажіть ЗМІ!
- Розгляньте також інші механізми, національні чи міжнародні, які ви можете використати для оскарження стосовно вашої проблеми чи прохання її розгляду офіційним органом.

«Юридична група» – це група молодих юристів/юристок, активістів/активісток та експертів/експерток, що працюють у Росії. Вони спеціалізуються на наданні юридичної допомоги та захисті прав людей, що беруть участь у громадських зборах чи демонстраціях, багато з яких, у результаті участі, відчувають тиск з боку поліції. Подібні ініціативи існують у багатьох країнах.

Спочатку група була створена в Росії для моніторингу та запобігання порушенням прав людини протягом саміту G8 у Санкт-Петербурзі у 2006 році. Пізніше вона перетворилася в колектив, який навчає активістів нормам закону про протести і про те, як висувати звинувачення владі, яка зловживає своїми службовим становищем. Група проводить семінари та опублікувала ряд інформаційних матеріалів. Їхня веб-сторінка стала віртуальним місцем для зустрічей, обговорення і консультацій та є координаційним інструментом для проведення акцій.

Джерело: http://community.livejournal.com/legal_team

Приєднання до інших груп чи рухів

Хоча для молодих людей корисно починати свої власні дії, заходи у рамках більш широкого руху можуть також мати переваги, вони можуть переймати досвід під час співпраці з іншими організаціями. Є безліч організацій, як «професійні» НУО, так і спонтанні місцеві рухи, які займаються діяльністю з прав людини, і багато з них будуть раді долучити до себе молодих людей і надати їм підтримку. Пам'ятайте, що організація може не завжди визначати свою роботу як роботу з «прав людини», проте організації, які працюють над проблемами бездомності, дитячої бідності, насильства в сім'ї, расизму та дискримінації, а також над багатьма іншими питаннями, зазвичай, займаються правами людини, незалежно від того, заявляють вони про це чітко чи ні.

Молоді люди можуть брати участь у кампаніях, організованих такими організаціями, а також можуть запропонувати свою допомогу в плануванні та організації заходів. Місцеві організації без належного фінансування завжди будуть раді отримати додаткову допомогу від добровольців/добровольців, які готові прийти до них та й взагалі вони будуть надавати добровольцям/добровольцям більше можливостей взяти ініціативу на себе. Більші НУО можуть запропонувати практичний досвід в обмін на деяку частину часу для добровільної допомоги. Таким чином, молодим людям може бути надана можливість роботи з професійними активістами/активістками на місцях і отримання корисного досвіду роботи, а також отримання уявлення про роботу третього сектора.

? Чи знаєте ви місцеві організації, що займаються питаннями прав людини? Чи є конкретні питання, які вирішені неефективно?

Їжа замість бомб – це місцевий мирний рух, який почався в Сполучених Штатах Америки і в цей час існує в багатьох країнах по всьому світу. Невеликі групи добровольців/добровольців, озброєних інформацією про їжу і бомби, пропонують безкоштовні вегетаріанські страви не тільки безпритульним, а й будь-кому іншому, без обмежень. Вони роблять це не тільки для того, щоб допомогти знедоленим прогодувати себе, а й звернути увагу на той факт, що перенаправлення військових витрат і використання практики харчових відходів може ліквідувати голод у світі. Рух не має офіційної організації, але спонукає людей створювати «місцеві відділення» у своїх містах і почати годувати інших на знак політичного жесту. Відділення руху «Їжа замість бомб» існують по всій території Сполучених Штатів, а також у багатьох містах Європи. Додаткову інформацію можна отримати за адресою: <http://www.foodnotbombs.net/>.

«Я думаю, «Їжа замість бомб» продовжує існувати тому, що цей рух дає змогу бачити результати, люди змінюються, коли бачать, що вони можуть збирати їжу і мають безпосередній вплив на життя інших людей, ділячись стравами і продуктами. Інший аспект, який сприяє його тривалому існуванню відображено в нашому принципі – не мати лідерів/лідерок і заохочувати кожну групу прагнути приймати рішення за допомогою консенсусу. Волонтери/волонтерки не відчують, що вони змушені щось зробити, або не відчують, що хтось в офісі отримує гроші, в той час як вони роблять свою роботу безкоштовно. Вони беруть на себе особисту відповідальність за здійснення ініціативи "Їжа замість бомб", – Кейт Мак-Генрі, засновниця «Їжі замість бомб».

Пропозиції

- З'ясуйте, які місцеві організації працюють з питань, якими цікавиться ваша група: організуйте зустріч з представниками і запропонуйте групі подумати про те, як її учасники/учасниці могли б узяти участь у цій організації.
- Подивіться на кампанії, які організовані великими відомими правозахисними організаціями, такими як «Лікарі без кордонів», Amnesty International, Save the Children (Врятуйте дітей), «Міжнародна федерація ліги прав людини» (FIDH) або

Якщо пощастить, самотня фантазія може повністю трансформувати один мільйон реальностей.

Мая Анжелу

- «Грінпіс», і обговоріть з групою, над якими питаннями або на які кампанії їм сподобалося б працювати.
- Зверніть увагу на розділи Планування та Дії у цій главі і подивіться, чи хотіла б ваша група створити свою власну організацію для роботи над конкретним питанням. Члени/членкині групи можуть виявити бажання зв'язатися з іншими молодіжними групами або запросити друзів, щоб отримати нові навички та ідеї і збільшити чисельність групи. Це, зрештою, так само, як починають діяти правозахисні організації!

Міжнародний молодіжний правозахисний рух (ММПР) є міжнародною мережею молодих людей і організацій, насамперед, з країн Центральної та Східної Європи. Молоді люди працюють разом, щоб захищати і просувати ідеї і принципи прав людини, підтримувати дії одне одного і формувати нове покоління правозахисників. ММПР був започаткований у 1998 році як ініціатива невеликої групи молодих людей. Сьогодні цей рух об'єднує більше 1000 осіб з 37 країн. Більш детальна інформація доступна на сайті: www.yhrm.org.

Збір доказів

У невеликому місті в Польщі місцеве молодіжне об'єднання було занепокоєне низьким рівнем активності серед молоді. В об'єднанні знали, що місцева влада має «туманне» уявлення про потреби і склад молодих людей у місті, тому вони вирішили зібрати інформацію, щоб створити більш повне уявлення. Вони використовували ряд різних інструментів і методів, наприклад, соціальні мережі, текстові повідомлення, інтерв'ю на вулицях, і говорили зі своїми друзями, колегами та сім'ями. Тоді група організувала публічну виставку і представила результати досліджень. За допомогою експерта/експертки було створено офіційний документ з викладом результатів, який відправили до мера міста. Це було вперше, коли голоси молодих людей були почуті в місті.

Дослідження та моніторинг є важливими інструментами для будь-якого/будь-якої активіста/активістки – і для того, щоб забезпечити картину потреб і питань для відповідної групи, і як інструменту лобювання або засобів інформування громадськості. Розуміння різних аспектів питання необхідне для того, щоб мати змогу планувати ефективні дії. Або, як у наведеному вище прикладі, сама інформація може бути корисним способом впливу на владу.

Як групи можуть брати участь у зборі інформації, наприклад, такої, яку описано вище, і гарантувати, що ця інформація є корисною не тільки для них, а й для вирішення того чи іншого питання? Тобто як збір інформації може стати початком заходу, а також освітньої діяльності?

- Необхідно спочатку переконатися, що інформація є свіжою або шокуючою, або не дуже добре відомою, наприклад, щодо кількості молодих людей, які живуть без належних умов у вашому рідному місті, їх вік, як вони опинилися на вулиці, і що вони говорять про свої потреби.
- Слід подумати про те, хто повинен знати інформацію, і про те, що б ви хотіли, щоб вони зробили із цією інформацією? Чи будете ви використовувати її, щоб переконати місцевого політика/місцевої політикині або спробувати чинити тиск за допомогою громадської думки чи міжнародної організації?

Посилання на вправу

Спробуйте провести вправу «**Голосувати чи не голосувати**», щоб дати молодим людям досвід у проведенні опитування. Використовуйте вправу «**Павутина життя**» для вивчення питань, що стосуються навколишнього середовища і забруднення, а потім знайдіть онлайн-вий «вуглець – калькулятор» і допоможіть учасникам сформулювати свій вуглецевий слід.

- Потрібно подумати про те, як представлена інформація: наприклад, виставка, організована польською групою, може бути більш привабливою для широкого загалу, ніж звичайні статистичні дані!
- Також можна інформувати ЗМІ про результати вашого дослідження, навіть якщо вони не є безпосереднім об'єктом. ЗМІ забезпечать, щоб питання не зникло.

Парламентські вибори у Вірменії дали можливість молодим людям з цієї країни й з інших країн взяти участь у спостереженні за виборами. Насамперед, було створено посібник молодого спостерігача, в якому містилася вся інформація, яка могла бути необхідною для учасників/учасниць спостереження за виборчим процесом. Посібник включав інформацію про правові питання, поняття і необхідність у виборах, політичні партії Вірменії, і завдання місії моніторингу. Близько 82 молодих людей взяли участь у спостереженні за виборами. Після цього вони опублікували доповідь про свої висновки, які були поширені серед зацікавлених сторін.

Все це можна переглянути в Інтернеті на веб-сайті Федерації молодіжних клубів Вірменії: www.youthclubs.am.

3.3. Розробка плану дій

Група школярів/школярок із Плюсса в Росії хотіла дізнатися більше про сталінську епоху і з'ясувати, яким було життя при такому режимі. Вони вирішили звернутися до людей, які насправді пережили ті роки. Таким чином, вони кілька разів зустрічалися, щоб вирішити, як вони мають звернутися до людей, провести інтерв'ю, а потім зібрати, систематизувати і подати інформацію для громадськості.

Вони провели більше 70 інтерв'ю з родичами/родичками, сусідами/сусідками, вчителям/вчительками зі шкіл та іншими особами, які хотіли поділитися роздумами про спільну історію. Потім діти організували виставку в ряді сіл у Псковській області із світлинами і фрагментами з різних інтерв'ю. Респонденти/респондентки були раді, що викликали такий інтерес і що змогли говорити про той важкий час, але це для них були роки становлення. Іноді розповіді були болісними і сумними – і для старшого покоління, і для молодшого. Проте у всіх сторін це викликало співчуття одне до одного і глибше розуміння подій, мотивів, впливу на особисте життя, людських переживань у такі важкі часи.

Інтерв'ю можна подивитися на сайті: <http://wiki.antarchia.org/tiki-index.php>.

Якщо ти кричиш «Уперед», необхідно безпомилково скласти план, у якому напрямі йти. Хіба ви не бачите, що коли ви не зробите так, то, незважаючи на те, звернетеся до ченця чи до революціонера, вони підуть у зовсім протилежні напрямі?

Антон Чехов

Загалом будь-який захід і, звичайно, добра діяльність вимагають планування. Планування сесії в групі допоможе вам зосередитися на тому, що ви хочете і що в змозі зробити, і на тому, у який спосіб це зробити краще для досягнення ваших цілей. Для більш амбітних цілей це, ймовірно, перший розсудливий крок, оскільки захід, який не забезпечує бажаних результатів або який наштовхується на несподівані проблеми, може позбавити сили духу. Перший ваш крок повинен бути ефективним.

Цей розділ дасть вам уявлення про один зі способів структурування вашого плану, а також допоможе зосередитися групі на тому, що є найбільш ефективним способом для досягнення мети, яку вона ставить перед собою. Методи корисні для різних заходів, таких як ті, які обговорювалися в попередньому розділі, і вони також можуть бути використані, щоб продумати більш тривалу кампанію, яка може включати в себе ряд різних заходів, спрямованих на досягнення однієї мети.

Перед тим, як ви почнете...

Пізнайте себе – SWOT-аналіз

? Чи знаєте ви, які навички мають учасники/учасниці групи? Чи знаєте ви їхні особливі інтереси?

Кожна група має приховані таланти, і кожен окремий член/кожна окрема членкиня групи має симпатії та антипатії, особливі навички та хисти, які він або вона може реалізувати з великими труднощами. Для того, щоб упевнитися, що група потребує використання великої частини навичок і можливостей окремих членів, корисно організувати сесію, щоб подивитися на це. SWOT-аналіз є ефективним способом зробити це. Такий аналіз також розглядає обставини поза групою, які можуть вплинути на те, що ви в змозі зробити.

Здатний той, хто думає, що він здатний.

Будда

Акронім SWOT розшифровують так:

- **strengths** – сильні сторони – речі, які група добре виконує;
- **weaknesses** – слабкі сторони – речі, які група не так добре виконує;
- **opportunities** – можливості – можливості поза групою, які могли б бути використані в інтересах діяльності;
- **threats** – загрози – речі поза групою, які можна використати для досягнення того, що група прагне зробити.

Проведення аналізу вимагає багато часу, рекомендується принаймні одна година. Розділіть групу на чотири невеликі робочі групи, а також поставте завдання визначити сильні та слабкі сторони, у тому числі можливості і загрози. Потім зберіть групу знову разом і подивіться, чи люди згодні з аналізом своїх колег. Уточнюйте і додавайте інформацію до різних розділів у разі необхідності.

Наведена нижче схема є одним із прикладів повного аналізу, і вона буде корисною для генерування ідей групою. Однак не дозволяйте групі надто близько дотримуватися схеми! Майте на увазі, що кожна група унікальна і будуть інші сильні (і слабкі) сторони, які ви маєте визначити для себе.

Які сильні сторони нашої групи?	Які слабкі сторони нашої групи?
<ul style="list-style-type: none"> • Вона велика! • Наш час – у наших руках, і ми зацікавлені в тому, щоб щось зробити • Батько Михайла є політиком • У нас є місце для зустрічей у центрі міста • Габрієла вміє добре виступати • У Бойка є комп'ютер 	<ul style="list-style-type: none"> • Занадто багато лідерів! • У нас немає жодних коштів • Дуже мало хлопців/дівчат • Ми ніколи не робили нічого подібного раніше і ми нервуємо • Деякі з нас живуть далеко від центру міста • Ми не завжди добре працюємо як група
Які можливості існують поза групою?	Які зовнішні загрози існують для нашої діяльності?
<ul style="list-style-type: none"> • Наближаються вибори • Є деякі гранти, доступні для проектів стосовно біженців/біженок • Європейський суд щойно виніс рішення проти цієї країни за її поводження з ув'язненими • У нас є нова ратуша, яка підходить для театральних подій 	<ul style="list-style-type: none"> • Економічна ситуація нестабільна • У декого з нас наближаються екзамени • Рада погрожує заборонити публічні збори • Існує дуже багато незадоволення через те, що біженці/біженки займають робочі місця • Занадто холодно, щоб зробити що-небудь за межами будівель • Наші батьки не хочуть, щоб ми робили щось ризиковане

Зробити вибір

Як група обирає, над яким питанням працювати? У більшості випадків люди в групі будуть мати питання, які вони вважають важливими і над якими хочуть працювати. Вони можуть бути викликані реальними подіями, такими як землетруси в Гаїті чи голод у Судані, або тим, що місцеву родину виселяють з будинку. Основна складність може полягати в прийнятті спільного рішення про те, яку проблему обрати і який найкращий підхід до неї.

Почніть з того, що правильно, а не з того, що прийнятно.

Франц Кафка

Вам буде потрібно, щоб усі члени/членкині групи підтримували будь-яке рішення, тому не поспішайте обговорювати питання: дайте їм достатньо часу, щоб відчувати переваги, й обговоріть з ними переваги вибору певного питання. Нагадайте їм, що можливості для вирішення інших проблем можуть бути в інший час. Нагадайте їм також, що найголовніше те, що група залишається разом працювати протягом усього заходу, тому якщо одна людина категорично проти конкретного вибору, то цей захід, можливо, невиправдано впроваджувати. Спробуйте досягти в групі консенсусу, а не приймати рішення більшістю.

? *Як ви можете досягнути того, щоб розбіжності в групі мали корисний характер, а не руйнівний?*

Знання проблеми

Дерево проблеми

Корисним інструментом для розуміння питання, над яким ви будете працювати є дерево проблеми. Це метод аналізу питання, з розглядом його причин, наслідків і місця в контексті інших проблем у суспільстві. Цей інструмент може бути корисний і для забезпечення кращого розуміння групою, і для сприяння більш стратегічному підходу до вирішення питання.

Зразок дерева проблеми можна побачити на наступній сторінці, де взято за приклад проблему безпритульних дітей як відправну точку. Цю процедуру група могла б використати для розробки іншої процедури стосовно власного питання.

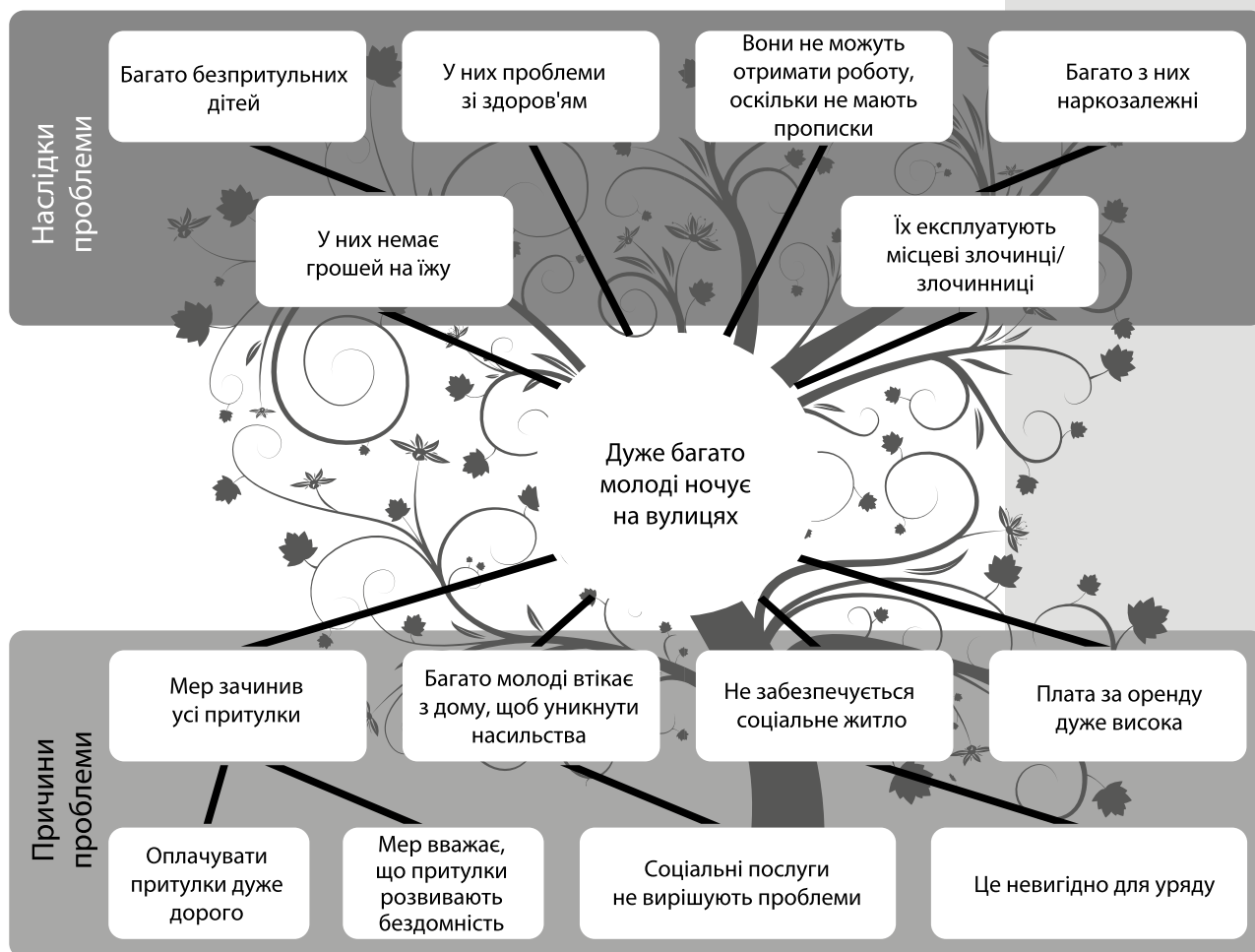
- Почніть із запису проблеми, яку ви хочете вирішити, посередині великого аркуша паперу.
- Під нею напишіть усі чинники, які сприяють проблемі, і пов'яжіть їх, щоб сформувати коріння вашої вихідної проблеми.
- Декілька хвилин подумайте над причинами кожного кореня, малюючи в межах факторів, які спричиняють проблему.
- Продовжуйте працювати над рішенням кожного кореня, доки зможете: дерево може мати глибше коріння, ніж ви думаєте.
- Ви також можете продовжити «гілки» дерева таким самим способом: це будуть наслідки вашої вихідної проблеми. Ви можете виявити, що те, з чого ви почали як з основної проблеми, насправді корінь або гілка іншого дерева.
- Коли ви закінчите, погляньте на ваше дерево. Чи вирішили ви завдання, яке ви поставили перед собою спочатку, чи лише один із чинників, який вплив у процесі заходу? Чи допомогло вам дерево знайти шляхи вирішення цієї проблеми?

Знайти рішення

Важливо зрозуміти, яких результатів заходу ви хочете досягти! Що можна вважати успішним результатом? Дозвольте групі подумати над тим, чого вони намагаються досягти і яким чином вони оцінюють свій успіх або невдачу. Їм може бути корисно повернутися до дерева проблеми і використовувати його, щоб прийняти конкретні рішення. Взагалі, з'ясовуючи глибинні причини (корені), можна подолати проблеми, які вказані зверху дерева, наприклад, якби надавалося соціальне житло або якби орендна плата була нижчою, то більше молоді мали б дах над головою.

Дерева і каміння навчать вас того, чого ви ніколи не зможете навчитися у майстрів.

Святий Бернар
Клервоський
(с. 1100)

Пам'ятайте, під час вирішення дуже складних питань часто буває важко домогтися змін у політиці і рідко можна вирішити проблему лише за допомогою одного заходу. Група повинна мати реалістичне уявлення щодо своїх сподівань: нагадайте учасникам/учасницям, що навіть незначний результат може стати безцінним внеском у вирішення великих проблем. Ефективні кампанії майже завжди спочатку розпочинаються саме з таких незначних результатів, і всі рішення, що приймаються під час роботи вашої групи, можуть стати основою для здійснення майбутньої діяльності або можуть бути підхоплені іншими активістами/активістками, що опікуються проблемою.

Для групи може бути корисно визначити деякі загальні причини, щоб вжити відповідних заходів. Це може допомогти їм у виборі тих причин, які є найактуальнішими для вирішення питань, а також визначити ряд конкретних завдань, яких на їх думку, цілком реально досягти.

Єдиним питанням, що турбувало мене, було те, що ми чекали занадто довго, щоб реалізувати цей протест.

Роза Паркс

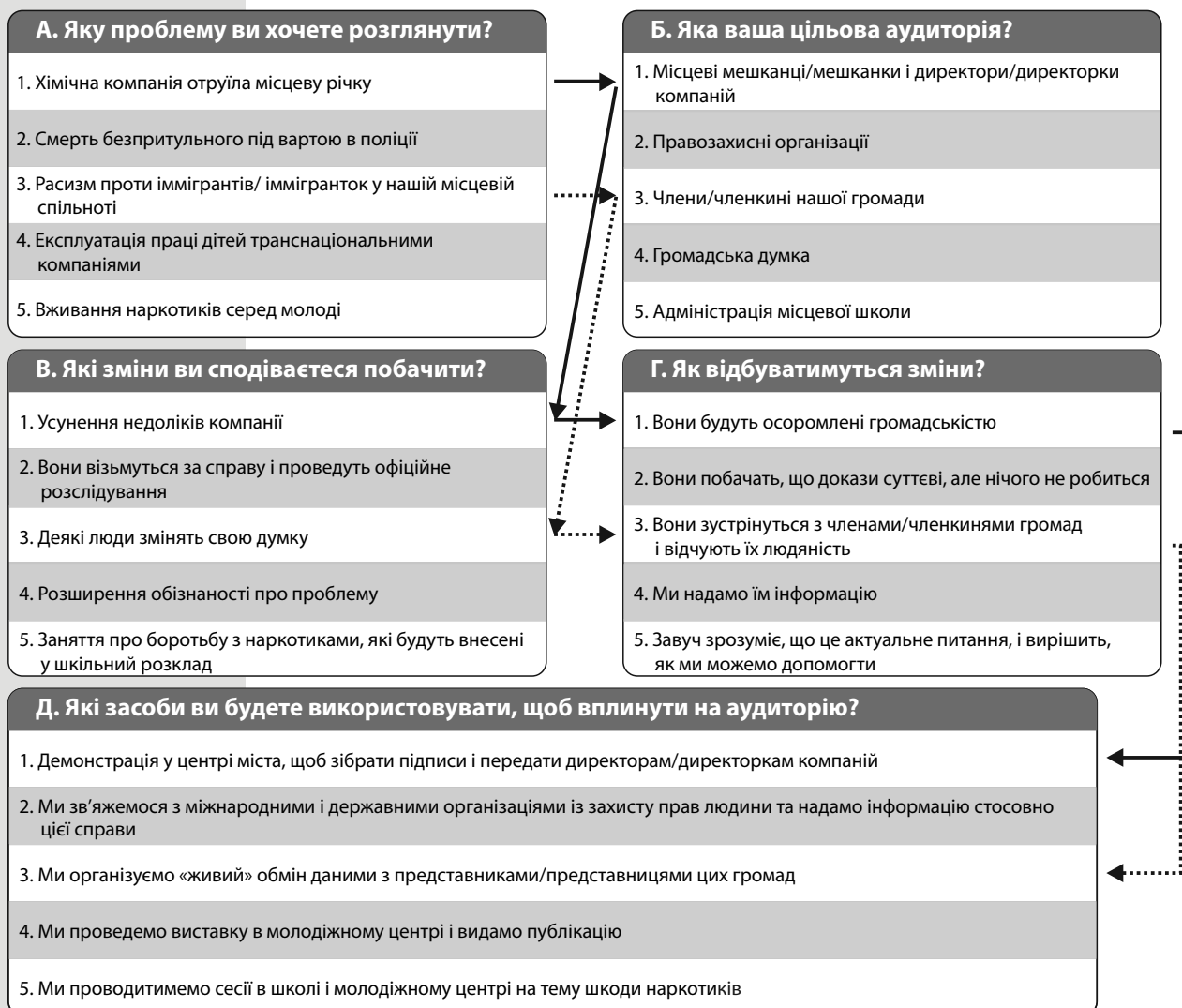
? Подумайте про акції протесту, свідком яких ви були або про які ви чули нещодавно: чого, на вашу думку, намагалися досягти організатори? Чи були їхні дії успішними? Чому так або чому ні?

Планування ваших дій

Ваша група тепер прийняла це рішення щодо цього питання і визначила, що вона могла б спробувати зробити. Час прийняти рішення щодо механізму, який вони використовуватимуть для досягнення своєї мети.

Схема, зображена нижче, може бути використана як поетапний підхід для вирішення цієї проблеми, а також для того, щоб довести, що те, що вони намагаються зробити, дійсно можливе за допомогою методу, який вони вирішили використовувати. Згідно з цією схемою необхідно зробити п'ять кроків для вибору найбільш відповідної форми діяльності. Також на цій схемі продемонстровано на п'яти гіпотетичних прикладах, яким чином цей метод працює.

Кожен крок пояснюється більш докладно в наступному розділі.

Яку проблему ви хочете вирішити?

Цей крок є дуже простим: він стане результатом вправи «Дерево проблеми», яку виконувала група. Якщо ви не виконували вправу «Дерево проблеми», попросіть групу сформулювати проблему, яку вона хотіла б розглянути, якомога точніше.

Яка ваша цільова аудиторія?

Якщо ви сподіваєтесь відразу вирішити цю проблему, то врахуйте, що цільовою аудиторією для вашої діяльності можуть бути такі особи, які можуть і не внести остаточних змін, на які ви розраховували. Цілком імовірно, що ваші дії зараз на відстані одного кроку від унесення змін; наприклад, можливо, ви намагаєтесь налаштувати громадськість на боротьбу із цією проблемою, щоб разом з ними чинити тиск на уряд. Або ви, можливо, прагнете створити місцеву групу, яка працюватиме над питанням, яким ви стурбовані.

Ваша цільова аудиторія, що вказана у пункті Б – це група людей, на яку ви скеровуєте свої дії. Ця аудиторія може складатися більше ніж з однієї групи людей, наприклад, у першому випадку, вказаному у схемі, місцеві мешканці/мешканки і директори/директорки компаній є цільовою аудиторією для заходів. Результати заходів залежать від місцевих мешканців/мешканок, які підписують петицію, оскільки потім цю петицію необхідно надати директорам/директоркам компаній з надією, що вони відреагують на неї і будуть змушені вжити необхідних заходів.

Які зміни ви сподіваєтеся побачити?

Це питання знову стосується вашого заходу, але не обов'язково пов'язане з остаточними змінами, на які ви націлені. Малоімовірно, наприклад, що дії вашої групи зможуть припинити експлуатацію дитячої праці транснаціональними компаніями! Однак ви можете викликати зацікавленість щодо цієї проблеми і заохочувати інших, щоб вжити різних заходів. Це, у свою чергу, може бути достатнім, щоб внести зміни до політичної кампанії або до урядових постанов, застосовуваних до цих компаній.

У цій частині схеми ви маєте викласти думки про те, яких цілей слід досягти за допомогою такого заходу, і показати, чи дійсно ви досягли успіху. Постарайтеся переконати групу бути якомога конкретнішою, щоб вирішити, наскільки добре чи погано проведено роботу. Використовуйте підказки з попереднього розділу «Знайти рішення».

Як можна досягти змін?

Питання полягає не в тому, який механізм група вирішує використовувати, а йдеться про те, як захід повинен працювати. Часто необхідно враховувати психологію зміни думки людей, щоб змусити всіх зрозуміти, що вони мають зробити щось по-іншому. Це дуже важливе питання, про яке часто забувають, але його ігнорування може знизити ефективність вашої діяльності.

Припустимо, наприклад, що група стурбована зростанням популярності нацистських або фашистських організацій, і хоче вирішити це питання. Учасники/учасниці могли б розглянути таку ефективну діяльність, як розповсюдження інформаційних листівок у дверях і будинках людей, які мешкають у районі, де підтримка цих організацій є дуже високою. Однак якщо вони не розуміють, чому люди виступають проти нацистських організацій, листівки можуть навіть мати протилежний ефект від задуманого.

Символічні громадські дії як форми протесту

- Вивішування прапорів і символічних кольорів
- Носіння символів
- Молитви та богослужіння
- Передача символічних предметів
- Зростання протесту
- Знищення своєї власності
- Символічні вогні
- Зображення і портрети
- Малювання картин на знак протесту
- Нові знаки та назви
- Символічні звуки
- Символічні вигуки
- Грубі жести

Витяг зі «198 способів здійснення безкарної діяльності»: <http://www.peacemagazine.org/198.htm>

Групі потрібно буде замислитися над тим, як листівка може змінити чиюсь думку та які повідомлення доцільно писати в цих листівках для певної цільової групи. Вони мають бути в курсі деяких причин і проблем, зокрема щодо зростання підтримки націоналістичних організацій.

Це поле насправді внесено до схеми для того, щоб перевірити і замислитися над тим, які заходи необхідно здійснити, щоб результат виходив із ситуації, що склалася на цей момент.

У сільській школі в Португалії нові учні/учениці з Румунії та України стали об'єктом расистських знущань і дій з боку інших. Викладачі/викладачки та шкільна рада не знали, як на це реагувати, оскільки перший раз зіштовхнулися з такою проблемою в регіоні.

Багато учнів/учениць, стурбованих тим, що відбувається, звернулися по допомогу за порадою до працівника місцевого центру дозвілля у справах молоді. Разом вони започаткували кампанію в школі, яка тривала один тиждень, під назвою «Різни зовні, однакові всередині» (Diferente por fora, Igual por dentro). Було використано кожен момент з Дня дитини – прийом їжі, уроки, дозвілля – й організовано різні заходи, щоб вирішити це питання. У театральному клубі для вирішення цієї проблеми використовували театральний форум, видавали плакати та значки, зроблені власноручно, у розважальному центрі було організовано вистави, показували фільми, а в кафетерії пропонували торти, виготовлені в різних країнах. Цей тиждень був настільки успішним, що школа вирішила проводити такий захід щороку.

Які засоби ви будете використовувати, щоб здійснити вплив на вашу аудиторію?

Саме це є результатом вказаної схеми! Ураховуючи результати попередніх етапів, на цьому етапі необхідно прийняти рішення з приводу того, що саме має зробити група. Тепер група повинна бути в змозі скласти перелік робіт, які допоможуть досягти змін, описаних у попередній частині схеми. Заохочуйте учасників/учасниць мислити креативно, розглянути деякі пропозиції з підрозділу 3.2, а також провести тематичні дослідження, потім попросіть їх згадати конкретні характеристики своєї групи. Спробуйте ще раз, щоб досягти консенсусу і прийняти спільне остаточне рішення.

Проект «Нові тактики захисту прав людини» – це група різних міжнародних організацій, консультантів/консультанток і практиків/практикинь, спрямована на розвиток тактичних інновацій і стратегічного мислення в рамках Міжнародного співтовариства захисту прав людини. З 1999 року в рамках проекту «Нова тактика захисту прав людини» було створено унікальні ресурси, в основі яких лежать, найімовірніше, можливі рішення, а не конкретні питання, географічні регіони або цільові групи. Такі ресурси дозволяють активістам визначати унікальні елементи, щоб вирішити цю ситуацію і знайти можливі важливі підходи на основі вже наявних підходів, які ефективно використовувалися в інших сферах. Такий ресурс допомагає активістам/активісткам об'єднати різні тактики в одну комплексну стратегію.

Більше ресурсів можна знайти різними мовами на вебсторінці: www.newtactics.org.

Організаційні питання

Перш ніж прийняти ідеї групи, необхідно провести один заключний етап. Перед практичним упровадженням групі наполегливо рекомендується скласти план дій для того, щоб вирішити організаційні питання. Хоча ці питання можуть бути не дуже важливими для реалізації звичайної програми діяльності, організованість може стати корисною для групи, оскільки завдяки їй завдання розподіляють порівну, згідно з навичками і перевагами. Слід також переконатися, що нічого не було випущено!

Учасники/учасниці мають вирішити:

- які завдання необхідно виконати;
- хто буде відповідальним за виконання завдання;
- коли планується виконати завдання?

Заповнення таблиці завдань

У наведеній нижче таблиці показано уявні дії і завдання, які розподілено на три колонки відповідно до трьох питань. Заповніть таблицю разом з групою, використовуючи наведені нижче пункти як рекомендації.

1. Переконайтеся в тому, що всі поля заповнені, щоб мати змогу контролювати процес. Вам знадобляться два великі аркуші паперу і фломастер.
2. Переконайтеся, що питання, яке обговорюється, зрозуміле для всіх. Оберіть одну особу, яка буде все записувати, і напишіть заголовок у верхній частині аркуша. Проаналізуйте перелік усіх завдань, які необхідно виконати, і запишіть їх на одному великому аркуші паперу так, щоб усі могли його побачити.
3. Проаналізуйте результати за весь день з групою, уявіть, що станеться, і двічі перевірте, чи ви врахували всі завдання.
4. Потім продивіться перелік, щоб вирішити, коли необхідно виконати цю роботу, – зараз, незабаром або пізніше – і позначте кожну роботу відповідними літерами З, Н, П.
5. Використайте другий аркуш паперу для «переліку рішень». Перерахуйте всі завдання, які необхідно виконати, у лівій колонці, а потім у наступній колонці запишіть, хто збирається виконати кожне завдання. Нарешті, у третій колонці вкажіть кінцевий термін виконання завдання.
6. Розподіліть завдання між собою, не «вшайте» все на одну або двох осіб. Подумайте, що станеться, якщо вони захворіють або будуть перевантажені іншою роботою!

Подія: вулична демонстрація на захист прав національних меншин

Завдання	Виконавець	Кінцевий термін виконання
Розробити листівки, щоб роздавати їх	Саллі, Джон	Зустрічі 10, 17 вересня
Організувати публікацію	Румен, Бен	Після 20 вересня
Зробити прапори/плакати	Усі разом	Початок тижня, до 24 вересня
Закупити матеріали для прапорів і т. д.	Шила, Карен, Іван	Початок тижня, до 17 вересня
Зацікавити інших людей	Шила, Мока, Таня	Початок тижня, до 17 вересня
Зв'язатися з місцевою радою	Демієн, Сью	Після узгодження терміну
Розказати поліції	Демієн, Сью	
Намагатися зв'язатися із впливовою особою	Тім, Ханна	
Повідомити групи національних меншин	Люсі, Санчіта	
Написати промови	Наталі, Бен, Саллі	
Організувати буфет	Петра, Поул	
Підбити підсумки	Наталі, Бен, Румен, Санчіта	

Дебрифінг та оцінка

Після здійснення заходу, спрямованого на захист прав людини, або будь-якого іншого заходу дуже важливо виділити час після його завершення, щоб дати змогу групі провести аналіз і оцінку того, що було зроблено добре, а що могло бути зроблено краще. Ймовірно, група завершила свою роботу із сильними емоціями, позитивними або негативними. Важливо дозволити учасникам/учасницям обговорити враження і поділитися ними з групою. Це також допоможе у плануванні будь-яких подальших дій.

Наступні питання можуть бути корисними і використовуватися як основа для проведення аналізу.

- Які ваші враження після дня здійснення заходу? (Можна провести опитування учасників групи по черзі).
- Що, на вашу думку, пройшло добре?
- Чи було це складніше, ніж ви собі уявляли?
- Чи було щось несподіване?
- Як ви вважаєте, чи можна взяти уроки із цього заходу для планування і здійснення наступного заходу?
- Чи ми досягли того, що намагалися зробити?
- Чи ми досягли чогось іншого, що, можливо, не планували?
- Чи ви задоволені собою, чи хотіли б ви спробувати щось на зразок цього ще раз?
- Що ж нам тепер робити?!

Еміль був учнем 7-го класу школи у м. Фредеріксберг у Соро (Данія), а Анаклайто – гість з Південної Африки – викладав у цій школі. Під час дискусії з класом про домашнє і шкільне життя Анаклайто прокоментував, як багато можливостей і доступних матеріалів мають, на його думку, діти і молодь у Данії. Він сказав, що в себе на батьківщині в Південній Африці його учні/учениці не мають належного футбольного поля, не кажучи вже про бутси. Це наштовхнуло учнів/учениць на ідею зібрати старі бутси, щоб відправити до школи, у якій викладає Анаклайто. Вони запитали вчителя, що він думає про цю ідею; відповідь була позитивною, тому учні/учениці розвішали оголошення у своїй і сусідніх школах з проханням зробити пожертви. Місцевий футбольний клуб почув про цю схему і пожертвував кілька пар бутсів, що були загублені і зберігалися в шафі.

Еміль і його друзі/подруги зібрали 100 пар бутсів, але жажнулися, дізнавшись, що пересилка усіх пар бутсів до Йоганнесбургу коштуватиме 500 датських крон (67 євро)! Таким чином, вони змушені були замислитися над тим, що ж робити далі. Спочатку вони відсортували взуття, щоб визначити, чи варто відправляти усі пари. Залишилися 75 пар для відправки. Далі вони мали знайти гроші на поштову пересилку, тому клас написав листи в декілька гуманітарних організацій і до місцевої ради, також учні/учениці розмістили оголошення у місцевій газеті і на радіо, щоб попросити фінансову підтримку. Після кількох розчарувань з ними зв'язався/зв'язалася і запропонував/запропонувала допомогу голова місцевого турагентства, яке організує поїздки до Південної Африки. Нарешті, після шести місяців проведеної роботи, Еміль зміг віднести посилки на пошту і відправити взуття до Йоганнесбургу для учнів Анаклайто.

Джерело: The Global Guest Teacher, AFS Interkultur, Данія.

Розділ 4

Розуміння прав людини

Зміст розділу

Вступ	383
4.1. Що таке права людини?	384
Основні цінності	385
Характеристика прав людини	385
Історичний огляд	386
Права людини в різних частинах світу	390
Як нам скористатися нашими правами?	392
Дилеми прав людини	393
4.2. Еволюція прав людини	397
Обіцянки-цяцянки... ..	397
Які права ми маємо?	397
Науковий прогрес	401
4.3. Юридичний захист прав людини	403
Права людини в межах країни	403
Права людини, визнані в угодах	404
Основні міжнародні документи	405
Забезпечення дотримання прав людини	413
Чи цього достатньо?	419
4.4. Активізм у сфері прав людини і роль неурядових організацій (НУО)	420
Що таке НУО?	420
Типи правозахисних НУО	421
Як вони впливають на процес?	421
Приклади успішних акцій	423
4.5. Питання і відповіді про права людини	426
4.6. Складні питання	429

Вступ

Не існує освіти з прав людини без самих прав людини. Розуміння того, що таке права людини, належить до найважливіших знань будь-якого викладача/будь-якої викладачки з прав людини. Права людини можна розуміти й пояснювати і простим, і складним методом. Про них можна говорити в абстрактній і концептуальній формі, побачити їх дуже реально через практичні приклади; їх можна розглядати з глобальної або дуже конкретної місцевої точки зору. Проте дуже важливо, щоб той, хто долучається до освіти в галузі прав людини, відчував здатність реалізовувати власні права людини і відповідати на запитання стосовно них. У той час як першочерговим завданням фасилітаторів/фасилітаторок є залучення молоді до вивчення всього, що стосується прав людини, частина цього процесу включає забезпечення точною інформацією, роз'яснення складнощів прав людини і вирішення багатьох дилем у цій сфері. Однак це неможливо виконати лише за рахунок ключових понять і цінностей, що лежать в основі прав людини: універсальності, неподільності і невідчужуваності. Фасилітатор/фасилітаторка з освіти з прав людини є також «послом» і захисником прав людини. Неспроможність вирішувати або реагувати на ключові питання про права людини призведе до неефективності навчання. Як і у випадку з багатьма іншими проблемами стосовно прав людини, ніхто й не очікує, щоб фасилітатор/фасилітаторка знав відповіді на всі запитання. Незважаючи на це, справедливо очікувати, щоб він знав, де знайти ці відповіді і як підштовхнути учасників/учасниць знайти свої власні відповіді теж.

Неправильне розуміння походження прав людини, зокрема, так званий «західний» характер їх універсальності та можливості їх застосування, може з легкістю перетворити добрі наміри освіти з прав людини на досвід, що підтверджує сумніви і неправильне розуміння замість їх роз'яснення. Вивчення прав людини в процесі освіти з прав людини є необхідним і безмірно цінним, без нього ніщо інше не має сенсу.

У цьому розділі ми надаємо користувачам та користувачкам КОМПАСу подальшу інформацію про права людини, які вони, як вони розвивалися і як їх можна захищати й розвивати. Це, очевидно, не вся інформація про концепції і системи прав людини, яку можна передавати. Як інші розділи КОМПАСу, незважаючи ні на що, він забезпечує своїх користувачів важливими відправними точками й основною інформацією. Це вже фасилітатор/фасилітаторка вирішує, чи шукати подальшу інформацію відповідно до характеру його програми і потреб своїх учасників/учасниць. Цей розділ також не потрібно розуміти як «те, що всі мають знати про права людини». Адже він торкається різноманітних важливих аспектів прав людини. Окремим учасникам/учасницям і фасилітаторам/фасилітаторкам може знадобитися більше (або менше) інформації, особливо стосовно шляхів розвитку прав людини і їх захисту у своїх країнах.

Цей розділ закінчується запитаннями, відповідями і складними питаннями стосовно прав людини, де охоплено найпоширеніші запитання і сумніви щодо прав людини.

Будучи (недосконалим) творінням (неідеальних) людства, права людини постійно змінюються, розвиваються і вдосконалюються. Ми розраховуємо на користувачів та користувачок КОМПАСу щодо сприяння їх модернізації, особливо у зв'язку зі змінами, які стануться з дати опублікування нового видання.

Права людини — це те, чого ніхто не може вас позбавити.

Рене Кассін

Права людини мають розуміти всі, а не тільки спеціалісти.

Права людини постійно випробовуються, розвиваються і вдосконалюються.

4.1. Що таке права людини?

Права людини як броня – вони захищають нас; вони як правила – говорять нам, як себе поводити; і вони як арбітри – ми можемо до них звертатися. Вони абстрактні – як емоції, і як емоції, вони належать усім й існують, що б навколо не відбувалося.

Вони схожі з природою, тому що їх можна зневажити; та з духом, тому що їх неможливо зруйнувати. Подібно до часу, вони однаково ставляться до всіх нас: багатих і бідних, старих і молодих, білих і чорних, високих і низьких. Вони пропонують нам повагу і вимагають від нас ставитися з повагою до інших. Вони подібні до доброти, правди і справедливості: ми можемо мати розбіжності в думках стосовно їхнього визначення, але ми впізнаємо їх, коли бачимо, що їх порушують.

? *Яке визначення прав людини дали б ви? Як ви поясните, що це таке?*

Право – це вимога, про яку ми справедливо заявляємо. Я маю право на товари в магазинному кошику, якщо я за них заплатив. Громадяни мають право обирати президента, якщо це гарантовано конституцією їхньої країни, а дитина має право відвідати зоопарк, якщо її батьки їй це пообіцяли. На все це люди мають право розраховувати за умови, що інша сторона дала відповідні обіцянки або гарантії.

Однак права людини – це вимоги вищого рівня, які мають одну відмінність. Вони не залежать від обіцянок або гарантій іншої сторони. Право людини на життя не залежить від обіцянки іншої людини не вбивати цю людину: від цього може залежати його життя, але не право на життя. Його право на життя залежить тільки від одного: від того, що він людина.

Визнання прав людини означає визнання права кожного заявити: я маю ці права, що б ви не говорили і не робили, тому що я так само, як і ви, людина. Права людини притаманні всім людям за правом народження. Але чому це твердження не повинно вимагати певної поведінки для його підтвердження? Чому ми не маємо вимагати від людей того, щоб вони заслужили свої права?

Претензії щодо прав людини в кінцевому підсумку є моральними претензіями і спираються на моральні цінності. Моє право на життя насправді означає те, що нікому не дозволено позбавити мене мого життя, це просто неприпустимо. При такому формулюванні це твердження навряд чи потребує особливого обґрунтування. Напевно, немає читача, який би із цим не погодився, оскільки стосовно себе ми всі визнаємо, що в нашому житті є такі сторони, які мають бути непорушними і яких ніхто інший не повинен торкатися, оскільки вони життєво важливі для нашого буття, для усвідомлення того, хто ми такі і що ми таке; вони життєво важливі для нашої людської природи і нашої людської гідності. Без прав людини ми не можемо розкрити весь свій потенціал. Права людини лише переносять це розуміння на індивідуальний рівень на всіх інших людей планети. Якщо я можу висувати такі вимоги, тоді це може зробити і будь-хто інший.

? *Чому неприпустимо порушувати чиєсь право на життя? Чому неприпустимо позбавляти когось життя? Це однакові запитання?*

Якщо ми називаємо щось правом людини, ми маємо на увазі, що вона обґрунтовано претендує на свій захист з боку суспільства у своїй можливості володіти цим правом, силою закону або через освіту і формування суспільної думки.

Джон Стюарт Мілл

Кожного разу, коли вмирає справедливість, це немовби так, ніби її ніколи не існувало.

Жозе Сарамаго

Основні цінності

Таким чином, в основі концепції прав людини лежать дві основні цінності. Перша – це **людська гідність**, а друга – **рівність**. Права людини можна розуміти як щось, що визначає базові норми, необхідні для того, щоб жити з почуттям гідності, і їх універсальність впливає з того, що, принаймні, у цьому всі люди рівні. Ми не маємо і не можемо тут когось виокремлювати.

По суті, щоб прийняти концепцію прав людини, достатньо лише визнання цих двох переконань або цінностей, і навряд чи хто-небудь стане із цим сперечатися. Ось чому ідея прав людини отримує підтримку з боку всіх світових культур, усіх цивілізованих урядів, усіх основних релігій. Майже повсюдно визнано, що влада держави не може бути безмежною або довільною, вона повинна бути обмежена необхідністю забезпечити хоча б мінімальні умови всім, хто перебуває під її юрисдикцією, щоб вони могли жити з почуттям людської гідності.

Із цих двох основних цінностей можна вивести багато інших і за їх допомогою точніше визначити, як на практиці мають співіснувати люди і суспільства. Розглянемо деякі з них. **Свобода**, оскільки людська воля становить важливу частину людської гідності; примушування робити щось усупереч нашому бажанню принижує людську особистість. **Повага до інших**, оскільки відсутність поваги до інших не дозволяє оцінити їх індивідуальність і їх людську гідність.

Недискримінація, оскільки рівність людей з погляду людської гідності означає, що ми не можемо судити про людей на підставі фізичних (або інших) ознак, які не пов'язані з людською гідністю.

Толерантність, оскільки нетерпимість вказує на відсутність поваги до відмінностей, а рівність не означає тотожності або однаковості.

Справедливість, оскільки люди, рівні у своїй приналежності до людського роду, заслуговують справедливого ставлення.

Відповідальність, оскільки повага прав інших осіб тягне за собою відповідальність за свої дії і надає зусилля для реалізації прав всіх і кожного.

Характеристика прав людини

Філософи/філософині можуть продовжувати сперечатися щодо характеру прав людини, але міжнародна громада почала здійснювати свої зобов'язання стосовно прав людини шляхом упровадження Загальної декларації прав людини в 1948 році. З того часу міжнародна громада запровадила вагомі концепції Загальної декларації прав людини в багатьох міжнародних, регіональних і внутрішніх правових інструментах. Декларація не мала на меті бути юридично обмежувальною, але встановлення цих норм у безлічі наступних обмежувальних угод (інакше відомих як «договір» або «домовленість») робить правовий статус цих норм незаперечним сьогодні. Відповідно до цих принципів:

Права людини невід'ємні.

Це означає, що ви не можете їх втратити, оскільки вони пов'язані із самими фактом людського існування. За певних обставин дію деяких з них, хоча і не всіх, може бути призупинено або обмежено. Наприклад, якщо хтось визнаний/визнана винним у скоєнні злочину, його/її можуть позбавити волі, або під час громадянських заворушень уряд може ввести комендантську годину, що обмежує свободу пересування.

Я розглядаю смертну кару як дикість і аморальне впровадження, яке підриває моральні і правові засади суспільства. Я переконаний, ... що дикість породжує лише дикість.

Андрій Сахаров

Як для вас нестерпний будь-який біль, так і для інших. Знаючи цей принцип рівності, ставтеся до інших з повагою і співчуттям.

Суман Суттам

Права людини неподільні, взаємозалежні і взаємопов'язані.

Це означає, що різні права людини по суті пов'язані між собою і не можуть розглядатися окремо. Здійснення одного права залежить від здійснення багатьох інших прав, і немає жодного права, яке було б важливіше за інші.

Права людини універсальні.

Означає, що вони так само стосуються всіх людей в усьому світі, причому без обмежень за часом. Кожен/кожна має право користуватися правами людини без будь-якої різниці, як-то щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Слід зазначити, що універсальність прав людини жодним чином не загрожує багатому різноманіттю індивідуальностей чи культурних відмінностей. Різноманіття може існувати і в суспільстві, де всі рівні і однаковою мірою заслуговують на повагу. Права людини служать мінімальним стандартом, який стосується всіх людей; кожна держава і суспільство може визначити і застосовувати вищі або конкретніші стандарти. Наприклад, у сфері економічних, соціальних і культурних прав ми зобов'язані відважитися на кроки для досягнення прогресу у повній реалізації цих прав, але не існує закріпленого стандарту щодо підняття податків для сприяння цьому. Кожна країна або суспільство самостійно визначає таку політику, ураховуючи власні обставини.

Історичний огляд

Ідея того, що люди мають невід'ємні права, корениться в багатьох культурах і стародавніх традиціях. Численні приклади шанованих правителів і найважливіших збірників законів з історії людства показують нам, що цінності, втілені в правах людини, не є ні «західним винаходом», ні винаходом ХХ століття. Вони є реакцією на всесвітні потреби людей і на пошук справедливості. Усі суспільства мають свої ідеали і системи забезпечення справедливості – в усних чи письмових традиціях, хоча не всі ці традиції збереглися.

Стародавня історія

- Звід законів царя Хаммурапі у Вавилонії (близько 2000 до н. е.) був першим писаним кодексом законів, заснованих царем Вавилону. У ньому давалася обітниця «здійснювати в царстві справедливе правління, винищувати злих і жорстоких, не дозволяти сильним пригноблювати слабких, ... просвіщати країну і сприяти благополуччю народу».
- До нас дійшли слова давньоєгипетського фараона (близько 2000 до н. е.), який давав вказівку своїм підлеглим: «Коли з Верхнього або Нижнього Нілу приїжджає прохач, зробіть так, щоб все проходило відповідно до закону, щоб був дотриманий звичай і поважалися права кожної людини».
- Хартія Кіра (близько 539 р. до н. е.) була складена царем Персії для народу його царства і визнавала права на свободу, безпеку, свободу пересування, а також деякі соціальні та економічні права.
- Учення Конфуція (500 ст. д. н. е.) містить як центральну тему концепцію дітей або співчуття та любові до інших. Конфуцій казав: «Того, чого собі не бажаєте, не робіть іншим». Доктор Пенг-чун Чанг, китайський експерт із конфуціанства,

Суверенітет держави означає відповідальність, а головна відповідальність за захист людей лежить на самій державі.

Доповідь Міжнародної Комісії щодо посередництва і державного суверенітету, 2001 рік

який відіграв активну роль в укладанні Загальної декларації прав людини, вірив, що конфуціанство заклало підґрунтя для ідей щодо прав людини.

- Імам Алі Ібн Аль Хусейн написав Епістолу про права на початку VIII ст. н. е. Наскільки нам відомо, цей лист – перший документ, який впорядковує головні права, як вони сприймалися на той час, і перша спроба, яка не порівнює концепцію прав у їх негативному аспекті. Епістола методично перераховує 50 таких прав. Вони створені в дусі, зосередженому на ранніх ісламських заповідях.
- Хартія ду Манде чи хартія де Курукан Фуга (приблизно 1236 р. н.е.), основані на систематизації усних традицій Західної Африки, підтверджують такі принципи, як децентралізація, збереження оточуючого середовища, прав людини і культурної різноманітності.
- Африканський світогляд «убунту» включає все, що означає «бути людиною». «Убунту» підкреслює повагу до всіх членів громади, гостинність і шляхетність. Наступне висловлювання підсумовує головний зміст «Убунту».
- «Людина є нею лише через інших людей». Ця думка має глибинний сенс для прав людини. Якщо ми люди лише через інших, тоді нелюдність до інших також позбавляє нас самих гуманності – звідси потреба просувати права інших, прощати, й отримувати прощення, і поважати права інших людей.

Людина є людиною лише через інших людей.

Десмонд Туту

? *Які особистості в історії вашої країни (політичні, літературні і релігійні) відстоювали ідеали прав людини або боролися за них?*

Із XIII по XVIII століття

Еволюція ідеї щодо універсальних прав людини походить з підвалин понять про гідність і повагу в цивілізаціях усього світу протягом століть. Однак розвиток ідеї про те, що ця повага має бути закріплена в законі, відбувався значно довше. Ми часто черпаємо рішучість для узаконення поняття прав з певного історичного досвіду. Він, безперечно, не є невичерпним джерелом. Із розширенням наших знань з історії інших культур, без сумніву, ми теж виявимо історичний імпульс щодо законодавчих прав у цих культурах.

- У 1215 році англійські вельможі і духівництво змусили короля Англії підкоритися закону, розробивши Велику хартію вольностей (Магна Карта). Магна Карта захищала переважно права привілейованих (шляхтичів) і тому не стосувалася прав людини як таких. Вона стала широко цитованим документом про захист свобод, тому що представляла обмеження королівської влади та визнавала свободи і права інших людей.
- У 1689 році парламент прийняв закон, у якому заявлялося, що він більше не терпітиме королівського втручання у свої справи. Цей документ, відомий як Білль про права, забороняв монарху/монархині припиняти дію законів без згоди парламенту, обумовлював вільні вибори членів парламенту і декларував, що свобода слова в парламенті не могла бути оскаржена ні в судах, ні де-небудь ще.
- Хьюг де Грут (1583–1645 рр.) причетний до запровадження міжнародного права. Його праця «Про закони війни і миру» пропонує систему загальних принципів, основаних на «натуральному праві», яке, на його думку, має об'єднати всі нації, незалежно від місцевих законів та звичаїв. Протягом XVII-XVIII століть у Європі деякі філософи/філософині розвинули далі концепцію «натуральних прав».

На кожному історичному етапі можна почути голоси протесту проти гноблення; в кожному столітті думки про визволення людей також було затьмарене. З наближенням до сучасності ці голоси і думки трансформуються в програми соціальних дій і іноді втілюються в конституції держав.

Мішелін Р. Ішей

Свобода — це влада, яку ми маємо над собою.

Хьюг де Грут

Закон про права – це те, на що люди мають права перед будь-яким урядом у світі, загальним чи місцевим, і те, в чому їм не може бути відмовлено ніяким справедливим урядом.

Томас Джефферсон,
1787 рік

- Джон Локк (1689) розвинув теорію, що кожна людина має певні права, що походять від власної природи, а не від уряду і його законів. Законність уряду фактично ґрунтувалася на тому, що він надавав ці природні права. Ідея, що ці природні права мають надати право людям на певний правовий захист, набула більшого поширення і знайшла своє відображення в конституціях деяких країн. Права людини переформулювали цю ідею, а також довели те саме стосовно відносин між урядами і громадянами.
- У 1776 році більшість британських колоній у Північній Америці проголосили незалежність від Британської Імперії в Декларації незалежності Сполучених Штатів. Вона здебільшого базувалася на «природному праві» теорії Локка і Монтеск'є. На основі переконання про сутність обмеження державної влади і захисту свободи Декларація пропагувала такі поняття: невід'ємні права; захист особистих прав; свобода слова, преси, петицій і зібрань; недоторканність приватного життя; належні правові процедури; рівність перед законом і свобода віросповідання.
- У 1789 році французи повалили монархію і заснували першу Французьку Республіку. Французька Декларація прав людини і громадянина/громадянки взяла свій початок від революції і була написана представниками/представницями духовництва, дворянства і звичайних людей, щоб втілити думки діячів Просвітництва, таких як Вольтер, Монтеск'є, енциклопедисти і Руссо. Декларація критикувала політичну і правову системи монархії і визначала природні права людини, такі як «свобода, власність, безпека і право на протидію гнобленню». Вона замінила систему аристократичних привілеїв, яка існувала за монархії, принципом рівності перед законом. Її терміни рівності і теоретична концепція рівних прав, однак, потребувала часу для практичного застосування. Суспільство було глибоко нерівним, а забезпечення її виконання тривало б цілі покоління.

Мета будь-якого політичного об'єднання полягає у збереженні природних і невід'ємних прав людини. Ці права: свобода, власність, безпека і протидія гнобленню.

Декларація прав людини
і громадянина, 1789 рік
Франція

Людина ... за своєю природою вільна, рівна і незалежна, ніхто не може бути підкорений політичній владі іншого без своєї згоди.

Джон Локк

Ранні міжнародні угоди: рабство і праця

У XIX–XX століттях ряд проблем зі сфери прав людини привернув широку увагу і став розглядатися на міжнародному рівні, починаючи з таких питань, як рабство, кріпосне право, жорстокі умови праці та дитячої праці. Приблизно до цього часу належить і прийняття перших міжнародних угод, що стосуються прав людини. Хоча основою таких угод були взаємні зобов'язання між державами. Ці угоди різко контрастують із сучасними угодами з прав людини, де такі зобов'язання належать безпосередньо власникам індивідуальних прав.

- В Англії та Франції рабство стало нелегальним у XIX столітті. На Брюссельській конференції 1890 року був підписаний Акт проти рабства, який пізніше був ратифікований 18 державами, які заявили цим про свій намір покласти край трафіку африканських рабів.
- Це, однак, не стосувалося примусової праці і постійних жорстоких умов праці. Навіть Міжнародна конвенція 1926 року про рабство мала на меті скасування рабства в усіх його формах, але не впливала на загальну практику примусової праці аж до кінця сорокових.
- Створення Міжнародної організації праці (МОП) в 1919 році відображає переконання в тому, що універсального і тривалого миру може бути досягнуто лише на основі соціальної справедливості. МОП розвинула систему міжна-

родних стандартів праці, що відстоювали пристойну і продуктивну працю, свободу, рівність, безпеку і гідність.

- Однією зі сфер роботи МОП були заходи, спрямовані на боротьбу проти дитячої праці, особливо в її найгірших проявах. Ця робота стосується багатьох напрямів діяльності в цій сфері і до сьогодні, включаючи сприяння укладенню міжнародних угод з дитячої праці, таких як Конвенція МОП №182 щодо найгірших форм дитячої праці і Конвенція МОП №138 щодо мінімального віку працевлаштування.
- Протягом 1899–1977 років було прийнято ряд важливих угод у сфері міжнародного гуманітарного права, що ознаменувало ще одну сферу раннього співробітництва між державами. Міжнародне гуманітарне право врегульовує ведення збройних конфліктів. Права людини можуть застосовуватися паралельно з міжнародним гуманітарним правом у багатьох сферах, наприклад, у ставленні до в'язнів. Однак міжнародне гуманітарне право більше спеціалізується і деталізує все, що стосується багатьох інших питань під час конфліктів, наприклад, дозволене використання зброї і військової техніки.

? Як ви вважаєте, чому виникла необхідність у прийнятті міжнародних угод замість розробки окремими країнами власних стандартів?

XX століття

Ідея захисту прав людини від зловживань урядової влади через закон стала набувати ширшого схвалення у XX столітті, особливо після створення Ліги Націй і Міжнародної організації праці і їх роботи у сфері прав меншин, праці та інших питань. Важливість систематизації цих прав у письмовій формі вже була визнана країнами і, таким чином, описані вище документи стали попередниками багатьох сучасних угод з прав людини. Однак саме події Другої світової війни дійсно вивели права людини на міжнародний рівень. Жахливі звірства, скоєні під час цієї війни, у тому числі Голокост і масові воєнні злочини, спричинили виникнення нового органу міжнародного права і, насамперед, створення прав людини такими, які нам відомі зараз.

У статуті Організації Об'єднаних Націй, підписаному 26 червня 1945 року, зазначено, що основним завданням ООН є «позбавити прийдешні покоління від лиха війни» і «знов утвердити віру в основні права людини, гідність і цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок».

Загальна декларація прав людини була розроблена Комісією з прав людини ООН і прийнята Генеральною Асамблеєю 10 грудня 1948 року. Всесвітня Декларація прав людини, без сумніву, є новаторською і продовжує слугувати як найважливіший глобальний інструмент з прав людини. Не будучи досі юридично обов'язковою, ВДПЛ послужила спонуканням стосовно численних зобов'язань щодо прав людини на національному, регіональному або міжнародному рівнях. Відтоді ряд ключових інструментів, які гарантують її принципи, також були розроблені і погоджені міжнародною громадою. Більше інформації з деяких міжнародних угод можна знайти в наступному розділі.

Краще голодувати вільним, аніж бути гладким рабом.

Езоп

Війни будуть вестися й надалі, аж доки людство буде нездатним помічати, що людська природа подібна, не важливо, де б на землі ми не опинилися.

П'єрр Дако

Права людини в різних частинах світу

Деякі регіони світу утворили свої власні системи захисту прав людини, які існують поряд із системою, створеною в рамках ООН. Нині існують регіональні установи захисту прав людини в Європі, Америці та Африці. Деякі кроки щодо встановлення стандартів регіональних прав людини також приймаються в арабському світі і в регіоні АСЕАН (Асоціації країн Південної Азії). Однак більшість країн цього регіону ратифікували головні угоди і конвенції ООН з прав людини й таким чином висловили свою згоду із загальними принципами, і добровільно визнали себе суб'єктами міжнародного права у сфері прав людини.

У Європі різноманітні стандарти і механізми з прав людини захищаються Радою Європи, головним контролером з прав людини на континенті. Її роль, особливо за допомогою Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та Європейського суду з прав людини, буде розглянуто нижче.

Поруч з Радою Європи важливу роль також відіграють Європейський союз і Організація з безпеки і співробітництва в Європі.

Зобов'язання Європейського Союзу щодо захисту прав людини отримали новий імпульс із затвердженням Лісабонської угоди, яка набула чинності 1 грудня 2009 р., забезпечивши повну юридичну силу Хартії основних прав Європейського Союзу. Вона містить громадянські, політичні, соціальні й економічні права та вимагає, щоб і держави-члени, і сам Європейський Союз дотримувалися цих прав. Суд Європейського Союзу має намір відмінити законодавство ЄС, яке суперечить Хартії і розгляне питання відповідності законодавства країн – членів ЄС праву ЄС, хоча повсякденне правозастосування буде здійснюватися національними судами. Хартія окреслює права за шістьма рубриками: гідність, свобода, рівність, солідарність, права громадян і справедливість. Заголовок «гідність» гарантує право на життя і забороняє катування, рабство і смертну кару; «свобода» включає права на приватне життя, шлюб, думку, самовираження, зібрання, освіту, роботу, власність і притулок; «рівність» охоплює права дитини і літніх людей; «солідарність» захищає соціальні права і права робітників, право на гідні умови праці, на захист проти необґрунтованого звільнення і доступ до медичної допомоги; «громадянські» права включають право на голосування і свободу пересування, «справедливість» охоплює такі права, як право на ефективний правовий захист, справедливий судовий розгляд і презумпцію невинності. Агентство з фундаментальних прав (АФП) – експертний орган, який збирає докази щодо ситуації з фундаментальними правами в Європейському Союзі і розробляє рекомендації щодо поліпшення ситуації. Воно не виконує роль моніторингу, а співпрацює з відповідними установами в процесі консультацій стосовно поліпшення забезпечення фундаментальних прав.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) об'єднує 57 держав з Європи, Центральної Азії і Північної Америки. Незважаючи на те, що вона спеціально не ставить перед собою завдання захисту прав людини, її комплексний підхід до безпеки дозволяє їй вирішувати широке коло питань, у тому числі питання прав людини, національних меншин, демократизації, політичних стратегій, боротьби з тероризмом, діяльності

у сфері економіки та захисту довкілля. Діяльність ОБСЄ у сфері прав людини проводиться через Бюро демократичних інституцій і прав людини. Штаб-квартира БДІПЛ розташована в Варшаві, однак БДІПЛ діє по всій території ОБСЄ у сфері спостереження за виборами, демократичного розвитку, прав людини, толерантності та недискримінації і верховенства права. Його діяльність націлена на молодь і включає освіту з прав людини, боротьбу з антисемітизмом і ісламофобією.

У регіоні Північної і Південної Америки стандарти й механізми стосовно прав людини випливають з Американської декларації прав і обов'язків людини 1948 року і Американської конвенції з прав людини 1969 року. Спеціальні документи були прийняті стосовно біженців, запобігання і покарання за катування, скасування смертної кари, зникнення, насильства проти жінок, довкілля та інших питань.

Африканська хартія прав людини і народів вступила в силу в жовтні 1985 року і станом на 2007 рік була ратифікована 54 державами. Хартія містить ряд положень, що відрізняють її від аналогічних документів, прийнятих в інших частинах світу.

- На відміну від європейських або американських конвенцій, Африканська хартія включає соціальні, економічні та культурні права, а також громадянські і політичні права.
- Африканська хартія, крім індивідуальних прав, передбачає також колективні права народів.
- Хартія визнає також, що особистість має не тільки права, але й обов'язки, і навіть перераховує визначені обов'язки особистості стосовно сім'ї, суспільства, держави і міжнародного співтовариства.

? *Як ви думаєте, чому до Африканської хартії прав людини внесено обов'язки? Чи не вважаєте ви, що вони мають бути внесені в усі документи з прав людини?*

Регіональна арабська комісія з прав людини почала свою діяльність з 1968 року, але вона мала лише дуже вибіркові й обмежені повноваження стосовно сприяння правам людини. Змінена Арабська хартія з прав людини була прийнята Лігою арабських держав у 2004 році і набула чинності у 2008 році.

Цей документ охоплює соціально-економічні і громадянсько-політичні права, а також посилається на «спільну цивілізацію» арабських держав. Набуття чинності Хартією і її моніторинговий механізм, Арабський комітет з прав людини і Арабська підкомісія з прав людини стали багатонадійними знаками стосовно розвитку прав людини в регіоні. Однак вона також потрапила під жорстку критику, наприклад, через відсутність заборони жорстокого покарання, або за гарантування економічних і соціальних прав лише для громадян/громадянок, або за узалежнення деяких прав з ісламським шаріатом, за дозвіл введення смертної кари для дітей у випадку, якщо це передбачено національним законодавством, а також за схвалення обмежень щодо свободи думки, сумління і віросповідання, якщо це передбачено законодавством.

ОБСЄ

<http://www.osce.org/odihr>

Організація Американських Штатів**Африканський Союз**

Кожен має обов'язки перед своєю громадою, і лише в ній можливий повний і вільний розвиток особистості.

Універсальна Декларація прав людини

Арабська хартія з прав людини

Міжурядову комісію АСЕАН з прав людини (AICHR) було створено у 2009 році як консультативний орган Асоціації держав Південно-Східної Азії. Комісія з прав людини призначена просувати та захищати права людини, а також регіональне співробітництво у сфері прав людини в 10 державах – членах АСЕАН. До повноважень цієї Комісії від 2009 року входить дотримання «Поваги ... до міжнародних принципів прав людини, включаючи універсальність, неподільність, взаємозалежність і взаємопов'язаність усіх прав людини і основних свобод, так само як і неупередженість, об'єктивність, невідбірковість, недискримінацію і уникнення подвійних стандартів і політизації».

Як нам скористатися нашими правами?

Права людини існують для нас. То як же ми можемо ними скористатися? Зрозуміло, що самого їхнього існування недостатньо, щоб покласти край порушенням прав людини, які, як усі ми знаємо, відбуваються кожного дня, у всіх частинах світу. Чи можуть вони дійсно щось змінити? Як ми можемо їх використовувати?

? *Ви знаєте, що робити, якщо порушені ваші права людини?*

Визнання ваших прав

У наступному підрозділі ми розглядаємо різні види прав людини, які захищені міжнародним правом. Якщо нам відомо, які саме галузі людського існування співвідносяться з нормами законів про права людини, і ми знаємо, що уряди, згідно із цими нормами, взяли на себе відповідні зобов'язання, ми можемо здійснювати тиск на них у тій чи іншій формі. У цьому підрозділі показано, що майже всі прояви несправедливості пов'язані з правами людини: чи то бідність у якійсь області, завдання шкоди довкіллю, чи то проблеми зі здоров'ям, чи то умови праці, політичні репресії, виборчі права, генна інженерія, проблеми меншин, тероризм, геноцид тощо. Навіть сьогодні кількість проблем не зменшується.

Деякі з проблем, пов'язані із застосуванням законодавства, що стосується прав людини, розглядаються безпосередньо в підрозділі «Питання і відповіді про права людини». У ньому наведено короткі відповіді на деякі з найбільш загальних і поширених питань про права людини.

Крім того, у кожній частині розділу 5 докладно розглянуто всі теми цього посібника. Якщо вам необхідно з'ясувати, як краще захистити якесь конкретне право, наприклад, право на здоров'я, на освіту або нормальні умови праці, вам буде корисно ознайомитися з основною інформацією, яка присвячена конкретній проблемі.

Використання правових механізмів

Ми розглянемо правові механізми, які були створені для захисту різних сфер людських інтересів. У Європі, а опосередковано – в Африці і в Америці є постійно діючий суд – Європейський суд з прав людини, який розглядає скарги про такі порушення. Навіть якщо скарги не підпадають під юрисдикцію Європейського суду, як ми побачимо, існують і інші механізми, що дозволяють притягнути держави до відповідальності за їхні дії і примусити їх до виконання своїх зобов'язань відповідно до угод про права людини. Додає впевненості сам факт існування таких правових норм, навіть якщо не завжди є правові засоби, щоб примусити держави до їх виконання.

Лобіювання, проведення кампаній і акцій

Важливу роль у здійсненні тиску на держави відіграють різні асоціації, неурядові організації, благодійні товариства та інші ініціативні групи громадян/громадянок. Ця тема стала змістом розділу, присвяченого ролі активістів і НУО. Діяльність таких організацій особливо важлива для простих чоловіків і жінок на вулиці, і не тільки тому, що вони часто займаються справами конкретних людей, але також і тому, що вони дають звичайній людині можливість брати участь у захисті прав людини. Зрештою, ці асоціації складаються зі звичайних людей! Ми також розглянемо, як вони діють, щоб поліпшити становище з прав людини, а також деякі приклади їх успішних акцій.

? Чи ви коли-небудь були причетні до розповсюдження або до іншої активності з прав людини?

Стань учасником

У розділі 3 «Вживання дій для прав людини» описується, якими можуть бути ці заходи в умовах повсякденного життя, і наводяться приклади заходів, до яких ви самі могли б долучитися. Молодіжні групи мають величезний потенціал для тиску на уряди і міжнародні організації, щоб випадки порушення прав людини потрапляли в поле зору громадськості. Наведені приклади мають підказати вам, які заходи може вжити ваша група, а також ближче ознайомити вас із повсякденною роботою неурядових організацій.

Дилеми прав людини

Реалізація прав людини означає зіткнення з рядом перешкод. По-перше, деякі уряди, політичні партії або кандидати/кандидатки, соціальні та економічні гравці/гравчині та суб'єкти громадянського суспільства використовують тему прав людини у своїх інтересах без будь-яких зобов'язань щодо завдань з прав людини. Іноді це може бути пов'язано з невідповідним розумінням вимог стандартів прав людини. В інших випадках це стається через умисне зловживання або бажання виставити себе таким/такою, що поважає права людини, щоб вигідно виглядати в очах світу. По-друге, уряди, політичні партії, кандидати/кандидатки або суб'єкти громадянського суспільства можуть критикувати порушення прав людини іншими, але не в змозі самі відстоювати стандарти прав людини. Подібне часто критикується як подвійний стандарт. По-третє, трапляються випадки обмеження прав людини від імені захисту прав інших. Це, звичайно, могло б бути виправдано. Права людини не безмежні, і застосування своїх прав не означає зазіхати на користування правами інших. Однак ми маємо пильнувати, щоб захист прав людини інших не був порожнім вибаченням за нав'язування обмежень. Активне громадянське суспільство і незалежна судова влада важливі для моніторингу таких випадків. І нарешті, є випадки, коли захист прав однієї групи людей може спричинити обмеження прав інших. Таке слід відокремлювати від вищезгаданих випадків обмеження прав, хоча не завжди легко розпізнати такі випадки.

У здійсненні своїх прав і свобод кожен має підлягати лише до таких обмежень, які передбачені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги для прав і свобод інших, а також з метою забезпечення справедливих вимог моральності, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

УДПЛ, стаття 29 (2)

Конфлікти прав

Однак права можуть також бути суперечливими. «Конфлікти прав» стосуються суперечностей, які можуть трапитися між різними правами людини або одними й тими ж правами різних людей. Таким прикладом може бути ситуація, коли двоє пацієнтів, щоб вижити, потребують донорського серця; однак у наявності лише одне для трансплантації. У цьому випадку право на життя одного пацієнта/однієї пацієнтки перебуває у конфлікті з тим самим правом другого пацієнта/другої пацієнтки. Інший приклад стосується випадку з евтаназією, коли право одного/однієї на життя може суперечити з його/її власним правом на смерть або правом звільнитися від принизливого лікування. Таким чином, конфлікують різні права однієї людини. Третій випадок стосується ситуацій, коли вступають у протиріччя різні права людини різних людей. Один приклад цього відображений у випадку в єврейській громаді міста Осло та інших міст у Норвегії, взятому Комітетом ООН для демонстрації усунення расової дискримінації. У 2000 році група, відома під назвою «Черевичники», пройшла з маршем на честь нацистського лідера Рудольфа Гесса. Учасники були вдягнуті в «напіввійськову» форму, а лідер – містер Терье Сьйолі проголосив антисемітську промову, після якої натовп неодноразово салютував нацистам і вигукував: «Sieg Heil» (За перемогу!). Протиріччя в цьому випадку було між правом містера Сьйолі на свободу самовираження і правом єврейської громади не зазнавати дискримінації. Комітет ООН гадає, що твердження містера Сьйолі містять ідеї расової переваги й ненависті і тому така надзвичайно образлива промова не підлягає захисту правом свободи самовираження.

Культурні традиції

Культурні традиції відображають цінності і переконання, яких дотримуються члени громади протягом епох, і часто охоплюють цілі покоління. Кожна соціальна група у світі має особливі культурні традиції і переконання, з яких деякі вигідні для всіх членів/членкинь, у той час як інші – шкідливі для окремої групи, такої як жінки. Ці шкідливі звички включають, зокрема: жіноче статеве каліцтво (ЖСК); примусове годування жінок; ранні шлюби; різноманітні табу або звички, які перешкоджають жінці контролювати народжуваність; харчові табу і традиції щодо народжуваності; перевага синів і наслідки цього для статусу дівчинки; жіно- чи дітовбивство; рання вагітність і ціна приданого. Незважаючи на їх шкідливий характер і порушення ними міжнародних законів прав людини, такі традиції зберігаються, тому що вони не викликають сумніву і набувають моральності в очах тих, хто їх застосовує.

Бюро ООН Верховного комісару з прав людини

Ряд звичок, які негативно впливають на здоров'я жінок та дітей і порушують міжнародні стандарти прав людини, часто називають «шкідливі звички». Це не означає, що всі традиції шкідливі і порушують права людини, але коли дійсно є порушення, нам потрібно бути здатними піддати їх (традиції) сумніву і відхилити.

Звичайна практика в багатьох суспільствах – шлюби за домовленістю, при яких дівчина, часто в дуже юному віці, зобов'язана вийти заміж за людину, обрану її сімейством, зазвичай в дуже юнім віці (зверніть увагу, що шлюби за домовленістю – це не те ж саме, що примусові шлюби). Чи повинна така практика бути заборонена для захисту молодих дівчат? Чи це стало б проявом неповаги до традиції іншої культури?

Як інші приклади можна назвати тривалу в багатьох країнах практику жіночого обрізання. Тисячі людей страждають від наслідків таких звичаїв, і більшість людей, безумовно, вважають їх серйозним порушенням прав людини.

Стає все більш очевидним, що жіноче статеве каліцтво, злочини проти гідності, примусові шлюби і подібні порушення ніколи не будуть ліквідовані, доки жінок не будуть вважати повноцінними і рівноправними учасниками соціального, економічного, культурного і політичного життя власної громади.

Халіма Ембарек Варзасі

Традиційні шкідливі звички

Чи варто розглядати жіноче обрізання як відмінність між різними культурами, до якого потрібно ставитися «терпимо», або порушенням права людини на фізичну недоторканність і здоров'я?

Захист усіх прав людини для всіх зумовлює відмову від шкідливих звичок. Нікому не може бути відмовлено в правах людини і гідності на підставі традицій і культури, зокрема й тому, що традиції і культури не викарбувані на камені: вони змінюються і розвиваються; те, що часто було істиною 20 років тому, не має жодного сенсу для теперішніх поколінь. Шкідливі традиції – це також нагадування, що сприяння у правах людини покладається на освітні програми і зусилля. Багато шкідливих традицій не можна подолати одними репресіями й осудом: для того, щоб мати ефективність, вони потребують освіти і залучення зацікавлених осіб. Навіть держави, які підписали міжнародні угоди з прав людини і несуть основну відповідальність за їх виконання. Саме дії окремих осіб, часто підтримувані сім'ями і громадами, забезпечують дотримання цих звичаїв. Їх зміна не може бути нав'язана «зверху», але тут необхідна регулярна просвітницька робота із зацікавленими сім'ями і громадами, це єдиний спосіб, за допомогою якого може бути врегульовано запровадження прав людини разом із тим, що сприймається як особливі культурні права і традиції.

? Чи можна культурні цінності ставити вище від універсальності прав людини?

Заради доброї справи

Іноді міжнародне співтовариство використовує санкції, щоб покарати режими, які вважаються систематичними порушниками прав людини. Такі санкції забороняють торгівлю з країною-порушником, щоб чинити тиск на її уряд і змусити його переглянути свою політику. Ці дії іноді вирішуються в односторонньому порядку однією державою, а в інших випадках вони будуть прийняті Радою Безпеки ООН. Деякі країни були повністю ізольовані міжнародним співтовариством: протягом багатьох років через систему апартеїду була ізольована Південна Африка, а через десятиліття санкції також були застосовані до Іраку, Північної Кореї, Ірану та інших. Безсумнівно, наслідки таких санкцій відчувають на собі всі люди, але найбільше від них страждає менш захищена частина суспільства. Чи прийнятна така форма боротьби міжнародного співтовариства, щоб покласти кінець порушенням прав людини в певних державах?

У своїй доповіді «Відповідальність за захист» Міжнародна комісія з інтервенції і державного суверенітету закликала до обережності й акцентувала на запобіганні, а не на реакції. Проте коли міжнародному співтовариству необхідно вдаватися до «виняткових і надзвичайних заходів» «військового втручання заради захисту прав людини», вони наполягають на початку на великомасштабних втратах вбитими або етнічних чистках. Навіть у цьому разі вони проголошують такі «запобіжні принципи».

- **Правильний намір.** Якби не були інші мотиви держав для втручання, головною метою має бути зупинка або запобігання стражданню людей. Правильного наміру краще досягати за допомогою багатосторонніх операцій, зазвичай підтриманих регіональною думкою та зацікавленими в них жертвами.
- **Останній засіб.** Військове втручання може бути виправданим лише, коли будь-який невійськовий варіант із запобігання або мирного врегулювання кризи було використано, з обґрунтованими підставами того, що менші засоби не принесуть успіху.

Тоді як необхідно враховувати значення національної і регіональної специфіки та різних історичних, культурних і релігійних особливостей, в обов'язки держави входять заохочення і захист усіх прав і основних свобод людини, незалежно від їхніх політичних, економічних і культурних систем.

Віденська декларація,
1993 рік

Правосуддя – це право найхитрішого.

Жозеф Жубер

- **Пропорційні засоби.** Об'єм, тривалість і інтенсивність запланованого військового втручання мають бути мінімально необхідними для забезпечення визначеного захисту людини.
- **Прийнятні перспективи.** Обов'язково має бути прийнятний шанс на успіх в зупинці та запобіганні страждань, який би виправдав втручання, щоб наслідки акцій не виглядали б гірше, ніж наслідки невтручання.

Як ви вважаєте, ці запобіжні заходи стосуються подій, які відбулися в минулому, наприклад, відповіді міжнародного співтовариства на різанину в Сребрениці в 1995 році, на бомбардування НАТО Косова в 1999 році або на втручання в Афганістані у 2001 році? Чи можуть такі акції бути виправданими з погляду їх кінцевого результату, якщо вони спричинили велику кількість жертв?

? *Чи можна використовувати захист прав людини для виправдання військової кампанії?*

У квітні 2001 року Комісія ООН з прав людини відкинула ідею про те, що заради боротьби з тероризмом можна пожертвувати захистом прав людини. Резолюція Комісії 2001/24 засудила терористичні напади, пов'язані з конфліктом у Чечні, Російська Федерація, і порушення гуманітарного права з боку чеченських сил, а також деякі методи, найчастіше застосовувані в Чечні російськими федеральними силами. Резолюція закликала створити, відповідно до визнаних міжнародних стандартів, національну комісію з розслідування зловживань у Російській Федерації.

Права людини: постійно змінюються, постійно розвиваються

Не на всі питання, порушені в попередньому розділі, є чіткі відповіді – навіть сьогодні вони залишаються предметом запеклих суперечок. Ці суперечки досить важливі. Вони вказують як на плюралізм у підходах, що є головним для ідеї прав людини, так і на те, що права людини – це не наука, не застигла «ідеологія», а область етичної та правової думки, яка розвивається. Ми не завжди маємо очікувати чорно-білі відповіді. Ці питання є складними, і вони можуть бути відповідним чином збалансовані тільки при індивідуальному підході до кожного випадку.

Але це не означає, що відповідей немає взагалі або що згоди немає в жодній області. Таких областей багато, і їх число зростає майже щодня. Колись проблема рабства викликала дискусії, а сьогодні терпимість у цьому питанні більше не вважається прийнятною – право на свободу від рабства тепер універсально визнано як основне право людини. Жіноче обрізання, хоча й отримує захист у деяких культурах, широко засуджено як порушення прав людини. Можна стверджувати, що такою проблемою стає і смертна кара, принаймні в Європі, де члени Ради Європи зобов'язалися рухатися до її скасування. Фактично відміна смертної кари сьогодні – це передумова для членства в Раді Європи. Згідно з Amnesty International, більше двох третин країн світу скасували смертну кару за законом або на практиці. Водночас 58 країн зберегли смертну кару у 2009 році, хоча більшість нею користується.

Ми маємо вірити, що багато з цих питань також буде вирішено. Тим часом можна включитися в дискусію і винести власне судження щодо спірних питань, нагадавши про дві основні цінності: рівність і людську гідність. Якщо якоюсь дією стосовно будь-якої людини принижується її людська гідність, значить, це суперечить духу прав людини.

Там, де населення страждає від серйозної шкоди, в результаті внутрішньої війни, заколоту, репресій або неспроможності держави, а розглянута держава не бажає або нездатна зупинити або запобігти цьому, принцип невтручання поступається міжнародній відповідальності захищати.

Доповідь Міжнародної комісії з інтервенції і державного суверенітету, 2001 рік

4.2. Еволюція прав людини

Усі права людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними, і пов'язаними між собою.

Віденська декларація, 1993 рік

Обіцянки-цяцянки...

Наші лідери/лідерки прийняли величезну кількість зобов'язань щодо дотримання прав людини, і всі від нашого імені! Якби кожна дана ними гарантія виконувалася, наше життя було б мирним, безпечним, здоровим та зручним; наша правова система була б справедливою та забезпечувала б усім рівний захист, а наші політичні процеси були б прозорими і демократичними та слугували інтересам народу.

Так у чому ж перешкода? Одна з причин, здавалося б, дрібниця, полягає в такому: політики/політикині – такі ж люди, як і всі ми, і часто вони обирають найкоротший шлях або лінію найменшого опору, якщо знають, що їм це минеться безкарно! Отже, нам необхідно точно знати, які обіцянки давалися від нашого імені, і почати домагатися їх виконання.

? *Чи завжди ви робите те, що обіцяли? Навіть якщо ніхто вам не нагадує?*

Які права ми маємо?

Ми знаємо, що маємо право на повагу всіх прав людини. Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і інші міжнародні угоди охоплюють широкий діапазон різних прав, тому розглянемо їх у тому порядку, у якому вони розроблялися і були визнані міжнародною спільнотою. Зазвичай ці права класифікують як права «першого, другого і третього покоління», тому ми поки що дотримуватимемося цієї класифікації; але, як побачимо далі, така класифікація має обмежене застосування і навіть інколи може дезорієнтувати. Ці категорії не мають чіткого визначення. Вони лише встановлюють один – серед багатьох інших – критерій класифікації різноманітних прав. Більшість прав підпадає в декілька категорій. Наприклад, право виражати особисту думку є і громадянським, і політичним правом. Воно важливе не лише для участі в політичному житті, а й є одним з основних для нашої особистої свободи.

Громадянські і політичні права (права першого покоління)

Теоретично ці права почали формуватися протягом XVII–XVIII століть, а в їх основі лежали переважно політичні мотиви. Людство поступово визнавало, що існують такі речі, які всемогутня держава робити не може, що народ повинен мати певний вплив на ті політичні процеси, наслідки яких позначаються на ньому. Двома центральними ідеями були ідея особистої свободи та ідея захисту особи від державного свавілля. Сьогодні громадянські та політичні права докладно викладено у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права і в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Бути ув'язненим – це не проблема. Проблема – уникнути капітуляції.

Назім Хікмет

До їх складу також входять право брати участь в управлінні державою та заборона катувань. Багато людей (принаймні на Заході) традиційно вважають ці права найбільш важливими, якщо не єдино дійсними правами людини. У наступному розділі ми побажимо, що це хибна думка.

Права людини
зневажаються політиками.

Під час «холодної війни» країни радянського блоку зазнали нищівної критики за нехтування політичними та громадянськими правами. У відповідь ці країни критикували західні демократії за нехтування основними соціальними та економічними правами, які ми розглянемо далі. В обох випадках у критиці була принаймні частка правди. Цей факт також ілюструє, як права людини зневажаються політиками.

«Держави та міжнародна спільнота в цілому продовжують толерантно ставитися до занадто частих порушень економічних, соціальних і культурних прав, які, якби вони сталися стосовно громадянських і політичних прав, викликали б жах і обурення і привели б до спільних закликів про негайне вживання заходів для виправлення ситуації». *Заява Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав, зроблена на Всесвітній конференції з прав людини у Відні, 1993 рік.*

Соціальні, економічні та культурні права (права другого покоління)

Ці права стосуються того, як люди спільно живуть і працюють, а також їх основних життєвих потреб. Права ґрунтуються на ідеях рівності й гарантованого доступу до основних соціальних і економічних благ, послуг і можливостей. Ці права стали набувати більшого міжнародного визнання внаслідок виникнення робітничого класу на початковому етапі індустріалізації, що привело до появи нових вимог і нових уявлень про гідне життя. Люди усвідомили, що людська гідність потребує більшого, ніж просто невтручання держави, як передбачено громадянськими і політичними правами. Соціальні, економічні та культурні права визначено в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, а також в Європейській соціальній хартії Ради Європи.

- Соціальні права – це права, необхідні для повноцінної участі у житті суспільства. Вони включають, принаймні, право на освіту і право на створення та утримання сім'ї, проте багато таких прав часто вважаються громадянськими: наприклад, право на відпочинок, охорону здоров'я, недоторканність приватного життя і відсутність дискримінації.
- Існує думка, що економічні права включають право на працю, відповідний рівень життя, право на житло і пенсію, якщо людина стара або непрацездатна. Економічні права відображають той факт, що для збереження людської гідності необхідним є певний мінімальний рівень матеріального забезпечення, а також той факт, що, наприклад, відсутність гідної роботи або житла може бути психологічно принизливою.
- Культурні права відносять до культурного «способу життя» суспільства і зазвичай їм приділяють менше уваги, ніж багатьом іншим видам прав. Вони включають право вільної участі в культурному житті суспільства і, можливо, також право на освіту. Проте багато інших прав, офіційно не віднесених до культурних, будуть суттєво необхідними для збереження у рамках суспільства виразної культурної самобутності меншин: наприклад, право на відсутність дискримінації та рівність перед законом.

Спочатку – хліб,
а мораль – потім.

Бертольд Брехт

Соціальні, економічні
та культурні права
основані на ідеях рівності
і гарантованого доступу
до основних соціальних
і економічних благ, послуг і
можливостей.

Колективні права (права третього покоління)

Перелік визнаних на міжнародному рівні прав людини не залишається незмінним. Хоча жодне з прав, записаних у Загальній декларації прав людини, не ставилося під сумнів протягом 60 років її існування. Для прояснення та подальшого розвитку деяких базових концепцій, закладених у цей оригінальний документ, було укладено нові угоди та підготовлено документи.

Ці доповнення з'явилися в результаті дії численних факторів: частково вони виникли як реакція на зміни в уявленні про людську гідність, частково – у результаті виникнення нових загроз та можливостей. У випадку з появою специфічно нової категорії прав, запропонованої як права третього покоління, це стало наслідком глибшого розуміння різних видів перепон, які можуть виникнути на шляху реалізації прав першого та другого покоління.

Ідея, покладена в основу прав третього покоління, – це ідея солідарності; ця категорія прав охоплює колективні права суспільства або народів, такі як право на стабільний розвиток, мир та безпечне навколишнє середовище. Крайня бідність, війни, екологічні і стихійні лиха в багатьох районах світу призвели до того, що прогрес в області дотримання прав людини там виявився дуже обмеженим. Із цієї причини багато хто відчув необхідність визнання нової категорії прав людини: ці права гарантували б суспільствам, особливо у країнах, що розвиваються, необхідні умови для забезпечення вже визнаних прав першого і другого покоління.

Конкретні права, які зазвичай відносять до категорії прав третього покоління, – це право на розвиток, мир, право на безпечне навколишнє середовище, право на участь у користуванні спільною культурною спадщиною людства, право на інформацію та гуманітарну допомогу.

Проте донині тривають суперечки щодо цієї нової категорії прав. Дехто з експертів заперечує саму ідею існування таких прав людини, тому що вони «колективні» у тому значенні, що належать усій громаді або навіть цілій державі. Вони аргументують це тим, що права людини, за визначенням, належать індивідуумам і визначають область, у якій особисті інтереси мають пріоритет перед інтересами суспільства або соціальних груп. Суперечки мають не просто словесний характер, оскільки існують побоювання, що такі зміни в термінології можуть стати «виправданням» того, що певні репресивні режими відмовлятимуть в (індивідуальних) правах людини в ім'я колективних, наприклад, суворо обмежуючи громадянські права заради забезпечення «економічного розвитку».

Іноколи висловлюється також стурбованість іншого характеру: оскільки забезпечити дотримання прав третього покоління має не держава, а міжнародна спільнота, то неможливо гарантувати їх відповідальність і виконання. Хто чи що має бути відповідальним за забезпечення миру на Кавказі або Близькому Сході, чи за знищення тропічних лісів Амазонії, чи бездіяльність у ставленні до негативних кліматичних змін?

Хоча як би ми не вирішили називати ці права, існує загальне розуміння, що ці області вимагають подальших досліджень і додаткової уваги з боку міжнародного співтовариства. Деякі колективні права вже визнано, зокрема в Африканській хартії прав людини і народів та Декларації прав корінних народів. Загальна декларація прав людини включає право народів на самовизначення, а право людини на розвиток було в 1986 році сформульовано в Декларації Генеральною Асамблеєю ООН.

Право на розвиток, на мир, право на безпечне навколишнє середовище, право на участь у користуванні спільним культурним спадком людства, право на інформацію та на гуманітарну допомогу тощо.

Право на розвиток є невід'ємним правом людини, через яке кожна людина і всі народи мають право брати участь у такому економічному, соціальному, культурному і політичному розвитку, при якому можуть бути повністю здійснені всі права людини й основні свободи, а також сприяти і користуватися його благами (Декларація ООН про право на розвиток).

Чи є якісь права важливіші за інші?

Процес визнання існування соціальних та економічних прав поряд із громадянськими та політичними правами відбувся не без труднощів, з різних причин – і ідеологічного, і політичного характеру. Хоча пересічному громадянину/пересічній громадянці здається очевидним, що такі речі, як мінімальний рівень життя, наявність житла, прийнятні умови праці є однаково важливими для підтримання людської гідності, політичні діячі/діячки були не надто готові до такого визнання. Однією з причин, без сумніву, є те, що забезпечення основних соціальних та економічних прав для кожної людини в усьому світі вимагатиме масштабного перерозподілу ресурсів. Політики добре розуміють, що це не та стратегія, яка завойовує голоси виборців.

Тому вони висувують цілу низку обґрунтувань, чому права другого покоління відрізняються від політичних та громадянських прав першого покоління. У першу чергу, найчастіше вони стверджують, що соціальні та економічні права не є ані реалістичними, ані придатними для виконання, принаймні найближчим часом, і що ми маємо наближатися до них поступово. Саме цей підхід прийнято у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права: держави мають лише демонструвати, що вони вживають заходів для того, щоб досягти поставленої мети в майбутньому. Проте така заява може викликати полеміку, тому що спирається вона більше на політичні міркування, ніж на щось інше. Численні незалежні дослідження виявили, що у світі існує достатньо ресурсів і достатній рівень знань, щоб кожному забезпечити задоволення його базових потреб – треба лише докласти скоординованих зусиль.

Друге твердження полягає в тому, що існує фундаментальна теоретична різниця між правами першого і другого покоління: права першого типу вимагають від влади лише утриматися від певних дій (це так звані «негативні» права), тоді як права другого типу передбачають позитивне втручання держави (так звані «позитивні» права). Існує думка, що нереально очікувати від уряду здійснення позитивних кроків, наприклад, забезпечити усіх їжею, і тому він не зобов'язаний це робити. Без будь-якого зобов'язання з боку будь-кого взагалі не може існувати жодного права в загальноприйнятому сенсі цього слова.

Проте тут має місце нерозуміння двох основних моментів.

По-перше, громадянські та політичні права в жодному разі не є суто негативними. Наприклад, для того, щоб уряд гарантував свободу від катувань, недостатньо, щоб представники влади утрималися від катувань людей! Справжня свобода в цій сфері вимагатиме впровадження системи нагляду і контролю: системи охорони порядку, юридичних механізмів, свободи інформації та доступу до місць ув'язнення і багато іншого. Те ж саме стосується забезпечення права голосу, а також усіх інших громадянських і політичних прав. Тобто ці права, крім утримання від негативної дії, вимагають від уряду вчинення позитивних дій.

По-друге, соціальні та економічні права так само, як громадянські та політичні права, вимагають від влади утримання від певних дій: наприклад, від надання компаніям значних податкових пільг, або стимулювання розвитку в регіонах, які вже мають порівняно краще становище, чи введення торговельного мита, яке ставить у невідгідне становище країни, які розвиваються, тощо.

Права різного виду значно тісніше пов'язані один з одним, ніж на це вказують їх ярлики.

? Яку позитивну дію має санкціонувати влада для забезпечення справедливих та справедливих виборів?

Насправді різні види прав значно тісніше пов'язані один з одним, ніж на це вказують їх ярлики. Економічні права зливаються з політичними правами, громадянські і соціальні права часто не можна розрізнити. Ярлики можуть бути корисними для створення ширшого уявлення, але вони можуть також дезорієнтувати. Багато прав можуть потрапити майже до всіх категорій. А дотримання права однієї категорії може залежати від реалізації прав з іншої категорії.

Буде доречним згадати спільну заяву, викладену у Віденській декларації та Програмі дій, у п'ятому параграфі якої визнано:

Всі права людини універсальні, неподільні, взаємозалежні і взаємозв'язані. Міжнародне співтовариство повинне ставитися до прав людини глобально, на справедливій і рівній основі, з однаковим підходом і увагою.

Інші підстави для розділу прав на «основні» та «інші»

Підхід у віднесенні права до якогось покоління є не єдиною спробою розмежувати права у світлі їх значного збільшення. За надзвичайних обставин деякі права можуть бути обмежені, а інші – ніколи. Деякі права визначають як «*jus cogens*», або норми, які визнано міжнародною спільнотою держав як норми, відхилення від яких не дозволяється. Прикладом може бути заборона геноциду, рабства та систематичної расової дискримінації. Деякі права – «абсолютні», вони не можуть бути предметом зневаги або обмеження у своєму прояві, наприклад, заборона катувань. «Мінімально основні» зобов'язання було визначено стосовно конкретних економічних та соціальних прав, наприклад, надання первинної медичної допомоги, притулку та освіти. Деякі можуть припустити, що колективні права є основними в тому сенсі, що вони встановлюють ті захисні рамки, у яких можуть бути реалізовані індивідуальні права людини. Немає консенсусу або єдиної теорії щодо цього, а більшість спостерігачів підтверджують свою думку важливістю наголошення на універсальності, неподільності та взаємозалежності прав.

Незалежно від проблеми значного росту кількості прав, іноді наука запускає необхідність застосування норм прав людини до нових викликів.

Науковий прогрес

Інша сфера, у якій визнають нові права, – це медичні науки. Нові наукові відкриття поставили ряд питань, пов'язаних з етикою та правами людини, зокрема у сфері генної інженерії і трансплантації органів і тканин. У результаті технічних досягнень у кожній із цих галузей довелося мати справу з проблемами, які стосуються самої природи життя.

Рада Європи відгукнулася на цей виклик новою міжнародною угодою: Конвенцією про захист прав і гідності людини щодо застосування досягнень біології та медицини («Ов'єдівська конвенція») у 1997 році. Цю конвенцію було підписано 30 країнами – членами Ради Європи і ратифіковано 10 з них. У ній викладено основні нормативні принципи і рекомендації щодо деяких проблемних питань, порушених у попередньому розділі.

Обидва права – на самовизначення та розвиток – є ... одночасно особистими та колективними правами.

Chidi Anselm Odinkal

Кожна людина має право [...] брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.

ЗДПЛ, стаття 27

Рада Європи, Ов'єдівська конвенція

Короткий зміст найбільш релевантних статей наведено нижче.

- Забороняється будь-яка форма дискримінації особи на основі її генетичної спадковості.
- Проведення прогностичних генетичних тестів дозволяється тільки з медичною метою, а не для визначення, наприклад, фізичних характеристик, які дитина матиме в подальшому житті.
- Втручання, спрямовані на модифікацію геному людини, дозволяються тільки з профілактичною, діагностичною або терапевтичною метою.
- Не дозволяється народження дітей за допомогою медичних технологій, якщо на меті мається вплив на стать майбутньої дитини.
- Видалення органів або тканин у живої людини з метою трансплантації може здійснюватися тільки з терапевтичною метою на користь реципієнта.

Генна інженерія є методом зміни спадкових характеристик організму наперед визначеним чином через зміну його генетичного матеріалу. Прогрес у цій сфері викликав активні дискусії з приводу численних етичних проблем та питань прав людини: наприклад, чи слід дозволяти внесення змін у зародкові клітини, якщо це призведе до перманентних генетичних змін у цілому організмі та в наступних генераціях; чи слід дозволяти клонування організму з окремого гена людини, якщо це дозволено на мишах та вівцях.

? Чи мають існувати обмеження стосовно того, що можуть досліджувати науковці?

Розвиток біомедичних технологій зробив можливою трансплантацію дорослих та ембріональних органів і тканин з одного організму до іншого. Як і генна інженерія, ця можливість має величезний потенціал для поліпшення якості життя окремих людей і навіть порятунку життя; проте слід замислитися над деякими проблемними питаннями, що постають унаслідок цих досягнень.

- Якщо можна врятувати або поліпшити життя, використавши орган із мертвого тіла, чи слід завжди намагатися це зробити? Або ж мертві тіла також заслуговують на повагу?
- Як можна забезпечити всім, хто цього потребує, рівні шанси отримати трансплантат, якщо кількість донорських органів обмежена?
- Чи існує правовий підхід до генетично модифікованих продуктів та їжі (ГМП)? Якщо так, то яким він має бути?

Будь-яке втручання з метою створення людини, генетично ідентичної іншій людині, живій або мертвій, забороняється.

Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку з застосуванням досягнень біології і медицини, Париж, 1998 рік

4.3. Юридичний захист прав людини

Ми вже знаємо, що права людини – це невід’ємні права, які має кожна людина. Але як нам скористатися цими правами? Де знайти підтвердження того, що вони офіційно визнані державами? І як ці права реалізуються?

Права людини в межах країни

Зрозуміло, що, врешті-решт, захист прав людини та домовленості, які укладаються для захисту цих прав, найбільшою мірою залежать від розробок та механізмів на національному рівні. Закони, політика, процедури і механізми, які існують на національному рівні, є ключовими для здійснення прав людини в кожній країні. Тому дуже важливо зробити права людини компонентом національних конституційних і правових систем, навчати чиновників органів юстиції застосовувати стандарти з прав людини, а також забезпечити накладання санкцій за порушення прав людини. Національні стандарти мають пряміший вплив, а національні процедури доступніші стосовно процедур на регіональному та міжнародному рівнях. Щодо цього Елеонора Рузвельт зауважила:

«То де ж, зрештою, беруть початок загальні права людини? У невеликих містах, біля будинку – такі близькі і такі малі, що їх не роздивитися на жодній карті світу. Проте вони є світом окремої людини: її рідний район, школа або коледж, де вона вчиться; завод, ферма або офіс, де вона працює. Такі місця, де кожен чоловік, жінка і дитина прагнуть рівного правосуддя, рівних можливостей, рівної гідності без будь-якої дискримінації. За винятком, коли ці права мають значення тут, вони майже не мають значення будь-де»².

Таким чином, обов’язок держави – поважати, заохочувати, захищати і здійснювати права – є первинним, а обов’язок регіональних або міжнародних трибуналів – вторинним, який вступає до гри переважно тоді, коли держава свідомо чи послідовно порушує права. Усім відомі приклади того, як звернення до регіональних і міжнародних механізмів стало необхідним для підтвердження того, що порушення відбуваються на національному рівні. Регіональні та міжнародні інтереси або допомога можуть стати поштовхом до забезпечення прав на внутрішньому ринку, але це здійснюється лише після того, як вичерпано всі внутрішні засоби. Саме тому ми присвячуємо решту розділу саме цьому сценарію. Які ж засоби можна задіяти там, де внутрішні системи були не в змозі забезпечити адекватний захист для здійснення прав людини?

? *Як ви гадаєте, чому навіть ті держави, у яких погано забезпечені права людини, готові підписувати міжнародні угоди з прав людини?*

Врешті-решт, захист прав людини – це найнадійніший механізм на національному рівні.

Права людини, визнані в угодах

Кожна душа – є заручницею власних дій.

Коран

Держави збираються на міжнародні зустрічі і розробляють угоди, предметом яких є права людини. Ці угоди встановлюють для держав реальні норми поведінки, що покладають на них певні обов'язки стосовно громадян. Угоди можуть бути двох видів – юридично обов'язкові і необов'язкові.

Обов'язковий документ, який часто називають «договором», «конвенцією» або «пактом», являє собою зобов'язання держав забезпечувати права людини на національному рівні. Кожна держава має продемонструвати свою готовність до прийняття зобов'язань, що відбувається шляхом ратифікації або приєднання до документа. (Просте підписання документа не робить його обов'язковим для виконання.) Зазвичай держави мають можливість зробити застереження або заяви відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, тим самим звільняючи себе від зобов'язань за певними положеннями документа. Мета цієї практики полягає в тому, щоб якомога більше держав поставило під документом свій підпис. Зрештою, краще, якщо держава пообіцяє дотримуватися хоч якихось прав людини, ніж ніяких! Справді, цей механізм може стати джерелом зловживань і дозволити державам відмовляти своїм громадянам/громадянкам в основних правах, дозволяючи при цьому «унікати» міжнародного контролю в тих чи інших областях.

Права людини, однак, тепер також проникли до обов'язкових законів на національному рівні. Міжнародні норми прав людини надихнули держави на старанне втілення таких стандартів у конституціях та інших урядових документах. Вони також можуть забезпечити засоби сатисфакції за порушення прав людини на національному рівні.

На відміну від обов'язкових документів, необов'язкові – це переважно просто декларації або політичні угоди держав, де йдеться про необхідність докласти всіх зусиль, щоб забезпечити ті чи інші права, але без будь-яких юридичних зобов'язань. На практиці це, зазвичай, означає відсутність офіційного (або правового) механізму реалізації.

? *У чому сенс простої «обіцянки» дотримуватися правових норм, якщо вона не підкріплена правовими механізмами? Або це краще, ніж нічого?*

Будь-яка декларація Організації Об'єднаних Націй або будь-який необов'язковий документ, який також називають правовою нормою «м'якого права», зазвичай є результатом роботи Генеральної Асамблеї ООН чи конференції, скликаної для розгляду якоїсь певної проблеми. Вважають, що всі держави в силу свого членства в ООН або в силу своєї участі у конференції згодні з прийнятою декларацією. На національному рівні визнання прав людини може бути результатом згоди між державою та її народом. Коли права людини визнаються на національному рівні, вони стають перш за все зобов'язанням держави перед своїм народом.

Закон не може змінити серце людини, але він стримує безсердечних.

Мартін Лютер Кінг

Основні міжнародні документи

З кожним днем права людини набувають дедалі більшого значення й отримують ширшу підтримку. Це перемога не тільки захисників прав людини, але всіх людей взагалі. Наслідком цих успіхів стала розробка великого і складного зводу текстів (документів) з прав людини, а також процедура їх виконання.

Зазвичай угоди з прав людини поділяють на три основні категорії: за їх географічними рамками дії (регіональні або універсальні), за категорією прав, які передбачаються, а також за категорією осіб або груп осіб, на яких права поширюються.

Лише в рамках ООН існує більше сотні документів, які стосуються прав людини. Тільки уявіть, скільки ж таких документів існує на різних регіональних рівнях! Усі ці угоди неможливо розглянути в посібнику, тому в цьому підрозділі ми звернемося лише до деяких з документів, найбільш значущих для освіти з прав людини за КОМПАСом:

- широко визнані документи, які заклали основу для розвитку інших угод з прав людини, особливо Міжнародний білль про права (Для отримання більш докладної інформації стосовно спеціальних документів, таких як Конвенція про біженців, Конвенція про геноцид, а також документів, що стосуються Міжнародного гуманітарного права, будь ласка, зверніться до тематичних частин розділу 5);
- основні європейські документи;
- документи, які стосуються спеціальних проблем бенефіціарів, які досліджено в цьому посібнику.

Документи ООН

Найважливішим універсальним документом з прав людини є Загальна декларація прав людини, прийнята в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН. Вона отримала настільки широке визнання, що її спочатку необов'язковий характер змінився, і тепер на неї часто посилаються як на юридично обов'язковий документ звичайного міжнародного права. Це критерій для всіх документів з прав людини, який став відправною точкою для десятків інших міжнародних та регіональних документів, а також сотень національних конституцій та інших законодавчих актів.

Загальна декларація прав людини складається з преамбули і 30 статей, у яких викладено права людини та основні свободи, на які чоловіки і жінки всього світу мають право без будь-якої дискримінації. Вона гарантує як громадянські та політичні, так і соціальні, економічні та культурні права, зокрема такі:

- право на рівність;
- свобода від дискримінації;
- право на життя, свободу, особисту безпеку;
- свобода від рабства;
- свобода від катувань та від поводження, яке принижує людську гідність;
- право на визнання правосуб'єктності особистості перед законом;
- право на рівність перед законом;
- право на засоби судового захисту з боку компетентного трибуналу;
- свобода від довільного арешту і вигнання;
- право на справедливі громадські слухання;

Загальна декларація прав людини – найважливіший з усіх документів з прав людини.

- право людини вважатися невинною, поки її вину не доведена;
- свобода від втручання в особисте життя, сім'ю, домашні справи та листування;
- право на свободу пересування в межах країни та поза нею;
- право на отримання притулку в інших країнах для захисту від переслідування;
- право на громадянство і свобода змінювати його;
- право на шлюб і сім'ю;
- право на володіння майном;
- свобода переконань та релігії;
- свобода думки та інформації;
- право на мирні збори та об'єднання;
- право на участь в урядових та вільних виборах;
- право на соціальне забезпечення;
- право обирати бажану роботу і вступати до профспілок;
- право на відпочинок;
- право на відповідний рівень життя;
- право на освіту;
- право на участь у культурному житті спільноти;
- право на громадський порядок, чітко сформульоване Загальною декларацією прав людини.

Декларація також містить чітке посилання на обов'язки суспільства та громадянства, важливі для вільного і повного розвитку та поваги прав і свобод інших людей. Права в декларації не може бути використано для порушення прав людини окремими особами або державами.

Міжнародний білль про права людини

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права набули чинності в 1976 році і є головними юридично обов'язковими документами, які застосовують у всьому світі. Обидва пакти були розроблені з метою розширення прав, викладених у Загальній декларації прав людини та надання їм юридичної сили (у межах договору). Разом із Загальною декларацією прав людини вони становлять Міжнародний білль про права. Кожен із цих пактів, як видно з їхніх назв, стосується різних категорій прав, хоча іноді вони розглядають однакові проблеми, наприклад, щодо відсутності дискримінації. Обидва документи було широко ратифіковано, причому Міжнародний пакт про громадянські і політичні права має 166 ратифікацій, а Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права – 160 ратифікацій станом на листопад 2010 року.

Як додаток до Міжнародного білля про права, ООН прийняла ще сім договорів, які стосуються конкретних прав або бенефіціарів. Була мобілізована ідея конкретних прав або бенефіціарів – наприклад, права дитини для дітей – незважаючи на застосування всіх прав людини до дітей і молоді, не скрізь діти мають рівний доступ до цих загальних прав, а тому потребують конкретних додаткових заходів захисту.

Конвенція про права дитини (1989) визнає, що діти також мають права людини і що люди у віці до 18 років потребують особливого захисту для гарантування поваги до їх повного розвитку, виживання та кращих інтересів.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965) забороняє і засуджує расову дискримінацію і вимагає від держав-учасниць вживання заходів щодо її викорінення усіма належними способами, незважаючи на те, проводять їх державні або інші органи.

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) зосереджена на дискримінації, від якої часто систематично і регулярно страждають жінки через «розрізнення, виняток або обмеження на основі статі, метою якого є применшення або заперечення визнання, користування або реалізації жінками [...] прав людини та основоположних свобод в політичній, економічній, соціальній, культурній, громадянській або будь-якій іншій області» (стаття 1). Держави зобов'язуються засуджувати таку дискримінацію і вживати негайних заходів щодо забезпечення рівності.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поводження і покарання (1984) визначає катування як «сильний біль або страждання, фізичні або психічні» (стаття 1.1), які вчиняються навмисно з метою отримання інформації, як покарання або примус, чи з дискримінацією в основі. Цей договір вимагає від держав-учасниць вживання ефективних заходів із запобігання катуванням у межах їх юрисдикції і забороняє їм повертати людей на батьківщину, якщо є підстави вважати, що там вони зазнають катувань.

Конвенція про захист прав усіх працівників-мігрантів і членів їх сімей (1990) стосується людини, яка «займатиметься, займається або займалася оплачуваною діяльністю в державі, громадянином якої вона не є» (стаття 2.1), а також членів її сім'ї. Крім визначення загальних прав людини, від яких такі люди мають отримувати вигоду, договір уточнює, що, незалежно від того, була вона документально зафіксована в регулярній і правовій ситуації чи ні, дискримінації не повинні зазнавати люди у зв'язку зі здійсненням прав, таких як свобода і безпека, захист від насильства або позбавлення волі.

Конвенція про права людей з інвалідністю (2006) демонструє новаторське зрушення не лише у своєму визначенні людей з інвалідністю, а й у їх визнанні як рівноправних суб'єктів з повними та рівними правами людини й основними свободами. Договір уточнює порядок застосування прав такими людьми і зобов'язує держав-учасниць знаходити розумне пристосування для людей з інвалідністю з метою дати їм можливість ефективно здійснювати свої права, наприклад, з метою забезпечення доступу до послуг і культурного життя.

Конвенція для захисту осіб від насильницьких зникнень (2006) стосується явища, яке було глобальною проблемою. Договір забороняє «арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі в будь-якій іншій формі» (стаття 2), будь то з боку посадових осіб або інших осіб, які діють з мовчазної згоди держав, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону. Метою Конвенції є покінчити із цим цинічним ставленням, прагнути покарання за серйозні порушення прав людини й покінчити з ними.

Договір	Контрольний орган	Факультативні протоколи
Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965)	Комітет з ліквідації всіх форм расової дискримінації	
Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966)	Комітет з прав людини	Перший факультативний протокол, який встановлює механізм подання індивідуальних скарг. Другий протокол спрямований на скасування смертного вироку
Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966)	Комітет з економічних, соціальних та культурних прав	Факультативний протокол з визнанням компетенції Комітету отримувати звернення від окремих осіб або груп (2008)
Конвенція з прав дитини (1989)	Комітет з прав дитини	Факультативний протокол стосовно залучення дітей до озброєних конфліктів (2000). Факультативний протокол стосовно торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії (2000). Факультативний протокол, що дозволяє дітям звертатися до Комітету зі скаргами (2011)
Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979)	Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок	Факультативний протокол з права подання скарг окремими особами
Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поводження і покарання (1984)	Комітет проти катувань	Факультативний протокол, який встановлює систему регулярних відвідувань незалежними міжнародними та національними органами – контролюється підкомітетом із запобігання катуванням (2002)
Конвенція про захист прав усіх працівників-мігрантів і членів їх сімей (1990)	Комітет із захисту прав усіх працівників-мігрантів і членів їх сімей	
Конвенція про права людей з інвалідністю (2006 рік)	Комітет з прав людей з інвалідністю	Факультативний протокол зі звернень дозволяє окремим особам та групам подавати петиції до Комітету
Конвенція для захисту осіб від насильницьких зникнень (2006)	Комітет із захисту осіб від насильницьких зникнень	

Захист певних груп на рівні ООН та на міжнародному рівні

Поряд з визнанням основних прав особистості в деяких документах з прав людини визнано також права певних груп людей. Такі особливі заходи захисту прийнято через те, що в минулому мали місце випадки дискримінації цих груп унаслідок їх незахищеного й уразливого становища в суспільстві. Особливий захист не забезпечує нових прав людини як таких, а передусім прагне гарантувати те, що права людини Загальної декларації прав людини є доступними для всіх. Таким чином, неправильно робити вигляд, що люди з меншин мають більше прав, ніж люди з більшості; якщо існують особливі права меншин, їх завдання – просто гарантувати рівність можливостей у доступі до громадянських, політичних, соціальних, економічних та культурних прав.

Далі наведено приклади груп, які користуються особливим захистом.

Меншини

Меншини не були остаточно визначені в міжнародних документах з прав людини, але їх, як правило, описують у таких документах як права з національними або етнічними, релігійними та мовними характеристиками, які відрізняються від більшості населення і які вони бажають зберегти. Меншини захищені:

- на рівні ООН – статтею 27 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а також Декларацією про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, прийнятою у 1992 році;

Держави охороняють існування національної, етнічної, культурної, релігійної і мовної самобутності меншин в рамках їх відповідних територій і заохочують створення умов для розвитку цієї самобутності.

Декларація ООН про права меншин

- на європейському рівні – обов'язковим документом: Рамковою конвенцією про захист національних меншин, яка створила контрольний орган, що складається з незалежних експертів, – Консультативний комітет з рамкової конвенції. Інші сектори Ради Європи містять види діяльності, які стосуються захисту меншин: Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЄКРН), а також Комісар з прав людини здійснюють діяльність у цьому напрямі;
- наявністю в рамках Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) спеціальної посади Верховного комісара у справах національних меншин та відповідними документами ОБСЄ.

Діти

На рівні ООН основний захист дітей забезпечує Конвенція про права дитини 1989 року, документ, який зібрав найбільше ратифікацій у світі (не ратифікували його лише Сполучені Штати і Сомалі). Виділяють чотири такі основні принципи Конвенції: недискримінація; прихильність до дотримання найкращих інтересів дитини, право на життя, виживання і розвиток; повага поглядів дитини.

В Африці основні права дитини з урахуванням винятковості ситуації на континенті визначає Африканська хартія з прав і добробуту дитини. Цей документ набув чинності у 1999 році. Пакт про права дитини в ісламі був прийнятий Організацією ісламської конференції у 2005 році. Комісія АСЕАН (Асоціації країн Південно-Східної Азії) з просування та захисту прав жінок та дітей функціонує з квітня 2010 року.

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства набула чинності 1 липня 2010 року. Ця Конвенція є першим документом, призначеним для визначення різних форм сексуального насильства над дітьми як кримінальних злочинів, у тому числі таких злочинів, скоєних у домашньому колі або в сім'ї.

Біженці

Права біженців/біженок гарантовані передусім Конвенцією про статус біженців 1951 року та Верховним комісаром ООН у справах біженців. Єдина регіональна система, яка має спеціальний документ щодо захисту біженців/біженок, існує в Африці, де у 1969 році була прийнята Конвенція про деякі аспекти проблеми біженців в Африці. У Європі певний додатковий захист біженців/біженок передбачений Європейською конвенцією про права людини.

Жінки

Намагаючись забезпечити рівність жінок і чоловіків в усьому світі, у 1979 році ООН прийняла Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок як спеціальний документ, що захищає права жінок.

У 2009 році у Раді Європи відбулося ухвалення Декларації впровадження рівності статей у реальність. Прийняття цієї Декларації відзначається через 20 років після прийняття іншої Декларації про рівність жінок і чоловіків. Мета Декларації 2009 року – це фактичне подолання розриву між рівністю статей, а також у букві закону. Вона закликає держав-учасниць усунути структурні причини порушення рівноваги сил між жінками і чоловіками, забезпечити економічну незалежність і права і можливості жінок, усунути сформовані стереотипи, викоринити порушення гідності та забезпечити здійснення прав людини для жінок шляхом прийняття ефективних заходів з метою запобігання і боротьби з гендерним насильством, а також забезпечити інтеграцію гендерної рівності в управління.

Дитиною вважається кожна людина до досягнення нею вісімнадцятирічного віку, якщо за законом, який застосовується до цієї особи, вона не досягне повноліття раніше.

Конвенція ООН про права дитини

Інші групи

Таким групам, як робітники й ув'язнені, особливий захист надається тому, що вони перебувають в уразливому становищі, яким легко зловживати. Це встановлено Конвенцією ООН про права людей з інвалідністю, яку ми надалі обговоримо у розділі 5.

Інші, наприклад, корінні народи, також отримали спеціальний захист на міжнародному рівні через Декларацію ООН про права корінного населення 2007 року, хоча поки що цей документ не є обов'язковим.

? *Чи можете ви назвати групи у вашому суспільстві, які потребують особливого захисту?*

Регіональні документи

Як зазначено вище, міжнародні та регіональні документи загалом відстоюють ті ж самі мінімальні стандарти, але вони можуть відрізнятися своєю спрямованістю або застосуванням щодо питань, які зосереджені в регіонах. Наприклад, проблема стосовно осіб, які здійснили переїзд усередині країни, була порушена в африканському регіоні, перш ніж її було сформульовано як питання для розгляду ООН; аналогічно, механізм відвідування місць позбавлення свободи з метою запобігання катуванням вперше було встановлено на європейському рівні до того, як Факультативний протокол дозволив те ж саме в рамках Конвенції ООН проти катувань. Ці приклади показують, як регіональні і міжнародні норми та механізми можуть сприяти заохоченню захисту прав людини.

Практична перевага існування регіональних норм і систем захисту прав людини полягає в тому, що вони, найімовірніше, були оформлені на основі більшої географічної, історичної, політичної, культурної та соціальної схожості. Вони ближчі до «домашніх» і, ймовірно, користуються більшою підтримкою. Вони також є доступнішими для високопоставлених осіб, політиків та потерпілих. Тому ми можемо розглядати їх як другий «фронт» для відстоювання прав людини на трьох рівнях: перший – внутрішній, другий – регіональний і третій – міжнародний.

Чотири з п'яти регіонів світу встановили системи захисту прав людини. Мета регіональних документів – сформулювати стандарти і механізми захисту прав людини на регіональному рівні без скорочення універсальності цих прав. Згідно з розробками регіональних систем, або внаслідок економічного стимулу, або з інших історичних чи політичних причин вони також вважають за необхідне сформулювати відданість регіональним правам людини, часто посилюючи механізми та гарантії системи ООН. І дійсно, відомо багато прикладів, коли регіональні стандарти перевищували стандарти, узгоджені на міжнародному рівні. Одним із прикладів є новаторське визнання африканської системи про необхідність захисту не тільки для біженців, а й для осіб, які переміщуються в межах країни.

На Американському континенті існує Організація американських держав, а її головним обов'язковим документом є Американська конвенція про права людини 1969 року.

В Африці прийнято Африканську хартію прав людини і народів, яка набула чинності в 1986 році в рамках Африканського союзу, раніше відомого як Організація африканської єдності.

На Азіатському континенті до теперішнього часу не існує реально діючої системи і єдиним регіональним документом з прав людини є необов'язкова народна хартія – Азіатська декларація прав людини, яка набула чинності в 1998 році за ініціативою громадянського товариства.

Стандарти регіональних прав людини часто перевищують стандарти ООН та підсилюють їх.

Європейські документи

Європа має добре налагоджену систему захисту прав людини, створену в рамках Ради Європи, наріжним каменем якої є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з Європейським судом з прав людини у Страсбурзі.

? *Як ви думаєте, чому різні регіони визнали за необхідне створити власні системи захисту прав людини?*

Рада Європи, до складу якої входять 47 держав-учасниць, відіграла ключову роль у просуванні прав людини в Європі. Там головний документ з прав людини – це Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (відома також як Європейська конвенція про права людини). Вона прийнята всіма державами – членами Ради Європи, оскільки це одна з обов'язкових умов членства в Раді. Конвенція була прийнята в 1950 році, але набула чинності лише через три роки. Вона охоплює громадянські і політичні права, а головна її перевага – це механізм реалізації – Європейський суд з прав людини. Цим Судом і його юридичною системою захоплюються у всьому світі, на них часто посилаються ООН і конституційні суди багатьох країн, а також інші регіональні установи.

У Європі, як і в системі ООН, соціальні та економічні права розглядаються в окремому документі. Європейська соціальна хартія (переглянута) є обов'язковим документом, який включає права, що гарантують європейцям відповідний рівень життя. Хартія підписана 45 державами-членами і станом на 2010 рік ратифікована 30 з них.

Крім цих двох основних документів, дії Ради Європи з прав людини включають інші конкретні документи і конвенції, які доповнюють гарантії і положення ЄКПЛ щодо вирішення конкретних ситуацій або уразливих груп населення. Звичайні системи моніторингу доповнюються іншими незалежними органами, такими як Європейська комісія проти расизму і нетерпимості й Уповноважений з прав людини. У цілому у своїй роботі з прав людини Рада Європи має бути в змозі брати до уваги соціальні та науково-технологічні розробки, а також можливі нові проблеми, які можуть стосуватися прав людини.

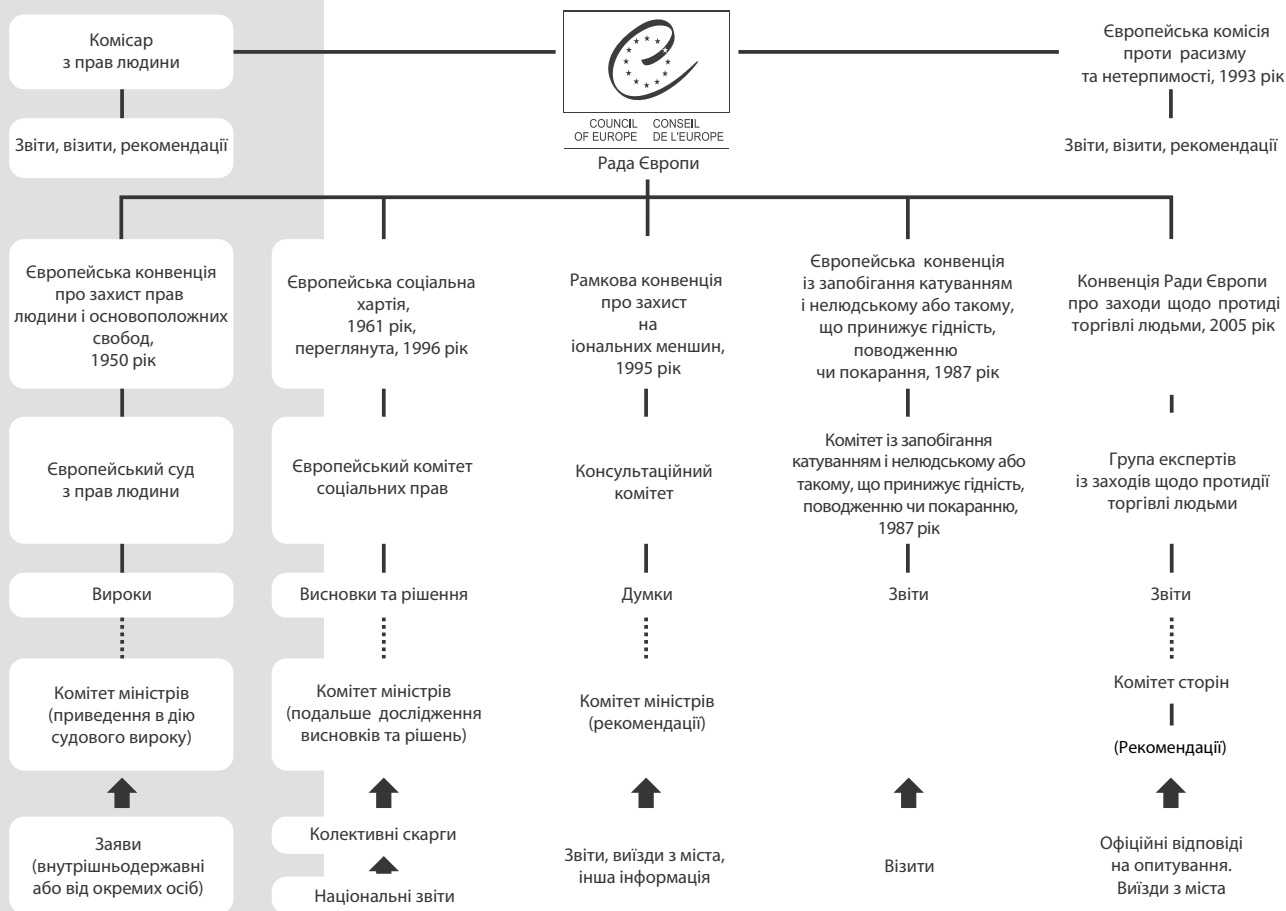
Розвиток прав людини

Документи з прав людини є записом наших останніх на сьогодні знань про те, чого вимагає людська гідність. Такі документи, ймовірно, будуть завжди на крок позаду, оскільки вони вирішують проблеми, які вже були визнані, а не проблеми, які залишаються встановленими та вбудованими в наші суспільства так, що ми, як і раніше, не визнаємо їх як права і порушення прав.

У Раді Європи нормотворча робота організації має на меті запропонувати нові правові норми з метою реагування на соціальні заходи для вирішення проблем, які виникають у державах-членах стосовно питань у рамках своєї компетенції до Комітету міністрів. Ці заходи можуть включати пропозиції нових правових норм або адаптацію існуючих. Так розгортаються процедури Європейського суду з прав людини з метою збереження його сили, так було прийнято положення про скасування смертної кари і так було оформлено нові документи на основі конвенції, наприклад, прийнятої у 2005 році Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми.

У цьому сенсі документи з прав людини переглядатимуться та розширюватимуться до незапам'ятних часів. Наше розуміння, прецедентне право і – що найважливіше – наша активна публічна підтримка буде й далі штовхати, тягнути і розширювати права людини. Той факт, що положення конвенцій і договорів з прав людини, як іноді здається, не настільки важливі порівняно з тим, на що ми часом очікуємо, не має бути підставою сумніватися, що права людини представляють як надія для людства. Законодавство з прав людини часто залишається позаду того, на що очікують прихильники прав людини, але водночас воно залишається їх найнадійнішою опорою.

Головні доку

Боротьба з расизмом і нетерпимістю

Усі документи з прав людини містять гарантії рівності та недискримінації, будь то стандарти ООН, Ради Європи, ЄС чи ОБСЄ. На рівні ООН Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації набула чинності у 1969 році і зараз контролюється експертним органом – Комітетом з ліквідації расової дискримінації. Комітет отримує звіти про стан і дотримання договору, передбачає процедуру раннього запобігання, спрямовану на запобігання ситуацій, мотивованих нетерпимістю, які можуть перерости в конфлікт, і серйозні порушення Конвенції, і порядок отримання індивідуальних скарг, де держава офіційно це дозволяє. Расова директива Європейського Союзу, у свою чергу, стосується зайнятості й надання товарів і послуг суб'єктам державного та приватного права.

Європейська комісія проти расизму та нетерпимості – це механізм Ради Європи. Завдання Комісії, створеної у 1993 році, полягає в тому, щоб боротися з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом і нетерпимістю на загальноєвропейському рівні, у тому числі і в рамках захисту прав людини. Діяльність Комісії включає всі необхідні заходи для боротьби з насильством, дискримінацією та заборонами на підставі раси, кольору шкіри, мови, релігії, національності та національного чи етнічного походження, з якими зіштовхуються окремі особи або групи осіб.

Членів Комісії уряди їхніх країн обирають з урахуванням глибини їх знань у галузі боротьби з нетерпимістю. Вони призначаються за їх особисті якості і діють незалежно від урядів.

Основна програма дій Комісії охоплює:

- індивідуальну роботу в кожній країні-учасниці, яка включає проведення поглибленого аналізу ситуації з метою вироблення певних конкретних пропозицій і подальших заходів, які з них випливають;
- роботу над загальними темами (вивчення та поширення позитивного досвіду щодо конкретних аспектів на підтвердження рекомендацій Комісії, а також розробка загальних рекомендацій);
- роботу з громадськістю, включаючи проведення в країнах-учасницях роз'яснювальних та інформативних нарад, координацію дій із загальнонаціональними та місцевими НУО, пропаганду антирасистських поглядів і підготовку навчальних матеріалів.

ложних свобод

Новий протокол до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод був прийнятий у 2000 році та набув чинності у 2005 році; це був Протокол 12. На початок 2011 року він підписаний 19 державами і ратифікований 18. Протокол спрямований на заборону дискримінації. Європейська конвенція про права людини вже гарантує право не піддаватися дискримінації (стаття 14), але, як вважають, порівняно з аналогічними положеннями Загальної декларації прав людини і Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, цього недостатньо. Справа в тому, що стаття 14, на відміну від інших міжнародних документів, не передбачає заборони дискримінації як такої, а забороняє дискримінацію лише щодо «користування правами і свободами», викладеними у Конвенції. Коли цей Протокол набув чинності, заборону дискримінації було втілено в життя, незалежно від решти положень Європейської конвенції прав людини. Вперше Суд зареєстрував порушення цього положення у 2009 році у справі «Сейдич і Фінці проти Боснії і Герцеговини» (скарги № 27996/06 і № 34836/06, 22 грудня 2009 року).

Забезпечення дотримання прав людини

Як ми можемо домогтися того, щоб ці захисні механізми працювали? Хто або що забезпечить виконання державами їхніх зобов'язань?

На національному рівні цю роботу проводять суди – коли документи із захисту прав людини ратифікуються або включаються до національного законодавства – але також, залежно від країни, управліннями омбудсменів/омбудсменок, комітетами із захисту прав людини, консиліумами із захисту прав людини, парламентськими комітетами і т. д.

Головними органами контролю є комісії або комітети і суди, які повністю складаються з незалежних членів (експертів або суддів), які не є представниками своїх держав. У своїй діяльності ці органи використовують такі основні механізми:

- скарги (представлені окремими особами, групами осіб або державами);
- судові справи;
- процедури подання доповідей.

Оскільки в різних документах з прав людини та в регіональних правозахисних системах найчастіше передбачено різні процедури забезпечення дотримання прав людини, для кращого розуміння їх дії варто навести кілька прикладів.

Скарги

Скарги на держави представляють комісії або комітету в рамках процедури, яка зазвичай іменується квазісудовою. Потім контрольний орган виносить рішення, очікуючи, що відповідна держава його виконає, хоча ніякої правозастосовчої процедури для цього не існує. Найчастіше для того, щоб висловити свою згоду із системою розгляду скарг, держава має зробити відповідну заяву або ратифікувати факультативний протокол. Прикладами органів, які розглядають скарги, є Комітет з прав людини та Комітет з ліквідації расової дискримінації, а також Міжамериканська комісія з прав людини в Організації американських держав.

? *Які санкції можна було б передбачити в рамках цього механізму?*

Судові справи

На цей час три постійних суди є органами, які здійснюють контроль над дотриманням прав людини: Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини та Африканський суд справедливості і прав людини. Міжамериканський суд з прав людини був заснований Організацією американських штатів у 1979 році з метою інтерпретації та забезпечення роботи Американської конвенції з прав людини. Африканський суд є найостаннішим з обласних судів, який було сформовано у січні 2004 року. Він вирішує справи відповідно до Африканської хартії прав людини і народів стосовно держав – членів Африканського союзу. Суд знаходиться у м. Аруша, Танзанія. Його судді були обрані у 2006 році, а своє перше рішення він виніс у грудні 2009 року, заявивши, що не має юрисдикції розглядати справу Йогогомбаї проти Сенегалу.

Після ратифікації Римського статуту 60 країнами перший постійний міжнародний кримінальний суд набув чинності у 2002 році для розгляду справ, пов'язаних з військовими злочинами, злочинами проти людяності і геноцидом. Це Міжнародний кримінальний суд (МКС), він займається особами, яких звинувачують у злочинах проти людяності, геноциді і військових злочинах, але лише за умови, що національні суди не хочуть або не можуть розслідувати ці злочини у судовому порядку. На сьогодні МКС дослідив п'ять ситуацій у Північній Уганді, Демократичній Республіці Конго, Центральноафриканській Республіці, Судані (Дарфур) і Кенії. Його новаторське прецедентне право допомогло просуванню домовленостей в області захисту прав людини, наприклад, у зв'язку з підбурюванням геноциду і правом на вільні та справедливі вибори.

Міжнародний суд (МС) являє собою головний судовий орган ООН. Він відіграє подвійну роль: врегулювання відповідно до міжнародного права юридичних суперечок, представлених йому державами, і надання консультативних висновків з юридичних

Європейський суд з прав людини

Міжамериканський суд з прав людини

Африканський суд з прав людини і народів

Міжнародний кримінальний суд

Міжнародний суд юстиції

питань. Лише держави можуть порушити справу проти іншої держави, і зазвичай ці справи стосуються договорів між державами. Ці договори можуть стосуватися основних відносин між державами (наприклад, комерційних або територіальних) або можуть бути пов'язані з питаннями прав людини. МС не дозволяє окремим особам направляти до нього заяви стосовно прав людини або інші претензії. Він, однак, сприяв розширенню прав людини шляхом тлумачення та розвитку положень і принципів в області захисту прав людини у справах, наданих йому державами або міжнародними організаціями. Він стосується таких прав, як самовизначення, недискримінація, свобода пересування, заборона катувань тощо.

Роль Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), Європейського суду (ЄС) і Міжнародного суду (МС) часто плутають. Насправді ці три органи дуже сильно відрізняються в плані їхньої географічної юрисдикції і тих випадків, які вони розглядають.

Європейський суд є органом Європейського Союзу. Це суд, основним завданням якого є забезпечення того, що законодавство Співтовариства не інтерпретується і не застосовується по-різному у кожній державі-члені. Він заснований на законодавстві Співтовариства, а не на законах про права людини, але іноді законодавство Співтовариства може включати питання прав людини.

Міжнародний суд (МС) є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй. Його роль було обговорено вище.

Європейський суд з прав людини

Європейський суд у Страсбурзі набув популярності з безлічі причин, але, мабуть, перш за все тому, що він вдихнув життя в текст Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і надав йому сенс. Одна з головних переваг Конвенції – система обов'язкової юрисдикції, що означає, що як тільки держава ратифікує Конвенцію або приєднується до неї, вона автоматично віддає себе під юрисдикцію Європейського суду. Таким чином, з моменту ратифікації проти держави може бути порушено справу про порушення прав людини.

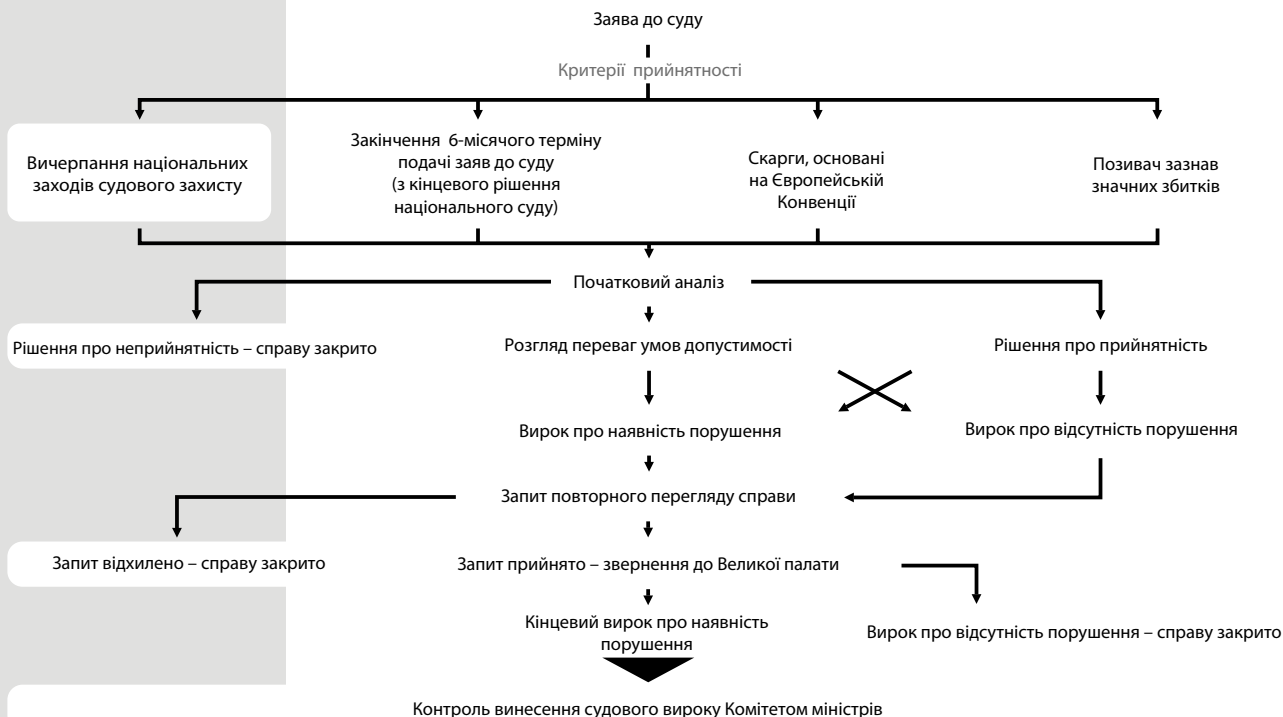
Ще одна причина успіху Суду – це юридична сила його рішень. Держави зобов'язані виконувати остаточні рішення Суду. За цим стежить Комітет міністрів Ради Європи.

Яку б справу не розглядав Європейський суд, процедура розгляду передбачає можливість «полюбовного» врегулювання, заснованого на посередництві між сторонами. Крім того, Суду вдавалося йти в ногу з часом. Коли він був створений у 1959 році, це був лише тимчасово діючий Суд, який працював спільно з Європейською комісією з прав людини. Із збільшенням числа розглянутих справ виникла необхідність у постійно діючому суді, і такий був заснований у листопаді 1998 року. Збільшення числа розглянутих справ – очевидне свідчення успіху, але таке робоче навантаження також наражає на небезпеку якість і ефективність системи. Люди знають, що Суд існує і що він здатний заступитися за них, коли порушуються їхні основні права; однак необхідно гарантувати владу та ефективність Європейської комісії з прав людини на національному рівні, згідно з «принципом субсидіарності», який означає, що держави несуть первинну відповідальність за запобігання порушенням прав людини та за застосування засобів судового захисту, коли такі події мають місце.

У 2009 році Судом було винесено 1625 рішень, що означає розгляд більш чотирьох справ на день (включаючи вихідні та свята!).

Судов

Джерело:
www.echr.coe.int

Найважливіші справи Європейського суду з прав людини

- **Сорінг проти Сполученого Королівства** (червень 1989 року). У цій справі брав участь громадянин Німеччини, якого мали видати Сполученим Штатам за звинуваченням у вбивстві, тобто в злочині, який там карався смертю. Суд визнав, що екстрадиція цієї людини до США суперечила б статті 3 Європейської конвенції про права людини, яка забороняє катування, негуманне чи інше, що принижує гідність, поведження або покарання. Одним із наслідків цього рішення було поширення захисту громадян з держав – членів Ради Європи за межі Європи. Одним із наслідків цього рішення було те, що захист окремих осіб у державі – учасниці Ради Європи вийшов за кордони Європи. Цей підхід, який повторився і в інших справах, зокрема у справі Джабарі проти Туреччини (липень 2000 року), також захистив осіб, які шукають притулку, від висилки назад у країну, де їх життя виявилось б у небезпеці.
- **Тайрер проти Сполученого Королівства** (березень 1978 року). У цій справі Суд визнав, що тілесні покарання, які застосовуються як покарання малолітніх злочинців, суперечать Європейській конвенції про права людини, оскільки вони порушують гарантоване у статті 3 право не зазнавати катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведження чи покарання. Як заявив Суд, «його покарання, при якому він розглядався як об'єкт, який перебував під владою державних органів, представляло собою попрання однією з головних цілей статті 3, а саме захисту гідності людини і його фізичної цілісності». Цей випадок – гарний приклад того, що Конвенція – це живий організм, і Суд іде в ногу з мінливим світоглядом нашого суспільства.
- **Коккінакіс проти Греції** (квітень 1993 року). Це була цікава справа, яка стосувалася конфлікту між правами різних людей. В її основі лежала проблема прозелітизму

(звернення інших до своєї віри) і питання, чи не порушує викладання релігії (гарантоване статтею 9 Конвенції) право іншої людини на свободу віросповідання. Суд визнав за необхідне чітко розмежувати між навчанням, проповіданням або обговоренням релігії і аморальними й обманними діями, спрямованими на те, щоб переконати людину змінити релігію (включаючи обіцянки матеріальних і соціальних благ, застосування насильства та ідеологічної обробки).

- **ДГ проти Чеської Республіки** (листопад 2007 року). Це був випадок стосовно 18 ромських дітей. Їх розподілили в спеціальні школи для дітей, які мають труднощі в навчанні, незалежно від їх здібностей. Це означає, що вони також мають мало шансів отримати подальшу вищу освіту або можливість працевлаштування. У своєму рішенні Суд вперше установив порушення статті 14 (заборона дискримінації) у зв'язку зі «зразком» расової дискримінації в тій чи іншій сфері суспільного життя; у наведеному випадку це – державні школи. Суд постановив, що цей системний характер расової сегрегації в школах порушує принцип захисту проти дискримінації, визначений у ЄКПЛ (стаття 14). Він також зазначив, що загальна політика чи захід, витримані в нейтральних умовах, можуть ще більше дискримінувати конкретні групи в результаті спрямованої проти них непрямой дискримінації. Справа була першою у протистоянні системній расовій сегрегації в освіті.

? *Чи розглядалися в Європейському суді будь-які справи проти вашої країни?*

Доповіді та огляди

Більшість угод в області прав людини вимагають, щоб держави надавали періодичні доповіді. Вони складаються самими державами, які керуються рекомендаціями контрольного органу. Мета такої звітності, а також її подальший огляд відповідним органом моніторингу є чесним обміном питаннями, з якими зіштовхуються правозахисники у своїх зусиллях на шляху до реалізації відповідних прав. Доповіді відкрито обговорюються, і це має назву «державного діалогу». Державні доповіді розглядаються разом з будь-якими «тіньовими звітами» НУО, які базуються на власних джерелах і аналізі зі звертаннями до документів цієї держави. Після діалогу між представниками державних і незалежних членів експертного органу з моніторингу цей орган надає свої зауваження щодо відповідності цієї держави стандартам, які містяться в обов'язковому документі, який розглядають. Ці спостереження стосуються і позитивних, і критичних аспектів, які, у свою чергу, стосуються документів держави. МПГПП, МПЕСКП і Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок є прикладами документів, які потребують надання таких періодичних звітів.

Крім проведення цієї процедури державного діалогу, органи контролю також можуть бути уповноважені робити прямі візити або виїжджати на місця для спостереження за станом дотримання прав людини з перших рук. Більшість таких відвідувань вимагає чіткого дозволу держави за кожним окремим пунктом. Однак зараз докладаються зусилля для отримання відкритих постійних запрошень, наприклад, з держав, які відкрито видають постійні запрошення на відвідування будь-яким власникам спеціального мандата ООН.

У рамках ряду документів для забезпечення постійних візитів було також розроблено надійніші процедури з метою не тільки реагувати на випадки порушення прав людини, але й запобігати їм.

Конвенція проти катувань
запобігає поганому
поводженню з особами,
позбавленими своїх свобод
у Європі.

Європейська конвенція проти катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (1987) наводить такий приклад. В її основі лежить система відвідувань членами Європейського комітету із запобігання катуванням і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК) місць позбавлення волі: наприклад, в'язниць і приймальників-розподільників для неповнолітніх, відділень поліції, армійських казарм і психіатричних лікарень. Члени комітету з'ясовують, як поводяться із затриманими, і в разі необхідності рекомендують вжити заходів щодо забезпечення дотримання права не завдавати катувань або нелюдського поводження. Цей механізм надихнув на розробку аналогічного механізму ООН. Делегації Конвенції проти катувань періодично відвідують держави, які є учасниками Конвенції, але існує можливість організувати спеціальні додаткові візити, якщо це необхідно. Станом на 9 серпня 2012 року КЗК переглянула 323 і опублікувала 272 доповідей.

Звіти Конвенції проти
катувань зазвичай є у
вільному доступі:
<http://www.cpt.coe.int>

Важлива функція роботи КЗК була наочно продемонстрована у справі про голодування в турецьких в'язницях у 2000–2001 роках. Коли турецький уряд вводив зміни до пенітенціарної системи, чимало ув'язнених розпочало голодування на знак протесту проти деяких реформ. Їх демонстрації стали жорстокими. КЗК стала брати активну участь у переговорах з урядом і голодуючими у розслідуванні подій навколо голодування, зважаючи на те, як законопроекти могли реформувати турецьку тюремну систему. Представники КЗК відвідують Туреччину щороку, починаючи з 1999 року, крім 2008 року. Пізніші візити представники Конвенції проти катувань зробили до Сербії, Албанії і Греції.

Комісар з прав людини Ради Європи

Офіс Комісара Ради Європи з прав людини було створено у 1999 році. Обов'язки особи, призначеної на цю посаду, зводяться до затвердження концепції прав людини, так і забезпечення дотримання та ефективної реалізації прав людини в країнах – членах Ради Європи. Комісара обирає Парламентська Асамблея строком на шість років, без права переобрання.

Комісар з прав людини – це несудовий інститут, чия діяльність має доповнювати роботу інших інститутів Ради Європи, які займаються затвердженням прав людини. Комісар повинен здійснювати свої функції з повною незалежністю і неупередженістю, одночасно поважаючи правомірність різних наглядових органів, створених відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод або згідно з іншими угодами Ради Європи з прав людини.

Основні завдання Комісара з прав людини:

- сприяти ефективному дотриманню прав людини і допомагати державам-учасникам впроваджувати стандарти прав людини Ради Європи;
- сприяти навчанню правам людини у державах – учасниках Ради Європи;
- виявляти можливі недоліки в законодавстві та правозастосовній практиці держав-учасниць;
- сприяти діяльності національних установ омбудсмена та інших установ із захисту прав людини;
- надавати консультації та інформацію стосовно захисту прав людини в регіоні.

Джерело:
www.coe.int/commissioner

Комісар може, згідно зі своєю посадою, займатися будь-якою проблемою в межах своєї компетенції. І хоча Комісар не може займатися індивідуальними скаргами, він може, у контексті своїх функцій з просування прав людини, вживати заходів на підставі будь-якої інформації, яка причетна до справи щодо загальних аспектів захисту прав людини, як їх проголошено в документах Ради Європи.

Така інформація з проханням прийняти за нею відповідні заходи може надходити до Комісара від урядів, національних парламентів, національних уповноважених з прав людини або аналогічних установ, а також від окремих осіб і організацій. Тематична робота Уповноваженого включає випуск доповідей, рекомендацій, думок і поглядів на права осіб, які шукають притулку, мігрантів і ромів.

Посаду Комісара Ради Європи з прав людини не слід плутати з посадою Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини.

Комісар ООН з прав людини

Багато НУО любіювали створення посади Верховного комісара ООН з прав людини, і рішення з її створення було погоджено на Всесвітній конференції ООН з прав людини у Відні у 1993 році, де Генеральній Асамблеї було рекомендовано розглянути питання про створення такої посади Верховного комісара для захисту і просування права людини в першочерговому порядку. Це було зроблено того ж року.

Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини призначає Генеральний секретар ООН і затверджує Генеральна Асамблея в ролі «особи, яка володіє високими моральними якостями», яка має досвід з прав людини як офіційна посадова особа ООН, яка несе основну відповідальність за діяльність ООН з прав людини. Його роль включає: заохочення, ефективний захист і здійснення всіх прав, звернення та діалог з урядами щодо забезпечення прав людини і підвищення міжнародного співробітництва і координації ООН для захисту та просування всіх прав людини. Як основна посадова особа ООН з прав людини, Верховний комісар здійснює діяльність, яка включає напрям Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ) та його регіональних та національних офісів. УВКПЛ підтримує роботу багатьох видів діяльності ООН з прав людини і працює для захисту та просування прав людини та виконання загальних норм права людини, у тому числі Всесвітньої програми освіти з прав людини.

Чи цього достатньо?

Багато хто скаже, що права людини у світі погано дотримуються через відсутність належних механізмів правозастосування. Часто рішення про те, чи варто виконувати отримані рекомендації, залишається на розсуд самих держав. У багатьох випадках реальні гарантії прав окремої особи або групи осіб залежать від тиску міжнародного співтовариства і значною мірою – від роботи неурядових організацій. Це менш ніж задовільний стан справ, оскільки може сплинути надто багато часу від скоєння порушення прав людини до звернення до ООН чи Ради Європи.

Що ж можна зробити, щоб змінити такий стан? Перш за все, необхідно домогтися того, щоб держави гарантували права людини на національному рівні і розробили належний механізм усунення будь-яких порушень. Одночасно потрібно чинити тиск на держави, щоб вони визнавали ті механізми, які передбачають застосування правової санкції.

4.4. Активізм у сфері прав людини і роль неурядових організацій (НУО)

Кожна людина має право, окремо та спільно з іншими, заохочувати і прагнути до реалізації захисту прав людини та основних свобод на національному і міжнародному рівнях.

Декларації ООН про правозахисників, стаття 1

Піднімайся, вставай,
відстоюй свої права!

Боб Марлі

Що таке НУО?

Термін «неурядовий» або «некомерційний» зазвичай використовують для позначення категорії організацій, які складають частину громадянського суспільства. Такі організації, як правило, характеризуються тим, що метою їхнього існування є не фінансовий прибуток, а щось інше. Однак це «щось» може включати безліч цілей і найрізноманітніші ініціативи та дії. Коло неурядових організацій включає як невеликі ініціативні групи, які виникають, наприклад, у зв'язку з якимись природоохоронними проблемами або конкретними порушеннями прав людини, так і благодійні організації в області освіти, притулки для жінок, культурні асоціації, релігійні організації, юридичні фонди, програми гуманітарної допомоги (цей список можна продовжити) і, нарешті, величезні міжнародні організації із сотнями відділень і тисячами членів у різних частинах світу.

У цьому розділі ми коротко розглянемо ту суттєву роль, яку такі організації зіграли (і продовжують грати) у захисті прав людини в усьому світі. Фактично на будь-якому рівні, де здійснюються спроби захистити гідність окремих громадян від посягань державної влади, НУО відіграють вирішальну роль:

- борючись з окремими порушеннями прав людини, безпосередньо або за підтримки окремих прецедентів у відповідних судах;
- надаючи пряму допомогу тим, чиї права було порушено;
- домагаючись змін у національному або міжнародному праві;
- сприяючи вдосконаленню змісту цих законів;
- поширюючи серед населення знання про права людини і культивуючи повагу до них.

Внесок неурядових організацій важливий не тільки з погляду досягнутих результатів, і, відповідно, оптимізму, який вони вселяють щодо захисту прав людини в нашому світі, але також і тому, що НУО являють собою у прямому сенсі – засіб захисту, доступний людям в усьому світі. Вони – як і багато інших організацій – керуються і координуються приватними особами, але, крім цього, їх сила значною мірою зумовлена добровільною підтримкою їхньої діяльності іншими членами суспільства. Цей факт надає їм особливої значущості в очах тих людей, які бажають зробити свій внесок у поліпшення ситуації з правами людини у світі.

Типи правозахисних НУО

На Всесвітній конференції з прав людини 1993 року, відомій як Віденська конференція, були присутні представники 841 неурядової організації з усього світу, кожна з яких визначила свою місію як роботу з правами людини. Хоча ця цифра вражає сама по собі, вона представляє лише незначну частину від загальної кількості світових правозахисних НУО.

Більшість організацій, які проголосили себе «правозахисними», як правило, займаються захистом громадянських і політичних прав. Мабуть, найбільш відомими серед таких організацій, принаймні, на міжнародній арені, є Amnesty International, Human Rights Watch, International Federation for Human Rights (Міжнародна федерація з прав людини), Human Rights First (Права людини в першу чергу) та Interights. Однак, як ми вже бачили, громадянські і політичні права є лише однією з багатьох категорій різних прав людини, визнаних міжнародним співтовариством. Крім того, нові права продовжують виникати навіть сьогодні. Якщо ми візьмемо всі ці факти до уваги і включимо до цього переліку неурядові організації, які борються з бідністю, насильством, расизмом, проблемами охорони здоров'я, бездомністю та проблемами охорони природи, – і це лише деякі з питань, – то справжнє число неурядових організацій, зайнятих в області захисту прав людини в тій чи іншій формі, нараховуватиме сотні тисяч в усьому світі.

? Чи знаєте ви інші НУО, які борються за права людини у вашій країні?

Як вони впливають на процес?

Неурядові організації можуть прагнути брати участь у захисті прав людини у багатьох різних напрямках та на різних рівнях і, відповідно до характеру їх цілей, змінюватимуться стратегії, які вони застосовують: вони можуть бути більш загальними або більш конкретними, довгостроковими або короткостроковими, місцевого, загальнонаціонального або міжнародного масштабу і т.д.

А. Безпосередня допомога

Загальною відмінною рисою неурядових організацій, які діють у сфері соціальних та економічних прав, є надання прямої допомоги жертвам порушень прав людини в тій чи іншій формі. Це може бути гуманітарна допомога, захист або навчання новій професії. Якщо право захищене законом, це може бути юридична допомога чи консультації з питань подачі позову. Однак у багатьох випадках пряма допомога жертві є або неможливою, або не найкращим варіантом використання ресурсів організації. У таких випадках, а їх, мабуть, більшість, неурядовим організаціям потрібно мислити перспективно та шукати інші шляхи, щоб або виправити ситуацію, або запобігти прояву схожих ситуацій у майбутньому.

Б. Збір достовірної інформації

Якщо існує якась базова стратегія, на якій ґрунтуються різні форми діяльності НУО, то це, мабуть, прагнення «затаврувати» тих, хто творить несправедливість. Дуже часто уряди можуть ухилитися від зобов'язань за підписаними ними міжнародними

Бог дає нам руки, але не будує мостів.

Арабське прислів'я

угодами, оскільки результати їхньої політики просто не відомі широкій публіці. Збір такої інформації та її використання з метою просування прозорості урядових документів із захисту прав людини необхідні для притягнення винних до відповідальності і тому часто застосовуються неурядовими організаціями. НУО намагаються чинити тиск на громадськість і на уряди, виявляючи випадки, що закликають до людського почуття справедливості, і роблять їх надбанням громадськості. Дві найвідоміші організації, що добре зарекомендували себе точністю моніторингу та складання доповідей, – Amnesty International і Міжнародний комітет Червоного Хреста. Обидві організації мають авторитет не тільки серед широкої публіки, а й в ООН, де їхні доповіді розглядають як частину офіційного моніторингу діяльності урядів, які погодилися вважати себе зв'язаними умовами міжнародних угод.

В. Проведення кампаній та лобювання

Учасники міжнародних відносин часто вдаються до проведення кампаній та лобювання, щоб викликати зміни в політиці. І знову ми бачимо різноманіття форм, з яких НУО прагнуть вибрати найбільш придатні, залежно від поставлених завдань, характеру «об'єкта» і, звичайно ж, наявних ресурсів. Нижче наведено деякі поширені методи тиску.

- Кампанії з відправки листів – метод, яким користуються ефективно.
- Amnesty International та інші НУО. Організації «бомбардують» урядових посадових осіб листами від тисяч своїх членів у всьому світі.
- Вуличні акції або демонстрації з висвітленням у ЗМІ, яких до таких заходів зазвичай залучають, можуть використовуватися, коли організації хочуть заручитися громадською підтримкою або привернути до чогось увагу громадськості з метою «присоромити» уряд.
- Засоби інформації часто відіграють важливу роль у практиці лобювання, а зараз все важливішої ролі набуває інтернет.
- До органів моніторингу прав людини ООН надсилаються тіньові звіти з метою надання НУО інформації про реальний стан стосовно використання прав людини в окремій країні.

Крім демонстрацій підтримки або громадського обурення, НУО також можуть проводити неофіційні зустрічі або брифінги для посадових осіб. Іноді простої загрози зробити що-небудь надбанням гласності буває достатньо, щоб домогтися змін у політиці або практиці, як показано у наведеній нижче історії. Колись засоби такого типу застосовувалися через магнітофонні записи, плакати, факси, а зараз їм на зміну прийшли кампанії електронних повідомлень, електронні петиції, інтернет-сайти, блоги та електронні соціальні мережі.

Взагалі, чим ширша підтримка з боку громадськості або якихось інших впливових інститутів (наприклад, іншого уряду), тим більша вірогідність, що кампанія досягне своїх цілей. Навіть якщо НУО не завжди безпосередньо вдаються до такої підтримки, можливості мобілізації проти уряду широкого народного руху буває достатньо, щоб прислухалися до їхнього голосу.

? *Чи проводилися у вашій країні які-небудь помітні кампанії громадськості? Який був результат?*

Це може бути цікаво писати людям, які ведуть авторитарні або репресивні режими, мати диктатора як приятеля по переписці, і досаджати йому регулярно, відправляючи свої листи.

Стінг

Г. Освіта з прав людини

Багато правозахисних неурядових організацій займаються також (принаймні це один із напрямів їх діяльності) інформуванням громадськості або освітньою діяльністю. Розуміючи, що основу їх підтримки складає широка громадськість, неурядові організації намагаються донести до окремих людей якомога більше інформації про проблеми прав людини. Чим краще люди обізнані із цими проблемами, а також із методами захисту прав людини, тим більша вірогідність їх дотримання, що, у свою чергу, дає більше можливостей мобілізувати підтримку в разі конкретних порушень прав людини. Саме ця підтримка, реальна чи потенційна, лежить в основі успіхів неурядових організацій у справі дотримання прав людини.

Задача освіти з прав людини – зосередитися на питаннях участі, доступності та всеосяжності.

Форум з питань освіти з прав людини «Жити, навчатися, діяти заради прав людини», 2009 рік

Приклади успішних акцій

Центр із житлових прав і виселення (ЦЖПВ)

Ця організація із захисту прав людини була створена у 1994 році з метою захисту житлових прав і запобігання примусовим виселенням по всьому світу. ЦЖПВ використовує поняття міжнародного закону про права людини на «житло» як існування чогось більшого, аніж просто дах над головою. ЦЖПВ підкреслює, що «приблизно половина населення світу в цей час не має доступу до задовільного житла, яке гарантується згідно з міжнародними правами людини». У забезпеченні захисту права на задовільне житло ЦЖПВ та його партнери по всьому світу надають аналіз, підтримку, освіту, навчальну і судову підтримку у зв'язку з такими питаннями:

- примусові виселення;
- забезпечення проживання;
- доступ до землі;
- вода і санітарія;
- жінки та їх житлові права;
- судова практика і правовий захист;
- відновлення в правах і повернення;
- вплив масштабних подій на житлові права.

У недавньому історичному рішенні в листопаді 2010 року «ЦЖПВ проти Італії» Комітет соціальних прав Ради Європи (який здійснює контроль над переглянутою Європейською соціальною хартією) визнав, що Італія порушила права її населення – ромського населення – у зв'язку з руйнуванням ромських таборів і виселенням та вигнанням ромів/ромок з Італії. Ці масові висилки ромів/ромок, громадян/громадянок інших країн ЄС, різко зросла після 2008 року. Порушення було виявлено стосовно: дискримінації і порушень прав ромів/ромок на достатнє житло; соціального, правового і економічного захисту; захисту проти бідності і соціальної ізоляції; права працюючих ромських сімей на захист і допомогу. Критики також зазнали політики та практики Італії, які залишають тутешніх ромів/ромок у сегрегації і в явно незадовільних житлових умовах.

Дивись сайт ЦЖПВ:
<http://www.cohre.org>

З метою забезпечення ефективного здійснення права на житло Сторони зобов'язуються вживати заходи, спрямовані на те, щоб:

1. Сприяти доступу до житла, яке відповідає належним вимогам;
2. Запобігти бездомності та скоротити її з метою її поступової ліквідації;
3. Зробити ціни на житло доступними для тих людей, які не мають достатніх коштів.

Європейська соціальна хартія (переглянута), 1996 рік

Отруйна спадщина хімічної промисловості не має стати тягарем для майбутніх поколінь.

Стефан Вебер, учасник акції «Грінпіс»

Питання стосовно навколишнього середовища у Швейцарії

З 1961 по 1976 роки кілька великих хімічних заводів скинули більше 114 000 тонн токсичних відходів хімічного виробництва у колишній глиняний кар'єр у м. Бонфол, Швейцарія. Сьогодні скидати відходи було б протизаконно, але у 1961 році, коли почалося заповнення кар'єру, закон подібних звалищ не забороняв. Токсичне сміття так і залишилося там, продовжуючи отруювати місцевість і навколишнє середовище сумішшю органічних та неорганічних забруднювачів.

14 травня 2000 року близько 100 активістів/активісток організації «Грінпіс» зайняли територію хімічного звалища в м. Бонфол біля Базеля, Швейцарія і вимагали, щоб хімічні компанії, які скидали туди токсичні відходи, взяли на себе всю відповідальність за його очищення. Активісти/активістки заявили, що вони будуть залишатися на території звалища до тих пір, поки хімічні компанії не зобов'язуються очистити цю територію так, щоб вона більше не становила небезпеки ні для здоров'я людей, ні для навколишнього середовища.

Захоплення території звалища змусило хімічні підприємства піти назустріч представникам/представницям місцевих громад і «Грінпісу», і в результаті вони нарешті підписали угоду, за якою підготовка техніко-економічного обґрунтування очищення має бути завершена до лютого 2001 року і в цьому ж році мають початися очисні роботи. Підприємства також погодилися на участь місцевих громад та екологічних організацій у процесі очищення і зобов'язалися інформувати місцеві органи влади про рівень забруднення ґрунтових вод та питної води в результаті скидання відходів; 7 липня 2001 року «Грінпіс» припинив свою акцію на території звалища.

Див. сайт «Грінпісу»: www.greenpeace.org

Боротьба з дискримінацією – Європейський центр захисту прав ромів (ЄЦЗПР)

Мета роботи ЄЦЗПР – щоб питання прав людини, які стоять перед ромськими громадами, займали окреме місце на політичному порядку денному в Європі і за її межами. Прискіпливі дослідження ЄЦЗПР постійно надають детальну інформацію про ситуацію рома з правами людини, особливо стосовно насильства, з яким вони зіштовхуються, структурних форм дискримінації, відмови в доступі до економічних і соціальних прав для ромів/ромок. ЄЦЗПР прагне сприяти дотриманню прав людини у ситуації з ромськими громадами через усвідомлення обізнаності, розробку політики і стратегічних судових процесів. Кампанії зробили надбанням громадськості інформацію про насильство і ворожі висловлювання стосовно рома/ромки, сегрегацію в школі, примусові виселення та примусову стерилізацію.

Шляхом своєї виховної роботи з прав людини ЄЦЗПР, перш за все, працює над розширенням можливостей ромських активістів/активісток у боротьбі за свою рівноправність. Цього досягають за допомогою стажування, дослідницьких стипендій, семінарів і публікацій посібників, таких як «Знай по свої права та борись за них: посібник для ромських активістів».

Див. сайт ЄЦЗПР: <http://www.errc.org>

У ході досліджень ЄЦЗПР у Болгарії, Угорщині, Чехії, Словаччині та Румунії, які були проведені на початку 2010 року із залученням поліції, НУО та експерти з заходів щодо протидії торгівлі людьми, виявили, що роми/ромки представляють 50–80 % потерпілих [у торгівлі людьми] у Болгарії, 40–80 % – в Угорщині, 70 % – у Словаччині та до 70 % – у деяких районах Чехії.

З Інформаційного бюлетня про права ромів, Звіти Європейського суду з прав людини

Алмазні війни

«Глобал Уїтнес» – організація, яка працює над виявленням зв'язків між експлуатацією доквілля та порушеннями прав людини, а також над виявленням випадків жорстокості з метою притягнення винних до відповідальності.

Один з них стосувався кривавих алмазів, або конфліктних алмазів, тобто дорогоцінного каміння, яке видобувають у районах, контрольованих силами або угрупованнями, які міжнародний уряд визнає протизаконними, і використовують для фінансування військових дій проти цих урядів чи проти рішень Ради Безпеки ООН. Докази, надані «Глобал Уїтнес», підтверджують, що такі ресурси було використано для фінансування конфліктів в Африці, що призвело до загибелі і переміщення мільйонів людей. Алмази також було використано терористичними групами, такими як Аль-Каїда, для фінансування своєї діяльності і з метою «відмивання» грошей. Вони співпрацювали з іншими НУО і проводили безперервне лобювання, поки не з'явилася глобальна кампанія, здатна чинити вплив на світову промисловість.

У травні 2000 року основні країни-видобувачі та продавці алмазів, представники/представниці алмазної промисловості, а також НУО, включаючи «Глобал Уїтнес», зустрілися в м. Кімберлі, Південна Африка, і створили міжнародну систему сертифікації алмазів у 2003 році, що увійшло в історію під назвою Кімберлійського процесу. За схемою всі алмази, якими торгують країни-члени, сертифікують таким чином, що покупці можуть бути впевнені: ці коштовності безконфліктні. «Глобал Уїтнес» є офіційним спостерігачем за цією схемою і продовжує кампанію за зміцнення й ефективне здійснення своїх правил, щоб допомогти гарантувати, що алмази більше не будуть використані в цілях розгортання конфлікту, а замість цього вони отримають шанс стати позитивним фактором для розвитку.

«Глобал Уїтнес» отримала спільну номінацію на Нобелівську премію світу 2003 року за свою роботу у боротьбі з конфліктними алмазами.

Пандуси у Тузлі

У 1996 році неурядова організація в Тузлі (Боснія і Герцеговина), яка займається проблемами людей з інвалідністю, вирішила провести кампанію з інформування громадськості про проблеми людей з інвалідністю з транспортом. Ця організація під назвою «Лотос» поставила за мету привернути увагу людей до цих проблем і намітила конкретні завдання, включаючи створення спеціальних стоянок для інвалідних візків, полегшений доступ до громадського транспорту, зручний в'їзд на тротуари і на дороги. Заходи проводили протягом тижня, якраз напередодні виборчої кампанії. У результаті обізнаність громадськості підвищилася, а всі тротуари в Тузлі були оснащені пандусами!

Див. вебсайт організації:
<http://www.globalwitness.org>

З повною переконливістю заявляю, що в усій Боснії і Герцеговині Тузла є найзручнішим містом для людей в інвалідних візках.

Учасник кампанії, Тузла

4.5. Питання і відповіді про права людини

? *Що таке права людини?*

Права людини – це моральні права, які має кожна особа у світі просто лише завдяки тому, що він або вона є людиною. Вимагаючи дотримання наших прав людини, ми морально вимагаємо, зазвичай від уряду нашої країни, не робити чогось, тому що це є втручанням у мою особисту сферу, поспранням моєї особистої гідності. Ані інша людина, ані будь-який уряд не можуть позбавити нас наших прав людини.

? *Звідки вони виникли?*

Вони виникають не лише тому, що ми є фізичними істотами, ми – це моральні і духовні людські істоти. Права людини необхідні для захисту і збереження кожного людського роду, для забезпечення того, щоб кожна особа могли вести життя, достойне людини.

? *Чому кожному/кожній «слід» поважати їх?*

Перш за все тому, що кожен/кожна є людиною і, відповідно, моральною істотою. Більшість осіб, якщо їм показати, що вони зневажають чиясь особисту гідність, будуть намагатися утриматися від цього у майбутньому. Взагалі людям не притаманно ображати інших людей. Проте на додачу до морального схвалення від своєї або чужої совісті, у більшості країн світу не існує законів, які б змусили уряди поважати основні права людини як громадянина/громадянки, навіть якщо вони не бажають цього робити.

? *Хто має права людини?*

Абсолютно кожний/кожна. Злочинці/злочинниці, керівники/керівниці держави, діти, чоловіки, жінки, африканці/африканки, американці/американки, європейці/європейки, біженці/біженки, особи без громадянства, безробітні, ті, хто працює, банкіри/банкірки, особи, звинувачені в звершенні терористичного акту, працівники/працівниці благодійних організацій, вчителі/вчительки, танцюристи/танцюристки, астронавти/астронавтки...

? *Навіть злочинці/злочинниці та керівники/керівниці держави?*

Абсолютно кожний/кожна. Злочинці/злочинниці та керівники/керівниці держави також є людьми. Сила прав людини полягає саме в тому, що до кожного/кожної має бути однакове ставлення щодо його людської гідності. Деякі люди можуть порушувати права інших або можуть становити загрозу для суспільства, унаслідок чого вони мають якимось чином бути обмежені у своїх правах для того, щоб захистити інших, але це має відбуватися у визначених межах. Ці межі визначають як мінімум, необхідний для захисту людської гідності.

? *Чому деякі групи потребують спеціальних прав людини? Чи не означає це, що вони мають більше прав, ніж інші?*

Ні, деякі групи, такі як роми/ромки в Європі, або даліти та каста недоторканих в Індії, довгий час страждали від дискримінації в наших суспільствах, тому зараз необхідні

спеціальні заходи, щоб надати їм доступ до стандартів загальних прав людини на однаковому з усіма рівні. Після років узаконеної дискримінації і стереотипів, неприкритої ненависті та перешкод просте проголошення застосування загальних прав і до них та очікування, що цього достатньо для встановлення рівності, було б фарсом.

? *Чому ми говоримо про права людини, а не обов'язки?*

Незважаючи на той факт, що деякі філософи/філософині та НДО висувають вагомі аргументи щодо необхідності обов'язків людини і навіть складають про таке кодекси та декларації, спільнота з прав людини в основному відмовчується в цих дебатах. Причина полягає в тому, що уряди зроблять «надання» прав людини залежним від якихось «обов'язків», установлених державою або правителем/правителькою. У такому випадку вся ідея виникнення прав за правом народження втратить своє значення. Проте зрозуміло, що ми маємо діяти відповідально (як окремі особи, так і в групі) стосовно прав інших осіб, не зневажати права людини та не надавати перевагу своїм або чужим правам. Насправді у статті 29 ЗДПЛ визнано: «1. Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи. 2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина має зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві».

? *Хто стежить за правами людини?*

Ми всі маємо це робити. На національному та міжнародному рівнях існує законодавство, що накладає обмеження щодо того, як уряди можуть ставитися до своїх громадян, проте якщо жодна особа не вкаже, що їх дії порушують міжнародні норми, уряди можуть безкарно продовжувати їх порушувати. Як окремі індивідууми ми маємо не лише поважати права інших осіб у повсякденному житті, а й пильно стежити за нашим урядом та іншими. Захисні системи існують для всіх нас, лише якщо ми користуємося ними.

? *Як я можу захистити свої права?*

Спробуйте звернути увагу на той факт, що права було порушено; вимагайте визнання ваших прав. Дайте іншій особі зрозуміти, що визнаєте, що він/вона не має права поводитися з вами таким чином. Вкажіть на відповідні статті в Загальній декларації прав людини, Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод та інших міжнародних документах. Якщо у вашій країні також є відповідне законодавство, нагадайте їй про нього. Розкажіть про це іншим: повідомте пресу, напишіть члену/членкині парламенту або голові держави, проінформуйте будь-які НДО, які займаються правозахисною діяльністю. Попросіть у них допомоги. Якщо маєте змогу, то проконсультуйтеся у юриста. Пересвідчіться, що ваш уряд знає про ваші дії. Дайте їм зрозуміти, що ви не збираєтесь здаватися. Покажіть їм допомогу, яку ви можете отримати. Врешті-решт, якщо нічого не вийде, ви можете звернутися до суду.

? *Як мені звернутися до Європейського суду з прав людини?*

У Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено процедуру подання індивідуальних скарг. Проте існують суворі вимоги щодо допустимості справи до розгляду. Наприклад, ви маєте пересвідчитися, що ваша скарга була розглянута в національних судах вашої країни (навіть у Верховному Суді!) перед

тим, як подати її до Європейського суду. Якщо ви бажаєте спробувати і вважаєте, що виконаєте усі допустимі вимоги, тоді ви можете подавати скаргу. Проте щоб бути впевненим, що ваш позов має реальні шанси на успіх, ми наполегливо радимо вам звернутися за допомогою до юриста або НДО, які займаються правозахисною діяльністю. Майте на увазі, що це може бути тривалий та складний процес, поки не буде винесено заключної ухвали!

? *Від кого я можу вимагати моїх прав?*

Фактично всі основні права людини, вказані в міжнародних документах – це вимоги до вашого уряду або державних діячів/діячок. Права людини захищають ваші інтереси від держави, тому й ви маєте захищати їх від уряду та його представників. Якщо ви вважаєте, що ваші права порушуються, наприклад, вашим роботодавцем/вашою роботодавницею або сусідом/сусідкою, ви не можете відразу звернутися до міжнародного законодавства з прав людини, доки не скористаєтеся усіма можливими варіантами, які ваша держава має виконати, щоб змінити таку поведінку роботодавця / роботодавці чи сусіда/сусідки.

? *Чи зобов'язаний хтось захищати мої права?*

Так. Само по собі право не має ніякого значення без певної відповідальності чи зобов'язань з чийсь іншої сторони. Кожен індивідуум має моральне зобов'язання не порушувати вашої особистої гідності, а уряд, який підписав міжнародні угоди, має не лише моральні, а й юридичні зобов'язання.

? *Проблема дотримання прав людини актуальна лише для недемократичних країн?*

Навіть сьогодні у світі не існує жодної країни, яка б мала бездоганну репутацію щодо дотримання прав людини. Випадки порушень можуть відбуватися в одній країні частіше, ніж в іншій, або вони мають негативний вплив на більшу кількість населення, але навіть єдине незначне порушення – це проблема, якої не має бути і яку необхідно вирішити. Індивідуум, чий права порушуються в одній із встановлених демократій, напевно чи почуває себе комфортніше від того, що, взагалі-то, його країна має «кращу» репутацію щодо ситуації з правами людини, ніж інші країни світу!

? *Чи досягли ми якогось успіху у зменшенні випадків порушення прав людини?*

Величезний успіх – навіть якщо інколи він виглядає, як крапля в морі. Згадайте про відміну рабства, надання виборчого права жінкам, країни, які відмінили смертну кару, звільнення в'язнів совісті у результаті міжнародного тиску, кінець режиму апартеїду в Південній Африці, справи, які після розглядання Європейським судом вплинули на зміни в законодавстві. Згадайте й про те, що поступові зміни в міжнародній культурі означають, що навіть найбільш авторитарні режими зараз змушені поважати права людини, щоб їх визнавали на міжнародній арені. Відбулося багато позитивних змін, особливо за останні 50 років, проте багато чого ще потребує виконання.

4.6. Складні питання

? *Як ми можемо казати, що права людини універсальні, коли у світі ще залишається багато людей, які страждають від порушення їх прав?*

Все одно ці люди мають свої права. Сам факт, що до них ставляться таким чином, суперечить не лише моральним нормам, а й міжнародно визнаним. Їх державні представники винні перед міжнародним законом, і деякі країни насправді «покарані» міжнародною спільнотою санкціями або навіть воєнними засобами. Однак часто такі процеси мають вибірковий характер, коли рішення залежить від інтересів інших країн, а не ступеня порушення. Створення Міжнародного кримінального суду якоюсь мірою зменшило цю невідповідність. Як перший постійний Міжнародний кримінальний суд, заснований на основі договору – Римського статуту – цей суд уповноважений надавати допомогу у припиненні безкарності тих, хто здійснив тяжкі злочини, що стосуються міжнародної спільноти, а саме: геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини.

? *Яка користь Загальної декларації прав людини, якщо вона не має юридичної сили?*

Навіть якщо й немає (поки що) такого міжнародного суду, у якому б судили державу за статтями Загальної декларації прав людини, вона мала величезне історичне значення і навіть сьогодні продовжує залишатися критерієм, за яким судять держави на міжнародній арені. Сьогодні уряди вже знають, що якщо вони умисно порушують права, вказані в цьому документі, то їх можуть засудити інші уряди і навіть ввести санкції. Процес не завжди цілком об'єктивний (!), але це лише початок. ЄДПЛ /UDHR також є основою фактично для всіх міжнародних угод, які було укладено і які (більшою чи меншою мірою) мають юридичну силу.

? *Яка користь мені з «прав людини», якщо мій уряд щоденно порушує права звичайних людей і не боїться осуду міжнародної спільноти?*

Повторюємо: права людини – лише початок; і це краще, ніж нічого, і за відповідних умов і правильного підходу вони зможуть впливати на уряд, щоб змінити деякі, якщо не всі, методи його роботи. Іноді це здається дуже далекою мрією, особливо коли порушення уряду суворі й часті, але історія підтверджує, що час від часу це можливо. Крім того, можливості, що існують сьогодні, набагато кращі, ніж колись раніше. Сприяння змінам може бути довгим процесом, проте сам факт, що особи мають свої права і вони (права) значною мірою визнаються у всьому світові – і, таким чином, певною мірою визнаються державами – дає нам потужну зброю і цінну перевагу ще на старті.

? *Якщо я поважаю права інших людей, чи не означає це, що вони можуть робити, що їм заманеться?*

Ні, не означає, якщо вони не мають навмисного наміру зневажати ваші права або права інших осіб. Проте вам необхідно не бути надмірно вимогливим у питаннях, що стосуються ваших прав: можливо, поведінка інших людей і здається вам занадто дратівливою та помилковою, проте це не обов'язково є посяганням на ваші права. Отже, якщо ви бажаєте, щоб інші дозволяли вам поводитися, як хочете саме ви, вам необхідно розвинути в собі почуття толерантності до поведінки інших!

? *Чи можу я робити будь-що, у тому числі застосовувати силу проти інших, щоб захистити мої права?*

Взагалі – ні. Проте якщо це безперечний випадок самозахисту, тоді дозволяється законне застосування сили, у мірі, що відповідає ступеню загрози. Застосування сили не дозволяється як «відплата» за зло, від якого вам довелося страждати, це має відбуватися лише як особистий захист від подальшого заподіяння шкоди. Каткування не дозволяються ніколи.

? *Чому я маю поважати права інших осіб, якщо вони не поважають мої права?*

Частково тому, що, якщо ви не будете поважати права інших осіб, у вас у самого виникнуть неприємності із законом; частково тому, що інші заслуговують вашої поваги просто лише тому, що вони люди; частково тому, що ви особисто можете бути прикладом для інших, що ще більш змусить інших поважати вас. Урешті-решт, це залежить лише від вас, від того типу особи, якою ви бажаєте стати, або світу, у якому ви хочете жити. Тому ви маєте задуматися над тим, що можна було б про вас сказати, якщо ви б робили те ж саме, що вам не подобається в інших. Або подумайте про те, яким би був світ, у якому кожен порушував би права іншого, живучи за принципом «зуб за зуб».

? *Чому ті, хто порушує права інших людей найбільш негуманним способом, мають вважатися суб'єктами «людського» права?*

Це, можливо, найскладніша, але й суттєва частина теорії прав людини, яку необхідно сприйняти. Іноді може здаватися, що деякі індивідууми втратили всі людські характеристики і тільки сліпа віра допомагає нам розгледіти в них людину. Найважливішими аргументами можуть бути такі:

- По-перше, незважаючи на явну нелюдність таких людей, кожен індивідуум має щось людське. Злодії/зłodійки люблять своїх матерів, дітей, чоловіків та жінок або ще когось. Злодії/зłodійки відчують біль, відразу, відчай, страждання та ревності; вони хочуть, щоб їх поважали, цінували, підтримували, кохали та розуміли. Усі вони, кожен/кожна з них, мають деякі, якщо не всі, емоції, притаманні виключно людині. Це робить їх людьми, гідними нашої поваги.
- По-друге, ми особисто не робимо добра, бажаючи завдати болю злодієві так само, як він завдавав іншим. Крім цього, такі почуття не роблять нас гідними поваги.
- По-третє, навіть якщо якимось чином злодії/зłodійки б мали «вигляд людей», але без якихось людських характеристик (хоча таких ніколи й не було), хто серед нас міг би сказати з абсолютною вірогідністю, що він/вона НЕ ЛЮДИНА? За яким критерієм? Можливо, на підставі того, що вони не можуть кохати або бути коханими? А що буде, якщо виявиться, що ми помиляємось у своїх поглядах?

Третій аргумент нагадує нам, що необхідно враховувати ризики для людства взагалі, дозволяючи одним людям судити інших, особливо коли наслідки такого суду будуть жахливими і невідворотними. Чи справді ми хочемо жити у світі, де робляться такі вироки і де деяких людей позбавляють прав людини, тому що їх визнали нелюдями? Ось такий світ ми можемо отримати, якщо не визнаємо абсолютної універсальності всіх прав людини.

Посилання

- «Europe, Youth, Human Rights, Report of the Human Rights Week», Yael Ohana (ред.), Європейський молодіжний центр, Будапешт, 2000 р.
- Garzon Valdes, E., «Confusiones acerca de la relevancia moral de la diversidad cultural», CLAVES de Razon Practica, No.74, Мадрид, липень/серпень, 1997 р.
- Права людини, основоположне керівництво для членів ООН, Управління Комісії з прав людини, ООН, Женева. 2001. Детальна інформація на сайті <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HRhandbooken.pdf>
- Л. Левін, Права людини, питання і відповіді, ЮНЕСКО, Париж, 1996 р.
- Donnelly, Jack, Universal Human Rights in theory and practice, Видавництво Корнельського Університету, 1989. Freeman, Michael, Human Rights: Key Concepts, Видавництво Polity, Лондон, 2002 р.
- Ishay, Micheline R. ред., The Human Rights Reader, британський видавничий дім Routledge, Лондон, 1997 р.
- Rishmawi, M., The Arab Charter on Human Rights and the League of Arab States: An Update, Human Rights Law Review, 10.1, с. 169–178
- Symonides, Janusz ред., Human Rights: New Dimensions and Challenges, Manual on Human Rights, Видавництво ЮНЕСКО/Дартмут, Париж, 1998 р.
- Robertson A. та Merrills J, Human rights in the world, Видавництво Манчестерського Університету, 1996. Вебсайт з Комітету з біоетики в Раді Європи: www.legal.coe.int/bioethics
- <http://www.udhr.org/history/biographies/bioer.htm> на замовлення Елеонори Рузвельт.
- Hanski, R., Suksi, M. (ред.), An introduction to the international protection of human rights: a textbook, Університет Академії Або, Інститут прав людини, 1999 р.
- Інформаційний лист № 2 (ред. 1), «Міжнародний Білль про права людини», Управління Верховного Комісара ООН з прав людини, www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs2.htm
- Верховний Комісар ООН з прав людини, www.unhchr.ch
- Стисле керівництво до Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Видавництво Ради Європи. Європейський суд з прав людини, www.echr.coe.int
- Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК), www.cpt.coe.int.
- Сайт Ради Європи з гендерної рівності, www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/default_en.asp
- Європейська соціальна хартія, www.coe.int/T/DGHL/Monitoring/SocialCharter.
- Рамкова конвенція з питань захисту національних меншин, www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities
- Сайт Європейської комісії проти расизму і нетерпимості, www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri
- Управління Верховного Комісара ООН з прав людини, www.ohchr.org
- Комісар ООН з прав людини, www.coe.int/t/commissioner
- Risse T., Ropp S., Sikkink K., The Power of human rights, Видавництво Кембриджського університету, 1999 р.
- Forsythe, D., Human rights in International Relations, Видавництво Кембриджського університету, 2000 р. www.speaktruth.org
- Hijab, Nadia, Human Rights and Human Development: Learning from Those Who Act, Довідковий матеріал Управління звітів з людського розвитку, 2000 р.

Розділ 5

Додаткова інформація щодо основних питань з прав людини

Зміст розділу

Вступ до відредагованого розділу 5	435
Діти.....	437
Громадянство та участь	438
Культура та спорт.....	439
Демократія.....	440
Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю	441
Дискримінація та нетолерантність	442
Освіта	443
Навколишнє середовище.....	444
Гендер	445
Глобалізація	446
Здоров'я	447
Засоби масової інформації	448
Міграція.....	449
Мир та насильство	450
Бідність	451
Релігія та віра	452
Пам'ять.....	453
Війна і тероризм	454
Праця	455

Вступ до відредагованого розділу 5

У розділі 5 видання посібника «КОМПАС» від 2012 року було 150 сторінок основної інформації, що стосується дев'ятнадцяти пов'язаних із правами людини глобальних тем, які були визначені особливо важливими для молодих людей. Інформація мала на меті запропонувати загальний огляд кожної теми, щоб містив достатньо основних відомостей для створення заходів у політичному, економічному, соціальному чи правозахисному контексті. Ідея полягала в тому, що фасилітаторам/фасилітаторкам має бути достатньо інформації, щоб вони впевнено починали вживати заходів, але щоб така інформація при цьому не мала бути надто детальною й обтяжливою.

Це видання «КОМПАСу» надруковано без оригінального розділу 5. Це не тому, що фасилітатори/фасилітаторки можуть обійтися без базових знань, які, безперечно, є дуже актуальними та важливими, а тому, що інформація повинна відповідати теперішнім подіям, змінам у політиці й поглядам щодо прав людини.

Події розгортаються поступово і так само змінюються занепокоєння щодо прав людини. У минулому рабство було прийнятним, а смертну кару захищали, утім зараз вони вважаються порушенням прав людини. Для прикладу, сучасні дилеми щодо прав людини включають конфлікти щодо прав на свободу вираження думок і певну культурну практику, що має негативний вплив на здоров'я жінок і дітей. Усі питання потрібно постійно обговорювати й переглядати, щоб поглибити розуміння прав людини на шляху до універсальної культури прав людини.

Найкращий спосіб гарантувати актуальність основної інформації – розмістити її в інтернеті, де можна легко оновити. Раніше доступ до інтернету не був настільки простим, і деякі користувачі посібника «КОМПАС» могли не отримати цієї інформації. Сьогодні кожна людина має доступ до мережі, тож логічним рішенням буде розмістити основну інформацію на сторінці: www.coe.int/compass

Захист прав людини – відповідальність кожного, і ми закликаємо чи навіть спонукаємо користувачів та користувачок «КОМПАСу» надати відгук, що і весь посібник, і розділ 5 зокрема, досі є цінним інструментом. На сторінці www.coe.int/compass є форма відгуку.

Теми й основна інформація

Це видання стосується дев'ятнадцяти пов'язаних із правами людини глобальних тем, які були визначені особливо важливими для молодих людей. Кінцевий список тем було складено в процесі обговорення й вивчення відгуків Радою Європи та керівним комітетом «КОМПАСу», авторами посібника й мережею активістів з прав людини. «КОМПАС» створений як посібник з освіти з прав людини, який може використовувати будь-яка людина, незалежно від її попередніх знань. Для цього потрібно було написати основну інформацію, щоб відповідала потребам людей, для яких ці теми та питання прав людини нові; інформація має бути простою, але не примітивною, цілеспрямованою та достатньою. Отже, після тривалого процесу було підготовлено, переглянуто й доопрацьовано різні статті, щоб гарантувати правильність, актуальність і збалансованість інформації. Результатом став розділ 5, де було описано кожна з дев'ятнадцяти глобальних тем, пов'язаних із правами людини, і який містить:

- визначення й основні поняття;
- проблеми, інструменти й установи у сфері прав людини;
- проблеми, що особливо актуальні для молодих людей;
- запитання читачам, що сприяють роздумам про дилеми й проблеми;
- інформацію про роль і роботу Ради Європи;
- довідкові матеріали, корисні організації, посилання й додаткова інформація.

Увесь оригінальний розділ 5 доступний в інтернеті на сторінці: www.coe.int/compass.

Нижче наведено коротке резюме деякої інформації, яка доступна в інтернеті. Сподіваємося, що ця вступна інформація заохотить читачів перейти на сторінку www.coe.int/compass під час підготовки до проведення будь-яких заходів. Важливо, щоб користувачі та користувачки звернули увагу на те, що розділ 5 (онлайн-версія) не потрібно розглядати як остаточні тексти. Це спроба викласти розуміння питань у момент написання.

Постійне оновлення основної інформації

Ми покладаємося на своїх користувачів та користувачок, які допомагають нам забезпечувати актуальність основної інформації, а тому вітаємо всі коментарі та внески. Зв'яжіться з нами на сторінці www.coe.int/compass, де доступна форма відгуку. Дякуємо!

Діти

У законодавстві з прав людини вказано, що дитина – це будь-яка людина віком до 18 років. Згідно з оцінкою ЮНІСЕФ за 2005 рік, загальна кількість дітей у світі становить 2,2 млрд, 200 млн із яких проживають у Європі.

Загальновизнано, що діти особливо потребують опіки та допомоги, а тому для них є окрема угода про захист прав людини. У 1989 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила Конвенцію про права дитини. В основі всієї Конвенції лежать чотири керівні принципи: недискримінація, найкращі інтереси дитини, право на життя, виживання та розвиток, а також на повагу до думки дитини.

У розділі 5 (онлайн-версія) міститься інформація про такі питання, як діти вулиці, торгівля дітьми, тілесні покарання, кібербулінг, зображення сексуального розбещення та сексуальне насильство, уповноважений з прав дитини.

Пов'язані справи:

- Інценування
- Історія Ашика
- Права дитини
- А які в нас альтернативи?
- Освіта для всіх
- Сила квітів
- Нехай кожен голос буде почутий
- Наше майбутнє
- Шукайте можливості
- Кидання каміння

Пов'язані вправи:

Мечеть у Сліпівлі
 Інценування
 Увага, ми все бачимо!
 Освіта для всіх?
 Виборча кампанія
 Борці за права
 Героїні та герої
 Нехай кожен голос
 буде почутий
 Узи співпраці
 На сходинах
 Електростанція
 Повість про два міста
 Голосувати чи не голосувати
 Де ви стоїте?

Громадянство та участь

Що таке громадянство?

Традиції та підходи до громадянства змінювалися впродовж усієї історії та в усьому світі залежно від країни, історії, суспільства, культури й ідеології, унаслідок чого склалося багато різних тлумачень концепції громадянства. Сьогодні поняття громадянства відображається в найбільш загальному розумінні правових відносин між особою та державою. Стаття 15 Загальної декларації прав людини визнає право на громадянство, право змінювати громадянство та право не бути позбавленим громадянства.

Участь у культурному та політичному житті також визнано в низці міжнародних правозахисних угод. Поганий стан здоров'я, низький рівень освіти, обмеження свободи вираження думок, бідність тощо впливають на нашу здатність брати участь у процесах і структурах, що стосуються нас і наших прав. Тому без участі ми не можемо збудувати суспільство, що ґрунтується на правах людини.

У розділі 5 (онлайн-версія) доступна інформація про права людини та реальність для молодих людей; про можливості для різних груп молодих людей здійснювати свої права громадянина, про різноманітні поняття, починаючи від маніпуляцій і закінчуючи процедурою спільного ухвалення рішень, усі з яких можна об'єднати під назвою «участь».

Рада Європи має потужну молодіжну політику й активно працює над залученням молодих людей до своєї роботи.

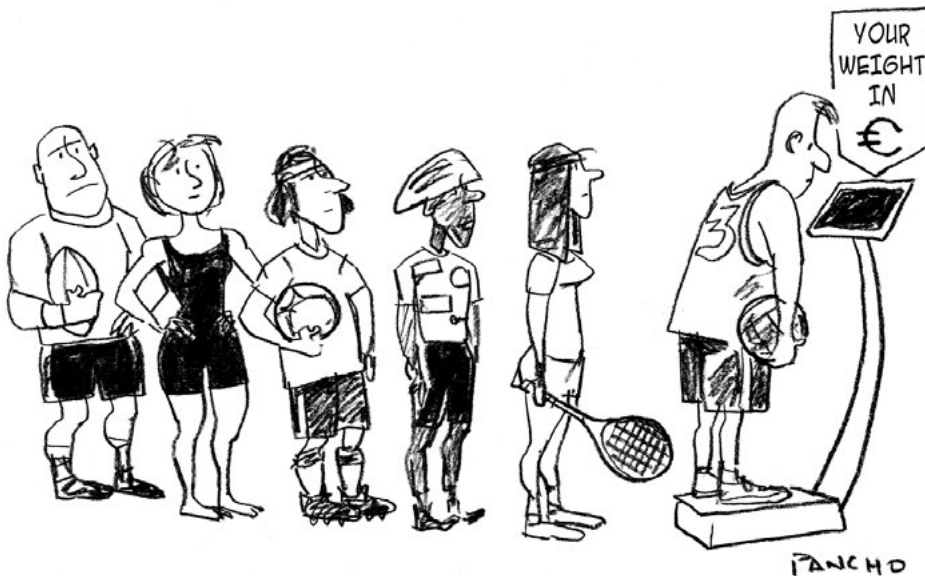

Культура та спорт

Пов'язані справи:

Віруючі
Хвилиночку!
Мака-китобої
Теги для запам'ятовування
На сходинах
Відповідь расизму
Спорт для всіх

Культурні права вперше були закріплені в Загальній декларації прав людини, стаття 27: «Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами». З іншого боку, у жодній декларації чи пакті про права людини немає окремих згадок про спорт. Однак спорт – універсальний елемент у всіх культурах, який пов'язаний із багатьма та різними правами людини. До того ж спорт популярний серед молодих людей, а тому ми включили його в список глобальних тем, пов'язаних із правами людини, у виданні «КОМПАС». Наприклад, спорт – важливий аспект права на охорону здоров'я. Крім того, багато пов'язаних зі спортом порушень прав людини порушують гідність і повагу. Наприклад, вживання допінгу, фол останньої надії, расизм і футбол – лише кілька з таких порушень, описаних у розділі 5 (онлайн-версія).

Тут також можна знайти інформацію про спортсменів/спортсменок як рольових моделей, паралімпійські ігри й обговорення на тему: «Чи потрібно поважати кожен культурну практику?»

Пов'язані справи:

Виборча кампанія

Узи співпраці

Голосувати чи не голосувати

Демократія

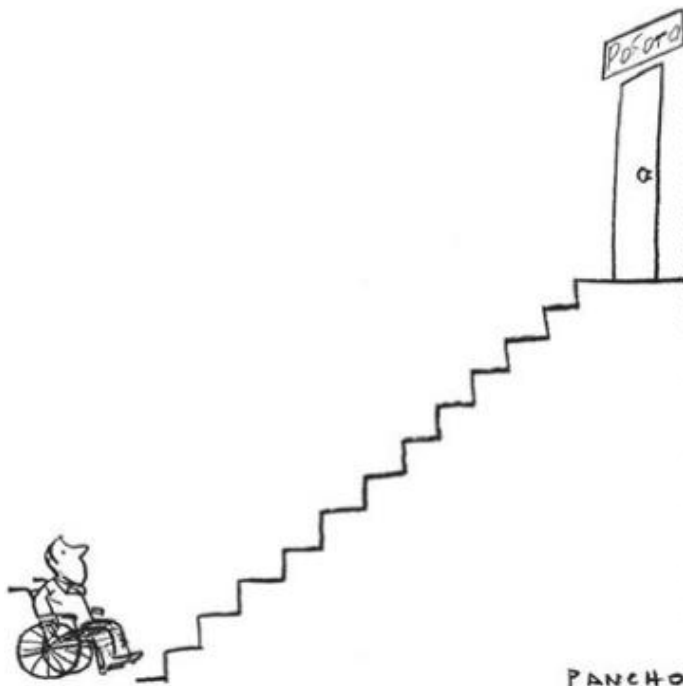
Кожний колишній
диктатор
скаже вам...

Демократія – складний термін. У його найпростішому тлумаченні демократію можна розглядати як «владу народу». Між правами людини та демократією існує тісний зв'язок, який рухається в зустрічних напрямках: одне деякою мірою залежить від іншого, і є неповним без іншого. Права на свободу думки, совісті і релігії (Загальна декларація прав людини, стаття 18), свободу вираження (Загальна декларація прав людини, стаття 19), свободу мирних зборів і об'єднань (Загальна декларація прав людини, стаття 20) нерозривно зв'язані з ідеєю демократії. Однак порушення інших прав також впливатиме на те, наскільки люди здатні брати участь у врядуванні. Бідність, погане здоров'я чи відсутність домівки може ускладнити для людини можливість участі. Участь у процесі врядування – важливе питання для молодих людей. Цитата: «Якщо 16-річна людина вважається достатньо зрілою, щоб одружуватися й отримати роботу, чи повинна така людина мати право голосувати?».

У розділі 5 (онлайн-версія) можна знайти інформацію про всі ці питання, а також відомості про розвиток демократії, різні моделі, що існують у сучасному світі, та різні проблеми з демократією.

Інвалідність і стигматизація у зв'язку з інвалідністю

Пов'язані справи:
Змініть свої окуляри
Різна заробітна плата
Я хочу працювати
Шукайте можливості
Спорт для всіх

Не існує загальноприйнятого визначення поняття «інвалідність». Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006) стверджує, що «поняття інвалідність розвивається» і що «інвалідність є результатом взаємодії між людьми, які мають порушення, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими».

Стигматизацію у зв'язку з інвалідністю можна пояснити як дискримінаційне, гнітюче, образливе ставлення, що виникає з переконання, що люди з інвалідністю гірші, ніж інші.

Інвалідність стає питанням прав людини, коли, для прикладу, обмежують чи відмовляють у рівноправності в доступі до роботи, культурного чи сімейного життя. Евгеністичні програми, як-от ті, що практикували нацисти, які вбили 200 000 осіб з інвалідністю, порушують право на життя. А як щодо процедур внутрішньоутробних скринінгів і права жінки на рішення стосовно абортів? Це суперечливі питання, що описані в розділі 5 (онлайн-версія).

У ньому ми ставимо запитання: «Хто такі люди з інвалідністю?». А тоді надаємо інформацію про медичні та соціальні моделі інвалідності. Також тут можна знайти інформацію про рух за права людей з інвалідністю та актуалізацію питань людей з інвалідністю, що мають важливі наслідки, особливо для молодих людей, у сферах освіти, доступу до ресурсів (зокрема, молодіжних організацій), роботи тощо.

Пов'язані справи:

Мечеть у Сліпівлі
 Доступ до лікарських засобів
 Всі рівні – всі різні
 Віруючі
 Можна увійти?
 Різна заробітна плата
 Доста!
 Героїні та герої
 Я хочу працювати
 Мовний бар'єр
 Поговоримо про секс!
 Шлях до країни рівності
 Відповідь расизму
 Шукайте можливості
 Зробіть крок вперед
 Хто я?
 Робота та діти

Дискримінація та нетолерантність

Дискримінація та нетолерантність – дві найпоширеніші форми поведінки, що призводить до порушень прав людини. Дискримінація трапляється, коли до людей ставляться менш сприятливо, ніж до інших в однаковій ситуації через їх приналежність або ймовірну приналежність до певної групи чи категорії. Нетолерантність – це відсутність поваги до відмінних від власних практики чи переконань.

Принципи рівноправності та недискримінації закладено в статтях 1 і 2 Загальної декларації прав людини та статті 14 Європейської конвенції з прав людини. Дискримінація має прямі наслідки для тих людей і груп, щодо яких її застосовують через їх вік, інвалідність, національність, походження, політичні переконання, расу, релігію, стать або гендер, сексуальну орієнтацію, мову, культуру тощо. Іноді ми вчиняємо позитивну дискримінацію (позитивні заходи), щоб виправити нерівність, для прикладу, вкладаючи більше коштів у знедолені сільські райони, щоб допомогти молодим людям, збільшивши можливості для працевлаштування й освіти. Ми запитуємо: чи можна виправдати дискримінацію?

У розділі 5 (онлайн-версія) наведено відповідь на це запитання й описано інші проблеми, зокрема механізми, що зберігають структурну нерівноправність у демократіях через «тиранію більшості». Тут також можна знайти детальну інформацію про стереотипи й упередження, а також перелічені вище різні типи дискримінації й на додачу до них – антисемітизм, ромофобію та антициганізм.

Освіта

Освіта – це процес, за допомогою якого суспільство передає накопичені знання, вміння та цінності від одного покоління іншому. Освіта одночасно є і правом людини, і необхідним інструментом для реалізації її інших прав. Через важливість освіти з нею пов'язані дві з Цілей розвитку тисячоліття Організації Об'єднаних Націй. Ціль 2: забезпечити до 2015 року для дітей (як хлопців, так і дівчат) у всьому світі загальний доступ до початкової шкільної освіти. Ціль 3: сприяти гендерній рівності та розширенню прав і можливостей жінок через усунення гендерної нерівності у сфері освіти. Однак попри ці наміри, у 2011 році приблизно 57 млн дітей по всьому світу досі не відвідували школу, 69 млн підлітків не мали базових навичок, набутих завдяки неповній середній освіті, а в багатьох країнах досі панує гендерна нерівність.

Доступ до освіти має вплив на всіх молодих людей, адже це те, що має для них велике значення. Вони також перебувають в унікальному становищі для того, щоб вживати заходів, а тому повинні бути добре поінформованими про свої права й розуміти політичний і соціальний контекст своїх систем освіти. Інформація в розділі 5 (онлайн-версія) може стати чудовою відправною точкою. Ми описуємо 4-компонентну концепцію для освіти: наявність, доступність, прийнятність і адаптованість, а також проблеми з реалізацією 4-х принципів ЮНЕСКО: навчитися жити разом, навчитися пізнавати, навчитися діяти й навчитися бути.

Пов'язані справи:

Права дітей
Освіта для всіх?
Як багато нам потрібно?
Нехай кожен голос буде почутий
Моє життя – не шоу!
Шлях до країни рівності
Планується оновлення

Пов'язані вправи:

З явища
Увага, ми все бачимо!
Нерозлучні друзі.
Пальці та долоні
Перша шпальта
Мака-китобої
Наше майбутнє
Повість про два міста
Павутина життя

Навколишнє середовище

«Людина повинна мати основне право на свободу, рівність і сприятливі умови життя в довкіллі, якість якого дозволяє вести гідне і процвітаюче життя». Це цитата зі Стокгольмської декларації, ухваленої на Конференції Організації Об'єднаних Націй з довкілля в 1972 році. Її можна розглядати як відправну точку для підходу до захисту довкілля на основі прав людини.

Люди розуміють: що б ми не робили – видобували, вирубували ліси, будували, займалися землеробством, забруднювали довкілля – наші дії мають локальні та глобальні наслідки зараз і в майбутньому. Тому наше занепокоєння проблемами навколишнього середовища не можна відділити від тривоги щодо людства, воно вкорінене в принципах рівноправності, прав і відповідальності.

Молоді люди зазвичай дуже турбуються через стан довкілля, адже від нього залежить їхнє майбутнє. Дуже часто їх безпосередні тривоги стосуються місцевих проблем, однак зміни клімату – основна проблема, яку відчувають люди по всьому світу, утім дехто більше, ніж інші. Як і ріст населення, це дуже важливе питання.

У розділі 5 (онлайн-версія) можна прочитати про ці занепокоєння молодих людей і приклади порушень, наприклад права на життя внаслідок ранньої смерті, викликаной різними формами забруднення повітря й відсутністю доступу до безпечної та якісної води. Порушення прав на бажану роботу, їжу й участь у культурному житті можуть виникати через спосіб, у який ми використовуємо землю для сільського господарства, гірничодобувної промисловості, інших галузей промисловості, транспортної системи та забезпечення міст.

Також із цього розділу можна дізнатися про пропозицію запровадження екологічного злочину, тобто притягнення до відповідальності перед Міжнародним кримінальним судом за великомасштабне знищення природного середовища, яке можна вважати міжнародним злочином проти миру поряд із геноцидом і злочинами проти людства.

Гендер

Гендер у комплексний, непомітний і явний способи впливає на всіх. Наша сексуальність і гендерна ідентичність є невід'ємними частинами людської природи. Терміни «стать», «гендер», «гендерна ідентичність» і «сексуальність» мають різні значення, які часто плутають. У розділі 5 (онлайн-версія) можна знайти пояснення цих та інших термінів.

Гендерна ідентичність – основоположне право людини, а всі міжнародні правозахисні угоди однаково застосовуються до чоловіків і жінок. Права людини можуть порушуватися за ознакою їхньої гендерної ідентичності чи сексуальної орієнтації, однак особливо вразливими є жінки. Деякі основні питання стосуються участі (у процесах освіти, працевлаштування, ухвалення політичних і громадських рішень), гендерно зумовленого насильства (як-от: домашнього насильства, каліцтва жіночих геніталій, торгівлі людьми, селективних абортів), збройних конфліктів (близько 90 % жертв – цивільні особи, здебільшого жінки та діти), бідності (понад 70 % бідних людей у світі – жінки), а також сексуальних і репродуктивних прав (примусових шлюбів і вибору щодо використання контрацептивів). Через особливу вразливість жінок у 1979 році було ухвалено Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW).

Також часто порушують права осіб, що належать до ЛГБТ, тож ООН усе частіше висловлюється на підтримку прав людини ЛГБТ-спільноти. Однак ООН ще не визнала Джок'якертські принципи, розроблені на засіданні Міжнародної комісії юристів та інших експертів з прав людини у 2006 році.

Пов'язані справи:

- Різна заробітна плата
- Домашні справи
- Героїні та герої
- Поговоримо про секс!
- Шлях до країни рівності
- Хто я?
- Робота та діти

Пов'язані справи:

Доступ до лікарських засобів
 Всі рівні – всі різні
 Історія Ашика
 Увага, ми все бачимо!
 Нерозлучні друзі.
 Пальці та долони
 Перша шпальта
 Як багато нам потрібно?
 Мака-китобой
 Боротьба за багатство та владу
 Планується оновлення
 Тероризм
 Павутина життя
 Коли настане завтра

Глобалізація

Навіть якщо більшість уявляє, що таке глобалізація, її концепція складна, а її зв'язки з правами людини численні. З одного боку, глобалізація начебто несе відповідальність за порушення прав людини, але з іншого – дозволяє рухам за права людини протистояти крайнощам і негативному впливу. У розділі 5 (онлайн-версія) можна прочитати про економічний вплив глобалізації та світові міжнародні економічні й торгові установи, а також про культурний і соціальний вплив, а також рухи для сприяння «глобалізації з людським обличчям».

Саме відповідь на негативні наслідки глобалізації призвела до поступу в кількох сферах прав людини. Наприклад, до роз'яснення права на розвиток і розробки Десяти принципів Глобального договору ООН – стратегічної політичної ініціативи для бізнесу.

Глобалізація та коливання економічного, соціального, культурного та політичного порядку непропорційно впливають на молодь, яка переходить у доросле життя. З іншого боку, для багатьох молодих людей глобалізація означає більше можливостей для подорожей, роботи й навчання, а також можливість пізнати інші стилі життя та культури. Рада Європи відіграє важливу роль у підтримці подій, що об'єднують молодих людей із різноманітних молодіжних організацій.

Здоров'я

Право на здоров'я визнано в численних міжнародних і регіональних правозахисних договорах, зокрема в Загальній декларації прав людини (стаття 25) і Європейській соціальній хартії.

Право на здоров'я не означає право бути здоровим: неможливо забезпечити захист від усіх можливих причин погіршення здоров'я людини. Кожен має право, без дискримінації, на послуги охорони здоров'я, які наявні, доступні, прийнятні та якісні, а також на належні житлові умови, що необхідні для того, щоб залишатися якомога здоровішими.

Попри добрі наміри, як на місцевому, так і на світовому рівні існує разюча нерівність. Приклади наведено в розділі 5 (онлайн-версія). У цьому розділі також міститься інформація про молодих людей і здоров'я, а також про здоровий спосіб життя. Зростання в умовах бідності, погане харчування, відсутність фізичної активності та/або залежність можуть мати довгострокові наслідки для здоров'я. Молоді люди, які в ранньому віці починають працювати, стикаються з ризиками для здоров'я на роботі, вони мають на 50 % більше шансів отримати травму на роботі, ніж старші люди.

Серед інших тем розділу 5 (онлайн-версія) – наркотики, сексуальне та репродуктивне здоров'я, психічне здоров'я, бідність, доступ до лікарських засобів.

Пов'язані справи:

Доступ до лікарських засобів
А які в нас альтернативи?
Домашні справи
Наше майбутнє
Хвилиночку!
Поговоримо про секс!
Боротьба за багатство та владу
Спорт для всіх
Насильство у моєму житті
Павутина життя

Пов'язані вправи:

Увага, ми все бачимо!
Перша шпальта
Нехай кожен голос буде
почутий
Планується оновлення
Коли настане завтра
Де ви стоїте?

Засоби масової інформації, преса, телебачення, радіо, фільми, CD та DVD-диски, світова мережа й інтернет забезпечують нас сучасними інформаційними супермагістралями, які можуть підвищувати поінформованість, посилювати участь і світову правозахисну діяльність, однак вони також несуть у собі властиву їм небезпеку, оскільки можуть збурювати ворожнечу, поширювати стереотипи й неправдиву інформацію.

Право людини, що найтісніше пов'язане зі ЗМІ, – право на свободу думки та свободу висловлювання. У розділі 5 (онлайн-версія) можна прочитати про права на свободу висловлювання та загрози для неї з боку урядових механізмів контролю ЗМІ, насильство щодо журналістів, комерційний тиск і доступ до інформації та комунікаційних технологій. Європейський суд з прав людини зробив багато для забезпечення нормативної бази щодо того, наскільки можна обмежувати свободу висловлювання відповідно до статті 10 (2) Загальної декларації прав людини.

У розділі 5 (онлайн-версія) також доступна інформація про те, як свобода висловлювання може суперечити іншим правам людини, як-от: праву на конфіденційність, сімейне життя та заборону дискримінації. Також тут наведено інформацію про консюмеризм, насильство, цінності, стереотипи та самооцінку, особливо у зв'язку з молодими людьми як групою, яка щодня годинами використовує засоби масової інформації.

Міграція

У сучасному глобалізованому світі люди постійно в русі: хтось для відпочинку, хтось у пошуку роботи чи можливостей навчання, інші рятуються від війни та дискримінації. Однак різниця між так званими добровільними та вимушеними мігрантами на практиці нечітка. Схема міграції також нечітка: чи знали ви, що понад 12 млн росіян проживають за межами своєї батьківщини, а 12 млн іноземців мігрували в Російську Федерацію?

У розділі 5 (онлайн-версія) доступні визначення й опис різних типів мігрантів, як-от: тимчасові трудові мігранти (гостьові працівники), висококваліфіковані бізнес-мігранти, нелегальні мігранти (незадокументовані чи без дозволу), вимушені мігранти, члени родини, мігранти, які повернулися, а також ВПО, біженці й шукачі притулку.

Тут також наявна інформація про міграційну політику Міжнародної організації з міграції та ЄС, а також про наявну роботу Ради Європи, зокрема рамковий документ щодо молодіжної політики – Порядок денний 2020.

Вважається, що молоді люди, які беруть участь у таких програмах, як Erasmus Mundi, роблять внесок у культурне розмаїття. З іншого боку, за підрахунками, у Європі близько 12 млн молодих людей, яких вважають іммігрантами через те, що іммігрантами були їхні батьки, попри те, що самі вони народилися та виростили вже в цих суспільствах. Унаслідок цього такі «іммігранти в другому поколінні» страждають від дискримінації та расизму, а також порушень їхніх прав людини. Молоді біженці, шукачі притулку та переміщені особи також перебувають в особливо несприятливому становищі.

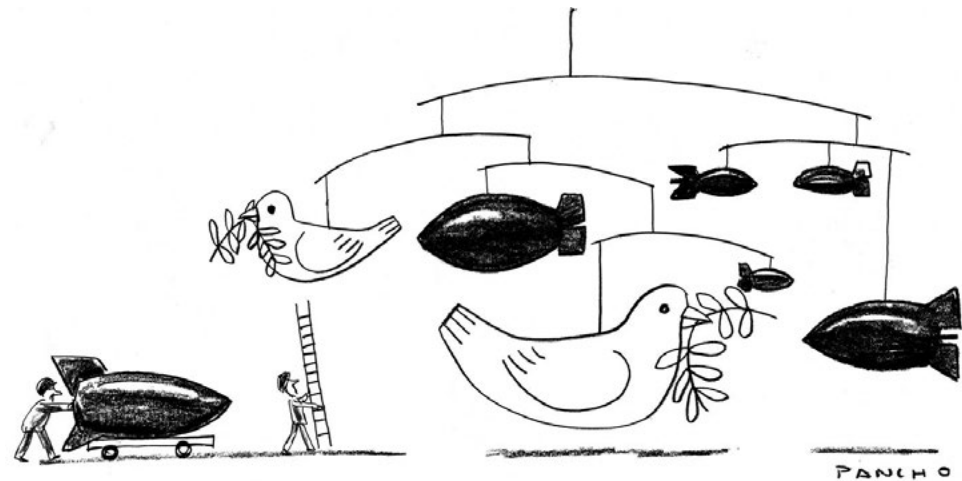

Пов'язані справи:

З явища
Можна увійти?
Мовний бар'єр
Чahal проти Великобританії

Пов'язані справи:

Можна увійти?
 Чахал проти Великобританії
 Домашні справи
 А які в нас альтернативи?
 Нерозлучні друзі.
 Пальці та долоні
 Теги для запам'ятовування
 Моє життя – не шоу
 Електростанція
 Відповідь расизму
 Тероризм
 Кидання каміння
 Насильство у моєму житті
 Коли настане завтра

У розділі 5 (онлайн-версія) ми детально описуємо насильство, яке включає не лише безпосередньо «поведінкове» насильство, але й структурне та культурне насильство. Крім того, ми пропонуємо ширше поняття миру, тобто не лише відсутність насильницьких конфліктів, але й наявність справедливості та рівноправності, поваги до прав і Землі. Мир – важливий елемент для здійснення всіх прав людини. Це також продукт прав людини, який усе частіше визнають окремим правом людини, новим правом чи частиною так званих колективних прав.

Безпека людей – поняття, що тісно пов'язане з миром і насильством. Воно стосується захисту осіб від прямої загрози фізичного насильства та непрямих загроз, які є наслідком бідності й інших форм соціальної, економічної та політичної нерівності, а також стихійних лих і хвороб.

У розділі 5 (онлайн-версія) ми наводимо аргументи про те, що акти насильства іноді необхідні для того, щоб захистити права людини інших людей і обговорити заходи безпеки, потрібні для ефективних і справедливих систем кримінального правосуддя.

Молодіжний сектор Ради Європи має понад 40 років досвіду роботи над міжкультурним навчанням, урегулюванням конфліктів і освітою у сфері прав людини. Для прикладу, щорічний Молодіжний табір миру дає молодим людям можливість, іноді вперше, поговорити віч-на-віч із людьми з «протилежної сторони».

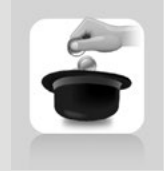
Бідність

Ми живемо у світі, де один мільярд людей заробляє на рік суму, на яку щороку випускають продукцію цілі країни. У розділі 5 (онлайн-версія) можна прочитати про різні способи визначення й оцінювання бідності. Цілковита бідність – це відсутність достатніх ресурсів для забезпечення базових життєвих потреб, як-от: безпечна питна вода, їжа й санітарні умови. У Європі бідність зазвичай розуміють відносно, коли людина чи домогосподарство вважаються бідними, якщо їх дохід менший, ніж той, що вважається достатнім чи соціально прийнятним у суспільстві, де вони проживають.

Права людини особливо важливі для зниження рівня бідності. Для прикладу, порушення прав людини на охорону здоров'я, освіту, гідну роботу, належне харчування, житло, особисту безпеку й рівний доступ до правосуддя означають, що багато людей вимушені жити в бідності. Молоді люди, особливо ті, що виростили в бідності, більш імовірно матимуть погане здоров'я, труднощі з навчанням і поведінкою, схильність до ранньої вагітності, гірші навички тощо. Список можна продовжувати без кінця... За даними Євростату, у 2010 році в ЄС понад 20 % молодих людей віком до 24 років жили в бідності.

Декларація Генеральної Асамблеї ООН про право на розвиток – важливий документ, оскільки в ньому запропоновано підхід до розвитку й викорінення бідності на основі прав людини. За нею у 2000 році з'явилися Цілі розвитку тисячоліття ООН (ЦРТ), перша з яких полягає у викоріненні крайньої бідності та голоду. На жаль, у цій сфері досі потрібно виконати ще багато роботи.

Пов'язані справи:
Змініть свої окуляри
Боротьба за багатство та владу
Зробіть крок уперед
Де ви стоїте?

Пов'язані справи:

Мечеть у Сліпвілі
Віруючі
Сила квітів
Планується оновлення
Хронологія
Хто я?

Релігія та віра

У найпростішому сенсі релігія описує «стосунки людей із тим, що вони вважають святим, священним, духовним і божественним». Віра – ширше поняття. Це стан думок, коли ми вважаємо щось справжнім, хоча ми не впевнені на 100 % або не спроможні довести це. Вірування можуть бути релігійними, філософськими й ідеологічними. Релігії й інші системи вірувань у нашому середовищі мають вплив на нашу ідентичність, незалежно від того, чи вважаємо ми себе релігійними або духовними.

Право на свободу думки, совісті та релігії закріплено в Загальній декларації прав людини й багатьох інших правозахисних документах. Як і з іншими правами людини, ця свобода не «переважає» над іншими свободами, а іноді конфліктує з іншими правами людини, як-от: свобода думок і висловлювань, свобода від дискримінації за ознакою статі чи сексуальної орієнтації.

Упродовж історії багато релігійних ознак було закріплено в місцевій культурі й відображено в літературі, мистецтві, музиці тощо. Вплив релігій може стати навіть сильнішим, коли нації приймають державну релігію. Часто релігія та релігійні суперечки переплутуються з політичними, економічними чи соціальними міркуваннями.

У розділі 5 (онлайн-версія) наведено багато прикладів обговорень серед правозахисної спільноти про традиційні церемонії за участю дітей, закони щодо шлюбу й розлучення, каліцтво жіночих геніталій, позбавлення деяких прав осіб, що не належать до більш впливових релігійних груп тощо. Той факт, що така практика вкорінена в культурі та традиціях, ускладнює її викорінення.

Нетерпимість і дискримінація щодо мусульман/мусульманок, християн/християнок і євреїв/єврейок розглянуті доволі детально, як і робота Ради Європи в цій сфері, особливо коли мова йде про молодих людей. Наведено приклади справ, що стосуються рішень Європейського суду з прав людини щодо релігії та вірувань, освіти й військової служби для молодих людей.

Пам'ять

Грубі порушення прав людини, як-от: Голокост, работоргівля, геноцид, війни й етнічні чистки, не легко забути тим, хто від них постраждав. Вшанування пам'яті, якщо воно належне, може дати жертвам відчуття завершеності, а молоді люди, які не були прямими жертвами, можуть дізнатися, до чого ведуть людські дії та бездіяльність, нетерпимість, расизм і релігійний фанатизм. Ушанування пам'яті має бути попереджувальним сигналом для суспільства, воно має допомогти нам вчитися на минулих подіях і не повторювати помилки в майбутньому.

Немає прав людини, які прямо пов'язані з актом вшанування пам'яті, але події, які пам'ятають, – це завжди ті, під час яких комплексно ігнорували права людей окремих осіб чи цілих груп. У розділі 5 (онлайн-версія) перелічено події, про які не завжди пам'ятають, але які заслуговують на це, і описано заходи, яких можна вжити, щоб відновити правосуддя для жертв. Ми також описали деякі освітні заходи для молодих людей, що спрямовані на подолання ворожості та сприяння міжнародній солідарності.

Рада Європи теж з'явилася з руїн Другої світової війни, а її робота задля підтримки демократії, прав людини і верховенства права нагадує нам про наслідки тоталітарних ідеологій, які домінували в першій половині XX століття. У 1954 році Європейська культурна конвенція наголосила на важливості викладання історії всіх держав-членів у її європейському вимірі. У 2001 році Рада Європи впровадила День пам'яті жертв Голокосту та запобігання злочинам проти людства.

Пов'язані справи:

Доста!

Теги для запам'ятовування

Хронологія

Пов'язані справи:

З явища
 Чахал проти Великобританії
 Доста!
 Як багато нам потрібно?
 Мовний бар'єр
 Теги для запам'ятовування
 Тероризм
 Кидання каміння
 Насильство у моєму житті

Війна і тероризм

Воєнні дії й терористичні акти загрожують правам людини максимальною мірою. Однак навіть під час занепаду людства принцип прав людини продовжує працювати й може забезпечити мінімальний захист і певну надію на правосуддя.

Попри труднощі, у розділі 5 (онлайн-версія) зроблено спробу надати визначення війни й тероризму. Триває обговорення про застосування сили в міжнародному праві й суперечливу ідею про відповідальність щодо захисту. Для прикладу, ми запитуємо: «Чи може бомбардування країни, разом з усіма його руйнівними наслідками, бути найкращим шляхом підтримання миру та врегулювання конфлікту між двома сторонами, причини якого можуть бути набагато глибшими?». Також наведено інформацію про закони війни, Женевські конвенції, воєнні злочини й Міжнародний кримінальний суд.

У питаннях прав людини й тероризму є дві основні сфери, де вони можуть конфліктувати. По-перше, сам акт тероризму, а, по-друге – заходи, яких можуть вжити офіційні органи намагаючись протидіяти тероризму. Варто зазначити, що законодавство про права людини розроблене для захисту осіб від порушення їхніх прав і свобод із боку урядів, а також, що терористична група не має можливості подати заяву в Європейський суд з прав людини.

Війна та тероризм – це тема, яка особливо актуальна для молодих людей. Цивільні особи, а особливо жінки та діти, дуже вразливі у воєнний час; дітей можуть примушувати стати дітьми-солдатами, а молоді люди, особливо ті, що в пошуку своєї ідентичності, часто стають мішенями терористичних груп.

Праця

Право на працю є правом людини, яке часто вважають соціальним і економічним правом. Гідна праця дуже важлива для життя в гідності й забезпечує нас засобами до існування, вона сприяє особистому розвитку та зміцнює суспільство загалом.

У розділі 5 (онлайн-версія) описано, як право на працю означає більше, ніж просто здатність працювати. Кожна людина має право на справедливі та сприятливі умови праці, зокрема, на безпеку на робочому місці, справедливу оплату праці за рівноцінну роботу, рівні можливості, нормовані години праці й відпочинку, а також на колективну організацію й укладання угод. Наведено інформацію щодо профспілок, Міжнародну організацію праці та Європейську соціальну хартію.

За оцінками, у 2011 році в Європейському Союзі було 7,5 млн молодих людей, які не працювали, не вчилися і не проходили підготовку. Без роботи в багатьох молодих людей з'являються соціальні проблеми та проблеми зі здоров'ям, як-от: пов'язані з насильством, самогубством і зловживанням наркотиками й алкоголем. Для молодих людей наявність роботи означає більше, ніж просто засоби до існування, це інструмент для отримання життєвого досвіду. Певною мірою цю прогалину можуть заповнити стажування, але багато молодих людей часто відчують, що система їх експлуатує.

Дитяча праця – ще одна проблема, що впливає на молодих людей. За оцінками, у 2010 році у всьому світі було 215 млн дітей, які були задіяні в дитячій праці, що мала такі форми, як рабство, примусова праця, сексуальна експлуатація, нелегальна діяльність чи небезпечна робота. У Європі ці питання регулюються, однак багато дітей і молодих людей досі змушені працювати по суботах чи після навчання, іноді для того, щоб заробити додаткові кишенькові гроші, та часто, щоб зробити суттєвий внесок у родинний дохід.

Пов'язані справи:

- Історія Ашика
- Увага, ми все бачимо!
- Різна заробітна плата
- Я хочу працювати
- Повість про два міста
- Переговори з профспілками
- Робота і діти

Додатки

Зміст розділу

ВИБРАНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Статус ратифікації головних міжнародних документів з прав людини 459

Загальна декларація прав людини (стислий виклад).....	460
Загальна декларація прав людини (повний текст).....	461
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (неофіційний стислий виклад).....	463
Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (неофіційний стислий виклад).....	463
Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (неофіційний стислий виклад).....	464
Конвенція про права дитини (неофіційний стислий виклад).....	465
Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (неофіційний стислий виклад).....	466
Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (неофіційний стислий виклад).....	467
Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права людей з інвалідністю (неофіційний стислий виклад).....	467

Рада Європи 469

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Повний текст).....	470
Європейська соціальна хартія (переглянута) (резюме).....	475
Рамкова конвенція про захист національних меншин (резюме).....	476
Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (резюме).....	476
Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (неофіційне резюме).....	477
Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти в галузі прав людини.....	478

ГЛОСАРІЙ 480

Статус ратифікації головних міжнародних документів з прав людини країнами-учасниками Європейської культурної конвенції (Статус станом на 14 вересня 2020 р.)															
Країни	ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ							РАДА ЄВРОПИ							
	Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права	Міжнародний пакт про громадянські та політичні права	Конвенція про права дитини	Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації	Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	Конвенція про права людей з інвалідністю	Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень	Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод	Європейська соціальна хартія	Європейська соціальна хартія (переглянута)	Рамкова конвенція про захист національних меншин	Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що приликує гідність, поводженню чи покаранню	Європейська хартія регіональних мов або мов меншин	Конвенція Ради Європи про захист щодо протидії торгівлі людьми	Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами
Набрання чинності	3.01.1976	23.03.1976	2.09.1990	4.01.1969	3.09.1981	3.05.2008	23.12.2010	3.09.1953	26.02.65	01.07.99	1.02.1998	1.02.1989	1.03.1998	1.02.2008	1.08.2014
Албанія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Андорра		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Вірменія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Австрія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Азербайджан	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Білорусь	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Бельгія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Боснія і Герцеговина	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Болгарія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Хорватія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Кіпр	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Чеська Республіка	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Данія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Естонія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Фінляндія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Франція	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Грузія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Німеччина	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Греція	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ватикан			✓	✓								✓	✓	✓	✓
Угорщина	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ісландія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓	✓	✓
Ірландія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Італія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Казахстан	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓						
Латвія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓
Ліхтенштейн	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓
Литва	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Люксембург	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Мальта	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Монако	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Чорногорія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Нідерланди	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Північна Македонія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Норвегія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Польща	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Португалія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Румунія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Республіка Молдова	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓
Російська Федерація	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Сан-Марино	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓
Сербія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Словаччина	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Словенія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓
Іспанія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Швеція	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Швейцарія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Туреччина	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Україна	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Велика Британія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Загальна декларація прав людини

(Стислий виклад)

Стаття 1 Право на рівність	Стаття 16 Право одружуватися і засновувати сім'ю
Стаття 2 Свобода від дискримінації	Стаття 17 Право на володіння майном
Стаття 3 Право на життя, на свободу і на особисту недоторканність	Стаття 18 Свобода переконань і релігії
Стаття 4 Свобода від рабства	Стаття 19 Свобода думки та інформації
Стаття 5 Свобода від катувань і поводження, що принижує гідність	Стаття 20 Право на свободу мирних зборів та асоціацій
Стаття 6 Право людини на визнання її правосуб'єктності	Стаття 21 Право брати участь в управлінні і у вільних виборах
Стаття 7 Право на рівність перед законом	Стаття 22 Право на соціальне забезпечення
Стаття 8 Право на поновлення у правах компетентним судовим органом	Стаття 23 Право вільно вибирати роботу і входити до професійних спілок
Стаття 9 Свобода від безпідставного арешту і вигнання	Стаття 24 Право на відпочинок і дозвілля
Стаття 10 Право на справедливе публічне слухання справи	Стаття 25 Право на відповідний життєвий рівень
Стаття 11 Право вважатися невинною, доки винність не буде встановлена	Стаття 26 Право на освіту
Стаття 12 Свобода від втручання в особисте і сімейне життя, від посягання на недоторканність житла, тайну кореспонденції	Стаття 27 Право на участь у культурному житті громади
Стаття 13 Право вільно покидати і повертатися у країну	Стаття 28 Право на соціальний порядок, що викладений у цьому Документі
Стаття 14 Право шукати притулку від переслідувань в інших країнах	Стаття 29 Суспільні обов'язки важливі для вільного і повного розвитку
Стаття 15 Право на громадянство й на його зміну	Стаття 30 Свобода від втручання держави, групи осіб або окремих осіб у викладені вище права

Авторське право © 1999 Ресурсний центр з прав людини Університету штату Міннесота. Розмножено з дозволу. (Copyright © 1999 Human Rights Resource Centre, University of Minnesota. Reproduced with permission.)

Загальна декларація прав людини

Преамбула

Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру; і беручи до уваги, що зневаження і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей; і беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися верховенством права з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення; і беручи до уваги, що необхідно сприяти розвиткові дружніх відносин між народами; і беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в фундаментальні права людини, в гідність і цінність людської особи і в рівноправність чоловіків і жінок та вирішили сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі; і беручи до уваги, що держави-члени зобов'язались сприяти у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй загальній повазі і додержанню прав людини і основних свобод; і беручи до уваги, що загальне розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повного виконання цього зобов'язання;

ГЕНЕРАЛЬНА АСАМБЛЕЯ проголошує ЦЮ ЗАГАЛЬНУ ДЕКЛАРАЦІЮ ПРАВ ЛЮДИНИ як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

Стаття 1

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2

Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу держави або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Стаття 4

Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5

Ніхто не повинен зазнавати катувань, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Стаття 6

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7

Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8

Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9

Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Стаття 10

Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення об'єктивності пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Стаття 11

1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту.
2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Стаття 12

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Стаття 13

1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.
2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 14

1. Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.
2. Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні неспіврозумного злочину, або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 15

1. Кожна людина має право на громадянство.
2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити свої громадянство.

Стаття 16

1. Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження, під час шлюбу та під час його розірвання.
2. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.
3. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.

Стаття 17

1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими.
2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.
2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 21

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.
2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.
3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22

Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23

1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.
2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.
3. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людині існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.
4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Стаття 24

Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Стаття 26

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.
2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.
3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 27

1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті громади, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.
2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Стаття 28

Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Стаття 29

1. Кожна людина має обов'язки перед громадою, у якій тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи.
2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.
3. Здійснення цих прав і свобод ні в якому разі не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 30

Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Неофіційний стислий виклад)

- Цей Пакт був прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 16 грудня 1966 року і набрав чинності 23 березня 1976 року. Станом на травень 2012 року Пакт ратифікували 167 країн.
- Пакт поширює громадянські і політичні права і свободи, перелічені у Загальній декларації прав людини.
- Згідно зі Статтею 1 Пакту, держави беруть на себе зобов'язання сприяти виконанню права на самовизначення народів і поважати це право. У Пакті також визнається право народів **вільно володіти, використовувати та розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами.**

Права осіб, гарантовані цим Пактом, включають:

Стаття 2

Право на ефективний захист правового захисту у випадку порушення прав, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні.

Стаття 3

Рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими і політичними правами.

Стаття 6

Право на життя, помилювання чи про пом'якшення вироку.

Стаття 7

Свобода від нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання.

Стаття 8

Свобода від рабства і підневільного стану.

Стаття 9

Право на свободу та особисту недоторканність і на свободу від свавільного арешту чи тримання під вартою.

Стаття 11

Свобода від позбавлення волі через борги.

Стаття 12

Право на вільне пересування та вільний вибір місця проживання.

Стаття 14

Право на рівність перед законом, право вважатися невинним, поки винність не буде доведена, і право на справедливе і публічне слухання справи безстороннім судом.

Стаття 16

Право на визнання правосуб'єктності.

Пакт є обов'язковим для виконання; за його виконанням слідкує Комітет з прав людини, заснований згідно зі статтею 28. Перший Факультативний Протокол заснував механізми подання індивідуальних скарг для Комітету з питань стратегії в області інформації, комп'ютерів і зв'язку. Станом на травень 2012 року Протокол ратифікували 114 країн. Другий Факультативний Протокол набрав чинності в 1991 році і має на меті скасування смертної кари. Станом на травень 2012 року його ратифікували 74 країни.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (Неофіційний стислий виклад)

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966) разом із Загальною декларацією прав людини (1948) і Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (1966) становить Міжнародний Білль про права людини. Згідно із Загальною декларацією прав людини Пакти визнають, що «... ідеал вільної людської особи, яка користується громадянською і політичною свободою і свободою від страху та нужди, можна здійснити, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само, як і своїми громадянськими та політичними правами».
Пакт набрав чинності у 1976 році і станом на травень 2012 року його ратифікували 160 країн.

Стаття 1

Всі народи мають право на самовизначення, зокрема право вільно встановлювати свій політичний статус і вільно забезпечувати свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

Стаття 2

Кожна країна, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступове повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав. Права, проголошені в цьому Пакті, здійснююватимуться без будь-якої дискримінації.

Стаття 3

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма правами, передбаченими в цьому Пакті.

Стаття 4

Обмеження цих прав можуть встановлюватися лише остільки, оскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві.

Стаття 5

Жодна особа, група чи держава не мають права знищувати будь-які права, передбачені у цьому Пакті.

Стаття 6

Кожна людина має право на працю, що включає право заробляти собі на життя працюю, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується.

Стаття 7

Кожен має право на справедливі умови праці; справедливу зарплату, що забезпечує задовільне існування для них самих та їхніх сімей; рівну винагороду за рівну цінність; умови праці, що відповідають вимогам безпеки та гігієни; однакову для всіх можливість просуватися по роботі; відпочинок і дозвілля.

За виконанням Пакту стежить Комітет з економічних, соціальних і культурних прав Організації Об'єднаних Націй.

Джерело: Ресурсний центр з прав людини Університету штату Міннесота, заснований на базі Центру ООН з прав людини, Міжнародний Білль про права людини, Інформаційний бюлетень №2

Стаття 8

Кожен має право створювати професійні спілки і вступати до них, також як і право на страйки.

Стаття 9

Кожен має право на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування.

Стаття 10.

Сім'ї повинні надаватися охорона і допомога. Шлюб повинен укладатися за вільною згодою тих, хто одружується. Особлива охорона повинна надаватися матерям. Особливих заходів має вживатися щодо дітей, без будь-якої дискримінації. Дітей і підлітків має бути захищено від економічної експлуатації. Застосування їх праці в галузі, шкідливої чи небезпечної для життя повинно бути заборонене. Крім того, держави повинні встановити межі віку, нижче яких користування дитячою працею забороняється.

Стаття 11

Кожен має право на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло. Кожен має право на свободу від голоду.

Стаття 12

Кожен має право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

Стаття 13

Кожен має право на освіту. Початкова освіта повинна бути обов'язковою і безплатною для всіх.

Стаття 14

Ті країни, що не мають обов'язковою безплатної освіти для всіх, зобов'язуються виробити план заходів, щоб забезпечити таку освіту.

Стаття 15

Кожен має право на участь у культурному житті; право на користування результатами наукового прогресу.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації

(Неофіційний стислий виклад)

Основою Міжнародної конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (КЛРД) є Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1963 року.

Декларація відмічає чотири основні моменти:

- *Будь-яка теорія переваги, яка ґрунтується на расовій відмінності чи перевазі, в науковому відношенні хибна, в моральному – не дозволена і в соціальному – несправедлива та небезпечна і не має жодного виправдання ні в теорії, ні на практиці.*
- *Расова дискримінація, більш того, політика уряду, що базується на расовій перевазі чи ненависті, порушує фундаментальні права людини, може призвести до порушення дружніх відносин між народами, співробітництва між націями і миру та безпеки у світі.*
- *Расова дискримінація шкодить не лише тим, на кого вона спрямована, але також і тим, хто її використовує.*
- *Головною метою Організації Об'єднаних Націй є світове суспільство, вільне від расової сегрегації і дискримінації, факторів, що породжують ненависть та розподіл.*

Стаття 1

Расова дискримінація – це будь-яке розрізнення, виняток, обмеження чи перевага, основані на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, метою або наслідком яких є применшення використання на рівних засадах прав людини. Політика і заходи рівних можливостей не вважаються расовою дискримінацією.

Стаття 2

Держави-учасниці осуджують расову дискримінацію і зобов'язуються невідкладно всіма можливими способами проводити політику ліквідації всіх форм расової дискримінації. Держави-учасниці зобов'язуються не чинити ніяких актів чи дій, пов'язаних з расовою дискримінацією, і гарантувати, що всі державні органи і державні установи діятимуть відповідно до цього зобов'язання. Держави-учасниці зобов'язуються не заохочувати, не захищати і не підтримувати расову дискримінацію, здійснювану будь-якими особами чи організаціями. Держави-учасниці повинні переглянути політику уряду в національному і місцевому масштабі, а також виправити або анулювати будь-які закони і постанови, що ведуть до виникнення або увічнення расової дискримінації. Держави-учасниці повинні заборонити расову дискримінацію, що її проводять будь-які особи, групи чи організації, і покласти їй кінець. Держави-учасниці повинні вживати, коли обставини цього вимагають, спеціальних і конкретних заходів з метою забезпечення потрібного розвитку і захисту деяких расових груп чи осіб, що до них належать, з тим, щоб гарантувати їм повне і рівне використання прав людини.

Стаття 3

Держави-учасниці осуджують апартеїд і зобов'язуються відвертати, забороняти і викоринювати всяку практику такого характеру на своїх територіях.

Стаття 4

Держави-учасниці осуджують всяку пропаганду і всі організації, які ґрунтуються на ідеях расової переваги. Держави-учасниці зобов'язуються вживати заходів, спрямованих на викоренення всякого підбурювання до дискримінації, і забороняють всяке

поширення ідей, основаних на расовій перевазі, і акти насильства або підбурювання до таких актів, спрямовані проти будь-якої раси.

Стаття 5

Держави-учасниці зобов'язуються заборонити і ліквідувати расову дискримінацію і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення, особливо щодо здійснення прав на рівність перед судом; прав на політичну безпеку; політичних прав, зокрема права голосувати і виставляти свою кандидатуру, права брати участь в управлінні країною, так само як і в керівництві державними справами, а також права рівного доступу до державної служби; права на свободу пересування і проживання; права залишати будь-яку країну, включаючи свою власну, і повертатися в свою країну; права на громадянство; права на одруження і на обрання подружжя; права на володіння майном; права спадкоємства; права на свободу думки, совісті і релігії; права на свободу переконань і на вільне вираження їх; права на свободу мирних зборів та асоціацій; прав в економічній, соціальній і культурній галузях, зокрема: права на працю, вільний вибір роботи, рівну плату за рівну працю, справедливу і задовільну винагороду; права створювати професійні спілки і вступати до них; права на житло; права на охорону здоров'я, медичну допомогу, соціальне забезпечення і соціальне обслуговування; права на освіту і професійну підготовку; права на рівну участь у культурному житті; права на доступ до всякого місця або всякого виду обслуговування, призначеного для громадського користування.

Стаття 6

Держави-учасниці забезпечують кожній людині, на яку поширюється їх юрисдикція, ефективний захист і засоби захисту через компетентні національні суди в разі будь-яких актів расової дискримінації.

Стаття 7

Держави-учасниці зобов'язуються вжити заходів в галузях викладання, виховання та інших, в цілях боротьби з упередженістю, що веде до расової дискримінації.

Джерело: Центр ООН з прав людини і Народний рух за освіту з прав людини www.pdhnre.org

Конвенція про права дитини (КПД)

(Неофіційний стислий виклад)

- Конвенція про права дитини (КПД) отримала найбільш широке міжнародне визнання серед усіх документів з прав людини, її ратифікували всі держави світу, за винятком двох. Конвенція поєднує в одному документі весь спектр прав людини, що стосуються до дітей — громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав. Конвенція була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року і набрала чинності у вересні 1990 року.
- У 41 статті Конвенції викладені права людини, якими володіє кожна дитина у віці до 18 років і які необхідно поважати і захищати.

Стаття 1

Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Стаття 2

Всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною забезпечуються без будь-якої дискримінації.

Стаття 3

В усіх діях щодо дітей першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Стаття 5

Держава поважає відповідальність, права і обов'язки батьків чи членів розширеної сім'ї.

Стаття 6

Кожна дитина має невід'ємне право на життя.

Стаття 7

Дитина має право на ім'я і набуття громадянства, а також право знати своїх батьків і право на їх піклування.

Стаття 8

Дитина має право на збереження своєї індивідуальності і громадянства.

Стаття 9

Дитина має право не розлучатися з батьками, за винятком випадків, коли компетентні органи визначають відповідно до застосованого закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини.

Стаття 12

Дитина має право вільно висловлювати власні погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага.

Стаття 13

Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду.

Стаття 14

Повинно поважатися право дитини на свободу думки, совісті та релігії.

Стаття 15

Дитина має право на свободу асоціацій і мирних зборів.

Стаття 16

Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємниці кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

Стаття 17

Держава забезпечує право дитини на доступ до інформації із національних та міжнародних джерел.

Стаття 18

Батьки несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини.

Стаття 19

Держава вживає всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи

зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації.

Стаття 24

Дитина має право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги.

Стаття 26

Дитина має право користуватися благами соціального забезпечення.

Стаття 27

Дитина має право на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку.

Статті 28 та 29

Дитина має право на освіту. Держава вводить обов'язкову, доступну і безплатну початкову освіту, сприяє розвитку різних форм середньої освіти, забезпечує її доступність для всіх дітей. Шкільна дисципліна забезпечується методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини. Освіта має бути спрямована на: розвиток особи, талантів, здібностей дитини, на виховання поваги до прав людини та основних свобод, на підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в душі миру, дружби, розуміння, толерантності і рівноправності, на виховання поваги до навколишньої природи.

Стаття 30

Дитина має право користуватися своєю культурою.

Стаття 31

Дитина має право на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.

Стаття 32

Дитина має право на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може завдати шкоди її життю та розвитку.

Стаття 33

Дитина повинна бути захищена від незаконного зловживання наркотичними засобами.

Стаття 34

Держава зобов'язана захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень; від використання дитини з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці, у порнографії та порнографічних матеріалах.

Стаття 38

Держава зобов'язана вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

Стаття 40 та стаття 37

Кожній дитині, яку звинувачують у порушенні законодавства або у злочині, гарантується презумпція невинності, поки її вина не буде доведена, одержання правової допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту, свобода від примусу щодо давання свідчень чи визнання вини, повна повага її особистого життя, а також поводження з урахуванням її віку, обставин і добробуту. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років.

Повний текст Конвенції і Факультативних Протоколів можна подивитися і завантажити з багатьох сайтів в Інтернеті, таких як сайт ЮНІСЕФа (www.unicef.org/crc)

Джерело: Центр ООН з прав людини і Народний рух за освіту з прав людини www.pdhre.org

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ)

прийнята у 1979 році Генеральною Асамблеєю ООН, набрала чинності 3 вересня 1981 року
(Неофіційний стислий виклад)

Стаття 1

Дискримінація щодо жінок означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямоване на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини і основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі.

Стаття 2

Держави-сторони засуджують дискримінацію щодо жінок в усіх її формах; держави-учасниці погоджуються забезпечити правову основу, надаючи захист проти будь-якої дискримінації, і включити принцип рівноправності.

Стаття 3

Держави-учасниці погодилися вжити в усіх галузях, і зокрема в політичній, соціальній, економічній і культурній, заходів, щоб гарантувати здійснення і користування правами людини і основними свободами на основі рівності з чоловіками.

Стаття 4

Дозволяє державам-учасницям вживати тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення рівності.

Стаття 5

Необхідність вжиття відповідних заходів з метою змінити культурні моделі поведінки, а також необхідність сімейного виховання з метою зрозуміти соціальну функцію материнства і загальної відповідальності чоловіків і жінок за виховання і розвиток дітей.

Стаття 6

Зобов'язує держави-учасниці вживати заходів для припинення торгівлі жінками та експлуатації жінок у проституції.

Стаття 7

Жінки, на рівних умовах з чоловіками, мають право голосувати, займати державні посади і брати участь у вирішенні проблем громадянського суспільства.

Стаття 8

Жінки мають однакові права з чоловіками працювати і представляти свої уряди на міжнародному рівні.

Стаття 9

Жінки мають однакові з чоловіками права набуття, зміни або збереження свого громадянства і громадянства своїх дітей.

Стаття 10

Зобов'язує держави-учасниці ліквідувати дискримінацію у галузі освіти, зокрема в професійній і професійно-технічній освіті,

доступі до навчальних програм та інших засобів отримання рівної для всіх освіти, а також усунути стереотипні концепції ролі чоловіків і жінок.

Стаття 11

Звертання до держав-учасниць вжити заходів для ліквідації дискримінації у галузі зайнятості і забезпечити всі права у цій галузі, включаючи право на працю, право на однакові можливості при найманні на роботу, право на рівну винагороду, право на вільний вибір професії і гарантію зайнятості, право на соціальне забезпечення і захист.

Стаття 12

Вимагає від держав-учасниць вжити заходів для ліквідації дискримінації у галузі охорони здоров'я, включаючи доступ до медичного обслуговування, зокрема в тому, що стосується планування розміру сім'ї.

Стаття 13

Жінки мають рівні з чоловіками права у всіх галузях соціального і економічного життя, зокрема право на сімейну допомогу, право на одержання позик, закладів під нерухоме майно і право брати участь у заходах, пов'язаних з відпочинком, заняттям спортом.

Стаття 14

Приділяє увагу особливим проблемам, з якими зустрічаються жінки, які мешкають у сільській місцевості, включаючи сфери участі жінок у розробці і здійсненні планів розвитку, доступ до відповідного медичного обслуговування, кредитів, освіти і відповідних умов життя.

Стаття 15

Чоловіки і жінки рівні перед законом. Жінки мають законне право укладати договори, володіти майном і обирати своє місце проживання.

Стаття 16

Вимагає заходів, що забезпечують рівність у шлюбі і сімейних відносинах, зокрема, однакові з чоловіками права на одруження лише з своєї вільної і повної згоди, однакові права і обов'язки щодо дітей, зокрема право вільно вирішувати питання про кількість дітей і проміжки між їх народженням, а також про засоби, які дозволяють їм здійснити це право, і однакові права щодо власності.

Статті 17–30

Процедури звітності і застосування Конвенції.

Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (Неофіційний стислий виклад)

Стаття 1 забороняє насильницькі зникнення. Жодні виключні обставини, якими б вони не були, чи то стан війни або загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи інший надзвичайний стан, не можуть слугувати виправданням насильницького зникнення.

«Насильницьким зникненням», згідно зі статтею 2 Конвенції, вважається арешт, затримання, викрадення чи позбавлення волі в будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону.

Широко поширена чи систематична практика насильницьких зникнень у подальшому визначається у статті 6 як злочин проти людяності. Сторони Конвенції також зобов'язуються:

- розслідувати випадки насильницьких зникнень і віддавати правосуддю відповідальних за це осіб;
- вживати заходів для кваліфікації насильницького злочину як правопорушення у своєму кримінальному праві;
- установлювати юрисдикцію стосовно злочину насильницького зникнення, коли передбачуваний правопорушник знаходиться на її території, навіть якщо він не є громадянином чи резидентом;
- співпрацювати з іншими державами з метою забезпечення того, щоб правопорушники переслідувалися у судовому порядку чи були видані, а також підтримувати жертв насильницьких зникнень чи встановлювати місцезнаходження і повертати їх останки;
- дотримуватися мінімальних правових стандартів щодо позбавлення волі, включаючи право на оскарження у суді рішення щодо позбавлення волі;
- складати реєстр осіб, позбавлених волі, і дозволяти перевіряти його родичам і адвокатам;
- забезпечити для жертв насильницького зникнення чи для тих, кому причинено безпосередню шкоду в результаті насильницького зникнення, право на отримання відшкодування завданої шкоди та компенсації (стаття 24.4);
- забезпечити право на відшкодування шкоди, що охоплює відшкодування матеріальної та моральної шкоди, а також, у відповідних випадках, такі форми відшкодування, як: а) реституція; б) реабілітація; с) сатисфакція, зокрема відновлення гідності й доброго імені; d) гарантія неповторення (стаття 24.5).

Виконання положень Конвенції буде регулюватися Комітетом з насильницьких зникнень, обраним її сторонами. Сторони зобов'язані подавати Комітетові упродовж двох років з моменту набрання чинності цією Конвенцією для кожної із сторін доповідь про заходи, ужиті ними на виконання своїх зобов'язань за цією Конвенцією.

Конвенція включає в себе систему додаткових скарг, згідно з якою громадяни сторін можуть звернутися до Комітету за допомогою у розшуку зниклої особи. Сторони можуть приєднатися до цієї системи у будь-який час, і можуть вийти з неї, поставивши лише підпис.

Джерело: Вікіпедія, дата звернення 25 травня 2012 р.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права людей з інвалідністю (Неофіційний стислий виклад)

Стаття 1. Мета

Мета Конвенції полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного здійснення всіма людьми з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод. До людей з інвалідністю належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які під час взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими.

Стаття 2. Визначення

Ця стаття дає визначення деяким основним термінам, що використовуються у Конвенції, зокрема, «спілкування», «мова», «дискримінація за ознакою інвалідності», «розумне пристосування» і «універсальний дизайн».

Стаття 3. Загальні принципи

Конвенція базується на принципах поваги до гідності; недискримінації; залучення та включення; поваги до особливостей; рівності можливостей; доступності; рівності між чоловіками і жінками і поваги до прав дитини.

Стаття 4. Загальні зобов'язання

Держави повинні вжити ряд заходів, активно залучаючи людей з інвалідністю, щоб забезпечити і заохотити повну реалізацію всіх прав людини й основоположних свобод всіма людьми з інвалідністю без будь-якої дискримінації.

Стаття 5. Рівність і недискримінація

Всі особи є рівними перед законом і за ним. Всі особи мають право на рівний захист закону й рівне користування ним без будь-якої дискримінації.

Стаття 6. Жінки з інвалідністю

Жінки з інвалідністю та дівчата з інвалідністю піддаються множинній дискримінації. Держави повинні вжити всіх відповідних заходів для забезпечення повного здійснення жінками з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, викладених у Конвенції.

Стаття 7. Діти з інвалідністю

Діти з інвалідністю мають ті ж самі права людини, що і всі інші діти.

В усіх діях стосовно дітей з інвалідністю першочергова увага повинна приділятися вищим інтересам дитини. Діти з інвалідністю мають право вільно висловлювати свої погляди з усіх питань, що їх зачіпають.

Стаття 8. Просвітно-виховна робота

Держави повинні підвищувати освіченість у питаннях прав, здібностей і внеску людей з інвалідністю. Держави повинні боротися зі стереотипами і упередженістю стосовно людей з інвалідністю через проведення кампаній, освіти, органи масової інформації і виховно-ознайомчі програми.

Стаття 9. Доступність

Люди з інвалідністю мають право мати доступ до всіх аспектів суспільного життя нарівні з іншими, зокрема, до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку і до інших об'єктів і послуг, що надаються населенню.

Стаття 10. Право на життя

Люди з інвалідністю мають право на життя. Держави повинні вживати всіх необхідних заходів для забезпечення ефективного здійснення цього права людьми з інвалідністю нарівні з іншими.

Стаття 11. Ситуація ризику та надзвичайні гуманітарні ситуації
Держави повинні вжити всіх необхідних заходів для забезпечення захисту та безпеки всіх осіб з інвалідністю в ситуаціях ризику, включаючи збройні конфлікти, надзвичайні гуманітарні ситуації та стихійні лиха.

Стаття 12. Рівність перед законом

Люди з інвалідністю мають право на визнання в якості осіб перед законом. Люди з інвалідністю володіють правоздатністю нарівні з іншими в усіх аспектах життя. Держави повинні вжити належних заходів для надання підтримки людям з інвалідністю, щоб вони могли ефективно здійснювати свою правоздатність.

Стаття 13. Доступ до правосуддя

Люди з інвалідністю мають право на ефективний доступ до правосуддя нарівні з іншими, в тому числі шляхом надання відповідних приміщень.

Стаття 14. Свобода і особиста недоторканність

Люди з інвалідністю мають право на свободу та особисту недоторканність нарівні з іншими. Існування інвалідності саме по собі не може бути використане як виправдання позбавлення волі.

Стаття 15. Свобода від катувань та жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання

Люди з інвалідністю мають право на свободу від катувань та від жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання. Ніхто не повинен піддаватися медичним або науковим дослідженням без їхньої вільної згоди.

Стаття 16. Свобода від експлуатації, насильства та наругу

Люди з інвалідністю мають право на захист від всіх форм експлуатації, насильства і наругу, в тому числі на підставі статевих аспектів, в межах і за межами дому.

Стаття 17. Захист особистості цілісності

Кожна людина з інвалідністю має право на повагу на її фізичну чи психічну недоторканність нарівні з іншими.

Стаття 18. Свобода пересування та громадянство

Люди з інвалідністю мають право на національність. Діти з інвалідністю мають право мати ім'я, знати своїх батьків та бути доглянутими.

Стаття 19. Самостійний спосіб життя та залученість до місцевої спільноти

Люди з інвалідністю мають право жити самостійно в громаді. Держави мусять забезпечити, щоб люди з інвалідністю мали можливість вибирати, де їм жити і з ким, і що їм надається все необхідне, щоб це зробити.

Стаття 20. Індивідуальна мобільність

Держави повинні вжити ефективних і належних заходів для забезпечення персональної мобільності для людей з інвалідністю в порядку і строки, за своїм вибором і за доступною ціною. Люди з інвалідністю також мають право на доступ до якісних засобів, що полегшують мобільність, допоміжні технології та різні види послуг помічників і посередників.

Стаття 21. Свобода висловлення думки та переконань і доступ до інформації

Люди з інвалідністю мають право висловлювати свою думку, включаючи свободу давати і отримувати інформацію та ідеї всіх форм спілкування, в тому числі шляхом створення доступних форматів і технологій, жестової мови, абетки Брайля, підсилювальних і альтернативних способів спілкування, ЗМІ та всі інші доступні засоби спілкування.

Стаття 22. Недоторканність приватного життя

Люди з інвалідністю мають право на недоторканність приватного життя. Інформація про людей з інвалідністю, включаючи особисту інформацію та інформацію про своє здоров'я, повинні бути захищені.

Стаття 23. Повага до дому та сім'ї

Люди з інвалідністю мають право одружуватися і створювати сім'ю. Держави повинні забезпечити ефективну і відповідну підтримку для людей з інвалідністю у вихованні дітей і надавати альтернативний догляд для дітей з інвалідністю, де найближчі родичі не в змозі піклуватися про них.

Стаття 24. Освіта

Люди з інвалідністю мають право на освіту без дискримінації. Держави повинні забезпечити, щоб люди з інвалідністю могли отримати доступ до інклюзивної, якісної та безкоштовної початкової і середньої освіти у власній громаді. Держави повинні також надати відповідне житло й індивідуальну підтримку, щоб максимізувати знання і соціальний розвиток.

Стаття 25. Здоров'я

Люди з інвалідністю мають право на найвищий досяжний рівень здоров'я без дискримінації. Держави повинні прийняти всі належні заходи, у тому числі заходи, які є гендерно чутливими, щоб люди з інвалідністю мали доступ до того ж набору якості і рівня медичного обслуговування, який доступний для всіх інших, і які близькі до власної громади.

Стаття 26. Абілітація та реабілітація

Держави повинні вжити ефективних і належних заходів для того, щоб люди з інвалідністю мали право розвивати, досягати і зберегти максимальні здатності, незалежність і участь шляхом надання житлових та реабілітаційних послуг і програм.

Стаття 27. Праця та зайнятість

Люди з інвалідністю мають електронну право на працю, в тому числі права на працю в середовищі, що є відкритим, всеохоплюючим і доступним. Держави повинні вжити належних заходів з розширення можливостей зайнятості і просування по службі для людей з інвалідністю.

Стаття 28. Достатній життєвий рівень та соціальний захист

Люди з інвалідністю мають право на достатній життєвий рівень, включаючи харчування, воду, одяг і житло, і на ефективний соціальний захист, включаючи зменшення масштабів бідності, і громадські житлові програми.

Стаття 29. Участь у політичному та суспільному житті

Люди з інвалідністю мають право на участь у політичному і суспільному житті, а також голосувати і бути обраними.

Стаття 30. Участь у культурному житті, проведенні дозвілля й відпочинку та заняттях спортом

Люди з інвалідністю мають право на участь у культурному житті нарівні з іншими, в тому числі доступ до культурних цінностей, спектаклів і послуг, а також рекреаційних, відпочинкових та спортивних заходів.

Стаття 31. Статистика та збирання даних

Держави повинні зібрати інформацію про людей з інвалідністю, за активної участі людей з інвалідністю, щоб вони могли краще зрозуміти бар'єри, які вони відчувають, і реально імплементувати Конвенцію прав.

Статті 32–50

Статті 32–50 пояснюють, яким чином держави, що пов'язані Конвенцією, повинні забезпечити її повне здійснення. Вони також пояснюють відповідальність країн за те, щоб доповісти Комітету Організації Об'єднаних Націй про імплементування Конвенції.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї

Спрощена версія вибраних статей

Короткий виклад Преамбули

Уряди країн-членів Ради Європи працюють в напрямку забезпечення миру і більшої єдності на основі прав людини та основоположних свобод. Приймаючи цю Конвенцію, вони вирішують зробити перші кроки щодо забезпечення дотримання багатьох прав, закріплених у Загальній декларації прав людини.

Стаття 1. Зобов'язання поважати права людини

Держави повинні гарантувати, що кожна людина має права, зазначені в цій Конвенції.

Стаття 2. Право на життя

У вас є право на життя.

Стаття 3. Заборона катувань

Ніхто ніколи не має права робити вам боляче або катувати вас. Навіть під арештом вашу людську гідність потрібно поважати.

Стаття 4. Заборона рабства і примусової праці

Забороняється ставитися до вас як раба або примушувати вас працювати.

Стаття 5. Право на свободу та особисту недоторканність

У вас є право на свободу. Якщо вас заарештували, у вас є право знати причину. Якщо вас заарештували, ви маєте право на суд найближчим часом, або на звільнення до часу проведення суду.

Стаття 6. Право на справедливий суд

Ви маєте право на справедливий суд перед неупередженим та незалежним суддею. Якщо вас звинувачено у скоєнні злочину, ви невинні, поки не доказана ваша вина. У вас є право користуватися допомогою адвоката, послуги якого повинна оплачувати держава, якщо ви бідні.

Стаття 7. Ніякого покарання без закону

Ви не можете бути визнані винним у вчиненні злочину, якщо не було закону проти нього, коли ви його вчинили.

Стаття 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя

Ви маєте право на повагу вашого приватного і сімейного життя, свого дому і листування.

Стаття 9. Свобода думки, совісті і релігії

У вас є право на свободу думки, совісті і релігії. У вас є право сповідувати свою релігію вдома і в громадських місцях і змінити свою релігію, якщо ви цього хочете.

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

Ви маєте право відповідально говорити і писати те, що ви думаєте, і давати і отримувати інформацію від інших. Це включає свободу преси.

Стаття 11. Свобода зібрань та об'єднання

Ви маєте право на участь у мирних зібраннях і право створювати або вступати в асоціації, включаючи профспілки.

Стаття 12. Право на шлюб

Ви маєте право одружуватися і мати сім'ю.

Стаття 13. Право на ефективний засіб юридичного захисту

Якщо ваші права порушені, ви можете скаржитися на це офіційно в суди чи інші державні органи.

Стаття 14. Заборона дискримінації

У вас є ці права незалежно від кольору шкіри, статі, мови, політичних чи релігійних переконань або походження.

Стаття 15. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

Під час війни або іншого надзвичайного стану уряд може робити речі, які порушують ваші права, але тільки в разі крайньої необхідності. Навіть тоді владі не дозволяється, наприклад, застосовувати до вас катування або вбити вас без суду.

Стаття 16. Обмеження політичної діяльності іноземців

Уряди можуть обмежити політичну діяльність іноземців, навіть якщо це суперечитиме статтям 10, 11 або 14.

Стаття 17. Заборона зловживання правами

Ніщо в цій Конвенції не може бути використане, щоб обмежити права і свободи, закріплені в Конвенції.

Стаття 18. Межі застосування обмежень прав

Більшість прав у цій Конвенції можуть обмежуватися загальним законодавством, яке застосовується до всіх. Такі обмеження дозволено тільки, якщо це продиктовано реальною необхідністю.

Статті 19–51

Ці статті пояснюють, як працює Європейський суд з прав людини.

Стаття 34. Індивідуальні заяви

Якщо ваші права, що містяться в Конвенції, були порушені в одній з договірних сторін, то спочатку ви повинні звернутися до всіх компетентних національних органів. Якщо це вам не допомогло, то ви можете звернутися безпосередньо в Європейський суд з прав людини в Страсбурзі.

Стаття 52. Запити Генерального секретаря

Якщо Генеральний секретар Ради Європи просить цього, то уряд повинен пояснити, як його національне законодавство захищає права цієї Конвенції.

ПРОТОКОЛИ ДО КОНВЕНЦІЇ

Стаття 1 Протоколу № 1. Захист власності

У вас є право на власність і право використовувати своє майно.

Стаття 2 Протоколу № 1. Право на освіту

У вас є право ходити до школи.

Стаття 3 Протоколу № 1. Право на вільні вибори

У вас є право обирати уряд своєї держави шляхом таємного голосування.

Стаття 2 Протоколу № 4. Свобода пересування

Якщо ви на законних підставах перебуваєте в країні, то у вас є право перебувати, де ви хочете, і жити там, де ви хочете в ній.

Стаття 1 Протоколу № 6. Скасування смертної кари

Ви не можете бути засуджений до смертної кари або страчені державою.

Стаття 2 Протоколу № 7. Право на оскарження в кримінальних справах

Ви можете подати скаргу до суду вищої інстанції, якщо ви були засуджені за вчинення злочину.

Стаття 3 Протоколу № 7. Відшкодування в разі судової помилки

Ви маєте право на компенсацію, якщо ви були засуджені за вчинення злочину і виявляється, що ви були невинні.

Стаття 1 Протоколу № 12. Загальна заборона дискримінації

Ви не можете зазнавати дискримінації з боку державних органів з причин, наприклад, кольору шкіри, статі, мови, політичних чи релігійних переконань або походження.

¹ Ця спрощена версія була підготовлена Директоратом комунікації Ради Європи тільки в освітніх цілях. Єдиними текстами, які мають юридичну підставу, це офіційно опубліковані версії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

з поправками, внесеними Протоколами № 11 та 14 з моменту його набуття чинності 1 червня 2010 року.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Рим, 4. XI. 1950

Уряди, які підписали цей Протокол, будучи членами Ради Європи, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948; беручи до уваги те, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і дотримання проголошених у ній прав; беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод; знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості і миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого – завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать; сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації, домовилися про таке:

Стаття 1. Зобов'язання поважати права людини

Високі Договірні Сторони повинні гарантувати кожному, хто перебуває під їх юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.

РОЗДІЛ I. ПРАВА І СВОБОДИ**Стаття 2. Право на життя**

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 3. Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 4. Заборона рабства і примусової праці

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.

3. Для цілей цієї статті значення терміна «примусова чи обов'язкова праця» не поширюється:

- на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;
- на будь-яку службу військового характеру або – у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, – службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;
- на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю суспільства;
- на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

Стаття 5. Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її незарештованому в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Стаття 6. Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або його частини обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

- бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;
- мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;
- захистити себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

- d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;
- e) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Стаття 7. Ніякого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.
2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

Стаття 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту держави, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 9. Свобода думки, совісті і релігії

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.
2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватись своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.
2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Стаття 11. Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.
2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Стаття 12. Право на шлюб

Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.

Стаття 13. Право на ефективний засіб юридичного захисту
Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 14. Заборона дискримінації

Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Стаття 15. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.
2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7.
3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

Стаття 16. Обмеження політичної діяльності іноземців

Жодне з положень статей 10, 11 і 14 не може розглядатись як таке, що забороняє Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців.

Стаття 17. Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатись будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Стаття 18. Межі застосування обмежень прав

Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

РОЗДІЛ II. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття 19. Створення Суду

Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який далі називається «Суд». Він функціонує на постійній основі.

Стаття 20. Кількість суддів

Суд складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін.

Стаття 21. Посадові критерії

1. Судді повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності.
2. Судді беруть участь у роботі Суду в особистій якості.
3. Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатись жодною діяльністю, що є несумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі; усі питання, що виникають внаслідок застосування цього пункту, вирішуються Судом.

Стаття 22. Вибори суддів

Судді обираються Парламентською Асамблеєю від кожної Високої Договірної Сторони більшістю поданих голосів за списком з трьох кандидатів, запропонованих відповідною Високою Договірною Стороною.

Стаття 23. Строк повноважень і звільнення з посади

1. Судді обираються строком на дев'ять років. Вони не можуть бути переобрані.
2. Строк повноважень суддів спливає, коли вони досягають 70-річного віку.
3. Судді обіймають посаду доти, доки їх не замінять. Проте вони продовжують вести ті справи, які вже є в їхньому провадженні.
4. Жодний суддя не може бути звільнений з посади, якщо тільки інші судді більшістю у дві третини голосів не ухвалить рішення про його невідповідність установленим вимогам.

Стаття 24. Канцелярія і доповідачі

1. Суд має канцелярію, функції та організація якої визначені Регламентом Суду.
2. Коли Суд засідає у складі одного судді, Суду надають допомогу доповідачі, які діють під керівництвом Голови Суду. Вони входять до складу канцелярії Суду.

Стаття 25. Пленарні засідання Суду

Суд на пленарних засіданнях:

- a) обирає Голову Суду та одного чи двох заступників Голови Суду строком на три роки; вони можуть бути переобрані;
- b) створює палати на встановлений строк;
- c) обирає голів палат; вони можуть бути переобрані;
- d) приймає Регламент Суду;
- e) обирає Секретаря Суду та одного чи більше заступників Секретаря;
- f) звертається з будь-яким клопотанням згідно з пунктом 2 статті 26.

Стаття 26. Одноособовий склад Суду, комітети, палати та Велика палата

1. Для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі одного судді, комітетами у складі трьох суддів, палатами у складі семи суддів і Великою палатою у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк.
2. За клопотанням пленарного засідання Суду Комітет Міністрів може, одноостайним рішенням і на встановлений строк, зменшити кількість суддів у палатах до п'яти.
3. Коли суддя засідає одноособово, він не розглядає жодної заяви проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.
4. Суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, є ex officio членом палати або Великої палати. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участь у засіданнях, Голова Суду вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією Стороною, особу, яка засідає як суддя.
5. До складу Великої палати входять також Голова Суду, заступники Голови, голови палат та інші судді, яких визначено відповідно до Регламенту Суду. Якщо справа передається до Великої палати згідно зі статтею 43, у Великій палаті не може засідати жодний суддя з палати, яка постановила рішення у справі, за винятком голови палати і судді, який засідав від заінтересованої Високої Договірної Сторони.

Стаття 27. Компетенція суддів, які засідають одноособово

1. Суддя, який засідає одноособово, може оголосити непринятною або вилучити з реєстру справ заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення.
2. Це рішення є остаточним.
3. Якщо суддя, який засідає одноособово, не оголошує заяву непринятною або не вилучає її з реєстру справ, то цей суддя передає її до комітету або палати для подальшого розгляду.

Стаття 28. Компетенція комітетів

1. Стосовно заяви, поданої згідно зі статтею 34, комітет може одностайним голосуванням:
  - a) оголосити її непринятною або вилучити її з реєстру справ, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення; або
  - b) оголосити її прийнятною і одночасно постановити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду.
2. Рішення та рішення по суті, передбачені пунктом 1, є остаточними.
3. Якщо суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, не є членом комітету, комітет може на будь-

якій стадії провадження запросити цього суддю зайняти місце одного з членів комітету, беручи до уваги всі відповідні чинники, у тому числі те, чи заперечувала ця Сторона проти застосування процедури, передбаченої підпунктом «b» пункту 1.

Стаття 29. Рішення палат щодо прийнятності та суті заяв

1. Якщо згідно зі статтею 27 чи статтею 28 не прийнято жодного рішення, або згідно зі статтею 28 не постановлено жодного рішення по суті, палата приймає рішення щодо прийнятності та суті індивідуальних заяв, поданих згідно зі статтею 34. Рішення щодо прийнятності може бути прийняте окремо.
2. Палата приймає рішення щодо прийнятності та суті міждержавних заяв, поданих згідно зі статтею 33. Рішення щодо прийнятності приймається окремо, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

Стаття 30. Відмова від розгляду справи на користь Великої палати

Якщо справа, яку розглядає палата, порушує істотні питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї або якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може мати наслідком несумісність із рішенням, постановленим Судом раніше, палата може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на користь Великої палати, якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

Стаття 31. Повноваження Великої палати

Велика палата:

- a) приймає рішення щодо заяв, поданих згідно зі статтею 33 чи статтею 34, якщо палата відмовляється від розгляду справи згідно зі статтею 30 або якщо справу було передано їй на розгляд згідно зі статтею 43;
- b) приймає рішення з питань, поданих Суду Комітетом Міністрів згідно з пунктом 4 статті 46; та
- c) розглядає запити про надання консультативних висновків, подані згідно зі статтею 47.

Стаття 32. Юрисдикція Суду

1. Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до статей 33, 34, 46 і 47.
2. У випадку виникнення спору щодо юрисдикції Суду спір вирішує сам Суд.

Стаття 33. Міждержавні справи

Будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною.

Стаття 34. Індивідуальні заяви

Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

Стаття 35. Умови прийнятності

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальноновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.
2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона:
  - a) є анонімною; або
  - b) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.
3. Суд оголошує непринятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає:
  - a) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви; або
  - b) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі.

Стаття 36. Участь третьої сторони

- У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Висока Договірна Сторона, громадянин якої є заявником, має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.
- В інтересах належного здійснення правосуддя Голова Суду може запропонувати будь-якій Високій Договірній Стороні, яка не є стороною в судовому розгляді, чи будь-якій заінтересованій особі, яка не є заявником, подати свої письмові зауваження або взяти участь у слуханнях.
- У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Комісар Ради Європи з прав людини має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

Стаття 37. Вилучення заяв з реєстру справ

- Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:
  - що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або
  - що спір уже вирішено; або
  - що на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим.

Проте Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

- Суд може прийняти рішення про поновлення заяви в реєстрі справ, якщо він вважає, що це виправдано обставинами.

Стаття 38. Розгляд справи

Суд розглядає справу разом з представниками сторін і, у разі необхідності, проводить розслідування, для ефективного здійснення якого заінтересовані Високі Договірні Сторони створюють усі необхідні умови.

Стаття 39. Досягнення дружнього врегулювання

- На будь-якій стадії провадження Суд може надати себе у розпорядження заінтересованих сторін для забезпечення дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та протоколи до неї.
- Процедура, що здійснюється відповідно до пункту 1, є конфіденційною.
- У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, прийнявши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення.
- Це рішення передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання, викладених у рішенні.

Стаття 40. Слухання у відкритому засіданні та доступ до документів

- Слухання проводяться у відкритому засіданні, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.
- Доступ до документів, переданих до канцелярії, є відкритим, якщо Голова Суду не вирішить інакше.

Стаття 41. Справедлива сатисфакція

Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.

Стаття 42. Рішення палат

Рішення палат стають остаточними відповідно до пункту 2 статті 44.

Стаття 43. Передання справи на розгляд Великої палати

- Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.
- Колегія у складі п'яти суддів Великої палати приймає таке клопотання, якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення.
- Якщо колегія приймає клопотання, Велика палата вирішує справу шляхом постановлення рішення.

Стаття 44. Остаточні рішення у справі

- Рішення Великої палати є остаточним.
- Рішення палати стає остаточним:
  - якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або
  - через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або
  - якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43.
- Остаточне рішення опубліковується.

Стаття 45. Умотивованість рішень у справі та ухвал

- Рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв мають бути вмотивовані.
- Якщо рішення у справі повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

Стаття 46. Обов'язкова сила рішень та їх виконання

- Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.
- Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.
- Якщо Комітет Міністрів вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою тлумачення рішення, він може звернутися до Суду з метою надання відповідного роз'яснення. Рішення про звернення ухвалюється більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.
- Якщо Комітет Міністрів вважає, що Висока Договірна Сторона відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, він може після формального повідомлення цієї Сторони і шляхом ухвалення рішення більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цієї Стороною свого зобов'язання згідно з пунктом 1.
- Якщо Суд встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові Міністрів з метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові Міністрів, який приймає рішення про закриття розгляду справи.

Стаття 47. Консультативні висновки

- Суд може, на запит Комітету Міністрів, надавати консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції та протоколів до неї.
- Такі висновки не поширюються на питання, що стосуються змісту чи обсягу прав і свобод, визначених у розділі I Конвенції та протоколах до неї, чи на будь-які інші питання, які Суд або Комітет Міністрів може розглядати внаслідок будь-якого провадження, що може бути порушене відповідно до Конвенції.
- Рішення Комітету Міністрів про подання запиту щодо консультативного висновку Суду ухвалюються більшістю голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

Стаття 48. Консультативна компетенція Суду

Суд вирішує, чи належить запит Комітетові Міністрів щодо надання консультативного висновку до його компетенції, визначеної в статті 47.

Стаття 49. Умотивованість консультативних висновків

- Консультативні висновки Суду мають бути вмотивовані.
- Якщо консультативний висновок повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.
- Консультативні висновки Суду передаються Комітетові Міністрів.

Стаття 50. Витрати на забезпечення діяльності Суду

Витрати на забезпечення діяльності Суду покладено на Раду Європи.

Стаття 51. Привілеї та імунітети суддів

Судді під час виконання своїх обов'язків користуються привілеями та імунітетами, передбаченими у статті 40 Статуту Ради Європи та угодах, укладених згідно з цією статтею Статуту.

РОЗДІЛ III. ІНШІ ПОЛОЖЕННЯ**Стаття 52. Запити Генерального секретаря**

На запит Генерального секретаря Ради Європи будь-яка Висока Договірна Сторона надає роз'яснення стосовно того, яким чином її національне право забезпечує ефективне виконання будь-якої з положень цієї Конвенції.

Стаття 53. Гарантія визнаних прав людини

Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи применшує будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є.

Стаття 54. Повноваження Комітету Міністрів

Ніщо в цій Конвенції не стоїть на перешкоді повноваженням Комітету Міністрів, наданим йому Статутом Ради Європи.

Стаття 55. Відмова від інших засобів урегулювання спорів

Високі Договірні Сторони погоджуються, що без спеціальної домовленості вони не користуватимуться існуючими між ними чинними договорами, конвенціями або деклараціями для вирішення – шляхом звернення – спору, який виникає внаслідок тлумачення або застосування цієї Конвенції, засобами врегулювання спорів, не передбаченими цією Конвенцією.

Стаття 56. Територіальне застосування

1. Будь-яка держава може при ратифікації чи будь-коли після цього заявити шляхом повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи про те, що дія цієї Конвенції поширюється, з урахуванням пункту 4 цієї статті, на всі чи деякі з територій, за міжнародні відносини яких вона є відповідальною.
2. Дія Конвенції поширюється на територію або території, визначені в повідомленні, з тридцятого дня після отримання цього повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.
3. Однак положення цієї Конвенції застосовуються до таких територій з належним урахуванням місцевих вимог.
4. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 цієї статті, може будь-коли після цього оголосити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати скарги від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції.

Стаття 57. Застереження

1. Будь-яка держава може при підписанні цієї Конвенції або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти зробити застере-

ження стосовно будь-якого окремого положення Конвенції з огляду на те, що будь-який чинний на той час на її території закон не відповідає цьому положенню. Застереження загального характеру згідно із цією статтею не дозволяються.

2. Будь-яке застереження, зроблене згідно із цією статтею, має містити стислий виклад відповідного закону.

Стаття 58. Денонсація

1. Висока Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію тільки зі спливом п'ятирічного строку від дати, коли вона стала її стороною, і через шість місяців після подання відповідного повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи, який інформує про це інші Високі Договірні Сторони.
2. Така денонсація не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за цією Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності.
3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка перестає бути членом Ради Європи, перестає бути і стороною цієї Конвенції на тих самих умовах.
4. Відповідно до положень попередніх пунктів, Конвенція може бути денонсована стосовно будь-якої території, на яку поширювалася її дія згідно із заявою, зробленою на підставі статті 56.

Стаття 59. Підписання і ратифікація

1. Ця Конвенція відкрита для підписання членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.
2. До цієї Конвенції може приєднатися Європейський Союз.
3. Ця Конвенція набирає чинності після депонування десяти ратифікаційних грамот.
4. Стосовно будь-якого підписанта цієї Конвенції, що ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти.
5. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всіх членів Ради Європи про набрання Конвенцією чинності, про Високі Договірні Сторони, які ратифікували її, та про подальше депонування ратифікаційних грамот.

Учинено в Римі 4 листопада 1950 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилав засвідчені копії цієї Конвенції кожному підписантові.

Європейська соціальна хартія (переглянута)

(Резюме)

Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року, яка набула чинності 1 липня 1999 року, втілює в одному документі всі права, гарантовані Європейською соціальною хартією 1961 року, додатковим протоколом до неї 1988 року і додає нові права і містить поправки, прийняті Сторонами. Вона поступово замінює собою первинний договір 1961 року.

Хартія гарантує права і свободи, які стосуються всіх людей в їх повсякденному існуванні. Основні права, викладені в Хартії:

Житло

- доступ до адекватного і доступного житла;
- скорочення числа бездомних; житлова політика спрямована на всі знедолені категорії;
- процедури щодо обмеження примусового виселення;
- рівний доступ для негромадян до соціального житла і житлових пільг;
- будівництво житла та житлові дотації, пов'язані з потребами сім'ї.

Здоров'я

- доступне і ефективне медичне обслуговування для всього населення;
- політика, спрямована на попередження захворювань, в тому числі гарантії на здорове навколишнє середовище;
- усунення ризиків професійних захворювань з тим, щоб гарантувати, що здоров'я і безпека на робочому місці передбачені законом і гарантовані на практиці;
- захист материнства.

Освіта

- безкоштовна початкова та середня освіта;
- безкоштовні і ефективні служби професійної орієнтації;
- доступ до початкової підготовки (загальна і середня професійна освіта), університетська та неуніверситетська вища освіта, професійне навчання, у тому числі підвищення кваліфікації;
- спеціальні заходи для іноземних громадян;
- інтеграція в школи дітей з інвалідністю;
- доступ до освіти і професійної підготовки для осіб з інвалідністю.

Зайнятість

Свобода роботи

- заборона примусової праці;
- заборона на роботу дітей віком до 15 років;
- спеціальні умови праці для дітей від 15 до 18 років;
- право заробляти собі на життя вільно обраним заняттям.

Справедливі умови праці

- економічна і соціальна політика, спрямована на забезпечення повної зайнятості;
- доступ до роботи для людей з інвалідністю;
- справедливі умови роботи щодо заробітної плати та робочого часу;
- захист у разі звільнення;
- захист від сексуального та психологічного переслідування.

Колективні права

- свобода створення профспілок та організацій роботодавців, щоб захистити економічні та соціальні інтереси; індивідуальна свобода, щоб вирішити, чи до них приєднатися чи ні;

- заохочення спільних консультацій, колективних переговорів, примирення та добровільного арбітражу;
- право на страйк.

Правовий та соціальний захист

- правовий статус дитини;
- поведження з неповнолітніми правопорушниками;
- захист від жорстокого поведження та насильства;
- заборона будь-яких форм експлуатації (сексуальної або іншої);
- правовий захист сім'ї (рівність подружжя в парі і щодо дітей, захист дітей у разі розпаду сім'ї);
- право на соціальну безпеку, соціальне забезпечення та соціальні послуги;
- право на захист від бідності та соціального відчуження;
- догляд за дітьми;
- особливі заходи щодо харчування літніх людей.

Пересування людей

- право на возз'єднання сім'ї;
- право громадян на виїзд з держави;
- процесуальні гарантії у разі висилання з держави;
- спрощення імміграційних формальностей.

Недопущення дискримінації

- право жінок і чоловіків на рівне поведження і рівні можливості щодо зайнятості;
- гарантія для всіх громадян та іноземців, які законно проживають та/або працюють, що всі права, закріплені в Хартії, застосовуються незалежно від раси, статі, віку, кольору шкіри, мови, релігії, переконань, національного походження, соціального походження, стану здоров'я або приналежності до національної меншини;
- заборона дискримінації на основі сімейних обов'язків;
- право людей з інвалідністю на соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства.

Хартія передбачає механізм контролю, що базується на підставі національних доповідей держав-учасниць (Протокол 1991 року), а також систему колективної скарги (Протокол 1995 року), яка дозволяє, серед іншого, профспілкам та неурядовим організаціям подавати колективні позови.

Європейський комітет з соціальних прав (ECSR) є органом, що відповідає за контроль за дотриманням Хартії в державах, які є її сторонами.

До Комітету входить 15 незалежних і неупереджених членів, які обираються Радою Комітету міністрів Ради Європи терміном на шість років з можливістю одноразового переобрання.

Рамкова конвенція про захист національних меншин

(Резюме)

Конвенція є першим юридично обов'язковим багатостороннім документом, що стосується захисту національних меншин у цілому. Її метою є захищати існування національних меншин у рамках відповідних територій Сторін. Конвенція спрямована на сприяння повній та реальній рівності національних меншин шляхом створення належних умов, що дозволяють їм зберігати і розвивати свою культуру і зберігати свою самобутність.

Конвенція встановлює принципи, що стосуються осіб, які належать до національних меншин, у сферах суспільного життя, таких як:

- Недискримінація
- Просування ефективної рівності
- Сприяння та збереження культури, релігії, мови і традицій
- Свобода мирних зібрань
- Свобода асоціацій
- Свобода вираження думок
- Свобода думки, совісті і релігії
- Право на доступ і використання засобів масової інформації
- Свобод, що стосуються мови та освіти
- Транскордонні контакти і співробітництво
- Участь в економічному, культурному та суспільному житті
- Заборона примусової асиміляції

Механізм моніторингу Конвенції базується на звітах, які держави-учасниці зобов'язані надавати. Остаточна відповідальність за розгляд доповідей покладається на Комітет міністрів Ради Європи, але Консультативний комітет експертів допомагає Комітету Міністрів.

Консультативний комітет складається з членів у кількості до 18 осіб, що обираються Комітетом Міністрів з кандидатів, запропонованих державами-сторонами. Не всі держави можуть мати одного зі своїх кандидатів у Комітеті. Ті кандидати, які не обрані, розміщуються в резервному списку додаткових членів. Консультативний комітет уповноважений отримувати інформацію з інших джерел, ніж доповіді держав. Наприклад, він може також організувати зустрічі з представниками влади і незалежних джерел. Консультативний комітет може також проводити поїздки в держави при розгляді їхніх доповідей, в ході якого Комітет проводить зустрічі з представниками уряду, неурядових організацій, національних меншинам, науковцями та іншими зацікавленими сторонами.

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин

(Резюме)

Хартія розроблена, з одного боку, для захисту і сприяння розвитку регіональних мов і мов меншин, які є під загрозою як аспект культурної спадщини Європи і, з іншого – з тим, щоб забезпечити можливість носіям регіональних мов або мов меншин користуватися ними в приватному та суспільному житті. Вона охоплює регіональні мови і мови меншин, нетериторіальні мови і офіційні мови, які менш широко використовуються.

Хартія встановлює основні принципи та цілі, на яких держави повинні базувати свою політику, законодавство і практику і які розглядаються як надання необхідної основи для збереження мов.

Вісім основоположних принципів і цілі:

- Визнання регіональних мов або мов меншин як виразників культурного багатства
- Повага до географічного району кожної регіональної мови або мови меншини
- Необхідність рішучих дій з підтримки таких мов
- Сприяння і/або заохочення використання таких мов, в усній і письмовій мові, в суспільному та приватному житті
- Надання належних форм і засобів викладання і вивчення таких мов на всіх відповідних стадіях
- Сприяння відповідним міжнаціональним обмінам
- Заборона всіх форм несправедливого розрізнення, виключення, обмеження або надання переваг, які стосуються використання регіональної мови або мови меншини і мають за мету стримати або поставити під загрозу її збереження або розвитку
- Сприяння державами взаєморозумінню між всіма мовними групами держави

Крім того, Хартія встановлює ряд конкретних заходів щодо сприяння використання регіональних мов або мов меншин у суспільному житті. Ці заходи охоплюють такі сфери: освіта, правосуддя, адміністративні органи і державні служби, ЗМІ, культурні заходи та приміщення, економічні і соціальні заходи та транскордонні обміни.

Хартія передбачає механізм моніторингу для оцінки, як Хартія застосовується у державах, які є її сторонами, з метою, у разі необхідності, надання рекомендацій для поліпшення свого законодавства, політики та практики. Центральним елементом механізму моніторингу є Комітет незалежних експертів. Цей комітет:

- розглядає періодичний звіт держав;
- за потреби розглядає ряд питань до Сторони стосовно будь-якої неясної частини звіту;
- організовує візити в держави, щоб зустрітися з органами влади, неурядовими організаціями або будь-якими іншими компетентними органами, щоб оцінити рівень застосування Хартії;
- розглядає будь-яку додаткову інформацію, представлену об'єднаннями та іншими органами, що законно створені в даній державі, які зацікавлені проблемами мов;
- готує власний звіт про оцінку на підставі отриманої інформації і відправляє звіт у Комітет Міністрів, у тому числі пропозиції щодо рекомендацій, які будуть зроблені державам.

Раз на два роки Генеральний секретар Ради Європи повинен представити в Парламентській Асамблеї детальну доповідь про застосування Хартії. Це гарантує, що члени парламентів європейських країн будуть поінформовані про застосування Хартії, що дозволить їм чинити політичний тиск, в разі необхідності, з метою заохочувати національні уряди вживати відповідних заходів.

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (Неофіційне резюме)

Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми (була відкрита для підписання у Варшаві 16 травня 2005 року з нагоди 3-ї зустрічі глав держав і урядів Ради Європи. 24 жовтня 2007 року Конвенція отримала десяту ратифікацію, розпочавши тим самим процес, в результаті якого вона набула чинності 1 лютого 2008 року. Конвенція є всеосяжним договором, зосередженим в основному на захисті жертв торгівлі людьми і гарантіях їх прав. Вона також спрямована на запобігання торгівлі людьми та судового переслідування торговців людьми. Крім того, у Конвенції передбачено створення ефективного і незалежного механізму моніторингу, здатного контролювати реалізацію зобов'язань, що містяться в Конвенції. Конвенція не обмежується членами Ради Європи; держави, що не є членами ЄС і держави-члени Європейського Союзу, також мають можливість стати учасниками Конвенції.

Мета і сфера застосування Конвенції

Конвенція базується на визнанні принципу, згідно з яким торгівля людьми є порушенням прав людини і посяганням на гідність і цілісність людської особистості. Конвенція Ради Європи є всеосяжним договором, який спрямований на:

- запобігання торгівлі;
- захист прав людини, які є жертвами торгівлі людьми;
- сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі з торгівлею людьми.

Конвенція застосовується до:

- усіх форм торгівлі людьми: чи то національна або транснаціональна, пов'язана або не пов'язана з організованою злочинністю;
- усіх жертв: жінок, чоловіків і дітей;
- незалежно від форми експлуатації: сексуальна експлуатація, примусова праця або послуги і т. д.

Заходи, передбачені Конвенцією

- Підвищення обізнаності для осіб, які входять у групу ризику торгівлі людьми, і дії, спрямовані на переконання «споживачів», належать до основних заходів щодо запобігання торгівлі людьми.
- Жертви торгівлі людьми мають бути визнані такими, щоб уникнути трактування їх поліцією і органами державної влади як незаконних мігрантів або злочинців.
- Жертвам торгівлі людьми буде надаватись фізична та психологічна допомога і підтримка для їх реінтеграції в суспільство.
- Лікування, консультації та інформація, а також підтримка в реінтегруванні в суспільство – це ті заходи, які будуть надані. Жертви також мають право на отримання компенсації.
- Жертви мають право на, як мінімум, 30 днів, щоб відновитися і відійти від впливу торговців та прийняти рішення стосовно їх можливого співробітництва з владою. Може бути наданий поновлюваний вид на проживання, якщо їх особиста ситуація цього вимагає, або якщо вони повинні залишитися для того, щоб співпрацювати в ході кримінального розслідування.
- Торгівля буде вважатися кримінальним злочином: тому проти торговців і їх спільників порушується кримінальна справа. Приватне життя та безпека жертв торгівлі людьми будуть захищені протягом усього судового розгляду.
- Можливість криміналізації тих, хто користується послугами жертви, якщо вони знають, що людина є жертвою торгівлі людьми
- Конвенція передбачає можливість не покарання жертв за їх причетність до незаконної діяльності, якщо вони були змушені це зробити. Громадянське суспільство відіграє важливу роль у попередженні торгівлі людьми та захисті жертв. Отже, Конвенція сприяє співпраці між державними органами, неурядовими організаціями та представниками громадянського суспільства.

Моніторинг

Механізм моніторингу складається з двох основних елементів: GRETA, група незалежних експертів з питань протидії торгівлі людьми, а також Комітету Сторін, який складається з представників у Комітеті міністрів Сторін Конвенції та представників Сторін, які не є членами Ради Європи. GRETA контролює виконання Конвенції, оформляє доповіді з оцінкою заходів, прийнятих Сторонами. Ті сторони, які не повною мірою дотримуються заходів, що містяться в Конвенції, повинні будуть посилити свої дії. Крім того, Комітет Сторін може також на основі доповіді GRETA надавати рекомендації Стороні.

Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини

Прийнята в рамках Рекомендація CM/Rec (2010)7 Комітету Міністрів

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Сфера дії

Ця Хартія стосується виховання демократичного громадянства і освіти з прав людини, як це визначено в пункті 2. Вона не стосується явно таких суміжних питань, як міжкультурна освіта, освіта про рівність, освіта для сталого розвитку та миру, за винятком випадків, коли вони перетинаються і взаємодіють з вихованням демократичної громадянськості та освіти з прав людини.

Визначення

Для цілей цього Статуту:

- а. «Освіта для демократичного громадянства» означає навчання, підготовку, підвищення обізнаності, інформацію, практики і діяльність, які мають на меті, за рахунок надання учням знань, навичок і розуміння, і розвитку їх ставлення та поведінки, щоб дати їм можливість здійснювати і захищати свої демократичні права та обов'язки в суспільстві, цінувати різноманітність і відігравати активну роль у демократичному житті з метою заохочення та захисту демократії і верховенства права.
- б. «Освіта з прав людини» означає навчання, підготовку, підвищення обізнаності, інформацію, практики і діяльність, які мають на меті за рахунок надання учням знань, навичок і розуміння і розвитку їх ставлення та поведінку, щоб дати їм можливість зробити свій внесок у будівництво та захист універсальної культури прав людини в суспільстві з метою заохочення та захисту прав людини та основних свобод.
- в. «Формальна освіта» означає структуровану систему освіти і навчання, яка охоплює дошкільну та початкову, середню освіту і вищу освіту. Вона відбувається, як правило, в загальних або професійних навчальних закладах і забезпечує сертифікацію.
- г. «Додаткова освіта» означає будь-яку заплановану програму освіти, спрямовану на поліпшення цілого ряду навичок та вмінь поза формальною освітньою системою.
- д. «Неформальна освіта» означає довічний процес, в якому кожна людина набуває відносин, цінностей, навичок та знань від виховних впливів і ресурсів в своєму власному середовищі і від повсякденного досвіду (сім'ї, однолітків, сусідів, зустрічей, бібліотеки, ЗМІ, робота, ігри і т.д.).

Відносини між освітою в сфері демократичної громадянськості і освітою про права людини

Освіта для демократичного громадянства і освіта з прав людини тісно взаємопов'язані і взаємно доповнюють одна одну. Вони відрізняються за тематикою і обсягом, але не завданнями і практикою. Освіта для демократичного громадянства зосереджується в основному на демократичному праві і обов'язках та активній участі щодо цивільних, політичних, соціальних, економічних, правових і культурних сфер життя суспільства, в той час як освіта з прав людини пов'язана з більш широким спектром прав людини та основних свобод в кожному аспекті життя людей.

Конституційні структури та пріоритети держав-членів

Цілі, принципи і напрямки політики, що описані нижче, повинні застосовуватися:

- а. з належною повагою до конституційних структур кожної держави-члена, використовуючи засоби доречні для цих структур;
- б. з урахуванням пріоритетів та потреб кожної держави-члена.

РОЗДІЛ II. ЗАВДАННЯ І ПРИНЦИПИ

Завдання і принципи

Наступні завдання і принципи повинні визначати діяльність держав – членів в окресленні ними політики, законодавства і практики.

- а. Мета надання кожній людині на своїй території можливості освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини.
- б. Навчання в сфері демократичної громадянськості і освіта про права людини є постійними процесами. Ефективне навчання в цій галузі включає в себе широкий спектр зацікавлених сторін, включаючи політиків, фахівців у галузі освіти, учнів, батьків, освітні установи, органи управління освітою, державних службовців, неурядових організацій, молодіжних організацій, засоби масової інформації та широкої громадськості.
- в. Всі засоби виховання і навчання, офіційні чи неофіційні або неформальні, відіграють свою роль у цьому процесі навчання і цінні для розвитку цих принципів і досягнення завдань освіти.
- г. Неурядові організації та молодіжні організації роблять цінний внесок у освіту в галузі демократичної громадянськості і в освіті з прав людини, зокрема, через неформальні та неофіційні системи освіти і, відповідно, необхідно надати їм можливість і підтримку для того, щоб вони забезпечували цей вклад.
- е. Практика та заходи щодо викладання та навчання повинні відповідати і сприяти цінностям та принципам демократії та прав людини; зокрема, управління навчальними закладами, включаючи школи, повинне відображати і пропагувати цінності прав людини та сприяти розширенню прав і активній участі учнів, педагогічних кадрів та зацікавлених сторін, включаючи батьків.
- є. Істотним елементом всього процесу освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини є сприяння соціальної згуртованості та міжкультурному діалогу і визнання цінності різноманіття і рівності, в тому числі гендерної рівності; з цією метою важливо розвивати знання, особисті і суспільні навички і розуміння, які зменшують конфлікт, підвищують знання та розуміння відмінностей між релігійними і етнічними групами, зміцнюють взаємну повагу людської гідності і спільних цінностей, сприяють діалогу і пропагують ненасильство в вирішенні проблем і суперечок.
- ж. Однією з основних цілей всієї освіти демократичного громадянства і освіти з прав людини є не тільки надання учням знань, розуміння і навичок, а й надання їм готовності вжити заходів у суспільстві в інтересах захисту та розвитку прав людини, демократії та верховенства права.
- з. Постійне навчання і розвиток професіоналів в галузі освіти та молодіжних лідерів, а також для самих тренерів в дусі принципів і практики освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини є життєво важливою для забезпечення і стабільності ефективної освіти в цій галузі, і повинні відповідно бути адекватно сплановані і забезпечені ресурсами.
- к. Слід сприяти партнерству і співпраці серед широкого кола зацікавлених сторін, що беруть участь у освіті в галузі демократичного громадянства і освіти з прав людини на державному, регіональному та місцевому рівнях з тим, щоб якнайкраще використати внески, у тому числі політиків, фахівців у галузі освіти, учнів, батьків, освітніх установ, неурядових організацій, молодіжних організацій, засобів масової інформації та широкої громадськості.

л. Враховуючи міжнародний характер цінностей і зобов'язань з прав людини та загальних принципів, що лежать в основі демократії і верховенства права, для держав – членів важливо продовжувати і сприяти міжнародному та регіональному співробітництву в діяльності, яка охоплюється цією Хартією, та ідентифікацію і обмін передовим досвідом.

РОЗДІЛ III. ПОЛІТИКА

Формальна загальна і професійна освіта

Держави-члени повинні включати освіту для демократичного громадянства і прав людини в навчальні програми формальної освіти на дошкільному, початковому і середньому рівнях школи, а також в цілому в професійну освіту та навчання. Держави-члени повинні також продовжувати сприяти, переглядати і оновлювати освіту з демократичного громадянства і прав людини в цих навчальних програмах, з тим щоб забезпечити їх актуальність та сприяти стабільності цієї галузі.

Вища освіта

Держави-члени повинні сприяти, з належною повагою до принципу академічної свободи, включенню освіти з демократичного громадянства і освіти з прав людини у вищих навчальних закладах, зокрема для майбутніх фахівців у галузі освіти.

Демократичне управління

Держави-члени повинні сприяти демократичному управлінню у всіх навчальних закладах як бажаного і корисного методу управління і як практичного засобу з навчання та розуміння демократії та поваги до прав людини. Вони повинні заохочувати і сприяти за допомогою відповідних засобів активній участі учнів, працівників освіти і зацікавлених сторін, у тому числі батьків, в управлінні освітніми установами.

Навчання

Держави-члени повинні забезпечити для вчителів, інших працівників сфери освіти, молодіжних лідерів і тренерів необхідну початкову і безперервну підготовку та розвиток у сфері освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини. Це має гарантувати наявність у них глибоких знань і розуміння цілей і принципів предмета та необхідні методи викладання і навчання, а також інші ключові навички, що відповідають їх сфері освіти.

Роль неурядових організацій, молодіжних організацій та інших зацікавлених сторін

Держави-члени повинні підвищити роль неурядових організацій та молодіжних організацій у освіті з демократичного громадянства і освіти з прав людини, особливо в сфері неформальної освіти. Вони повинні визнати ці організації та їх діяльність цінною частиною освітньої системи, забезпечити їх, де це можливо, необхідною підтримкою і повною мірою використовувати їхній досвід, який вони можуть внести у всі форми навчання. Держави-члени повинні також поширювати та пропагувати освіту в сфері демократичного громадянства і освіти з прав людини для інших зацікавлених сторін, зокрема для засобів масової інформації та широкої громадськості, з тим щоб максимально збільшувати той внесок, який вони можуть зробити в цій галузі.

Критерії оцінки

Держави-члени повинні розробити критерії для оцінки ефективності програм освіти в галузі демократичного громадянства та освіти з прав людини. Зворотний зв'язок від учнів повинен бути невід'ємною частиною такої оцінки.

Дослідження

Держави-члени повинні ініціювати і заохочувати наукові дослідження з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини, які б критично оцінювали поточну ситуацію в цій галузі та забезпечували зацікавлені сторони, в тому числі політиків, навчальні заклади, лідерів навчальних закладів, викладачів, учнів, неурядові організації та молодіжні організації порівняльною інформацією, щоб допомогти їм оцінити і підвищити свою ефективність і поліпшити свою практику. Ці дослідження можуть включати, зокрема, дослідження стосовно програм навчання, інноваційних методів, методів навчання та розвитку систем оцінювання, в тому числі критеріїв оцінки і показників. Держави-члени повинні поділитися результатами своїх досліджень з іншими державами-членами та зацікавленими сторонами у відповідних випадках.

Навички для сприяння соціальної згуртованості, оцінки відмінностей і трактування відмінностей і конфліктів

В усіх сферах освіти держави-члени повинні сприяти впровадженню освітніх підходів і методів навчання, які покликані вчити жити разом в демократичному і мультикультурному суспільстві і спрямовані на те, щоб учні набували знань та навичок сприяння соціальної згуртованості, цінували відмінності і рівність, зокрема, між різними релігійними та етнічними групами, і щоб вміли врегульовувати суперечки і конфлікти ненасильницьким шляхом, поважаючи права один одного, а також для боротьби з усіма формами дискримінації та насильства, особливо з залякуванням та переслідуванням.

РОЗДІЛ IV. ОЦІНКА І СПІВПРАЦЯ

Оцінка та огляд

Держави-члени повинні регулярно оцінювати стратегії і політику, які вони впроваджують стосовно цієї Хартії, та адаптувати ці стратегії і галузі політики в міру необхідності. Вони можуть робити це у співпраці з іншими державами-членами, наприклад, на регіональній основі. Будь-який член може також попросити про допомогу в Раді Європи.

Співпраця у подальшій діяльності

Держави-члени повинні, в разі необхідності, співпрацювати один з одним і через Раду Європи у процесі досягнення цілей і принципів цієї Хартії шляхом:

- вивчення тем, що становлять спільний інтерес, та досягнення визначених пріоритетів;
- розширення багатосторонніх та транскордонних заходів, у тому числі існуючої мережі координаторів з освіти з демократичного громадянства і освіти з прав людини;
- обміну, розвитку, класифікації та забезпечення поширення передової практики;
- інформування всіх зацікавлених сторін, в тому числі громадськості, про цілі та імплементацію Хартії;
- підтримки європейських мереж неурядових організацій, молодіжних організацій та фахівців у галузі освіти і співробітництва між ними.

Міжнародне співробітництво

Держави-члени повинні ділитися результатами своєї роботи в галузі освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини в рамках Ради Європи з іншими міжнародними організаціями.

Глосарій

Мета цього глосарію – дати користувачам та користувачкам КОМПАСу коротке визначення або коротке пояснення основних понять, конвенцій і термінів, які використовуються у посібнику. Із більш докладною інформацією можна ознайомитися у відповідних розділах довідкової інформації до тем у розділі 5 або скористатися інтернетом.

Автократія: уряд з однієї людини або невеликої групи, яка має необмежену силу чи владу, або влада чи повноваження такої особи або групи.

Адвокація: публічна підтримка чи генерація ідей, розробка або спосіб зробити щось.

Американська конвенція про права людини (Американська конвенція) – договір з прав людини, прийнятий Організацією американських держав (ОАД) у 1969 році. Вона охоплює Північну, Центральну і Південну Америку.

Антисемітизм: страх, ненависть, образа, підозрілість, упередженість, дискримінація чи несправедливе ставлення до людей єврейського походження або тих, хто сповідує іудаїзм. Сучасні форми антисемітизму включають заперечення Голокосту.

Апартейд: нелюдські вбивства, зґвалтування, катування, поневолення або інші злочини проти людяності, скоєні у контексті інституціоналізованого режиму систематичного пригноблення і панування однієї расової групи над іншою групою або групами, і здійснювані з метою збереження такого режиму.

Арабська хартія прав людини: прийнята Радою Ліги арабських держав 22 травня 2004 року, вона стверджує принципи, що містяться в Загальній декларації прав людини, Міжнародних пактах про права людини і Каїрській декларації прав людини в ісламі.

Арбітраж: процес, при якому замість того, щоб йти до суду, сторони суперечки просять третю особу вислухати їхні аргументи, а потім прийняти рішення, якому вони згодні слідувати.

Асоціація: організація, створена групою осіб з метою досягнення певної мети. Такі організації можна також назвати громадськими організаціями, громадськими об'єднаннями та некорпоративними асоціаціями. Неурядові організації (НУО) є асоціаціями. Асоціації є основою того, що називається «громадянським суспільством».

Африканська хартія прав людини і народу (Африканська хартія, іноді також згадується як Банжул Статут) – регіональний договір з прав людини для африканського континенту, прийнятий Організацією африканської єдності (ОАЄ) в 1981 році.

Біженець: той, хто в силу цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами держави свого громадянства та не може, або в силу таких побоювань, не бажає скористатися захистом цієї держави. Термін також використовується в загальному значенні для будь-кого в становищі біженця, наприклад, для людей, що шукають притулку.

Більш про права: твердження в конституції про права людини або громадянські права, в якому перераховані заходи захисту від втручання з боку урядів. Дивіться також – Міжнародний більш про права людини.

Верховенство права: жодна людина, чи то державний службовець, цар чи президент, не може бути вище закону. Закон однаковий для тих, хто управляє, і тих, ким управляють.

Верховний комісар з прав людини: головна посадова особа Організації Об'єднаних Націй з прав людини. Верховний комісар очолює Управління Верховного комісара з прав людини, яке було створено для підтримки механізмів ООН з прав людини. (Не плутати з Комісаром з прав людини, установою Ради Європи).

Взаємозалежні: поняття належить до ідеї, що реалізація конкретного права людини залежить від реалізації всіх інших прав. Наприклад, ваша здатність брати участь у роботі вашого уряду безпосередньо залежить від вашого права на вираження думок, вашого здоров'я, свободи пересування і відсутності дискримінації.

Вирішення конфліктів: дії, що вживаються в короткий строк, щоб припинити насильницькі конфлікти.

Відбудова миру: (в тому числі постконфліктна відбудова миру); дії, вжиті в середньостроковий і довгостроковий термін для вирішення корінних причин насильницьких конфліктів.

Відхилення: заява від держави-члена договору, яка дозволяє цій державі призупинити або обмежити певні права – наприклад, під час війни. Деякі права ніколи не можуть бути відхилені – наприклад, право на свободу від катувань.

Військові злочини: злочини, скоєні під час конфлікту, внутрішнього або міжнародного, які характеризуються серйозними порушеннями гуманітарного права та інших законів, що стосуються збройних конфліктів. Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років разом з Женевською конвенцією

1949 року є одними з перших офіційних міжнародних законів про війни, військові злочини і гуманне поводження з жертвами війни.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО): люди або групи людей, які були змушені покинути свої будинки або місця звичайного проживання, зокрема, внаслідок, або задля уникнення наслідків збройного конфлікту, масових проявів насильства, порушення прав людини, природних або техногенних катастроф, і які не перетинали міжнародний кордон.

Впровадження гендерних підходів: глобально визнана стратегія просування гендерної рівності. Це не самоціль, а засіб для досягнення мети гендерної рівності шляхом гарантування, що гендерні перспективи і увага до гендерних проблем будуть в центрі всієї діяльності, включаючи розробку політики, розподіл ресурсів та планування, імплементацію і моніторинг програм і проектів.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ): міжурядова організація під егідою Організації Об'єднаних Націй, яка працює для зміцнення здоров'я у всьому світі.

Гендер: соціальний конструкт, який інформує про ролі, погляди, цінності і відносини між жінками та чоловіками. У той час, як стать є поняттям біології (біологічні відмінності між чоловіками і жінками), поняття «гендеру» визначається суспільством і майже завжди означає підпорядкованість жінок чоловікам.

Геноцид: систематичне вбивство з наміром знищити, повністю або частково, групу людей через їх національність, расу, етнічну приналежність чи релігію. Крім того, заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумових розладів, і насильницька передача дітей однієї групи в іншу групу.

Глобалізація: як правило, описує процес зростаючої взаємозалежності та обміну між народами, зокрема, в економічній, соціальній і культурній сферах. Цей термін також використовується для визначення конкретної форми міжнародної інтеграції, спрямованих на виконання інтересів приватних можновладців, виробничих корпорацій і фінансових інститутів, тісно пов'язаних з впливовими державами.

Громадянство: а) правові відносини між людиною і державою, в результаті чого виникають взаємні права і зобов'язання або б) використовується для опису загальних відносин між громадянами і державою, до якої вони «належать», включаючи очікувані форми поведінки і відносин.

Громадянське суспільство: належить колективно до добровільних громадських і соціальних організацій, асоціацій та інституцій, наприклад, зареєстрованих благодійних організацій, неурядових організацій, громадських груп, жіночих організацій, релігійних організацій, професійних асоціацій, профспілок, груп самопомогі та правозахисних груп, що становлять основу функціонування демократичного суспільства. Громадянське суспільство розглядається як від'ємне від державних і комерційних установ ринку.

Громадянські права: (іноді відомі як громадянські свободи); категорія прав і свобод, які захищають людей від необґрунтованих дій уряду та забезпечують їхню здатність брати участь у громадянському житті держави без дискримінації та репресій.

Гуманітарне право: сукупність правових норм, що головним чином базуються на Женевських конвенціях, які захищають певних осіб у період збройного конфлікту, допомагають жертвам і обмежують методи і засоби ведення військових дій, з метою мінімізації руйнувань, загибелі людей і непотрібних людських страждань.

Дебрифінг: структурована розмова між фасилітаторами/фасилітаторками та учасниками/учасницями, яка дає учасникам/учасницям можливість проаналізувати і оцінити те, що вони дізналися з емпіричної та рольової діяльності. У процесі учасники/учасниці обмірковують те, як нове знання співвідноситься з тим, що вони вже знали, і як вони можуть скористатися цим навчанням у майбутньому.

Декларація прав дитини: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1959 році, цей необов'язковий документ встановив десять загальних принципів, які згодом лягли в основу Конвенції про права дитини (КПД), яка була прийнята в 1989 році.

Декларація: документ, що викладає узгоджені принципи і стандарти, але він не є юридично обов'язковим. Конференції ООН, такі як Конференція ООН з прав людини у Відні 1993 року та Всесвітня конференція жінок у Пекіні 1995 року, як правило, видають два типи декларацій: один пишуть представники державних структур, а другий – неурядові організації (НУО). Генеральна Асамблея ООН часто видає впливові, але юридично не зобов'язуючі декларації.

Демократія: форма правління, при якій народ має повноваження на управління державою шляхом прямого референдуму або за допомогою своїх представників, обраних народом, які мають право голосу.

Держави-члени: держави, які є членами міжурядової організації (наприклад, Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи).

Державний суверенітет: ідея, що уряд має виключне законне право визначати, що робити в рамках своєї юрисдикції. Міжнародні документи з прав людини встановлюють певні обмеження суверенітету, так само, як і членство в міжнародних організаціях, таких як ЄС.

Дискримінація: будь-яка відмінність, виключення, обмеження прав або надання привілей за такими ознаками, як раса, культура, етнічне походження, національність, сексуальна орієнтація, релігія, фізичні недоліки чи інші характеристики, що не належать до суті питання.

Договір: (використовується як синонім конвенції та угоди); офіційна угода між державами, яка визначає і змінює їх взаємні обов'язки і зобов'язання. Коли держава ратифікує договір, який був прийнятий, статті цього договору стають частиною внутрішніх правових зобов'язань держави.

Екологічні права: зазвичай використовуються для опису права людини на безпечне, здорове і екологічно сприятливе середовище. Іноді використовуються для ідентифікації «прав», що має саме навколишнє середовище – в тому числі прав тварин, рослин і екосистем пережити наслідки людських дій.

Економічний: пов'язаний з факторами, що стосуються виробництва, розвитку або управління матеріальними благами.

Економічні права: права, які стосуються виробництва, розвитку і управління матеріалами для задоволення життєвих потреб. Вони проголошені у Загальній декларації прав людини і захищаються Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП) та Європейською соціальною хартією.

Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: регіональний договір у галузі прав людини, прийнятий у 1987 році Радою Європи, який направлений на запобігання різним порушенням щодо людей, затриманих органами державної влади, в таких місцях, як в'язниці, центри утримання під вартою для неповнолітніх, поліцейські дільниці, табори біженців або психіатричні лікарні.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЕКПЛ) (Європейська конвенція, Європейська конвенція з прав людини), регіональний договір з прав людини, прийнятий у 1950 році Радою Європи. Всі держави-члени Ради Європи є учасниками ЕКПЛ, і очікується, що нові члени також повинні ратифікувати конвенцію за першої ж можливості.

Європейська культурна конвенція: (прийнята Радою Європи в 1954 році, набула чинності в 1955 році); регіональний договір, який складає офіційну основу для роботи Ради Європи з питань освіти, культури, спадщини, молоді та спорту. На додаток до Європейської конвенції, Культурна конвенція спрямована на захист європейської культури і розвиток взаємного розуміння та поваги до культурного розмаїття між різними народами.

Європейська соціальна хартія: (прийнята Радою Європи в 1962 році, переглянута у 1996 році) – регіональний договір, який гарантує соціальні та економічні права людини; вона доповнює Європейську конвенцію, яка, в основному, стосується цивільних і політичних прав.

Європейський комітет з соціальних прав: орган, відповідальний за контроль виконання державами Європейської соціальної хартії. Він складається з 15 незалежних і неупереджених експертів, які регулярно зустрічаються, щоб розглянути доповіді, представлені державами-членами Ради Європи, що підписали Соціальну хартію.

Європейський парламент: це парламентська установа Європейського Союзу, що обирається напругу. Парламент має два місця зібрання – у Страсбурзі та Брюсселі. Європейський парламент налічує 705 членів (ЧЕП).

Європейський Союз (ЄС): економічний і політичний союз держав-членів, розташованих в Європі та схильних до регіональної інтеграції і соціального співробітництва. ЄС був створений підписанням Маастрихтського Трактату у 1993 році.

Європейський суд з прав людини: знаходиться в Страсбурзі, це наднаціональний суд, заснований Європейською конвенцією з прав людини, він провадить правовий захист останньої інстанції для людей, які відчувають, що їх права людини були порушені одним із членів Конвенції.

Європейський суд справедливості Європейського Союзу (часто називають просто «Суд»); створений у 1952 році. Розташований у Люксембурзі, його робота полягає в тому, щоб переконатися, що законодавство ЄС тлумачиться і застосовується однаковою чином в усіх країнах ЄС, що закон є рівним для всіх. Він гарантує, наприклад, що національні суди не виносять різні рішення з однакових питань.

Женевські конвенції: чотири договори, прийняті в 1949 році Міжнародним комітетом Червоного Хреста (МКЧХ) в Женеві (Швейцарія). Вони встановлюють правила, які застосовуються у збройних конфліктах, зокрема стосовно лікування вояків і поранених солдатів, матросів і льотчиків, військовополонених і цивільних осіб, що перебувають під контролем противника.

Життєва позиція: набір ідей, який допомагає нам зрозуміти світ і знайти сенс і значення життя; узагальнюючий вираз для будь-яких релігійних та альтернативних течій.

Загальна декларація прав людини (ЗДПП): (Загальна декларація); прийнята генеральною асамблеєю 10 грудня 1948 року. Основний документ ООН, що встановлює стандарти і норми з прав людини. Всі держави-члени домовилися підтримати Загальну декларацію. Хоча декларація повинна була бути не обов'язковою до виконання, з часом її різні положення стали настільки широко визнаними, що зараз можна сказати, що вона є частиною звичайного міжнародного права.

Збереження за собою права: держави можуть виключати з договору, наприклад, положення, якому вони не готові слідувати, однак ці виключення не можуть суперечити фундаментальному значенню договору.

Звичайне міжнародне право: практика, яка визнана законом, на основі звичаїв та традицій. Для того щоб стати звичайним міжнародним правом, практика повинна відповідати двом елементам: єдина і послідовна державна практика протягом тривалого часу і переконання, що така практика є обов'язковою (переконаність у правомірності). Це важливе і корисне джерело міжнародного права, оскільки воно пов'язує всі народи, незважаючи на те, дали вони чи ні згоду на договір.

Злочини проти людяності: широкомасштабні або систематичні акти насильства, спрямовані проти будь-якого цивільного населення. Наприклад, вбивство, винищення, поневолення, катування, згвалтування, сексуальне рабство, примусова вагітність, переслідування групи за ознакою раси, етносу, гендеру, серед інших: насильницьке винищення людей, злочини апартеїду, інші негуманні акти аналогічного характеру з умисним заподіянням сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень, або шкоди психічному чи фізичному здоров'ю.

Злочини проти миру: в міжнародному праві означає (i) планування, підготовка, розв'язання або ведення агресивної війни або війни з порушенням міжнародних договорів, угод чи гарантій; (ii) участь у загальному плані або змові, спрямованих на здійснення будь-яких з дій, згаданих у (i). Відомі як Нюрнберзькі принципи.

Зникнення: вираз використовується, коли люди зникають, тому що вони були вбиті або таємно ув'язнені урядом або іншими організаціями. Вони зникають через свої політичні погляди або діяльність, які кидають виклик несправедливому режиму або доктрині організації.

Інструмент: будь-який формальний, письмовий документ держави або держав, який викладає права, і не має обов'язкової юридичної сили (декларація), або кодує права, і є юридично обов'язковим для виконання тими державами, які його ратифікували (угода, договір або конвенція). Вони можуть бути національними чи міжнародними.

Інформальна освіта: процес впровадження всього життя, в якому кожна людина формує погляди, цінності, навички та знання через повсякденний досвід, освітній вплив та ресурси в її власному середовищі (сім'я, експертна група, сусіди, ринок, бібліотека, ЗМІ, робота, відпочинок і т. д.).

Кодифікація, кодифікувати: процес формалізації закону або прав у письмові інструменти.

Коллективні права: права груп на захист своїх інтересів та ідентичності; іноді називають «правами третього покоління». Ці права існують на додаток до прав людини.

Комісар з прав людини: незалежна установа в рамках Ради Європи, якій доручено сприяти поінформованості та повазі до прав людини в державах-членах Ради Європи. Дивиться також Верховний комісар з прав людини.

Комісія з прав людини: орган ООН зараз замінений Радою з прав людини.

Комітет з прав людини: орган Організації Об'єднаних Націй, складається з 18 експертів, які збираються три рази на рік для розгляду п'ятирічних доповідей, представлених 162-ма країнами-членами ООН, про виконання Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП).

Компетенція: здатність виконувати роботу або завдання. Стосовно захисту прав людини, знання і розуміння, необхідні молодим людям, щоб отримати більш глибоке усвідомлення питань, що стосуються прав людини та навичок, погляди і цінності, необхідні для захисту прав людини.

Конвенція: обов'язкова угода між державами; використовується як синонім договору та угоди. Конвенція сильніша за декларацію, тому що вона є юридично обов'язковою для урядів, які її ратифікували.

Конституція: набір законів, за якими здійснюється управління країною або організацією. У більшості країн конституція існує у письмовому вигляді та вважається найвищим законом держави, що лежить в основі держави і її політичної системи. Близько чотирьох країн не мають письмової конституції, тут закон реалізується через судові рішення та прецеденти.

Корінні народи: визначаються як за територіальною приналежністю, так і за будь-якими своїми притаманними характеристиками. Вони постраждали від колонізації, завжди займають маргінальне становище у своїх державах і часто ведуть племінний спосіб життя. Багато корінних

народів домагаються визнання свого статусу, як окремих народів, включаючи право на самовизнання і право контролювати розвиток своїх суспільств. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів, 2007.

Ксенофобія: (ірраціональний) страх перед іноземцями, особами з інших країн або іноземними речами в цілому. Ксенофобія може призвести до дискримінації, расизму, насильства і навіть збройного конфлікту з іноземцями.

Культура: широкий набір загальних поглядів, цінностей, цілей і практик, що часто базуються на історичних традиціях і які поділяються інституцією, організацією або групою.

Культурні права: право зберігати свою культурну ідентичність і розвиток.

ЛГБТ+: акронім для лесбійок, геїв, бісексуалів і транссексуалів.

Меншини: будь-які етнічні, мовні чи релігійні групи в державі, які знаходяться в не-домінуючому положенні, що складаються з людей, які мають почуття приналежності до цієї групи і рішуче зберігають і розвивають свою самобутність.

Мігрант: термін, який широко використовується в роботі Європейського комітету з міграції, відноситься, залежно від контексту, до емігрантів, повернених мігрантів, іммігрантів, біженців, переміщених осіб та осіб з іммігрантським корінням, та/або членів етнічних меншин, які були створені через імміграцію.

Міжкультурний: належить до взаємозалежності і взаємодії різних мовних та етнічних громад. Міжкультурна перспектива вимагає від нас визнати, що реальність є складною, комплексною і динамічною, і що взаємодія є невід'ємною частиною всього життя і культури.

Міжнародна організація праці (МОП): створена в 1919 році, є тристоронньою агенцією ООН, яка об'єднує уряди, роботодавців і працівників держав-членів ООН з метою сприяння гідним умовам праці в усьому світі.

Міжнародний білль про права людини: неофіційна назва для Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП) та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП) і їх необов'язкових протоколів, які, разом узяті, вважають авторитетним набором міжнародних стандартів прав людини. Ця назва підкреслює значну взаємопов'язаність цих трьох документів.

Міжнародний кримінальний суд (МКС): постійний трибунал, створений у 2002 році і розташований в Гаазі (Нідерланди), для судового переслідування осіб за геноцид, злочини проти людяності, військові злочини і злочини агресії (МКС не слід плутати з Міжнародним Судом Справедливості).

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП): (прийнятий у 1966 році, набув чинності у 1976 році), один із ключових міжнародних договорів з прав людини, МПГПП декларує, що всі люди мають широке коло громадянських і політичних прав, і встановлює способи контролю за повагою до них з боку держав-членів.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП): (прийнятий у 1966 році, набув чинності у 1976 році), один із ключових міжнародних договорів з прав людини, МПЕСКП проголошує, що всі люди мають широкий спектр економічних, соціальних і культурних прав.

Міжнародний суд справедливості (МСС): (Всесвітній суд); є основним судовим органом Організації Об'єднаних Націй. Він знаходиться в Гаазі (Нідерланди), його основні функції – врегулювання правових спорів, представлених йому державами, і надання консультативних висновків з юридичних питань, переданих йому належним чином уповноваженими міжнародними органами, відомствами та Генеральною Асамблеєю ООН. (МСС не слід плутати з Міжнародним кримінальним судом.)

Міжурядові організації (МУО): організації, що спонсоруються урядами ряду країн, які прагнуть координувати свої зусилля. Організація Об'єднаних Націй є міжнародною МУО. Деякі МУО є регіональними, наприклад, Рада Європи, Організація африканської єдності, деякі з них – альянсами, наприклад, Організація Північноатлантичного договору (НАТО), а деякі створені для певної мети, наприклад, Міжнародна організація з міграції (МОМ).

Моральні права: права, що походять із загальних етичних принципів, таких як чесність і справедливості.

Мультикультурність: люди різних культур, які живуть пліч-о-пліч в громаді, взаємодіють у різній мірі, але в той же час зберігають свої відмінні особливості.

Набуття чинності: процес, при якому договір стає повністю обов'язковим до виконання тими державами, які його ратифікували. Це відбувається, коли досягається мінімальна кількість ратифікацій, передбачених договором.

Навички: здатність добре виконувати діяльність або роботу, особливо, якщо ви здатні тренувати її. Здатність захищати права людини включає в себе, наприклад, навички спілкування, вирішення проблем, творчого мислення, вміння вести переговори та працювати в команді.

Невід'ємні: це права, які належать кожній людині і яких не можна позбавити ні за яких обставин.

Неонацизм: належить до створених після Другої світової війни крайніх правих політичних і соціальних рухів та ідеологій, які прагнуть відродити нацизм чи інший варіант, заснований на расовому або етнічному націоналізмі.

Неподільні: належить до важливості розглядати всі права людини як неподільне і нерозривне ціле. Людині не може бути відмовлено в конкретному праві людини на тій підставі, що це «менш важливе», ніж інше, або «несуттєве».

Нерегулярна міграція: термін, що використовується більшістю дослідників міграції замість «незаконної», «незадокументованої» або «несанкціонованої» міграції, щоб наголосити, що жодна людина не є поза законом по суті.

Неурядові організації (НУО): організації, створені задля того, щоб бути незалежними від уряду, як правило, з метою лобювання, благодійності або з активістською роллю. Деякі з них – великі і міжнародні, наприклад, Червоний Хрест, Міжнародна амністія, скаутський рух, Варта з прав людини, Європейський молодіжний форум. Інші можуть бути невеликими і локальними, наприклад, організація з прав людей з інвалідністю в конкретному місті; коаліція заохочення прав жінок в одному таборі біженців. Ви можете знайти НУО вашої держави в базі даних Ради Європи: <http://ngo-coe.org>.

Неформальна освіта: будь-яка запланована програма освіти поза офіційними навчальними установами, яка покликана поліпшити цілий ряд навичок та компетенцій, наприклад, робота з молоддю. Неформальну освіту також співвідносять з неформальним навчанням.

Олігархія: уряд, що складається з невеликої групи впливових людей.

Омбудсперсон: незалежний чиновник, як правило, призначається урядом або парламентом, який займається розслідуванням скарг, про які повідомили окремі громадяни. Слово омбудсмен походить з давньоскандинавської мови і означає «представник».

Оцінювання: структурована розмова між фасилітатором/фасилітаторкою та учасниками/учасницями щоб дати учасникам/учасницями можливість проаналізувати і оцінити те, що вони дізналися в процесі емпіричної та рольової діяльності, обговорити те, що сталося, і як люди почувалися. Мета полягає в тому, щоб допомогти учасникам прояснити свої думки і почуття в безпечному середовищі.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ): орієнтована на безпеку міжурядова організація, що об'єднує практично всі держави Європи та Центральної Азії, Сполучені Штати і Канаду. Її мандат включає в себе такі питання, як контроль за озброєнням, права людини, свобода преси і справедливі вибори.

Організація Об'єднаних Націй: міжнародна міжурядова організація (МУО), заснована в 1945 році після Другої світової війни з метою підтримки міжнародного миру і безпеки, розвитку дружніх відносин між державами та сприяння соціальному прогресу, поліпшенню умов життя та прав людини.

Пакт: обов'язкова угода між державами; використовується як синонім конвенції та договору. Великі міжнародні пакти про права людини, обидва вийшли в 1966 році, це – Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП).

Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЕ): розташована в Страсбурзі, ПАРЕ збирається чотири рази на рік, щоб обговорити актуальні питання, попросити європейські уряди прийняти на себе ініціативу і зробити свої доповіді. 318 представників ПАРЕ призначаються з числа 47 членів національних парламентів держав-членів Ради Європи.

Переговори: процес, при якому сторони, що сперечаються, спілкуються одна з одною задля того, щоб прийти до вирішення їхньої проблеми.

Підзвітність: процес, який вимагає від уряду, щоб він показав, пояснив та підтвердив те, як він виконав свої зобов'язання перед народом.

Підписання: підписання договору є першим кроком, щоб стати учасником цього договору, який неодмінно означає крок до ратифікації. Підписуючі договір, держава висловлює намір у майбутньому прийняти всі зобов'язання, що випливають з договору, і в той же час утримуватись від будь-яких дій, що суперечать цим зобов'язанням.

Плутократія: система правління, за якою найбагатші люди в країні правлять або мають владу.

Поділ влади: поділ державної влади в різних галузях, так щоб ніхто не зміг здійснювати абсолютний контроль. Стандартно робиться поділ на законодавчу гілку влади, що приймає закони, виконавчу гілку, що виконує закони, і незалежну судову владу, що контролює виконання законів.

Позитивна дискримінація: термін має таке ж значення, що і позитивні дії.

Позитивні дії: дії, що вживаються державними чи приватними підприємствами, щоб компенсувати колишню дискримінацію, наприклад в освіті і роботі, дискримінацію жінок, конкретних рас, етнічних груп, релігії або людей з інвалідністю. Позитивні дії – це спеціальні тимчасові або постійні заходи, спрямовані на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях для особи та/або групи осіб реалізувати рівні права і свободи, надані їм Конституцією. Позитивні дії слід розглядати як тимчасову міру до того часу, поки рівності не буде досягнуто.

Політичні права: права окремих осіб на участь у політичному житті своєї громади і суспільства, такі як право обирати свій уряд.

Попередження конфліктів: дії, що вживаються в короткий термін задля зменшення очевидної напруги та/або запобігання спалаху або повторенню конфліктів із застосуванням насильства.

Посередництво: процес, за якого третя особа допомагає сторонам, що сперечаються, вирішити спір за допомогою дискусії, порозумітися та домовитися про рішення, яке задовольнить обидві сторони.

Права другого покоління: права, які увійшли у повсякденну мову на початку 20-го століття, в цілому охоплюють економічні, соціальні та культурні права, такі як права на достатній життєвий рівень, охорону здоров'я, житло та освіту. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права закріплює ці права. Оскільки термін передбачає ієрархію громадянських і політичних прав над економічними та соціальними правами, його використовують все рідше.

Права людини: права, що повсюдно належать всім людям. Права людини неподільні, невід'ємні, універсальні і поважають рівність і гідність кожної людини.

Права першого покоління: права, які були загальноприйнятими як права людини в XVII–XVIII століттях. Вони включають в себе всі цивільні і політичні права людини, такі як право голосу, право на життя і свободу, право на свободу слова, релігії та зібрань. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) головним чином закріплює ці права. Оскільки цей термін передбачає ієрархію громадянських і політичних прав над правами другого покоління або економічними і соціальними правами, його використовують все рідше.

Права третього покоління: права, які не так легко класифікувати, як цивільно-політичні чи соціально-економічні, що виникли у другій половині ХХ століття. Вони включають в себе: право на здорове навколишнє середовище, право на мир, право на розвиток, а також право на природні ресурси. Дивіться також – **Колективні права**.

Право на розвиток: право груп на розвиток у культурному, політичному і економічному напрямі, таким чином, щоб їх права людини та основні свободи могли бути повністю і всебічно реалізовані. Декларація ООН про право на розвиток 1986 року.

Приєднання: замінює класичний двоетапний процес підписання та ратифікації договору, який уже діє. З часу приєднання до договору держава негайно зобов'язана його виконувати. Прикладом ідеї приєднання є питання про те, чи слід Європейському Союзу приєднатися до Європейської конвенції з прав людини (ЕКПЛ).

Природні права: права, які належать людям просто тому, що вони є людськими істотами. Також називаються невід'ємними правами, вони вважаються цілком очевидними і універсальними, та не залежать від законів, звичаїв або вірувань якоїсь конкретної культури або уряду.

Профспілка: асоціація працівників у певній галузі торгівлі або виробництва, яка піклується про спільні інтереси трудящих, наприклад, поліпшення умов праці. Право створювати і вступати до профспілок, а також право на колективні переговори по заробітній платі – є широко визнаними правами людини.

Рабство: практика, заснована на відносинах влади і підпорядкування, в результаті чого одна людина володіє іншою і може використовувати працю чи інші послуги цієї людини. Сучасні форми рабства включають: торгівлю дітьми, дитячу проституцію, експлуатацію дитячої праці, використання дітей у збройних конфліктах, боргову кабалу, торгівлю людьми, примусову проституцію та примусову працю.

Рада безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН): один із головних органів Організації Об'єднаних Націй, що відповідає за підтримку міжнародного миру і безпеки. Він має 5 постійних членів, кожен з яких має право накладати вето на будь-яке рішення Ради безпеки, і десять непостійних членів.

Рада Європи: заснована в 1949 році для захисту та поширення прав людини, демократії та верховенства закону. Сьогодні до неї входять 47 держав-членів, які охоплюють практично весь європейський континент. Штаб-квартира знаходиться у Страсбурзі.

Рада з прав людини: міжурядовий орган в системі ООН, що складається з 47 держав, і відповідає за заохочення і захист прав людини по всьому світу. Рада була створена Генеральною Асамблеєю ООН у березні 2006 року на заміну Комісії з прав людини, і її основною метою є реагування на ситуації порушення прав людини і винесення відповідних рекомендацій.

Рамкова конвенція: конвенція, яка встановлює принципи і норми, за якими будуть продовжені міжнародні дії, і встановлює порядок ведення переговорів для прийняття більш конкретних заходів, необхідних для вирішення питання.

Расизм: переконання, що характеристики людей знаходяться під впливом етнічної чи плеємної приналежності, що члени інших груп і племен («рас») не є такими хорошими, як представники своєї групи.

Ратифікація, ратифікувати: процес, за якого законодавчий орган держави підтверджує наміри уряду шляхом підписання договору; формальна процедура, за допомогою якої держава бере на себе зобов'язання за договором після його прийняття. Після ратифікації держава стає учасником договору.

Розвиток потенціалу: принцип, записаний у Конвенції про права дитини (КПД), який рекомендує ширше використовувати права дитини на розвиток і півзавальної та емоційної зрілості.

Розвиток: всебічний економічний, соціальний, культурний і політичний процес, спрямований на постійне підвищення добробуту як усього населення, так і всіх окремих осіб на основі їх активної, вільної і конструктивної участі у розвитку та в справедливому розподілі благ, отриманих у результаті їхньої діяльності. Дивіться також **Право на розвиток**.

Розширення прав і можливостей: збільшення духовної, політичної, соціальної чи економічної сили окремих осіб і громад. Вираз використовується стосовно процесу надання маргіналізованим особам і групам можливості відстоювати свої права на те, щоб повною мірою брати участь у житті суспільства за допомогою, наприклад, законодавства, підкріплюючих дій та тренінгів.

Рольова гра: коротка драма, що розігрується учасниками/учасницями. Люди спіраються на свій власний життєвий досвід, щоб розіграти ситуацію по ролі; рольові ігри в основному мають імпровізований характер. Мета рольової гри – дати учасникам можливість випробувати себе в різних ситуаціях і дослідити можливість вирішення проблем у безпечному середовищі.

Свобода вираження думок: свобода висловлювати думки/погляди у пресі та інших засобах масової інформації, а також отримувати та обговорювати ідеї та інформацію. Термін «свобода слова» часто використовується як узагальнення однієї або обох статей № 19 і № 18 Загальної декларації прав людини.

Симуляція: розширена, структурована рольова гра, яка вводить учасників/учасниць у незнайомі ситуації і ролі.

Система захисту прав людини: розвинений і взаємопов'язаний набір міжнародних і регіональних документів, що визначають права людини і створюють механізми для їх поширення та захисту.

Слухання: процес, при якому зацікавлені сторони, а також будь-які інші особи, на яких можуть вплинути наслідки, мають можливість зробити подання, поставити питання або зареєструвати заперечення щодо справи. Наприклад, слухання може бути проведено відділом місцевого або національного уряду, міжнародним органом або спеціально створеною комісією.

Смертна кара: санкціоноване позбавлення життя державою як покарання за злочин. Європейська конвенція з прав людини спочатку дозволяла застосування смертної кари, але зараз забороняє її на своїй території (протокол 6) навіть під час війни (протокол 13). Більшість країн світу скасували смертну кару.

Солідарні права солідарності: дивіться – **Колективні права**.

Соціальні права: права, необхідні для повноцінної участі в житті суспільства. Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП) і Європейська соціальна хартія є гарантами соціальних прав.

Спеціальний доповідач: людина, обрана органом у сфері прав людини, таким як Рада ООН з прав людини, з метою підготовки доповіді за конкретної теми, наприклад, гідне житло, дитяча проституція і дитяча порнографія, насильство щодо жінок або щодо ситуації з правами людини в тій чи іншій країні.

Сталий розвиток: розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Цей термін був вперше використаний Всесвітньою комісією з навколишнього середовища і розвитку (ВКНСР), скликаною ООН у 1983 році.

Статут: документ, який описує надання прав або привілеїв.

Статут Організації Об'єднаних Націй: основоположна угода Організації Об'єднаних Націй. Вона була прийнята одностайно 25 червня 1945 року і встановлює права та обов'язки держав-членів, а також органи і процедури Організації Об'єднаних Націй.

Стать: біологічні відмінності між чоловіками і жінками, які є універсальними і не змінюються. Вона відрізняється від гендеру, який стосується соціальних атрибутів, отриманих або придбаних протягом соціалізації як члена якоїсь спільноти.

Стереотип: спрощене, узагальнене і нерідко несвідомо упереджене ставлення до людей, або ідеї, які можуть призвести до упередженості і дискримінації. Узагальнення, в якому характеристики частини групи поширюються на групу в цілому.

Стигматизація у зв'язку з інвалідністю: дискримінаційне, гнітюче або жорстоке ставлення, пов'язане з вірою в те, що люди з інвалідністю є гірші за інших.

Тіньовий звіт: неофіційна доповідь, підготовлена інститутами або окремими особами, що представляють громадянське суспільство, і передана в Комітет контролю за виконанням Договору з прав людини. Такі звіти зазвичай суперечать або додають інформацію до офіційних звітів щодо дотримання та виконання договорів, наданих урядом у рамках своїх договірних зобов'язань.

Толерантність: готовність прийняти поведінку і переконання, які відрізняються від ваших власних, хоча ви, можливо, не згодні з ними, або не схвалюєте їх. Декларація принципів толерантності (ЮНЕСКО, 1995).

Трансформація конфлікту: процес, за якого конфлікти, такі як війни та міжетнічне і міжрелігійне насильство, змінюються або трансформуються і завершуються мирним фіналом.

Це довгостроковий процес, який спрямований на ліквідацію корінних причин конфлікту, а також поведінку і ставлення один до одного сторін, учасниць конфлікту.

Тренер/тренерка: людина, яка готує програму навчальних вправ, наприклад, дебатів, ознайомчих поїздок, перегляду фільмів і виконання вправ КОМПАСу для групи учасників. При виконанні завдань КОМПАСу, тренер або вчитель у демократичному стилі працює з групою молоді та виконує роль фасилітатора/фасилітаторки.

Тренінг: процес навчання знанням, навичкам і поглядам, які вам необхідні, щоб виконати конкретну роботу або вид діяльності, наприклад, щоб ви могли захистити права людини.

Універсальність: принцип, згідно з яким усі права людини належать кожній особі в кожній державі і суспільстві у світі.

Управління конфліктами: дії, що вживаються з головною метою запобігти вертикальній (посиленню насильства) або горизонтальній (територіальному розповсюдженню) ескалації існуючих конфліктів із застосуванням насильства.

Участь: приймання участі у суспільному житті громади чи суспільства. Переглянута Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні – це міжнародний політичний документ, метою якого є сприяння участі молоді в громадському житті на місцевому рівні; вона була прийнята Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи в 2003 році.

Участь молоді: дивіться – **Участь**.

Факультативний протокол: договір, який змінює інший договір, наприклад, шляхом внесення додаткових процедур або положень. Він називається «факультативним», тому що уряд, що ратифікував оригінальний договір, може вибрати, чи буде ратифікувати зміни, внесені до протоколу.

Фасилітатор/фасилітаторка: людина, яка готує, представляє і координує вправи за КОМПАСом. Фасилітатор/фасилітаторка – це той/та, хто «дозволяє подіям статися», хто «допомагає», надихає інших на навчання і розвиток свого власного потенціалу. Роль фасилітатора/фасилітаторки – це створення безпечних умов, в яких учасники/учасниці навчаються за допомогою експериментів, досліджень, взаємного обміну. Це не справа однієї людини, лідера, який є «експертом», що дає знання іншим. Кожен повинен зростати через обмін досвідом, як учасники, так і посередники.

Фашизм: урядова система, заснована на ідеології національної або расової переваги і важливості контролю над усіма аспектами політичного, економічного і культурного життя. Він може характеризуватися насильницьким придушенням опозиції і критики, контролем над засобами масової інформації, державним контролем за промисловістю, торгівлею тощо і агресивним націоналізмом і часто расизмом.

Формальна освіта: структурована система освіти і навчання, до якої входять дошкільна освіта, початкова, середня і вища освіта. Як правило, вона надається загальними або професійними навчальними закладами і завершується отриманням диплому.

Хартія основних прав: договір, що містить політичні, економічні та соціальні права громадян Європейського Союзу. Він пов'язує держави-члени ЄС у застосуванні законів ЄС.

Шукач притулку: людина, яка прагне міжнародного захисту і чий прохання на отримання формального статусу біженця досі не визначені.

ЮНІСЕФ (Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй); виступає за захист прав дитини, щоб допомогти задовольнити основні потреби дітей і розширити їхні можливості повністю розкрити свій потенціал. ЮНІСЕФ керується Конвенцією про права дитини і прагне встановити її як міжнародний стандарт поведінки стосовно дітей.

Юридичні права (також законні права) – права, які закріплені законом і які можуть бути захищені в суді. Також використовується для опису прав людини, пов'язаних із судовим процесом, наприклад, право на справедливий судовий розгляд.

Юриспруденція: юридичний термін, який належить до збору випадків і принципів, встановлених цими випадками в певному суді, наприклад, юриспруденція Європейського суду з прав людини.

Навчальне видання

Автори:

Патриція Брандер

Лор де Вітте

Націла Гані

Руї Гомеш

Еллі Кін

Анастасія Нікітіна

Юстина Пінкевічюте

КОМПАС

Посібник з освіти з прав людини за участю молоді

Друге видання, переглянute у 2020 році

За редакцією:

Патриції Брандер

Еллі Кін

Віри Юхаж

Аннетт Шнайдер

Остаточне редагування та координування:

Руї Гомеш

Художник: Панчо

Коректор Т. М. Тростінська

Підписано до друку _____.
Формат 60×84 $\frac{1}{8}$. Папір _____. Гарнітура Myriad Pro.
Ум. друк. арк. 56,5. Обл.-вид. арк. 45. Вид. № 2757.
Тираж ____прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

вул. Чернишевська, 80а, Харків, 61002, Україна

Тел./факс (057) 716-45-53

Сайт: www.pravo-izdat.com.ua

E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Права людини не можуть бути захищеними лише правовими документами. Вони потребують захисту і гарантій для всіх, зокрема і молодих людей. Права людини поважають і цінують тоді, коли їх знають, відстоюють та імплементують у повсякденне життя.

КОМПАС – це посібник з освіти з прав людини, який надає молодіжним лідерам/лідеркам, викладачам/викладачкам та фасилітаторам/фасилітаторкам – як професіоналам/професіоналкам, так і волонтерам/волонтеркам – конкретні ідеї та практичні вправи, спрямовані надихнути, зацікавити і мотивувати молодих людей, формувати власне позитивне бачення щодо прав людини у своєму безпосередньому оточенні. Він сприяє комплексному погляду на освіту з прав людини і вбачає у молодих людях акторів/акторок у формуванні культури універсальних прав людини.

Уперше КОМПАС було опубліковано у 2002 році, а зараз він доступний більш ніж 30 мовами. Його редакція для дітей – КОМПАСИТО – користується таким самим успіхом. Це видання повністю переглянute і доповнене новими вправами та інформацією про права людини з питань, що стосуються інвалідності та стигматизації у зв'язку з наявністю інвалідності, міграції, релігії, пам'яті, війни та тероризму. У цьому виданні Розділ 5 був переглянутий і скорочений, повний текст додаткової інформації доступний за покликанням: www.coe.int/compass.

КОМПАС – це практичний інструмент та джерело інформації з питань громадянства і освіти з прав людини. Він є важливим компаньоном для тих, хто зацікавлені зробити право на освіту з прав людини реальністю для всіх.

LEARNING EQUALITY,
LIVING DIGNITY.

Human Rights Education
Youth Programme

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 47 держав-членів, включно з усіма державами – членами Європейського Союзу. Усі держави – члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини – договору, спрямованого на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

www.coe.int/compass
<http://book.coe.int>
ISBN 978-92-871-8693-5 (англ. мовою)
ISBN 978-92-871-8782-6 (укр. мовою)
€28/\$US59

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

UKR